

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

мр Александар М. Трешњев

**МЕРЕ ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПРИСУСТВА
ОКРИВЉЕНОГ И ЗА НЕСМЕТАНО
ВОЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА**

докторска дисертација

Београд, 2016.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF LAW

mr Aleksandar Trešnjev

**MEASURES TO SECURE THE PRESENCE
OF DEFENDANT AND UNHIDED
CONDUCT OF CRIMINAL PROCEEDINGS**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016.

Кандидат: мр Александар Трешњев

Ментор: проф. др Горан П. Илић,
редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

Чланови комисије: проф. др Милан Шкулић,
редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

проф. др Божидар Бановић,
редовни професор Факултета безбедности
Универзитета у Београду,

доц. др Вања Бајовић,
доцент Правног факултета
Универзитета у Београду

Датум одбране: _____

**НАСЛОВ: МЕРЕ ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПРИСУСТВА ОКРИВЉЕНОГ И ЗА
НЕСМЕТАНО ВОЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА**

РЕЗИМЕ

Предмет истраживања је детаљна обрада појма, значаја и услова под којима су мере за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка уређене како у унутрашњем, тако и упоредном кривичном процесном праву. Основни циљ рада је систематизована студија процесноправног дејства ових института, које до сада није систематски размотрено у нашој стручној јавности. Поред сазнајног, односно научног циља, остварен је и један практични циљ, који подразумева употребу резултата истраживања у правцу даљег развоја кривичнопроцесног права које би успешно „помирило“ два на први поглед опречна захтева – потребу за ефикаснијим кривичним поступком и поштовање права окривљеног уз најмања ограничења која су потребна у конкретном случају.

У истраживању је коришћено више метода, и то: нормативно-правни, хипотетичко-дедуктивни, упоредноправни, историјско-правни, статистички и метод анализе случајева. Ова студија се, осим од увода и закључних разматрања, састојати из два дела. Први део обухвата три главе: основна разматрања о мерама, историјат и упоредни приказ. Други део обрађује поједине мере у позитивном законодавству.

Полазиште у истраживању састоји се у осврту на нека основна питања која се постављају у вези с мерама за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка. У делу посвећеном томе, анализирани су међународни стандарди и уставни оквир за примену ових мера. Након тога мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка размотрене су кроз историјски контекст у Републици Србији. Наиме, да би се могао одредити њихов положај и значај у позитивном праву, потребно је поћи од настанка ових кривичнопроцесних института. Упоредноправном анализом проучено је које се од мера и у ком обиму примењују у континенталном, а које у англосаксонском праву.

Други део рада бави се анализом мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка у нашем позитивном законодавству. Поред значаја и сврхе мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, проучена је свака мера засебно, а утврђен је и њихов међусобни однос и место сваке од њих у кривичном поступку. Посебна пажња посвећена је сагледавању позива као најопштије мере којом се обезбеђује присуство окривљеног. У оквиру позивања посебно је разграничено на који начин се позива окривљени и која су његова права и дужности, а на који начин се позивају остали учесници у поступку. Довођење, као следећа мера за обезбеђење присуства окривљеног, размотрено је са различитих аспеката, почев од тога како се и под којим условима извршава наредба за довођење, под којим условима се одређује довођење и ко га може одредити. Забрана прилажења, састајања или комуникације са одређеним лицем и посећивања одређених места посебна је мера, коју процесно законодавство до сада код нас није познавало, а у вези с тим одређен је њен значај, као и ситуације у којима се може примењивати.

Забрана напуштања боравишта представља меру која је већ постојала у процесном законодавству, али у нешто измењеном облику, тако да је овај институт сагледан у светлу нових процесних института, односно одређени су му место и значај у односу на друге мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка. Уз ову меру могуће је окривљеном забранити посећивање одређених места, може му бити наложено да се повремено јавља одређеном државном органу или му могу бити привремено одузете путне исправе или возачка дозвола. У раду је изучено у којој мери је у односу на раније законско решење, које није на задовољавајућ начин уређивало могућност одузимања возачке дозволе као самосталну меру, прихватљиво ново законско решење, које такву могућност везује за поступак који се води због кривичних дела у вези с чијим извршењем или припремањем је коришћено моторно возило, односно због кривичног дела угрожавање јавног саобраћаја које је учињено са умишљајем.

Јемство је у односу на досадашњу законску регулативу у значајној мери измењено, те је стога одређен његов положај и улога у систему мера за обезбеђење присуства окривљеног. Посматрана у светлу нове законске регулативе, која предвиђа већи број мера у односу на претходно законско решење, могућност примене јемства је

у великој мери проширена. Поред постојећих ситуација у којима јемство може да замени притвор, које се односе на опасност од бекства окривљеног, проучена су и нова процесна решења, која уводе и два нова случаја, од којих се један односи на одређивање јемства уместо притвора који је одређен јер се окривљени крије или се не може утврдити његова истоветност, или јер оптужени очигледно избегава да дође на главни претрес. Поред тога, јемство може заменити притвор и у случају када се окривљеном суди за кривична дела за која је прописана казна затвора преко 10 година, односно преко 5 година за дела са елементима насиља, или му је изречена казна затвора од 5 година или тежа казна. У оквиру поља примене ове мере, анализирано је и ново законско решење, по којем се јемство може одредити и без предлога окривљеног. Потпуно нову меру за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка представља забрана напуштања стана. Ова мера, поред тога што је нова, представља алтернативу притвору, посебно када се има у виду да се услови за њено одређивање у значајној мери подударају с постојећим притворским основима. У раду је дата анализа ове мере, одређено је поље њене примене и изучени су услови за њено одређивање и спровођење.

Значајне новине у нашем процесном законодавству се уочавају када је реч о садржинском аспекту мера које су и раније биле присутне. Притвор је једна од најстаријих мера за обезбеђење присуства окривљеног, али нови Законик о кривичном поступку у битноме мења разлоге за одређивање притвора. Због тога је изучено под којим се условима и како притвор може одредити, с посебним освртом на јемства која садрже Устав Републике Србије и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода. С тим у вези, посебна пажња је посвећена анализи одлука Уставног суда и Европског суда за људска права. У оквиру притвора посебна пажња је посвећена начину поступања са притвореницима. Када је у питању притвор, уочава се јасна тенденција законодавца да лимитира поље примене ове мере и да за њом суд може да посегне само у изузетним случајевима. Ово стога што су разлози за одређивање притвора у битноме ограничени, и то како у односу на претходна процесноправна решења, тако и у односу на друге мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку, будући да суд сада располаже већим бројем мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. Стога је у раду посебна пажња поклоњена односу притвора и других мера, и могућностима одређивања блажих мера уместо притвора.

На крају рада дат је закључак, у којем је учињен осврт на релевантне научне резултате до којих се дошло у раду. Полазећи од почетног задатка да треба утврдити да ли мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка представљају довољан основ за вођење квалитетног кривичног поступка у Републици Србији – закључује се да наше законодавство предвиђа широку лепезу мера, које су на правилан и добар начин нормиране, што води ка побољшању положаја окривљеног и олакшаном вођењу поступка, с циљем суштинског поштовања једног од основних правила у овој области, а то је обавеза органа поступка да према окривљеном не примењује тежу меру када се иста сврха може постићи и блажом. С друге стране, створена је могућност за значајнију заштиту људских права, али и за смањивање грешке приликом одређивања строжих мера када су на располагању блаже, те у том контексту и смањивања броја предмета у којима се неки од окривљених налази у притвору, као и само трајање притвора. Посматрано како са аспекта потреба кривичног поступка, тако и са упоредноправног аспекта, наше законодавство предвиђа квалитетан скуп мера, које у потпуности остварују своју опречну сврху, а то су успешно вођење кривичног поступка и заштита права на правично суђење.

Кључне речи: Притвор; јемство; забрана напуштања боравишта; забрана прилажења, састајања, или комуницирања са одређеним лицем и посеђивања одређених места; довођење; позивање.

Научна област: ПРАВО

Ужа научна област: Кривично процесно право

УДК: 343.121

TITLE: MEASURES TO SECURE THE PRESENCE OF THE DEFENDANT AND UNHINDERED CONDUCT OF THE CRIMINAL PROCEEDINGS

SUMMARY

The subject of research is the detailed interpretation of the concept, nature and the conditions under which the measures for securing the presence of the defendant and the unhindered conduct of criminal proceedings are regulated not only in the domestic criminal procedural law, but also in the comparative criminal procedural law as well. The main objective of this text is the systematic study of procedural effects of those institutes, which have not been systematically discussed in our professional public. Apart of cognitive, i.e. scientific objective, one practical objective was also accomplished. That objective involves the use of research results in the direction of further development of criminal procedural law that would effectively "reconcile" the two at first sight contradictory demands - the need for more effective criminal proceedings and respect of the accused rights with the minimal restrictions necessary in a specific case.

A number of methods that were used in this study include: normative method, hypothetical-deductive method, comparative method, historical method, statistical method, and method of case analysis. In addition to the introduction and the concluding remarks, this study contains two parts. First part includes three chapters: basic considerations on the measures, history, and comparative review. Second part deals with the concrete measures in the positive / current legislation.

The starting point of the research consists review of some basic questions which arise in connection with measures to ensure the presence of the defendant and for the unhindered conduct of criminal proceedings. In the part dedicated to it, author analyzed international standards and constitutional framework for the implementation of those measures. Measures to ensure the presence of the defendant and for the unhindered conduct of criminal proceedings have been thereafter discussed through the historical context in the Republic of Serbia. That is necessary to be done in order to determine their position and importance in the positive law. It was examined by comparative legal analyses which of the measures and to what extent are applicable in the continental and in the Anglo-Saxon law.

The second part of the study deals with the analysis of measures to ensure the presence of the defendant and for the unhindered conduct of criminal proceedings in our positive legislation. In addition to the character and purpose of the measures to ensure the presence of the defendant and the unhindered conduct of criminal proceedings, each measure was examined separately and their relationship and place of each of them in criminal proceedings was determined. Special attention was paid to the issue of subpoenas as the most general measure that ensures the presence of the defendant. As part of the subpoena process the manner of dealing with the defendant (with the focus on the defendant's rights and duties) is delimited from the manner of sending subpoenas to other participants in the proceedings. Bringing the defendant, as the next measure to ensure the presence of the defendant is discussed from different aspects, ranging from how and under what conditions the order for the bringing of defendant is being executed, what are the conditions for that order and who can issue the order. The prohibition of approaching, meeting or communicating with a particular person, and visiting certain places, is a special and new measure, previously unknown to our procedural legislation, and in this regard its importance is determined, as well as the situations in which it can be applied.

Prohibition to leave the place of residence is a measure that has already existed in our legislation, but in a somewhat modified form, and that is the reason this institute was examined in the sense of new procedural institutes, and its place and significance in relation to other measures for securing the presence of the defendant and for the unhindered the criminal proceedings is determined. Along with this measure it is possible to prohibit the defendant to visit certain places, he/she may be ordered to report occasionally to a state body or the travel documents or driving license can be temporarily taken away from defendant. It is also observed comparing to the previous legal solutions (that did not contain satisfactorily solutions of detraction of driver's license as an autonomous measure) to what extent is a new legal solution acceptable, taking into account that new solution is connected to the proceedings related to the crimes in which the motor vehicles were used, or for the crime of endangering public traffic that was done intentionally.

Compared to the previously existing legislative solution, measure of bail was significantly changed, and therefore its position and role in the system of measures to ensure the presence of the defendant is determined in this study. Considered under the new

legislation, which envisages bigger number of measures in relation to the previous solution, the application of measure of bail is significantly expanded. In addition to the existing situations in which bail may replace detention, referring to the danger of accused absconding, new procedural solutions have been elaborated. Namely two new possibilities were introduced – first one relates to the measure of bail instead of detention when the defendant is hiding or his/her identity cannot be established, or when the accused obviously avoids appearing at the trial / main hearing. The second possibility is that measure of bail can replace the detention in the cases in which defendant is tried for criminal offenses punishable by imprisonment of more than 10 years, or more than 5 years for offenses with elements of violence, and when he/she was sentenced to imprisonment of 5 years or more. New legislative solution that the bail can be ordered even without defendant's consent is also analyzed in this study. Prohibition on leaving the flat / apartment is a brand new measure to ensure the presence of the defendant and the unhindered conduct of criminal proceedings. This measure is an alternative to detention, especially when one bears in mind that the conditions for its determination substantially coincide with the existing grounds for detention. The study contains an analysis of the measure of prohibition on leaving the apartment, the scope of its application, and the conditions for its implementation.

Significant innovations in our procedural legislation are being noticed with regard to the measures' contents. Detention is one of the oldest measures to ensure the presence of the defendant, but the new Criminal Procedure Code essentially changes the grounds for detention. Therefore, the circumstances under which the detention can be ordered were examined in the study, with special emphasis on guarantees proclaimed by the Constitution of the Republic of Serbia and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. In this regard, special attention is paid to the analysis of decisions of the Serbian Constitutional Court and the European Court of Human Rights. In the context of detention, special attention was paid to the treatment of detainees. When it comes to custody / detention, it is a clear tendency of the legislature to limit the scope of this measure as to the exceptional cases. This is because the reasons for detention are essentially limited, both in relation to the previous procedural decisions, and in relation to other existing measures for securing the presence of the accused in criminal proceedings, as the Court now has a number of measures to ensure the presence of the defendant and unhindered conduct of criminal proceedings. Therefore, the study pays special attention to the relationship of detention and other measures, and the possibilities of ordering other (milder) measures instead of detention.

At the end the author gives its conclusion with review to the relevant scientific results obtained during the work on the study. Starting from initial assignment of determination whether measures for securing the presence of the defendant and for the unhindered conduct of criminal proceedings constitute a sufficient basis for quality criminal proceedings in Serbia – it could be concluded that our legislation provides for a wide range of measures that are prescribed / provided in the legislation in a proper and good way. That further improves position of the defendant and facilitates the conduct of the proceedings, with the aim of fundamental respect for one of the basic rules in this area – that the court is obliged not to impose more severe measure against the defendant when the same effect can be achieved by a more lenient one. On the other hand, significant opportunities for the protection of human rights and also for minimizing mistakes when ordering stricter measures in the situations in which milder measures are available, and further in this context, for reducing the number of cases in which some of the accused is in custody, and for reducing of the detention duration. From the aspect of the criminal procedure needs and from comparative point of view, our legislation provides for a set of quality measures that fully accomplish their purposes - the successful conduct of criminal proceedings and the protection of the right to a fair trial.

Keywords: custody / detention; bail; prohibition of the leaving the residence; the prohibition of approaching, meeting or communicating with a particular person, and visiting certain places; bringing (of the accused); subpoena.

Field of study: Law

Specific field of study: Criminal Procedure

UDK: 343.121

САДРЖАЈ

УВОД.....	1

ДЕО ПРВИ

ГЛАВА I

ОСНОВНА РАЗМАТРАЊА

1. ПОЈАМ МЕРА ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПРИСУСТВА ОКРИВЉЕНОГ И ЗА НЕСМЕТАНО ВОЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА	6
2. МЕРЕ ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПРИСУСТВА ОКРИВЉЕНОГ И ЗА НЕСМЕТАНО ВОЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА ПРЕМА МЕЂУНАРОДНИМ СТАНДАРДИМА ЉУДСКИХ ПРАВА	8
2. 1. Међународни стандарди људских права у вези са притвором	12
2. 1. 1. Однос међународног и домаћег права	16
2. 1. 2. Основ сумње	21
2. 1. 3. Разлози за притвор	25
2. 1. 3. 1. Опасност од бекства	26
2. 1. 3. 2. Ризик од ометања поступка	29
2. 1. 3. 3. Потреба да се спречи злочин	33
2. 1. 3. 4. Потреба за очувањем јавног реда	34
2. 1. 3. 5. Неповиновање судским налозима и неиспуњење законских обавеза	35
2. 1. 4. Забрана произвољности у примени прописа	36
2. 1. 5. Суђење у разумном року	38
2. 1. 6. Адекватно вођење поступка	42
2. 1. 7. Обавеза образлагања одлуке о притвору	45
2. 1. 8. Права лица лишених слободе	47
2. 1. 9. Поступање са притвореницима	49
2. 2. Међународни стандарди људских права у вези са јемством	61
2. 3. Међународни стандарди људских права у вези са ограничењем слободе кретања	65

2. 3. 1. Разграничење између ограничења и лишења слободе кретања	67
2. 3. 2. Обележја ограничења слободе кретања.....	68
2. 3. 3. Кућни притвор.....	70
 3. УСТАВНИ ОКВИР ЗА МЕРЕ ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПРИСУСТВА ОКРИВЉЕНОГ И ЗА НЕСМЕТАНО ВОЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА И ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА	71
3. 1. Уставни оквир	72
3. 2. Одлуке уставног суда	75
3. 2. 1. Поступак нормативне контроле	76
3. 2. 2. Поступак по уставним жалбама	78

ГЛАВА II

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ

1. ЗАКОНИК О ПОСТУПКУ СУДСКОМ У КРИВИЧНИМ ДЕЛИМА ЗА КЊАЖЕВСТВО СРБИЈУ ОД 1865. ГОДИНЕ	90
1. 1. Позив	90
1. 2. Довођење.....	92
1. 3. Притвор.....	93
1. 3. 1. Основна правила	93
1. 3. 2. Поступање са притвореницима	95
1. 4. Забрана напуштања места	96
1. 5. Мере за спречавање одуговлачења поступка.....	96
1. 6. Одржавање реда на главном претресу	97
 2. ЗАКОНИК О СУДСКОМ КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ЗА КРАЉЕВИНУ СХС ОД 1929.....	98
2. 1. Позив	99
2. 2. Довођење.....	102
2. 3. Притвор и истражни затвор	103
2. 3. 1. Притвор.....	104
2. 3. 2. Општи притвор.....	105

2. 3. 3. Истражни затвор	106
2. 3. 4. Поступак са притвореницима и истражним затвореницима	107
2. 3. 5. Престанак притвора и истражног затвора	108
2. 4. Јемство	110
2. 5. Забрана напуштања места	111
2. 6. Мере за спречавање одуговлачења поступка	112
2. 7. Мере за обезбеђивање реда	112
 3. ЗАКОН О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ОД 1948. ГОДИНЕ	114
3. 1. Позив	115
3. 2. Довођење	116
3. 3. Обећање окривљеног да неће напустити боравиште	116
3. 4. Јемство	117
3. 5. Притвор	118
3. 6. Истражни затвор	119
3. 7. Остале мере за несметано вођење кривичног поступка	120
 4. ЗАКОНИК О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ОД 1953. ГОДИНЕ	122
4. 1. Позив	123
4. 2. Довођење	124
4. 3. Обећање окривљеног да неће напустити боравиште	125
4. 4. Јемство	125
4. 5. Притвор и истражни затвор	127
4. 5. 1. Притвор	127
4. 5. 2. Истражни затвор	130
4. 5. 3. Поступање са притвореницима и истражним затвореницима	131
4. 6. Остале мере за успешно вођење кривичног поступка	133
 5. ЗАКОН О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ОД 1977. ГОДИНЕ	136
5. 1. Позив	137
5. 2. Довођење	139
5. 3. Обећање окривљеног да неће напустити боравиште	140

5. 4. Јемство	140
5. 5. Притвор.....	142
5. 5. 1. Основне одредбе	142
5. 5. 2. Поступање са притвореницима	146
5. 6. Остале мере за несметано вођење кривичног поступка.....	148
 6. ЗАКОНИК О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ОД 2001. ГОДИНЕ.....	150
6. 1. Позив	151
6. 1. 1. Позивање окривљеног	151
6. 1. 2. Позивање осталих учесника у поступку	154
6. 2. Довођење.....	157
6. 3. Забрана напуштања стана или места боравишта	158
6. 4. Јемство	160
6. 5. Притвор.....	161
6. 5. 1. Услови за одређивање притвора.....	162
6. 5. 2. Поступак за одређивање, продужење и укидање притвора.....	163
6. 5. 3. Процесни значај притвора.....	166
6. 5. 4. Поступање са притвореницима	168
6. 6. Остале мере за несметано вођење кривичног поступка.....	171

ГЛАВА III

УПОРЕДНОПРАВНИ ПРИКАЗ

1. КОНТИНЕНТАЛНО ПРАВО	175
1. 1. Република Француска.....	175
1. 2. Савезна Република Немачка	188
 2. ПРАВО COMMON LAW	200
2. 1. Сједињене Америчке Државе	200
2. 2. Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске	212
 3. ПРАВО У ЗЕМЉАМА РЕГИОНА.....	219

3. 1. Република Македонија	219
3. 2. Република Хрватска.....	228
3. 3. Република Црна Гора.....	239

ДЕО ДРУГИ

МЕРЕ ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПРИСУСТВА ОКРИВЉЕНОГ И ЗА НЕСМЕТАНО ВОЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА У ПОЗИТИВНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

УВОД	245
1. ПОЗИВ	251
1. 1. Позивање.....	252
1. 1. 1. Позивање окривљеног	258
1. 1. 2. Позивање осталих учесника у поступку	259
1. 2. Садржај позива	263
1. 2. 1. Садржај позива окривљеном.....	264
1. 2. 1. 1. Општи елементи	264
1. 2. 1. 2. Посебни елементи	266
1. 2. 2. Садржај позива осталим учесницима у поступку.....	268
1. 3. Уредно и неуредно позивање.....	271
1. 4. Последице неодржавања	274
2. ДОВОЂЕЊЕ	279
2. 1. Услови за одређивање	280
2. 2. Наредба за довођење.....	284
2. 3. Одлучивање о мери.....	286
2. 4. Извршење наредбе за довођење	287
2. 5. Довођење осталих учесника у поступку	291
2. 6. Трошкови довођења.....	293

3. ЗАБРАНА ПРИЛАЖЕЊА, САСТАЈАЊА ИЛИ КОМУНИЦИРАЊА СА ОДРЕЂЕНИМ ЛИЦИМА И ПОСЕЂИВАЊА ОДРЕЂЕНИХ МЕСТА.....	294
3. 1. Услови за одређивање	295
3. 2. Значај разликовања у односу на меру притвора	301
3. 3. Одлучивање о мери.....	304
4. ЗАБРАНА НАПУШТАЊА БОРАВИШТА	309
4. 1. Услови за одређивање	309
4. 1. 1. Основни облик мере	310
4. 1. 2. Допунске обавезе	314
4. 1. 3. Забрана ограничења одређених права	318
4. 2. Значај разликовања од других мера	319
4. 3. Одлучивање о мери.....	324
5. ПРИВРЕМЕНО ОДУЗИМАЊЕ ВОЗАЧКЕ ДОЗВОЛЕ	327
5. 1. Услови за одређивање	328
5. 2. Значај разликовања у односу на друге сличне институте.....	332
5. 3. Одлучивање о мери.....	335
6. ЈЕМСТВО	338
6. 1. Услови за одређивање јемства.....	340
6. 1. 1. Могућност одређивања јемства	340
6. 1. 1. 1. Претпоставка	341
6. 1. 1. 2. Материјална гаранција.....	344
6. 1. 1. 3. Обећање.....	348
6. 1. 2. Услови за одређивање висине јемства	349
6. 2. Поступак за одређивање јемства	351
6. 2. 1. Предлагање јемства	351
6. 2. 2. Одлучивање о јемству	354
6. 2. 2. 1. Поступак.....	354
6. 2. 2. 2. Одлуке	356

6. 2. 3. Полагање јемства	359
6. 3. Престанак јемства	360
6. 3. 1. Одузимање јемства	360
6. 3. 1. Укидање јемства.....	361
 7. ЗАБРАНА НАПУШТАЊА СТАНА	365
7. 1. Услови за одређивање	367
7. 2. Садржина мере	369
7. 3. Контрола поштовања мере.....	374
7. 4. Одлучивање о мери.....	376
 8. ПРИТВОР	379
8. 1. Поступак и разлози за одређивање	383
8. 1. 1. Разлози за одређивање притвора	383
8. 1. 1. 1. Основана сумња.....	384
8. 1. 1. 2. Опасност од бекства	387
8. 1. 1. 3. Колузиона опасност	398
8. 1. 1. 4. Опасност од понављања дела.....	403
8. 1. 1. 5. Узнемирење јавности	412
8. 1. 1. 6. Посебно тешке околности кривичног дела.....	417
8. 1. 1. 7. Опасност од извршењем дела услед душевне сметње.....	419
8. 1. 1. 7. Екстрадициони притвор.....	420
8. 1. 2. Поступак	421
8. 1. 2. 1. Решење о притвору	421
8. 1. 2. 2. Одређивање притвора	428
8. 1. 2. 3. Контрола притвора.....	432
8. 1. 2. 4. Укидања притвора.....	439
8. 1. 2. 5. Дужина трајања притвора.....	442
8. 1. 2. 6. Притвор у посебним поступцима	448
8. 1. 2. 6. 1. Притвор у скраћеном поступку	448
8. 1. 2. 6. 2. Притвор у поступку за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења.....	451
8. 1. 2. 6. 3. Притвор према малолетницима.....	452

8. 1. 2. 6. 4. Екстрадициони притвор.....	454
8. 2. Поступање са притвореницима	456
8. 2. 1. Пријем и смештај притвореника	458
8. 2. 2. Одржавање хигијене	461
8. 2. 3. Права притвореника	462
8. 2. 3. 1. Општа права.....	463
8. 2. 3. 2. Право на лекара и здравствену заштиту	466
8. 2. 3. 3. Право на посету притворенику	469
8. 2. 3. 4. Право на преписку	472
8. 2. 4. Заштита права притвореника	473
8. 2. 5. Обавезе притвореника	477
8. 2. 6. Мере за одржавање реда и безбедности и дисциплинска одговорност...	478
8. 2. 7. Отпуштање притвореника.....	479
8. 2. 8. Посебна права оптужених у притвору Међународног кривичног трибунала.....	481
8. 3. Остваривање права лица неосновано лишених слободе.....	482
 9. ОСТАЛИ ВИДОВИ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ	486
9. 1. Задржавање на месту извршења кривичног дела	486
9. 2. Хапшење	487
9. 3. Задржавање осумњиченог	491
 10. МЕРЕ ЗА ОДРЖАВАЊЕ РЕДА.....	493
 11. МЕРЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ОДУГОВЛАЧЕЊА ПОСТУПКА	496
 ЗАКЉУЧАК	502
ЛИТЕРАТУРА	517

УВОД

Један од значајнијих кривичнопроцесних института јесу мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка. Ова група правних института представља претпоставку за примену већине других процесних института. Наиме, да би кривични поступак могао да се оконча и да би се могли примењивати сви други процесноправни институти, потребно је обезбедити присуство окривљеног и несметано спровести кривични поступак. Неопходно је да се ови институти примењују правилно и на тај начин остваре нужне претпоставке за законито спроведен поступак и ваљану примену свих других процесноправних института у оквиру кривичног процесног права. Уколико се ови инструменти кривичнопроцесног права не би правилно или уопште применили, могло би да дође до опструкције кривичног поступка и тако би се онемогућила примена било ког другог процесног института. С друге стране, неправилна примена ових института би могла да доведе до одуговлачења кривичног поступка и повреде права на правично суђење. Поред тога, непридржавање основних правила прилико доношења одлуке о примени неке од ових мера, тачније посезање за строжом мером иако се сврха може остварити и применом блаже, може имати за последицу повреду низа права окривљеног, као што су право на слободу, право на правично суђење, као и друга Уставом зајамчена права. Не треба губити из вида да овај проценоправни институт има и своје културолошке, социолошке¹ и друге аспекте.²

¹ Да посезање за строгим процесним мерама не мора да има своје оправдање само са аспекта кривичног поступка указује студија урађена у Канади, из које произилази да је у тој земљи стопа криминалитета у периоду од 1990. до 2007. године опала, а да је с друге стране број одређених притвора у период од 1978. до 2007. године знатно повећан. О томе в. Cheryl Marie Webster, Anthony N. Doob, Nicole M. Myers, „The Parable of Ms Baker: Understanding Pre-Trial Detention in Canada”, *Current Issues in Criminal Justice, University of Sydney, Institute of Criminology*, vol. 21/1, Sydney 2009, 79 – 102.

² У појединим земљама, као што је Кина, мере за обезбеђење присуства окривљеног имају и своје идеолошке основе. О томе в. Weidong Chen, „Retrospection and Perspective: Chinese Criminal Procedure Law (1979-2009)“, *Frontiers of Law in China*, Vol. 5 (4), China 2010, 528.

Доношењем новог Законика о кривичном поступку, уместо досадашњих пет, прописано је седам засебних мера. И поред тога што је Законик увео две потпуно нове мере, које наша кривичноправна теорија није познавала, и преостале мере су добиле другачији садржај и услове под којима могу да буду примењене. Због свега тога је неопходно обавити целовиту анализу значаја и положаја ове групе процесноправних института, што би било од значаја како за науку, тако и за судску праксу.

Ова студија ће се, изузев од увода и закључних разматрања, састојати из два дела. Први део обухвата три главе: основна разматрања о мерама, њихов историјат и упоредни приказ. Други део обрађује поједине мере у позитивном законодавству. У том делу биће посвећена пажња анализи: позива; довођења; забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места; забране напуштања боравишта; јемства; забране напуштања стана; притвора и осталих мера за несметано вођење кривичног поступка.

Уочљиво је да орган поступка има на располагању читаву лепезу могућих мера. Стога је потребно посебно изучити да ли ће се применом ових мера побољшати положај окривљеног и олакшати вођење поступка, с циљем суштинског поштовања једног од основних правила у овој области, а то је обавеза органа поступка да према окривљеном не примењује тежу меру када се иста сврха може постићи и блажом. С друге стране, биће створена могућност за значајнију заштиту људских права, али и за смањивање грешке приликом одређивања строжих мера када су на располагању блаже, те у том контексту и смањивања броја предмета у којима се неки од окривљених налази у притвору, као и само трајање притвора.

У истраживању питања значаја мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка пошли бисмо од следећих хипотеза:

- Да се мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка могу одредити само на бази чињеница које се утврђују у кривичном поступку;

- Да се докази на којима ће се заснивати мериторна судска одлука могу користити и приликом одлучивања у вези са одређивањем мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка;

- Да се приликом контроле мере морају поново преконтролисати сви докази који су коришћени приликом одређивања мере, као и да се морају узети у обзир и сви новоприкупљени докази;

- Да се приликом одређивања појединих мера увек одређује најблажа неопходно потребна мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка;

- Да су чињенице на којима се базира одређивање појединих мера правно ваљане и у реалности утемељене;

- Да у кривичном поступку какав је наш нема потребе изричито прописивати да се не доказују општепознате чињенице од којих зависи оцена да ли треба одредити или продужити меру;

- Да се докази на којима се базирају чињенице од значаја за одређивање или продужење мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка могу ценити по принципима „слободне оцено доказа“ и „слободног судијског уверења“.

Полазећи од задатка да, кроз аналитички приступ референтној литератури и судској пракси, утврдимо процесноправни значај мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка, у истраживању ове теме користиће се више метода, и то: нормативно-правни, хипотетичко-дедуктивни, упоредноправни, историјско-правни, статистички и метод анализе случајева.

Након постављања проблема у уводним разматрањима, теоријски аспекти дисертације ће почивати на хипотетичко-дедуктивном методу закључивања. Дедуктивно извођење закључака и поређење теоријских парадигми и искуственог материјала сачињавају најважнији аспект методологије сваког теоријског

истраживања, па ће то бити случај и са теоријским садржајем ове дисертације. У историјском делу дисертације ћемо се, осим основним, нормативно-правним, користити историјско-правним и социолошко-правним методом. У централном делу рада се у великој мери ослањамо на анализу постојећих, будућих и могућих законских решења, па ћемо сходно томе и користити уобичајене методе научног истраживања у области правних наука, као што су нормативно-правни метод, као и логички и језички метод тумачења, који су неопходни приликом откривања правног значења релевантних правних норми. Приликом анализе појединих мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка биће првенствено коришћен нормативно-правни метод. Помоћу догматског метода утврдиће се право значење правних норми које се разматрају. Тај метод је од користи и за сагледавање места норми у склопу права као целовитог нормативног система. Поред тога, рад ће се заснивати и на обимном коришћењу упоредноправног метода приликом анализе законских решења и праксе других држава. Важну улогу имали би нормативно-правни метод и метод анализе случајева (*case study*) За спознају друштвене стране испитиваних правних института биће коришћен социолошко-правни метод.

Значај ове теме може се довести у везу са неколико фактора. Прво, иако врло актуелна, она није потпуно истражена. Код нас не постоји свеобухватна студија ове врсте. Поред тога што у науци постоје радови који обрађују одређене њене делове, као што су поједине мере, свеобухватан рад који на целовит начин обрађује ову тему не постоји. Друго, тема је правно изазовна, јер отвара многа питања и даје доста простора за анализе, које су поред правне, предмет проучавања и других наука, пре свега филозофије и логике. Посебан изазов представља упоредна анализа процесних института и њихов значај за правилно тумачење и примену мера. У науци се одавно појавила потреба за свеобухватним сагледавањем овог института, као и за одређивањем његовог места и положаја унутар других процесноправних института.

Посебан значај изучавања овог процесноправног института има и чињеница да је скоро донет Законик о кривичном поступку, који у односу на стара законска решења има значајне новине. Поред тога, нови Законик о кривичном поступку прописује и две мере за обезбеђивање присуства окривљеног које раније законодавство није познавало. То су забрана прилажења, састајања и комуницирања са одређеним лицем и забрана

напуштања стана. Ова два процесноправна института су потпуно нова у нашој теорији и пракси па их стога наука није обрађивала нити су се појављивали у судској пракси, стога је значајно научно обрађивање ових института и одређивање њиховог места у систему осталих мера.

Детаљно теоријско одређивање мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка може имати велики значај у практичној примени ових института. Истраживање ће настојати да пружи корисне смернице будућим реформама кривичног процесног и материјалног законодавства, у циљу потпунијег и прецизнијег регулисања ових правних института. Поред тога ово истраживање треба да допринесе теорији и пракси у разумевању ових појмова.

ДЕО ПРВИ

ГЛАВА I

ОСНОВНА РАЗМАТРАЊА

1. ПОЈАМ МЕРА ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПРИСУСТВА ОКРИВЉЕНОГ И ЗА НЕСМЕТАНО ВОЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА

Полазећи од дефиниције кривичног поступка као скупа различитих радњи предузетих од стране државних органа у циљу реституције свих последица учињеног кривичног дела,³ долазимо до закључка да кривични поступак има двојак значај. У првом реду, он треба да заштити правни систем једне земље од вршења кривичних дела. Та заштита огледа се у спровођењу законитог поступка који има за циљ утврђивање да ли је одређено лице извршило кривично дело и које, коју му кривичну санкцију треба изрећи и да ли, и у ком обиму, оно треба да надокнади штету. С друге стране, кривични поступак мора да заштити и лица према којима се води кривични поступак од самовоље и незаконитог поступања државних органа. У циљу остварења овог задатка, установљена су бројна права која окривљени има у кривичном поступку. Не упуштајући се у дубљу анализу, задржаћемо се на констатацији да су у ту сврху установљена: претпоставка невиности, законитост кривичног гоњења, забрана мучења, нечовечног поступања и изнуде, право на суђење у разумном року, начело *ne bis in idem* итд.

Да би се остварио овако одређен двојни значај кривичног поступка, он у првом реду мора да буде успешно спроведен. У том циљу установљено је више инструмената,

³ Jean Pradel, *Procédure pénale*, Éditions Cujas, Paris 2015¹⁸, 3.

од којих су најзначајније мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка.

Одређивање појма мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка претпоставља претходно утврђивање свих заједничких обележја ове групе мера. Прво заједничко обележје свих мера јесте њихов циљ, који је, уједно, садржан у самом називу. Он се састоји у обезбеђењу присуства окривљеног и несметаном вођењу кривичног поступка. Друго заједничко обележје састоји се у томе да сви ови процесноправни институти представљају мере. Следеће заједничко обележје ове групе процесних института састоји се у томе да их може одредити само орган поступка. Надаље, то су увек мере процесне принуде, чак и када је у питању позив као мера са најблажим обликом процесне принуде. У погледу позива, процесна принуда састоји се у томе што није остављено на вољу окривљеном да ли жели да се одазове позиву или не – у крајњој линији, он најчешће то и не жели – већ за њега позив представља обавезу. Процесна принуда се огледа у неједнакости воља између органа који позива и позваног лица, јер орган поступка је тај који одређује место и време када се одређено лице мора појавити, а позвано лице нема могућности да се без последице неоправдано неодрозове позиву. У овом случају процесна принуда постиже се одређивањем процесне последице за случај неоправданог неодрозивања позиву, а то је најчешће одређивање неке од строжих мера. Последње заједничко обележје огледа се у обавези органа поступка да приликом одређивања мере води рачуна да не одреди тежу меру, уколико се иста сврха може постићи блажом.

Имајући у виду сва заједничка обележја, овај процесни институт може се дефинисати као скуп мера процесне принуде органа поступка које се предузимају ради обезбеђења присуства окривљеног и несметаног вођења кривичног поступка, при чему се мора водити рачуна да се не одреди тежа мера, уколико се иста сврха може постићи блажом.

2. МЕРЕ ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПРИСУСТВА ОКРИВЉЕНОГ И ЗА НЕСМЕТАНО ВОЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА ПРЕМА МЕЂУНАРОДНИМ СТАНДАРДИМА ЉУДСКИХ ПРАВА

Сви савремени правни системи, поред унутрашњег – националног права – признају и поштују међународно право и међународне стандарде, у оквиру којих је област људских права регулисана трима групама инструмената: међународним конвенцијама, резолуцијама и препорукама.⁴ Поред међународних регулатива све значајније су и одлуке међународних судова као извор међународног права.⁵ Све државе међународне стандарде примењују непосредно или посредно кроз своје унутрашње право. Не упуштајући се у дискусију за и против монистичког или дуалистичког концепта⁶ примене међународног права,⁷ задржаћемо се на констатацији да се међународно право мора примењивати и да је у нераскидивој вези са унутрашњим правом сваке државе.⁸

Међународни стандарди заштите људских права посебну пажњу посвећују мерама за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. Од свих мера највећа пажња посвећује се притвору, што је разумљиво с обзиром на то да је притвор мера којом се, у односу на друге мере, у највећем обиму ограничавају људска права.

⁴ Вlado Камбовски, „Међународни стандарди о људским правима – трећа димензија казненог права“, *Примена међународних кривичних стандарда у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2004, 13.

⁵ Дејан Миленковић, „Уједињене нације – документи и механизми борбе против тортуре“, *Тортура, инструменти против демократије, међународни документи, законодавство, случајеви*, Југословенски комитет правника за људска права, Београд 2001, 36.

⁶ Монистички концепт односа међународног права и унутрашњег права полази од јединственог правног система. Како у јединственом правном систему нема значаја у томе да ли је нека норма настала у легислативном процесу усвајања закона или је вољом државе усвојена заједно са другим државама, тако овај концепт полази од принципа да су унутрашње и међународно право само два елемента једног истог правног система. Дуалистички систем прави разлику између међународног и унутрашњег права као два паралелна и потпуно независна система. Правилима првог се регулишу односи између држава, али правне норме које су задржане у узајамним уговорима не могу да укидају или мењају домаће правне прописе. Норме међународног права се не могу непосредно применити, већ се оне могу само хармонизовати са унутрашњим правом.

⁷ О монистичком и дуалистичком концепту више види: Вlado Камбовски, „Примена међународног казненог права у националном казненом законодавству: покушај синтезе“, *Примена међународног кривичног права у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2005, 23–25.

⁸ Миодраг Мајић, „Непосредна примена међународног кривичног права у домаћем кривичном законодавству“, *Усаглашавање кривичног законодавства са Уставом Србије*, Копачић 2008, 196.

У погледу мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, од међународних извора, у првом реду треба споменути Међународни пакт о грађанским и политичким правима⁹ и Универзалну декларацију о људским правима,¹⁰ а поред њих треба још споменути Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунске протоколе,¹¹ Конвенцију Уједињених нација против корупције,¹² Конвенцију Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци,¹³ Конвенцију о кривичним делима и неким другим актима извршеним у ваздухопловима,¹⁴ Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака,¹⁵ Бечку конвенцију о дипломатским односима,¹⁶ Бечку конвенцију о конзуларним односима,¹⁷ Европску конвенцију о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима, са додатним протоколом,¹⁸ Европску конвенцију о екстрадицији са додатним протоколима,¹⁹ Европску конвенцију о преносу поступка у кривичним стварима,²⁰ Европску конвенцију о међународном важењу кривичних пресуда, са додацима,²¹ итд.

⁹ Међународни пакт о грађанским и политичким правима, ратификован 1971. године, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71 и *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 4/01.

¹⁰ Универзална декларација о људским правима усвојена је и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III) од 10. децембра 1948. године: 48 држава је гласало за, ниједна против, док је 8 било суздржано (укључујући Југославију, Саудијску Арабију, Јужну Африку и СССР).

¹¹ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунски протоколи, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/01, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 11/05.

¹² Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација против корупције, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 12/05.

¹³ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 14/90.

¹⁴ Закон о ратификацији Конвенције о кривичним делима и неким другим актима извршеним у ваздухопловима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 47/70.

¹⁵ Закон о ратификацији Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 9/91, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 16/05 и 2/06.

¹⁶ Бечка конвенција о дипломатским односима, *Службени лист СФРЈ – додатак*, бр. 2/64.

¹⁷ Бечка конвенција о конзуларним односима, *Службени лист СФРЈ – додатак*, бр. 5/66.

¹⁸ Закон о потврђивању Европске конвенције о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима, са додатним протоколом, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 10/01.

¹⁹ Закон о потврђивању Европске конвенције о екстрадицији са додатним протоколима, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 10/01, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/10, 1/11, 13/13 и 4/14.

²⁰ Закон о потврђивању Европске конвенције о преносу поступка у кривичним стварима, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 10/01.

²¹ Закон о потврђивању Европске конвенције о међународном важењу кривичних пресуда, са додацима, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 13/02, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 18/05 и 2/06.

На међународном плану, поред универзалних модела прокламовања заштите људских права, васпостављају се и регионални системи заштите. Ови системи се показују ефикаснијим од универзалних модела не само због културних сличности земаља одређеног региона већ, првенствено, због могућности делотворне судске контроле поштовања људских права.²² На тлу Европе, поред тога што није искључиво посвећена кривичној проблематици, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода²³ у потпуности је изменила поглед на кривични простор, нарочито у делу који се односи на процесно право. Приликом оцене европских стандарда заштите људских права треба имати у виду да се Европска конвенција сматра најугледнијим међународноправним механизмом, који садржи и конституисане институције за спровођење права – Европски суд за људска права, механизам политичког надзора и омогућавање појединцу да непосредно остварује права.²⁴ Од ових механизма најзначајнија је пракса Европског суда за људска права (ЕСЉП),²⁵ која као основну идеју има успостављање субјективитета појединца у међународно - правној области, у склопу међународног надзора над поштовањем људских права.²⁶ Европски суд за људска права је двојако (непосредно и посредно) допринео хармонизацији законских решења у области кривичног процесног права. Непосредно је томе допринео у случају осуде државе за кршење основних слобода и права, што се састоји у указивању на слабости националног кривичног поступка, чиме се посредно израђује концепт европског кривичног поступка, заснованог на моделу правичног процеса. На овај начин Европски суд за људска права ствара на нивоу међудржавних односа нова правила која обавезују државе потписнице Европске конвенције о људским правима.²⁷ Посредни значај ЕСЉП се огледа и у томе што Европска конвенција установљава

²² Горан П. Илић, „Модел правичног процеса у светлу Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода“, *Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије и Црне Горе*, ХЛ редовно годишње саветовање удружења за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Златибор 2004б, 379.

²³ Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода измењена у складу с протоколом бр. 11, ратификована 2003. године (ЕКЉП или Европска конвенција), *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/03, 5/05, 7/05 и *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/10.

²⁴ Ивана Симовић-Хибер, „Право на слободу и безбедност личности у светлу Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и кривично-процесно законодавство Србије и Црне Горе“, *Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије и Црне Горе*, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Златибор 2004, 363.

²⁵ О Европском суду за људска права види више у: Милан Пауновић, Славољуб Царић, *Европски суд за људска права, основна начела и ток поступка*, Службени гласник, Београд 2006.

²⁶ Божидар Бановић, Миломир Веселиновић, Кристина Потих, „Повреде људских права у кривичним стварима у Републици Србији“, *Правна ријеч*, бр. 37, Бања Лука 2013, 551.

²⁷ Горан П. Илић, „Утицај праксе Европског суда за људска права на хармонизацију одредаба кривичног процесног законодавства“, *Примена међународног кривичног права у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2005, 266.

велики број гаранција у погледу људских права. Међутим, да ли је унутрашње право усклађено са Европском конвенцијом, није могуће ценити само на основу њеног текста јер она, поред класичних правних правила, садржи и мање прецизна, флексибилна правна правила – правне стандарде, па ЕСЉП даје право значење појединим нормама конвенције. Управо зато је за разумевање правог значења и суштине правних стандарда неопходно и изучавање одлука ЕСЉП, у чијим се интерпретацијама очитује досегнути ниво универзалности људских права о којима се одлучује. По правној снази, те су одлуке извршни наслов,²⁸ али тумачења на којима се темеље надмашују поље обавезности за конкретни случај и све више попримају визију људских права коју државе потписнице узимају као идеју водиљу за утврђивање правних стандарда за овај процесни институт. Због значаја који одлуке ЕСЉП имају и њиховог непосредног утицаја на национална законодавства, изучавање у њима изнетих правних схватања јавља се као нужно за утврђивање садржаја ЕСЉП.²⁹ Приликом тумачења не треба губити из вида да судије не доносе законе нити одступају од законских норми. С друге стране, ако се правилно схвати, њихова улога неизоставно даје креативну црту свему што они раде. Судска креативност састоји се од употребљавања законских одредби или, другим речима, од тога што им дају значење, што све резултира довршавањем правних правила.³⁰

Кад је у питању ЕКЉП, важно је напоменути и да се Европска конвенција примењује на све државе потписнице, без обзира да ли се кршење људских права врши на њиховој територији или територији друге државе у којој њени органи преузимају одређене делатности. Тако је у случају *Loizidou protiv Turske*³¹ ЕСЉП јасно рекао да се ЕКЉП не ограничава на територију државе потписнице и стога се одговорност може појавити и за дела и пропусте органа власти на неком другом месту. У том смислу,

²⁸ Пресуда је коначна и у ситуацијама када ЕСЉП утврди постојање повреде. ЕКЉП може наредити одстрањивање последице настале повредом или, уколико је таква репарација само делимично могућа, може досудити правичну накнаду, а подносилац представке има право на накнаду трошкова поступка. Пресуда ЕСЉП доставља се Комитету министара, који прате њено извршење. Никола Матовски, „Европска конвенција о заштити права човека и њен реформирани механизам“, *Примена међународног кривичног права у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2005, 53.

²⁹ Војислав Ђурђић, „Разлози за притвор и европски стандарди“, *Билтен Вишег суда у Нишу*, бр. 32/14, Ниш 2014, рад преузет из електронске базе података Интермекс.

³⁰ Драгољуб Поповић, *Постанак европског права људских права – есеј о судској креативности*, Службени гласник, Београд 2013, 50.

³¹ *Loizidou protiv Turske*. 18. децембар 1996. године, наведено према: Jeremy McBride, Monica Macovei, *Право на слободу и безбедност личности, водич за примену члана 5. Европске конвенције о људским правима*, Савет Европе, Београд 2004, 44.

интересантан је случај *Reinette protiv Francuske*³², где је ЕСЉП закључио да се члан 5. ЕКЉП има применити и у случају када је полиција преузимала лице ради суђења ван територије Европе. Лице које се налазило у *Saintvincentu* било је предато француској полицији у једном војном авиону. Након тога, лишење слободе, које се дешавало унутар *Saintvincenta*, дешавало се у присуству председника Француске, и сходно томе у смислу члана 5. ЕКЉП имала се применити јурисдикција француске државе.

2. 1. Међународни стандарди људских права у вези са притвором

Од међународних аката којима се регулише притвор, у првом реду треба споменути: Међународни пакт о грађанским и политичким правима,³³ Универзалну декларацију о људским правима³⁴ и Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода.³⁵

Међународни пакт о грађанским и политичким правима у члану 9. предвиђа:

1. Сваки појединац има право на слободу и на безбедност своје личности. Нико не може бити произвољно ухапшен или притворен. Нико не може бити лишен слободе осим из разлога и сходно поступку који је предвиђен законом.

2. Свако ухапшено лице обавештава се у тренутку хапшења о разлозима хапшења као што се у најкраћем року обавештава писменим путем о свакој оптужби која је подигнута против њега.

3. Свако лице које је ухапшено или притворено због кривичног дела биће у најкраћем року предато судији или некој другој власти законом овлашћеној да врши

³² *Reinette protiv Francuske*, наведено према: *Ibidem*.

³³ Међународни пакт о грађанским и политичким правима, ратификован 1971. године, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71 и *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 4/01

³⁴ Универзална декларација о људским правима усвојена је и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III) од 10. децембра 1948. године: 48 држава је гласало за, ниједна против, док је 8 било суздржано (укључујући Југославију, Саудијску Арабију, Јужну Африку и СССР).

³⁵ Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода измењена у складу с протоколом бр. 11, ратификована 2003. године – ЕКЉП или Европска конвенција, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/03, 5/05, 7/05 и *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/10.

судске функције, и мора у разумном року да буде суђено или ослобођено. Притварање лица која чекају на суђење није обавезно, али пуштање на слободу може бити условљено гаранцијама које обезбеђују долазак лица у питању на претрес, као и свим другим радњама поступка а, у датом случају, ради извршења пресуде.

4. Свако лице које је лишено слободе услед хапшења или притвора има право да поднесе жалбу суду како би овај решавао без одлагања о законитости притвора и наредио његово пуштање на слободу ако притвор није заснован на закону.

5. Свако лице које је жртва незаконитог хапшења или притвора има право на накнаду штете.

Члан 10. Међународног пакта о грађанским и политичким правима предвиђа:

1. Са сваким лицем које је лишено слободе поступа се хумано и са поштовањем достојанства неодвојивог од човечје личности.

2. а) Окривљена лица су, осим у изузетним случајевима, одвојена од осуђених лица и подвргнута посебном режиму, који одговара њиховом статусу неосуђиваних лица;

б) млади окривљени су одвојени од одраслих и њихови случајеви се решавају што је могуће пре.

3. Казнени режим обухвата поступак са осуђеницима чији је главни циљ њихово поправљање и социјална рехабилитација. Млади преступници су одвојени од одраслих и подвргнути режиму који одговара њиховим годинама и њиховом законском статусу.

Следећи важан међународни акт јесте *Универзална декларација о људским правима*, која у члану 3. одређује да свако има право на живот, слободу и безбедност личности, а члан 9. истог акта гарантује да нико не сме бити произвољно ухапшен, притворен или протеран.

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода у члану 5. прописује право на слободу и безбедност. Овај члан предвиђа:

1. Свако има право на слободу и безбедност личности. Нико не може бити лишен слободе осим у следећим случајевима и у складу са законом прописаним поступком:

а) у случају законитог лишења слободе на основу пресуде надлежног суда;

б) у случају законитог хапшења или лишења слободе због неизвршења законите судске одлуке или ради обезбеђења испуњења неке обавезе прописане законом;

ц) у случају законитог хапшења или лишења слободе ради привођења лица пред надлежну судску власт због оправдане сумње да је извршило кривично дело, или када се то оправдано сматра потребним како би се предупредило извршење кривичног дела или бекство по његовом извршењу;

д) у случају лишења слободе малолетног лица на основу законите одлуке у сврху васпитног надзора или законитог лишења слободе ради његовог привођења надлежном органу;

е) у случају законитог лишења слободе да би се спречило ширење заразних болести, као и законитог лишења слободе душевно поремећених лица, алкохоличара или уживалаца дроге или скитница;

ф) у случају законитог хапшења или лишења слободе лица да би се спречио његов неовлашћени улазак у земљу, или лица против кога се предузимају мере у циљу депортације или екстрадиције.

2. Свако ко је ухапшен биће одмах и на језику који разуме обавештен о разлозима за његово хапшење и о свакој оптужби против њега.

3. Свако ко је ухапшен или лишен слободе сходно одредбама из става 1. Ц овог члана биће без одлагања изведен пред судију или друго службено лице законом одређено да обавља судске функције и имаће право да му се суди у разумном року или

да буде пуштен на слободу до суђења. Пуштање на слободу може се условити јемствима да ће се лице појавити на суђењу.

4. Свако ко је лишен слободе има право да покрене поступак у коме ће суд хитно испитати законитост лишења слободе и наложити пуштање на слободу ако је лишење слободе незаконито.

5. Свако ко је био ухапшен или лишен слободе у супротности с одредбама овог члана има утуживо право на накнаду.

Треба споменути и Резолуцију Савета Европе из 1965. године, којом је државама чланицама препоручено да из законодавства избаце обавезно одређивање притвора, као и да притвор сведу на апсолутно неопходне основе и мере.³⁶

Основни принципи на којима се заснивају међународни стандарди људских права везани за притвор јесу:

- **законитост** – ограничење права мора бити предвиђено законом;
- **легитимност** – циљ ограничења је интерес који је у конкретним околностима вреднији од права које се ограничава, а сам циљ је предвиђен законом;
- **неопходност** – мера којом се ограничава право јесте мера без чије се употребе легитимни интереси не би могли остварити;
- **подобност** – мера којом се задире у право јесте мера која је по својој природи таква да се њом може остварити легитимни циљ;
- **сразмерност** – право у које се задире овим процесним институтом ограничава се само онолико колико је потребно да би се легитимни циљ остварио. Уколико постоји друга мера која је подобна да се оствари исти циљ, а која је мање штетна или није штетна уопште по нечије право, онда се мора употребити та мера, а у супротном ће доћи до повреде принципа сразмерности;
- **неопходност у демократском друштву**.³⁷

³⁶ Александар Јакшић, *Европска конвенција о људским правима – Коментар*, Центар за публикације Правног факултета у Београду, Београд 2006, 131.

³⁷ Никола Ковачевић, Жарко Марковић, Невена Николић, *Pritvor – Ultima ratio?*, Београдски центар за људска права, Београд 2014, 28.

Колико је важно право на слободу произилази и из тога да се сматра да постоји повреда Европске конвенције чак и у случајевима када појединац пристане да буде лишен слободе.³⁸

2. 1. 1. Однос међународног и домаћег права

Свака држава је дужна да својим прописима обезбеди заштиту основних људских слобода и права, укључујући и право на личну слободу.³⁹ То се чини прописивањем низа материјалноправних и процесноправних института. Поред тога, као што је већ наведено, постоји и велик број међународних аката који регулишу ову област. Не упуштајући се дискусију да ли општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори представљају део унутрашњег – домаћег законодавства,⁴⁰ задржаћемо се на констатацији да одлуке националних судова које се односе на лишење слободе и притвор, уз поштовање домаћег законодавства, морају бити и у сагласности са међународним актима. Велики број дилема везаних за однос међународног и домаћег права, у великој мери, искристализовао се кроз одлуке ЕСЉП.

Прво питање које треба решити, када је у питању однос међународног и унутрашњег права, јесте шта треба сматрати под појмом *закон* са аспекта међународног права. У интерпретацији принципа законитости самом појму *закон* даје се најшире значење. Питање шта се има сматрати законом наметнуло се због постојања двају концепцијски различитих правних система – тзв. континенталног система европских земаља и система *common law*. Оно се у основи своди на дилему да ли је реч о закону у формалном или у материјалном смислу. Осим закона као писаног извора права, ЕСЉП је стао на становиште да и обичајно право представља закон у смислу

³⁸ Ђорђе Лазин, „Европски процесни стандарди и Законик о кривичном поступку у погледу лишења слободе“, *Примена међународних кривичних стандарда у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2004, 164.

³⁹ Соња Манојловић, „Људске слободе и притвор“ *Међународно кривично право и људске слободе*, Тара 2008, 346.

⁴⁰ Више о томе: Слободан Бељански, „Основи за притвор у редовном кривичном поступку – међународни правни стандарди и наше унутрашње право“, *Примена међународних кривичних стандарда у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2004, 379.

Европске конвенције, а законом се сматрају и други подзаконски акти донети од надлежних државних органа.⁴¹

Следећа дилема која се намеће јесте како ће домаћи суд поступати када су ЕКЈП и домаће законодавство у супротности. У тој ситуацији судови морају поштовати ЕКЈП, односно, одређивање притвора које је у складу са домаћим законодавством, уколико је у супротности са Европском конвенцијом, сматраће се незаконитим са аспекта члана 5. став 1. ЕКЈП. Тако ЕСЈП у случају *Kurt protiv Turske*⁴² наводи да свако лишење слободе мора не само да се спроведе у складу са материјалним и процесним правилима домаћег закона већ подједнако мора бити у складу са самом сврхом члана 5. ЕКЈП, тј. појединац се мора заштитити од произвољности.

Суд, такође, мора поштовати Европску конвенцију уколико домаће законодавство не предвиђа одређену правну ситуацију, односно уколико постоји правна празнина, тако да се, у тумачењу правних празнина такође мора поштовати ЕКЈП.⁴³

Када је у питању законитост у поступању, једно од кључних питања која се намећу јесте да ли је ЕСЈП овлашћен да тумачи унутрашње право једне земље, те да ли има право да се упусти у оцену да ли је оно повређено, па тиме и одредбе Европске конвенције, при томе не доводећи у питање да лишење слободе мора бити суштински у сагласности са Европском конвенцијом. Приликом решавања ове дилеме треба имати у виду да се у односу на друге норме садржане у Европској конвенцији специфичност норми из члана 5. ЕКЈП састоји у томе што оне изричито упућују на примену националног права. Стога се поставља питање да ли свака повреда националног права представља уједно и повреду права из ЕКЈП,⁴⁴ нарочито у случају када национално право поставља више стандарде гаранције људских права у односу на оне које гарантује Европска конвенција. Да бисмо решили ову дилему, указаћемо на неколико одлука ЕСЈП. У судској одлуци *Commission против Холандије*⁴⁵ поставља се питање законитости притвора када је повређена процесна норма холандског права. Повреда се састојала у томе што није била уручена наредба за лишење слободе, и што није

⁴¹ В. Ђурђић (2014), рад преузет из електронске базе података Интермекс.

⁴² *Kurt protiv Turske*, од 28. маја 1998. године.

⁴³ J. McBride, M. Macovei, (2004), 23.

⁴⁴ Jim Murdoch, *The treatment of prisoners European standards*, Concile of Europe Publishing, Strasbourg 2006, 74.

⁴⁵ *Commission против Холандије*, представка бр. 2621/65 наведено према: А. Јакшић (2006), 126.

одржано саслушање окривљеног у року од шест сати од лишења слободе. У том случају Комисија⁴⁶ је нашла да је лишење слободе било у складу са холандским правом, као и да њен задатак није да контролише примену националног права. Међутим, на крају ове одлуке истакнуто је да би постојала повреда Европске конвенције да су органи власти поступали приликом лишења слободе супротно принципу *bona fides*, односно злонамерно. У другој судској одлуци, *Winterwerp против Холандије*,⁴⁷ подносилац представке се жалио на повреду члана 5. ЕКЉП, јер је упућен на психијатријску клинику на основу одлуке судије појединца уместо већа, како је то национално законодавство предвиђало. У тој ситуацији суд није сматрао да је лишење слободе незаконито, односно да повреда националног права *per se* за последицу има повреду права из члана 5. ЕКЉП.

Међутим, у појединим случајевима који су се, првенствено, односили на недостатак образложења у судским одлукама, као што су пресуде *Van der Leer против Холандије*⁴⁸ и *Wassink против Холандије*,⁴⁹ погрешна примена националног процесног права имала је за последицу да је оцењено како је повређена и Европска конвенција у смислу члана 5. став 1. ЕКЉП. Такође, у случају када је притвор прекорачен у односу на законом предвиђену дужину трајања притвора или када је након укидања притвора лице било задржано и више сати, у *Bozano против Француске*⁵⁰ сматрало се да постоји повреда Европске конвенције. Односно, суд се упустио у тумачење националног права и утврдио постојање повреда ЕКЉП приликом лишења слободе, без обзира што ЕКЉП не ограничава временско трајање притвора, већ је временско трајање притвора било ограничено националним законодавствима. У предмету у којем је тужена Република Србија⁵¹ утврђено је и то да је поступак решавања по жалби окривљеног на решење о притвору трајао више од четири дана, супротно члану 143. став 6. тада важећег ЗКП, у којем је за то предвиђен рок од 48 сати, а при околности да окривљени није саслушан

⁴⁶ ЕСЉП је постао стална институција заштите људских права у Европи 1. новембра 1998. године, када је ступио на снагу Протокол 11 Европске конвенције о људским правима. Пре увођења тог протокола, судску функцију је, поред Суда, обављала и Европска комисија за људска права (1954). Протокол је укинуо Комисију, али је она наставила са радом до 31. октобра 1999. године ради окончања текућих поступака.

⁴⁷ *Winterwerp против Холандије*, представка бр. 6301/73, 24. октобар 1979. године.

⁴⁸ *Van der Leer против Холандије*, представка бр. 11509/85, 21. фебруар 1990. године.

⁴⁹ *Wassink против Холандије*, представка бр. 12535/86, 27. септембар 1990. године.

⁵⁰ *Bozano против Француске*, представка бр. 9990/82, 18. децембар 1986. године.

⁵¹ *Vrančev против Србије*, наведено према: Анђелка Станковић, „Притвор као мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење поступка“, *Билтен Врховног касационог суда*, број 1/2011, Београд 2011, 122.

након притварања ни од стране ВСС, па је на изложени начин повређен став 4. члана 5. Европске конвенције.

Из наведене анализе може се закључити да погрешна примена националног законодавства има за последицу повреду Европске конвенције само уколико национални органи флагрантно прекрше властито право.⁵² Шта се сматра флагрантним кршењем домаћег законодавства фактичко је питање и ЕСЈП га цени у сваком конкретном случају.

Интересантна је одлука ЕСЈП *Gusinskiy protiv Russia*,⁵³ у којој се расправља питање притвора у ситуацији када се поступак мора обуставити. Држава је прихватила да је, на основу Акта о амнестији, требало да истражни орган обустави поступак против подносиоца представке када је сазнао да је подносилац представке носилац Ордена пријатељства народа. Иако је држава тврдила да је истражни орган први пут сазнао за ту чињеницу 16. јуна 2000. године, није порицала да је он лично унео податак о одликовању у записник са саслушања од 2. новембра 1999. године и 14. јуна 2000. године. Суд стога закључује да су до 13. јуна 2000. године надлежне власти знале, или се основано могло очекивати да знају, да је кривични поступак против подносиоца представке требало обуставити. Суд се слаже с подносиоцем представке да би било бесмислено тумачити Акт о амнестији тако да дозвољава одређивање притвора лицима против којих се мора обуставити сваки кривични поступак. Дакле, постојала је повреда домаћег права. Сходно томе, постојала је повреда члана 5. ЕКЈП.

Следеће питање од значаја, када је у питању однос домаћег и међународног права, јесте питање материјалног кривичног права. Европска конвенција не регулише кривичноматеријално право, односно не упушта се у одређивање тога да ли одређене радње представљају кривично, односно кажњиво дело, већ се појам кривичног дела и чињеница да ли одређене радње представљају кривично дело дефинише националним законодавством потпуно аутономно. Став теорије је да поред радње извршења у оквиру појма кривичног дела треба подразумевати и радње припремања и покушај

⁵² А. Јакшић (2006), 127.

⁵³ *Gusinskiy protiv Russia*, представка бр. 70276/01, 19. мај 2004. године, наведено према: Jeremy McBride, *Ljudska prava u krivičnom postupku, praksa Evropskog suda za ljudska prava*, Savet Evrope, Beograd 2009, 64.

извршења уколико је кажњив према националном законодавству.⁵⁴ Међутим, не треба мешати прописивање одређених радњи као кривичног дела са степеном сумње да је неко лице учинило кривично дело. За разлику од материјалноправних института, ЕСЉП се може, као што ћемо то видети, упуштати у оцену постојања одређеног степена сумње.

Уско везано за питање односа националног и међународног права јесте и питање могућности Европског суда да се упушта у расправљање чињеничног стања и утврђивање другачијег чињеничног стања од оног које је утврђено од стране националних судова. Суштински, ЕСЉП може само изузетно да контролише оцену чињеничног стања које је утврдио национални суд, а одређивање притвора може сматрати незаконитим само уколико је национални суд очигледно погрешно утврдио чињенично стање.⁵⁵ Као што је речено када је било речи о материјалноправним институтима, у овој ситуацији, такође, не треба мешати утврђено чињенично стање и степен сумње да је окривљени учинио кривично дело у односу на тако утврђено чињенично стање.

На основу свега што је речено о односу домаћег и међународног права можемо закључити како, да би се могло сматрати да је одређени закон у складу са Европском конвенцијом, он мора да буде доступан и предвидљив, као и да садржи одредбе које штите од произвољности.

Под доступношћу се подразумева да је закон јавно објављен. Наиме, закон или други општи акт на основу којег се одређује притвор, односно лице држи у њему, мора бити доступан јавности. Општи акт не мора бити објављен у службеном гласилу, али мора бити објављен преко средстава јавног информисања, тако да јавност буде упозната са њим. Да је закон предвидив подразумева да су законске одредбе и судска пракса довољно прецизни да лице које се лишава слободе може да предвиди поступке суда, а при томе нема утицаја ако је то лице имало браниоца који му је растумачио одређене законске одредбе. У пресуди *Vlach protiv Poljske*⁵⁶ Европски суд је закључио да свака одредба која је довољно нејасна да изазове забуну код надлежних државних

⁵⁴ А. Јакшић (2006), 132.

⁵⁵ *Ibid*, 135.

⁵⁶ *Vlach protiv Poljske*, 19. октобар 2000. године, наведено према: J. McBride, M. Macovei, (2004), 29.

власти мора да буде инкомпатибилна са захтевом за законитошћу, а самим тим и с предвидљивошћу судског поступка. Европски суд сумња да би лишење слободе било законито да се заснивало само на одредбама око чијег тумачења је постојало контрадикторно мишљење и по којима није било јасне судске праксе.⁵⁷ Поред доступности и предвидљивости, закон мора да садржи и одредбе које штите од произвољности. О произвољности у доношењу одлуке биће речи нешто касније, а овде ћемо указати само на одлуку суда у предмету *Jėčius protiv Lithuania*,⁵⁸ у којој се наводи да је пракса држања лица у притвору без конкретног правног основа, услед непостојања јасних прописа који уређују положај лица у притвору, с могућом последицом да лице буде лишено слободе у неограниченом временском периоду без одлуке суда, у супротности с начелима правне сигурности и заштите од произвољног поступања, која представљају заједничку нит Европске конвенције и владавине права.

2. 1. 2. Основ сумње

Један од основних међународних стандарда који су по ЕКЉП потребни за одређивање притвора јесте постојање одређеног степена сумње да је лице према којем је одређен притвор учинило кривично дело због којег му је одређен притвор. У одлуци *Lukanov protiv Bugarske*⁵⁹ ЕСЉП је заузео становиште да, иако лишење слободе у вези са вршењем кривичног дела потенцијално јесте у складу са Европском конвенцијом, лишење слободе када није постојала никаква чињеница или информација која би указивала на постојање оправдане сумње да је подносилац представке извршио кривично дело представља повреду члана 5. ЕКЉП. Наиме, ЕКЉП треба тумачити тако да се у свим допуштеним случајевима хапшења и притварања као општи услов јавља постојање *оправдане сумње* да је лице извршило кривично дело, а не да је тако само у случају кад се те радње принуде предузимају *у циљу привођења надлежној судској власти*, како би се могло закључити из стилизације текста члана 5. става 1. тачке Ц, искључиво на основу језичког тумачења.

⁵⁷ *Ibid*, 27.

⁵⁸ *Jėčius protiv Lithuania*, представка бр. 34578/97, 31. јул 2000. године.

⁵⁹ *Lukanov protiv Bugarske*, представка бр. 21915/93, 20. март 1997. године.

Европски суд за људска права се изјаснио и о стандарду који предвиђа ЕКЉП у погледу постојања одређеног степена сумње да је кривично дело учињено. Тако у пресуди *Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁶⁰ суд заузима становиште да чињеница да су подносиоци представке претходно били осуђивани за терористичка кривична дела у вези са организацијом ИРА, мада може да поткрепи сумњу која их повезује с кривичним делима терористичког типа, ипак сама по себи не може представљати искључиви основ за сумњу којом би се оправдало њихово хапшење 1986. године, дакле, седам година доцније. Чињеница да су сви подносиоци представке, током притвора, били испитивани о конкретним терористичким акцијама само потврђује да су полицајци који су их хапсили стварно сумњали у то да су они учествовали у тим актима, али то не може задовољити објективног посматрача и доказати да су подносиоци представке заиста могли да учине та дела. Сви наведени елементи, сами по себи, нису довољни да подрже закључак по коме је постојала основана сумња. Држава није предочила никакав додатни материјал на коме се темељила сумња против подносиоца представке, па стога држава не задовољава минимални стандард прописан чланом 5. став 1. ЕКЉП за просуђивање постојања одређеног степена сумње на којој се темељи хапшење одређеног лица. ЕСЉП с правом, у пресуди *Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,⁶¹ закључује да је сумња разумна само уколико је заснована на чињеницама које могу објективно повезати осумњичено лице и конкретно кривично дело.

Стоји чињеница да се у појединим преводима пресуда ЕСЉП, као и у стручној литератури, безразложно користе различити термини за одређени степен сумње, као што су: основ сумње, основана сумња, оправдана сумња и разумна сумња. Овакво коришћење различитих термина за одређени степен сумње у погледу нивоа сумње као стандарда за одређивање притвора према ЕКЉП може стварати забуну у тумачењу појединих одлука ЕСЉП. Међутим, ову неуједначеност треба ценити пре као недоследност у преводима и непознавање овог процесног института него као различито заузете ставове ЕСЉП или размимоилажења између ЕКЉП и ЕСЉП.

Поред чињенице да се за одређени ниво сумње, приликом преводима, користе различити термини, треба имати у виду да званични превод ЕКЉП користи термин

⁶⁰ *Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, представке бр. 12244/86, 12245/86 и 12383/86.

⁶¹ *Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, представка бр. 14310/88, 28. октобар 1994. године.

оправдана сумња. Оправдана сумња, према ЕКЈП, представља генерички назив и подразумева постојање одређеног нивоа сумње који мора постојати да би се притвор могао одредити. Оправдана сумња је иначе термин који указује на потребу постојања одређеног нивоа сумње у свим земљама које подлежу Европској конвенцији и не треба је мешати са оправданом сумњом коју познаје Законик о кривичном поступку.⁶² Тим пре што је оправдана сумња у ЕКЈП уведена много пре него што је уведена као правни институт у наше процесно законодавство. Треба, такође, нагласити да изворна верзија Европске конвенције на енглеском језику користи термин *reasonable suspicion of having committed*, што је термин који би се у преводу пре могао уподобити основаној сумњи него оправданој сумњи.

Европска конвенција практично захтева постојање одређеног стандарда у погледу постојања сумње да је лице које се лишава слободе учинило кривично дело.⁶³ Поред тога, треба имати у виду и да је нашим унутрашњим правом, односно Закоником о кривичном поступку прописан ниво сумње који је потребан да би се према одређеном лицу одредио притвор, а то је основана сумња (члан 211. став 1. ЗКП), тако да је то стандард испод којег наши судови не могу ићи приликом одређивања притвора.

Треба имати у виду и да сумња која је потребна да се према окривљеном одреди притвор временом мора да добија на квалитету. Није довољно да низак ниво сумње, који је довољан као основ за одређивање притвора на самом почетку кривичног поступка, остане на истом нивоу и у каснијим његовим фазама, током трајања истраге и подизања оптужнице. То не значи да се, уколико суд већ на почетку поступка располаже доказима који указују на висок степен сумње, овај степен сумње мора додатно увећавати, већ, напротив, ЕКЈП указује на то да је разумљиво да на самом почетку кривичног поступка сумња може бити мања у односу на ону која је неопходна за касније фазе поступка, али се такав ниво мора увећавати у току трајања поступка да би се окривљеном продужавао притвор.

Чињеница да тужилаштво није подигло оптужницу или да је суд донео ослобађајућу пресуду није од утицаја на оцену да ли је у моменту одређивања

⁶² Законик о кривичном поступку – ЗКП, Законик, *Службени гласник РС*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14.

⁶³ Madeleine Colvin, Jonathan Cooper, *Human Rights in the Investigation and Prosecution of Crime*, Oxford university press, New York 2009, 161.

притвора постојала разумна сумња.⁶⁴ Тако ЕСЈП у пресуди *Brogan and Others против United Kingdom*,⁶⁵ наводи да чињеница да подносиоци представке нису били ни оптужени ни изведени пред суд не значи нужно да сврха њиховог притварања није била у складу с чланом 5. ставом 1. тачком Ц ЕКЈП. Постојање те сврхе мора се посматрати независно од резултата, у смислу тачке Ц члана 5. става 1. ЕКЈП, те не претпоставља да је требало да полиција обезбеди довољне доказе за подизање оптужнице, било приликом хапшења било док су подносиоци представке били у притвору. Те доказе је можда било немогуће прибавити или, у погледу природе наводно учињених кривичних дела, немогуће извести на суду, а да не дође до угрожавања других. Нема основа да се верује да полицијска истрага у овом предмету није била спроведена у доброј намери, или да циљ притварања подносилаца није био обезбеђивање напретка у поступку, потврђивањем или одбацивањем конкретне сумње, на којој се, како је ЕСЈП утврдио, заснивало њихово лишење слободе. У овом случају лица лишена слободе не би имала нити право на накнаду штете због лишења слободе, јер до лишења слободе није дошло супротно одредбама члана 5. ЕКЈП.⁶⁶

Оно о чему треба водити рачуна није само стандард који подразумева постојање основане сумње, већ треба пазити и на то како се у пракси тумачи основана сумња. Наиме, у пракси је могуће да се стандард који подразумева основану сумњу тумачи сувише широко, тако да се у одређеним случајевима одреди притвор према окривљеном и поред тога што не постоји основана сумња као *conditio sine qua non* за одређивање притвора.

Указаћемо и на запажање ЕСЈП у пресуди *N C против Italy*,⁶⁷ у којој се наводи да подносилац представке није оспоравао да власти располажу одређеним елементима који указују на његову кривичну одговорност, али је поднео чињеничне аргументе у циљу доказивања да су показатељи који упућују на његову кривицу могли бити лако оспорени, да су чињенице биле детаљније истражене. ЕСЈП, међутим, сматра да није

⁶⁴ А. Јакшић (2006), 134.

⁶⁵ *Brogan and Others против United Kingdom*, представке бр. 11209/84, 11234/84, 11266/84 и 11386/84, 29. новембар 1998. године.

⁶⁶ Војислав Ђурђић, „Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично процесно законодавство Србије и Црне Горе“, *Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије и Црне Горе*, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Златибор 2004, 81.

⁶⁷ *N C против Italy*, представка бр. 24952/94, 11. јануар 2001. године.

његова дужност да оцењује да ли су елементи, на којима се оптужбе заснивају, морали бити познати или детаљније испитани од стране надлежних органа у време када су донели решење о притвору. Задатак ЕСЉП је да испита да ли су елементи за које су органи власти знали, у време када је донета одлука о одређивању притвора, били основани у довољној мери да се верује да је подносилац представке извршио кривично дело. ЕСЉП је испитао те елементе и није открио никакав очигледно неоснован или произвољан закључак који су из њих извукли надлежни органи. Стога ЕСЉП не види разлог да сумња да су елементи којима су органи власти располагали били довољни да верују, у том тренутку, да је подносилац представке извршио кривично дело.

За правилно разумевање оправдане сумње важна је и одлука суда *Wloch против Poland*,⁶⁸ у којој ЕСЉП наводи да поред чињеничног аспекта, постојања оправдане сумње, захтева да чињенице које служе као основ сумње на основу разумне тврдње могу да се подведу под неки од чланова који се односе на кривична дела у Кривичном закону. Стога је јасно да није могла постојати оправдана сумња уколико дела или чињенице које се притвореном лицу стављају на терет нису представљали кривично дело у тренутку када су извршени.

Интересантна је и одлука ЕСЉП у предмету *O'Harra*,⁶⁹ којом се тумачи постојање оправдане сумње у поступцима за борбу против тероризма. У таквим случајевима довољно је да се утврди постојање оправдане сумње на основу тога што се држава у поступку контроле притвора пред судом позива и на чињенице које су тајне, али у сваком случају извесне чињенице морају бити изнесене пред суд да би постојање оправдане сумње било учињено вероватним.

2. 1. 3. Разлози за притвор

Европски суд за људска права заузео је став да постоји више разлога за одређивање и продужење притвора.⁷⁰ Поред тога што правна теорија према

⁶⁸ *Wloch против Poland*, представка бр. 27785/95, 19. октобар 2000. године.

⁶⁹ О'Нарра, 16. октобар 2001. године, наведено према: А. Јакшић (2006), 134.

⁷⁰ Милан Пауновић, Борис Кривокапић, Ивана Крстић, *Међународна људска права*, Правни факултет универзитета у Београду, Београд 2013, 156.

различитим критеријумима опредељује разлоге за одређивање и продужење притвора, све разлоге можемо поделити у пет група, а то су:

- 1) опасност од бекства;
- 2) ризик од ометања поступка;
- 3) потреба да се спречи злочин;
- 4) потреба да се сачува јавни ред;
- 5) неповиновање судским налозима и неиспуњење законских обавеза.

У правној теорији може се запазити и схватање према којем се сви разлози за притвор деле у две велике групе. Једну групу чине експлицитни основи, садржани у члану 5. ставу 1. тачки Ц ЕКЈП, а другу групу скривени – *causae arresti*, садржани у осталим одредбама члана 5. ЕКЈП.⁷¹

Важно је истаћи да законски основ за одређивање притвора мора постојати континуирано. То значи да ће, независно од тога што је законски основ постојао у моменту лишења слободе и одређивања притвора, постојати повреде ЕКЈП уколико суд приликом сваке контроле притвора не утврди да и даље постоје основи због којих је притвор био одређен или продужен.⁷²

2. 1. 3. 1. Опасност од бекства

Опасност од бекства представља најзаступљенији основ за одређивање и продужење притвора. Ова опасност мора бити конкретна, што значи да се не сме заснивати на претпоставкама.⁷³ Тако судска одлука која се заснива само на стереотипним формулацијама, без објашњења у чему се састоји опасност од бекства,

⁷¹ Више о томе види: Ivo Josipović, *Uhićenje i pritvor*, Targa, Zagreb 1998, 54–58; В. Ђурђић (2014), рад преузет из електронске базе података Интермекс..

⁷² J. McBride, M. Macovei, (2004), 55.

⁷³ Александар Трешњев, „Разлози за притвор у светлу Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода“, *Страни правни живот*, Институт за упоредно право, бр. 3/2015, Београд 2015б, 187.

никако не може бити довољна.⁷⁴ Овакав став ЕСЈП је заузео и у пресуди *Ђермановић против Србије*.⁷⁵

По овом основу окривљени ће бити притворен увек кад је ухваћен у покушају бекства или уколико конкретне околности указују на то да планира бекство. Тако је, у пресуди *Českz protiv Republike Češke*,⁷⁶ ЕСЈП заузео став да постоје конкретни докази о плану бекства када је лице притворено након што је велику суму новца поверило познанику, купило аутомобил користећи туђу личну карту и прибавило лажни пасош. Чињенице које указују на постојање опасности од бекства окривљеног, према ЕСЈП, могу бити и везе са другим земљама у које би могао побећи, непостојање везе са земљом у којој се суди, породично стање, његов статус, имовинско стање и обавезе које има и сл.

Када процењује постојање опасности од бекства, суд мора узети у обзир и податке о ранијем понашању окривљеног у кривичним поступцима, ако су такви поступци били вођени.⁷⁷ Тако ЕСЈП у пресуди *Punzelt protiv Czech Republic*⁷⁸ наводи да су, када се ради о опасности од бекства подносиоца представке, чешки судови посебно запазили да је подносилац представке раније био у бекству од кривичног поступка покренутог против њега у Немачкој, да је одржавао бројне пословне контакте у иностранству и да му је претила релативно строга казна. Према мишљењу ЕСЈП, то образложење је довољно и релевантно, те односи превагу над аргументима које је изнео подносилац представке.

Посебно питање, о којем се расправљало у више наврата пред ЕСЈП, јесте да ли висина запрећене казне може указивати на опасност од бекства. Тако је ЕСЈП у пресуди *W protiv Switzerland*, 14379/88,⁷⁹ заузео став да се опасност од бекства не може мерити искључиво на основу тежине могуће казне, већ се мора оценити у односу

⁷⁴ Славољуб Царић, „Искуства Републике Србије у вези са кршењем људских права у кривичним судским предметима који су разматрани од стране Европског суда за људска права“, *CRIMEN (III)*, 2/2012, 226.

⁷⁵ *Ђермановић против Србије*, представка бр. 48497/06, 23. фебруар 2010.

⁷⁶ *Českz protiv Republike Češke*, 6. јун 2000. године, наведено према: J. McBride, M. Macovei, (2004), 59.

⁷⁷ Н. Ковачевић, Ж. Марковић, Н. Николић (2014), 33.

⁷⁸ *Punzelt protiv Czech Republic*, представка бр. 31315/96, 25. април 2000. године, наведено према: J. McBride, (2009), 64.

⁷⁹ *W protiv Switzerland*, представка бр. 14379/88, 26. јануар 1993. године, наведено према: J. McBride, (2009), 63.

на низ других важних чинилаца, који могу или потврдити постојање опасности од бекства или указати да је опасност присутна у тако малој мери да се њоме не може оправдати притвор у кривичном поступку. У том контексту нарочито се морају имати у виду карактер дотичног лица, његов морал, имовина, везе с државом у којој је кривично гоњен, као и његови међународни контакти.

У судској одлуци *Mamedova protiv Russia*⁸⁰ ЕСЈП се бавио могућношћу да подносилац представке побегне, доводећи је у везу с чињеницом да се његов саучесник скрива. Према мишљењу ЕСЈП, понашање саоптуженог не може бити одлучујући чинилац у оцењивању ризика да ће притвореник побећи. Та оцена би требало да се заснива на личним околностима притвореника. У овом предмету национални судови нису указали ни на један аспект карактера или понашања подносиоца представке који би оправдали њихов закључак да постоји сталан ризик од бекства. Подносилац представке се, с друге стране, стално позивао на чињенице које умањују ту опасност. Међутим, национални судови нису посветили нимало пажње расправи о аргументима подносиоца представке, а они су били: да нема кривични досије, да има стално место пребивалишта и посао, стабилан живот, двоје малолетне деце и да је његов отац тешко болестан. Национални суд се није бавио чињеницом да је подносилац представке имао прилику да побегне након претресања стана, али да је остао на располагању истражитељима. Под тим околностима, ЕСЈП закључује да у предмету постојање опасности од бекства није утврђено.

У пракси српских судова се појавило интересно питање: да ли би на опасност од бекства указивала чињеница да велики број окривљених живи у пограничним појасевима и близини административног прелаза са Косовом. Становиште да опасност постоји могло би се, према ставу ЕСЈП, сматрати оправданим под условом да се уз тај разлог наведу и друге околности које би кумулативно поткрепиле њено постојање – на пример, да окривљени често одлази у суседну земљу и сл. У супротном, навођење само поменутог разлога би било неоправдано за одређивање притвора, с обзиром на то да државе имају обавезу да обезбеде своје границе, а место становања, само по себи, не сме служити за дискриминацију лица која живе у пограничним деловима,⁸¹ као и у близини административне границе. У складу са овим ставом јесте и пресуда ЕСЈП

⁸⁰ *Mamedova protiv Russia*, представка бр. 7064/05, 1. јун 2006. године.

⁸¹ Н. Ковачевић, Ж. Марковић, Н. Николић (2014), 34.

*Stogmuller protiv Austrije*⁸², у којој се наводи да опасност од бекства не може произилазити само из чињенице да неко лако може да пређе границу.

Као један од разлога за одређивање притвора у пракси се истиче и социјални статус окривљеног, с обзиром на то да за лица која су ниже на социјалној лествици, често без пријављеног пребивалишта, притвор остаје као једина мера за обезбеђење присуства окривљеног. Треба имати у виду да није оправдано аутоматски одређивати притвор лицима из нижих социјалних слојева само због непријављивања пребивалишта, с обзиром на то да је та појава раширена у нашем друштву и да сама по себи не указује на скривање оптуженог или опасност од бекства.⁸³

Приликом оцењивања опасности од бекства треба имати у виду и време проведено у притвору, пошто се ризик смањује протеком времена. Суд је, сходно томе, у обавези да протеком времена буде ригорознији у оцени разлога који указују на опасност од бекства.⁸⁴

Суштински, оцена постојања опасности од бекства не може се донети на основу само једне чињенице или малог броја њих. Тек након што оцени све значајне факторе који су против процене опасности од бекства или који иду њој у прилог, суд може донети правилну одлуку, која је заснована на стандардима ЕКЉП.

2. 1. 3. 2. Ризик од ометања поступка

Једно од значајних питања за правосудни систем сваке земље јесте спречавање ометања поступка. Зато не чуди што је тај основ прихваћен као један од разлога за могућност одређивања притвора. Поред тога што га ЕКЉП изричито не спомиње, у

⁸² *Stogmuller protiv Austrije*, представка бр. 1602/62, 10. новембар 1969, наведено према: J. McBride, M. Macovei, (2004), 58.

⁸³ Радмила Драгичевић-Дичић и Иван Јанковић: *Спречавање и кажњавање мучења и других облика злостављања – Приручник за судије и тужиоце*, Београдски центар за људска права, Београд 2011, 229.

⁸⁴ J. McBride, M. Macovei, (2004), 60.

пракси ЕСЈП одавно није спорно да је ризик од ометања поступка садржан у Европској конвенцији као основ за одређивање притвора.⁸⁵

Ризик од ометања поступка може се састојати у опасности да би пуштањем на слободу притворено лице могло недозвољено утицати на сведоке, одати информације другим лицима, која би такође могла бити под истрагом, утицати на друга лица да отежају или одуговлаче поступак, те уништити или сакрити материјалне доказе.⁸⁶

Одлука суда о одређивању притвора због опасности да би окривљени могао утицати на сведоке мора имати своје упориште у конкретним околностима из којих произилази таква опасност. По правилу, материјални докази се прикупљају у фази истраге, односно на самом почетку кривичног поступка, тако да је могућност да се такви докази касније сакрију или униште мања. Такође, могућност утицања на сведоке престаје оног момента када сведоци буду први пут саслушани на начин који омогућава да се њихов исказ касније користи пред судом. Другим речима, овај основ за одређивање притвора временом губи на свом значају. У одлуци ЕСЈП *Letellier против Francuske*,⁸⁷ ЕСЈП је заузео становиште да је реална опасност да ће на сведоке бити вршен утицај могла постојати у почетку поступка, али сматра да се она смањивала и да је нестала током времена. У пресуди *Mamedova против Russia*⁸⁸ Суд прихвата да би се у почетним фазама истраге опасношћу од мешања подносиоца у спровођење правде могло оправдати његово задржавање у притвору. Међутим, након што су докази прикупљени, тај основ је постао небитан.

Пракса Европског суда бележи различите случајеве ометања поступка. Тако се, у предмету *W против Switzerland*,⁸⁹ ризик од ометања поступка састојао у могућности да подносилац утиче на своје запослене да произведу лажне доказе или уђу у недозвољене

⁸⁵ А. Трешњев (2015), 190.

⁸⁶ J. McBride, M. Macovei, (2004), 62.

⁸⁷ *Letellier против France*, представка бр. 12369/86, 26. јун 1991. године, наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid2"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), 1. март 2015.

⁸⁸ *Mamedova против Russia*, представка бр. 7064/05, 1. јун 2006. године, наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid2"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), 1. март 2015.

⁸⁹ *W против Switzerland*, представка бр. 14379/88, 26. јануар 1993. године, наведено према: J. McBride, M. Macovei, (2004), 62.

договоре са сведоцима. У поступку *I A против France*,⁹⁰ поред тога што суд није прихватио постојање ризика од ометања поступка јер је већина доказа већ била прикупљена, ЕСЈП ипак прихвата да су опасности биле очигледне услед личности подносиоца представке и његовог става током истраге, јер је истрага спроведена након провалне крађе у кући подносиоца представке и показала да је провала извршена на његов захтев, како би се уклонили одређени документи. У тој ситуацији ЕСЈП закључује како је лако разумети да би један догађај такве природе могао навести истражне органе да страхују да би окривљени, уколико би био пуштен на слободу, могао покушати да прикрије остале доказе. Међутим, из списка предмета може се видети да је у фази поступка када је дошло до провалне крађе већина доказа већ била прикупљена. Штавише, истражни судија је наложио уклањање печата с куће подносиоца представке па је стога ЕСЈП утврдио постојање повреде члана 5. ЕКЈП.

Навешћемо још једну интересантну одлуку ЕСЈП, у предмету *Aleksandr Makarov против Russia*,⁹¹ Суд примећује да су национални судови повезали одговорност подносиоца представке за ометање правде с његовом функцијом градоначелника Томска и чињеницом да су бројни сведоци у кривичном предмету били његови бивши подређени који су радили за канцеларију градоначелника Томска. Национални судови су, такође, поменули претње које су рођаци и блиски пријатељи подносиоца наводно упутили жртвама и сведоцима. ЕСЈП је свестан да је радно место подносиоца представке било релевантан чинилац за закључке домаћих судова о постојању ризика од утицаја на сведоке. Истовремено, ЕСЈП не губи из вида чињеницу да је подносилац представке био суспендован с места градоначелника Томска одмах након лишења слободе и да његово пуштање на слободу не би довело до поновног враћања на ту функцију. Стога ЕСЈП исказује сумњу у погледу ваљаности претходног аргумента као основа за продужавање притвора подносиоцу. Осим тога, ЕСЈП сматра да је чудно то што органи гоњења, иако обавештени о застрашивању, узнемиравању или претњама осветом упућеним сведоцима, нису покренули кривични поступак или, у најмању руку, отворили претходну истрагу поводом тих навода. ЕСЈП запажа да национални органи нису предузели никакве активности ни против подносиоца представке, ни против његових рођака и пријатеља, те да та лица нису била предмет било каквог вида истраге

⁹⁰ *I A против France*, представка бр. 28213/95, 23. септембар 1998. године, наведено према: J. McBride (2009), 66.

⁹¹ *Aleksandr Makarov против Russia*, представка бр. 15217/07, 12. марта 2009. године, наведено према: *Ibid*, 67.

нити су била саслушана о наводним покушајима манипулације сведоцима. ЕСЈП, стога, није уверен да закључци домаћих власти о одговорности подносиоца представке за опструкцију правде имају довољан основ у чињеницама.

Чињеница да окривљени није признао дело не може ни на који начин да утиче на одлуку о притвору. ЕСЈП, у предмету *Mamedova protiv Russia*,⁹² с правом закључује да се држава ослонила на претпоставку да ће подносилац представке ометати поступак и уништити, изменити или сакрити доказе јер није признао кривицу за кривична дела за која се терети. На основу тога што су национални судови извукли закључке неповољне по подносиоца јер се није изјаснио кривим показано је очигледно непоштовање начела претпоставке невиности, те се они не могу, под било којим околностима, сматрати легитимним основом за лишење слободе подносиоца представке.

Важно је притвореном лицу омогућити да се изјасни о разлозима због којих се сумња да би могло утицати на истрагу и дозволити му да пружи своје доказе у том погледу. Тако, у већ поменутој пресуди *Makarov protiv Russia*, ЕСЈП наводи да домаћи суд, ослањајући се на одређене информације, није пружио подносиоцу представке могућност да их оспори тако што би, на пример, сведоци били саслушани или тако што би му били уручени примерци њихових притужби или исказа. Даље ЕСЈП закључује да вероватно подносилац представке није ни био обавештен о природи и садржају поднесака које су органи гоњења поднели у сврху поткрепљивања своје тврдње о утицају на сведоке.

У одлуци *Aleksandr Makarov protiv Russia*,⁹³ ЕСЈП наводи да приликом одлучивања о одређивању притвора због ризика од ометања поступка треба анализирати све чиниоце који су од значаја за доношење одлуке, као што су напредак истраге или судског поступка, личност подносиоца представке, његово понашање пре и након лишења слободе, као и сви остали конкретни показатељи којима би се оправдао страх да би он могао злоупотребити своју поново стечену слободу чинећи

⁹² *Mamedova protiv Russia*, представка бр. 7064/05, 1. јун 2006. године.

⁹³ *Aleksandr Makarov protiv Russia*, представка бр. 15217/07, 12. марта 2009. године, наведено према: J. McBride, (2009), 67.

дела усмерена ка фалсификовању или уништењу доказа, те манипулацији сведоцима и сл.

2. 1. 3. 3. Потреба да се спречи злочин

Потреба да се спречи злочин, према ЕКЉП, огледа се у потреби да се спречи започето кажњиво дело за које се суди или да се спречи вршење других кажњивих дела док траје кривични поступак.⁹⁴

Приликом оцене тога постоји ли бојазан да ће окривљени поновити кривично дело треба ценити све околности које су од значаја за доношење одлуке о притвору по овом основу, а нарочито ранији живот и личне особине окривљеног. Од значаја је то је ли окривљени раније био осуђиван за иста или слична кривична дела, као и за друга кривична дела која су наводно учињена од почетка истраге.⁹⁵

Неће се сматрати примереним одређивање притвора када постоји разлика између врсте кривичних дела која су раније чињена и оних за која се суди. Тако је ЕСЉП у предмету *Clooth protiv Belgije*⁹⁶ заузео становиште да се не може одредити притвор по овом основу када је подносилац представке раније био кажњаван за покушај тешке крађе и бекства, а суди му се за убиство и паљевину.

Непримерено би било одредити притвор по овом основу када се суди за кривично дело које је по својој природи јединствено, па је, на пример, у случају *I A против France*,⁹⁷ ЕСЉП заузео став да бојазан од новог злочина, као основ за притвор, ничиме није поткрепљена када се подносиоцу представке суди за убиство супруге.

У пракси наших судова често се наводи да имовно стање окривљеног представља околност која би могла утицати на чињеницу да би он могао поновити кривично дело. Овај разлог сам по себи није довољан за доношење одлуке о притвору јер би тако

⁹⁴ А. Трешњев (2015), 193.

⁹⁵ J. McBride, M. Macovei, (2004), 64.

⁹⁶ *Clooth protiv Belgije*, представка бр. 12718/87, 5. март 1998. године

⁹⁷ *I A против France*, представка бр. 28213/95, 23. септембар 1998. године.

постојала дискриминација незапослених лица.⁹⁸ Ова се околност мора сагледавати у светлу свих других на основу којих би суд могао одлучити да ли постоји разлог за одређивање притвора по том основу.

2. 1. 3. 4. Потреба за очувањем јавног реда

Разлог за одређивање притвора може бити и потреба државе за очувањем јавног реда и мира. Према ставу Европског суда који је изнет у пресуди *Letellier protiv Francuske*⁹⁹ заштита јавног реда и мира може бити разлог за одређивање притвора само у изузетним околностима. То значи да се притвор из овог разлога може одредити само уколико је могуће доказати да би пуштање окривљеног на слободу заиста могло узнемирити јавност и нарушити јавни ред.¹⁰⁰

Поред очувања јавног реда, ЕСЉП у пресуди *I A против France*¹⁰¹ прихвата да у неким случајевима безбедност лица под истрагом захтева продужавање притвора на неко време. Међутим, то може бити случај само у изузетним околностима у вези с природом кривичних дела у питању, условима у којима су извршена и контекстом у којем су учињена.

Чињеница да је окривљени оптужен за тешко кривично дело сама по себи не представља опасност од узнемиравања јавног реда у тој мери да би се притвор могао одредити или продужити. Поред ње морају постојати и друге конкретне околности које би указивале на такву опасност.

Треба имати у виду да притвор одређен по овом основу не може трајати у недоглед. Наиме, на почетку кривичног поступка опасност од узнемиравања јавног реда је, по правилу, највећа, да би касније, вођењем кривичног поступка, та опасност губила на значају. Тако су могуће ситуације да је притвор одређен због опасности од

⁹⁸ Н. Ковачевић, Ж. Марковић, Н. Николић (2014), 35.

⁹⁹ *Letellier protiv France*, представка бр. 12369/86, 26. јун 1991. године.

¹⁰⁰ Н. Ковачевић, Ж. Марковић, Н. Николић (2014), 34.

¹⁰¹ *I A против France*, представка бр. 28213/95, 23. септембар 1998. године, наведено према: J. McBride, (2009), 66.

узнемирења јавности у потпуности у складу са ЕСЈП, да би касније продужавање притвора било у супротности с Европском конвенцијом услед тога што је опасност од узнемирења јавног реда изгубила на значају и више не оправдава притвор.

У пресуди *Aleksandr Makarov protiv Russia*¹⁰² ЕСЈП наводи да се тај основ може сматрати релевантним и довољним само под условом да се заснива на чињеницама којима се може показати да би пуштање окривљеног на слободу заправо довело до ремећења јавног реда. Поврх тога, притвор ће и даље бити легитиман само уколико је јавни ред и даље угрожен. При томе, треба имати у виду да се продужавање притвора не може користити у сврху очекивања осуде на казну затвора.

Када је притвор одређен због очувања јавног реда, односно утицаја на јавно мњење, постојаће повреда Европске конвенције из члана 5. става 1. тачка Ц у вези са чланом 5. став 3. и у ситуацији када је овај разлог постојао у моменту одређивања притвора, али су истражни органи обављали процесне радње са оклевањем и тиме проузроковали прекомерно дуго трајање притвора.¹⁰³ Овакав став заузет је у више пресуда, нпр. *Labita protiv Italy*,¹⁰⁴ *Erdem protiv Germany*,¹⁰⁵ *Van der Tang protiv Spain*¹⁰⁶ итд.

2. 1. 3. 5. Неповиновање судским налозима и неиспуњење законских обавеза

Као посебан основ за одређивање притвора, према ЕКЈП, може се означити неповиновање судским налозима и неиспуњење законских обавеза. Према одредби члана 5. става 1. тачке Б ЕКЈП, допуштено је лишење слободе у случајевима законитог хапшења или притварања због неповиновања законитом налогу суда или да би се обезбедило испуњење ма које обавезе прописане законом. Очигледно је да се

¹⁰² *Aleksandr Makarov protiv Russia*, представка бр. 15217/07, 12. марта 2009. године.

¹⁰³ А. Јакшић (2006), 137.

¹⁰⁴ *Labita protiv Italy*, представка бр. 26772/95, 6. април 2000. године.

¹⁰⁵ *Erdem protiv Germany*, представка бр. 38321/97, 5. јул 2001. године

¹⁰⁶ *Van der Tang protiv Spain*, представка бр. 19382/92, 13. јул 1995. године.

овлашћење издавања законитог налога односи и на кривичне поступке. Такође, таква обавеза може бити прописана кривичнопроцесним законом, те се може тумачити као посебан основ за лишење слободе или одређивање притвора у кривичном поступку.

Европски суд доста рестриктивно тумачи овај основ и поставља лимите којима се сужава прешироко постављено поље дискреције, које би, због своје општости, употребљени израз допуштао. Он означава неку посебну, специфицирану, а не општу обавезу, па се притвор одређује у циљу њеног испуњења, а не као казна због неизвршења обавезе. Недопустив је притвор ради превенције неиспуњења обавезе, те пропуштање извршења обавезе мора постојати у тренутку притварања.¹⁰⁷

2. 1. 4. Забрана произвољности у примени прописа

Када је одређени поступак државних органа у складу са националним законодавством, као и са стандардима Европске конвенције, такав поступак ће се ипак сматрати супротним Европској конвенцији уколико је у конкретном случају поступање државних органа било произвољно, односно непримерено. То значи да одредбу која предвиђа законитост у одређењу притвора треба тумачити тако да се законитост мора поштовати и са формалне и са материјалне стране, односно да се она мора тумачити и са становишта процедуре и са становишта њене суштине.¹⁰⁸

Под произвољношћу треба подразумевати тумачење норме у ширем или ужем смислу од оног обима који је њоме предвиђен; другим речима, свако поступање суда или надлежног органа којим се овлашћење користи у околностима под којима лишење слободе није стварно потребно или под којима би се остварио незаконити циљ.¹⁰⁹ Овакво становиште је заузето и у пракси ЕСЉП, у предмету *Witold Litwa protiv*

¹⁰⁷ В. Ђурђић (2014), рад преузет из електронске базе података Интермекс.

¹⁰⁸ Услед великог страха од тероризма у појединим земљама је овај стандард знатно снижен када је у питању одређивање притвора за дела повезана са тероризмом. Тако је у Аустралији предвиђена могућност превентивног притвора за ову групу кривичних дела, што неминовно утиче на правично суђење и повећану опасност од произвољности у одређивању притвора. Svetlana Tyulkina, George Williams, „Preventive Detention Orders in Australia“ *University of New South Wales Law Journal*, vol. 38/2, UNSW 2015, 754.

¹⁰⁹ J. McBride, M. Macovei, (2004), 24.

Poljske.¹¹⁰ Лице које је било слепо на једно око и оштећеног вида на друго било је затворено у центру за трежњење пошто се поштански службеник жалио да су му поштански сандучићи отворени и испражњени и да је то урадио подносилац притужбе. Поштански службеник је позвао полицију, наводећи да је подносилац био пијан и да се увредљиво понашао. И поред тога што је притвор био одређен према члану 5. став 1. тачка Е ЕКЉП (притвор за алкохоличаре), коришћење овог овлашћења било је сасвим непотребно имајући у виду одсуство било какве претње, било јавности или подносиоцу самом, те узимајући у обзир његову слепоћу и прилично тривијалне околности самог случаја. Поред тога, национални закон је омогућавао и блаже законске мере за решавање оваквих ситуација, као што је одвођење у неку другу јавну установу или одвођење кући. У овом случају суд је заузео становиште да се, поред постојања формалних законских основа, коришћење конкретних овлашћења сматра произвољним и самим тим и у супротности са ЕСЉП.

Забрана произвољности у примени прописа утиче и на строго ограничавање сврхе лишења слободе. Наиме, до лишења слободе мора доћи да би се лице извело пред надлежну судску власт.¹¹¹ Овакав став је ЕСЉП заузео и у предмету *Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.¹¹² У овој пресуди ЕСЉП је навео да су били тачни наводи представке да сврха хапшења није била да се лице, у складу са чланом 5. став 1. тачка Ц ЕКЉП, изведе пред надлежни правосудни орган на основу сумње да је извршило кривично дело, већ да би било испитано у сврху прикупљања општих података, што не би било у складу са ЕКЉП. Стога је ЕСЉП закључио да нису дати никакви веродостојни елементи на основу којих би се могло одступити од става домаћег суда да таква скривена и непримерена сврха није била основ за хапшење, али да нема никакве сумње да би, да је заиста постојала, овакво хапшење учинила незаконитим у смислу ЕКЉП.

Сагласно судској пракси ЕСЉП, да би се захтеви ЕКЉП испунили, преиспитивање мора бити у складу и са материјалним и са процесним правилима домаћег права, и штавише спроведено у складу с циљем садржаним у члану 5. ЕКЉП,

¹¹⁰ *Witold Litwa protiv Poljske*, представка бр. 26629/95, 4. април 2000. године, наведено према: *Ibidem*.

¹¹¹ Драгољуб Поповић, *Европско право људских права*, Службени гласник, Београд 2012, 227.

¹¹² *Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, представка бр. 14310/88, 28. октобар 1994. године. наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentco": "llectionid2"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), 12. март 2015.

наиме, с циљем заштите појединца од произвољности. Овај други услов не подразумева само да надлежни судови морају да одлучују хитно већ и да њихове одлуке морају да уследе у разумним интервалима, како је то наведено у одлуци *Herczegfalvy protiv Austria*.¹¹³

Коришћење дискреционих овлашћења такође може бити предмет произвољности. У пресуди *Perks protiv Ujedinjenog Kraljevstva*¹¹⁴ ЕСЉП је заузео становиште да недовољно коришћење дискреционих права или занемаривање одређеног релевантног доказа може, поред тога што постоји формална законитост, одређену одлуку учинити произвољном.

Члан 5. став 4. Европске конвенције представља кључну гаранцију против произвољности лишења слободе, обезбеђујући лицима лишеним слободе судско преиспитивање законитости тог лишења и у време првобитног лишења слободе и повремено након тога, када се појаве нова питања у погледу његове законитости.¹¹⁵ С друге стране, чињеница да је другостепени суд донео одлуку која је другачија од одлуке првостепеног суда, сама по себи, не указује на то да је један од ова два суда поступао произвољно.¹¹⁶ Постојање произвољности се мора у сваком конкретном случају утврђивати, па да би се установило да је суд поступао произвољно треба утврдити да је овлашћење користио у околностима под којима лишење слободе није стварно потребно или да је то чинио како би се остварио незаконити циљ.

2. 1. 5. Суђење у разумном року

Право на суђење у разумном року, када су у питању притворски предмети, произилази и из става 3. члана 5. ЕКЉП, у којем се наводи да свако има право да му се суди у разумном року или да буде пуштен на слободу до суђења.

¹¹³ *Herczegfalvy protiv Austria*, представка бр. 10533/83, 24. септембар 1992. године.

¹¹⁴ *Perks protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, представке бр. 25277/94, 25279/94, 25280/94... 12. октобар 1999. године. наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?documentid2>, 11. март 2015.

¹¹⁵ Наталија Бобот, „Притвор (основна обележја и европски стандарди)“, *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 65, Београд 2004, 27.

¹¹⁶ Clara Tracogna, „The Influence of The ECHR Jurisprudence on the National Criminal Procedure System, The Italian Perspective: From Divergence to Realignment“, *Lex ET Scientia International Journal - Juridical Series*, Vol. 1/2010, Bucuresti 2010, 91.

Поред члана 5. став 3. ЕКЉП, који лицу које је лишено слободе гарантује право да му се суди у разумном року, члан 6. ЕКЉП такође гарантује право на правично суђење, у оквиру чега се гарантује и право на суђење у разумном року. Из наведеног би произишло да се лицима која се налазе у притвору два пута гарантује право на суђење у разумном року. Међутим, ова два правна института не треба мешати. Наиме, за суђење лицима која су лишена слободе разуман рок је битно краћи временски период у односу на онај за суђење лицима која се бране са слободе, тако да ЕКЉП треба тумачити на тај начин да се, уколико лице које је лишено слободе буде пуштено на слободу, оно не лишава права на суђење у разумном року, већ је у тој ситуацији разуман рок за суђење нешто дужи у односу на суђење лицима која су лишена слободе.

Термин разуман рок се не може одредити на тачно одређени временски период, јер је овај термин правни стандард и зависи, у свакој конкретној ситуацији, од низа околности. Тако ЕСЉП у сваком конкретном случају утврђује шта је то разуман рок за предузимање одређених процесних радњи. У случају *Labita protiv Italije*¹¹⁷ утврђено је кршење члана 5. Конвенције јер се каснило 10 сати са пуштањем на слободу окривљеног услед одсуства службеника за регистрацију. С друге стране, у предмету *Chraidi против Немачке*¹¹⁸ Европски суд је утврдио да је национални суд у свему поступао експедитивно и са нарочитом ревношћу у вођењу поступка, па је закључио да није повређено право на суђење у разумном року и када је притвор трајао 5 година и 6 месеци.

Када је у питању дужина трајања притвора, Комисија је у почетним фазама примене ЕКЉП сачинила листу критеријума на основу којих је било могуће оценити његову примереност. Тако су ти критеријуми били: истинско трајање притвора, однос између трајања притвора и комплексности случаја, односно деликта, висина запрећене казне, последица коју притварање има за притвореника, понашање самог притвореника у истрази, те начин обраде предмета у истражном и судском поступку. С друге стране, ЕСЉП сматра да су ове околности готово математички критеријуми и да нису

¹¹⁷ *Labita protiv Italije*, представка бр. 26772/95, 6. април 2000. године, наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid2"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), 18. март 2015.

¹¹⁸ *Chraidi против Немачке*, представка бр. 65655/01, 26. октобар 2006. године, наведено према J. McBride, (2009), 99.

поуздани за утврђивање дужине примерености притвора у смислу члана 5. став 3. ЕКЉП, тако да сада ЕСЉП у својим одлукама више инсистира на тачном утврђивању чињеница које су морале постојати у моменту када се притвор одређивао или продужавао, и то како у погледу постојања основане сумње, тако и у погледу утврђивања свих релевантних чињеница које су биле услов за одређивање притвора.¹¹⁹

Према пракси ЕСЉП дужина трајања притвора сматраће се непримереном када истражни органи према свим околностима случаја споро воде и одуговлаче поступак.¹²⁰ Треба напоменути да притворено лице, докле год се налази у притвору, не може бити одговорно за одуговлачење поступка, осим ако не злоупотребљава своја процесна права, како је то наведено у одлуци *Toth protiv Austrije*,¹²¹ или уколико се дужина трајања поступка може приписати његовом понашању, како је то наведено у одлуци *W protiv Switzerland*.¹²² У тој одлуци ЕСЉП је закључио да се трајање притвора у суштини може приписати изузетној сложености предмета и понашању подносиоца, јер је било пуно потешкоћа у реконструисању финансијског стања његових предузећа услед стања њихових рачуна, а поступак је постао још тежи када је подносилац одлучио да одбије да даје икакве изјаве, тиме одлажући напредак у истрази. Он свакако није имао обавезу да сарађује са органима власти, али мора сносити последице које је његов став нанео напретку истраге.

Сложеност предмета је за ЕСЉП један од важних чинилаца за одлуку о томе да ли се у притворском предмету суди у разумном року. Тако у предмету *Contrada protiv Italy* ЕСЉП наводи да, изузимајући анализу података у вези с мобилним телефонима, која је могла бити урађена раније, што је и требало учинити, суд не види неке посебне разлоге за критику због поступања надлежних домаћих органа у предмету. То је случај посебно с обзиром на то да је одбрана одбила убрзање динамике рочишта када је максимално трајање притвора током суђења било продужено, а поступајући суд то убрзање понудио. Штавише, иако су истражне мере као што су саслушање сведока и суочавања прилично уобичајене у кривичним предметима, не би требало заборавити да су суђења наводним члановима мафије или, као у овом случају, лицима осумњиченим

¹¹⁹ А. Јакшић (2006), 136.

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ *Toth protiv Austrije*, представка бр. 11894/85, 12. децембар 1991. године.

¹²² *W protiv Switzerland*, представка бр. 14379/88, 26. јануар 1993. године, наведено према: J. McBrideb (2009), 98.

за подржавање те организације у оквиру државних институција, посебно осетљива и сложена. Уз своју строгу хијерархијску структуру и веома крута правила, те своју основну моћ застрашивања заснованог на правилу ћутања и потешкоћама у утврђивању идентитета њених припадника, мафија представља неку врсту опозиционе криминалне силе, која има моћ да утиче на јавни живот непосредно или посредно, те да се инфилтрира у институције. Управо су из наведеног разлога – да би се омогућило подривање „организације“ путем података које обезбеђују бивши „чланови“ – неопходне детаљне истраге. У светлу наведеног, ЕСЈП сматра да су органи који су радили на предмету основано засновали одређивање притвора на релевантним и довољним разлозима, и да су водили поступак без одлагања. Стога није постојала повреда члана 5. став 3. ЕКЈП. У другом предмету, у којем је тужена Република Србија, такође се сложеност предмета цени кроз чињеницу да се ради о предмету организованог криминала. Тако, у предмету *Луковић против Србије*¹²³ ЕСЈП наводи да се предметни случај односио на озбиљна кривична дела, наиме на организовање криминалне групе и корупцију. Према томе, то је био класичан пример организованог криминала, који по дефиницији ствара више потешкоћа за истражне органе, а касније и за судове приликом утврђивања чињеница и степена одговорности сваког члана групе. Очигледно је да у предметима ове врсте стална контрола и ограничење могућности окривљених да међусобно контактирају, као и да контактирају са другим појединцима може бити од суштинског значаја да се избегне њихово бекство, прикривање доказа, и као најважније утицај на сведоке или чак претње њима. Према томе, период притвора дужи него у другим случајевима може бити разуман. Надаље, ЕСЈП примећује да је поступак био прилично сложен, с обзиром на број тужених, обиман доказни поступак и примену посебних мера потребних у предметима организованог криминала. Према томе, ЕСЈП закључује да су националне власти показале посебну марљивост у вођењу поступка.

Држава, како је наведено у пресуди *Stoegmueller*,¹²⁴ не може да се позива на недостатак или преоптерећеност истражних судија или на било који недостатак у мањкавој организацији правосуђа. У већ поменутом предмету *Toth protiv Austrije* поступак се одуговлачио због преношења предмета од једног до другог органа или

¹²³ *Луковић против Србије*, представка бр. 43808/07, 26. март 2013. године, наведено према: Биљана Синановић, „Притвор – мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка“, *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 2/13, Београд 2013, 79.

¹²⁴ *Stoegmueller* – 10. новембар 1969. године, наведено према: А. Јакшић (2006), 134.

суда, од једне до друге инстанце. У том случају утврђена је повреда ЕКЉП с обзиром на то да је држава дужна да обезбеди довољан број копија предмета како не би долазило до одуговлачења поступка. И непрекидне промене судија (први је промењен годину дана након што је истрага почела, друга двојица су промењена након што је истрага трајала већ две године) могу довести до повреде права на суђење у разумном року, иако је подносилац признао да је извршио кривична дела на самом почетку истражног поступка и није после тога подносио било какав захтев који би могао да успори његов напредак, како је то наведено у пресуди *Muller против France*.¹²⁵

Интересантна је и одлука ЕСЉП *Mamedova против Русије*,¹²⁶ у којој запажа да ни у једном тренутку у току поступка домаћи органи власти нису разматрали да ли је трајање притвора одређеног подносиоцу представке прекорачило разумно трајање. Требало би да таква анализа добије нарочито истакнуто место у судским одлукама након што је подносилац провео много месеци у притвору. Поред тога провера оправданости трајања притвора није извршена.

2. 1. 6. Адекватно вођење поступка

Оно на шта ЕСЉП обраћа посебну пажњу јесте законито спроведен поступак приликом одлучивања о одређивању, односно продужењу притвора. Међународни стандарди људских права гарантују низ заштитних мера против незаконитог притварања.¹²⁷

У предмету *Ilijkov против Bulgaria*¹²⁸ наводи се да суд који испитује жалбу против одређивања притвора мора да обезбеди гаранције својствене судском поступку. Стога поступак мора бити акузаторски, мора адекватно обезбедити равноправност странака, односно тужиоца и притвореног. У овом случају, очигледно је да странке у

¹²⁵ *Muller против France*, представка бр. 21802/93, 17. март 1997. године.

¹²⁶ *Mamedova против Russia*, представка бр. 7064/05, 1. јун 2006. године, наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#?{\"documentcolectionid2\"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#?{\), 18. март 2015.

¹²⁷ Драгомир Милојевић, „Право на правично суђење“, *Примена међународних кривичних стандарда у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2004, 189.

¹²⁸ *Ilijkov против Bulgaria*, представка бр. 33977/96, 26. јул 2001. године, наведено према: J. McBride, (2009), 80.

поступку пред Врховним судом нису биле у равноправном положају. Према домаћем закону и утврђеној пракси – који су још увек на снази – органи гоњења су имали привилегију да се обрате судијама с аргументима који нису уступљени подносиоцу. Поступак стога није био акузаторан, па је повређена ЕКЉП.

Притвореном лицу мора бити пружена могућност да се одреди према предлогу за одређивање притвора. Тако у одлуци *Osvath protiv Hungary*¹²⁹ ЕСЉП примећује да је притвор подносиоцу у преткривичном поступку изнова продужаван, а да му нису унапред уручени примерци предлога тужиоца поднети у сврху продужавања притвора. ЕСЉП сматра да чак и да је подносилац био у могућности да се лично појави или да буде заступан на судским рочиштима на којима се одлучивало о притвору та могућност није била довољна да му пружи праву прилику да коментарише предлоге тужиоца. Штавише, ЕСЉП запажа да подносилац представке није могао лично да се појави или да буде заступан пред Врховним судом, који је *in camera* одлучио да продужи притвор подносиоцу. У овим околностима ЕСЉП је уверен да подносилац представке није уживао предности поступка који је заиста био акузаторан.

Поступак који се односи на одређивање или контролу притвора мора да се спроводи пред судијом који има овлашћење да притворено лице пусти на слободу. ЕСЉП сматра да појављивање подносиоца представке пред судијом основног суда није било довољно да обезбеди поштовање члана 5. став 3. ЕКЉП, с обзиром на то да судија нижег суда не располаже овлашћењем да наложи његово пуштање на слободу. Следи да је постојало кршење те одредбе, како је то наведено у одлуци *T W protiv Malta*.¹³⁰

Велики је број питања у чије расправљање се ЕСЉП упушта приликом оцене да ли је поступак за одређивање притвора био адекватан. Тако, примера ради, у предмету *Ramishvili u Kokhreidze protiv Georgia*¹³¹ наводи да су подносиоци били смештени на платформу ограђену решеткама, у најудаљенијем делу суднице, који је био потпуно неуређен, и да су били окружени стражарима. Једва да су могли да опште са својим

¹²⁹ *Osvath protiv Hungary*, представка бр. 20723/02, 5. јул 2005. године, наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid":2](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), 21. март 2015.

¹³⁰ *T W protiv Malte*, представка бр. 25644/94, 25. април 1999. године, наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid":2](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), 21. март 2015.

¹³¹ *Ramishvili u Kokhreidze protiv Georgia*, представка бр. 1704/06, 27. јануар 2009. године.

браниоцима, нису могли честито да чују ни тужиоца ни судију, а њихови поднесци су били једва чујни услед метежа у судници. Да би учествовали у расправи, подносиоци представки су морали да стоје на столици у решеткама ограђеном простору за оптужене, хватајући се за металне шипке са стране и вичући. Комуникацију у судници су стално ометале неумесне упадице новинара, звуци укључених мобилних телефона, жучна расправа особа које су међу собом размењивале вулгарности и псовке, итд., а судија или није имао воље или могућности да успостави ред. Надаље, браниоци подносилаца су, приликом давања изјава, били заслепљени блицевима фото-апарата и халогеним светлима камера. Њихове изјаве су се једва чуле. Насупрот томе, захваљујући непосредној близини тужиочевог места судији, дијалог који се састојао из питања и одговора између њих био је потпуно неометан и није било сличних препрека у вези са чујношћу. ЕСЈП сматра да усмена расправа у тако хаотичним условима тешко да може бити погодна за трезвено судско преиспитивање предмета. Суд не може да прихвати аргумент државе да је могућност подношења писмених поднесака могла да ублажи поменути метеж у судници. ЕСЈП истиче да би требало да усмене расправе створе такве услове да усмени одговори и аудио-визуелна размена између странака и судије теку на пристојан, динамичан и неометан начин у судници. Надаље, ЕСЈП понавља да су затварање подносилаца унутар простора за оптужене са решеткама, који је личио на метални кавез, као и присуство „специјалних снага“ у судници, штетно утицали на њихову способност концентрације, нужну за вођење делотворне одбране. Тако понижавајуће и неоправдано строге мере ограничавања приликом јавне расправе, која је емитована широм земље, бациле су сенку на претпоставку невиности, начело чије је поштовање од највећег значаја у свакој фази кривичног поступка, укључујући и поступак који се односи на законитост притвора током суђења. За лично понашање судије који је председавао расправи не би се могло рећи да је било лишено пристрасности. Стога ЕСЈП не може а да не примети да је судија очигледно помагао тужиоцу током расправе, било непосредно одговарајући на питања одбране уместо њега, било парафразирајући та питања на начин који је погоднији по тужиоца. У погледу захтева „независности“, утисак је да је он свакако доведен у сумњу присуством великог броја службених лица у улози прикривених иследника, као и „специјалних снага“ током расправе. За суд се не може рећи да је деловао независно, с обзиром да су представници државних полицијских служби одавали утисак да контролишу ситуацију у судници више од самог поступајућег судије, као и с обзиром да су потом судској просторији за одлучивање, која би требало да буде издвојена и

неповредива, непозвани лако имали приступа. Наведена разматрања су довољна да ЕСЈП закључи да су судском преиспитивању недостајали основни услови правичности расправе. Судско преиспитивање одлуке је, стога, сматрано за кршење права подносилаца у смислу члана 5. став 4. ЕКЈП.

Потреба за адекватним вођењем поступка подразумева да судски надзор над притвором мора бити спроведен по аутоматизму. У предмету *T W против Малте*¹³² наводи се да контрола притвора не може зависити од претходног подношења захтева од стране притвореног лица. Такав захтев би изменио природу заштитне мере предвиђене чланом 5. став 3. ЕКЈП, која се разликује од мере из члана 5. став 4. ЕКЈП, која гарантује право да суд иницира поступак за контролу законитости одлуке о притвору. Могла би се чак и негирати сврха заштитне мере према члану 5. став 3. ЕКЈП, која штити појединца од произвољног притварања тако што ће се обезбедити да чин лишавања слободе буде подвргнут независном судском надзору. Судска контрола притвора спроведена без одлагања такође је важна заштитна мера против лошег поступања према појединцу који је притворен. Штавише, лица лишена слободе која су била изложена лошем поступању можда нису у могућности да поднесу захтев којим би тражили да судија преиспита оправданост мере притвора.

2. 1. 7. Обавеза образлагања одлуке о притвору

Да би одлука о одређивању или продужењу притвора била у складу са Европском конвенцијом она мора бити адекватно образложена. Према ставу ЕСЈП израженом у одлуци *Boicenco против Молдавије*,¹³³ право подносиоца представке на слободу и безбедност личности повређено је јер му је притвор био одређен и продужаван одлукама у којима су биле наведене само одредбе важећег закона, али не и образложење основаности тврдње да постоје разлози за одређивање притвора. У

¹³² *T W против Малте*, представка бр. 25644/94, 25. април 1999. године, наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid2"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), 15. март 2015.

¹³³ *Boicenco против Молдавије*, представка бр. 41088/05, 11. јул 2006. године, наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid2"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), 14. март 2015.

предмету *Mansur protiv Turske*,¹³⁴ ЕСЈП је заузео становиште да се не може оправдати продужење притвора када је национални суд давао овлашћење за то користећи увек исте и потпуно стереотипне формулације, често без било какве даље разраде. У конкретном случају суд је само стављао печат на одлуке полицијских снага, а није обављао било какву независну критичку анализу.

Ваљано образлагање одлуке је од великог значаја јер се ЕСЈП неће упуштати у утврђивање да ли постоје разлози за притвор уколико они нису образложени у одлуци националног суда. Тако у пресуди *Буков против Русије*¹³⁵ ЕСЈП наводи да у вези с аргументом државе да су околности овог предмета и личност подносиоца представке сами по себи очигледно оправдавали одређивање притвора у преткривичном поступку он не сматра да овај став, по себи, ослобађа националне судове обавезе да наведу разлоге свог закључивања, нарочито када је реч о одлукама донетим у каснијим фазама поступка. ЕСЈП понавља да, у случају да су околности које могу да оправдају притвор лица постојале, али нису наведене у одлукама националних судова, није задатак ЕСЈП да их утврђује уместо домаћих надлежних власти, које су одлучивале о притвору подносиоца представке. ЕСЈП, стога, закључује да власти нису пружиле релевантне и довољне разлоге да би оправдале продужавање притвора одређеног подносиоцу представке до почетка суђења.

Приликом одлучивања о притвору суд мора размотрити све релевантне чињенице које су од значаја за одређивање притвора. Приликом образлагања судске одлуке о одређивању или продужењу притвора морају да буду наведене и чињенице које иду у прилог притварању и чињенице које иду у прилог одбијању предлога за одређивање притвора.

Када се притвор више пута продужава мора се водити рачуна да се приликом доношења сваке одлуке о продужењу притвора свестрано размотре све релевантне околности од значаја за притвор, односно треба размотрити да ли и даље стоје разлози због којих је притвор одређен. Понављање истих фраза без упуштања у озбиљнију анализу околности датог случаја по правилу је показатељ да суд одлуку доноси

¹³⁴ *Mansur protiv Turske*, представка бр. 16026/90, 8. јун 1995. године, наведено према: J. McBride, M. Macovei, (2004), 50.

¹³⁵ *Буков против Русије*, представка бр. 4378/02, 10. март 2009. године, наведено према: J. McBride (2009), 61.

автоматски, недовољно савесно и у супротности са принципима који проистичу из гаранција одређених ЕКЉП и Међународним пактом о грађанским и политичким правима.¹³⁶ Један од основних принципа којим суд треба да се руководи приликом одлучивања о притвору јесте то да мора постојати претпоставка у корист слободе окривљеног. То значи да се унапред не сме претпоставити да је притвор неопходан, већ да се притвор може одредити и продужити само уколико се у законитом поступку утврди да за то постоје законски разлози.¹³⁷

У случају *Mamedova protiv Rusije*¹³⁸ ЕСЉП је заузео становиште да је, када национални суд одбије предлог окривљеног да му уместо притвора буде одређена нека алтернативна мера, он у обавези да у образложењу своје одлуке објасни зашто алтернативе притвору не би могле обезбедити одговарајуће вођење кривичног поступка.

2. 1. 8. Права лица лишених слободе

Европска конвенција посебну пажњу поклања правима лица лишених слободе. Циљ овако установљених права јесте да се омогући појединцу да се брани против неоснованог лишења слободе или затварања.¹³⁹

Европска конвенција предвиђа да лице лишено слободе има следећа права:

- 1) да одмах и на језику који разуме буде обавештено о разлозима за хапшење и о свакој оптужби против њега;
- 2) да буде обавештено о праву на стручну помоћ адвоката по свом избору;
- 3) да буде без одлагања изведен пред судију и да му се суди у разумном року, или да буде ослобођен од суђења;

¹³⁶ Н. Ковачевић, Ж. Марковић, Н. Николић (2014), 38.

¹³⁷ Monica Macovei, *The right to liberty and security of the person: A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights*, Strazbur 2002, 8.

¹³⁸ *Mamedova protiv Rusije*, представка бр. 7064/05, 1. јун 2006. године, наведено према: Н. Ковачевић, Ж. Марковић, Н. Николић (2014), 37.

¹³⁹ Божидар Бановић, „Притвор у кривичном процесном законодавству Србије и Црне Горе и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода“, *XLI Саветовање Удружења за кривично право и криминологију СЦГ*, Златибор 2004, 421.

4) да покрене поступак у коме ће суд хитно испитати законитост лишења слободе и наложити пуштање на слободу ако је лишење слободе незаконито;

5) и да има утуживо право на накнаду штете уколико је незаконито лишено слободе.¹⁴⁰

С обзиром да је већина ових права већ образложена у претходном делу рада, нећемо се посебно задржавати на детаљном образлагању појединих од њих, већ ћемо указати на једну недоумицу. Наиме, лице које је лишено слободе и против којег се води кривични поступак има право да у најкраћем могућем року подробно и на језику који разуме буде обавештено о природи оптужбе против њега и разлозима за њу, како то прописује члан 6. став 3. тачка А ЕКЉП, као и да одмах и на језику који разуме буде обавештено о разлозима за његово хапшење и о свакој оптужби против њега, како то предвиђа члан 5. став 2. ЕКЉП. Ова два права не треба мешати, с тим што права која су прописана чланом 6. став 3. ЕКЉП подразумевају детаљно објашњење, односно подробно објашњење о разлозима оптужбе против поменутог лица, док у случају из члана 5. став 2. ЕКЉП ово објашњење не мора да буде толико подробно. Међутим, у сваком случају лице које је ухапшено и против којег се води кривични поступак мора бити детаљно обавештено о разлозима за његово хапшење и о свакој оптужби против њега, као и што мора подробно бити обавештено о природи и разлозима за оптужбу против њега. Обавештење није везано за форму, тако да може бити дато у сваком виду. Такође, свака промена околности везаних за притвор мора бити саопштена лицу које је лишено слободе како би оно могло да се изјасни о тим околностима, као и како би могло да се користи својим правом из члана 5. став 4. ЕКЉП.¹⁴¹ То објашњење мора бити формулисано на свакодневном језику и разумљиво лицу које је лишено слободе. ЕСЉП заузима становиште да термин без одлагања значи да је обавештење дато у интервалу од неколико сати по хапшењу. Изузетно, уколико је у питању нека непредвиђена ситуација, као што то могу бити проблеми око превођења, овај интервал може бити и дужи.¹⁴²

¹⁴⁰ М. Пауновић, Б. Кривокапић, И. Крстић, (2013), 157.

¹⁴¹ А. Јакшић (2006), 136.

¹⁴² М. Пауновић, Б. Кривокапић, И. Крстић, (2013), 157.

Услов за коришћење утуживог права на накнаду штете јесте постојање повреде из ставова 1–4. члана 5. ЕКЈП. Зато су ретки случајеви захтевања овог права уколико претходно није било одлуке којом се утврдило непоштовање Европске конвенције.¹⁴³

Када је лице које је лишено слободе странац, оно мора бити без одлагања обавештено о праву на комуникацију са амбасадором или конзулом своје земље. Ово право гарантује члан 36. Бечке конвенције о конзуларним односима.¹⁴⁴

2. 1. 9. Поступање са притвореницима

Када је неко лице лишено слободе или притворено, то не значи да је остало без заштите његових основних права. Ипак, њихово уживање неизбежно је умањено ситуацијом у којој се налази и безбедносним захтевима.¹⁴⁵

Поступање са притвореницима регулисано је бројним међународним актима. Тако је забрана суровог, нечовечног и понижавајућег поступања са притвореним лицима регулисана и Конвенцијом против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака ОУН.¹⁴⁶ Спровођење ове Конвенције је под врло ефикасним надзором Комитета¹⁴⁷ против тортуре ОУН.¹⁴⁸ Поред Уједињених нација, у оквиру Савета Европе успостављен је систем за спречавање мучења и нечовечних или понижавајућих поступака и кажњавања, који је регулисан Конвенцијом о спречавању

¹⁴³ Драган Тацић, „Накнада штете, рехабилитација и друга права лица неосновано осуђених и неосновано лишених слободе у кривичном процесном законодавству Србије и Црне Горе и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода“, *XLI Саветовање Удружења за кривично право и криминологију СЦГ*, Златибор 2004, 569.

¹⁴⁴ Закон о ратификацији Бечке конвенције о конзуларним односима, *Службени лист СФРЈ – додатак*, бр. 5/66.

¹⁴⁵ Karen Reid, *Evropska konvencija o ljudskim pravima, vodič za praktičare*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2007, 493.

¹⁴⁶ Закон о ратификацији Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 9/91 и *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 16/05 и 2/06.

¹⁴⁷ Поједине државе не прихватају или изричито одбијају ставове Комитета. О томе в. Милан Шкулић, „Основи међународног кривичног процесног права“, *Међународно кривично право и људске слободе*, Тара 2008, 75.

¹⁴⁸ В. Камбовски (2004), 25.

мучења и нечовечних или понижавајућих поступака и кажњавања.¹⁴⁹ Овом конвенцијом установљен је Европски комитет за спречавање мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака. Задатак овог Комитета је да испитује поступање према особама лишеним слободе, са циљем да, уколико је то потребно, укаже да треба повећати заштиту тих особа од мучења, нечовечних или понижавајућих казни или поступака. Европски комитет своје задатке остварује кроз периодичне и *ad hoc* посете свим местима у државама потписницама конвенције где се налазе или где би се могле налазити особе лишене слободе и, потом, кроз успостављање дијалога са посећеном државом. Наиме, после сваке посете Европски комитет саставља извештај, у коме наводи своје налазе и препоруке.¹⁵⁰ Поред два наведена комитета и Европски суд за људска права се, у бројним одлукама, бавио и условима боравка притворених лица. На основу тих одлука се, такође, могу изградити међународни стандарди везани за положај притворених лица.

Конвенција Уједињених нација против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака појам тортуре означава као сваки акт којим се једном лицу намерно наносе бол или тешке физичке или менталне патње у циљу добијања од њега или неког трећег лица обавештења или признања, или ради његовог кажњавања за дело које је то или неко треће лице извршило или за чије извршење је осумњичено, застрашивања тог лица или вршења притиска на њега или застрашивања или вршења притиска на неко треће лице или из било којег другог разлога заснованог на било ком облику дискриминације ако тај бол или те патње наноси службено лице или било које друго лице које делује у службеном својству или на подстицај неког службеног лица или са његовим изричитим или прећутним пристанком. Тај израз се не односи на бол или патње који су резултат искључиво законитих санкција, неодвојиви од тих санкција или које те санкције проузрокују.¹⁵¹ У члану 16. Конвенције све државе потписнице обавезују се да на читавој територији која потпада под њихову надлежност спрече сва дела која представљају свирепе, нечовечне или понижавајуће казне или поступке који

¹⁴⁹ Закон о ратификацији Конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих поступака и кажњавања, измењене и допуњене Протоколом 1 и Протоколом 2 уз Конвенцију, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/03.

¹⁵⁰ Владимир Вековић, „Стандарди Европског комитета против мучења и пенитенцијарна регулатива и пракса у Републици Србији“, *Примена међународних кривичних стандарда у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2004, 327.

¹⁵¹ Члан 1. став 1. Конвенције ОУН против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака.

не представљају тортуру у оном смислу у којем је то дефинисано у члану 1. Конвенције кад та дела чине службена лица или нека друга лица која делују по службеној дужности или се та дела чине уз изричити или прећутни наговор или пристанак тих лица. Поред овога, Генерална скупштина ОУН је 1988. године усвојила корпус принципа у вези заштите лица лишених слободе и ухапшених по било ком основу, који детаљно дефинишу правни статус лица лишених слободе са преко 39 принципа, који обухватају: заштиту основних људских права, забрану тортуре и нечовечног поступања, доношење судских одлука и судске контроле лица лишених слободе, једнаку примену ових принципа на територијама држава без икаквих дискриминација у односу на расу, боју коже, пол итд, одвојено држање притвореника и осуђених лица, право на комуникацију, право на одбрану и друга права.¹⁵²

Европска конвенција, такође, прописује забрану тортуре. Она предвиђа да нико не сме бити подвргнут мучењу, или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању (члан 3. ЕКЉП). Европски суд за људска права дефинише појмове нечовечног и понижавајућег поступања, као и појам мучења, који су прописани ЕКЉП. Да би се сматрало кршењем члана 3. ЕКЉП, поступање које је у питању мора достићи минимални степен жестине. Процена овог минималног степена је по самој својој суштини релативна. Она зависи од свих околности датог случаја, а нарочито од природе и контекста и трајања поступања, физичких и душевних последица и, понекад, од пола, старости, стања здравља лица које трпи поступке.¹⁵³ Поред нечовечног и понижавајућег поступања, Европски суд за људска права се бави и дефинисањем мучења. Мучење је први пут било дефинисано у пресуди *Ирска против Уједињеног Краљевства*.¹⁵⁴ У тој пресуди ЕСЉП сматра да, у складу са општим правилом, прво треба размотрити да ли поступак који је у питању може бити подведен под појам нечовечног или понижавајућег поступања, а затим утврдити да ли такав поступак достиже степен јачине нужан да се може квалификовати као мучење. У пресуди у случају *Adkoy protiv Turske*¹⁵⁵ ЕСЉП први пут закључује да се поступање према предлагачу једино може подвести под појам мучења. Суд је установио да је предлагач

¹⁵² Никола Матовски „Међународни правни стандарди за казнену (кривичну) постапку“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан први“ во Скопје, во чест на Владимир Митков*, Скопје 2010, 51.

¹⁵³ Gilles Dutertre, *Извод из најзначајнијих одлука Европског суда за људска права*, ЈП Службени гласник, Београд 2004, 60.

¹⁵⁴ *Ирска против Уједињеног Краљевства*, представка серија А, број 25, 18. јануар 1978. године, наведено према: G. Dutertre, 60.

¹⁵⁵ *Adkoy protiv Turske*, 18. децембар 1996. године, наведено према: *Ibid*, 61.

био подвргнут *палестинском вешању*, другим речима да је био свучен до голе коже, руку везаних иза леђа и обешен о руке. Европски суд за људска права сматра да је овако поступање по природи било толико озбиљно и свирепо да се једино могло описати као мучење.

Поред тога што су права притворених лица у великој мери заштићена, мање непријатности, ма колико да су непотребне, безначајне или намерно изазване, неће довести ни до каквих спорних питања на основу члана 3. ЕКЉП.¹⁵⁶

До кршења члана 3. ЕКЉП неспорно долази када се врши физичко насиље над лицима у притвору. При томе у случају *Berktau protiv Turske*¹⁵⁷ суд истиче да чињеница да су полицајци ослобођени у кривичном поступку не ослобађа тужену државу од одговорности на основу Европске конвенције. На влади је стога било да пружи прихватљиво објашњење о томе како су настале повреде другог предлагача. Међутим, влада се само позива на исход судског поступка пред домаћим кривичним судовима, на којима је знатна тежина придата објашњењу полицајаца да се други предлагач сам бацио са балкона. Суд сматра да је то објашњење неуверљиво с обзиром на све околности предметног случаја, па је тужена држава одговорна за повреде које су настале услед пада другог предлагача с балкона док је био под надзором шест полицајаца. Међутим, ЕСЉП не налази да је дошло до кршења члана 3. ЕКЉП у свим ситуацијама у којима су установљене физичке повреде. Тако је, рецимо, у предмету *Klaas protiv Nemačke*¹⁵⁸ ЕСЉП заузео становиште да тврдња предлагача у вези са претрпљеним повредама јесте у сагласности са верзијом догађаја коју су изнели полицајци. Како је суд установио да није било понашања полицајаца које је за осуду, како је то утврђено и од стране националних судова, ЕСЉП није нашао да је дошло до кршења одредбе члана 3. ЕКЉП.

Када се ради о поступању са лицима која су под ингеренцијом државе, у оквиру којих су и притворена лица, држава је та која мора обезбедити доказе који би послужили за обарање претпоставке да је притворено лице претучено. Ово је сасвим

¹⁵⁶ K. Reid, 493.

¹⁵⁷ *Berktau protiv Turske*, представка бр. 22493/93, 1. марта 2001. године, наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid2"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), 1. март 2015.

¹⁵⁸ *Klaas protiv Nemačke*, представка серије А, број 269, од 22. септембра 1993. године, наведено према: G. Dutertre, 66.

разумљиво, с обзиром да је притворено лице у потпуности под контролом државе, а притвореним лицима би било доста тешко да обезбеде доказе да су били претучени за време трајања притвора. У предмету *Satik u др. против Turkey*¹⁵⁹ наводи се да се подносиоци жале да су претрпели жестоко и неоправдано пребијање од стране службених лица државних органа. У поднеску државе се каже да су подносиоци задобили повреде услед пада који су сами изазвали својим протестним активностима. Међутим, држава није обезбедила никакве елементе који би послужили за обарање претпоставке да су подносиоци намерно претучени приликом учешћа у протесту. Држава нарочито није навела да је интервенција жандарма сматрана нужном да би се угушила побуна, или одбио планирани напад на службу унутрашње безбедности затвора. У одсуству веродостојног објашњења од стране органа власти, ЕСЉП је наведен да закључи да су подносиоци били претучени и повређени од стране државних службеника, како је наведено. Поступање којем су били изложени представља повреду члана 3. ЕКЉП.

Нечовечно и понижавајуће поступање чувара према притвореним лицима које представља повреду члана 3. ЕКЉП не представља само физичко злостављање притворених лица већ и сваки други нехумани гест према притвореницима, укључујући и услове смештаја. У предмету *I I против Bulgaria*,¹⁶⁰ осврћући се на посебне околности овог случаја, ЕСЉП запажа да је подносилац био притворен три месеца у ћелији од шест квадратних метара, у којој су извесно била још три до четири притвореника. ЕСЉП затим истиче да су санитарни услови у којима је подносилац био задржан били веома незадовољавајући. У ћелији је било мрачно, вентилација је била лоша и ћелија је била очигледно влажна. Услови у којима су притвореници морали да обављају своје физиолошке потребе и личну хигијену су били такође неприхватљиви. Уз то, није постојала могућност за активности на отвореном или изван ћелије. Подносилац је морао да проводи у ћелији – која није имала прозора и која је била осветљена само једном електричном сијалицом – практично све своје време, изузев две или три кратке посете санитарним просторијама дневно, или када је хтео да пише захтев надлежним органима, у ком случају би му било дозвољено да буде у ходнику. Поред тога, притвореник је био изложен понижењу да мора да врши своје физиолошке

¹⁵⁹ *Satik u др. против Turkey*, представка бр. 31866/96, 10. октобар 2000. године, наведено према: J. McBride (2009), 97.

¹⁶⁰ *I I против Bulgaria*, представка бр. 44082/98, 9. јун 2005. године, наведено према: *Ibid*, 86.

потребе у кофу, у присуству осталих притвореника у ћелији, и да присуствује док исту посуду користе они. Овакав однос не може се сматрати оправданим, изузев у одређеним ситуацијама када би дозвола за посету санитарним просторијама представљала конкретан и озбиљан безбедносни ризик. Међутим, држава се није позвала на такве ризике као на основ за ограничавање дневних посета тоалету притвореним лицима у Регионалној истражној служби Шумена током периода у питању. Из свега наведеног ЕСЉП закључује да услови притвора којима је подносилац био подвргнут представљају нечовечно и понижавајуће поступање, у супротности са чланом 3. ЕКЉП.

У случају *Ostrovar protiv Moldavije*¹⁶¹ Европски суд за људска права је заузео становиште да је повређена одредба члана 3. ЕКЉП условима у којима је подносилац представке боравио током трајања притвора. Наиме, пренасељеност, јер није било довољно кревета за све притворенике, лоши санитарни услови, нераздвајање пушача од непушача (подносилац представке је био астматичар), лоша исхрана и медицинска помоћ прелазили су праг који члан 3. ЕКЉП толерише.

Посебно је интересантан случај *Anonyev i drugi protiv Rusije*,¹⁶² у којем је ЕСЉП посебно разматрао аспекте услова боровка у притвору. У тој пресуди наведено је да по питању пренасељености свако лице лишено слободе мора да има засебан лежај, три метра квадратна само за себе и да слободна површина између намештаја у соби мора бити таква да омогућава слободно кретање притвореницима. У погледу временаведеног на свежем ваздуху ЕСЉП је приметио да често кратко трајање вежбања на отвореном, ограничено на један сат дневно, представља фактор који додатно погоршава ситуацију подносиоца представке. Надаље, ограничавање приступа природном светлу и ваздуху озбиљно погоршава ситуацију притвореника у већ претрпаним ћелијама. Такође, мора се водити рачуна о хигијени и доступности санитарног чвора.

Поред ЕСЉП и Европски комитет за спречавање мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака бавио се питањем стандарда живота у притвору.

¹⁶¹ *Ostrovar protiv Moldavije*, представка бр. 35207/03 од 13. септембра 2005. године, наведено према: Н. Ковачевић, Ж. Марковић, Н. Николић (2014), 55.

¹⁶² *Anonyev i drugi protiv Rusije*, представке бр. 42525/07 и 60800/08, 10. јануара 2012. године, наведено према: Н. Ковачевић, Ж. Марковић, Н. Николић (2014), 55.

Према тим стандардима, све притворске ћелије морају бити разумних димензија у односу на број особа које су обично у њима смештене. Тако би требало да притворске ћелије намењене једној особи за боравак дужи од неколико сати буду површине од 7 м², са 2 метра или више њих од зида до зида и 2,5 метара између пода и плафона, проветрене и са довољно осветљења. Особама у притвору требало би да буде дозвољено да задовољавају своје потребе у чистим и пристојним условима, уз одговарајуће погодности за одржавање хигијене.¹⁶³

Под нечовечним поступањем може се подвести и начин превоза притворених лица. Тако је у пресуди ЕСЉП *Moiseyev protiv Russia*¹⁶⁴ подносилац пребациван више од стопедесет пута у стандардним затворским комбијима, који су понекад били оптерећени више него што је предвиђено. С обзиром да је морао да борави у том скученом простору по неколико сати, такав згрчени положај је морао изазвати јак физички бол. То је још више појачано одсуством одговарајуће вентилације и осветљења, те лошим грејањем. Имајући у виду кумулативно дејство које су ови услови морали имати по подносиоца, ЕСЉП сматра да услови превоза од притворске јединице до зграде суда и назад представљају нечовечно поступање у смислу члана 3. Конвенције. Такође је значајно за оцену ЕСЉП да је подносилац био изложен таквом поступању током суђења или расправа о продужавању притвора, односно када су му моћ концентрације и менталне пажње били најпотребнији.

Питање строгог режима притвора у којем притвореници бораве, такође, може бити предмет оцене ЕСЉП. У предмету *Van der Ven protiv Netherlands*¹⁶⁵ наводи се да није спорно да је, током притвора у ЕБИ (притворска јединица), подносилац био изложен веома строгим безбедносним мерама. ЕСЉП затим сматра да су друштвени контакти подносиоца били строго ограничени, узимајући у обзир да је имао право на контакт с највише три друга притвореника у исто време, да му је директан контакт са особљем затвора био ограничен и да је, изузев једном месечно, приликом посета чланова његове најуже породице, могао да се састаје с посетиоцима с којима је био у контакту само кроз стаклену преграду. Међутим, ЕСЉП не може да утврди да је

¹⁶³ В. Вековић, 329.

¹⁶⁴ *Moiseyev protiv Russia*, представка бр. 62936/00, 9. октобар 2008. године.

¹⁶⁵ *Van der Ven protiv Netherlands*, представка бр. 50901/99, 4. фебруар 2003. године, наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentco_llectionid2"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), 21. март 2015.

подносилац био подвргнут било чулној, било потпуној друштвеној изолацији. У погледу мера надзора подносилац је био обавезан да се свуче у присуству затворског особља и да му се прегледа ректум, што је од њега захтевало да заузме понижавајући положај. ЕСЉП сматра да је у ситуацији у којој је подносилац већ био подвргнут великом броју мера надзора, те у одсуству уверљивих безбедносних потреба, пракса седмичних претресања уз скидање одеће, која су спровођена над подносиоцем у периоду од приближно три и по године, нарушила његово људско достојанство и морала створити осећања патње и инфериорности, због чега је могао бити понижен и обезвређен. Сходно томе, ЕСЉП закључује да је рутинско претресање заједно са свлачењем одеће, те осталим строгим безбедносним мерама у ЕБИ представљало нечовечно и понижавајуће поступање те повреду члана 3. ЕКЉП.

Када је у питању право на контакте притвореника са члановима породице, оно је гарантовано чланом 8. ЕКЉП, који између осталог предвиђа право на породичан живот, па у том смислу и може да буде предмет контроле ЕСЉП. При томе није спорно да контакти са члановима породице могу бити ограничени или забрањени на одређено време, како је то предвиђено чланом 8. став 2. ЕКЉП, али у сваком конкретном случају треба ценити да ли су услови за ограничавање посета чланова породице постојали или не. Примера ради, навешћемо одлуку ЕСЉП *Lavents protiv Latvia*,¹⁶⁶ у којој се ЕСЉП бави овим питањем. У том случају ЕСЉП констатује да супрузи и ћерки подносиоца представке није било дозвољено да га посете током три различита периода, од којих је најдужи трајао скоро годину дана и седам месеци. Штавише, ова забрана је била апсолутног карактера. Осим тога, суд констатује да је пре смештања у притвор подносилац представке провео више од једанаест месеци притворен у свом дому, где су његови контакти са породицом били неограничени, но није се могао стећи утисак да је током тог периода подносилац покушао да искористи своје контакте да би организовао било какав тајни договор или створио препреке истрази његовог предмета. У тим околностима ЕСЉП није уверен да је примена једне тако строге мере била заиста нужна да би се достигли легитимни циљеви. Таква мера стога није била неопходна у демократском друштву, како се каже у члану 8. став 2. ЕКЉП. Предмет контроле ЕСЉП, у смислу члана 8. ЕКЉП, може да буде и ускраћивање права

¹⁶⁶ *Lavents protiv Latvia*, представка бр. 58442/00, 28. новембар 2002. године, наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?i={\"documentcollectionid2\"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?i={\), 21. март 2015.

притворенику да присуствује сахрани својих родитеља. У предмету *Ploski protiv Poland*¹⁶⁷ ЕСЉП закључује да, у конкретним околностима тог случаја, и без обзира на маргину слободне процене остављену туженој држави, одбијања дозволе за присуствовање сахрани родитеља подносиоца представке нису била неопходна у демократском друштву јер нису одговарала хитној друштвеној потреби, те нису била сразмерна легитимним циљевима којима се тежило.

Посебно питање којим се бави ЕСЉП јесте и здравствена заштита притворених лица. Ова заштита мора бити правовремена и примерена здравственом стању притвореника. Квалитет и хитност лекарске неге морају да буду такви да не доводе у питање здравље и живот притвореника. И Европски комитет за спречавање мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака бавио се питањем здравствене заштите притвореника. Тако би свако новопридошло притворено лице морало бити на прописан начин испитано и телесно прегледано од стране лекара чим је то могуће, а, осим у изузетним случајевима, овакав преглед би се морао извршити на дан пријема. Према стандарду Европског комитета за спречавање мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака, провера здравственог стања по пријему би могла бити извршена и од стране квалификованог болничара, који би о томе морао одмах известити лекара. Притворена лица би морала да имају приступ лекару у било ком моменту и, у складу са тим, здравствена служба мора бити организована тако да омогућава редовне амбулантне прегледе, негу у хитним случајевима и услуге квалификованог зубара. Такође, Европски комитет је нагласио да притвореници који се ради хоспитализовања или прегледа шаљу у цивилне болнице не би смели у сврху чувања бити везивани за кревет или друге делове намештаја.¹⁶⁸

Комитет за људска права Уједињених нација је, у случају *Ланцова против Руске Федерације*,¹⁶⁹ закључио да код лица која се налазе у посебним околностима, као што су притвореници, власти имају посебну дужност да заштите њихово право на живот ако знају или треба да знају о постојању опасности по ово право.

¹⁶⁷ *Ploski protiv Poland*, представка бр. 26761/95, 12. новембар 2002. године, наведено према: HUDOC, European Court of Human Rights, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid2"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), 21. март 2015.

¹⁶⁸ В. Вековић, 333.

¹⁶⁹ *Lantsova protiv Russian Federation*, представка број 763/1997, 26. март 2002. године.

Интересантно је да се ЕСЉП бави и бирачким правима притворених лица. Тако, у предмету *Labita protiv Italy*,¹⁷⁰ ЕСЉП примећује да су лица која су предмет специјалног полицијског надзора по аутоматизму скинута с бирачког списка, будући да губе своја грађанска права, јер се сматра да представљају „опасност по друштво“ или се, као у том предмету, сумња да припадају мафији. Држава је указала на ризик од тога да лица осумњичена за припадност мафији могу употребити своје право гласа у корист осталих чланова мафије. ЕСЉП нема никаквих сумњи да привремено суспендовање права гласа лицима за која постоје докази да припадају мафији иде у прилог легитимном циљу. Суд примећује да је, иако је специјална мера полицијског надзора против подносиоца у овом предмету била одређена током суђења, примењена тек по окончању поступка, када је подносилац био ослобођен оптужби по основу да „није извршио кривично дело“. Суд не прихвата мишљење које је изнела држава о томе да озбиљни докази о кривици подносиоца представке нису побијени током суђења. Та тврдња је у супротности са суштином пресуда Окружног суда у Трапанију и Апелационог суда у Палерму. Када је његово име избрисано с бирачког списка, дакле, није било конкретних доказа на којима би се „сумња“ да подносилац припада мафији могла заснивати. Под тим околностима, ЕСЉП не може посматрати конкретну меру као сразмерну.

Поред тога што се не ради о притвореним лицима, већ лицима која су се налазила на издржавању казне затвора, занимљива је одлука ЕСЉП у предмету *Хабим и други против Србије*¹⁷¹ са аспекта поступања према лицима лишеним слободе у случају побуне. Побуна се одиграла у Казнено-поправном заводу у Нишу. Почела је сукобом између затвореника, а ескалирала је тиме што је целокупно затворско особље напустило спаваонице. Након тога је сутрадан одлучено да је потребно спровести полицијску интервенцију великих размера и протести су истог дана стављени под контролу. Подносиоци представке су тврдили да су их полицајци који су учествовали у интервенцији тукли гуменим и бејзбол палицама, да су их терали да трче кроз шпалир мушкараца који су их ударили ногама док су пролазили и да су услед свега тога претрпели разне повреде. Такође, тврдили су да званична истрага која је спроведена поводом њихових навода о злостављању није била делотворна. Подносиоци представке

¹⁷⁰ *Labita protiv Italy*, представка бр. 26772/95, 6. април 2000. године.

¹⁷¹ *Хабим и други против Србије*, представка број 19072/08, 3. јун 2014. године, наведено према: *Људска права у Европи, правни билтен*, The AIRE centre advice on individual rights in Europe, бр. 3/14, 19–21.

су се позвали на члан 3. ЕКЉП, тврдећи да су током полицијске операције претрпели злостављање и да поред тога никада није спроведена делотворна службена истрага с тим у вези. Одлучујући о наводима представке, Европски суд за људска права је закључио да када је реч о суштинском, материјалном апспекту члана 3. ЕКЉП, чак и поред тога што су постојали лекарски докази о повредама које су задобили многи подносиоци представке, то није било довољно да се ван разумне сумње закључи како су те подносиоце представке заиста злостављали полицајци и/или затворски стражари, чиме би био повређен члан 3. ЕКЉП. Европски суд за људска права се позвао на обрачуне међу затвореницима пре интервенције, као и на њихов могући отпор полицијској интервенцији, истичући да то представља основ за сумњу у то како су били повређени подносиоци представке. Према томе, ЕСЉП је закључио да није било повреде суштинског аспекта члана 3. ЕКЉП. Када је реч о процесном аспекту члана 3. ЕКЉП, наведено злостављање на које су се подносиоци представке пожалили захтевало је хитну и делотворну истрагу. Европски суд за људска права је закључио да су постојали многобројни проблеми у вези с полицијском истрагом. Као прво, приметио је да првобитну истрагу нису водила лица која су била независна од лица оптужених за злостављање, јер су у пракси истрагу водили полицајци, а не јавно тужилаштво. Друго, због тога што није било непристрасности, притужбе подносилаца представке нису разматране без предрасуда. Као треће, ЕСЉП је установио да је истражни судија саслушао само исказе подносилаца представке, а не и других сведока. Као четврто, упркос томе што су неки подносиоци представке могли да идентификују лица која су их наводно злостављала, ни тужилаштво ни истражни судија нису учинили ништа да покушају да идентификују те појединце. Коначно, истражни судија није учинио ништа да испита могућност застрашивања, иако је неколико подносилаца представки приликом саслушања изјавило да се плаши да идентификује оне који су их злостављали. Из свих тих разлога, ЕСЉП је установио да је био повређен процесни аспект члана 3. ЕКЉП.

Када су у питању права лица лишених слободе, Европски комитет за спречавање мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака посебно је нагласио да се мора водити рачуна о посебним правима малолетника и жена лишених слободе. Треба указати и да су стандарди права малолетника лишених слободе заштићени читавим низом међународних инструмената, међу којима треба посебно подвући:

Конвенцију Уједињених нација о правима детета,¹⁷² Скуп минималних правила Уједињених нација о малолетничком правосуђу,¹⁷³ Правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободе,¹⁷⁴ Основне принципе Уједињених нација у превенцији малолетничке деликвенције,¹⁷⁵ и тако даље.

У погледу права малолетника лишених слободе посебно треба указати на: посебне програме образовања, спорта, професионалне обуке, рекреације и сврсисходних активности, како је то предвиђено чланом 26. тачком 4. Пекиншких правила.

На препоруку Комитета Савета министара Савета Европе, ЕСЉП је заузео становиште да се тумачи појам малолетника постављањем старосне границе на 18 година. Одлука о лишавању слободе малолетника се може донети на основу законите одлуке судског, али и било ког другог органа који је предвиђен националним законодавством.¹⁷⁶

Интересантна је одлука *Baumart*.¹⁷⁷ У том поступку лишено је слободе малолетника због свог асоцијалног и проблематичног понашања, али је смештено у затвор за одрасле, и то у неколико наврата, у трајању до 15 дана. Тужена белгијска власт је наводила да је лишавање слободе било предузето са циљем едукативног надзора над малолетницима. Европски суд за људска права је сматрао да је дошло до повреде члана 5. став 1. тачка Д ЕКЉП, јер се у конкретном случају малолетнику није могла обезбедити његова едукација и адекватан третман.

Од међународних стандарда који штите права жена лишених слободе посебно треба указати на Конвенцију Уједињених нација о елиминисању свих облика

¹⁷² Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 11/81 и *Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori*, бр. 5/14.

¹⁷³ Скуп минималних правила Уједињених нација о малолетничком правосуђу (Пекиншка правила), из 1985. године.

¹⁷⁴ Правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободе (Хаванска правила), из 1990. године.

¹⁷⁵ Основни принципи Уједињених нација у превенцији малолетничке деликвенције (Ријадски принципи), из 1990. године.

¹⁷⁶ А. Јакшић (2006), 140.

¹⁷⁷ *Baumart* – 29. фебруар 1988. године, наведено према: *Ibidem*.

дискриминације жена.¹⁷⁸ Тако Европски комитет за спречавање мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака указује да се треба посветити посебна пажња спречавању злостављања жена у притвору од стране мушкараца. Жене морају имати услове да задовоље специфичне хигијенске потребе, специфичне потребе и заштиту трудница, као и дојила.¹⁷⁹

2. 2. Међународни стандарди људских права у вези са јемством

У свим међународним правним актима јемство, као мера за обезбеђење присуства окривљеног, предвиђа се као алтернатива притвору. Тако Међународни пакт о грађанским и политичким правима у члану 9. тачки 3. предвиђа, између осталог, да *притварање лица која чекају на суђење није обавезно, али пуштање на слободу може бити условљено гаранцијама које обезбеђују долазак лица у питању на претрес, као и свим другим радњама поступка, а, у датом случају, ради извршења пресуде*. Поред Међународног пакта о грађанским и политичким правима и ЕКЉП у члану 5. ставу 3, између осталог, прописује да *се пуштање на слободу може условити јемствима да ће се лице појавити на суђењу*. Као и у случају притвора, значајан извор међународног права, уз Европску конвенцију о људским правима, јесу и одлуке Европског суда за људска права.

Када су у питању одлуке ЕСЉП, Суд се бавио како питањима везаним за одређивање јемства, тако и онима која су везана за његову висину.

Када је у питању одређивање јемства треба имати у виду да Европска конвенција предвиђа да се пуштање на слободу лица које је лишено слободе због сумње да је извршило кривично дело може условити јемством да ће се оно одазивати на позиве за суђење. Овде треба нагласити да одређивање јемства није обавеза за државу, већ је то само могућност коју државе могу предвидети за одређене случајеве.¹⁸⁰ Међутим,

¹⁷⁸ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о елиминисању свих облика дискриминације жена, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/90 и *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 4/96 и 2/97.

¹⁷⁹ В. Вековић, 338.

¹⁸⁰ Ђ. Лазин (2004), 175.

могућност да се одреди јемство не треба мешати са обавезом суда да одлучи о захтеву за одређивањем јемства. Наиме, суд је у обавези да одлучи о јемству и одреди јемство када су за то испуњени услови. Ово стога што члан 5. став 3. ЕКЉП гарантује право на јемство.

Према стандарду Европске конвенције, приликом одређивања јемста мора се водити рачуна о томе да износ који је одређен као јемство не буде неразумно висок. Тај износ мора бити довољно висок да се с њим може остварити сврха јемства као гаранције да ће окривљени бити присутан у кривичном поступку, али то никако не значи да јемство треба да буде опредељено на толики износ да га окривљени не може положити, односно да би одређивањем јемства у несразмерно високом износу суд практично опструисао овај процесноправни институт.¹⁸¹ Међутим, окривљени се не може жалити да му је одређен претерано висок износ јемства уколико није пружио податке од суштинског значаја за одређивање тог износа, како је то наведено у пресуди Европског суда *Bonneschaux против Швајцарске*.¹⁸²

Порекло новца које се нуди за јемство такође може бити разлог да се јемство не прихвати. Наиме, уколико суд утврди да је порекло новца непознато, с правом може сматрати да јемство не би било довољна гаранција да окривљени неће побећи, како је то истакнуто у пресуди ЕСЉП *W против Швајцарске*.¹⁸³

Веома је важно да судија који одлучује о испуњености постојања основа за продужење притвора има и овлашћење да одлучи о пуштању на слободу уз полагање јемства, што може бити и овлашћење двојице различитих судија под условом да то учине у кратком року, како то наводи ЕСЉП у одлуци *McKay против United Kingdom*.¹⁸⁴

Одлука о јемству не искључује обавезу суда да контролише притвор и одлучује о предлозима за укидање притвора када одређено јемство још није положено. У пресуди

¹⁸¹ А. Јакшић (2006), 139.

¹⁸² *Bonneschaux против Швајцарске* представка број 8224/78, наведено према: Н. Ковачевић, Ж. Марковић, Н. Николић (2014), 40.

¹⁸³ *W против Швајцарске*, представка бр. 14379/88, наведено према: *Ibid*, 41.

¹⁸⁴ *McKay против United Kingdom*, представка бр. 543/03, 3. октобар 2006. године, наведено према: Горан П. Илић, „Уставни основ ограничења права на слободу и безбедност“, *Казнена реакција у Србији, IV део*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2014, 81.

*Asenov protiv Bulgaria*¹⁸⁵ ЕСЈП констатује да је у два наврата национални суд одбио да испита захтев за пуштање на слободу подносиоца представке јер он није био формално под дејством мере притвора, већ обавезе јемства. Европски суд за људска права истиче да је прво одбијање извршено на основу правила поступка која су важила у то време, а којима у току претходне истраге није била предвиђена могућност коришћења правног лека у случају одређивања притвора уколико је одлука резултат пропуста да се положи јемство. У вези с другим захтевом, из релевантног унутрашњег права произилази да је суд који је водио поступак у том предмету у основи био надлежан да се изјасни, што је ипак одбио да учини у предмету подносиоца представке. Имајући у виду околности овог предмета, мора се констатовати да је подносилац био лишен права на делотворан правни лек, зајемченог чланом 5. став 4. ЕКЈП.

Суд не сме бити уздржан или колебљив приликом одабира врсте понуђеног јемства. У пресуди *Iwańczuk protiv Poland*¹⁸⁶ ЕСЈП запажа да се главна потешкоћа састојала у томе да се одреди облик јемства, то јест да ли оно треба да се положи у готовом новцу, државним обвезницама, или стављањем хипотеке на непокретну имовину подносиоца. Требало би имати у виду чињеницу да су органи у одређеном тренутку одбили да се јемство положи у виду стављања хипотеке, а да нису испитали стварна права подносиоца на тој имовини. То, према мишљењу Суда, указује да су власти биле уздржане по питању прихватања јемства, што би, у случају да се подносилац представке не појави на суђењу, захтевало предузимање одређених формалности да би се запленила имовина. То се, само по себи, по мишљењу ЕСЈП, не може сматрати довољним разлогом којим би се образложила четири месеца у притвору, када је ова мера већ била непотребна по одлуци надлежног судског органа. С обзиром на чињеницу да је поступак, у вези с одређивањем износа и начинима плаћања јемства, трајао чак четири месеца и четрнаест дана, док је подносилац све то време био држан у притвору, након што је већ донета одлука да је даљи притвор непотребан, те да надлежне власти нису дале одговарајуће разлоге да оправдају узастопне промене одлука у вези с обликом у коме би јемство требало да се положи, ЕСЈП сматра да постоји повреда члана 5. став 3. ЕКЈП.

¹⁸⁵ *Asenov protiv Bulgaria*, представка бр. 42026/98, 15. јул 2007. године, наведено према: J. McBride (2009), 77.

¹⁸⁶ *Iwańczuk protiv Poland*, представка бр. 25196/94, 15. новембар 2001. године.

Европски суд за људска права се у бројним одлукама одређивао према елементима који су од значаја за висину јемства. У одлуци *Kudla protiv Poljske*¹⁸⁷ ЕСЈП наводи да се, поред околности које су од значаја за одређивање јемства, приликом одређивања јемства могу узети у обзир и околности као што су: висина причињене штете која је окривљеном стављена на терет, тежина дела и нарочито опасност од бекства, док у одлуци *Wemhoff protiv Nemačke*¹⁸⁸ ЕСЈП наводи да у финансијским предметима долази у обзир и полагање великог износа јемства. Интересантна је и одлука *Mangouras protiv Španije*,¹⁸⁹ у којој ЕСЈП наводи да је у зависности од конкретних околности случаја допуштено одредити јемство у износу који превазилази имовинске могућности окривљеног, уколико се приликом одређивања јемства узима у обзир његово „професионално окружење“, што је оправдано растућом потребом да се приликом заштите основних људских права и слобода искаже већа чврстина у оцени повреде основних вредности демократских друштава.

Како је основни циљ јемства да осигура присуство оптуженог, то висина јемства мора одговарати овом циљу. У случају *Neumeister protiv Austrije*,¹⁹⁰ у којем су национални судови одредили висину јемства према висини штете која се ставља на терет подносиоцу представке, ЕСЈП је закључио да је то било супротно члану 5. став 3. ЕКЈП сматрајући да гаранција јемством мора да осигура присуство лица оптуженог пред судом, а не накнаду штете коју је оптужени изазвао. Европски суд надаље наводи да се гаранција која се тражи за ослобађање из притвора не може оптуженом наметати као терет већи од онога што је потребно да би се дао разуман степен сигурности да ће се он одазивати позивима суда. Оптужени мора предочити информације везане за своју имовину, док национални судови имају обавезу да пажљиво анализирају ове информације и правилно одреде висину јемства. Национални судови се морају руководити изворним приходима притвореног лица, односно лица које ће за њега положити јемство, као и уверењем да би могућност губитка јемства у случају

¹⁸⁷ *Kudla protiv Poljske*, представка бр. 30210/96, 26. октобар 2000. године, наведено према: Г. П. Илић (2014), 81.

¹⁸⁸ *Wemhoff protiv Nemačke*, представка бр. 2122/64, 27. јун 1968. године, наведено према: *Ibidem*.

¹⁸⁹ *Mangouras protiv Španije*, представка бр. 12050/04, 28. септембар 2010. године наведено према: *Ibidem*.

¹⁹⁰ *Neumeister protiv Austrije*, представка бр. 1936/63, 27. јун 1968. године, наведено према: J. McBride, M. Macovei, (2004), 70–71.

непојављивања на суђењу представљало довољну кочницу за подносиоца представке да не побегне.

У пракси појединих земаља појавила се дилема да ли би јемство, поред судова могла да одређује и полиција. Овакво схватање је у супротности са ЕКЉП из више разлога. У првом реду, члан 5. Европске конвенције предвиђа да се након хапшења лице мора одмах извести пред судију или неког другог судског службеника, када би се полицији омогућило одређивање јемства, ова одредба не би могла бити примењена. Надаље, уколико би се полицији дала оваква могућност, то би значило да може да одређује јемство, а да при томе постоји најнижи степен сумње да је одређено лице учинило кривично дело. Јемство би се у овој ситуацији одређивало када истрага још није покренута. Тако да би постојале ситуације у којима није започет кривични поступак, осумљичени још не зна за шта се терети, а од њега се захтевало да положи јемство да би остао на слободи.¹⁹¹

2. 3. Међународни стандарди људских права у вези са ограничењем слободе кретања

Када су у питању остале мере за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, међународни акти им поклањају несразмерно мање пажње него притвору и јемству. Ово је донекле и разумљиво с обзиром да притвор представља најстрожу меру за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, при чему се применом ове мере ствара велика опасност од кршења људских права, док су друге мере знатно повољније по окривљеног, па им се зато у међународном праву поклања мање пажње.

Од међународних извора треба споменути Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Европску конвенцију.

Универзална декларација о људским правима у члану 13. прописује:

¹⁹¹ Ed Cape, Richard A. Edwards, „Police Bail Without Charge: The Human Rights Implications“, *Cambridge Law Journal*, Vol. 69 (3), Cambridge 2010, 559-560.

1. Свако има право на слободу кретања и избора становања у границама поједине државе.

2. Свако има право да напусти сваку земљу, укључујући своју властиту, и да се врати у своју земљу.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима у члану 12. предвиђа:

1. Свако лице које се легално налази на територији неке државе има право да се слободно креће у њој и да слободно изабере своје место становања.

2. Свако лице има право да напусти било коју земљу, укључујући и своју.

3. Напред наведена права могу бити ограничена само ако су ова ограничења законом предвиђена, ако су она потребна ради заштите националне безбедности, јавног реда, јавног здравља или морала или права и слободе других лица, и ако су у складу са осталим правима која признаје овај пакт.

4. Нико не може бити произвољно лишен права да уђе у своју земљу.

Протокол број IV уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода у члану 2. предвиђа:

1. Свако ко се законито налази на територији једне државе има, на тој територији, право на слободу кретања и слободу избора боравишта.

2. Свако је слободан да напусти било коју земљу, укључујући и сопствену.

3. Никаква ограничења не могу се поставити у односу на вршење ових права сем оних која су у складу са законом и која су неопходна у демократском друштву у интересу националне безбедности или јавне сигурности, ради очувања јавног поретка, за спречавање криминала, за заштиту здравља или морала или ради заштите права и слобода других.

4. Права из става 1. могу се, такође, у извесним областима подвргнути ограничењима која су уведена у складу са законом и оправдана јавним интересом у демократском друштву.

2. 3. 1. Разграничење између ограничења и лишења слободе кретања

Ограничење слободе кретања може се извршити на два начина. Први би се састојао у обавези боравка на одређеном месту, а други би се састојао у ограничавању кретања на одређеној територији.

Прва дилема која се у вези с тим намеће јесте у чему је разлика између ограничења и лишења слободе кретања. Да би се одређено лице сматрало лишеним слободе њему мора да буде и ускраћена слобода кретања, односно мора да му буде ускраћена могућност да се слободно и без ичијег питања удаљи са одређеног места. То није спорно када се лице држи у полицијској станици или затворено у притвору. Поред тога, постоје разне друге ситуације на које се може применити члан 5. Конвенције, а да се не ради о овако очигледним ограничењима слободе кретања. То су ситуације када би се одређеном лицу од стране полицијског или другог државног органа јасно ставило до знања да не може да напусти одређено место или да мора да крене са службеним лицем. Под лишењем слободе подразумевало би се и наређење одређеном лицу да не напушта полицијско возило.¹⁹²

Разграничење лишења слободе кретања, као вида ограничења права на слободу, од ограничења слободе кретања, суштински се поставља као дилема у тумачењу разлика између члана 5. став 1. ЕКЉП и одредбе члана 2. протокола IV уз ЕКЉП. Реч је о појмовима који су међусобно различити само по степену и интензитету, а не и по природи и суштини. Управо се због тога мора поћи од конкретне ситуације и морају се узети у обзир околности као што су врста и трајање последице и начин извршења разматраних радњи. При томе, као основни критеријум треба користити начин

¹⁹² McBride Jeremy, Macovei Monica, *Право на слободу и безбедност личности, водич за примену члана 5. Европске конвенције о људским правима*, Савет Европе, Београд 2004, 38.

територијалног ограничења кретања, дужину трајања тог ограничења и посебан правни положај лица према коме се примењује мера. Од наведених критеријума одлучујући значај има временско трајање мере ограничења слободе.¹⁹³

Европски суд за људска права се изјашњавао о разлици између ових двају процесноправних института у пресуди *Raimondo против Италије*,¹⁹⁴ која се тиче италијанског држављанина коме је мерама надзора ограничено кретање у властитој земљи с обзиром да је осумњичен да је припадао мафијашком типу злочиначког удружења. У овој пресуди суд је навео да се мера лишења слободе контролише у смислу члана 5. став 1. ЕКЉП, док сама ограничења слободе кретања уз посебни надзор треба разматрати на основу члана 2. Протокола број IV уз ЕКЉП.

2. 3. 2. Обележја ограничења слободе кретања

Слобода кретања која је садржана у члану 2. Протокола број IV уз ЕКЉП обухвата три елемента, а то су: свако лице је овлашћено да се слободно креће на територији државе у којој се законито налази; свако је слободан да изабере сопствено боравиште на тој територији; свако је овлашћен да напусти сваку земљу, укључујући и сопствену.¹⁹⁵

Европски суд за људска права се у појединим случајевима одредио о природи ограничења слободе. У случају *De Wilde, Ooms and Versyp против Белгије*¹⁹⁶ суд се определио да лишење слободе постоји независно од тога да ли се лице добровољно предало. Уз то је ирелевантно да ли је лице лишено слободе свесно те чињенице, довољно је да оно више нема право да напусти то место. У случају *Guzzardi против Италије*¹⁹⁷ подносилац представке је било лице за које се сматрало да је учествовало у организовању криминалне групе. Држава му је наметнула да мора живети на острву од

¹⁹³ Г. П. Илић (2014), 71.

¹⁹⁴ *Raimondo против Италије*, представка серије А, број 281, 22. фебруар 1994. године, наведено према: G. Dutertre, 384.

¹⁹⁵ Војин Димитријевић, Драгољуб Поповић, Татјана Папић, Весна Петровић, *Међународно право људских права*, Београдски центар за људска права, Београд 2007, 176.

¹⁹⁶ *De Wilde, Ooms and Versyp против Белгије*, представке бр. 2832/66 2835/66 2899/66, 18. јун 1971. године, наведено према: J. McBride, M. Macovei, (2004), 38.

¹⁹⁷ *Guzzardi против Италије*, представка бр. 7367/76, 6. новембар 1980. године, наведено према: *Ibidem*.

два и по квадратна километра, заједно са другим таквим лицима. Поред тога што су његова супруга и деца могли да живе са њим, комбинација ограничавања кретања и изолације била је у овом случају довољна да се то сматрало лишењем слободе. Такође, треба правити разлику између лишења слободе и ограничења слободе кретања.

Као и у случају притвора, да би се могла изрећи законита мера везана за ограничење слободе кретања, национални судови су дужни да утврде постојање одређеног степена сумње да је подносилац представке учинио кривично дело које му се ставља на терет. У одлуци *Labita protiv Italije*¹⁹⁸ Европски суд за људска права наводи да је повређено право на слободу кретања у истражном поступку према осумњиченом, а да при томе није постојала ни једна конкретна чињеница која би указала на постојање основане сумње. При томе, ограничавање права на слободу кретања трајало је три године. Привремено одузимање путне исправе може бити у складу са чланом 2. Протокола IV уз ЕКЉП само уколико постоји основана сумња да је окривљени учинио кривично дело које му се ставља на терет.

У ситуацији када је према неком лицу одређен притвор национални судови су у обавези да преиспитују могућност да ли има услова да се ова најстрожа мера замени неком од блажих мера. У пресуди *Mamedova protiv Russia*¹⁹⁹ ЕСЉП примећује да надлежне власти нису размотриле могућност да обезбеде присуство оптужене применом блаже мере превенције, иако су много пута адвокати подносиоца представке тражили њено пуштање уз примену неке од блажих мера које руски закон познаје.

У пресуди *Scmid protiv Austrije*²⁰⁰ Европски суд за људска права наводи да се гаранције које нису новчане, као што је предаја пасоша, могу такође тражити у истом циљу да се осигура да оптужени буде присутан на суђењу. При томе, у другој, одлуци *Peltonen protiv Finland*²⁰¹ ЕСЉП изричито наводи да слобода кретања може да се ограничи и привременим одузимањем или пак неиздавањем путне исправе појединцу.

¹⁹⁸ *Labita protiv Italije*, представка број 26772/95, 6. април 2000. године, наведено према: А. Јакшић (2006), 154.

¹⁹⁹ *Mamedova protiv Russia*, представка бр. 7064/05, 1. јун 2006. године.

²⁰⁰ *Scmid protiv Austrije*, представка бр. 10670/83, 9. јул 1985. године.

²⁰¹ *Peltonen protiv Finland*, представка бр. 27323/95, 28. септембар 2000. године, наведено према: А. Јакшић (2006), 153.

Ради разумевања овог процесног института навешћемо још два занимљива примера у којима је Комитет за људска права ОУН утврдио да је постојала повреда слободе кретања. У првом случају, у одлуци *Akla protiv Togo*,²⁰² председник Тога је једном бившем инспектору полиције посебном наредбом забранио кретање у одређеном крају земље, у којем се налазио родни град подносиоца представке. Комитет за људска права ОУН утврдио је повреду права на слободу кретања зајемченог Међународним пактом о грађанским и политичким правима. У другом случају, у предмету *Selepli protiv Švedske*,²⁰³ шведске власти су конфинирале једно лице курдске народности, с обзиром да га нису могли протерати из Шведске зато што му је у земљи из које је избегао претио прогон. Конфинација у малом месту потрајала је седам година, па је Комитет за људска права ОУН у том предмету утврдио постојање повреде права на слободу кретања.

Поред тога што наше законодавство не познаје меру полицијског праћења као меру за обезбеђење присуства окривљеног, ради ваљаног разумевања мера ограничења слободе кретања, треба скренути пажњу на то да се ЕСЈП у већ споменутој одлуци *Raimondo protiv Italije* изјаснио да мера полицијског праћења представља меру ограничења слободе кретања, те се у том смислу ваљана примена ове мере може оспоравати са аспекта члана 2. Протокола IV уз ЕКЈП.

2. 3. 3. Кућни притвор

Процесноправни институт који по својим обележјима има особине и лишења и ограничења слободе кретања јесте тзв. кућни притвор или забрана напуштања стана, како га наше процесно право познаје. Стога је потребно, с аспекта међународних стандарда, одредити се да ли је кућни притвор предвиђен нормама којима се регулише притвор или ограничење слободе кретања.

²⁰² *Akla protiv Togo*, 1992. године, наведено према: J. McBride, M. Macovei, (2004), 177.

²⁰³ *Selepli protiv Švedske*, 1991. година, наведено према: *Ibidem*,

Поводом овог питања одредио се ЕСЉП у пресуди *Mancini protiv Italy*,²⁰⁴ у којој се наводи да у погледу својих ефеката и начина извршења и мера притварања и кућни притвор представљају лишење слободе појединца у сврху члана 5. став 1. Ц ЕКЉП. ЕСЉП образлаже да је, и поред тога што се ради о мери која представља лишење слободе, кућни притвор по својој природи нешто блажа безбедносна мера, будући да се измештањем локације притварања неког лица, које ће се налазити у свом дому уместо у затворској институцији, мења и сама природа ове мере. За разлику од кућног притвора, онај у затворској установи захтева интеграцију појединца у целокупну организацију, нужно дељење активности и средстава с осталим притвореницима, те строг надзор од стране органа власти над основним аспектима свакодневног живота неког лица.

Како је забрана напуштања стана блажа мера од притвора, то су према међународним стандардима национални судови у обавези да цене да ли су испуњени услови за замену мере притвора забраном напуштања стана.

3. УСТАВНИ ОКВИР ЗА МЕРЕ ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПРИСУСТВА ОКРИВЉЕНОГ И ЗА НЕСМЕТАНО ВОЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА И ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Устав, као највиши правни акт, предвиђа мере за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка само на једној општој разини, док контролу и заштиту права гарантованих Уставом врши Уставни суд.

Како је у току кривичног поступка окривљени заштићен претпоставком невиности, то је разлог више да свако задирање у његова права, а нарочито право на слободу, мора да буде допуштено Уставом и прописано законом, тако да служи сврси коју Устав допушта, да је неопходно и потребно у демократском друштву и да се њиме не задире у суштину Уставом зајемчених људских права.²⁰⁵

²⁰⁴ *Mancini protiv Italy*, представка бр. 44955/98, 2. август 2001. године.

²⁰⁵ Г. П. Илић (2014), 82.

3. 1. Уставни оквир

Најзначајнији сегмент заштите права грађана свакако представља уставана заштита.²⁰⁶ Уставне прокламације које се тичу кривичног поступка представљају маргине које лимитирају уређење процесних начела, процесних института и свих других процесних правила.²⁰⁷

У оквиру уставних права на слободу природно се подразумева и право слободе кретања,²⁰⁸ са којим је повезан појам ограничења слободе кретања.²⁰⁹ Тако, Устав Републике Србије,²¹⁰ између осталог, прописује да свако има право на личну слободу и безбедност. Лишење слободе допуштено је само из разлога који су предвиђени законом и у исто тако предвиђеном поступку. У погледу права која имају лица лишена слободе, предвиђа се да се лице које је лишено слободе од стране државног органа, одмах и на језику који разуме, обавештава о разлозима лишења слободе, о оптужби која му се ставља на терет, као и о његовим правима. Оно такође има право да без одлагања о свом лишењу слободе обавести лице по свом избору. Свако ко је лишен слободе има и право жалбе суду, који је дужан да хитно одлучи о законитости тог лишења и да нареди пуштање на слободу ако је оно било незаконито (члан 27. Устава). Када су у питању права лица лишеног слободе без одлуке суда, њему се мора одмах саопштити да има право да ништа не изјављује и право да не буде саслушано без присуства браниоца кога само изабере или браниоца који ће му бесплатно пружити правну помоћ ако исту не може да плати. Лице лишено слободе без одлуке суда мора без одлагања, а

²⁰⁶ Божидар Бановић, Оливер Лајић, „Уставом загарантована права окривљеног и кривичнопроцесном законодавству“, *Устав Републике Србије, кривично законодавство и организација правосудја, XLIV редовно годишње саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2007, 301.

²⁰⁷ Војислав Ђурђић, „Начела кривичног процесног права и Устав Републике Србије“ *Устав Републике Србије, кривично законодавство и организација правосудја, XLIV редовно годишње саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2007, 260.

²⁰⁸ Akhil Reed Amar, *The Constitution and Criminal Procedure: First Principles*, Yale University Press, United States of America 1997, 8.

²⁰⁹ Гордана Стојановић-Милошевић, „Уставом загарантовано право на слободу и безбедност и Законик о кривичном поступку“, *Устав Републике Србије, кривично законодавство и организација правосудја, XLIV редовно годишње саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2007, 405.

²¹⁰ Устав Републике Србије – Устав, *Службени гласник РС*, бр. 98/06.

најкасније у року од 48 часова, бити предато надлежном суду, а у противном се пушта на слободу (члан 29. Устава).

У погледу поступања с лицем лишеним слободе Устав предвиђа да се према њему мора поступати човечно и с уважавањем достојанства његове личности. Забрањено је свако насиље према том лицу, као и изнуђивање исказа (члан 28. Устава).

Два члана Устава регулишу институт притвора: један регулише притвор, а други његово трајање. Тако Устав предвиђа да лице за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело може бити притворено само на основу одлуке суда ако је притварање неопходно ради вођења кривичног поступка (Члан 30. став 1. Устава). У правној се теорији појавила дилема у тумачењу ове одредбе. Наиме, дилема је у формулацији која предвиђа да се притвор може одредити уколико је то неопходно ради вођења кривичног поступка. Поставља се питање шта значи одредница *вођење кривичног поступка*. Тако, према једном тумачењу, разлози за притвор могу бити само разлози процесноправне природе (опасност од бекства, могућност да ће се уништити докази или на други начин ометати доказивање), па се оваквом једном уставном одредбом намеће нужно преиспитивање разлога за одређивање притвора предвиђених по другим законским основима, односно из овакве уставне одредбе неминовно се јавља потреба за опредељивањем за то да ли одредбе које предвиђају притвор због опасности понављања дела или узнемирења јавности представљају ванпроцесне разлоге за притвор или се могу подвести под члан 30. став 1. Устава.²¹¹ Сматрамо да термин *вођење кривичног поступка* треба тумачити екстензивно, односно да под овим појмом треба схватити све мере које утичу на несметано вођење кривичног поступка, па у том смислу треба схватити и притворске основе који се односе на опасност од понављања кривичног дела и опасност од узнемирења јавности, које би могле угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка.

Ако није саслушано приликом доношења одлуке о притвору или ако одлука о притвору није извршена непосредно по доношењу, притворено лице мора у року од 48 часова од лишења слободе бити изведено пред надлежни суд, који потом поново одлучује о притвору. Писмено и образложено решење суда о притвору уручује се

²¹¹ Станко Бејатовић, „Притвор и друга лишења слободе и Устав Републике Србије“, *Правни информатор* 6/08, Београд 2008, 62.

притворенику најкасније 12 часова од притварања. Одлуку о жалби на притвор суд доноси и доставља притворенику у року од 48 часова (члан 30. ставови 2. и 3. Устава).

Трајање притвора суд је у обавези да сведе на најкраће неопходно време, имајући при томе у виду притворске разлоге. Притвор одређен одлуком првостепеног суда траје у истрази најдуже три месеца, а виши суд га може, у складу са законом, продужити за још три месеца. Ако до истека овог времена не буде подигнута оптужница, окривљени се пушта на слободу. После подизања оптужнице трајање притвора није ограничено, али је суд у обавези да га, у складу са законом, сведе на најкраће неопходно време. Притвореник се пушта да се брани са слободе чим престану разлози због којих је притвор био одређен (Члан 31. Устава). Устав предвиђа и поједина ограничења у погледу примене овог кривичнопроцесног института. Тако је предвиђен институт кривичнопроцесног имунитета за народне посланике (члан 103. Устава), председника Републике (члан 119. Устава), председника и чланове Владе (члан 134. Устава), судије Уставног суда (члан 173. Устава), заштитника грађана (члан 138. Устава), судије (члан 151. Устава), чланове Високог савета судства (члан 153. Устава), јавне тужиоце и њихове заменике (члан 162. Устава) и чланове Државног већа тужилаца (члан 164. Устава).

Поред тога што се Устав у довољној мери бави институтом притвора, највиши правни акт регулише и право накнаде штете за лице које је без основа или незаконито лишено слободе или притворено. Ово право се опредељује као право на накнаду материјалне или нематеријалне штете коју незаконитим или неправилним радом проузрокује државни орган, ималац јавног овлашћења, орган аутономне покрајине или орган јединице локалне самоуправе (члан 35. Устава).

Када су у питању остале мере за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, Устав предвиђа да се слобода кретања и настањивања и право да се напусти Република Србија могу, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка, ограничити законом (члан 39. Устава).

Устав, када је у питању притвор, искључиво користи термин лишење слободе као вид ограничења права на слободу и безбедност. Ово нам намеће потребу за разграничавањем тог термина од термина ограничења слободе кретања, које је

предвиђено одредбом члана 39. став 2. Устава. Слично као и када је у питању разграничење ових двају термина у тумачењу Европске конвенције, реч је о појмовима који су међусобно различити само по степену и интензитету, а не и по природи и суштини. Управо се због тога мора поћи од конкретне ситуације и морају се узети у обзир околности као што су врста, трајање, последице и начин извршења разматраних радњи. При томе, као основни критеријум треба користити начин територијалног ограничења кретања, дужину трајања тог ограничења и посебан правни положај лица према коме се примењује мера. Од наведених критеријума одлучујући значај има временско трајање мере ограничења слободе.²¹²

3. 2. Одлуке уставног суда

Заштиту права зајемчених Уставом врши Уставни суд,²¹³ који представља највиши гарант заштите људских и мањинских права и слобода у Србији, а у оквиру тога представља и гарант мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. Уставни суд спроводи те мере на два начина. У првом реду, заштита се може обезбедити изјављивањем уставних жалби, које се сматрају најефикаснијим поступком непосредне заштите основних људских права. С друге стране, велики допринос успостављању стандарда основних људских права у кривичном поступку Уставни суд даје и спровођењем поступака нормативне контроле, односно оценом сагласности закона са Уставом и других општих аката са Уставом и законом (члан 167. став 1. Устава). За разлику од уставне жалбе, ово је посредан начин заштите основних људских права и слобода, јер се путем нормативне контроле примарно штите друге објективне вредности принципа уставности.²¹⁴

²¹² Г. П. Илић (2014), 71.

²¹³ Никола Тупанчески, Драгана Капријановска, “Уставните основи на казненото право со посебен осврт на правото на слобода“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан први“ во Скопје, во чест на Владимир Митков*, Скопје 2010, 460.

²¹⁴ Горан П. Илић, Милан Марковић, „Constitutionalization of criminal law – overview of the practice of the constitutional court of Serbia“, *Казнена реакција у Србији, III део*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2013, 155.

3. 2. 1. Поступак нормативне контроле

Када је у питању поступак нормативне контроле, Уставни суд није често одлучивао о уставности закона којим су одређене мере за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка.

Важно је указати на одлуку *УС I Уж-1490/10*²¹⁵, којом је одбачена иницијатива за покретање поступка за оцену уставности одредби члана 142. став 1. тачке 3, 5. и 6. Законика о кривичном поступку из 2001. године.²¹⁶

Овом иницијативом оспорена је одредба члана 142. став 1. тачка 3. ЗКП/01 по основу члана 30. Устава. Према наводима иницијативе, овај основ за одређивање притвора представља превентивни притвор, који се одређује због опасности од претпостављених будућих криминалних активности окривљеног, па стога излази из оквира Устава и уставне норме, која одређује обезбеђење присуства окривљеног у самом поступку или отклањање деструкција којима се тај поступак омета.

Уставна одредба из члана 142. став 1. тачка 5. и 6. ЗКП/01 оспорена је у светлу чланова 31. и 34. Устава. Несагласност са одредбом члана 31. Устава огледа се у томе што посебно тешке околности кривичног дела чине биће кривичног дела, па зато не могу ни да престану да постоје. Стога укидање притвора по овом основу није засновано на закону и зависи искључиво од арбитрарности суда. Поред тога, према наводима иницијативе, пошто законодавац није одредио појам посебно тешких околности, могуће је утврђивање тих околности тек у доказном поступку, тако да се одређивањем притвора по овом основу, што је могуће и у најранијој фази поступка, руши претпоставка невиности из члана 34. став 3. Устава.

Став Уставног суда је да законска обавеза о утврђивању постојања особитих околности као притворски основ из члана 142. став 1. тачка 3. ЗКП/01 подразумева постојање особитих (квалификованих) околности које омогућавају понављање кривичног дела, довршавање започетог кривичног дела или извршење кривичног дела

²¹⁵ Одлука Уставног суда *I Уз бр. 1490/10*, 13. март 2013. године, наведено према: Г. П. Илић (2014), 73-74.

²¹⁶ Законик о кривичном поступку – ЗКП/01, *Службени лист СРЈ*, бр. 70/01, 68/02, и *Службени гласник РС*, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09, 72/09 и 76/10.

којим се прети, што их чини конкретним, а не апстрактним, односно, њихово се извршење може разборито предвидети и очекивати, што представља висок степен вероватноће да ће лице поновити кривично дело или довршити започето, то јест да ће учинити кривично дело којим прети. То нису било које околности које указују на опасност од понављања дела, односно довршења започетог дела, већ оне које су особите, чиме се према ставу Уставног суда смањује степен арбитрарности судова приликом одређивања притвора по овом основу.

У односу на одређивање притвора прописаног на основу члана 142. став 1. тачка 5. и 6. ЗКП/01, Уставни суд наводи да услови за одређивање притвора морају постојати кумулативно, чиме се смањује могућност арбитрарности судова приликом одређивања те мере. Тежина кривичног дела, као део притворског основа, јасно је и недвосмислено одређена висином затворске казне која је прописана за одређено кривично дело у Кривичном законiku, тако да је овај основ конкретан и тачно одредив. Што се пак тиче посебно тешких околности кривичног дела, Уставни суд је указао да је реч о правном стандарду чије постојање може утврдити само суд у конкретном случају. При томе се суд мора руководити, као и код свих других основа, општим начелима на којима се правни институт притвора заснива. Приликом одређивања околности кривичног дела које оправдавају одређивање притвора по овом основу суд је обавезан да утврди постојање посебно тешких околности независно од постојања квалификаторних околности, већ на основу посебно тешких околности сваког конкретног кривичног дела у односу на последице које је то дело изазвало, начин његовог извршења и околности везане за личност оштећеног.

Одлучујући о иницијативи за оцену уставности наведених законских одредби, Уставни суд је указао да притвор као процесна мера којом се обезбеђује несметано вођење кривичног поступка није од утицаја на утврђивање кривице неког лица за извршење кривичног дела које му се ставља на терет. У прилог томе говори и чињеница да се притвор може одредити и продужавати у току кривичног поступка из законом прописаних разлога, а да се поступак може завршити ослобађајућом или одбијајућом пресудом.

3. 2. 2. Поступак по уставним жалбама

Када је у питању поступање по уставним жалбама, Уставни суд се у значајнијем обиму бавио питањима у вези са мерама за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. Приликом разматрања уставних жалби приметно је да се Уставни суд руководи начелним ставовима које је Европски суд за људска права изградио у вези са мерама за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка.

Од мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, Уставни суд се у првом плану бавио разним питањима која су од значаја за одређивање положаја притвора у светлу његове уставноправне заштите. Тако, доносећи одлуку у уставносудском предмету *Уж. бр. 1192/10*,²¹⁷ Уставни суд наглашава да је, с аспекта заштите људских права, право на слободу једно од основних људских права зајемчених Уставом и да притвор представља посебно осетљиву меру његовог ограничења.

Уставни суд је јасно одредио и свој положај у односу на редовне судове, па је тако у одлуци *Уж. бр. 8802/13*²¹⁸ навео да није задатак Уставног суда да утврђује или преиспитује разлоге за притвор, нити да замени редовне судове који одлучују о притвору подносилаца уставних жалби. Међутим, Уставни суд јесте надлежан да на основу разлога који су у вези са притвором дати у одлукама редовних судова, те на основу чињеница на које подносиоци уставних жалби указују, одлучи да ли је у конкретном случају дошло до повреде Уставом зајемчених права.

У одлуци *Уж. бр. 1197/08*,²¹⁹ Уставни суд је изнео став да се одредбе члана 30. Устава односе на иницијални чин притварања неког лица, односно на доношење решења о одређивању притвора од стране суда, а одредбе члана 31. Устава на трајање притвора, што подразумева да је притвор претходно одређен и да се лице већ налази у њему. Дакле, суд може да одреди притвор искључиво ако постоји основана сумња да је неко лице извршило кривично дело и ако је та мера неопходна ради вођења кривичног

²¹⁷ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 1192/10*, 10. март 2011. године, наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

²¹⁸ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 8802/13*, 4. децембар 2013. године, наведено према: *Ibidem*.

²¹⁹ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 1197/08*, наведено према: *Ibidem*.

поступка, чиме се исцрпљује непосредно дејство одредбе члана 30. Устава по питању притвора као кривичнопроцесног института. У даљем току кривичног поступка више се не одлучује о одређивању притвора према већ притвореном лицу, него се једино одлучује о продужењу или укидању притвора, до чега долази када се за то стекну прописани услови.

Уставни суд се одредио и према постојању основане сумње као услови за одређивање притвора. Тако, у одлуци *Уж. бр. 3391/13*,²²⁰ Уставни суд истиче да постојање основане сумње на којој се заснива лишење слободе представља суштински део гаранција против произвољног хапшења и представља *conditio sine qua non* како за одређивање, тако и за продужење мере притвора.

Поред основане сумње, Уставни суд се упуштао и у расправљање спорних правних питања везаних за поједине притворске основе.

Према ставу Уставног суда који је изражен у одлуци *Уж. бр. 3231/13*²²¹ Уставни суд сматра да тежина запрећене казне може представљати индицију за постојање опасности од бекства, али да она мора бити цењена у вези са бројним другим чињеницама, јер се тек након оцене свих битних и за конкретан случај специфичних околности може или потврдити постојање опасности од бекства и оправдати притварање, или оповргнути постојање те околности и разлога за одређивање притвора по овом законском основу (види пресуду Европског суда за људска права *Томаси против Француске*, од 27. августа 1992. године, пасус 98). У овом контексту се нарочито морају узети у обзир следеће околности: карактер окривљеног, његово имовно стање, понашање пре лишења слободе, место у коме живи његова породица и где се налази центар његових животних активности, његове пословне везе у земљи у којој живи и у иностранству и слично. Тек свестрана оцена свих наведених, као и других особених чињеница и околности, може указивати на то да ли постоји разумно оправдање за одређивање и продужење мере притвора, а тиме и за ограничење личне слободе окривљеног по основу опасности од бекства (види пресуде Европског суда за људска права *W. против Швајцарске*, од 26. јануара 1993. године, пасус 33, и *Нојмајстер против Аустрије*, од 27. јуна 1968. године, пасус 10). Међутим, Уставни

²²⁰ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 3391/13*, 18. јул 2013. године, наведено према: *Ibidem*.

²²¹ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 3231/13*, 3. октобар 2013. године, наведено према: *Ibidem*.

суд указује да су судови морали узети у обзир и следеће чињенице: да је подносилац држављанин само Републике Србије, да има пријављено пребивалиште у Београду, где се налази центар његових животних и радних активности, да у Београду живи његова породица, да се и пре доношења наредбе о спровођењу истраге уредно одазивао на сваки позив надлежних органа и да није бежао. Поред наведеног, надлежни судови су пропустили да у оспореним решењима оцене конкретне околности које се односе на личност окривљеног, овде подносиоца уставне жалбе. Уставни суд указује да наводи из оспорених решења – то да постоји основана сумња да је подносилац уставне жалбе прибавио велику противправну имовинску корист, да иста није пронађена, да новчана средства и личне контакте може да искористи за бекство, а без навођења конкретних чињеница и околности на којима се овакав закључак темељи – према пракси Европског суда за људска права не могу да буду уставноправно прихватљиви, релевантни и довољни разлози за продужење притвора. Из самих оспорених одлука Апелационог суда у Београду – Посебног одељења произлази да је подносилац уставне жалбе особа која поседује имовину изузетно велике вредности. Стога Уставни суд указује да се везивање опасности од бекства за непронађени износ имовинске користи за коју се у предметном кривичном поступку терети у конкретном случају, по логици ствари, не може довести у везу са законским основом по коме му је притвор продужен.

У одлуци Уставног суда *Уж. 1067/11* наводи се да су судови сматрали да предузимање радњи извршења кривичног дела у континуитету од 4 године, добра организованост, уходаност, унапред утврђене улоге и стицање имовинске користи представљају скуп околности које указују да ће подносилац уставне жалбе поновити кривично дело примања мита. Међутим, у том случају Уставни суд је констатовао да је дошло до повреде члана 31. Устава, јер надлежни судови занемарују чињеницу да је окривљени до окончања кривичног поступка удаљен из установе у којој је радио као лекар специјалиста неуропсихијатар, па је остало нејасно, то јест није на адекватан начин образложено, како би он могао да понови кривично дело, с обзиром да је кривично дело примања мита учињено у вези са послом који је радио. Сличан став заузео је Уставни суд и у својој одлуци *Уж 2356/09*, у којој је навео да су – с обзиром на садржај одредбе члана 142. став 1. тачка 3. ЗКП/01, чињеницу да сви окривљени нису у истом правном и фактичком положају у односу на службене дужности које су неки од њих обављали пре одређивања притвора, као и то што су неки од њих, међу којима је и подносилац уставне жалбе, удаљени са службене дужности коју су раније

обављали – судови морали оценити реалну могућност сваког од окривљених да кривично дело које им се ставља на терет понове, односно да доврше покушана дела или учине кривична дела којима прете, водећи рачуна и о њиховој евентуалној претходној осуђиваности.²²²

Да ли је надлежни суд трајање мере притвора свео на најкраће неопходно време, имајући у виду разлоге притвора, односно да ли је време трајања притвора разумно, не може се проценити *in abstracto*. Стога се питање да ли је разумно да оптужени остане у притвору мора процењивати у сваком појединачном случају, према његовим специфичним околностима. Продужавање мере притвора може бити оправдано само ако постоје такве околности које оправдавају јавни интерес и претежу над правилом поштовања слободе појединца, како то наводи Уставни суд у већ раније цитираној одлуци *Уж. бр. 8802/13*.²²³

У одлуци Уставног суда Републике Србије *Уж. бр. 4940/10*,²²⁴ суд је заузео становиште да, узимајући у обзир да је подносилац уставне жалбе био оптужен да је као саизвршилац извршио кривично дело ратни злочин против цивилног становништва, Уставни суд прихвата да су редовни судови оправдано сматрали да тешке околности дела – које се огледају у повезаном деловању већег броја окривљених према више оштећених, као и у проузрокованим последицама у виду лишавања живота више лица, међу којима су били жене и деца првобитно, а и касније – могу бити јак разлог за продужење притвора. Међутим, Уставни суд није уверен да би ова околност сама по себи могла оправдати цело трајање притвора, више од 5 година. Тачније, редовни судови, уз наглашавање тежине кривичног дела које је подносиоцу уставне жалбе стављено на терет и објективних последица које су наступиле, нису указивали на било који субјективни разлог или понашање у односу на подносиоца уставне жалбе који би ишли у прилог њиховом закључку да га задрже у притвору. О овим захтевима суд посебно мора водити рачуна у случају какав је тај, када су законска обележја кривичног дела и основ по коме је притвор продужен веома слични. По ставу Уставног суда овакви општи разлози не могу да служе као оправдање за притвор подносиоца уставне жалбе у периоду дужем од 5 година. Надлежни судови нису узели у обзир

²²² Наведено према: Н. Ковачевић, Ж. Марковић, Н. Николић (2014), 33.

²²³ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 8802/13*, 4. децембар 2013. године, наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

²²⁴ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 4940/10*, 31. март 2011. године, наведено према: *Ibidem*.

чињеницу да су наведени општи разлози, иако релевантни, све мање и мање довољни са протеком времена. Стога су надлежни судови након протеча времена морали да додатно образложе и употпуне разлоге због којих сматрају да је притвор и даље основан.²²⁵

У одлуци *Уж. бр. 5509/11*²²⁶ Уставни суд се бавио и питањем повреде члана 27. став 3. Устава. Тако је Уставни суд утврдио да је одлука о продужењу притвора саопштена подносиоцу и његовим браниоцима 3. јуна 2011. године, док је писмени отправак првостепеног решења о продужењу притвора достављен подносиоцу тек након више од три месеца од дана доношења. Овакав период је био неприхватљиво дуг за преиспитивање законитости одлуке о притвору, јер услед пропуста првостепеног суда да одмах изради и достави писмени отправак решења о продужењу притвора није поступљено у складу са захтевом хитности, који је утврђен чланом 27. ставом 3. Устава.

У поменутој одлуци *Уж бр. 3391/13*,²²⁷ Уставни суд је изразио став да дужина трајања притвора која неће довести до повреде права из члана 31. Устава подразумева да надлежни судови у својим одлукама наводе релевантне и довољне разлоге којима оправдавају трајање мере притвора и показују посебну хитност у вођењу поступка. У истој одлуци Уставни суд наводи да је приликом оцењивања опасности од бекства суд морао да цени и чињеницу да је подносилац уставне жалбе држављанин само Републике Србије, да има пријављено пребивалиште у Београду, где се налази центар његових животних и радних активности, да у Београду живи његова породица, да се и пре доношења наредбе о спровођењу истраге уредно одазивао на сваки позив надлежних органа и да није бежао.

Интересантна је и одлука Уставног суда *Уж. бр. 1082/10*²²⁸ у делу у којем се бави питањем обавезе суда да саслуша окривљеног пре доношења одлуке о притвору. У односу на наводе подносиоца уставне жалбе да му је повређено право зајемчено одредбом члана 27. став 1. Устава тиме што су судови поступили противно одредбама

²²⁵ Наведено према: Н. Ковачевић, Ж. Марковић, Н. Николић (2014), 35.

²²⁶ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 5509/11*, 26. септембар 2012. године, наведено према: Г. П. Илић (2014), 76.

²²⁷ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 3391/13*, 18. јул 2013. године, наведено према: *Ibid*, 77.

²²⁸ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 1082/10*, 25 октобар 2011. године, наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

чл. 142а, 143. и 146. ЗКП/01, којима се утврђује, односно прописује обавеза саслушања окривљеног пре доношења одлуке о одређивању притвора, Уставни суд указује да се ове одредбе ЗКП односе искључиво на иницијално одређивање притвора, а не и на његово продужење. Стога су, по оцени Уставног суда, наводи подносиоца о учињеној повреди права зајемченог одредбом члана 27. став 1. Устава неосновани.

Уставни суд се у одлуци *Уж. бр. 3641/10*²²⁹ упустио и у расправљање питања хитности у жалбеном поступку по решењу на продужење притвора. У овој одлуци суд је утврдио више важних ставова. Прво, имајући у виду да је у Уставу јасно постављен рок од 48 сати за доношење и достављање одлуке о жалби на решење о одређивању притвора, то упућује на то да и свака следећа одлука којом се одлучује о жалби на решење о продужењу притвора мора бити донета у што краћем временском периоду, уз поштовање захтева хитности. Друго, иако суд који одлучује о жалби одлуку о постојању даљих разлога за притвор мора донети хитно, на стандарду хитности се мање инсистира када се у другостепеном поступку преиспитује одлука суда о продужењу притвора, јер одлучивање о жалби заправо представља додатно испитивање његове оправданости. Треће, да ли је суд који одлучује о жалби хитно поступао, мора се процењивати и у зависности од фазе кривичног поступка у којој је донето првостепено решење, односно у зависности од тога на који је временски период притвор продужен. Ово је тако из разлога што, сагласно закону, надлежни суд по службеној дужности испитује даље постојање разлога за притвор на 30 дана, на два месеца или приликом изрицања првостепене пресуде. Надаље, Уставни суд је примењујући наведене опште принципе на конкретан случај утврдио да се поступак по жалби мора посматрати као целина, дакле у свом трајању пред оба надлежна суда. Ово је случај јер из одредаба Законика о кривичном поступку неспорно произлази да се поступак по жалби на решење о продужењу притвора спроводи и пред судом чије решење се жалбом побија (првостепени суд) и пред судом који о жалби одлучује (другостепени суд), јер се жалба подноси другостепеном суду преко првостепеног суда и јер је првостепени суд овлашћен да цени благовременост и дозвољеност поднете жалбе.

²²⁹ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 3641/10*, 22. фебруар 2012. године, наведено према: *Ibidem*.

У одлуци Уставног суда *Уж. бр. 2861/11*²³⁰ расправљено је питање значаја чињенице да у решењу о одређивању и продужењу притвора није наведено колико он траје. Подносилац уставне жалбе сматрао је да му је право зајемчено чланом 27. став 3. Устава повређено на тај начин што је лишен слободе на основу решења о одређивању притвора које не садржи време на које је притвор одређен. У вези с истакнутим наводима, Уставни суд је констатовао: прво, да оспорено решење о одређивању притвора не садржи време на које је одређен притвор; друго, да је одредбом члана 143. став 2. тада важећег ЗКП прописано да решење о одређивању притвора, поред осталог, садржи и време на које је одређен притвор. Приликом оцењивања навода подносиоца који се односе на повреду права из члана 27. став 3. Устава, Уставни суд је имао у виду и то да је одредбом члана 146. став 2. ЗКП прописано да је веће дужно да, по истеку сваких тридесет дана до ступања оптужнице на правну снагу, а по истеку свака два месеца након ступања оптужнице на правну снагу, и без предлога странака испита да ли још постоје разлози за притвор и донесе решење о његовом продужењу или укидању. Поштовањем ове законске одредбе је, по мишљењу Уставног суда, у потпуности обезбеђена контрола, по службеној дужности, постојања разлога за даље задржавање окривљеног у притвору, чак и ако у решењу о одређивању или продужењу притвора није наведено време на које је он одређен. Имајући у виду наведено, чињеница да у изреци оспореног решења о одређивању притвора није наведено до када притвор по том решењу може трајати, иако представља повреду одредбе члана 143. став 2. тада важећег ЗКП, по оцени Уставног суда, нема тежину повреде Уставом зајемченог права из члана 27. став 3. Устава. Уставни суд је стога, сагласно одредби члана 89. став 1. Закона о Уставном суду, уставну жалбу у том делу одбио као неосновану.

Оцењујући наводе уставне жалбе са становишта одредбе члана 30. став 3. у делу којим се притвореном лицу јемчи да ће му писмено и образложено решење суда о притвору бити уручено најкасније 12 сати од притварања, Уставни суд у одлуци *Уж. бр. 1192/10*²³¹ указује да одредбе члана 30. Устава упућују на то да се лице лишено слободе сматра притвореником од момента доношења решења о одређивању притвора од стране надлежног суда. Полазећи од наведеног, Устав у одредби члана 30. став 3. утврђује да се писмено и образложено решење суда о притвору уручује притворенику

²³⁰ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 2861/11*, 26. децембар 2012. године, наведено према: *Ibidem*.

²³¹ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 1192/10*, 10. март 2011. године, наведено према: *Ibidem*.

највише 12 часова од притварања, а да одлуку о жалби на притвор суд доноси и уручује притворенику у року од 48 часова. Из наведене уставне одредбе произлази да се притварањем не сматра лишење слободе неког лица од стране органа унутрашњих послова, нити његово довођење – предавање надлежном суду, већ притварање наступа оног часа када је надлежни суд према неком лицу донео решење о одређивању притвора, од ког тренутка то лице има својство притвореника. Стога се и Уставом утврђени рок од најкасније 12 часова од притварања односи на уручење решења суда о одређивању притвора, дакле на уручење писменог отправка овог решења, што се рачуна од тренутка његовог доношења. Тако је јер тек увид у писмени отправок решења о одређивању притвора, који садржи не само законски основ по коме је притвор одређен и време за које је одређен већ и образложене разлоге суда о основаности одређивања притвора, омогућава притворенику да делотворно користи право на жалбу против таквог решења, па је зато од изузетног значаја за притворено лице да то решење добије у што краћем року, који према наведеној уставној одредби не може бити дужи од 12 часова од његовог доношења. Са друге стране, на то да се рок утврђен одредбом става 3. члана 30. Устава управо односи на уручење писменог отправка решења о одређивању притвора након његовог доношења, упућује и право које јемчи одредба става 1. истог члана. Наиме, не само да одредба става 1. овог члана Устава појам притварања везује за доношење одлуке суда, а не за „привођење“ надлежном суду, већ је, да би притвор био допуштен у смислу става 1. члана 30. Устава, потребно да су кумулативно испуњена два услова: 1) да надлежни суд утврди да постоји основана сумња да је лице учинило кривично дело које му се ставља на терет и 2) да суд утврди да је притварање неопходно ради вођења кривичног поступка. Правилно и потпуно утврђење постојања ових двају услова захтева одређено време, и то пре свега за саслушање окривљеног, као и за утврђивање других чињеница које су од значаја за законито одређивање притвора – време које је, по природи ствари, различито у зависности од тога да ли се окривљеном ставља на терет извршење једног кривичног дела или више њих, као и од тога да ли постоји основана сумња да је у извршењу кривичног дела учествовало више лица, те би ограничавање овог времена уставном нормом могло да буде на штету лица према коме се одређује притвор. Становиште Уставног суда, као и Европског суда за људска права у Стразбуру, јесте да захтев за посебном ажурношћу не подразумева да хитност треба да на било који начин замени прописно спровођење правде и обавезу судије да разјасни све чињенице и

околности битне како за конкретан кривични предмет, тако и за одлучивање о притвору.

Уставни суд је једним делом расправио и питање поступања са притвореницима, али не кроз уставне одредбе које регулишу притвор, већ кроз оне које гарантују неповредивост физичког и психичког интегритета. Тако се, у одлуци *Уж. бр. 4100/11*,²³² наводи да Уставни суд понавља да одредбе члана 25. Устава гарантују неповредивост физичког и психичког интегритета и јемство да нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, те да је иста гаранција садржана у члану 3. Европске конвенције. Иако то није изричито наведено у Уставу нити у Европској конвенцији, Уставни суд поново истиче да наведене одредбе у себи садрже гаранцију поштовања и заштите материјалног и процесног аспекта овог права, као и да су ови аспекти изричито гарантовани Конвенцијом УН. Када је реч о материјалном аспекту права на неповредивост физичког и психичког интегритета и забране злостављања, Суд указује да ово право представља једну од основних вредности демократског друштва, те да се њиме апсолутно забрањује сваки облик злостављања, независно од околности и понашања жртве, те да природа кривичног дела које је (наводно) учинио притвореник не може бити оправдање за злостављање (видети пресуде Европског суда за људска права у предметима *Лабита против Италије*, представка број 26772/95, од 6. априла 2000. године, став 119, *Родић и остали против БиХ*, представка број 22893/05, од 27. маја 2008. године, став 66). Уставни суд констатује да ово право појединца за представнике државних органа ствара обавезу да се уздрже од радњи којима се повређује психички и физички интегритет лица које се налази у притвору, односно да се уздрже од излагања тог лица мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Суд даље наглашава да, приликом поступања са притвореником, надлежни државни органи морају водити рачуна о томе да свако прибегавање физичкој сили која није неопходна због његовог понашања (активног или пасивног отпора) у начелу може довести до угрожавања или повреде његовог физичког и психичког интегритета, односно доводи у питање јемство забране злостављања.

²³² Одлука Уставног суда *Уж. бр. 4100/11*, 14. октобар 2013. године, наведено према: *Ibidem*.

У предмету *Уж бр. 10906/13*²³³ Уставни суд се бавио питањем јемства. Наиме, у овом предмету према окривљеном је продужен притвор по члану 211. став 1. тачка 1. ЗКП и истовремено је суд по службеној дужности одредио јемство у износу од 5.000.000 евра у динарској противвредности по средњем курсу Народне банке Србије. Анализирајући образложено решење, Уставни суд је утврдио да се надлежни суд упустио у оцену значаја интензитета околности које указују на опасност од бекства. При томе, суд је разматрао две ситуације, од којих се једна односила на лишење слободе, а друга на пуштање на слободу окривљеног. Када је реч о мери која би присуство окривљеног у кривичном поступку обезбедила лишењем слободе, осим притвора могла би се према окривљеном одредити и мера забрана напуштања стана. С друге стране, пуштање на слободу се могло остварити као безусловно или се могло остварити уз положено јемство. У конкретном случају суд се након анализе свих околности определио за јемство, с тим што је пуштање окривљеног на слободу условио полагањем јемства. На тај начин суд се определио за претпоставку у корист пуштања на слободу окривљеног уз полагање јемства.

У истом предмету, суд се упуштао и у разматрање питања да ли је висином јемства у износу од 5.000.000 евра у динарској противвредности по средњем курсу Народне банке Србије суштински онемогућено подносиоцу уставне жалбе да буде пуштен на слободу, јер према наводима те жалбе ова мера није била примерена личним и породичним приликама подносиоца уставне жалбе. Користећи се праксом Европског суда за људска права, Уставни суд је указао да је оптужницом подносиоцу уставне жалбе стављено на терет да је прибавио противправну имовинску корист за правно лице у износу од 861.393.603,63 динара, а да је правном лицу А. Д. „Галеника“ причинио штету у износу од преко 900.000.000 динара, што представља несумњиво већи износ од новчаног износа који је суд одредио као јемство. Уз то, оптужницом се окривљеном стављају на терет и четири кривична дела извршена у временском периоду од две године, и то од 2008. до 2010. године, када је А. Д. „Галеника“ била у искључивом власништву Републике Србије, а реч је о правном лицу које је имало стратешку важност за снабдевање грађана лековима. Треба имати у виду и то да је одлуку о јемству суд донео у решењу којим је продужио притвор окривљеном, и поред

²³³ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 10906/13*, 3. јул 2014. године, наведено према: Г. П. Илић (2014), 79-80.

тога што је ту одлуку могао да донесе и у посебном решењу. Таквим својим поступањем суд је одговорио захтевима за брзо одлучивање.

Уставни суд се определио и према забрани напуштања боравишта у одлуци *Уж. бр. 1167/11*.²³⁴ Том приликом Уставни суд се бавио и питањем дозвољености предметне мере, односно тиме да ли је она донета у складу са Уставом, као и тиме да ли је постојала пропорцијалност, односно да ли је успостављена правична равнотежа између општег интереса за несметано вођење кривичног поступка и права подносиоца уставне жалбе. Поред тога што се у конкретном случају подносилац уставне жалбе жалио да му је продужена мера забране напуштања боравишта неуставна, Уставни суд је утврдио да је ограничење било прописано законом, и то Закоником о кривичном поступку, и да је сврха продужења наведене мере била несметано вођење кривичног поступка, односно обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку. Сходно томе, Уставни суд је утврдио да је ограничење слободе кретања подносиоца уставне жалбе тежило легитимном циљу вођења кривичног поступка, како је то утврђено чланом 39. став 2. Устава. Док је утврђивао је ли постојала пропорцијалност циљу који се жели постићи, Уставни суд је оцењивао да ли је овакво ограничење слободе кретања подносиоца уставне жалбе заиста било и неопходно. Наиме, забрана напуштања боравишта је трајала две године и три месеца, што само по себи представља само један од разлога за утврђивање пропорцијалности. С тим у вези, Уставни суд је утврдио да се ограничење слободе кретања у конкретном случају састојало у забрани напуштања боравишта и обавези да се подносилац уставне жалбе сваког првог у месецу јавља надлежним полицијским органима. Такође, подносиоцу уставне жалбе је, с обзиром да се ради о бугарском држављанину, приликом изрицања ове мере одузет и пасош Републике Бугарске. У конкретном случају од посебне важности било је то да је пасош подносиоцу враћен након што је прихваћено и положено јемство, поред тога што кривични поступак није био окончан. Поред тога, подносилац уставне жалбе је у циљу остваривања редовне комуникације са породицом у Републици Бугарској и у циљу одржавања пословних односа у Републици Србији сваки пут када је захтевао од суда добијао дозволу да привремено напусти место боравка. Имајући све наведено у виду, Уставни суд је закључио да је ограничење слободе кретања подносиоца уставне жалбе из члана 39. став 2. Устава било сразмерно, односно да је успостављена правична

²³⁴ Одлука Уставног суда *Уж. бр. 1167/11*, 29. мај 2014. године, наведено према: *Ibid*, 81.

равнотежа између општег интереса за несметано вођење кривичног поступка и права подносиоца уставне жалбе.

ГЛАВА II

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ

1. ЗАКОНИК О ПОСТУПКУ СУДСКОМ У КРИВИЧНИМ ДЕЛИМА ЗА КЊАЖЕВСТВО СРБИЈУ ОД 1865. ГОДИНЕ

Законик о поступку судском у кривичним делима за Књажевство Србију²³⁵ је мере за обезбеђење присуства окривљеног прописао у Глави XI. Ова Глава носи назив „О позиву, доводу и притвору обвиненог“, а предвиђала је три мере за обезбеђење присуства окривљеног и то су: 1) позив, 2) довођење и 3) притвор. Поред ове три мере за обезбеђење присуства окривљеног, од мера за несметано вођење кривичног поступка, Законик је прописивао: 1) позивање и довођење сведока, 2) забрану напуштања места, 3) мере за спречавање одуговлачења поступка и 4) мере за одржавање реда на главном претресу.

1. 1. Позив

Да би се кривични поступак могао спровести било је неопходно да се обезбеди присуство свих лица која су у појединим процесним радњама требала учествовати. Суд је био дужан да стара о присуству тих лица, а ту дужност је спроводио издавањем налога или заповести да та лица дођу. Ти налози или заповести називали су се позиви.²³⁶ Тако, позив се дефинисао као налог суда према одређеном лицу, да оно добровољно дође пред суд у одређено време под претњом извесних последица у случају

²³⁵ Законик о поступку судском у кривичним делима за Књажевство Србију – ЗПСКДКС.

²³⁶ Божић Марковић, *Уџбеник српског кривичног поступка, с обзиром на Пројекат кривичног поступка за Краљевину С.Х.С.*, Београд 1926, 225.

изостанка.²³⁷ Законик је правио разлику између позива за окривљеног и за сведоке. Тако да ове две врсте позива различито регулише.

Позив је био редован начин обавештања окривљеног о одређеној процесној радњи. Законик је предвиђао да ће *иследник онога против кога основи подозрења постоје на испит предузети*. Ради оваквог испитивања иследник је окривљеног позвао не казујући му зашто га зове. Законик је предвиђао и санкцију за неодазивање позиву, па је тако било прописано да ако обвинјени не приступи а изостанак не оправда иследник ће издати наредбу да се обвинјени доведе (члан 130. ЗПСКДКС). Поред позивања, били су прописани и случајеви када се окривљени не позива већ се одмах принудно доводи, то је ситуација када се окривљени имао ставити у притвор.

Када је у питању позивање сведока Законик ово позивање регулише тако што предвиђа да ће иследник позивати лица која треба да сведоче преко среских власти (Члан 93. ЗПСКДКС). Исследник је позивао лица кратким путем и печатним позивом, у коме је било назначено име и презиме позваног, дан, сат и место када су и где требали да дођу, упозорење да ће бити кажњен уколико не приступи, као и упозорење да ће у случају недоласка бити доведен силом. Да би позив био уредан морао је бити писмен. Поред тога сведоци су се могли позивати и телеграфски.²³⁸ Позивање сведока који су били војна лица је вршено преко командира (члан 102. ЗПСКДКС), а позивање државних чиновника преко *надлежства при ком служи* (члан 96. ЗПСКДКС). Треба напоменути да поједина лица нису могла уопште бити позивана на суд као сведоци. Тако, било је прописано да се Кнез никада неће испитивати као сведок, па у том смислу није могао ни бити позиван у својству сведока. Такође, Кнегиња и наследник престола су могли бити испитани само у двору или у њиховом месту задржавања и то од председника првостепеног суда, што значи да се и њима није могао упутити позив (члан 115. ЗПСКДКС).

Позив за сведока није стварао само дужност да у одређено време и на одређено место дође, већ и дужност да на том месту остане све док му удаљење не буде

²³⁷ Nikola Ogorelica, *Kazneno procesualno pravo, s osobitim obzirom na judikaturu Kraljevskog stola sedmorice i Kasacionog suda Bečkog*, Znanstvena Knjižnica, Zagreb 1899, 281.

²³⁸ Тома Живановић, *Кривични (казнени) законик и Законик о поступку судском у кривичним делима Краљевине Србије, с кратким објашњењем (с обзиром на одлуке Касационог суда)*, Напредак, Београд 1925, 306.

допуштено.²³⁹ Последица неодазивања сведока на уредан позив састојала се у томе што би иследник осудио сведока да плати трошкове који су настали услед изостанка, као и казну од једног до пет талира (члан 99. ЗПСКДКС). Правне последице недоласка сведока биле су облигаторне.²⁴⁰

1. 2. Довођење

И поред тога што Глава XI Законика носи назив „О позиву, довођењу и притвору“, Законик није предвиђао довођење као самосталну меру у односу на окривљеног, већ се довођење примењивала само као мера за притварање окривљеног. Тако, било је прописано да ако окривљени не приступи, а изостанак не оправда иследник ће издати наредбу да се он доведе, а окривљеног који није хтео сам да дође, него је био доведен, иследник је одмах притворао (члан 130. и 131. ЗПСКДКС).

За разлику од окривљеног сведок је могао бити доведен, а да при томе не биде притворен. Законик децидирано не наводи могућност довођења сведока, но на овај закључак нас упућује одредба која је предвиђала да се у позиву сведоку наводи да уколико се не одазове на позив биће силом доведен (члан 97. ЗПСКДКС), као и одредба која предвиђа да уколико би довођење сведока произвело одређене трошкове, суд је сведока могао осудити да накнади те трошкове (Члан 99. ЗПСКДКС). Поред наведеног случаја, Законик је предвиђао још једну могућност за привођење сведока, наиме, иследник је могао, *када је имао основано подозрење да ће сведок умаћи* и на тај начин осујетити дужност сведочења, могућност да изда налог да се сведок доведе. Уз тај налог, као допунски услов, иследник је могао наредити да се сведок до давања исказа држи под присмотром.

²³⁹ Божидар Марковић, *О доказима у кривичном поступку*, Геца Кон, Београд 1921², 226.

²⁴⁰ Т. Живановић (1925), 307.

1. 3. Притвор

1. 3. 1. Основне одредбе

Притвор је био најтежа мера која се могла предузети према окривљеном. Интересантно је да се према ставовима правне теорије притвор сматрао средством за обезбеђење доказа, као и претрес стана и лица или одузимање писама и докумената, односно сврстан је у групу антиципираног прибављања доказа.²⁴¹

Законодавство Књажевине Србије прописивало је две врсте притвора (члан 131-137 ЗПСКДКС). Тако, Законик је познавао факултативан и обавезан притвор. Обавезан притвор је био одређиван према сваком лицу које се гонило за учињено злочинство.²⁴²

Факултативни притвор се одређивао у поступцима који су се водили за *преступлења* и то: а) ако се окривљени крио, или је био у бекству, или се спремао за бекство, или је на општини био непознат, или је био без исправа, или се није знало одакле је, или се бавио скитничарењем, или се рђав глас о њему разносио па је постојала сумња да ће побећи; б) уколико је окривљени на самом делу био ухваћен, или је одмах након учињеног дела као сумњив од власти био тражен, или је „виком од људи“ за кривицу био означавао, или је код њега било нађено оружје или други предмети који су указивали на то да је казнено дело учинио или учествовао у таквоме; в) у ситуацијама када је повређени или оштећени или неки други очевидац указивао на окривљеног као кривца; г) уколико је постојала опасност да би се договором окривљеног са другим учесницима или сведоцима, или уништењем трагова, могло ислеђивање отежати или осујетити.

Поред таксативно наведених разлога за притвор, предвиђен је био и један посебан разлог за лишавање слободе *без доношења одлуке о притвору*. Тако, било је прописано

²⁴¹ Т. Живановић (1925), 327.

²⁴² Казнени (кривични) законик за Књажевство Србију од 1865. године, прописивао је тројну деобу кривичних дела, то су била злочинства, преступлења и иступи. Злочинства су била дела за која је била прописана сртна кана, робија или заточење. Преступлења су била дела за која је законом била прописана казна затвор дужи од месец дана, лишење звања или новчана казна виша од тридесет талира. Иступи су били дела за која је била прописана казна затвора одо месец дана или новчана казна до тристотине динара. Вид. Борислав Милојковић, *Коментари општег казненог законика*, Београд 1919, 7.

да при свакој побуни, метежу или другом јавном немиру, или при тучи скопчаној са тешким повређивањем тела или убиством, уколико се кривац није одмах могао наћи, могли су се сви који су били присутни, а нису могли *са себе сумњу скинути*, притворити без доношења претходне одлуке о притвору, али је иследник био дужан да их испита у року од три дана и након испитивања ослободи уколико не би утврдио постојање неког од разлога за притвор.

Иследник је био у обавези да о одређивању притвора изда решење у којем је морало бити назначено по ком основу се окривљени налази у притвору. Поред тога што законом није било изричито предвиђено судска пракса је заузела став да уколико би решење било укинато провстепени суд је био дужа да усвоји примедбе Апелационог суда и да по њима поступи (К.С. у IV од 13. фебруара 1926. бр. 1271)²⁴³

Одмах након лишења слободе, а најдаље у року од 24 часа лице које је било позвано или доведено морало је бити испитано, како би му било познато зашто је позвано, односно притворено. Када је био одређиван притвор против државних званичника или свештених лица иследник је био у обавези да њихове непосредно претпостављене одмах извести о томе.

Поред иследника, када су постојали законски разлози за одређивање притвора привремено је окривљеног могао да лиши слободе и старешина села (кмет), али је имао обавезу да у најкраћем року окривљеног преда полицијској власти која је морала да или изда решење о одређивању притвора или окривљеног ослободи и наведе разлоге за свој поступак.

Притвор се урачунавао у изречену затворску казну. Интересантно је да се притвор урачунавао и у изречену новчану казну, уколико је она изречена као главна казна. У том случају један дан притвора рачунао се као десет динара изречене новчане казне.²⁴⁴

²⁴³ Наведено према: Србислав Ковачевић, *Судска пракса у 1926. години*, Београд 1926, 203.

²⁴⁴ Јеврем Угрић, *Судска пракса, пресуда првостепеног суда по кривичним делима*, Геца Кон, Београд 1923, 73.

1. 3. 2. Поступање са притвореницима

Законик је, такође, предвиђао и услове под којима се притвор извршавао (члан 136, 139. и 140. ЗПСКДКС), па је тако било прописано да се притвор извршава са сваким могућим чувањем достојанства личности (поштеђењем личности) и части, према лицима која су се до тада коректно владала, а сила је могла бити употребљена само према онима који су се власти противили или покушали бекство. Забрањено је било да се окривљени употребљава за рад, док пресуда не постане коначна и не преда се надлежној *полицајној* власти на извршење.²⁴⁵

У склопу поступања са притвореницима Законик је предвиђао да за лица која се притварају треба сачинити лични опис као и опис њихове гардеробе. Такође, било је потребно извршити претресање окривљеног и његове гардеробе. Све што би се при претресању нашло било да се ради о новцу, писмима, оружју или другим стварима морало се одузети и пописати. Предметне ствари иследник је чувао, а приликом спровођења окривљеног у суд, био је у обавези да и њих пошаље.

Законик је предвиђао и теже услове у притвору за одређене категорије лица. Тако, било је прописано да *ће се у оковима држати* онај који је ухваћен у делу злочинства, или ко је покушавао да из притвора побегне, или уколико је постојала опасност за безбедност других лица, а посебно притворских чувара, или уколико је у *притвору несигуран*, а сумњало се да ће побећи. Ова посебна мера држања у оковима могла се примењивати и за време саслушавања окривљеног само уколико је *била нужуда* због опасности од окривљеног или опасности да ће побећи. Ова мера, била је одређивана посебним решењем које је морало да садржи разлоге због чега је окривљени окован. Пракса је познавала две врсте окова, то су били лак и тежак оков. Према једној пресуди Касационог суда, иследник је морао у решењу назначити да ли окривљени има носити лак или тежак оков и образложити примену једног место другог (К. С. 1891 бр. 2361).²⁴⁶

²⁴⁵ Зоран Мирковић, „Казна лишења слободе у Србији 1804 –1860. године“ *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/13, Нови Сад 2013, 163.

²⁴⁶ Наведено према: Т. Живановић (1925), 333.

1. 4. Забрана напуштања места

Законик је предвиђао једну посебну меру обезбеђења присуства која се односила на забрану удаљавања из места, па је тако било прописано, да када иследник оде на место *учињеног злочинства*, ради *уверавања* о учиниоцу или о делу, или да би непосредно одређени број лица саслушао, има овлашћење да за сва лица за која нађе да их је потребно саслушати нареди да један или два дана не смеју напустити место (члан 138. ЗПСКДКС).

Уколико се неко оваквој наредби иследник противио, иследник је имао овлашћење да то лице ради саслушања притвори и поред тога новчано казни до двадесет талира или затвором до осам дана.

1. 5. Мере за спречавање одуговлачења поступка

Законик је познавао мере процесне принуде према сведоку који није желео да сведочи. Тако, било је предвиђено да уколико сведок зна, а неће никако да сведочи о оном о чему је био питан, иследник је имао овлашћење да му одреди притвор. Притвор је био одређиван решењем против којег није била дозвољена жалба. Уколико војник није желео да да исказ против њега би био одређен притвор од стране војне јединице где је служио војску. Притвор је могао бити одређен до шест недеља, а уколико би услед недавања исказа морало бити одложено суђење сведок је могао бити обавезан и на плаћање трошкова. Притвор се укидао оног момента када би сведок дао свој исказ. Интересантно је да се на овај начин поступало и уколико сведок или вештак нису хтели да положи заклетву (члан 100. ЗПСКДКС).

Законик није предвиђао посебне мере процесне принуде против лица која се не би појавила на главном претресу, обзиром на то да је било прописано да уколико се сведоци, окривљени или друга лица не појаве на главном претресу њихови искази би били прочитани. Уколико би окривљени унапред обавестио суд да не може доћи на заказани главни претрес и уколико би суд прихватио ралоге, онда би окривљеном одређивао браниоца по службеној дужности који би га заступао на главном претресу.

Уколико суд не би уважио разлоге за изостанак окривљеног, наложио би му да приступи на суђење, а ако и поред тога окривљени не би приступио, суд би му у тој ситуацији по службеној дужности одредио једног званичника из свог персонала који би прочитао његову одбрану. На овај начин суд би поступио и уколико се окривљени није одазвао на позив, а изостанак није оправдао.

Уколико *правобранитељ или лице одређено за тужитеља од стране министарства* не би дошло, ислеђујући судија или његов писар би заступали оптужбу.

Уколико, пак, оштећени не би приступи на суђење председник већа је наређивао да се прочита оно што је ислеђивањем доказано као причињена штета и то би било досуђивано као накнада штете, без обзира да ли би оштећени свој изостанак оправдао или не.

Недолазак сведок на главни претрес био је разлог да се његов исказ прочита. Једини недолазак сведока који је предложен на самом главном претресу био је санкционисан. Уколико се на суђењу не би одазвао овако предложени сведок, председавајући је могао наредити да се сведок одмах доведе, а уколико то није било могуће странке би се изјашњавале да ли остају код свог захтева за сведочење, па уколико би остале при свом захтеву главни претрес би се одложио, а сведок би био кажњен казном од петнаест талира или затвором до месец дана као и обавезом да надокнади трошкове због неоправданог изостанка (члан 189 – 193. ЗПСКДКС).

1. 6. Одржавање реда на главном претресу

Оптужени који је ометао ред на суђењу и не би се смирио ни на опомену председавајућег, председник судског већа могао је наредити да се такав оптужени из заседања уклони и да се главни претрес одржи без његовог присуства, у ком случају би му пресуда била саопштена ван главног претреса.

Уколико би неко друго лице, изузев оптуженог, ометало ред на суђењу председавајући је могао да га опомене, а уколико је и после опомене то лице ометало ред у судници наредио би да то лице напусти заседање. Уколико се не би одазвало

позиву да напусти заседање или би се без дозволе вратило председник судског већа могао је казнити то лице новчано до пет талира или би му могао одредити казну затвора у трајању од 24 сата. Законик је, такође, предвиђао и ситуацију тежег ремећења реда у судници, па је тако било прописано да уколико се ни поред удаљења појединих лица нарушени ред не би могао повратити суд је могао наредити да се сва присутна лица удаље из заседања и да заседање буде тајно (члан 199. и 200. ЗПСКДКС).

Уколико би се нанела увреда суду или уколико се неко противио наређењу суда, или уколико би била учињена увреда неком од присутних лица или странкама суд је могао одмах прекинути започет поступак или након закљученог суђења, саслушати сведока и у поступку за уверду донети пресуду. У овом случају није било места изузећу суда уколико је он био оштећен увредом (члан 201. ЗПСКДКС).

2. ЗАКОНИК О СУДСКОМ КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ЗА КРАЉЕВИНУ СХС ОД 1929.

Да би се могла остварити сврха кривичног поступка неопходно је било обезбедити присуство окривљеног, као и других процесних учесника, у кривичном поступку.²⁴⁷ Окривљени је имао дужност да у *отпочети поступак ступи*, односно да омогући вођење поступка против себе.²⁴⁸ Зато је Законик о судском кривичном поступку за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца²⁴⁹ у глави X предвиђао мере за обезбеђење присуства окривљениог. Ова глава носила је назив „Позив на довођење, притвор и истражни затвор окривљеника” и у оквиру ње биле су регулисане мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку и то: 1) позив, 2) довођење, 3) притвор, 4) општи притвор, 5) истражни затвор и 6) јемство. Поред ових мера, на посебним местима у Законику, биле су прописане и мере за: 1) позивање и довођење сведока, 2) спречавање одуговлачења поступка и 3) одржавање реда на главном претресу.

²⁴⁷ Lav Henigsberg, *Zakonik o sudskom krivičnom postupku za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, tekst Zakona sa tumačenjem*, Zagreb 1929, 141.

²⁴⁸ Тома Живановић, *Основни проблеми Кривичног и Грађанског процесног права (поступка)*, II одељак, Задужбина Драгослава Гојевца, 1941, 250.

²⁴⁹ Законик о судском кривичном поступку за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, донет 16. фебруара 1929. године, а од 3. октобра 1929. године Законик о судском кривичном поступку за Краљевину Југославију – ЗСКПКЈ.

2. 1. Позив

Законик је познавао неколико врста позива у зависности од тога кој од учесника у поступку се позива. Када је у питању окривљени било је предвиђено да када закон другачије није наређивао окривљени се најпре позивао само на испит (члан 111. ЗСКПКЈ). Тако да је позивање било редован начин на који се позивао окривљени, обзиром да је Законик само у једној ситуацији предвиђао да се окривљени не позива већ се принудно доводи и то је било када је постојао који од законских основа за притвор.

Позив је био строго формалан и његова садржина је до детаља била одређена Закоником. Позивање се вршило достављањем затвореног писменог позива, што је имало за циљ да се очува углед окривљеног.²⁵⁰ Позив је морао да садржи: име судске власти која позива и позваног, предмет испита, место, дан и сат где и кад се има доћи, упозоравање на то да ће у случају изостанка бити доведен и напослетку службени печат и потпис службеника оне власти која позива. Завређује пажњу елеменат позива који предвиђа да се у позив мора изричито навести предмет испита. Овиме се садржина позива битно разликује од ранијег прописа који у члану 130. Законик о поступку судском у кривичним делима за Књажевство Србију предвиђао да је иследник позивао окривљеника не казујући у позиву за шта се овај зове. Ова новина је од стране теорије оцењена као значајна модернизација поступка, која је ишла за тим да окривљеном олакша припремање одбране.²⁵¹ Када је у питању било позивање за главни претрес, у позиву, оптужени је морао бити упозорен да ће се, ако не дође на претрес и не оправда изостанак, против њега издати наредба да се доведе, а уколико то због времена није било могуће, да ће се претрес о његовом трошку одложити, а оптужени принудно на заказани нови главни претрес довести или притворити (члан 215. ЗСКПКЈ). У позиву за јавни претрес пред призивним судом, када присуство окривљеног није потребно, морало се напоменути да ће се ако окривљени не дође и без њега о призиву пресудити

²⁵⁰ Метод Доленц, *Теорија судског кривичног поступка за Краљевину Југославију*, Геца Кон, Београд 1933, 139.

²⁵¹ Михаило Чубински, *Научни и практични коментар Законика о судском кривичном поступку*, Геца Кон, Београд 1933, 260.

(члан 402. ЗСКПКЈ), док се о јавном претресу пред Касационим судом оптужени само обавештавао, с тим што је суд био обавезан да у позиву напомене да ће се пресудити и без њега ако не дође (члан 347. ЗСКПКЈ).

Позив окривљеног на испит била је једна од важних процесних радњи те је стога Уредба о пословном реду за редовне кривичне судове²⁵² предвиђала да се концепт позива окривљеном саставља и задржава у спису, за разлику од позив сведоку и вештаку за који се само стављала забележка на спису. На овај начин се обезбеђивало да садржина позива која се упућивала окривљеном одговара законском тексту.²⁵³

Када је у питању био позив за главни претрес интересантно је било законско решење за позивање оптужене, према којем је суд био дужан да о главном претресу поред позива оптужене обавести и њеног мужа, ако је она то нарочито захтевала (члан 214. став 2. ЗСКПКЈ).

Законик је посебно познавао садржину позива у поступку пред судијом појединцем код Среског суда. Па је тако било предвиђено да писмени позив за окривљеника садржи назнаку кривичног дела за које се он тужи, с битним чињеницама и наредбу да у одређени сат дође у суд са доказима за своју одбрану или да доказе благовремено саопшти судији да би се узмогли прибавити за усмени претрес. У позиву се додавала и опомена да ће се претрес и у случају изостанка окривљеника одржати и изрећи пресуда, а уколико то не би било могуће да ће се окривљеник принудно довести (члан 383. ЗСКПКЈ).

Поред окривљеног позивање се вршило и осталим учесницима у поступку. Тако се државни тужилац позивао на главни претрес (члан 214. ЗСКПКЈ), усмени претрес пред судијом за млађе малолетнике (члан 444. ЗСКПКЈ), на јавни претрес пред призивним судом (члан 401. ЗСКПКЈ), а и Врховни државни тужилац се за јавни претрес пред Касационим судом позивао иако то није било изричито предвиђено у члану 347. Закона. Законик није дефинисао на који начин се државни тужилац позивао, једино је предвиђао да се о дану претреса тужилац извештава. Тако да се у пракси позив државном тужиоцу могао доставити тако што му се достављао изворник наредбе

²⁵² Члан 35. Уредбе о пословном реду за редовне кривичне судове, 21. новембар 1929. године, бр. 94220

²⁵³ Lav Henigsberg, *Zakonik o sudskom krivičnom postupku, drugi dio*, Zagreb 1930, 34.

о главном претресу, као и свака друга одлука, али и на тај начин што му се слао уредан позив.²⁵⁴

Сведоци су се позивали на испит достављањем писменог позива. Позив је морао да садржи назначење имена и занимање позваног, време и место доласка, предмет, као и то да се позива ради саслушања као сведок, с напоменом да ће у случају неоправданог изостанка бити доведен и кажњен новчаном казном (члан 162. став 1. ЗСКПКЈ). Када су се као сведоци позивали лица која су у активној војсци, жандармерији или финансијској стражи, позивала су се по правилу преко својих *старијих власти*, с тим да су ова лица могла бити и непосредно позвана уколико би позивање било скопчано са одлагањем, али су о позиву морале бити обавештене и *старије власти*.

Када је у питању приватни тужилац и приватни учесник као тужилац као њихови заступници они су се позивали на главни претрес уз упозорење да ће се узети да су одустали од тужбе ако не дођу, а приватни учесник који није тужилац, и друга заинтересована лица, ако не би имала да дођу као сведоци, да ће се претрес извршити и без њих ако не дођу (члан 215. ЗСКПКЈ). Интересантно је да нека лица нису могла бити позвана. Тако Краљ није могао бити позван да дође пред суд, јер је за њега важило начело *princeps legibus solutus est*. Такође, нису се могли позивати ни чланови Краљевског дома, они су могли бити испитани као сведоци само у свом стану и могао их је испитати само председник Окружног суда у чијем подручју они стално живе или се привремено баве (члан 166. ЗСКПКЈ). Такође, нису се могла позивати нити лица која су по међународном праву уживају „ванобласност“. Најзад, нису се могла позивати као сведоци ни лица која због старости, болести или других телесних мана нису могла доћи на суд, јер нису били дужни да се одазову на позив.²⁵⁵ Поједина лица су се позивала као сведоци непосредно, али је законодавац наметао обавезу да се о позиву обавести послодавац. То су биле ситуације у којима су се као сведоци позивали јавни службеници или лица која су у служби таквог приватног предузећа, а да је у случају њиховог одсуства у јавном интересу постојала потреба да се одреди замена (члан 165. ЗСКПКЈ).

²⁵⁴ Божидар Марковић, *Уџбеник судског кривичног поступка Краљевине Југославије*, Београд 1937, 242.

²⁵⁵ Б. Марковић (1937), 243.

Законик је предвиђао и процесне последице за случај недоласка појединих лица, па тако у случају недоласка на главни претрес уредно позваног оптуженог, који није оправдао изостанак председник већа је могао наредити да се он, уколико је то било могуће, одмах доведе, а по потреби и притвори ради осигурања његовог присуства на претресу. Уколико на главни претрес не би дошао уредно позвани приватни тужилац или приватни учесник као тужилац сматрало се да је одустао од тужбе па се кривични поступак решењем обустављао. Уколико је и поред уредног позива изостао сведок или вештак суд је могао наредити да се одмах доведе о свом трошку (члан 236. ЗСКПКЈ).

2. 2. Довођење

Законик је предвиђао довођење окривљеног, односно оптуженог (члан 112. и 236. ЗСКПКЈ), сведока (члан 163. и 236. ЗСКПКЈ) и вештака (члан 236. ЗСКПКЈ). Наредбе за довођење по правилу је била санкција за неодржавање на позив суду, изузев у случају када се окривљени доводио зато што је према њему био одређен притвор.

Довођење окривљеног било је могуће како у претходном поступку тако и у фази главног претреса. Довођење окривљеног вршило се на основу наредбе да се окривљени доведе. Законик је таксативно набрајао ситуације када се окривљени има довести. То су били случајеви када је постојао који од законских основа за притвор и уколико се уредно позвани окривљени није одазвао на позив суду, а свој изостанак довољним разлозима није оправдао. Уколико се окривљени није одазвао на позив, али би оправдао своје разлоге, суд је био тај који је ценио да ли су ти разлози оправдани у довољној мери за неодржавање позиву. Уколико би суд уважио разлоге наредио би да се окривљени и по други пут позове, а уколико не би уважио разлоге издао би наредбу за довођење.²⁵⁶ Против свих лица се није могла издати наредба за довођење, тако је Законик изричито предвиђао да се против активних војника и жандармерије није могла издати наредба за довођење него би се замолиле надлежне власти да то лице спроведу.

Наредба за довођење издавала се писмено. Морала је да садржи име окривљеног који се имао довести, кривично дело и разлог због којег се наређивало довођење, као и

²⁵⁶ М. Чубински, 261.

печат и потпис власти које су наређивале довођење. Окривљени који је примио наредбу за довођење био је дужан да се одмах одазове позиву оног органа који му је наредбу доставио да заједно са тим органом пође код оног ко је наредбу издао. Уколико се окривљени не би добровољно одазвао оваквом поступању орган који је уручио окривљеном наредбу за довођење био је дужан да свим средствима па и силом принуди окривљеног да пође са њим.²⁵⁷

Када је у питању довођење сведока, његово довођење било је могуће само уколико се не би добровољно одазвао на позив, а изостанак није оправдао или уколико се без оправдања и одобрења удаљио са места где се требао саслушати.

У погледу довођења вештака, Законик је предвиђао могућност довођења вештака само на главни претрес, а не и његово довођење у претходном поступку. Тако, уколико се уредно позвани вештак не би одазвао на позив суда тада је суд могао наредити да се вештак одмах доведе о свом трошку.

2. 3. Притвор и истражни затвор

Притвор и истражни затвор (члан 113 – 120. ЗСКПКЈ) су мере којима се обезбеђивло присуство осумњиченог или оптуженог у току кривичног поступка, као и могућност извршења казне у случају осуде.²⁵⁸

Разлика између притвора и истражног затвора огледала се у томе што се притвор одређивао у претходном стадијуму поступка, тј. за време трајања извиђаја, односно, пре отварања истраге уколико извиђаја није било. Притвор је представљао привремено лишење слободе осумњиченика у циљу да се он спроведе истражном судији ради саслушања.²⁵⁹ За разлику од притвора, истражни затвор био је лишење слободе окривљеног или оптуженог у току поступка на основу судске одлуке у циљу спровођења кривичног поступка или обезбеђења извршења казне.²⁶⁰

²⁵⁷ *Ibidem.*

²⁵⁸ *Ibidem.*

²⁵⁹ *Ibid.*, 262.

²⁶⁰ Б. Марковић (1937), 256.

Према ставу судске праксе, неурачунавање или погрешно урачунавањ притвора и истражног затвора у изречену казну не представља повреду материјалног закона, те се није могло нападти ревизијом већ само призивом (Решење Касационог суда Кре. 1283/35 од 15. новембра 1935. године)²⁶¹

2. 3. 1. Притвор

Као што је наведено, притвор је представљао привремено лишење слободе. Истражни судија је обавезно одређивао притвор против лица против кога су постојали основи сумње због злочинства²⁶² за које је по закону била прописана смртна казна или казна вечите робије, чак и у ситуацијама када су ове казне супсидијарно одређене. Поред овог обавезног притвора Законик је прописивао и факултативан притвор, тако је било предвиђено да је истражни судија могао наредити да се осумњичени притвори: 1) када је на самом делу затечен; 2) ако се крио или се спремао за бекство, уколико је био скитница или уопште непознат, уколико није имао потребне исправе или ако су постојали други важни разлози због којих се сумњало да ће побећи; 3) када је постојала основана бојазан да ће истрагу осујетити или отежати било тиме што је настојао утицати на сведоке, вештаке и саучеснике, било тиме што је настојао уништити трагове кривичног дела; 4) када су особите околности оправдавале бојазан да ће осумњичени поновити кривично дело или да ће извршити покушано или да ће учинити дело којим прети. Законик је предвиђао и који су то случајеви када се сматрало да је окривљени затечен на делу: 1) када је неко учиниоца или саучесника затекао при самом извршењу кривичног дела; 2) када је неко као очевидац одмах по учињеном кривичном делу ухватио учиниоца или саучесника; 3) када је неко био одмах затечен након учињеног дела са оружјем или с предметима који су проистицали од кривичног дела или су барем упућивали на његово учествовање у том делу. У наведеним случајевима свако је могао ухватити лице које је затечено на делу, или му слиом сузити слободу кретања,

²⁶¹ Наведено према: Тихомир Ивановић, *Судска пракса 1932 – 1939*, Београд 1940, 208.

²⁶² Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, од 27. јануара 1929, у члану 15. прописивао је две врсте кривичних дела. Злочинстава су била она кривична дела за која је била прописана смртна казна, робија или заточење, а преступи су били кривична дела за која је закон прописивао строги затвор, затвор или новчану казну. Гојко Никетић, *Збирка закона протумачених судском и административном праксом, Кривични законик*, Геца Кон, Београд 1936, 25.

тако да не може побећи,²⁶³ с тим што је био дужан да ухваћеног одмах преда истражном судији Среском суду или полицијској власти на коју би прво наишао. Уколико то није био у могућности да учини, лице које је ухватило затченог на делу било је дужно да одмах о томе извести једну од наведених власти.

Недоследна је била законска формулација, према којој је истражни судија који је одређивао притвор доносио писмену наредбу, а како је то у Законнику било предвиђено, ова наредба се доносила у форми решења (члан 115. ЗСКПКЈ). Без обзира што је постојала недореченост по питању да ли је одлука о одређивању притвора представљала решење или наредбу, у погледу могућности изјављивања жалбе није било дилеме, жалба је у сваком случају била дозвољена.²⁶⁴ У решењу, односно наредби, морало се назначити: име осумњиченог, кривично дело, законски основ за притвор и потпис истражног судије који је наредио притвор.

Наредба о притвору морала се саопштити осумњиченом који се притвара у самом часу притварања или уколико то није било могуће најдаље 24 сата од часа притварања.²⁶⁵ Овај рок није био преклузиван па његово непридржавање могло је само проузроковати, евентуалну, одговорност поступајућег судије, али није имао никакав утицај на сам ток поступка.²⁶⁶

2. 3. 2. Општи притвор

Поред наведених основа за притвор законодавац је предвиђао и једну засебну меру коју је формулисао као општи притвор, односно одређивање притвора према више лица (члан 121. ЗСКПКЈ). Ова мера по свим својим карактеристикама има обележје засебне мере за обезбеђење присуства окривљеног

У случајевима кривичних дела која су учињена у маси (у гомили) у којима је учествовало много лица, а нарочито код дела против државних власти, јавног мира и

²⁶³ М. Доленц, 141.

²⁶⁴ В. Lav Henigsberg, *Krivični postupak o pravnim lekovima*, Geca Kon, Beograd 1933, 22.

²⁶⁵ Будимир Плакаловић, „О истражном затвору“, *Бранич* 1932, 576.

²⁶⁶ М. Чубински, 267.

поретка, врло често учиниоци по самој природи дела нису могли бити одмах пронађени. За такве случајеве било је прописано као изузетна мера општи притвор свих лица која су нађена у непосредној близини. Претпоставка за овакав изузетан притвор била је сумња да је дотично лице учествовало у маси, метежу, побуни или другом кривичном делу учињеном од много лица. Истражни судија је имао овлашћење да сва ова лица задржи и саслуша их најдуже за 3 дана, и након тога само лице против којих се могао одредити истражни затвор задржи, а сва остала лица одмах пусти.²⁶⁷

2. 3. 3. Истражни затвор

Као притвор и истражни затвор могао је бити факултативан и обавезан. Истражни затвор могао се наредити против окривљеног против кога је и након саслушања остала основана сумња да је учинио кривично дело и уколико је постојао један од основа за одређивање факултативног притвора, изузев основа предвиђеног у првој тачки, који се односио на затицање окривљеног на делу. Поред овог факултативног разлога за истражни затвор, Законик је предвиђао и обавезан истражни затвор у ситуацији када је против окривљеног био вођен поступак због злочинства за које је по закону била прописана смртна казна или казна вечите робије, макар била она и супседијарно прописана. Претпоставка за одређивање истражног затвора била је постојање предлога државног тужиоца да се отвори истрага.

О истражном затвору истражни судија је обавезно доносио наредбу која је морала да садржи ближе назначење о личности окривљеника, кривично дело и законски основ за његово наређење. Ову наредбу истражни судија је био дужан окривљеном усмено саопштити заједно са разлозима за њено доношење. Наредба се уносила у записник, а уколико је окривљени то захтевао, предавала би му се у писменој форми, са образложењем, у року од 24 сата. Против наредбе којом је био наређен или укинут притвор или истражни затвор могла се у року од 3 дана изјавити жалба Окружном суду.

²⁶⁷ М. Чубински, 274.

2. 3. 4. Поступак са притвореницима и истражним затвореницима

Циљ притвора и истражног затвора био је осигурање присуства лица у току поступка и обезбеђење успеха самог поступка. Спровођењем ових мера превентивног карактера није се прејудиицирала одлука по главној ствари лица лишеног слободе. Према овим принципима организовано је поступање са истражним затвореницима и притвореницима (члан 123 – 128. ЗСКПКЈ) и ограничење њихових слобода била су сведена на најмању неопходно потребну меру. Принципи на којима се заснивало поступање са истражним затвореницима били су: 1) да се притвор и истражни затвор извршавају штедећи колико је могуће личност и част окривљеног и 2) да ће притвореници и истражни затвореници трпети само она ограничења која су потребна ради спречавања бекства и шткодљивих за истрагу радњи од стране окривљеника и ради одржавања прописаног реда у затвору.²⁶⁸

Реализујући ове принципе Законик је прописивао да се притвореници и они који су у истражном затвору смештају, колико је то могуће сваки за себе у нарочиту одају. Уколико то није било могуће пазило се да у исту одају не дођу лица различитог пола, учесници истог кривичног дела, *непокварени или млади злочинци с поквареним и одраслима*. Приликом разделявања пазило се и на степен образовања и врсту кривичних дела за које се ова лица окривљују као и да притвореници и они који су у истражном затвору не буду заједно с већ осуђеним лицима.

Притвореници и лица која су била у истражном затвору могла су о свом трошку набављати удобности које одговарају њиховом положају и њиховом имовном стању, уколико се то није противило циљу истражног затвора и није реметило кућни ред. У том циљу притвореници и лица која су се налазила у истражном затвору имала су право да се о свом трошку хране, да носе своја одеа и да се служе својом постељом. Такође, могли су обављати послове који одговарају њиховом позиву, а могли су се бавити и својим редовним послом уколико се то није противило циљу притвора или кућном реду. Уколико су притворена лица или лица која су се налазила у истражном затвору захтевала посету лекара или свештеника које сами изаберу или уколико су их хтели обилазити рођаци или лица која су са њима у пословним односима или са којима

²⁶⁸ М. Чубински, 275.

су се желели посаветовати таквом захтеву би се удовољило уколико то није било супротно прописима о кућном реду. Овакве посете су се обављале у присуству судског лица, а могао их је и истражни судија у потпуности забранити уколико би према околностима случаја била бојазан да би могла преизићи каква штета за истрагу. Притвореници или лица која су се налазила у истражном затвору могла су уз знање истражног судије примати и слати *брзојаве*, писма и другу пошиљку, с тим да уколико је постојала опасност да би могла настати штетне последице за истрагу оваква пошиљка би се предала притвореном лицу тек пошто је истражни судија прочита и утврди да ли постоји оваква опасност, с тим да се није могло забранити одашиљање молби или правних лекова вишим властима.

Контрола притвора, односно истражног затвора је обављао срески судија, председник Окружног суда или судија који би био одређен за овај надзор. Надзор је вршен барем једном недељно и вршен је изненадним посетама. Дисциплинске казне су могли изрицати истражни судија, надзорни судија или председник суда. Дисциплинске казне су биле: оков, ограничење хране, тврда постеља, усамљени затвор и одузимање удобности.

Истражне затворенике у затвор је примао само судија. При пријему затвореник се обавезно претресао и од њега су се одузимале ствари које се нису смеле држати у затвору укључујући и новац. Одело притвореника се морало дезинфиковати и чувати у суду, а приликом пријема затворенике је морао прегледати и лекар. Од затвореника су се могли прибављати и други подаци ради идентификације као што је била дактилоскопија.²⁶⁹

2. 3. 5. Престанак притвора и истражног затвора

Престанак пртвора и истражног затвора (члан 129 – 130. ЗСКПКЈ) био је прописан у засебном одељку, интересантно, да је тај одељак носио назив „Престанак притвора и истражног затвора. Јемство.“

²⁶⁹ Стојан Јовановић, *Потсетник за примену судског кривичног поступка*, Геца Кон, Београд 1931, 55.

Дужност свих власти које су учествовале у кривичном поступку била је да настоје да притвор и истражни затвор трају што је могуће краће. Притвор и истражни затвор укидали су се чим би престали основи због којих су били наређени. Законик је такође прописивао и максимално трајање истражног затвора и притвора. Па је тако истражни затвор који је био одређен само због основане бојазни да ће се истрага осујетити или отежати могао трајати док буде саслушан дотични сведок, вештак или саучесник, односно док се не обезбеде трагови кривичног дела, али ниуком случају није могао трајати дуже од два месеца. У изузетним случајевима и са врло важним узроком Апелациони суд могао је на предлог државног тужиоца или истражног судије продужити овај истражни затвор највише за још месец дана. По протеку овог рока истражни затвор је престајао по сили закона. У случају да је истражни затвор био одређен по неком од других основа и да је трајао дуже од месец дана, дужност је била истражног судије да сваких месец дана испита да ли и даље стоје још разлози због којих је био одређен и да о томе поднесе извештај председнику суда. Ово испитивање је важило за све основе због којих је притвор био одређен, осим када је притвор био одређен у случају колузионе опасности.²⁷⁰

За време истраге истражни судија могао је укинути истражни затвор само с пристанком државног тужиоца, осим у случајевима који су се тицали престанка истражног затвора због протекла рока или због датог јемства када овај пристанак није био потребан. Уколико се истражни судија и државни тужилац нису слагали по овом питању истражни судија био је дужан да се одмах обрати суду и од њега затражи да реши ово питање.

У случајевима када је притвор или истражни затвор престајао пре окончања кривичног поступка истражни судија могао је тражити од окривљеног обећање да се до окончања кривичног поступка неће удаљити из места свога бављења, да се неће крити и да неће истрагу осујетити. Уколико окривљени не би одржао своје обећање стављао би се поново у истражни затвор.

²⁷⁰ L. Henigsberg (1929), 155.

2. 4. Јемство

Јемство (члан 131 – 134. ЗСКПКЈ) као мера за обезбеђење присуства окривљеног први пут се у нашем законодавству прописује Закоником о судском кривичном поступку Краљевине СХС, додуше није било сматрано засебном мером, већ се сматрало сурогатом притвора, односно истражног затвора.²⁷¹ Тек ће касније, развојем процесног законодавства, јемство добити своју улогу самосталне мере и право место у мерама за обезбеђење присуства окривљеног. Овај институт вуче своје корене из Хрватско – Словеначког законодавства, где је у Закону о казненем поступку,²⁷² на релативно сличан начин, била прописана јемчевина или поруковина.²⁷³

Ако би се окривљени имао ставити или је већ био стављен у притвор или истражни затвор због бојазни или сумње да ће побећи, могао се оставити на слободи или пустити на слободу, ако би он или место њега неко други пружили јемство уз обећање да се до свршетка кривичног поступка неће удаљити из места свог бављења, да се неће крити и да неће истрагу осујећивати. Јемство се могло дати у: а) новцу; б) хартијама од вредности; в) хипотеци; г) личној гаранцији. Јемство је увек гласило на новчани износ чију суму је одређивао суд.²⁷⁴ Када се јемство давало у хартијама од вредности те хартије од вредности су морале бити такве да су је државни благајници примали за јемчевину. Док уколико се јемство састојало у личној гаранцији лица која су давала личну гаранцију да ће платити новац уколико би окривљени побегао морала су бити прикладни јемци. Критеријуми према којима се одређивало јемство били су: последица кривичног дела, лични односи окривљеног и имовину лица које пружа јемство.

Вредност која је била одређена као јемство суд је проглашавао пропалом уколико би окривљени побегао. Окривљеном који је побегао, а није поставио заступника, суд је постављао заступника коме се достављало решење о проглашавању јемства за пропало. Чим би ово решење стекло правну снагу извршавало се као и свака друга пресуда. Из пропале своте јемства наплаћивала се у првом реду накнада штете проузрокована

²⁷¹ В. М. Чубински, 281 и Б. Марковић (1937), 266.

²⁷² Закону о казненем поступку, XIX Сборник закона и наредба ваљаних за Хрватску и Словенију од 1875.

²⁷³ В. Josip Šilović, *Kazneni postupak*, Zagreb 1909³, 174 – 175.

²⁷⁴ С. Јовановић (1931), 56.

кривичним делом и трошкови кривичног поступка, а остатак се уплаћивао у Фонд за подизање казнених завода и завода за васпитање и поправљање. Јемац је имао право на накнаду од стране лица за које је положио јемство, пошто се јемство сматрало дугом од зајма са неодређеним роком плаћања.²⁷⁵

Окривљени и поред тога што је давао јемство стављао би се у истражни затвор, ако се спремао за бекство, уколико се не би одазвао на уредан позив суду а изостанак не би оправдао или уколико се против њега јавио који од законских узрока због којих је мора бити стављен у истражни затвор. Чим би окривљени био затворен јемство би постајало слободно и положена свота новца враћала се ономе ко ју је дао, а хипотека се скидала. Исти поступак би се одвијао и након правноснажног окончања обуставом поступка или пресудом, но уколико је пресудом била изречена казна лишења слободе јемство је постајало слободно тек од дана започињања издржавања казне.

2. 5. Забрана напуштања места

Законик је предвиђао и једну меру задржавања свих присутних лица. То је била мера забрене напуштања места, коју је одређивао истражни судија када би отишао на лице места ради вршења увиђаја. Тада би истражни судија могао сваког, за кога је сматрао да је то потребно, наредити да један или два дана не сме никуда из тог места отићи. Уколико се неко не би покорио овој заповести истражног судије, према њему је могао бити одређен притвор у циљу саслушања, а према околностима могао је бити и новчано кажњен (члан 122. ЗСКПКЈ).

Ова мера није се примењивала само према осумњиченом, већ према сваком лицу за кога би истражни судија нашао да је његово присуство било неопходно, па се стога у строгом смислу и није сматрала мером притвора. У примени ове мере притвор се примењивао само као дисциплинска мера, у циљу обезбеђивања поштовања наредбе истражног судије.²⁷⁶

²⁷⁵ Тома Живановић, *Кривични законик и Законик о судском кривичном поступку за Краљевину Југославију, с кратикм објашњењима*, Београд 1930, 295.

²⁷⁶ М. Чубински, 274.

2. 6. Мере за спречавање одуговлачења поступка

Поред мера за обезбеђење присуства окривљеног и осталих учесника у поступку Законик је прописивао и мере за спречавање одуговлачења поступка. У оквиру ових мера било је предвиђено поступање суда уколико би сведок одбио да сведочи или положи заклетву. Тако, било је прописано да уколико би сведок, након упозорења на последице без законског разлога одбио да сведочи или да се закуне могао је бити кажњен новчаном казном до 2.000 динара. Уколико би и након новчаног кажњавања сведок и даље одбијао да сведочи у важним случајевима могао је бити кажњен и затвором до шест недеља. Када би сведок и после извршене казне одбио да сведочи или да се закуне, судија би наредио да остане у затвору све до завршетка поступка, односно док се његово саслушање не би показало као непотребно.

Овако изречени затвор ниуком случају није могао трајати дуже од шест недеља када је у питању био поступак по преступима нити дуже од 3 месеца уколико се водио поступак за злочинства. Затвор би престајао чим би сведок био саслушан, односно чим би положио заклетву. Кажњавање сведока који су били у активној војсци вршила је надлежна војна власт на молбу истражног судије (члан 164. ЗСКПКЈ). Међутим, мере принуде према сведоку нису се могле спроводити, односно сведок се није могао принудити да одговара на поједина питања ако је било вероватно да би отуда за њега настала велика непосредна материјална штета или срамота за њега или за лица која *са њим стоје* у блиском сродству (члан 170. ЗСКПКЈ).

2. 7. Мере за обезбеђивање реда

Посебан одељак у Законик уносио је назив „Задаци председника и суда, одржавање реда и достојанства суда и поступак о кривичним делима учињеним у заседању“ (члан 227 – 235. ЗСКПКЈ). Законик је предвиђао да је председник већа био дужан да се стара о одржавању реда и мира у заседању и достојанству суда. У том

циљу имао је овлашћење да одмах опомене на ред и мир и на последице нарушавања реда. Лица која прате суђење (слушаоци) који су знацима одобравања или неодобравања или на неки други начин сметали у току претреса, вређали достојанство суда или кварили ред, председник већа их је позивао на ред. Уколико то не би дало резултата председник већа је могао наредити да се такво лице уклони из заседања. Уколико се неко противио наредби председника већа или продужио или поновио нарушавање реда председник већа је могао наредити да се таква лица притворе, а могао их је и осудити на казну затвора до осам дана. Уколико се ни овом мером није могао одржати ред на суђењу, суд је могао наредити да се сви слушаоци уклоне из заседања.

Уколико су оптужени, приватни тужилац, оштећени, њихов законски заступник, сведок, вештак или тумач се непристојно владали, *кварили* ред на претресу или некога вређали председник већа би их позвао на ред, а уколико ова мера не би дала резултате могли су бити одмах новчано кажњени на казну до 2.000 динара, с тим да је ова мера могла бити замењена и затвором до десет дана.

Оптуженог је председник већа могао опоменути да ће бити удаљен из заседања ако и поред опомене продужи да се непристојно влада, тада би био решењем удаљен из заседања на одређено време, а код тежег нарушавања реда и уколико је већ био испитан за све време доказног поступка. Али пре довршеног доказног поступка би га председник већа позвао у заседање и обавестио о свему што се у његовом одсуству претресало и шта је које од саслушаних лица исказало. Уколико би оптужени и по повратку у заседање продужио да се непристојно влада, тако да се са њим није могло даље радити суд је могао да га удаљи из заседања за све време заседања и за то време га је могао ставити под стражу, а пресуду би му објавио члан суда у присуству записничара.

Уколико су бранилац и заступник приватног тужиоца или оштећеног се непристојно владали или *кварили* ред на претресу председник већа би их опоменуо на ред. Уколико се не би смирили или уколико би теже нарушили ред или уколико су неко лице вређали или нанели увреду суду, суд их је могао удаљити из заседања и казнити новчаном казном до 1.000 динара. Уколико би и поред дисциплинске казне наставили са непристојним владањем председник већа им је могао одузети реч и позвати странке да узму другог заступника. Уколико то није било могуће или бар не

без повреде интереса окривљеног, приватног тужиоца или оштећеног, а није било могуће да се по службеној дужности оптуженом одмах одреди бранилац суд би главни претрес одложио или прекинуо о трошку браниоца или заступника који је то скривио. Поред ових мера, уколико је неред скривио адвокат или адвокатски приправник, јавни бележник или бележнички приправник суд је могао њиховим дисциплинским властима упутити захтев за кажњавање, а ове дисциплинске власти могле су одузети за време од један до шест месеци право да се буде бранилац у кривичним стварима.

Уколико би државни тужилац и поред опомене председника већа теже нарушавао ред, председник већа је могао прекинути заседање и затражити од непосредног старешине државног тужиоца да одреди друго лице ради заступања оптужбе.

3. ЗАКОН О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ОД 1948. ГОДИНЕ

Глава XIII Закона о кривичном поступку од 1948. године²⁷⁷ предвиђала је мере за обезбеђење присуства окривљеног. Према одредбама ове главе мере за обезбеђење присуства окривљеног су били: 1) довођење; 2) обећање окривљеног да неће напустити боравиште; 3) јемство; 4) притвор; 5) истражни затвор. Поред наведених мера, Закон је прописивао и позив, као и друге мере за несметано вођење кривичног поступку, само према архитектоници Закона, ове мере нису биле предвиђене у оквиру исте главе, већ су биле прописане заједно са другим процесноправним институтима.

Приликом оцењивања која ће се мера обезбеђења применити, поред посебних услова прописаних за поједине мере, морало се имати у виду тежина кривичног дела, основаност сумње да је окривљени учинилац кривичног дела, здравствено стање окривљеног, занимање и породичне прилике. Јавни тужилац, истражни органи и суд били су дужни и без предлога окривљеног да укину меру када престану разлози због којих је била одређена, односно да је замене неком другом мером (члан 131 – 133. ЗКП/48).

²⁷⁷ Закон о кривичном поступку – ЗКП/48, Службени лист ФНРЈ, бр. 97/48.

3. 1. Позив

Интересантно је да Закон позив није предвиђао као меру обезбеђења присуства окривљеног, већ позив регулише на појединим местима уз одређене процесне радње, тако Закон предвиђа да се окривљени позива по правилу достављањем писменог позива који садржи назив органа од кога позив потиче, породично и рођено име окривљеног, предмет испитивања, тачно место где окривљени има доћи као и дан, сат и када има доћи и упозорење да ће у случају недоласка бити принудно доведен. Окривљени се могао позвати и на други целисходан начин када су то потребе захтевале. Уколико окривљени није био у стању да се одазове позиву због болести или друге неотклоњиве препреке могао се испитати у месту где се налази (Члан 156. ЗКП/48).

У погледу позивања сведока, Закон је предвиђао да су они обавезни да се одазову позиву (члан 164. ЗКП/48). Позивање сведока вршило се по правилу достављањем писменог позива у коме је било наведено породично и рођено име и занимање позваног, време и место доласка, предмет по коме се позивао и назначење да се позивао као сведок уз упозорење о последицама неоправданог изостанка (члан 166. ЗКП/48). Уколико сведок који је уредно позван не би дошао, а изостанак није оправдао, могло се наредити његово принудно довођење и обавеза да сноси трошкове довођења, уз то могао се казнити и новчаном казном до 2.000 динара. Осим тога сведоку се могло наложити да надокнади трошкове проузроковане његовим изостанком.

Вештаци су се позивали када је за проналажење и оцену чињеница било потребно нарочита стручна спрема или знање (члан 173. ЗКП/48). Уколико вештак не би дошао на позив, а изостанак није оправдао, могло му се наложити да надокнади проузроковане трошкове, а уз то могао се казнити и новчаном казном до 2.000 динара. У случају неоправданог изостанка могло се наредити и његово довођење (члан 175. ЗКП/48).

У позиву на главни претрес за оптуженог и његовог браниоца, тужиоца, оштећеног и његовог заступника, заступника приватног тужиоца, сведока, вештака и тумача обавезно се означавало место и време претреса и својство у коме се позивају,

док се у позиву оптуженом обавезно назначавало и дело за које се оптужује. Између дана доставе позива и дана претреса оптуженом требало је да се остави довољан рок за припремање одбране.

3. 2. Довођење

Довођење је била прва мера која је била засебно регулисана као мера за обезбеђење присуства окривљеног (члан 134. и 135. ЗКП/48). Наредбу за довођење могли су издати иследни органи, јавни тужилац или суд. Издавала се писмено и морала је да садржи породично и рођено име окривљеног и кривично дело по коме се води поступак. У нарочито хитним случајевима постојала је могућност да се изврши довођење и без писмене наредбе.

Наредба за довођење издавала се само у три ситуације и то: ако је постојао законски основ за притвор или истражни затвор, затим уколико се уредно позвани окривљени није одазвао позиву, а свој изостанак није оправдао и уколико је постојала вероватноћа да се окривљени позиву неће одазвати.

Лице коме је поверено довођење саопштавало је наредбу окривљеном и позивало га да са њим пође, а уколико би окривљени то одбио био је доведен принудно. У погледу војних лица и припадника народне милиције нису постојале законске могућности да се изда наредба за довођење, него је Закон предвиђао да ће се *умолити њихова надлежна команда да окривљеног доведе*. Процедура за довођење осталих учесника у поступку била је иста.

3. 3. Обећање окривљеног да неће напустити боравиште

Посебна мера за обезбеђење присуства окривљеног је била обећање окривљеног да неће напустити боравиште (члан 136. ЗКП/48). Иследни орган, јавни тужилац или суд могли су одредити да окривљени да обавезу да неће без одобрења напустити своје

боравиште и да се неће крити. Дато обећање уносило се у записник, а приликом давања овакве обавезе окривљеном се скретала пажња да се против њега може наредити притвор односно истражни затвор уколико ову своју обавезу прекрши.

3. 4. Јемство

Ако би се окривљени имао ставити или је већ био стављен у притвор или истражни затвор због бојазни да ће побећи, могао је бити остављен на слободи, односно могао се пустити на слободу, уколико би он лично или ко други за њега пружио јемство да до краја кривичног поступка неће побећи, а окривљени дао обавезу да без одобрења неће напустити своје боравиште и да се неће крити. Јемство (члан 137. – 139. ЗКП/48) се није могло одредити у случају обавезног притвора или истражног затвора.

Јемство је могао да одреди иследни орган, јавни тужилац или суд. Приликом одређивања јемства морало се водити рачуна о последицама кривичног дела, личним и породичним приликама окривљеног, као и имовном стању оног ко даје јемство. Јемство се могло састојати у: 1) гаранцији једног или више грађана да окривљени неће побећи, 2) полагању готовог новца, или предметима од вредности или 3) давању хипотеке на непокретности. Уколико би окривљени побегао вредност дата као јемство припадало је држави.

Међутим, и поред датог јемства окривљени би се стављао у притвор односно у истражни затвор ако се спремао за бекство, уколико на уредан позив се не би одазвао, а изостанак не би оправдао, или се појавио који од других законских основа због којих се имао наредити притвор односно истражни затвор. У оваквој ситуацији када се окривљени стави у притвор или истражни затвор јемство се укидало а положени износ, односно предмети од вредности су се враћале, а хипотека скидала. На овај начин се поступало и када се кривични поступак правноснажно доврши решењем о обустави поступка или пресудом, с тим да уколико је пресудом изречена казна поправног рада, лишење слободе или лишење слободе с принудним радом, јемство се укидало тек када се започне издржавање казне.

3. 5. Притвор

Притвор (члан 140. – 142. ЗКП/48) је писменом наредбом могао наредити иследни орган или јавни тужилац. Да би се наредио притвор морала је постојати основана сумња да је одређено лице извршило кривично дело. Поред тога, притвор је могао бити одређен лицу, само: 1) уколико је на самом делу било затечено; 2) уколико се крило или није имало стално боравиште или му је боравиште непознато или уколико није имало потребне исправе или су исправе биле сумњиве, као и у случајевима када су постојали други важни разлози због којих се сумњало да ће то лице побећи; 3) уколико је постојао основан бојазан да ће ислеђење осујетити или отежати; 4) уколико су особите околности оправдавале бојазан да ће поновити кривично дело или да ће извршити покушано или припремано кривично дело или да ће учинити кривично дело којим прети. Поред ових случајева притвор се има увек наредити када је посебним законом за поједино кривично дело био обавезан притвор.

Притворено лице је морало бити одмах саслушано, а најкасније у року од 24 сата, с тим да уколико је у истој ствари било притворено више лица овај рок се могао продужити на 3 дана. Уколико није било законског основа да се притворено лице задржи у притвору оно се одмах по саслушању морало пустити на слободу. На основу наредбе о притвору притворено лице могло се задржати најдуже 3 дана. Притвор се могао продужити решењем јавног тужиоца највише за 3 месеца рачунајући од дана када је окривљени стављен у притвор. Јавни тужилац Народне Републике, односно јавни тужилац Аутономне Покрајине могао је овај рок продужити за још два месеца, а по одобрењу јавног тужиоца ФНРЈ овај се рок из нарочито важних разлога могао продужавати даље за свака два месеца. Уколико се предмет налазио у поступку пред судом притвор је могао трајати до завршетка поступка, док уколико је предмет одлуком припремне седнице био враћен јавном тужиоцу на *дослеђење* притвор је могао трајати још два месеца, с тим да се није рачунало време проведено у притвору пре упућивања предмета суду. У току поступка пред судом суд је могао решењем укинути притвор ако постоје за то оправдани разлози, с тим да је жалба јавног тужиоца задржавала извршење решења.

Притвор се укидао када су престајали разлози због којих је био одређен, уз то обавезно се укидао када је оптужени био оглашен кривим, али ослобођен од казне или је био ослобођен од оптужбе или је против њега била одбијена оптужба, осим у случајевима када је оптужба била одбијена због ненадлежности, такође када је окривљени био условно осуђен или уколико је урачунавањем притвора већ издржао изречену казну.

3. 6. Истражни затвор

Истражни затвор (члан 143 – 145. ЗКП/48) могао се одредити након отварања истрага.²⁷⁸ Закон је познавао две врсте истражног затвора, то су обавезни и факултативан истражни затвор. Факултативни истражни затвор се могао одредити када је постојала основана сумња да је одређено лице извршило кривично дело, под условом: 1) да се крило или није имало стално боравиште или му је боравиште непознато или није имало потребних исправа или су исправе биле сумњиве или када су постојали други важни разлози због којих се сумњало да ће побећи; 2) када је постојала основана бојазан да ће ислеђење осујетити или отежати; 3) када су особите околности оправдавале бојазан да ће поновити кривично дело или да ће извршити покушано или припремано кривично дело, или да ће учинити кривично дело којим прети. Постојао је још један посебан основ за одређивање истражног затвора, то је била ситуација када је суд изрекао пресуду којом је оптужени оглашен кривим, па уколико би се с обзиром на тежину изречене казне и због других околности могло с разлогом држати да ће оптужени који је на слободи побећи (члан 251. ЗКП/48). За разлику од факултативног истражни затвор се морао одредити у случајевима када је постојала основана сумња да је одређено лице извршило кривично дело због кога се могла изрећи смртна казна.

²⁷⁸ За кривична дела која су се гонила по службеној дужности кривични поступак је започињао ислеђењем. Ислеђење се могло спровести извиђањем или истрагом. Извиђај је спроводио јавни тужилац или иследни орган, а истрагу јавни тужилац, иследник јавног тужиоца или овлашћени иследници Управе државне безбедности. Извиђај се покретао када је постојала основана сумња да је кривично дело учињено без обзира да ли је учинилац познат. Истрага се отварао када је против тачно одређеног лица за које је постојала основана сумња да је оно извршило тешко кривично дело. При томе истрага је била факултативна, осим у случају када је постојала основана сумња да је одређено лице извршило кривично дело за које се може изрећи смртна казна, у ком случају је истрага била обавезна.

Уколико је окривљени био на слободи, па би у току истраге био стављен у истражни затвор решење о томе се доносило у року од 3 дана од затварања окривљеног. Решење којим се у току ислеђења наређује или укида истражни затвор доносио је јавни тужилац, док када је истрагу спроводио иследни орган, а *појављивала се потреба* да се нареди истражни затвор, иследни орган је о томе стављао предлог јавном тужиоцу. У поступку који се водио пред судом решење о истражном затвору доносио је суд. Уколико је у истражном затвору претходио притвор време проведено у притвору урачунавало се у рок трајања истражног затвора. Истражни затвор је трајао и могао се укинути под истим условима као и притвор.

Поред тога што се истражни затвор укидао када би престали разлози због којих је био одређен, постојао је основ када је суд морао укинути истражни затвор, а то је било када је оптужени оглашен кривим првостепеном пресудом, али је био ослобођен од казне или је био ослобођен од оптужбе или је оптужба против њега била одбијена или је био условно осуђен или је услед урачунавања истражног затвора већ издржао изречену казну, суд је тада био у обавези да донесе решење којим се окривљени пушта на слободу. Против овог решења јавни тужилац је могао изјавити жалбу.

3. 7. Остале мере за несметано вођење кривичног поступка

Поред наведених мера, у оквиру мера за несметано вођење кривичног поступка, Закон је познавао и мере за одржавање реда и спречавање одуговлачења поступка.

Мере којима се одржава ред приликом спровођења појединих процесноправних радњи састојале су се у могућности кажњавања процесних учесника и других лица која су присуствовала процесној радњи, уколико су ометала ред приликом извођења процесних радњи. Јавни тужилац и иследни органи могли су опоменути, а затим и казнити новчаном казном до две хиљаде динара лице које својим понашањем омета иследне радње или рамети рад, поред тога могли су и удаљити лице које је ометало иследне радње (члан 114. ЗКП/48). Против решења о казни није била дозвољена жалба, али орган који је изрекао казну могао је опозвати решење.

Уколико је на главном претресу оптужени, бранилац, оштећени, заступник, сведок, вештак, тумач или неко други реметио ред или се није покоравао наређењима председника већа у погледу одржавања реда, председник већа би га опоменуо. Ако би опомена била безуспешна суд је могао оптуженог удаљити из заседања, а остала наведена лица и казнити новчаном казном до две хиљаде динара. Ако је адвокат или адвокатски приправник као заменик адвоката у својству браниоца или заступника реметио ред или се није покоравао наређењима председника већа, суд је поред казне или удаљења сваки овакав случај морао доставити надлежној адвокатској комори ради покретања дисциплинског поступка. Браниоцу или заступнику могло се, поред казне, ускратити даље заступање односно одбрана на претресу. У том случају странка се позватла да узме другог браниоца односно заступника. Ако је то било немогуће учинити без штете по интересе оптуженог или заступаног или се у случају обавезне одбране није могао одмах поставити бранилац оптуженом, претрес се прекидао или одлагао о трошку браниоца односно заступника. Ако је јавни тужилац или његов заступник и поред опомене председника већа нарушавао ред или је одбијао да поступи по његовим наређењима, суд је претрес могао прекинути и затражити од вишег јавног тужиоца ако је у питању јавни тужилац, а од јавног тужиоца ако је у питању његов заступник, да одреди друго лице ради заступања оптужбе. Војна лица или припадници народне милиције који су реметили ред бивали су удаљени из заседања, а њихова команда се о томе обавештавала. Против решења суда којим су се изрицале казне или плаћање трошкова одложеног или прекинутог претреса није била дозвољена жалба, али је суд такво решење могао сам опозвати (члан 200 – 202. ЗКП/48).

Од мера којима се спречавало одлуговлачење кривичног поступка, поред могућности привођења лица која се нису одазивала на позив суда, а изостанак нису оправдала, Закон је предвиђао и казне за сведоке и вештаке који би се одазвали на позив, али су одбијали да сведоше, односно вештаче. Тако, када би сведок одбио да сведочи, могао се казнити новчано до две хиљаде динара, а ако је и поред тога одбијао да сведочи могао се лишити слободе. Лишење слободе није могло трајати дуже од три месеца, а престајало је чим сведок пристане да сведочи, односно чим његово испитивање постане непотребно. Кад би вештак одбио да вештачи, могло му се наложити да накнади проузроковане трошкове, а могао се и казнити новчано до две хиљаде динара. Жалба на решење о казни није задржавала решење од извршења. Према војним лицима и припадницима народне милиције није се изрицала казна него се о

њиховом одбијању да сведоче или вештаче извештавала њихова надлежна команда (члан 167. и 175. ЗКП/48).

4. ЗАКОНИК О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ОД 1953. ГОДИНЕ

Законик о кривичном поступку²⁷⁹ ступио је на снагу на основу Уводног Законика за Законик о кривичном поступку.²⁸⁰ Глава XVII Законика о кривичном поступку називала се „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и успешно вођење кривичног поступка". Према одредбама Законика мере које се могу предузети према окривљеном биле су: 1) довођење, 2) обећање окривљеног да неће напустити боравиште, 3) јемство, 4) притвор и 5) истражни затвор.

Приликом одређивања појединих мера надлежни орган је био у обавези да се придржава услова за одређивање за примену појединих мера, водећи рачуна при томе да се не примењују теже мере ако се иста сврха може постићи блажом мером. Мере за обезбеђење присуства окривљеног су се могле укинути и по службеној дужности када престану разлози због којих су одређене, односно могле су се заменити и другом блажом мером када су за то испуњени услови (члан 173. ЗКП/53).

Поред мера за обезбеђење присуства окривљеног, од мера за успешно вођење кривичног поступка Законик је прописивао и мере за: 1) обезбеђење присуства других учесника у кривичном поступку, 2) спречавање одуговлачења поступка и 3) одржавање реда.

²⁷⁹ Законик о кривичном поступку – ЗКП/53, Службени лист ФНРЈ, бр. 40/53, 4/57, 52/59, 30/62, 12/65, 25/68, 54/70 и 6/73.

²⁸⁰ Уводни Законика за Законик о кривичном поступку, *Службени лист ФНРЈ* бр. 40/53. Према члану 1. овог Законика, Законик о кривичном поступку ступа на снагу 01. јануара 1954. године. Према одредбама Уводног Законика за Законика о кривичном поступку, регулисан је био прелазни период за примену старог и новог Законика. Тако је и у односу на мере за обезбеђење присуства окривљеног било предвиђено да се лица која су притворена по одредбама Законика из 1948. године, морала су се предати истражном судији или пустити на слободу, а истражни судија је у року од осам дана морао испитати да ли постоје потребе да се истражни затвор продужи.

4. 1. Позив

Присуство окривљеног у кривичном поступку обезбеђивано је његовим позивањем (члан 174. ЗКП/53). Позив окривљеном, могли су упутити само суд и овлашћени орган унутрашњих послова. Позивање, вршило се достављањем затвореног писаног позива који је обавезно садржао: назив органа који позива, породично и рођено име окривљеног, назив кривичног дела које му се ставља на терет, место где окривљени има доћи, дан и час када треба да дође, назначење да се позива у својству окривљеног и упозорење да ће се у случају недоласка принудно довести, службени печат и потпис овлашћеног лица које позива. Позив се окривљеном обавезно достављао у затвореном омоту, без обзира да ли му се достављао преко поште, народног одбора или достављача.²⁸¹ Када се окривљени позивао на главни претрес у поступку пред Среским судом, у позиву се морало назначити да на главни претрес може доћи са доказима за своју одбрану или да доказе благовремено саопшти суду како би се могли прибавити за главни претрес. У позиву се окривљени упозоравао да ће се главни претрес одржати и у његовом одсуству ако за то постоје законски услови.

Позив за главни претрес обавезно се окривљеном морао доставити лично. Ако се лице коме се писмено мора лично доставити не би затекло тамо где се достављање имало извршити, достављач би се обавестити кад и на ком месту би могао то лице да затекне и оставио би му писмено обавештење да ради примања писмена буде у одређени дан и сат у свом стану или на свом радном месту. Ако и после овог достављач не затекне лице коме се достављање имало извршити, позив се могао предати коме од његових одраслих укућана или одраслом лицу које је запослено на истом радном месту или настојнику куће, или суседу ако овај на то пристане (члан 114. и 115. ЗКП/53).

Законик је, такође, предвиђао и посебне одредбе за позивање сведока, према којима се позивање сведока вршило достављањем позива у којем је било обавезно навести породично и рођено име и занимање позваног, време и место доласка, кривични предмет у којем се позива, назначење да се позива као сведок и упозорење о последицама неоправданог изостанка (члан 223. ЗКП/53). Војним лицима,

²⁸¹ Тихомир Васиљевић, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Савремена администрација, Београд 1957, 184.

припадницима народне милиције и саобраћајним службеницима сувоземног, речног, поморског и ваздухопловног саобраћаја достављање позива вршило се преко њихове команде, односно непосредног старешине (члан 119. став 1. ЗКП/53).

4. 2. Довођење

Уколико је било донето решење о притвору или уколико уредно позвани окривљени није дошао на позив, а свој изостанак није оправдао, суд или овлашћени орган унутрашњих послова могао је издати наредбу да се окривљени доведе. Ову наредбу је увек извршавао орган унутрашњих послова. Она се морала издати писмено и обавезно је садржала: породично и рођено име окривљеног који се имао довести, назив кривичног дела које му се ставља на терет и разлог због кога се наређује његово довођење, службени печат и потпис овлашћеног службеног лица које наређује довођење.

Лице коме је поверено извршење наредбе предавало је наредбу окривљеном и позивало га да са њим пође. Уколико би окривљени то одбио, довођење би се извршило принудно. У ту сврху орган који врши довођење могао је ограничити слободу кретања окривљеном.²⁸² Против војних лица и припадника народне милиције није се издавала наредба за довођење, већ се могло затражити од њихове команде, односно установе да их спроведе.

Интересантно је и на који начин је Законик регулисао време потребно за довођење. Тако, према одредбама Законика време потребно за довођење окривљеног није рачунато у рок за притвор, али се урачунавало у изречену казну (члан 175. ЗКП/53).

Уколико се сведок или вештак, који су уредно позвани не би одазвали позиву и изостанак не би оправдали или би се без одобрења или оправданог разлога удаљили са места где је требао да буду саслушани, веће је могло наредити да се одмах принудно доведу.

²⁸² *Ibid*, 185.

4. 3. Обећање окривљеног да неће напустити боравиште

Посебна мера за обезбеђење присуства окривљеног и успешно вођење кривичног поступка била је обећање окривљеног да неће напустити боравиште (члан 176. ЗКП/53). Ова мера се могла одредити када је постојала бојазан да би се окривљени у току поступка могао сакрити или отићи у непознато место. У таквим ситуацијама суд или овлашћени орган унутрашњих послова могли су тражити од окривљеног обећање да се неће крити и да без одобрења неће напустити своје боравиште. Дато обећање уносило се у записник. Окривљени је био упозораван приликом давања обећања да се против њега може одредити притвор, односно истражни затвор ако ову обавезу прекрши.

Да је окривљени дату обавезу прекршио морало се несумњиво утврдити. Претходно се морало проверити да ли је позив уредно уручен, али није било довољно само да се окривљени на уредан позив не одазове, јер недолазак је имао право и накнадно оправдати. Када би се утврдило да је окривљени прекршио обавезу притвор се није морао одмах одредити, већ је то зависило од оцене суда или овлашћеног органа унутрашњих послова, при томе постојала је могућност да се уместо притвора одреди и друга блажа мера.²⁸³

4. 4. Јемство

Институт јемства (члан 177 – 180. ЗКП/53) није се много разликовао у односу на данашње законско решење. Тако, Законик је предвиђао да окривљени, који се имао ставити или је већ био стављен у притвор или истражни затвор, само због бојазни да ће побећи, могао се оставити на слободи, односно могао се пустити на слободу, уколико би он лично или ко други за њега пружио јемство да до краја кривичног поступка неће

²⁸³ Бранко Петрић, *Законик о кривичном поступку објашњен судском праксом*, Службени лист, Београд 1973⁴, 128.

побећи, а сам окривљени је био у обавези да да обећање да се неће крити и да без одобрења неће напустити своје боравиште.

Јемство је увек гласило на новчани износ. Износ јемства није био одрђен законом, ни у погледу највишег ни најнижег износа, у закону су били дата мерила на основу којих се висина јемства одређивала, то су били тежина кривичног дела, личне и породичне прилике окривљеног и имовно стање лица које даје јемство.²⁸⁴ Јемство се састојало у полагању готовог новца, хартија од вредности или драгоцености, или у стављању хипотеке за износ јемства на непокретним добрима лица које даје јемство или се јемство могло састојати у личној обавези једног или више грађана да ће у случају бекства окривљеног платити утврђени износ јемства. Уколико би окривљени побегао решењем је одређивано да се вредност дата као јемство уноси у буџет. У погледу надлежности за одређивање јемства она је зависила од тога у којој се фази налази поступак, па је тако у току извиђаја одлуку о јемству могао да донесе извиђајни орган пред којим се води поступак, док је у току истраге решење о јемству доносио истражни судија, а после подигнуте оптужнице надлежан за доношење решења о јемству било је веће Окружног суда. Решење о одређивању или укидању јемства се увек доносило након саслушања јавног тужиоца.

Окривљени се и поред датог јемства стављао у притвор или истражни затвор уколико се не би одазвао уредном позиву, а изостанак није оправдао, затим, уколико се спремао за бекство, или, уколико, у поступку који се водио против њега би се појавили други законски основи за притвор или истражни затвор. У том случају јемство се укидало, а положени новчани износ, драгоценост или хартија од вредности су се враћале, док се хипотека скидала. Јемство се такође укидало и када је кривични поступак правноснажно био довршен било решењем о обустави поступка било пресудом. С тим да, када је пресудом изречена казна строгог затвора или безусловна казна затвора јемство се укидало тек пошто осуђени започне са издржавањем казне.

²⁸⁴ Т. Васиљевић (1957), 187.

4. 5. Притвор и истражни затвор

Притвор и истражни затвор могли су се одредити само према Закоником предвиђеним условима. Дужност је била свих органа који су учествовали у кривичном поступку да настоје да се притвор и истражни затвор сведу на најкраће време. У току целог поступка притвор и истражни затвор би се укинули чим би престали разлози на основу којих су били одређени.

4. 5. 1. Притвор

Притвор (члан 181 – 189. ЗКП/53) се могао одредити по два основа, као обавезан и факултативан притвор. Да би се одредио обавезан притвор било је потребно да се испуне два кумулативно постављена услова. Први услов се састојао у постојању одређеног нивоа сумње да је одређено лице извршило кривично дело, наиме било је потребно да постоје основи сумња да је одређено лице извршило кривично дело. Други услов састојао се у прописаној казни за кривично дело за које се водио поступак, а то је смртна казна.

Факултативни притвор се могао одредити према лицу за које је постојао основ сумње да је учинио кривично дело и уколико је постојао барем још један од три алтернативно постављена услова: 1) да се лице против којег се води поступак крије или нема стално боравиште или му је боравиште било непознато или се није могло утврдити његова истоветност зато што није имао потребних исправа или што су исправе сумњиве или ако су постојали други важни разлози због којих се сумњало да ће побећи; 2) уколико је постојала основана бојазан да ће извиђај осујетити или отежати утицањем на сведоке, вештаке, саучеснике или прикриваче или уништењем трагова кривичног дела; 3) ако су особите околности оправдавале бојазан да ће поновити кривично дело или да ће довршити покушано кривично дело или да ће учинити кривично дело којим прети. У односу на трећу тачку, законодавац инсистира

да морају да постоје особите околности, што је значило да је судија у решењу морао да наведе које су то конкретне околности које су оправдавале бојазан по овом основу.²⁸⁵

Притвор је могао одредити истражни судија, судија Среског суда или овлашћени орган унутрашњих послова.²⁸⁶ Притвор се одређивао писменим решењем које је морало да садржи: рођено и породично име окривљеног, кривично дело за које је осумњичен, законски основ за притвор, упутство о праву на жалбу, кратко образложење, службени печат и потпис овлашћеног службеног лица које је одређивало притвор. Решење о притвору саопштавало се лицу које се притвара у часу лишења слободе, а најдоцније у року од 24 сата од часа притварања. Против решења о притвору притворено лице могло је изјавити жалбу већу Окружног суда у року од 24 сата од притварања или приликом првог испитивања у извиђају.²⁸⁷

Истражни судија био је дужан да притворено лице које му је спроведено или које је по његовом налогу притворено испита у року од 24 сата од када му је предато, односно од када је притворено. Одмах после испитивања окривљеног истражни судија одлучивао би да ли ће окривљеног пустити на слободу. Уколико је истражни судија сматрао да окривљеног треба задржати затражио би предлог јавног тужиоца о отварању истраге, ако такав предлог није постојао. Уколико јавни тужилац у року од три дана не би ставио такав предлог истражни судија би окривљеног пустио на слободу. У погледу одређивања притвора од стране судија Среског суда или овлашћеног органа унутрашњих послова, одмах после испитивања притвореног лица судија Среског суда, односно овлашћени орган унутрашњих послова одлучивао је да ли ће то лице пустити на слободу или задржати у притвору или спровести истражном судији.

²⁸⁵ Vladimir Bayer, *Zakonik o krivičnom postupku, Uvod – Komentar – Registar*, Novinsko-izdavački, štampariski i birotehnički zavod, Zagreb 1968, 185.

²⁸⁶ Могућност притварања орган унутрашњих послова је добио тек изменама из 1973. године. О томе види: Б. Бановић, О. Лајић (2007), 301.

²⁸⁷ Извиђај се покретао када су постојали основи сумња да је учињено кривично дело. (члан 136. ЗКП/53). За разлику од извиђаја истрага се могла отворити против одређеног лица када је постојала основана сумња да је учињено кривично дело за које се гонило по службеној дужности, али истрага се увек отварао када се водио поступак за кривично дело за које је по закону била предвиђена смртна казна или казна строгог затвора од 20 година или када је било потребно да се пре подизања оптужнице нареди истражни затвор. (члан 156. ЗКП/53).

На основу решења о притвору које је доносио судија Среског суда или овлашћени орган унутрашњих послова окривљени се могао задржати у притвору највише 3 дана рачунајући од часа притварања. После тог рока окривљени се могао задржати у притвору само на основу решења о продужењу притвора. О продужењу притвора одлучивао је решењем истражни судија или судија Среског суда. Решење о продужењу притвора доносило се на образложени предлог јавног тужиоца. Уз предлог о продужењу притвора јавни тужилац је био дужан да поднесе препис решења о притвору и записник о испитивању окривљеног. Решење о продужењу притвора саопштавало се окривљеном у року од 3 дана од часа притварања.

У погледу трајања притвора, решење о продужењу притвора могло се донети када је према стању ствари произишало да је прикупљање извиђајног материјала везано за радње на различитим подручјима или ако се радило о откривању групе учинилаца кривичних дела или другим нарочито сложеним случајевима. Притвор се могао продужити једанпут или више пута, али тако да његово укупно трајање није могло бити дуже од двадесетједног дан, рачунајући од часа притварања. По истеку рока за који је притвор продужаван притворено лице би се пуштало на слободу или би се спроводило истражном судији. Ако је пре истека рока за који је притвор био продужен одређен истражни затвор, окривљени би се спроводио истражном судији само уколико би овај то наредио. Притвор се могао продужити и у случају када је постојала потреба да се окривљени задржи у притвору пуна три дана и да се тек четвртог дана спроведе истражном судији. У таквом случају притвор би се продужио само за време које је потребно да се окривљени спроведе истражном судији и да га овај испита.

Треба указати и на једну правну дилему, која се јавила у почетку примене овог Законика. Према одредбама члана 28. став 2. Устава ФНРЈ из 1948. године нико није могао бити задржан у притвору дуже од три дана без писменог и образложеног решења суда или јавног тужиоца. Закон од 1948. године предвиђао је, у складу са овом уставном одредбом, да решење о задржавању неког лица у притвору преко три дана доноси јавни тужилац. Међутим, обзиром на то да нови Законик ограничава јавног тужиоца само на стављање предлога и захтева у припремном поступку, те је у складу

са промењеном функцијом тужилаштва Законик предвиђао само надлежност суда за доношење решења о трајању притвора преко три дана.²⁸⁸

4. 5. 2. Истражни затвор

Поред притвора Законик је познавао и истражни затвор и поред чињенице да Устав СФРЈ није предвиђао различите врсте затварања, већ је познавао само један вид затварања и називао га притвор, правећи једино разлику између притвора који одређује суд и притвора који одређују други законом овлашћени органи, и то у толико што овај други притвор није могао тарајати дуже од три дана.²⁸⁹

Основи за одређивање истражног затвора (члан 190 – 193. ЗКП/53) били су исти као и за одређивање притвора. С тим да је решење о истражном затвору могао донети само истражни судија. Решење је требало да садржи податке о личности окривљеног и о кривичном делу, основи за одређивање истражног затвора као и кратко образложење. Решење се одмах саопштавало окривљеном.

Уколико је тужилац предложио да се окривљени стави у истражни затвор, а истражни судија се не би сложио са овим предлогом, или ако је окривљени изјавио жалбу против решења о истражном затвору, веће Окружног суда дужно је било да донесе одлуку у року од 48 сати. Жалба није задржавала извршење решења.

На основу решења истражног судије окривљени се могао за време истраге задржати у истражном затвору највише два месеца рачунајући ту и време проведено у притвору. После тог рока окривљени се могао задржати у истражном затвору само на основу решења о продужењу истражног затвора. Истражни затвор могао се по одлуци већа Окружног суда продужити највише за још месец дана. Ако се ни у овом року због озбиљних сметњи није завршила истрага, веће Врховног суда Народне Републике или Врховног суда Аутономне Покрајине Војводине могло је продужити трајање

²⁸⁸ Савезно удружење правника Југославије, *Законик о кривичном поступку са објашњењима и напоменама*, Архив за правне и друштвене науке, Београд 1953, 242.

²⁸⁹ Тихомир Васиљевић, *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, Научна књига, Београд 1964, 338.

истражног затвора највише за још три месеца, а из особито важних разлога трајање истражног затвора могло је продужити веће Савезног Врховног суда за још највише три месеца. Решење о продужењу истражног затвора доносило се на образложени предлог истражног судије или јавног тужиоца. Против решења Окружног суда о продужењу истражног затвора била је дозвољена жалба која је задржавала извршење решења.

У току истраге истражни судија могао је укинути истражни затвор само уз пристанак јавног тужиоца, а ако између истражног судије и јавног тужиоца није постојала сагласност истражни судија је могао затражити да о томе одлучи веће Окружног суда. Пристанак јавног тужиоца није био потребан у случајевима када се истражни затвор укидао због протеча трајања. Након што је била завршена истрага, а ако истраге није било, пошто је оптужница предата суду, по завршетку главног претреса истражни затвор могао се по саслушању јавног тужиоца одредити или укинути само решењем већа Окружног суда. Против решења у овим случајевима није била дозвољена жалба.

4. 5. 3. Поступање са притвореницима и истражним затвореницима

Притвор се *издржавао* у затвору, органа који га је одредио, а истражни затвор, код органа код кога се водила истрага или коме је било поверено спровођење истраге (члан 194. – 199. ЗКП/53). Када је извиђај или истрагу спроводио суд притвор и истражни затвор су се издржавали у посебним судским одељењима затвора органа унутрашњих послова. У овим одељењима *издржавао* се притвор и истражни затвор увек после подигнуте оптужбе. У притвору и истражном затвору нису се смели вређати личност и достојанство окривљеног. Према притворенику и истражном затворенику могла су се примењивати само она ограничења која су била потребна ради спечавања бекства и договора који би могао бити штетан за успешно вођење поступка.

Интересантно је да је Законик користио термин *издржавање* притвора, односно истражног затвора, што је у савременој терминологији термин који се користи за издржавање затворске казне.

Законик је регулисао и која се лица нису смела наћи у истим просторијама, па тако, у истој просторији нису могла бити затворена лица која нису истог пола, нити малолетници са пунолетним лицима, а по правилу у истој просторији нису се могли сместити нити лица која су учествовала у извршењу истог кривичног дела нити лица која су на издржавању казне са лицима у притвору и истражном затвору. Притвореници и истражни затвореници имали су право на осмочасовни непрекидан одмор у времену од 24 сата. Поред тога њима је Законик обезбеђивао кретање по слободном ваздуху најмање два часа дневно, уколико је затвор располагао подесним ограниченим простором. По одобрењу органа који спроводи истрагу и под његовим надзором или надзором лица које би он одредио могли су у границама кућног реда истражног затвореника посећивати блиски сродници, а по његовом захтеву лекар и друго лице. Поједине посете могле су се забранити уколико би услед тога могла наступити штета за истрагу.

Притвореници и истражни затвореници имали су право да се о свом трошку хране, да носе своја одела и да се служе својом постељином, да о свом трошку набављају књиге, новине и друге ствари које су одговарале њиховим редовним потребама, уколико то не би било од штете за успешно вођење поступка. Притвореник и истражни затвореник нису могли обављати низакакве радове, осим оних који су нужни за одржавање чистоће у просторијама у којима су боравили. Истражни затвореник могао се дописивати са лицима ван затвора са знањем и под надзором органа који је спроводио истрагу. Овај орган могао је забранити одашиљање и примање писама и других пошиљки штетних за истрагу, с тим да одашиљање молбе, притужбе или жалбе се није могло никако забранити.

За дисциплинске преступе притворенике и истражног затвореника истражни судија или орган који је одредио притвор или који је спроводио истрагу могао је изрећи дисциплинску казну ограничења посете, преписке и ограничења права да се о свом трошку набавља храна. Из система казни за дисциплинске преступе биле су искључене све казне физичког утицаја на окривљеног, као што су окивање, затварање у самицу, везивање, ограничавање хране, тврда постеља, ограничење шетње и сл.²⁹⁰

²⁹⁰ Т. Васиљевић (1957), 209.

Против решења о изреченој казни за дисциплински преступ била је дозвољена жалба у року од 24 часа од саопштења решења. Када је решење о казни донео истражни судија или судија Среског суда, о жалби је решавало веће Окружног суда, а ако је то решење донео овлашћени орган унутрашњих послова о жалби је рашавало, у току извиђаја, његов виши орган, а у току истраге веће Окружног суда. Жалба није задржавала извршење решења.

Председник Окружног суда или судија којег би он одредио био је дужан да најмање једанпут недељно обилази притворенике и истражне затворенике који су се налазили у судском одељењу затвора и да се, уколико би нашао за потребно, и без присуства надзорника и стражара обавештава како се притвореници и истражни затвореници хране, како се снабдевају другим потребама и како се са њима поступа. Надзору и обиласцима могао је присуствовати и јавни тужилац. Председник Окружног суда и истражни судија могли су у свако доба да обилазе све истражне затворенике, да са њима разговарају и да од њих примају притужбе.

4. 6. Остале мере за успешно вођење кривичног поступка

Поред тога што Законик користи термин мере за *успешно* вођење кривичног поступка, сматрамо да је прикладнији термин *несметано* вођење кривичног поступка. Ово из више разлога, као прво није сасвим јасан термин успешног вођења поступка, да ли то значи да је успешно вођен кривични поступак онај који је окончан пресудом и којом, осуђујућом или ослобађајућом, или је успешно вођен онај кривични поступак који се окончан неком другом судском одлуком. С друге стране, на успешно вођен кривични поступак, шта год то значило, утиче низ чинилаца, а не само мере којима се обезбеђује несметано вођење кривичног поступка. Ово су све разлози који треба да нас опредеље за коришћење термина *несметано* уместо термина *успешно*.

Од мера за несметано вођење кривичног поступка, поред већ наведених, Законик је предвиђао мере за одржавање реда и мере за спречавање одуговлачења поступка.

У погледу мера за одржавање реда Законик је предвиђао да је извиђајни орган могао казнити новчаном казном до 5.000 динара свако лице које је за време вршења какве извиђајне радње и после опомене нарушавало ред. Уколико учешће таквог лица није било неопходно извиђајни орган га је могао удаљити са места где се врши радња. Извиђајни орган једино није могао новчано казнити окривљеног (чланови 20. став 2. и 153. ЗКП/53).

У погледу одржавања реда на главном претресу, када би оптужени, бранилац, оштећени, законски заступник, пуномоћник, сведок, вештак, тумач или друго лице које је било присутно на главном претресу ометало ред или се није покоравало наређењима председника већа за одржавање реда, председник већа је имао овлашћење да га опомене. Уколико је опомена била неуспешна веће је могло наредити да се оптужени удаљи из суднице, а остала лица могла су се удаљити и казнити новчаном казном до 5.000 динара. По одлуци већа оптужени је могао бити удаљен из суднице за одређено време, а ако је већ био испитан на главном претресу онда и за све време док је трајао доказни поступак. Пре завршетка доказног поступка позвао би га председник већа и обавестио га о току претреса. Ако је оптужени наставио да нарушава ред и да вређа достојанство суда, веће га је могло поново удаљити из заседања, у том случају претрес би се довршио без присуства оптуженог, а пресуду би му саопштио председник већа или судија члан већа у присуству записничара. Бранилац или пуномоћник који би и после кажњавања продужио са нарушавањем реда веће му је могло ускратити даљу одбрану односно заступање на претресу, и у том случају странка би се позвала да узме другог браниоца односно пуномоћника. Уколико то није било могуће странци да учини одмах без штете по њене интересе или када је постојала обавезна одбрана, а бранилац по службеној дужности се није могао поставити одмах претрес би се прекинуо или одложио, а бранилац, односно пуномоћник, би се *осудио* на плаћање трошкова који су настали због прекидања, односно одлагања претреса. Када би суд удаљио из суднице оштећеног као тужиоца или приватног тужиоца или његовог законског заступника претрес би се наставио и у њиховом одсуству, али би се они упозорили да могу узети пуномоћника. Уколико је јавни тужилац или лице које га замењује нарушавало ред, председник већа је о томе обавештавао надлежног јавног тужиоца, а могао је прекинути претрес и од надлежног јавног тужиоца затражити да одреди друго лице за заступање оптужнице. Када би суд казнио адвоката или адвокатског приправник због нарушавања реда, о томе би се обавезно обавештавала адвокатска комора.

Против решења о казни и дужности плаћања трошкова насталих због прекида, односно одлагања, главног претреса била је дозвољена жалба, али је веће могло решење о кажњавању и опозвати. Против других одлука које су се односиле на одржавање реда и управљање претресом није била дозвољена жалба (члан 278. и 279. ЗКП/53).

У току извиђаја странке су могле поднети притужбу због одуговлачења поступка и других неправилности у поступку. Ако је извиђај спроводио истражни судија притужба се подносила председнику Окружног суда, док, уколико је извиђај спроводио судија Среског суда притужба се подносила председнику Среског суда, односно председнику Окружног суда ако је председник Среског суда спроводио извиђаје. Уколико је извиђај спроводио овлашћени орган унутрашњих послова притужба се подносила јавном тужиоцу.

Сведок или вештак који су уредно позвани а изостанак нису оправдали веће је могло поред принудног довођења и новчано казнити 5.000 динара и осудити да снесе трошкове проузроковане њиховим изостанком, али из оправданих разлога веће је могло опозвати овакву своју одлуку (члан 285. ЗКП/53). Када би сведок дошао, па пошто је упозорен на последице, без законског разлога одбио да сведочи, могао се казнити новчаном казном до 5.000 динара, а ако и после тога би одбио да сведочи могао се затворити. Затвор је могао трајати док сведок не пристане да сведочи, или док његово саслушање не постане непотребно, или док се кривични поступак не би завршио, али најдуже месец дана. Војна лица и припадници народне милиције нису се могли затворити, али се о њиховом одбијању да сведоче извештавала њихова надлежна команда ради кажњавања (члан 230. ЗКП/53).

5. ЗАКОН О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ОД 1977. ГОДИНЕ

Закон о кривичном поступку од 1977. године²⁹¹ примењивао се више од тридесет година. Оптужно-расправно начело, на којем се базирало и ово законско решење, захтевало је присуствовање и активно учествовање странака и других учесника у кривичном поступку. Зато је Закон прописивао одређене мере које су имале за циљ несметано вођење кривичног поступка.²⁹² Глава XVII, овог Закона носила је назив „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и успешно вођење кривичног поступка" и регулисала је поједине од тих мера. Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за успешно вођење кривичног поступка, које су се могу предузети према окривљеном биле су: 1) позив, 2) довођење, 3) обећање окривљеног да неће напустити боравиште, 4) јемство и 5) притвор.

Приликом одлучивања коју ће од наведених мера применити, надлежан орган је имао обавез да се придржава услова одређених за примену појединих мера, а водећи при томе рачуна да се не примењује тежа, ако се иста сврха могла постићи блажом мером. Све наведене мере могле су бити укинуте или замењене блажим на предлог странака или по службеној дужности, кад престану разлози због којих су биле одређене, кад за то наступе услови за замену (члан 182. ЗКП/77). Овај принцип је важио не само за окривљеног, већ и за све друге учеснике у кривичном поступку, према којима би се примењивала нека од мера за несметано вођење кривичног поступка.²⁹³

Поред наведених мера Закон је предвиђао и друге мере за несметано вођење кривичног поступка, као што су мере за: 1) обезбеђење присуства сведока и других учесника у кривичном поступку, 2) одржавање реда у судници и 3) спречавање одуговлачења поступка.

²⁹¹ Закон о кривичном поступку – ЗКП/77, *Службени лист СФРЈ* бр. 4/77, 36/77, 14/85, 26/86, 74/87, 57/89, 3/90 и *Службени лист СРЈ*, бр. 27/92, 24/94, 21/99, 44/99, 71/00 и 13/01.

²⁹² Драгољуб Димитријевић, *Кривично процесно право*, Савремена администрација, Београд 1981⁷, 247.

²⁹³ Бранко Петрић, Шпиро Вуковић, *Приручник за практичну примену Закона о кривичном поступку*, Савремена администрација, Београд 1977⁵, 230.

5. 1. Позив

Позив (члан 183. ЗКП/77) је била мера која је имала за циљ да обезбеди присуство окривљеног у кривичном поступку. Позив окривљеном могао је да упути само суд. Окривљеном се обавезно лично достављао позив за прво испитивање у претходном поступку и позив за главни претрес, Под личиним достављањем позива подразумевало се да се он предаје непосредно лицу коме је упућено. Ако се окривљени коме се позив мора лично доставити не затекне тамо где се достављање има извршити, достављач се обавештавао кад и на ком месту може то лице да затекне и оставио би му писмено обавештење да ради примања позива буде у одређени дан и сат у свом стану или на свом радном месту. Ако и после овог достављач не затекне лице коме се позив има извршити, позив би се предао неком од његових одраслих чланова домаћинства, који је био дужан да га прими. Ако се они нису затекли у стану, позив се предавало настојнику или суседу ако они на то пристану. Ако се достављање врши на радном месту лица коме се позив имао доставити, а то лице се ту не затекне, достављање се могло извршити лицу овлашћеном за пријем поште које је било дужно да прими позив, или лицу које је запослено на истом месту, ако би оно пристало да прими позив (члан 122. и 123. ЗКП/77).

Закон о кривичном поступку је познавао и посебне случајеве достављања одређеном кригу лица. Тако, војним лицима, припадницима страже у установама у којима су смештена лица лишена слободе и радницима сувоземног, речног, поморског и ваздухопловног саобраћаја достављање позива вршено је преко њихове команде, односно непосредног старешине. Лицима која уживају право имунитета у Југославији, ако међународни уговори што друго није одређивао, позивање се вршило преко Савезног секретаријата за иностране послове. Док се достављање позива држављанима СФРЈ у иностранству вршио се посредством дипломатског или конзуларног представништва СФРЈ у страној држави, под условом да се страна држава не противи таквом начину достављања и да лице коме се достављање позива вршило добровољно пристане да прими позив.

Позивање је вршен достављањем затвореног писменог позива који је обавезно садржао: назив суда који позива, име и презиме окривљеног, назив кривичног дела које

му је стављано на терет, место где окривљени има да дође, дан и час кад треба да дође, назначење да се позива у својству окривљеног и упозорење да ће у случају недоласка бити принудно доведен, службени печат и потпис судије који позива. Поред ових елемената кад се окривљени први пут позивао, морао је бити поучен о праву да узме браниоца и да бранилац може присуствовати његовом испитивању. Док је у позиву за главни претрес, кад одбрана није обавезна, оптужени био поучен да има право да узме браниоца, али да главни претрес неће морати да се одложи због тога што бранилац није дошао на глави претрес или што је оптужени узео браниоца тек на главном претресу (члан 281. став 2. ЗКП/77). Позив за главни претрес или друге позиве суд је могао и усмено саопштити лицу које се налази пред судом, уз поуку о последицама недоласка. Позивање извршено на овај начин морало је бити забележено у записнику који је позвано лице потписало, осим ако је то позивање забележено у записнику о главном претресу. Тиме се сматрало да је извршено пуноважно достављање (члан 120. став 2. ЗКП/77). Позив оптуженом морао се доставити тако да између достављања позива и дана главног претреса остане довољно времена за припремање одбране, а најмање осам дана, стим да се на захтев оптуженог или на захтев тужиоца, а по пристанку оптуженог, овај рок могао скратити. У скраћеном поступку окривљеном се у позиву морало назначити да на главни претрес може доћи са доказима за своју одбрану или да доказе благовремено саопшти суду како би се могли прибавити за главни претрес. Уз то у позиву се окривљени упозоравао да ће се главни претрес одржати и у његовом одсуству ако за то постоје законски услови (члан 439. став 2. ЗКП/77).

Законске одредбе које одређују позив, предвиђале су и обавезу окривљеног да одмах обавести суд о промени адресе, као и о намери да промени боравиште. Ова одредба била је унета из практичног разлога, јер је требала да помогне судовима у проналажењу адресе окривљеног.²⁹⁴

Позивање сведока вршено је достављањем писменог позива, који је садржао: име и презиме и занимање позваног, време и место доласка, кривични предмет по коме се позива, назначење да се позива као сведок и упозорење о последицама неоправданог изостанка. Док је позивање као сведока малолетног лица које није навршило шеснаест година вршено преко његових родитеља, односно законског заступника, осим ако то

²⁹⁴ Обрад Цвијовић, Драгомир Поповић, *Закон о кривичном поступку, са коментаром, објашњењима и упутством за практичну примену*, Привредна штампа, Београд 1977, 141.

није било могућно због потребе да се хитно поступа или других околности. Сведоци који се због старости, болести или тешких телесних мана нису могли одазвати позиву могли су се саслушати у свом стану (члан 230. ЗКП/77). Сведоци и друга лица која су учествовала у поступку, осим за окривљеног, могла су се позивати на главни претрес и путем телеграма или телефона, ако се према околностима може претпоставити да ће обавештење извршено на тај начин примити лице коме је упућено (члан 130. ЗКП/77).

5. 2. Довођење

Следећа мера која се могла одредити, ради обезбеђења присуства окривљеног била је наредба за довођење (члан 184. ЗКП/77). Ову меру могао је издати суд. Да би се одредила наредба за довођење било је неопходно да је донето решење о притвору или ако уредно позвани окривљени неби дошао а свој изостанак није оправда, или ако се није могло извршити уредно достављање позива а из околности очигледно је произлазило да је окривљени избегавао пријем позива.

Наредба за довођење издавала се писмено и морала је да садржи: име и презиме окривљеног који се има довести, назив кривичног дела које му се ставља на терет уз навођење одредбе кривичног закона, разлог због кога се наређује довођење, службени печат и потпис судије који је наређивао довођење.

Органи унутрашњих послова су извршавали наредбу за довођење, а лице коме је било поверено непосредно извршење наредбе предавало је наредбу окривљеном и позивало га да с њим пође. Ако би окривљени то одбио, довођен је принудно. Издата наредба за довођење давала је овлашћење службеним лицима органа унутрашњих послова да и без наредбе могу ући у стан или другу просторију уколико се тамо налазило лице које се по наредби надлежног државног органа имало принудно довести (члан 210. став 1. ЗКП/77). Време довођења се урачунавало у изречену казну затвора.²⁹⁵

²⁹⁵ Ванчо Проевски, Миле Крцковски, *Закон за кривичната постапка, објаснување и обрасци за практична примена*, Завод за унапредување на стопанство на СРМ, Скопје 1980, 289.

Против војних лица, припадника милиције или страже установе у којој су смештена лица лишена слободе није се издавала наредба за довођење, већ је тражено од њихове команде, односно установе да их спроведе.

Поред окривљеног могли су се довести и сведок или вештак. Сведок се могао довести уколико је био уредно позван а није се одазвао позиву нити је оправдао изостанак, или се без одобрења или оправданог разлога удаљи са места где треба да буде саслушан (члан 237. став 1. ЗКП/77). Вештак је могао принудно да се доведе само у случају неоправданог изостанка (члан 243. став 2. ЗКП/77).

5. 3. Обећање окривљеног да неће напустити боравиште

Посебна мера коју је суд могао да одреди била је обећање окривљеног да неће напустити боравиште (члан 185. ЗКП/77). Ова мера се могла одредити када је постојала бојазан да би се окривљени у току поступка могао сакрити или отићи у непознато место или у иностранство. У оваквим ситуацијама суд је могао тражити од окривљеног обећање да се неће крити, односно да без одобрења суда неће напустити своје боравиште. Дато обећање уносило се у записник. Уз обећање од окривљеног се могла привремено одузети и путна исправа.

Приликом давања обећања окривљени је био упозораван да се против њега може одредити притвор ако ову обавезу прекрши. Међутим, прекршено обећање није аутоматски повлачило доношење решења о одређивању притвора, већ је суд и у таквој ситуацији ценио да ли постоји потерба за одређивањем притвора.²⁹⁶

5. 4. Јемство

Јемство (члан 186 – 189. ЗКП/77), могло се одредити према окривљеном који се имао ставити или је већ био стављен у притвор. Јемство се одређивало само уколико је

²⁹⁶ *Ibidem.*

постојала бојазни да би окривљени могао побећи. Услов за одређивање јемства био је да окривљени лично или ко други за њега пружи јемство да до краја кривичног поступка неће побећи, а сам окривљени обећа да се неће крити и да без одобрења неће напустити своје боравиште. Јемство је увек гласило на новчани износ, а могло се састојати у: 1) полагању готовог новца, хартија од вредности, драгоцености или других покретних ствари веће вредности које се лако могу уновчити и чувати; 2) стављању хипотеке за износ јемства на непокретним добрима лица које даје јемство; 3) у личној обавези једног или више грађана да ће у случају бекства окривљеног платити утврђени износ јемства. Висина јемство се одређивала с обзиром на тежину кривичног дела, личне и породичне прилике окривљеног и имовно стање лица које даје јемство.

Решење о јемству доносио је у току истраге истражни судија, а после подигнуте оптужнице веће. Један од услова за доношење решења којим се одређује или укида јемство био је саслушање јавног тужиоца, уколико се потупак водио по његовом захтеву.

Уколико би окривљени побегао јемство је пропадало, а решењем се одређивало коме припада вредност дата као јемство. Поред датог јемства, окривљени би се имао ставити у притвор, уколико се није одазивао на уредне позиве, а изостанак неби оправдао. Затим, ако се спремао за бекство или ако се против њега, пошто је био остављен на слободи, појавио који други законски основ за притвор. У том случају јемство се укидало, а положени новчани износ, драгоцености, хартије од вредности или друге покретне ствари враћале се, док се хипотека скидала. Јемство се укидало и када се кривични поступак правноснажно довршавао решењем о обустави поступка или пресудом. С тим да уколико је пресудом изречена казна затвора, јемство се укидало тек кад осуђени почне да издржава казну.

5. 5. Притвор

5. 5. 1. Основне одредбе

Најстрожа мера која се могла одредити према окривљеном била је притвор (члан 190 – 200. ЗКП/77). С обзиром на то да је притвор био најтежа и најстрожија мера обезбеђења, постојала је општа обавеза свих органа да у таквим предметима поступају са нарочитом хитношћу.²⁹⁷ Према Закону о кривичном поступку постојала су два основа за одређивање притвора. То су били обавезан и факултативан притвор. Притвор је био обавезан уколико се кривични поступак водио против лица за које је постојала основана сумња да је извршило кривично дело за које је по закону била прописана смртна казна. Међутим, и у овом случају притвор се није морао одредити уколико су околности указивале да би постојала могућност да се по закон изрекне блаже казне. Посебан основ за одређивање обавезног притвора постојао је када би се окривљеном изрекла пресуда којом се осуђује на пет година затвора или тежу казну (члан 353. ЗКП/77).

Факултативни притвор се одређивао када је постојала основана сумња да је одређено лице учинило кривично дело а нису постојали услови за обавезан притвор, притвор се могао одредити уколико: 1) се окривљени крио или се није могло утврдити његова истоветност, или су постојале друге околности које су указивале на опасност од бекства; 2) је постојала основана бојазан да ће окривљени уништити трагове кривичног дела или ако су особите околности указивале да ће ометати истрагу утицањем на сведоке, саучеснике или прикриваче; 3) су особите околности оправдавале бојазан да ће поновити кривично дело или да ће довршити покушано кривично дело или да би могао учинити кривично дело којим прети; 4) је у питању било кривично дело за које се по Закону могла изрећи десет година затвора или тежа казна, а услед начина извршења, последица или других околности дела дошло је или је могло да дође до таквог узнемирења грађана да је ради несметаног вођења кривичног поступка или безбедности људи било неопходно одређивање притвора. Треба нагласити и да су,

²⁹⁷ Бранко Петрић, *Коментар Закона о кривичном поступку, I књига*, Службени лист СФРЈ, Београд 1988а³, 356.

Одлуком Савезног Уставног суда,²⁹⁸ тачке 3. и 4. оглашене неуставним, тако да се од 22. децембра 2000. године нису примењивале.

Поред наведених основа Закон о кривичном поступку је познавао и још један основ за факултативни притвор који се састојао у томе да је оптужени, који је уредно позиван, очигледно избегавао да дође на главни претрес, а нису постојали други разлози за одређивање притвора. У том сулучају веће је могло одредити притвор ради обезбеђења присуства окривљеног на главном претресу (члан 300. став 2. ЗКП/77). Притвор по овом основу је могао трајати до објављивања пресуде, а најдуже месец дана.

У скраћеном поступку услови за одређивање притвора су били доста рестриктивнији. Притвор се могао одредити против лица за које је постојала основана сумња да је учинило кривично дело само у случајевима: 1) ако се крије или ако се није могло утврдити његова истоветност или ако су постојале друге околности које очигледно указују на опасност од бекства; 2) уколико је било у питању кривично дело против јавног реда или морала за које се могла изрећи казна затвора од три године, а особите околности оправдавале су бојазан да ће окривљени поновити то кривично дело или да ће извршити кривично дело којем прети (члан 433. ЗКП/77).

Притвор су могли одредити само истражни судија и веће суда. Увек је био одређиван писменим решењем које је морало да садржи: име и презиме лица које се лишавало слободе, кривично дело које му се стављало на терет, законски основ за притвор, поука о праву на жалбу, кратко образложење, с тим што се основ за одређивање притвора морао посебно образложити, службени печат и потпис судије који је одређивао притвор.

Истражни судија је био дужан да лицу лишеном слободе које му је доведено одмах саопшти да може узети браниоца који може присуствовати његовом испитивању и уколико је то потребно био је у обавези да помогне лицу лишеном слободе да нађе браниоца. Уколико у року од 24 часа од момента када је лицу лишеном слободе било

²⁹⁸ Одлука Савезног Уставног суда I У.бр. 170/94, 133/95, 151/95, 161/96, 169/96, 191/96, 236/96, 5/97, 29/98 и 116/08 од 07. децембра 2000. године (Службени лист СРЈ, бр. 71/00 од 22. децембра 2000. године).

саопштено не обезбеди присуство браниоца истражни судија је био дужан да то лице одмах испита. Док, уколико лице лишено слободе изјави да неће да узме браниоца, истражни судија је био дужан да га испита у року од 24 сата, а у случајевима обавезне одбране постављао би му се бранилац по службеној дужности. Уколико је истражни судија сматрао да лице лишено слободе треба задржати о томе је одмах обавештавао јавног тужиоца, па уколико он већ није поднео захтев за спровођење истраге био је дужан да то учини у року од 48 часова од момента када је о томе обавештен. Уколико то не би учинио, истражни судија је био у обавези да лице лишено слободе пусти на слободу. Закон је предвиђао и ситуацију уколико се истражни судија не сложи са предлогом јавног тужиоца за одређивање притвора. У тим случајевима истражни судија је могао да затражи да о предлогу јавног тужиоца одлучи веће од тројице судија, уколико би веће одедило притвор, против тог решења притворено лице могло је изјавити жалбу која није задржавала извршење решења.

Органи унутрашњих послова су били дужни да одмах, а најкасније у року од 24 сата од лишења слободе спроведу лице истражном судији ради одлуке о притвору. Уколико би дошло до закашњења то би се посебно образлагало. Овлашћена службена лица органа унутрашњих послова имала су овлашћење да лица затечена на месту извршења кривичног дела упуте истражном судији или да их задрже до његовог доласка, ако би та лица могла да дају податке важне за кривични поступак и ако је вероватно да се њихово саслушање доцније не би могло извршити или би било скопчано са знатним одуговлачењем или другим тешкоћама. Задржавање ових лица на месту извршења кривичног дела могло је трајати најдуже шест сати (члан 152. ЗКП/77).

Поред тога што су органи унутрашњих послова могли неко лице лишити слободе могли су против њега одредити и притвор.²⁹⁹ Притвор се у оваквим случајевима одређивао изузетно, а могао је бити одређен само пре покретања истраге, уколико је због утврђивања истоветности, проверавања алибија или из других разлога било потребно да се прикупе неопходни подаци за вођење поступка против одређеног лица, а постојао је неки од разлога за одређивање притвора. Такође, органи унутрашњих послова могли су одредити притвор и када им је истражни судија поверио извршење

²⁹⁹ Душан Игњатовић, „Одређени аспекти полицијског притвора“, *Тортура, инструмент против демократије, међународни документи, законодавство, случајев, ЈУКОМ, ЦПТ, Београд 2001*, 93.

појединих истражних радњи, а постојали су разлози за одређивање притвора. Овако одређен притвор могао је трајати најдуже три дана рачунајући од часа лишења слободе. Против решења којим су органи унутрашњих послова одређивали притвор могла се изјавити жалба већу надлежног суда у року од 24 сата од часа пријема решења. Након истека рока од три дана, орган унутрашњих послова је могао пустити притворено лице или га спровести истражном судији који би одлучивао о притвору. Треба напоменути и да је могућност одређивања притвора од стране органа унутрашњих послова Одлуком Савезног Уставног суда оглашена неуставном,³⁰⁰ тако да органи унутрашњих послова од 22. децембра 2000. године нису више могли одређивати притвор.

Закон је прописивао максимално трајања притвора у појединим случајевима. Па тако, притвор који је био одређен само због тога што се не може утврдити истоветност лица могао је трајати док се ова истоветност не би утврдила. Надаље, у случајевима када је притвор био одређиван због бојазни да би окривљени могао уништити трагове кривичног дела или уколико су особите околности указивале да би ометао истрагу утицањем на сведоке, саучеснике или прикриваче, притвор је могао трајати док се не обезбеде докази због којих је био одређиван.

Истражни судија је могао решењем о одређивању притвора задржати окривљеног у притвору највише месец дана од дана лишења слободе. Након тога притвор је могао бити продужен само по одлуци већа и то најдуже за два месеца. Треба напоменути и то да када се поступак водио за кривична дела за која се могла изрећи казна затвора преко пет година или тежа казна, веће републичког односно покрајинског Врховног суда могло је из важних разлога у истрази продужити притвор за највише још три месеца. Ово решење се доносило на образложени предлог истражног судије или јавног тужиоца. Уколико се у року од три, односно шест, месеци не би подигла оптужница окривљени је био пуштан на слободу. Када је у питању притвор након подизања оптужнице њега је могло одредити само веће, али је претходно морало да прибави мишљење јавног тужиоца, када се поступак водио по његовом захтеву. Контрола притвора је вршена свака два месеца од правноснажности последњег решења о

³⁰⁰ Одлука Савезног Уставног суда I У.бр. 170/94, 133/95, 151/95, 161/96, 169/96, 191/96, 236/96, 5/97, 29/98 и 116/08 од 07. децембра 2000. године (Службени лист СРЈ, бр. 71/00 од 22. децембра 2000. године).

притвору или на предлог странака, с тим што је у случају да контролу притвора врши суд по службеној дужности била дозвољена жалба против решења којим се продужава притвор, док против решења којим је одбијен предлог за одређивање или укидање притвора жалба није била дозвољена.

У скраћеном поступку пре подношења оптуженог предлога притвор је могао трајати само онолико колико је било потребно да се спроведе одређена истражна радња али не дуже од осам дана, док након предаје оптужног предлога до завршетка главног претреса, притвор је могао трајати до правноснажности пресуде, с тим да је веће било дужно да сваких месец дана испита да ли стоје разлози за притвор (члан 474. ЗКП/77).

Притвор се у току целог поступка имао укинути чим би престали разлози на основу којих је био одређен. У погледу укидања притвора у току истраге истражни судија је могао укинути притвор уз сагласност јавног тужиоца у ситуацијама када се поступак водио по његовом захтеву, а истражни судија је могао укинути притвор и без сагласности јавног тужиоца у случају када је истекао рок трајања притвора. Уколико пак између истражног судије и јавног тужиоца није постојала сагласност истражни судија је био у обавези да затражи да о томе одлучи веће.

5. 5. 2. Поступање са притвореницима

Закон је прописивао низ одредби којима је регулисао поступање према притвореницима (члан 201 – 205. ЗКП/77). Тако, било је прописано да се у току издржавања притвора није смела вређати личност и достојанство окривљеног. Према притворенику могла су се примењивати само ограничења која су била потребна да се спречи бекство и договор који би могао бити штетан за успешно вођење поступка. Једино су лица истог пола могла бити затворена у истој просторији. Такође, по правилу, у истој просторији нису могли бити смештена ни лица која су учествовала у извршењу истог кривичног дела, нити лица која су издржавала казну са притвореним лицима. Уколико је било могуће, лица која су извршила кривична дела у поврату нису се смештала у исту просторију са другим лицима лишеним слободе на која би могли штетно утицати. Малолетник је по правилу био одвојен од пунолетних лица.

Када је суд првостепеном пресудом изрицао казну затвора могао је оптуженог, на његов захтев, упутити у установу за издржавање казне и пре правноснажности пресуде. Надлежан за ово поступање био је председник већа.

Притвореници су имали право на осмочасовни непрекидни одмор у времену од сваких 24 сата, поред тога, на слободном ваздуху могли су се кретати најмање два сата дневно, уколико је затвор располагао подесним ограђеним простором. Затвор је обезбеђивао храну свим притвореницима, поред тога, они су имали право и да се о свом трошку хране, да носе своје одело и да се служе својом постељином, да о свом трошку набављају књиге и новине и друге ствари које су одговарале њиховим редовним потребама, под условом да то није штетило вођењу поступка.

Притвореници су били у обавези да обављају послове нужне за одржавање чистоће у просторијама у којима бораве, а уколико би притвореник то захтевао и у споразуму са управом затвора, по одобрењу истражног судије, , могао је да ради у кругу затвора, на пословима који су одговарали његовим психичким и физичким својствима, под условом да то није штетило вођењу кривичног поступка. Са окривљени који се налази у притвору, а испитан је, бранилац се могао дописивати и разговарати (члан 74.ЗКП/77), с тим што је истражни судија имао овлашћење да нареди да се писма која окривљени упућује браниоцу или бранилац окривљеном предају тек након што их претходно прегледа или да окривљени може разговарати са браниоцем само у присуству истражног судије или другог лица које он одреди. Након завршетка истраге, односно када се подигне оптужница окривљеном се није могло забранити да се слободно и без надзора дописује и разговара са својим браниоцем.

Притворенике су могли посећивати блиски сродници, а по њиховом захтеву лекар и друга лица. Посете је одобравао орган који спроводи истрагу и спроводиле су се под његовим надзором или надзором лица које он одреди. Поједине посете могле су се забранити уколико би то било од штетног утицаја на вођење поступка. Притвореник је могао да имао и писану комуникацију са лицима ван затвора под надзором органа који спроводи истрагу. С тим, да је овај орган могао да забрани одашиљање и примање писама и других поштиљки штетних за вођење поступка, осим одашиљања молби, притужби или жалби које се нису могле забранити. Које су се поштиљке сматрале

штетним за вођење поступка било је фактичко питање и ценило се у сваком конкретном случају.³⁰¹ Истражни судија, односно председник већа могао је изрећи дисциплинску казну ограничења посете и преписки притворенику због дисциплинских преступа, а ова ограничења се нису односила на општење притвореника са браниоцем.

Притвореници су били у обавези да обављају послове нужне за одржавање чистоће у просторијама у којима бораве, а уколико би притвореник то захтевао и у споразуму са управом затвора, по одобрењу истражног судије, , могао је да ради у кругу затвора, на пословима који су одговарали његовим психичким и физичким својствима, под условом да то није штетило вођењу кривичног поступка.

Надзор над притвореницима вршио је председник суда који је на то био овлашћен. Председник суда или судија кога би он одредио био је дужан најмање једанпут недељно да обиђе притворенике и да ако нађе за потребно обавести се, без присуства надзорника и страже, како се притвореници хране, како се снабдевају другим потребама и како се са њима поступа. Председник, односно судија кога је он одредио, био је дужан да предузме потребне мере да се отклоне неправилности уочене приликом обиласка затвора. Поред ових редовних контрола, председник суда и истражни судија су могли у свако доба да обиђу све притворенике и да с њима разговарају и да од њих примају притужбе.

5. 6. Остале мере за несметано вођење кривичног поступка

Поред наведених мера Законик је предвиђао и друге мере за несметано вођење кривичног поступка, као што су мере за одржавање реда и мере за спречавање одуговлачења поступка.

Суд је могао казнити новчаном казном до 50 динара браниоца, пуномоћника, законског заступника, оштећеног, приватног тужиоца или оштећеног као тужиоца који у поднеску или у усменој речи вређа суд или лице које учествује у поступку. Решење о

³⁰¹ Јован Павлица, Миомир Лутовац, *Законо кривичном поступку у практичној примени*, Југословенски завод за продуктивност рада, Београд 1985, 314.

кажњавању доносио је истражни судија, односно веће пред којим је дата изјава, а ако је она учињена у поднеску - суд који о поднеску требао да одлучи. О кажњавању адвоката, односно адвокатског приправника обавештавал се адвокатска комора (члан 78. ЗКП/77).

Ако је оптужени, бранилац, оштећени, законски заступник, пуномоћник, сведок, вештак, тумач или друго лице које присуствује главном претресу ометао ред или се није покоравало наређењима председника већа за одржавање реда, председник већа би га опоменути. Ако би опомена била неуспешна, веће је могло наредити да се оптужени удаљи из суднице, а остала лица могла су се уз удаљење и новчано казнити до 50 нових динара. По одлуци већа оптужени је могао бити удаљен из суднице за одређено време, а ако је испитан на главном претресу, онда и за све време док траје доказни поступак. Пре завршетка доказног поступка, позвао би га председник већа и обавестиће о току главног претреса. Ако би оптужени наставио да нарушава ред и да вређа достојанство суда, веће га је могло поново удаљити из заседања. У том случају главни претрес би се довршио без присуства оптуженог, а пресуду би му саопштитио председник или судија члан већа у присуству записничара. Браниоцу или пуномоћнику који после казне продужи да нарушава ред, могло је веће ускратити даљу одбрану, односно заступање на главном претресу и у том случају странка би се позвала да узме другог браниоца, односно пуномоћника. Ако странка то не би учинила, веће је могло одлучити да се главни претрес одржи и без присуства браниоца, односно пуномоћника, ако би по испитивању свих околности оценило да одсуство браниоца не би било од штете за одбрану оптуженог, односно за интересе заступаног. Решење о томе са образложењем уносило се у записник о главном претресу. Против овог решења посебна жалба није била дозвољена. Ако у случају обавезне одбране не би постојала могућност да оптужени одмах узме другог браниоца, односно да га суд постави без штете по одбрану, главни претрес би се прекинути или одложити.

Ако би суд удаљио из суднице оштећеног као тужиоца или приватног тужиоца или њиховог законског заступника, главни претрес би се могао наставити и у њиховој одсутности, али би их суд упозорио да могу узети пуномоћника. Ако би јавни тужилац или лице које га замењује нарушава ред, о томе би председник већа обавестити надлежног јавног тужиоца, а могао је и прекинути главни претрес и од надлежног јавног тужиоца затражити да одреди друго лице да заступа оптужницу. Кад адвоката

или адвокатског приправника који нарушава ред суд казни, обавештавао је о томе адвокатску комору (члан 295. ЗКП/77).

У погледу мера којима се спречавало одуговлачење кривичног поступка, суд је могао у току поступка казнити новчаном казном до 50 нових динара браниоца, пуномоћника или законског заступника, оштећеног, оштећеног као тужиоца или приватног тужиоца, ако су његови поступци очигледно били управљени на одуговлачење кривичног поступка. О кажњавању адвоката, односно адвокатског приправника обавештавал се адвокатска комора. Ако је јавни тужилац своје радње у поступку предузимао с великим закашњењем и тиме проузроковао одуговлачење поступка, о томе се обавештавао виши јавни тужилац (члан 144. ЗКП/77).

Када би сведок, пошто је био упозорен на последице, без законског разлога одбијао да сведочи, могао се казнити новчано до 50 нових динара, а ако би и после тога одбијао да сведочи, могао се затворити. Затвор је трајао док сведок не пристане да сведочи, или док његово саслушање не постане непотребно, или док се кривични поступак не заврши, али најдуже месец дана.³⁰² Војна лица и припадници милиције нису се могла затворити, али би се о њиховом одбијању да сведоче извештавала њихова надлежна команда ради кажњавања (члан 237. ЗКП/77). Ако би, пак, одбио да вештачи, могао се казнити новчано до 50 динара (члан 243. ЗКП/77).

6. ЗАКОНИК О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ОД 2001. ГОДИНЕ

Глава VIII Законика о кривичном поступку од 2001. године³⁰³ носила је назив „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка“. Мере за несметано вођење кривичног поступка које су се могле предузети према окривљеном у оквиру ове главе биле су: 1) позив, 2) довођење, 3) забрана напуштања боравишта, 4) јемство и 5) притвор. Суд је био у обавези да се придржава услова одређених за примену појединих мера, водећи при томе рачуна да тежу меру не

³⁰² Чедомир Стевановић, Војисав Ђурђић, *Кривично процесно право, процесни субјекти – процесне радње*, Студентски културни центар, Ниш 1998, 268.

³⁰³ Законик о кривичном поступку – ЗКП/01, Службени лист СРЈ, бр. 70/01, 68/02, и Службени гласник РС, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09, 72/09 и 76/10.

примењује уколико се иста сврха могла постићи и блажом мером. Свака мера се морала укинути и по службеној дужности када су престали разлози због којих је била предузета, односно могла се заменити другом блажом мером када за то наступе услови.

Поред наведених мера Законик је предвиђао и друге мере за несметано вођење кривичног поступка, као што су мере за 1) обезбеђење присуства сведока и других учесника у кривичном поступку, 2) одржавање реда у судници и 3) спречавање одуговлачења поступка.

6. 1. Позив

Законик је правио разлику између позивања окривљеног и позивања других учесника у кривичном поступку.

6. 1. 1. Позивање окривљеног

Присуство окривљеног у кривичном поступку обезбеђивао се његовим позивањем (члан 134. ЗКП/01). То је била прва, најблажа и редовна мера за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку.³⁰⁴ Окривљеном је позив могао да упути само суд. Законик је за позив предвиђао строгу форму прописујући све његове елементе. Па је тако било прописано да се окривљеном позив доставља у затвореном писменом омоту који је обавезно морао да садржи: назив суда који позива, име и презиме окривљеног, законски назив кривичног дела које му се стављало на терет, место где је окривљени имао да дође, дан и час када је требао да дође, назначење да се позива у својству окривљеног и упозорење да ће у случају недоласка бити принудно доведен, службени печат, и име и презиме судије који га је позивао. Уколико се окривљени први пут позивао морао је бити поучен о праву да узме браниоца и да бранилац може присуствовати његовом саслушању. Такође, приликом првог саслушања, односно достављања оптужнице без спровођење истраге, оптужног

³⁰⁴ Станко Бејатовић, *Кривично процесно право*, Савремена администрација, Београд 2003, 248.

предлога или приватне тужбе окривљени се морао поучити о обавези да одмах обавести суд о промени адресе или о намери да промени боравиште уз предочавање законом предвиђених последица. Суд је позив упућивао на српском језику, осим уколико је у суду у службеној употреби био језик националне мањине, када је суд лицима која су припадници те националне мањине и у поступку се служе тим језиком могао позив доставити на језику националне мањине (члан 10.ЗКП/01).

Позив окривљеном за главни претрес у скраћеном поступку, поред наведених елемената, морао је садржати и назначење да на главни претрес може доћи са доказима за своју одбрану или да доказе благовремено саопшти суду како би се могли прибавити за главни претрес. У позиву се окривљени упозоравао да ће се главни претрес одржати и у његовом одсуству уколико су за то постојали законски услови. Уз позив окривљеном се тада достављао и оптужни предлог, односно приватна тужба. Такође, у позиву је окривљени морао бити поучен да има право да узме браниоца, али у случају да се бранилац не одазове на главни претрес или уколико окривљени узме тек на главном претресу браниоца, главни претрес се није морао одложити, осим уколико одбрана није била обавезна (члан 442. ЗКП/01).

Окривљени је био дужан да се одазове на позив суда, и та поука му је била саопштавана приликом првог саслушања уз упозорење на последице уколико по томе не поступи (члан 89. ЗКП/01).

Окривљеном се обавезно лично достављао позив за прво саслушање у претходном поступку и позив за главни претрес. То значи да му се позив предавао непосредно, а уколико се не би затекао тамо где се достављање имало извршити достављач је био дужан да се обавести кад и на ком месту може окривљеног затећи, и остављао би му писмено обавештење да ради примања позива буде у одређен дан и сат у свом стану или на свом радном месту. Уколико и после тога достављач није затекао окривљеног могао је позив предати некоме од његових одраслих чланова домаћинства који су били дужни да приме позив, а ако се они не затекну у стану позив би се предавао настојнику или суседу уколико они на то пристану. Уколико је достављање позива вршено на радном месту, а окривљени се тамо не затекне, достављање се могло извршити лицу овлашћеном за пријем поште који је био дужан да прими позив или лицу које је запослено на истом радном месту, ако оно пристане да прими позив.

Окривљени је могао одредити и неко друго лице за пријем позива. Достављање се вршило том лицу и сматрало се да је тиме позив уручен окривљеном.

Позив за главни претрес или други позив суд је могао и усмено саопштити окривљеном који се налазило пред судом, уз поуку о последицама недоласка. Овакав позив се обавезно морао забележити у записник који је окривљени морао потписати, осим када се радило о записнику о главном претресу. Када је у питању позивање за главни претрес, када одбрана није обавезна, окривљени се у позиву морао поучити да има право да узме браниоца, али да се главни претрес неће морати одложити због тога што бранилац није дошао на главни претрес или што је оптужени узео браниоца тек на главном претресу. Позив се морао доставити тако да између достављања позива и дана главног претреса остане довољно времена за припремање одбране. Колико је времена потребно за припремање одбране је фактичко питање, с тим што је Законик ограничавао као најкраће време у редовном и скраћеном поступку период од најмање осам дана, а за кривична дела за која се могла изрећи казна затвора од десет година или тежа казна, ово време износило је најмање петнаест дана. На захтев оптуженог или на захтев тужиоца, а уз пристанак оптуженог ови рокови су се могли скратити.

Законик је предвиђао и последице за случај да се окривљени не одазове позиву. Тако, последица недоласка на главни претрес, када је окривљени уредно позван, а свој изостанак не оправдао, састојала се у принудном довођењу окривљеног, с тим да ако довођење није било могуће одмах извршити веће је одлучивало да се главни претрес не одржи и издавало је наредбу да се окривљени на идући претрес принудно доведе, с тим да, ако до привођења окривљени оправда свој изостанак председник већа је могао опозвати наредбу за принудно довођење. У скраћеном поступку, иако је окривљени био уредно позван или му се позив није могао уручити због непријављивања суду промене адресе или боравишта, суд је могао одлучити да се главни претрес одржи и у његовом одсуству под условом да његово присуство није било нужно и да је пре тога био саслушан.

За разлику од суда који је једини могао позивати окривљеног, органи унутрашњих послова и јавни тужилац су могли позивати грађане. Орган унутрашњих послова могао је позивати грађане ради прикупљања обавештења. У том случају у позиву се морало назначити разлог позивања и својство у коме се грађанин позива.

Процесноправна последица неодржавања на позив органа унутрашњих послова био је принудно довођење лица које се није одазвало позиву. Принудно довођење је било могуће само уколико је грађанин на то био упозорен у позиву. Органи унутрашњих послова могли су позивати и осумњиченог уколико је постојао основ сумње да је учинио кривично дело. У том случају у позиву се осумњичени морао упозорити да има право да узме адвоката. Под условима под којима је орган унутрашњих послова могао позивати грађане и јавни тужилац је могао позивати грађане.

6. 1. 2. Позивање осталих учесника у поступку

Уз окривљене, законом прописану обавезу да се одазову позиву имали су сведоци (члан 96. ЗКП/01) и вештаци (члан 115. ЗКП/01). Прва дужност сведока била је да се одазове на позив суда и да лично дође пред суд који га позива.³⁰⁵ Позивање сведока вршило се достављањем писменог позива у коме је било обавезно навести: име и презиме и занимање позваног, време и место доласка, кривични предмет по коме се позива, назначење да се позивао као сведок и упозорење о последицама неоправданог изостанка. Сведоци су могли бити позивани и електронском поштом или другим електронски преносивим порукама, под условима да је такав начин позивања био могућ суду који је сведока позивао као и да је сведок потврдио да поседује техничке могућности за пријем таквог позива, као и уз додатни услов да је суд имао техничке могућности да обезбеди податке да је сведок примио такав позив.

Уколико се као сведок позивао оштећени суд је у позиву морао нагласити да ће се главни претрес одржати и без њега, а да ће се његова изјава о имовинско-правном захтеву прочитати. Такође, оштећени се у позиву упозоравао и на то да ће се, ако не дође на главни претрес, сматрати да није вољан да продужи гоњење ако јавни тужилац одустане од оптужбе. Оштећени као тужилац и приватни тужилац су се у позиву за главни претрес упозоравали да ће се ако не дођу нити пошаљу пуномоћника сматрати да одустају од оптужбе.

³⁰⁵ Момчило Грубач, *Кривично процесно право, увод и општи део*, Службени гласник, Београд 2002², 317.

Када је долазило у обзир одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом од другог лица, лице на које је имовинска корист пренесена или лице коме је имовинска корист прибављена, односно представника правног лица, позивао се ради саслушања, односно испитивања у претходном поступку и на главни претрес. У позиву су се та лица упозоравала да ће се поступак спровести и без њиховог присуства, када је у питању поступак за одузимање имовинске користи (Члан 514. ЗКП/01). Прикривени иследник се позивао преко непосредног старешине (Члан 504-њ ЗКП/01).

Позивање сведока који су били малолетна лица која нису навршила 16 година, вршило се преко њиховог родитеља, односно законског заступника, осим у ситуацијама уколико то није било могуће због хитности поступка или других околности. Осим малолетних лица Законик је предвиђао још неколико случајева посебне врсте позивања. Тако, војним лицима, припадницима страже у установама у којима су смештена лица лишена слободе и радницима сувоземног, речног, поморског и ваздухопловног саобраћаја позив се достављао преко њихове команде, односно непосредног старешине. Лицима која су уживала право имунитета у Србији, ако међународним уговором није било друкчије одређено, позиви су били достављани посредством Министарства надлежног за спољне послове. Држављанима Републике Србије у иностранству позиви су се достављали посредством дипломатског или конзуларног представништва Републике Србије у страној држави. Овакво достављање, било је могуће под условом да се страна држава није противила таквом начину достављања и да лице коме се вршило достављање добровољно пристане да прими позив. Приватном тужиоцу и оштећеном као тужиоцу, односно њиховом законском заступнику позив за главни претрес се достављао лично, с тим уколико им се није могао доставити позив лично суд би позив истакао на огласну таблу суда, и протеком рока од осам дана се сматрало да је извршено пуноважно достаљање позива.

Лицима која су учествовала у поступку, осим окривљеног, позиви, до завршетка главног претреса, могли су се предати учеснику у поступку који је пристајао да их уручи ономе коме су упућени, уколико би орган сматрао да је на тај начин обезбеђен њихов пријем. Ова лица, могла су се позвати телеграмом или телефоном, електронском поштом или другим електронским преносиоцима порука, под условом да је такав начин позивања био могућ органу које је вршио позивање, као и да је било могуће обезбедити повратни податак да је лице примило такав позив. Све ово, под условом да

се према околностима могло претпоставити да ће обавештење извршено на овај начин примити лице коме је позив упућен (члан 169. ЗКП/01).

Законик је предвиђао и последице за случај неодазивања позиву. Тако, сведок који је био уредно позван, а не би се одазвао на позив суду и при томе изостанак није оправдао или без одобрења или оправданог разлога би се удаљио са места где треба да буде испитан суд је могао наредити да се принудно доведе, а могао се и казнити новчаном казном до 100.000 динара (члан 108. ЗКП/01). У случају када се вештак не одазове позиву, а изостанак не оправда и поред тога што је био уредно позван, тада се могао принудно довести или казнити новчаном казном до 100.000 динара, а стручна установа којој је било поверено вештачење до 500.000 динара (члан 115. ЗКП/01). При томе, главни претрес је могао почети и без присутних сведока или вештака, у том случају веће је у току главног претреса одлучивало да ли услед одсуства сведока или вештака главни претрес треба прекидати или одложити.

Последица неодазивања приватног тужиоца на главни претрес на позив суда, па је тако било одређено да уколико приватни тужилац не дође на главни претрес иако је уредно позван или му се позив није могао уручити због непријављивања суду промене адресе или боравишта сматрало се да је одустао од тужбе (претпостављени одустанак), осим у скраћеном поступку када се главни претрес могао одржати и без присуства приватног тужиоца уколико је суду био поднет предлог да се главни претрес одржи у његовом одсуству (члан 59. ЗКП/01). Иста процесна ситуација је била и у односу на оштећеног као тужиоца који не приступи на главни претрес (члан 62. ЗКП/01). Слична процесна ситуациј била је и уколико се не појави на главном претресу, а уредно је позван или му се позив није могао уручити због непријављивања суду промене адресе или боравишта, тада се сматрало да не жели да настави гоњење (члан 63. ЗКП/01). У скраћеном поступку, уколико се поднесе предлог да се главни претрес одржи без оштећеног као тужиоца или приватног тужиоца, главни претрес се могао одржати и уколико се они не појаве на главном претресу.

Уколико пак на главни претрес не би дошао бранилац који је уредно позван, а не обавести суд о разлозима спречености чим за те разлоге сазна или уколико је бранилац без одобрења напустио главни претрес, оптужени би се позвао да одмах узме другог браниоца. Уколико оптужени то не би учинио веће је могло одлучити да се главни

претрес одржи без присуства браниоца. Док у случајевима обавезне одбране, када није постојала могућност да оптужени одмах узме браниоца, односно да га суд постави без штете за одбрану, главни претрес се морао одложити. Уредно позвани бранилац чији је неоправдани недолазак довео до одлагања главног претреса, веће је кажњавало новчаном казном од 50.000 динара и обавезно да плати трошкове одлагања главног претреса. Решење о томе са кратким образложењем уносило се у записник о главном претресу.

Ако на главни претрес, који је заказан на основу оптужнице јавног тужиоца, не би дошао јавни тужилац или лице које га замењује, главни претрес би се одложити. Једина санкција за неодржавање позиву јавног тужиоца, односно његовог заменика састојала се у томе што је председник већа о томе обавштавао надлежног јавног тужиоца. У скраћеном поступку, недолазак јавног тужиоца на главни претрес није имао процесних санкција обзиром да се главни претрес могао одржати и без уредно позваног тужиоца.

6. 2. Довођење

Следећа мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка било је довођење. Довођење је била тежа мера од позива и увек се одређивала наредбом. Довођење је представљало лишење слободе без затварања лица које се без оправданог разлога није одазвало на позив суда,³⁰⁶ или лица против кога је одређен притвор. Због тога је правна теорија довођење називала и реални позив.³⁰⁷ Наредбу да се окривљени доведе могао је издати суд само у тачно одређеним случајевима, и то: уколико је било донето решење о притвору, уколико уредно позвани окривљени не би дошао, а свој изостанак не оправда, или ако се није могло извршити уредно достављање позива, а из околности очигледно је произишло да окривљени избегава пријем позива.³⁰⁸ Сведоци и други учесници у кривичном поступку су могли бити доведени само уколико је њихово присуство било обавезно, а нису се одазвали позиву нити су оправдали свој изостанак. Наредба се издавала писмено и морала је да

³⁰⁶ *Ibid*, 355.

³⁰⁷ *Ibidem*.

³⁰⁸ С. Бејатовић (2003), 249.

садржи: име и презиме окривљеног који се има довести, место и година рођења, законски назив кривичног дела које му се ставља на терет уз навођење одредбе Кривичног закона, разлог због ког је наређено довођење, службени печат и потпис судије који је наређивао довођење.

Наредбу за довођење извршавао је орган унутрашњих послова. Лице коме је било поверено извршење наредбе предавало би наредбу окривљеном и позивало га да са њим пође. Уколико би окривљени то одбио, доводио се принудно. Да би реализовали наредбу за довођење окривљеног овлашћена службена лица органа унутрашњих послова могла су и без одлуке суда ући у стан или друге просторије и изузетно спровести претресање без присуства сведока (члан 81. ЗКП/01).

Наредба за довођење против војних лица, припадника полиције и страже установа у којој су била смештена лица лишена слободе извршавале су њихове команде, односно установе.

Поред окривљеног, сведок или вештак је, такође, могао бити принудно доведен уколико је био уредно позван, а није се одазвао на позив суду и при томе изостанак није оправдао или сведок који се без одобрења или оправданог разлога удаљио са места где је требло да буде испитан.

6. 3. Забрана напуштања стана или места боравишта

Уместо мере обећања окривљеног да се неће крити Законик је предвидео нову меру која се односила на забрану напуштања боравишта. За ову меру можемо слободно рећи да је у почетку представљала замену претходне мере обећања окривљеног да се неће крити, не само због тога што је то мера која је прописана након што је из законског решења изостављена мера обећања окривљеног, већ се ова мера налази на истоветном месту где се у старом Закону о кривичном поступку налазила мера обећања. Међутим, каснијим изменама и допунама ова мера је еволуирала у потпуно самосталну меру, са далеко већим пољем примене. Тако, приликом доношења Законика о кривичном поступку мера је носила назив „Забрана напуштања боравишта“

да би каснијим изменама и допунама³⁰⁹ променила назив у „Забрана напуштања стана или места боравишта“.

Забрана напуштања стана или места боравишта могла се одредити уколико је постојала околност која је указивала да би окривљени могао побећи, сакрити се или отићи у непознато место или у иностранство. Ова мера се доносила образложеним решењем којим је забрањивано да се без одобрења напусти свој стан или место боравишта. Уз ову меру окривљеном се могло забранити посећивање одређених места, или састајања са одређеним лицима, или прилажења одређеним лицима, или је могло бити наложено да се повремено јавља одређеном државном органу, или му се привремено могла одузети возачка дозвола. Такође, окривљеном се могла привремено одузети путна исправа или возачка дозвола. Сви ови додатни услови могли су се изрећи и као самосталне мере.

Овом мером није се могло ограничити право окривљеном да живи у свом стану, да се несметано виђа са члановима своје породице, блиским сродницима и својим браниоцем. Решењем којим је изрицана ова мера окривљени се упозоравао да се против њега може одредити притвор ако прекрши изречену забрану.

У току истраге ову меру одређивао је и укидао истражни судија, а после подигнуте оптужнице председник већа или веће. Уколико меру није предложио јавни тужилац, а поступак се водио за кривична дела за која се гони по службеној дужности, пре доношења решења којим се мера налаже или укида, суд би затражио мишљење јавног тужиоца. Мера је могла трајати док је за то постојала потреба, а најдуже до правноснажности пресуде, с тим да је истражни судија, односно председник већа или веће било дужно да свака два месеца испита да ли је примењивање мере још потребно. Суд је могао одредити да се окривљеном који је имао неодложне потребе да путује у иностранство врати путна исправа, уколико је поставио пуномоћника за пријем поште у Републици Србији и обећао да ће се на сваки позив суда одазивати и положио јемство.

³⁰⁹ Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/09 од 3. септембра 2009.

Против решења којим је била одређена, продужена или укинута мера била је дозвољена жалба. О жалби је одлучивало веће од троје судија у року од три дана, с тим да жалба није задржавала извршење решења.

Суд је могао наложити да се према окривљеном којем је одређена ова мера примени електронски надзор ради контролисања поштовања ограничења која су окривљеном била одређена, под условом да то није шкодило здрављу окривљеног. Уређај за лоцирање окривљеног на зглобу руке или ноге причвршћавала су стручна лица, која су била у обавези да окривљеном дају детаљна упутства на који начин тај уређај ради.

6. 4. Јемство

Законик је прописивао услове под којима се могло одредити јемство (Члан 137 – 140. ЗКП/01). Тако, било је прописано да окривљени, који је требао да буде стављен у притвор или окривљени који је био већ стављен у притвор, само због постојања околности које су указивале да ће побећи или уколико је оптужени очигледно избегавао да дође на главни претрес, могао се оставити на слободи, односно могао се пустити на слободу уколико би он лично или неко други за њега пружио јемство да до краја кривичног поступка неће побећи. Уз то, окривљени је морао да да обећање, пред судом који одлучује о јемству, да се неће крити и да без одобрења неће напустати своје боравиште. Важно је напоменути да је изменама из 2009. године, проширено поље примене јемства, тако да се оно могло одредити и као обезбеђење поштовања ограничења мере забране напуштања стана или места боравишта.

Јемство је увек гласило на новчани износ. Приликом одређивања висине јемства, суд се руководио тежином кривичног дела, личним и породичним приликама окривљеног и имовним стањем лица које је давало јемство.

Јемство се могло састојати у 1) полагању готовог новца, хартије од вредности, драгоцености, или других покретних ствари веће вредности које су се лако могле уновчити и чувати; 2) стављањем хипотеке на износ јемства на непокретна добра лица

које даје јемство; 3) личној обавези једног или више грађана да ће у случају бекства окривљеног платити утврђени износ јемства.

Решење о јемству пре и у току истраге доносио је истражни судија, после подигнуте оптужнице председник већа, а на главном претресу веће. Решење којим се одређивало и укидало јемство обавезно се доносило након прибављеног мишљења јавног тужиоца уколико се поступак водио по његовом захтеву.

И поред тога што је било положено јемство, уколико је оно било положено због опасности од бекства, окривљени се могао ставити у притвор уколико на уредан позив не дође, а изостанак не оправда, или ако је против њега, пошто је остављен на слободи појави који други законски основ за притвор. Уколико је према окривљеном било одређено јемство због тога што је очигледно избегавао да дође на главни претрес, први наредни пут када на главни претрес не би дошао, а изостанак не би оправдао, стављао се у притвор. У ова два случаја јемство се укидало а положени новчани износ, драгоцености и хартије од вредности и друге покретне ствари враћале су се, а хипотека скидала. Јемство се укидало и када је кривични поступак био довршен решењем о обустави поступка или пресудом, с тим да уколико је пресудом изречена казна затвора, јемство се укидало тек када осуђени почне са издржавањем казне.

Поред тога што је било одређено да ако окривљени побегне вредност дата као јемство је припадала правосудном буџету, ова норма никада није заживела, обзиром да све време примене Законика није дошло до формирања правосудног буџета.

6. 5. Притвор

Притвор је био најстрожа мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. Могао се одредити само одлуком суда и под условима који су законом прописани. Поред тога, да би се одредио притвор било је потребно да је притварање било неопходно ради вођења кривичног поступка и ако се иста сврха није могла остварити другом мером. Законик је прописивао дужност свих органа који учествују у кривичном поступку и органа који пружају правну помоћ да

трајање притвора сведу на најкраћу неопходну меру и да поступају са нарочитом хитношћу ако се окривљени налази у притвору. У току целог поступка притвор се морао укинути чим би престали разлози на основу којих је био одређен (члан 141 – 147. ЗКП/01), тако да се трајање притвора морало свести на најкраћу неопходну меру (члан 16. ЗКП/01).

Одређивање притвора значило је одузимање слободе кратања окривљеном, али не и нужно смештање у судски затвор. Окривљени кој је био повређен или тешко болестан смештао би се у болницу на основу решења о притвору. Притвор је и тада текао без обзира што се окривљени налазио на лечењу.³¹⁰

6. 5. 1. Услови за одређивање притвора

Законик по први пут није предвиђао обавезан притвор и прописивао је шест услова због којих се факултативни притвор могао одредити. Прва претпоставка за одређивање притвора била је постојање основане сумње да је одређено лице учинило кривично дело. Поред основане сумње притвор се могао одредити уколико се: 1) окривљени крио или ако се није могла утврдити његова истоветност или ако су постојале друге околности које су указивале на опасност од бекства; 2) постојале околности које су указивале да ће окривљени уништити, сакрити, изменити или фалсификовати доказе или трагове кривичног дела или ако су особите околности указивале да ће окривљени ометати поступак утицањем на сведоке, вештаке, саучеснике или прикриваче; 3) постојале особите околности које су указивале да ће окривљени поновити кривично дело или довршити покушано кривично дело или да ће учинити кривично дело којим прети; 4) окривљени у својству оптуженог који је био једном уредно позван, а очигледно је избегавао да дође на главни претрес; 5) за кривично дело које се окривљеном стављало на терет уколико је била прописана казна затвора преко десет година, односно преко пет година за кривична дела са елементима насиља, и ако је то било оправдано због посебно тешких околности кривичног дела; 6) уколико је пресудом првостепеног суда окривљеном била изречена казна затвора од

³¹⁰ Васиљевић Тихомир, Момчило Грубач, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд 2003⁸, 265.

пет година или тежа казна и ако је то било оправдано због посебно тешких околности кривичног дела.

У скраћеном поступку разлози за притвор су били доста рестриктивнији и притвор се могао одредити у циљу несметаног вођења кривичног поступка против лица за које је постојала основана сумња да је учинио кривично дело само: 1) уколико се крило или ако се није могла утврдити његова истоветност или ако је постојала друга околност која је очигледно указивала на опасност од бекства; 2) уколико је у питању било кривично дело за које се могла изрећи казна затвора од три године, а особите околности су указивале да ће окривљени довршити покушано кривично дело или да ће извршити кривично дело којим прети или да ће поновити кривично дело.

Када је у питању поступак за примену мере безбедности, уколико се окривљени бранио са слободе, против њега је могао бити одређен притвор, поред основа због којих се притвор могао одредити у редовном поступку и уколико је постојала оправдана опасност да би услед душевне сметње могао да изврши кривично дело.

6. 5. 2. Поступак за одређивање, продужење и укидање притвора

Законик је прописивао и максимално трајање притвора у одређеним случајевима.³¹¹ Тако, притвор који је био одређен само због тога што се није могло утврдити истоветност лица могао је трајати док се истоветност не утврди. Притвор који је био одређен због тога што су постојале околности да ће окривљени уништити, сакрити, изменити или фалсификовати доказе или трагове кривичног дела или уколико су особите околности указивале да ће ометати поступак утицањем на сведоке, вештаке, саучеснике и прикриваче могао је трајати док се не обезбеде докази због којих је био одређен. Док, притвор који је био одређен због тога што је окривљени очигледно избегавао да дође на главни претрес могао трајати до објављивања пресуде. Максимално трајање притвора у истрази такође је било прописано Закоником. Тако, на основу решења истражног судије окривљени се могао задржати у притвору највише

³¹¹ Горан П. Илић, „О домашају одредбе чл. 146 ст. 3 и 4 ЗКП“, *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 57, Београд 2002, 51.

месец дана од дана лишења слободe. После тог рока окривљени се могао задржати у притвору само на основу решења о продужењу притвора. Притвор се по одлуци већа могао продужити највише за два месеца. Уколико се поступак водио за кривична дела за која се може изрећи казна затвора преко пет година или тежа казна, веће непосредно вишег суда, а на образложени предлог истражног судије или јавног тужиоца, из важних разлога могло је продужити притвор највише за још три месеца. Уколико се у наведеним роковима не би подигла оптужница окривљени би се пуштао на слободу.

Притвор се одређивао решењем надлежног суда. Били су прописани обавезни елементи које је свако решење о притвору морало да садржи, а то су: име и презиме лица које се притварало, кривично дело за које је он био окривљен, законски основ за притвор, време на које је одређен притвор, време лишења слободe, поуку о праву на жалбу, образложење основа и разлога за одређивање притвора, службени печат и потпис судије који је одредио притвор. Решење о притвору предавало се лицу на које се односи, у часу лишења слободe, а најдоцније у року од дванаест сати од часа лишења слободe, односно од привођења истражном судији. У списима се морало назначити дан и час лишења слободe и предаја решења. Против решења о притвору странке су могле изјавити жалбу. За решавање по жалби надлежно је било веће од тројице судија. Жалба, решење о притвору и остали списи су се достављали одмах већу. Жалба није задржавала извршење решења.

Уколико је јавни тужилац ставио предлог за одређивање притвора, а истражни судија се са тим није слагао, није могао одбити захтев за одређивање притвора, већ је могао само затражити да о томе одлучи веће. Против решења већа којим је био одређен притвор странке су могле изјавити жалбу. У погледу укидања притвора истражни судија га је могао укинути само уз сагласност овлашћеног тужиоца. Уколико између истражног судије и овлашћеног тужиоца није постојала сагласност, истражни судија је могао затражити да о томе одлучи веће. Једино, уколико се притвор укидао због истека рока трајања притвора, одлуку о томе доносио је само истражни судија. Одлуку о одређивању притвора доносила се по саслушању окривљеног.

Одлуку о продужењу или укидању притвора доносила се у седници већа, осим када је одлуку доносио истражни судија услед истека рока трајања притвора. Саслушању окривљеног могли су присуствовати јавни тужилац и бранилац

окривљеног, али то није била њихова обавеза. О овој радњи се водио посебан записник који је био приложен списима. Само изузетно се притвор могао одредити без саслушања окривљеног и то само у ситуацији када окривљеном позив за саслушање није могао бити уручен због недоступности или непријављивања промене адресе или уколико је постојала опасност од одлагања. Након подизања оптужнице редовна контрола притвора је вршена на сваких 30 дана до ступања оптужнице на правну снагу, а по истеку свака два месеца након ступања оптужнице на правну снагу. У овом периоду веће је било дужно да и без предлога странака испита да ли још постоје разлози за притвор и да донесе решење о продужењу или укидању притвора. Жалба против овог решења није задржавала извршење, док против решења већа којим је одбијен предлог за одређивање или укидање притвора жалба није била дозвољена.

Када је у питању поступак за примену мере безбедности када је окривљени учинио противправно дело које је законом одређено као кривично дело у стању неурачунљивости, а уколико се окривљени бранио са слободе против њега је могао бити одређен притвор, с тим да је суд пре доношења одлуке о притвору био дужан да прибави мишљење вештака. Након доношења одлуке о притвору окривљени се до завршетка поступка за примену мере безбедности смештао у одговарајућу здравствену установу или просторију која је одговарала његовом здравственом стању.

Притвор треба разликовати од одлуке о задржавању. Наиме, лице лишено слободе орган унутрашњих послова могло је изузетно задржати ради прикупљања обавештења или саслушања најдуже 48 часова од момента лишења слободе, односно одазивања позиву. О задржавању орган унутрашњих послова је морао одмах, а најкасније у року од два сата да донесе и уручи решење о задржавању лицу које је задржано. У решењу морају бити наведена дела за која се осумњичени терети, основи сумње, дан и час лишења слободе или одазивања позиву, као и време почетка задржавања. Против тог решења осумњичени и бранила имали су право жалбе истражном судији који је био дужан да о жалби одлучи у року од четири сата од пријема жалбе. Орган унутрашњих послова је такође био дужан да о задржавању одмах обавести истражног судију, с тим да је истражни судија могао захтевати да му орган унутрашњих послова одмах спроведе задржано лице. Чим би орган унутрашњих послова донео решење о задржавању, осумњичени је морао имати браниоца. Орган унутрашњих послова је имао овлашћење да лице лиши слободе уколико су постојали

разлози предвиђени за одређивање притвора, али уколико није донео одлуку о задржавању био је дужан да такво лице без одлагања спроведе надлежном истражном судији. Истражни судија је био дужан да лицу лишено слободе које му је доведено одмах саслуша и након саслушања одлучи да ли ће лице лишено слободе пустити на слободу или му одредити притвор.

6. 5. 3. Процесни значај притвора

Одлука о притвору је у разним фазама поступка имала посебан процесни значај и у мањој или већој мери утицала на даљи ток поступка. Па је тако, одређивање притвора било услов за обавезну одбрану (члан 71. ЗКП/01). Бранилац је имао право на поверљив разговор са осумњиченим који је био лишен слободе и пре него што осумњичени буде саслушан као и са окривљеним који се налазио у притвору. Контрола овог разговора пре првог саслушања и у току истраге било је допуштено само посматрањем али не и слушање (члан 75. ЗКП/01). Када је окривљеном био одређен притвор овлашћена службена лица органа унутрашњих послова могли су и без одлуке суда ући у стан или друге просторије ради извршења одлуке суда о притварању.

Приликом доношења првостепене пресуде, уколико је било донето решење о притвору оно се заједно са изреком пресуде морало унети у записник о главном претресу, што указује на значај који је Законик давао институту притвора, док је у пресуди којом је оптужени био оглашен кривим обавезни елемент био одлука о урачунавању притвора у изречену казну. Суд је био у обавези да када изрекне првостепену пресуду одлучи о томе да ли ће окривљеном бити продужен притвор или ће он бити пуштен на слободу. За разлику од тога притвор се увек укидао када је окривљени био ослобођен оптужбе или је оптужба била одбијена или уколико је био оглашен кривим а ослобођен од казне или је осуђен само на новчану казну, на казну рад у јавном интересу или казну одузимања возачке дозволе или је окривљеном изречена судска опомена, односно уколико је условно осуђен или уколико је због урачунавања притвора казну већ издржао, те уколико је оптужба била одбачена, осим због стварне надлежности. Притвор је након изрицања првостепене пресуде могао

трајати до упућивања окривљеног на издржавање казне, али најдуже до истека времена трајања казне изречене у првостепеној пресуди.

Законик је као посебну повреду Кривичног закона у жалбеном поступку предвиђао и питање да ли је повређена одредба о урачунавању притвора и издржане казне (члан 369. ЗКП/01). У погледу поступка пред другостепеним судом било је прописано да уколико се првостепена пресуда укида, а оптужени се налази у притвору другостепени суд је био у обавези да испита да ли постоје разлози за притвор и да донесе решење о продужењу или укидању притвора, против којег није била дозвољена жалба (члан 389. ЗКП/01). Такође, уколико су се услед преиначења првостепене пресуде стекли услови да се одреди, односно укине притвор другостепени суд је о томе доносио посебно решење против којег није била дозвољена жалба. У жалбеном поступку којим се решавало по жалби против решења којим се одређује, укида или продужава притвор када би другостепени суд решавајући о жалби укинуо решење и предмет упутио на поновно одлучивање био је дужан да истовремено одлучи и о притвору (члан 401. ЗКП/01).

Одлука о притвору, о његовом одређивању или укидању је била и предмет одлучивања по ванредним правним лековима. Тако, у поступку за понављање кривичног поступка, када је суд доносио решење којим се дозвољава понављање кривичног поступка и када би то решење постало правноснажно, обустављало би се извршење казне, али суд је на предлог јавног тужиоца био дужан да одреди притвор уколико су били испуњени услови за то (члан 411. ЗКП/01).

Када је у питању поступак за примену мере безбедности када је окривљени учинио противправно дело за које је законом одређено као кривично дело у стању неурачунљивости државни тужилац је суду подносио предлог да се изрекне мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, односно предлог за обавезно психијатријско лечење учиниоца на слободи, у тим случајевима када се окривљени налазио у притвору није био пуштан на слободу него се до завршетка поступка за примену мере безбедности привремено смештао у одговарајућу здравствену установу или у неку подесну просторију (члан 505. ЗКП/01).

Уколико је према одређеном лицу био одређен притвор, а оно није било лишено слободе од стране органа унутрашњих послова према таквом лицу могла се издати потерница уколико се налазило у бекству. Издавање потернице наређивао је суд пред којим се водио кривични поступак.

Законик је предвиђао и право на накнаду штете лицима која су била у притвору, а није дошло до покретања кривичног поступка или је поступак био обустављен правноснажним решењем или је правноснажном пресудом ослобођен од оптужбе или је оптужба била одбијена. Као и у случају када је услед грешке или незаконитог рада органа лице било неосновано лишено слободе или је било задржано дуже у притвору или у установи за издржавање казне. Као и у ситуацији када је неко лице у притвору провело дуже времена него што је трајала казна затвора на коју је било осуђено.

Орган унутрашњих послова, односно суд, били су дужни да о лишењу слободе одмах обавесте породицу лица лишеног слободе или другог лица са којим оно живи у ванбрачној или каквој другој трајној заједници, осим уколико се лице лишено слободе томе изричито противило. О лишењу слободе адвоката, орган унутрашњих послова је био дужан да без одлагања обавести надлежну адвокатску комору. Уколико је постојала потреба да се предузму мере за збрињавање деце и других чланова породице о којима се лице лишено слободе старало, о лишењу слободе обавештавао се надлежни орган социјалног старања. Такође, о стављању окривљеног у притвор суд је био дужан да у року од три дана обавести орган или послодавца код кога је окривљени био у радном односу.

6. 5. 4. Поступање са притвореницима

Законик је осим института притвора доста прецизно дефинисао и поступање са притвореницима (члан 148. – 153. ЗКП/01). Тако, било је одређено да се у току притвора није смела вређати личност и достојанство притвореника. Према притворенику су се могла примењивати само она ограничења која су потребна да се спречи бекство, подстрекавање трећих лица да униште, сакрију, измене или фалсификују доказе или трагове кривичног дела и непосредни или посредни контакти

притвореника усмерени на утицање на сведоке, саучеснике и прикриваче. У притвору у истој просторији нису могла бити затворена лица различитог пола. По правилу у истој просторији нису се могла смештати ни лица против којих је постојала основана сумња да су учествовали у извршењу истог кривичног дела, нити лица која су била на издржавању казне са лицима у притвору. Такође, уколико је то било могуће лица за која је постојала основана сумња да су извршила кривично дело у поврату нису била смештана у исту просторију са другим лицима лишених слободе на која би могла штетно да утичу.

Притвореник је имао право на непрекидан ноћни одмор сваког дана у трајању од најмање осам сати, као и кретање на слободном ваздуху у трајању од најмање два сата дневно. Такође, имао је право да носи своје одело, да се служи својом постељином и да о свом трошку набавља и користи храну, књиге, стручне публикације, штампу, прибор за писање и цртање и друге ствари које су одговарале његовим редовним потребама, осим предмета подобних за наношење повреда, нарушавања здравља и припрему бекства. За време трајања истраге, истражни судија је могао притворенику решењем привремено ускратити или ограничити коришћење штампе, уколико је то било од штете за успешно вођење поступка. За време боравка у притвору притвореник би се могао обавезати да обавља радове нужне за одржавање чистоће у просторијама у којима је боравио.

У погледу рада притвореника, они по правилу нису обављали никакав рад за време трајања притвора, али уколико је притвореник то захтевао истражни судија, односно председник већа, у споразуму са управом затвора, могао је дозволити да притвореник ради у кругу затвора на пословима који одговарају његовим психичким и физичким својствима, под условом да то није било штетно за вођење поступка. За тај рад притворенику је припадала накнада коју је одређивао управник затвора. Притвореник је могао примати и посете блиских сродника, а по његовом захтеву и лекара и других лица уколико је то одобравао истражни судија, и под његовим надзором или надзором лица које он одреди, а у границама кућног реда, с тим да је поједине посете истражни судија могао забранити ако би услед тога могла да настане штета за вођење поступка. Одлука о забрани посета доношена је у форми решења против којег је била дозвољена жалба. Бранилац је имао право на поверљив разговор са

осумњиченим који је лишен слободе и пре него што је био саслушан, као и са окривљеном који се налазио у притвору.³¹²

Дипломатски и конзуларни представници страних држава потписници одговарајућих међународних конвенција имали су право да, са знањем истражног судије, обилазе и без надзора разговарају са притвореницима који су држављани њихове државе. Заштитник грађана, комисија Народне Скупштине, а у складу са законом и међународне организације, у складу са потврђеним међународним уговорима, имали су право да несметано посећују притворена лица и да с њима разговарају без присуства других лица.

У погледу комуникације притвореник се могао дописивати са лицима ван затвора са знањем и под надзором истражног судије, односно председника већа, с тим да је истражни судија, односно председник већа, могао забранити слање и примање писама и других пошиљки штетних за вођење поступка. Одлука о забрани се доносила у форми решења против којег је била дозвољена жалба. Забрана се није могла односити на преписку притвореника са својим браниоцем, осим уколико законом није било другачије прописано, као и писма која је притвореник слао међународним судовима, међународним организацијама које су се бавиле заштитом људских права, Заштитнику грађана и домаћим органима законодавне, судске и извршне власти или пошту коју је од њих примао. Такође, није се могло забранити слање молбе, притужбе или жалбе лицу лишеног слободе или притвореног лица. Оваква писмена слала су се и примала у запечаћеној коверти које су се затварале и отварале пред притвореником и то само у циљу прегледа садржаја коверта, а не и садржаја писмена.

За време издржавања притвора притвореник је могао и одговарати за дисциплинске преступе. За дисциплинске преступе истражни судија, односно председник већа су могли изрећи дисциплинску казну ограничења посете, с тим да се то ограничење није односило на општење притвореника са браниоцем. Притвореник није могао бити дисциплински кажњен пре него што је био обавештен о дисциплинском преступу који му се стављао на терет, и пре него што му је била пружена прилика да изнесе своју одбрану и суд свестрано испита случај. Одлука о

³¹² Радмила Данић, *Практикум за кривично процесно право*, Београд 2005, 74.

дисциплинском кажњавању се доносила у форми решења против којег је била дозвољена жалба у рок од 24 часа од пријема решења, с тим да није задржавала извршење решења.

Надзор над притвореницима вршио је председник суда који је био на то овлашћен или судија кога он одреди. Председник суда или судија су били дужни да најмање једанпут недељно обиђу притворенике и да уколико нађу за потребно и без присуства надзорника и стражара се обавесте како се притвореници хране, како се снабдевају другим потребама и како се са њима поступа.³¹³ Уколико су биле уочене неправилности приликом обиласка затвора, постојала је обавеза да се о томе обавести министарство надлежно за правосуђе које је било дужно да у року од петнаест дана од дана пријема обавести председника суда, односно судију о мерама предузетим за њихово отклањање. Председник суда и истражни судија могли су у свако доба да обилазе све притворенике, да са њима разговарају и да од њих примају притужбе.

6. 6. Остале мере за несметано вођење кривичног поступка

Поред наведених мера Законик је предвиђао и друге мере за несметано вођење кривичног поступка, као што су мере за одржавање реда и мере за спречавање одуговлачења поступка.

Суд је био дужан да свој углед и углед странака и других учесника у поступку заштити од увреда, претњи и сваког другог напада. Да би испунио ту обавезу имао је могућност да новчан казни до 100.000 динара браниоце, пуномоћнике, законске заступнике, оштећене, приватне тужиоце или оштећене као тужиоце који у поднеску или усменој речи вређају суд или лица која учествују у поступку. Одлука о кажњавању доносила се у форми решења против којег је била дозвољена жалба. Уколико би јавни тужилац или лице које га заступа вређало другог, о томе се обавезно обавештавао надлежни јавни тужилац, а о кажњавању адвоката, односно адвокатских приправника обавештавала се адвокатска комора (Члан 173.ЗКП/01). Такође, учесника у поступку или друго лице које пред судом вређа сведоке или оштећене или им прети или

³¹³ В. Тихомир, М. Грубач (2003), 291.

угрожава њихову безбедност, опомене или новчано казни. У случају насиља или озбиљне претње суд је имао обавезу да обавести јавног тужиоца ради предузимања кривичног гоњења. У таквим случајевима на предлог истражног судије или председника већа, председник суда или јавни тужилац могли су захтевати да органи унутрашњих послова предузму посебне мере заштите сведока или оштећеног (члан 109. ЗКП/01).

У току истраге, истражни судија могао је казнити новчаном казном до 500.000 динара свако лице које је за време предузимања истражних радњи и после опомене нарушавало ред. Такође, уколико учешће таквог лица није било неопходно оно је могло бити удаљено са места предузимања те радње, с тим да окривљени није могао бити кажњен новчаном казном (члан 263. ЗКП/01).

У погледу ометања реда главног претреса Законик је предвиђао да уколико оптужени, бранилац, оштећени, законски заступник, пуномоћник, сведок, вештак, тумач или друго лице које присуствује главном претресу омета ред, нарушава достојанство суда или не поштује наређење председника већа за одржавање реда, председник већа га је могао опоменути, односно наредити да се удаљи из суднице, а могао га је казнити и новчаном казном до 500.000 динара. Уколико би лице које је било кажњено наставило да нарушава ред или не поштује наређења председника већа за одржавање реда (осим уколико се радило о оптуженом и браниоцу) тако да је тиме исказивао теже непоштовање суда или озбиљно ометање главног претреса, председник већа је био у обавези да направи посебан записник у којем би унео изјаву тог лица и описао његово понашање, које је заједно са копијом записника о главном претресу, а по потреби и копијом осталих списа, достављао председнику суда. Председник суда могао је у року од петнаест дана донети решење о кажњавању новчаном казном до 500.000 динара или казном затвора до петнаест дана или је могао кумулативно изрећи обе казне. Против решења о новчаном кажњавању могла се изјавити жалба већу од троје судија, с тим да жалба није одлагала извршење решења нити представљала разлог за прекид или одлагање главног претреса.

Изузетно, веће је могло и опозвати решење о кажњавању уколико се кажњено лице извинило суду и обећало да више неће ометати ред у судници. Уколико је оптужени био удаљен из суднице, председник већа је био у обавези да нареди да се он

врати у судницу одмах по завршетку радње у току које је био удаљен. Уколико је оптужени наставио да омета рад у судници, веће је доносило одлуку о његовом поновном удаљењу за одређено време, а ако је оптужени био већ саслушан на главном претресу онда и за све време док је трајао доказни поступак. Пре завршетка доказног поступка председник већа би обезбедио присуство оптуженог, обавестивши га о току главног претреса и упознавајући га са исказима претходно саслушаних саоптужених, односно омогућавајући му да прочита записнике о тим исказима, уколико би то оптужени желео, затим председник већа би позвао оптуженог да се изјасни о оптужби уколико то већ није учинио. Уколико би оптужени наставио да нарушава ред и да вређа достојанство суда, веће га је могло поново удаљити из заседања, и у том случају би се главни претрес довршио без присуства оптуженог, а пресуду би му саопштио председник већа или судија члан већа у присуству записничара.

Бранилац или пуномоћник који је после казне продужио да нарушава ред, веће је могло ускратити даљу одбрану, односно заступање на главном претресу и у том случају странка би се позвала да узме другог браниоца, односно пуномоћника. Уколико оптужени, који није био саслушан, то није могао да учини, односно уколико у случају обавезне одбране суд није могао без штете за одбрану да постави новог браниоца, главни претрес би се прекинуо или одложио, а бранилац би се обавезао да сноси трошкове таквог прекида, односно одлагања.

Када су председник већа или веће казнили адвоката или адвокатског приправника који омета ред, нарушава достојанство суда или не поштује наређења председника већа за одржавање реда, председник већа је о томе обавештавао надлежну адвокатску комору, која је била дужна да председника већа и председника суда у року од два месеца од дана пријема обавештења обавести о мерама које је предузела.

Уколико приватни тужилац или оштећени као тужилац не узме другог пуномоћника, веће је могло одредити да се главни претрес настави без пуномоћника, уколико би оценило да његово одсуство не би било штетно за интересе заступаног, а уколико би претрес прекинуо или одложило, у ситуацијама када то није било могуће да се настави без пуномоћника, пуномоћник се обавезивао да сноси трошкове таквог прекида или одлагања. Уколико се из суднице удаљио оштећени као тужилац или

приватни тужилац или њихов законски заступник, главни претрес се настављао и у њиховом одсуству.

Када је јавни тужилац или лице које га замењује ометало ред и нарушавало достојанство суда или није поштовало наређење председника већа за одржавање реда, председник већа би га опоменуо, а опомена би се уносила у записник о главном претресу и о томе би се обавестио надлежни јавни тужилац и непосредно виши јавни тужилац. Председник већа је могао и прекинути главни претрес и од надлежног јавног тужиоца затражити да одреди друго лице за заступање оптужнице (члан 299. ЗКП/01).

Од мера којима се спречавало одуговлачење кривичног поступка су је имао на располагању могућност кажњавања учесника у поступку који су покушавали да одуговлаче поступак. Кажњавање је било предвиђено као могућност, а не као обавеза.³¹⁴ Тако, суд је могао у току поступка казнити новчаном казном до 100.000 динара браниоце, пуномоћнике или законске заступнике, оштећене као тужиоце или приватне тужиоце уколико су њихови поступци очигледно били управљени на одуговлачење кривичног поступка. О кажњавању адвоката, односно адвокатских приправника обавештавала се адвокатска комора, а уколико јавни тужилац није суду благовремено поднео предлог или предузео другу радњу у поступку или је предузео са великим закашњењем, и тиме проузроковао одуговлачење поступка, о томе се обавештавао виши јавни тужилац (члан 218. ЗКП/01).

Поред тога, сведок који је дошао па након упозорења на последице није желео да без законског разлога да сведочи могао се казнити новчаном казном до 100.000 динара, а уколико би после тога одбијао да сведочи могао је још једном бити кажњен истом казном (члан 218. ЗКП/01). У случају да је вештак одбио да вештачи или није доставио налаз и мишљење у року који му је био одређен у наредби за вештачење могао се казнити новчаном казном до 100.000 динара, а стручна установа којој је било поверено вештачење до 500.000 динара (члан 115. ЗКП/01).

³¹⁴ В. Тихомир, М. Грубач (2003), 412.

ГЛАВА III

УПОРЕДНОПРАВНИ ПРИКАЗ

Када је у питању кривично процесно право све правне системе можемо поделити на континентално-европски и англосаксонски или *common law* правни систем.³¹⁵ Поред ове основне поделе, с једне стране и постојања тенденције за хармонизацијом нормативних решења у бројним правним системима, још увек се у упоредноправном смислу много разликују основна кривичнопроцесна решења, која су присутна у различитим државама, али је ипак неспорно да многи законски механизми показују и одређене мање или више изражене сличности.³¹⁶

1. КОНТИНЕНТАЛНО ПРАВО

1. 1. Република Француска

Законик о кривичном поступку Француске (*Code de procédure pénale*)³¹⁷ ступио је на снагу 2. марта 1959. године.³¹⁸ Основни циљ Законика био је да оснажи личне слободе, ауторитет судије и ефикасност кривичног правосуђа, што, имајући у виду

³¹⁵ Милан Шкулић, „Основи упоредног кривичног процесног права и основни проблеми реформе кривичног поступка Србије“, *Казнена реакција у Србији, Библиотека Crimen 19*, Правни факултет у Београду, Београд 2011, 56.

³¹⁶ *Ibid*, 54.

³¹⁷ Законик о кривичном поступку Француске, *Code de procédure pénale*, ЗКП/Ф, Законик/Ф.

³¹⁸ Законик о кривичном поступку донет је крајем Четврте Републике, а општи принципи објављени су у Књизи I, указ бр. 57-1426 од 31. децембра 1957. године. Поновним доласком на власт генерала Де Гола, у периоду оснивања нових институција Пете Републике, убрзава се рад на Законику и објављују књиге II до V, указом бр 58-1296 од 23. децембра 1958. године. Законик у Француској ступа на снагу 2. марта 1959. године, а по предлогу Де Гола планирано је да за територију Алжира ступи на снагу 1. марта 1962. године. Што се тиче прекоморских територија Француске, донети су акти бр. 83-520 од 27. јуна 1983. године и 96-268 од 28. марта 1996. године. Ови прописи сврстани су у Књигу VI Законика.

тадашње политичке и међународне околности, није било у потпуности могуће. Законик/Ф је временом претрпео и већи број измена и допуна. У погледу оних које су од значаја за мере за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка треба напоменути измене и допуне од 17. јула 1970. године, којима је извршена реформа притвора, затим измене и допуне од 6. августа 1975. године, којима су проширене личне слободе и права окривљеног. Посебно су значајне новине од 9. јула 1984. године, којима је ограничен притвор и дат већи значај улози адвоката у поступку. Измене и допуне од 9. септембра 1986. године имале су за циљ да регулишу поступак обавезног извођења притвореника пред суд, у циљу избегавања непотребних кашњења у истрази. Поред наведених, треба напоменути и измене и допуне од 4. јануара 1993. године, које се у доброј мери односе на овлашћења полиције у погледу ограничења слободе кретања лица.³¹⁹

Судови надлежни за суђења у кривичним стварима јесу:

Полицијски судови (*le tribunal de police*), који, без обзира на назив, представљају редовне судове и немају никакве везе са полицијом, нити извршном влашћу. У овим судовима суде судије појединци (*le juge tribunal d'instance*). Надлежност полицијских судова је одлучивање за прекршаје.³²⁰

Поправно одељење суда велике инстанце (*la chambre correctionnelle du tribunal de grande instance*), чија је надлежност за суђење по преступима. Поред кривичне, овај суд има надлежност и у грађанским стварима, а када суди у кривичним стварима овај суд суди у саставу од тројице судија професионалаца и назива се поправни суд (*le tribunal correctionnel*).

³¹⁹ Горан П. Илић, „Мере ограничења слободе у француском кривичном поступку“, *Безбедност*, бр. 1/99, Београд 1999, 139.

³²⁰ Сва кривична дела се у француском праву деле на: злочине (*les crimes*), преступе (*les delits*) и прекршаје (*les contraventions*), а разликовање се врши углавном према запрећеној казни. Поред ове поделе, Француско право познаје и тзв. флагрантна кривична дела за која се суди истог дана, а ако то није могуће најкасније у року од 3 дана од дана извршења кривичног дела. Услови за тзв. „моментално суђење“ (*comparution immediate*) су да је за односно кривично дело прописана казна затвора до седам година, да постоји сагласност окривљеног за овакав вид поступка и да постоје и други докази. О томе в. Вања Бајовић, „Убрзани поступак“, *Билтен Округног суда у Београду*, бр. 74, Београд 2006, 37.

Апелациони суд (*la cour d'appel*), надлежан је да као другостепени орган одлучује о апелима. Као посебно одељење Апелационог суда поступа Оптужно веће (*la chambre d'appel*), чија надлежност је да као другостепени орган поступа у току спровођења истраге.

Поротни суд (*la cour d'assises*), чија надлежност је суђење за злочине. Одлуке у овом суду доносе се у саставу од тројице судија професионалаца и девет судија поротника.³²¹

Касациони суд (*Cour de cassation*) је највиши суд у земљи, суди по правним лековима у последњој инстанци.

Од мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, Законик/Ф прописује: притвор, судску контролу, јемство и кућни притвор са електронским надзором. Основни принцип, у погледу ових мера, заснива се на томе да мере принуде које могу да се изврше према особи подвргнутој испитивању могу бити предмет доношења одлуке само ради стављања тог лица под ефективну контролу судске власти.³²²

Притвор (*la détention*) је прописан члановима 144–148. Законика/Ф.³²³ Сви услови за одређивање притвора се у француској правној теорији деле на материјалне и формалне. Први материјални услов везан је за тежину кривичног дела. Притвор се може одредити само за злочине и за преступе, и то у случају преступа за кривична дела за која је запређена казна строжа од једне године, односно од две године у осталим случајевима.³²⁴ Поред тежине кривичног дела потребно је да постоји и један од алтернативно постављених разлога, а то су: 1) да је притвор једини начин да се сачувају докази или материјалне индиције, или да се спречи притисак на сведоке или жртве, односно преварно договарање лица подвргнутог испитивању са саучесницима;

³²¹ Г. П. Илић (1999), 140–141.

³²² Serge Guinchard *et alia*, *Droit processuel, Droit commun et droit comparé du procès équitable*, Paris 2007⁴, 478.

³²³ Интересантно је да је према Законнику о кривичној истрази (*Code d'instruction criminelle* из 1808. године) притварање окривљеног било правило. Окривљени се обавезно притварао у истрази, а притвор је могао бити продужен до доношења коначне пресуде. Овај принцип је у битноме измењен доношењем Законика/Ф, а посебно изменама и допунама од 17. јула 1970. године.

³²⁴ Горан П. Илић, „Притвор – француска искуства“, *Страни правни живот*, бр. 1–2/99, Београд 2009, 59.

2) да је притвор једини начин да се заштити лице подвргнуто испитивању, као гаранција да ће бити држано на располагању суду, за окончање дела или за спречавање његовог понављања; 3) да је кривично дело због своје тежине, околности под којима је извршено или значаја штете коју је проузроковало, изазвало изузетан и дуготрајан поремећај јавног поретка, па се притвор показује као једини начин за превазилажење тог стања.³²⁵ Следећи услов за одређивање притвора јесте постојање озбиљних индиција (*les indices graves*), а то су оне индиције на основу којих судија који одређује притвор ствара уверење о постојању дела и учиниоца. Посебан материјални услов за одређивање притвора тиче се судске контроле. Наиме, лице подвргнуто испитивању по правилу се оставља на слободи, са судском контролом или без ње, осим уколико би се показало да је судска контрола недовољна или би то лице својевољно избегавало да изврши наметнуте обавезе, па се притвор у том случају показује као једина преостала мера за несметано вођење поступка. Формални услов за одређивање притвора огледа се у поступку за одређивање притвора. Наиме, суд је дужан да ради одређивања притвора одржи рочиште са контрадикторном расправом странака пред истражним судијом.³²⁶

Када истражни судија треба да одлучи о притвору о томе мора да обавести лице подвргнуто испитивању и да га упуту да има право на ангажовање адвоката³²⁷ по сопственом избору.³²⁸ Уколико лице подвргнуто испитивању или његов адвокат затраже посебан рок за припремање одбране, рочиште се може одложити за четири радна дана. У том случају истражни судија ће посебним решењем одредити привремено затварање лица подвргнутог испитивању. Након тога, као и уколико лице подвргнуто испитивању или његов адвокат не траже додатни рок за припремање одбране, одржава се рочиште на којем се одвија контрадикторна расправа. Републички тужилац, на том рочишту, износи своје захтеве, лице подвргнуто испитивању и његов бранилац своје наводе, а по завршетку ове расправе републички тужилац више не сме остати насамом са истражним судијом и записничарем. Након одржане расправе, истражни судија је дужан да донесе одлуку.

³²⁵ Jean Pradel, *Droit pénal comparé*, Paris 2002², 569.

³²⁶ Г. П. Илић (2009), 60.

³²⁷ Право на ангажовање адвоката лице подвргнуто испитивању има од момента хапшења. Jacqueline Hodgson, „The Role of Lawyers During Police Detention and Questioning: A Comparative Study“, *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, Vol. 7(2), New York 2015, 11.

³²⁸ J. Pradel (2002), 570.

Одлука о притварању лица подвргнутог испитивању доноси се у форми решења о одређивању притвора. То решење мора да садржи образложење, у оквиру којег морају бити образложене околности конкретног случаја, као и правна и чињенична питања на којима истражни судија заснива одлуку о притвору. Ако истражни судија нађе да нема услова за одређивање притвора, донеће решење које не мора бити образложено. Против решења истражног судије могуће је уложити апел о којем одлучује Оптужно веће. Рок за подношење апела је десет дана. У овом случају апел нема суспензивно дејство на одлуку о притвору, међутим, на посебан захтев лица подвргнутог испитивању или републичког тужиоца може се такво лице пустити на слободу до одлучивања по апелу. Овакав захтев назива се молба за привремену меру слободе.³²⁹

Дужина трајања притвора³³⁰ зависи од тога да ли се поступак води за злочин или преступ. Када се поступак води за злочине, притвор временски није ограничен. Истражни судија може одредити притвор у трајању до једне године, а по истеку овог рока може продужити притвор за нових годину дана. На овај начин истражни судија може држати лице подвргнуто испитивању у притвору до доношења решења о окончању истраге. Након окончања истраге предмет се доставља оптужном већу у року од два месеца, јер се у супротном притворено лице пушта на слободу. Уколико је предмет достављен у року, оптужно веће има овлашћење да донесе одлуку о стављању под оптужбу, која у себи садржи и решење о хапшењу. Ово решење остаје на правној снази док не буде донета коначна одлука о предмету оптужбе. Када се поступак води за преступе, притвор се одређује на рок од четири месеца, с тим да га је могуће продужити више пута на исти или краћи временски период. Притвор у истрази не може трајати дуже од једне године, осим када се поступак води за преступ за који је запређена казна затвора од пет година, када може трајати најдуже две године. По правилу, притвор траје до окончања истраге, али се може укинути и раније. Уколико окривљени буде упућен пред поправно одељење, истражни судија може донети посебно решење о продужењу притвора за још највише два месеца од окончања истраге.³³¹ Против решења о продужењу притвора може се уложити апел у року од 15 дана.

³²⁹ Г. П. Илић (2009), 61–62.

³³⁰ Интересантан је начин рачунавања рокова. У француском праву рок одређен на месеце истиче истим календарским бројем којим је и отпочео, па тако рок који је отпочео 2. јануара истиче 2. фебруара.

³³¹ Г. П. Илић (2009), 63–65.

Лице подвргнуто испитивању које се налази у притвору може бити пуштено на слободу на два начина: протеклом одређеног рока на који је притвор био одређен или пуштањем на слободу. Истражни судија или судија за слободу и притвор може и без захтева лица подвргнутог испитивању, по службеној дужности, донети одлуку о пуштању из притвора.³³² Захтев за пуштање на слободу могу поднети притвореник или његов бранилац, али га може поднети и републички тужилац. О захтеву је истражни судија дужан да одлучи у року од пет дана. Уколико судија пропусти тај рок, лице подвргнуто испитивању може захтевати да о притвору одлучи Оптужно веће, које је дужно да своју одлуку донесе у року од 20 дана, јер се у супротном притвореник пушта на слободу. Уколико захтев буде усвојен и лице подвргнуто испитивању буде пуштено на слободу, дужно је да истражног судију обавести о адреси на којој ће боравити и да се уредно одазива на позиве истражног судије. Истражни судија такође може овом лицу наметнути и неку од обавеза у оквиру судске контроле.³³³ Уколико Оптужно веће два пута одбије захтев, подносилац захтева може да упути Касационом суду апел, који је одмах прихватљив, али који мора да буде заснован на кршењу владавине права. Касациони суд мора да разматра апел у року од три месеца по пријему предмета, а у супротном се притвореник по сили закона пушта на слободу.³³⁴

Треба нагласити да према малолетним лицима млађим од 13 година није могуће одредити притвор, а уколико се поступак води за преступе, тада се притвор не може одредити нити према малолетним лицима млађим од 16 година. Када су у питању злочини, малолетницима старијим од 13 година могуће је притвор одредити једино уколико је он неопходан и не може се предузети нити једна друга мера.³³⁵

У погледу поступања са притвореницима, треба нагласити да се притворена лица смештају у затвор који се налази у седишту суда пред којим се води поступак. Притворена лица по правилу се не смештају заједно са осуђеницима, него у засебне ћелије у посебном делу затвора. Малолетници не смеју долазити у додир са пунолетним притвореницима. Притвореници могу обављати поједине послове, али нису дужни да носе затворску одећу. Имају право да слободно опште и дописују се са својим адвокатом. Друга преписка је подложна контроли затворских органа и може

³³² J. Pradel (2015), 725.

³³³ Г. П. Илић (2009), 67.

³³⁴ J. Pradel (2002), 573.

³³⁵ S. Guinchard *et al.*, 485.

бити достављена истражном судији на увид. Интересантно је да Законик предвиђа и могућност да притворено лице може изузетно изаћи из затвора уз одговарајућу пратњу. Сваки притвореник има право на посете од стране лица којима то допусти истражни судија, при чему му, у циљу истраге, ово право може бити ускраћено, изузев када се ради о посетама адвоката.³³⁶

Посебне мере за обезбеђење присуства окривљеног јесу хапшење (*l'arrestation*) и задржавање (*la garde à vue*). Ова два института се у француској правној теорији изучавају заједно, јер један условљава други.³³⁷ Хапшење је лишавање слободе лица подвргнутог испитивању које спроводи полиција без налога суда, с тим што током прелиминарног истраживања службеник полиције може да лиши слободе лице подвргнуто испитивању само уколико се оно одазове на позив, а у супротном хапшење се може извршити само по налогу тужиоца. Хапшење логично следи задржавање. Лице подвргнуто испитивању полиција може задржати најдуже 24 часа, а након тога тужилац може продужити задржавање за још 24 часа. Када се поступак води за кривична дела тероризма, по одлуци судије задржавање се може продужити за још 48 часова. Након истека ових рокова, лице подвргнуто испитивању мора се пустити на слободу или извести пред судију ради доношења одлуке о одређивању притвора.³³⁸

Налог истражног судије представља засебну меру за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. То је наредба којом се захтева појављивање одређеног лица пред судом или његово затварање. Истражни судија има на располагању могућност доношења четири врсте налога: налога за појављивање, налога за привођење, налога за затварање и налога за хапшење. Ови процесни инситути регулисани су члановима 122. и 123. ЗКП/Ф.

Налог за појављивање (*le mandat de comparution*) представља позив упућен неком лицу да у одређени дан и час дође пред суд. На основу тог налога се одређено лице не може лишити слободе, већ он представља захтев да се то лице појави пред судом, а истражни судија је тада у обавези да га одмах испита. Налог за привођење (*le mandat d'amener*) јесте наредба судије полицији да му се одмах доведе лице подвргнуто

³³⁶ Г. П. Илић (2009), 67–68.

³³⁷ J. Pradel (2002), 561.

³³⁸ *Ibid*, 560–565.

испитивању. Налог за затварање (*le mandat de depot*) представља налог којим истражни судија наређује управнику затвора да прими и затвори лице које му се доводи. Налог за хапшење (*le mandat d'arret*) представља наредбу да се одређено лице приведе и затвори. Њиме се полицији налаже да пронађу одређено лице и да га спроведу у одређену притворску јединицу, где ће бити лишено слободе.³³⁹

Судска контрола (*le controle judiciaire*) представља скуп ограничења која се могу наметнути лицу које је подвргнуто испитивању, а да се оно не притвори, односно представља скуп мера које имају за циљ да обезбеде присуство лица подвргнутог испитивању или несметано вођење кривичног поступка. Овај процесни институт регулисан је члановима 137. и 138. ЗКП/Ф.

Да би се одредила судска контрола, потребно је да буде испуњено више услова. Први је да се води поступак за кривично дело за које је прописана казна поправног затвора или тежа казна. Други услов се огледа у томе што се судска контрола може одредити само због неопходности истраге или у сврху мере безбедности. Под неопходношћу истраге треба тумачити опасност од бекства или уништење трагова кривичног дела, док као сврха мере безбедности судска контрола треба да има за циљ отклањање опасних стања лица против кога се води истрага. Трећи услов за одређивање судске контроле је формалне природе и састоји се у доношењу решења о стављању под судску контролу. Решење се може донети само на основу захтева тужиоца.³⁴⁰ Надлежан за доношење решења је истражни судија, који лицу подвргнутом испитивању може усмено саопштити да је решењем стављено под судску контролу, а против те одлуке ово лице има право подношења апела.³⁴¹

Судска контрола састоји се од 17 врста обавеза које се лицу подвргнутом испитивању могу наметнути у циљу обезбеђивања његовог присуства и несметаног вођења кривичног поступка.³⁴² Све обавезе можемо сврстати у четири групе. У прву групу се убрајају обавезе које имају за циљ да спрече бекство лица подвргнутог испитивању, и називају се мере надзора. Овим мерама може се забранити напуштање територије Француске, напуштање пребивалишта, као што се могу поставити и услови

³³⁹ J. Pradel (2015), 676–680.

³⁴⁰ *Ibid.*, 702.

³⁴¹ Г. П. Илић (1999), 147–148.

³⁴² J. Pradel (2015), 702.

под којима се пребивалиште може напустити. Поред тога, у ову групу мера спада и обавеза одређеном лицу да обавештава суд или други државни орган о свом кретању изван одређених територија, периодично јављање органима које одреди суд или обавеза одговора на позив одређеном органу. Такође, у ову групу мера спадају и мере којима се одузима путна исправа.

Друга група обавеза има за циљ да спрече извршење нових кривичних дела. У ту сврху, суд може лицу које је подвргнуто испитивању забранити посећивање одређеног места, односно одредити места на која сме да одлази. Затим, може се забранити управљање моторним возилом, као и одузети возачка дозвола, која се мора предати судској писарници. Суд може лицу које је подвргнуто испитивању забранити контакте или састајање са одређеним особама. Уколико се према лицу подвргнутом испитивању води поступак за кривично дело које је учинило приликом обављања своје професионалне делатности, може му се забранити обављање одређених професионалних или друштвених активности, с тим да му се не може забранити вршење изборних мандата или синдикалних активности. Уколико се адвокату забрани обављање делатности, о овој одлуци је потребно обавестити Адвокатску комору. Лицу коме се ставља на терет да је кривично дело учинило приликом обављања своје професије, може се изрећи забрана издавања чекова, забрана држања или ношења оружја, као и привремено одузимање оружја и његова предаја судској писарници.

У трећу групу обавеза које се могу наметнути судском контролом спадају обавезе које имају за циљ да заштите лице подвргнуто испитивању. То су обавезе медицинског карактера, као и оне које одређују обавезну едукацију. Обавезе везане за едукацију могу бити оне које су везане за школовање, као и едукацију везану за конкретне професионалне активности лица које је подвргнуто испитивању. Мере медицинског карактера су оне које имају за циљ лечење од зависности, медицинско испитивање, уз могућност упућивања у здравствену установу. Законик дефинише да лице које је подвргнуто медицинском третману, односно коме је наметнута обавеза лечења има право на слободан избор свог лекара и установе у којој ће се подвргнути лечењу.

Четврта група мера има за циљ да заштити жртву кривичног дела. Овим мерама иде се за тим да се обезбеди гаранција права жртве у поступку, њено лично и стварно обезбеђење. Тако лице подвргнуто испитивању може бити обавезано да пружи потврду

о властитом доприносу плаћања породичних трошкова или давању издржавања. Према схватању Касационог суда, овим мерама не може се наложити плаћање раније насталих трошкова.³⁴³

Према оптуженом се може изрећи једна или више обавеза из судске контроле, при чему се могу изрећи само оне обавезе које су законом прописане. Како протеком времена поједине обавезе могу изгубити своју сврху или се може појавити потреба за другим видовима контроле, то судија у сваком моменту може изменити своју одлуку, укидајући или додајући поједине видове судске контроле.³⁴⁴

Како француско законодавство познаје кривичну одговорност правних лица, то је могуће и правна лица ставити под судску контролу, с тим да им се могу наметнути само оне обавезе које су примерене правном лицу, као што су мере обезбеђења ради заштите права оштећеног, забрана издавања чекова или обављања појединих пословних активности и сл.³⁴⁵

Када истражни судија одреди неку од мера прописаних судском контролом, оне могу трајати до окончања истраге. Након тога, истражни судија такође може продужити ове мере образложеним решењем и тада могу трајати до правоснажног окончања поступка, а под извесним условима и после тога. Без обзира што се решење о судској контроли доноси до завршетка истраге, она може престати и пре завршетка истраге.³⁴⁶

Решење којим истражни судија одређује, односно продужава судску контролу мора бити образложено. Против тог решења може се уложити апел. Одлука о престанку судске контроле доноси се такође у форми решења. Престанак судске контроле може се одредити по службеној дужности, на основу захтева јавног тужиоца, лица подвргнутог испитивању или његовог браниоца.³⁴⁷ Захтев се може поднети непосредно, давањем изјаве у судској писарници, или путем поште, слањем препорученог писма. Уколико се не одлучује по захтеву јавног тужиоца, пре доношења

³⁴³ Г. П. Илић (1999), 149–150.

³⁴⁴ J. Pradel (2015), 707.

³⁴⁵ Г. П. Илић (1999), 148.

³⁴⁶ *Ibid*, 152.

³⁴⁷ J. Pradel (2015), 707.

одлуке истражни судија ће, ради давања мишљења, захтев упутити тужилаштву, које је дужно да своје мишљење да у року од пет дана. Против решења којим се укида судска контрола могуће је поднети апел Оптужном већу. Уколико истражни судија одбије захтев за укидање судске контроле, и против овог решења је дозвољена жалба, а уколико не одлучи, лице које је поднело захтев може се обратити директно Оптужном већу, које је дужно да у року од 20 дана од дана пријема захтева одлучи по овом захтеву. Уколико пропусти овај рок, судска контрола се по закону сматра укинутом.

Уколико лице подвргнуто испитивању не испуњава обавезе наметнуте судском контролом, истражни судија ће спровести поступак у којем ће утврдити који је разлог неиспуњења одређене обавезе, па уколико утврди да разлог није виша сила или објективна немогућност лица подвргнутог испитивању да испуни своју обавезу, већ њено намерно неиспуњење, може одредити строжу меру судске контроле или притвор. При томе, уколико је донето решење о одређивању притвора, није од значаја то што је пре стављања под судску контролу лице према којем је притвор одређен већ провело у притвору максимално време трајања притвора.³⁴⁸

Јемство (*le cautionnement*) је прописано чланом 142. Законика/Ф. Поред тога што је француска правна теорија јемство третирала као вид судске контроле, оно се данас сматра самосталним процесним институтом. Наиме, за разлику од судске контроле, јемство не представља вид контроле, већ гаранцију да ће се лице подвргнуто испитивању појављивати пред судом³⁴⁹

Јемство према француском законодавству има двоструку улогу. С једне стране, треба да представља гаранцију појављивања лица пред судом, као и гаранцију испуњења обавеза које су наметнуте судском контролом. С друге стране, јемство може да представља и гаранцију да ће се платити одштетни захтев и намирити трошкови кривичног поступка.³⁵⁰

³⁴⁸ Г. П. Илић (1999), 152.

³⁴⁹ J. Pradel (2015), 702.

³⁵⁰ Г. П. Илић (1999), 150.

Када одређује висину јемства суд мора да води рачуна о приходима лица подвргнутог испитивању и о висини штете причињене кривичним делом.³⁵¹ Приликом одређивања јемства лице подвргнуто испитивању може захтевати да његова висина не прелази одређени износ, а у случају да овај захтев буде одбијен против њега се може поднети апел. Јемство се полаже у судској писарници и може се састојати у готовом новцу, сертификованим чековима и банкарској гаранцији. Положени износ јемства суд је дужан да у року од два дана преда Фонду за депозит.³⁵²

Након окончања поступка, уколико је лице испуњавало обавезе које су јемством биле одређене и уколико не избегава извршење пресуде, први део јемства му се одмах враћа. У противном тај део јемства припада држави. Јемство се под истим условима враћа и када је донета ослобађајућа пресуда или је поступак правоснажно обустављен, односно када је лице подвргнуто испитивању оглашено кривим, али је ослобођено казне. Други део јемства представља гаранцију да ће бити исплаћени имовинскоправни захтев и трошкови поступка. Да би се исплатио новчани износ из јемства по овом основу, није потребан пристанак осуђеног. Из јемства се може исплатити имовинскоправни захтев само у односу на онај део захтева који се односи на кривично дело за које је лице осуђено и у поступку у којем је положено јемство. Да би се исплатио имовинскоправни захтев, неопходно је да лице којем је досуђен упуту суду предлог да му се он из јемства исплати. На основу таквог предлога суд доноси одлуку да се из јемства исплати имовинскоправни захтев, с тим што може одбити овакав захтев уколико су приложени докази да је обавеза већ исплаћена у целости. Уколико је осуђено лице своје обавезе намирilo, у односу на имовинскоправни захтев и трошкове поступка, други део јемства му се враћа.³⁵³

Интересантно је решење у француском законодавству према којем се из јемства могу наплатити имовинскоправног захтев и судски трошкови. Наиме, и у нашој судској пракси су неретке ситуације у којима учинилац кривичног дела избегава да плати имовинскоправни захтев или трошкове кривичног поступка, а да је пре тога положио јемство у вишеструким новчаним износима. Суштински, и по нашем законодавству не би постојале законске сметње да се трошкови поступка и имовинскоправни захтев у

³⁵¹ J. Pradel (2002), 578.

³⁵² Г. П. Илић (1999), 151.

³⁵³ *Ibid*, 152–153.

поступку принудног извршења наплате из јемства, међутим, проблем се јавља у томе што јемство престаје када пресуда постане правоснажна, односно када окривљени ступи на издржавање казне, а трошкови поступка и имовинскоправни захтев се могу принудно наплатити тек истеком паричног рока након правоснажности пресуде, односно најчешће када је јемство већ враћено. Стога сматрамо да би овакво решење могло бити примењиво и у нашем праву, и стоји предлог *de lege ferenda* да се примена овог института прошири тако да услов за враћање јемства буде да је окривљени измирио обавезе по основу имовинскоправног захтева, трошкова поступка и одузете имовинске користи.

Засебна мера за обезбеђење присуства окривљеног јесте кућни притвор са електронским надзором (*l'assignation à résidence avec surveillance électronique*). Овај процесни институт у француско право је уведен 2000. године, а од тада је претрпео више измена. Прописан је чланом 142. ЗКП/Ф. Поред тога што је у почетку сматран видом судске контроле, данас га правна теорија сматра самосталном мером.³⁵⁴

Да би се одредио кућни притвор са електронском наруквицом, неопходно је да постоји захтев или сагласност лица подвргнутог испитивању, као и да се против њега води поступак за кривично дело за које је прописана казна строжа од две године затвора. Формални услов је постојање одлуке истражног судије или судије за слободу и притвор. Судија своју одлуку доноси у форми образложеног решења, након што провери постоје ли техничке могућности за одређивање ове мере.

Мера се састоји у томе што лице према којем је одређена мора да остане у стану који се налази на адреси коју је одредио судија и сме да га напусти само под условима одређеним од стране судије. Мера се одређује на шест месеци, али ју је могуће продужити с тим да не може трајати дуже од две године.³⁵⁵

Законик/Ф посебну пажњу поклања примени ове мере према малолетницима. Да би се кућни притвор са електронским надзором могао изрећи према малолетним лицима, треба да буду испуњени одређени услови. Наиме, малолетним лицима од 13 до 16 година не може се одредити кућни притвор, осим када су претходно стављени под

³⁵⁴ J. Pradel (2015), 709.

³⁵⁵ *Ibidem*.

судску контролу, а малолетницима старијим од 16 година кућни притвор се може одредити под истим условима као и пунолетним лицима. Ако се кућни притвор одређује на адреси правних заступника малолетника, мора се претходно прибавити њихова писмена сагласност.³⁵⁶

1. 2. Савезна Република Немачка

Према одредбама члана 2. Устава Немачке право на слободу може бити ограничено само законом у складу са гаранцијама предвиђеним у члану 104. Устава, који, између осталог, гарантује да се лишење слободе може извршити само на основу закона и у складу са законом. Лишење слободе може се предузети само на основу одлуке суда, а уколико такве одлуке нема, она се мора хитно прибавити. Притворено лице не сме бити психички или физички злостављано.

Област кривичнопроцесног права регулисана је првенствено Законом о кривичном поступку.³⁵⁷ Овај Закон донет је 1. фебруара 1877. године, али је услед великог броја измена и допуна поново био објављен 7. априла 1987. године.³⁵⁸ Поред овог Закона, кривичнопроцесна материја регулисана је и одредбама Основног закона о судовима³⁵⁹ и Закона о судском поступку према малолетницима.³⁶⁰

Основна начела немачког процесног права су: начело официјелности (члан 152. став 1. ЗКП/Н), начело акузаторности (члан 151. ЗКП/Н), начело легалитета (члан 152.

³⁵⁶ *Ibid*, 710.

³⁵⁷ Закон о кривичном поступку Немачке – Закон/Н, ЗКП/Н, пречишћен текст објављен 7. априла 1987. године, а последње измене донете су 23. априла 2014. године (Strafprozeßordnung (StPO) BGBl. I S. 1074, ber. S. 1319).

³⁵⁸ Закон о кривичном поступку састоји се из осам књига. Прва књига носи наслов „Општи прописи“ и њом су регулисана општа начела поступка, као и норме које се односе на цео поступак. Друга књига се назива „Првостепени поступак“, а према Закону о кривичном поступку Немачке првостепени кривични поступак се дели на три фазе: на претходни поступак, међупоступак и главни претрес. Трећа књига регулише поступак по правним лековима. Понављање поступка регулисано је четвртом књигом. Пета књига регулише учествовање оштећеног у поступку. Предмет шесте књиге су посебни видови поступка, седма књига односи се на извршење санкција и трошкова кривичног поступка, док осма књига у првом делу садржи одредбе за коришћење информација ван поступка, други њен део регулише податке, док трећи регулише регистар поступака који се воде пред Јавним тужилаштвом.

³⁵⁹ Основни закон о судовима – ОЗС/Н, донет 27. јануара 1877. године, пречишћен текст објављен 9. маја 1975. године (Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) BGBl. I S. 2847).

³⁶⁰ Закон о судском поступку према малолетницима од 1. јануара 1975. године (Jugendgerichtsetz *(JGG) BGBl. I S. 3427).

став 2. ЗКП/Н), начело претреса (члан 155. и 244. ЗКП/Н), начело концентрације (члан 163. став 2. ЗКП/Н), начело јавности главног претреса (члан 169. ЗКП/Н), начело усмености главног претреса (члан 261. и 264. ЗКП/Н) и начело непосредности (члан 250. ЗКП/Н).³⁶¹

У погледу организације судова у Немачкој надлежност је подељена између основних судова, поротних судова, земаљских судова, већа за извршење казни, Врховног земаљског суда и Савезног суда.

Основни суд (Amtsgerichte) у кривичним стварима надлежан је за кривична дела: 1) за која није запређена казна виша од три године лишења слободе, односно мера смештаја окривљеног у психијатријску болницу било самостално, или уз казну, или мера обезбеђења и чувања окривљеног; 2) за која није надлежан Земаљски суд или Врховни земаљски суд и 3) ако државни тужилац због посебног значаја ствари није тужбу подигао код Земаљског суда (члан 24. ОЗС/Н).

У оквиру суда може да суди судија појединац који је надлежан за кривична дела која се гоне по приватној тужби, дела за која је запређена казна лишења слободе до шест месеци, као и за кривична дела код којих се не очекује да ће бити изречена казна тежа од једне године. Поред судије појединца Основни суд може да суди и у поротном саставу. Код основних судова се за расправљање и одлучивање о кривичним стварима по којима не одлучује кривични судија формирају поротна већа (Schoffengerichte).

Земаљски судови (Landgerichte) надлежни су за поступак у другом степену на одлуке судија основног суда. Док су у првом степену надлежни за сва кривична дела која не спадају у надлежност основних судова и Врховног земаљског суда, суде и за кривична дела за која је запређена казна виша од три године, или мера смештаја у психијатријску болницу, било као самостална или уз казну, као и за дела за која је државни тужилац због њиховог посебног значаја подигао тужбу код Земаљског суда. Такође, надлежни су и за одређена кривична дела која су таксативно набројана Законом (члан 74. до 74е ОЗС/Н).

³⁶¹ Јирген Ден, „Вовед уз Закон за кривична постапка на Сојузна република Германија“, *Закон за кривична постапка на Сојузна република Германија*, Магор ДОО, Скопје 2009, 20.

Веће за извршење казни (Strafvollstreckungskammern) формира се при Земаљском суду уколико се на његовом подручју налази установа у којој пунолетна лица издржавају казне лишења слободе или мере безбедности којима се одузима слобода, или седишта других органа за извршење казни.

Врховни земаљски суд (Oberlandesgerichte) у првом степену суди за тачно одређена кривична дела, као што су: издаја мира, велеиздаја, издаја државе и њене спољне сигурности, напад на органе и представнике стране државе, кривична дела према уставним органима, геноцид и сл. У поступцима по ревизији одлучује на пресуде кривичног судије против којих се може улагати ревизија, пресуде које је донело мало или велико кривично веће, по пресудама земаљских судова донетих у првом степену уколико је ревизија усмерена искључиво на повреду државноправне норме. Одлучује у другом степену о жалбама против одлука кривичног судије, ако није заснована надлежност кривичног већа или Савезног суда (члан 120. ОЗС/Н).

Савезни суд (Bundesgerichtshof) је надлежан за расправљање и одлучивање по ревизијама против пресуда Врховног земаљског суда донетих у првом степену, као и о правним лековима против пресуде земаљских судова донетих у првом степену уколико није заснована надлежност Врховног земаљског суда (члан 135. ОЗС/Н).

Од мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, Закон/Н највећу пажњу поклања притвору, док су остале мере за обезбеђење присуства окривљеног знатно мање заступљене, а поједине су прописане само као алтернатива притвору или као обавезе којих се окривљени мора придржавати да би привремено био пуштен на слободу. Највећи број мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка прописан је у главама 9, 9а и 9б Закона/Н, а регулисан је члановима од 112. до 132а ЗКП/Н. Поред тога, специфичност немачког законодавства огледа се и у томе да су мере које се односе на одржавање реда у судници прописане Основним законом о судовима.

Притвор према окривљеном може се одредити ако постоји основана сумња да је извршио кривично дело, и ако постоји неки од разлога за његово притварање. Разлози за притварање ће постојати уколико се утврди да: 1) је окривљени побегао или се крије; 2) с обзиром на околности конкретног случаја постоји опасност да би окривљени могао

избећи кривични поступак (опасност од бекства); 3) понашање окривљеног даје повод за сумњу да: а) би уништио, изменио, склонио, прикрио или фалсификовао доказе, б) на недозвољени начин утицао на друге осумњичене, сведоке или вештаке, в) подстицао друга лица да учине то и уколико постоји опасност да би та лица стварно могла то учинити (опасност од уништавања трагова дела); 4) када не постоји неки од наведених разлога, али постоји основана сумња да је окривљени учинио неко од таксативно набројаних тешких кривичних дела, као што су кривична дела прописана немачким Међународним кривичним законом (VStGB); 5) када постоји основана сумња да је окривљени учинио неко од таксативно набројаних кривичних дела, а на основу чињеница постоји основана опасност да би пре доношења правоснажне пресуде могао учинити истоврсно кривично дело или довршити покушано,³⁶² а притвор је неопходан ради спречавања непосредне опасности за то, при чему се очекује да ће окривљеном бити изречена казна затвора у трајању дужем од једне године.³⁶³

С друге стране, постоје одређена законска ограничења у погледу тумачења појединих притворских разлога. У првом реду притвор се не сме одредити ако није сразмеран значају предмета и очекиваној казни или мери безбедности. Закон/Н садржи и посебне одредбе које се односе на багателна кривична дела. То су кривична дела за која је предвиђена казна затвора до шест месеци или новчана казна до 180 дневних глоба. У том случају не може се наредити притвор због опасности од уништавања трагова кривичног дела, а притвор због опасности од бекства може се одредити само: 1) ако окривљени претходно није дошао на главни претрес, или ако је покушао да побегне; 2) нема пребивалиште или боравиште на територији важења немачког законодавства; 3) уколико не може да докаже свој идентитет.³⁶⁴

Притвор се увек одређује решењем које доноси судија.³⁶⁵ У решење о одређивању притвора уносе се подаци о окривљеном, делу за које постоји основана сумња да је

³⁶² Овај притворски основ не треба мешати са тзв. превентивним притвором. Реч је о једној врсти кривичне санкције, која се може одредити према учиниоцу дела након издржавања казне. О томе в. Grischa Merkel, „Incompatible Contrasts? - Preventive Detention in Germany and the European Convention on Human Rights“, *German Law Journal*, Vol. 11 No. 09, German 2010, 1046-1066.

³⁶³ Gerd Pfeiffer, Thomas Fischer, *Strafprozeßordnung, Kommentar*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, Munchen 1995, 244.

³⁶⁴ Theodor Kleinknecht, Karlheinz Meyer, Lutz Meyer-Großner, *Strafprozeßordnung, Gerichtsverfassungsgesetz, Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, Munchen 1997⁴³, 385.

³⁶⁵ Rodolphe Juy-Birmann, „The German system“, *European Criminal Procedures*, Cambridge university press, Cambridge 2002, 335.

учињено (време и место извршења, законска обележја кривичног дела и одговарајуће казнене одредбе које треба да се примене), притворски разлог као и чињенице на којима се базира сумња да је окривљени учинио кривично дело и разлози за притвор, осим уколико би се на тај начин угрозила национална безбедност. Приликом лишења слободе окривљеном се обавезно уручује примерак решења, а уколико то није могуће јер не разуме немачки језик, онда ће на језику који разуме одмах бити обавештен о разлозима одређивања притвора и оптужбама против њега, а преведени писмени отправак решења ће му се доставити накнадно. Приликом лишења слободе окривљени се мора упознати са својим правима, на њему разумљивом језику.

Када је окривљени лишен слободе на основу решења о одређивању притвора, одмах се изводи пред надлежног судију, који има обавезу да га саслуша у вези с делима која му се стављају на терет. Саслушање се мора обавити истог дана, а најкасније сутрадан.

Све док се окривљени налази у притвору, у сваком моменту може тражити од суда да испита треба ли притвор укинути или одложити извршење решења о притварању.³⁶⁶ Важно је напоменути да судија може укинути притвор или само одложити извршење решења о притварању. Да би утврдио постоји ли нека од важних околности за одлуку о притвору, судија може наредити спровођење истражних радњи. Против решења о одређивању притвора може се поднети жалба.

Ако је притвор трајао дуже од три месеца, а окривљени не затражи његово преиспитивање, нити поднесе жалбу против решења о њему, контрола притвора извршиће се по службеној дужности, осим у случају када окривљени има браниоца. У случају контроле одлука се доноси након одржаног рочишта, које се заказује на захтев окривљеног или уколико суд по службеној дужности то одреди. Уколико се након одржаног рочишта притвор продужио, окривљени има право на друго рочиште само ако је притвор трајао најкраће три месеца, а од последњег рочишта је протекло најмање два месеца. Рочиште се у сваком случају неће заказати за време трајања главног претреса или након доношења пресуде којом је изречена казна затвора или мера лишења слободе, односно мера безбедности или васпитна мера. Окривљени се

³⁶⁶ *Ibid*, 337.

обавезно приводи на рочиште, осим уколико се тог права не одрекне или уколико би његово довођење било скопчано са великом удаљеношћу, болешћу или другим непремостивим препрекама. У том случају на рочишту бранилац заступа интересе окривљеног.

Интересантно је решење у немачком законодавству према којем се контрола притвора по службеној дужности врши само уколико у том правцу није било предлога одбране или жалбе на решење о продужењу притвора. За разлику од немачког, у нашем правном систему одбрана може неограничени број пута предлагати укидање притвора, а и поред тога суд је дужан да врши контролу притвора по службеној дужности, чиме се ствара могућност за беспотребно понављање готово истоветних процесних института. Ово тим пре ако се има у виду да у пракси нису ретке ситуације у којима се против решења о продужењу притвора улаже жалба, а непосредно након тога и предлог за укидање притвора док о жалби још није ни одлучено, што представља једну врсту парадокса, јер је суд у ситуацији да одлучује о предлогу за укидање притвора, а да се не зна да ли је продужење притвора законито, што је посебно изражено у ситуацијама када је решење о продужењу притвора укинато. Стога је предлог *de lege ferenda* да се и у наше законодавство уведе обавеза контроле притвора по службеној дужности на свака два месеца од претходне контроле која је обављена по службеној дужности или по предлогу странака. У том случају жалба би била допуштена и против решења којим се одбија предлог, па би се рок од два месеца рачунао од момента када је претходно решење постало правоснажно.

Притвор се решењем судије може укинути, али се може и одложити његово извршење. Одлагање је могуће само у одређеним случајевима, па се тако, уколико је притвор одређен због опасности од бекства или колузионе опасности, извршење решења о притвору може одложити уколико би се та опасност могла отклонити неком блажом мером. У случају када је притворски разлог опасност од бекства, окривљеном се као блажа мера може изрећи обавеза: 1) да се у тачно утврђено време јавља судији, органу гоњења или служби коју одреди судија; 2) да без дозволе суда или органа гоњења не сме да напусти боравиште или пребивалиште или неко друго одређено место; 3) да сме да напусти свој стан само под надзором одређеног лица; 4) да буду депоноване одређене гаранције од стране окривљеног или другог лица. Када је у питању колузиона опасност, као блажа мера може се изрећи забрана успостављања

контакта са саокривљенима, сведоцима или вештацима. Одлагање извршења решења о одређивању притвора могуће је само уколико би се могло очекивати да ће се окривљени придржавати одређених обавеза и да би се на тај начин постигао циљ лишавања слободе.³⁶⁷

Поред наведених случајева, извршење решења о притвору може се одложити и уколико окривљени положи јемство. Јемство се састоји у полагању готовог новца, хартија од вредности, залагању имовине или давању гаранција одређеног лица. Јемство одређује судија који има дискреционо право да утврди висину и вид гаранције. Уколико окривљени затражи одлагање извршења решења о притвору давањем јемства, а ради се о окривљеном који не живи на подручју важења немачког закона, обавезан је да да пуномоћје лицу које живи на подручју надлежног суда ради пријема писмена.³⁶⁸

Након доношења решења о одлагању извршења решења о притвору, судија може наредити извршење притворског решења: 1) када окривљени грубо прекрши изречену обавезу или ограничење; 2) када окривљени припрема бег, или из неоправданих разлога изостане са главног претреса и поред тога што је уредно позван, или на други начин покаже да не оправдава указано поверење; 3) када се појави нов разлог за одређивање притвора. Јемство ће пропасти и висина јемства ће припасти буџету ако окривљени избегава и омета истрагу или избегава да ступи на издржавање казне лишењем слободе или мере безбедности којом се ограничава његова слобода. Насупрот томе, одлука којом је одложено извршење решења о притвору укинуће се увек када се укине решење о одређивању притвора, или када притвор или изречена казна затвора буду издржане. Под истим условима може се захтевати и укидање јемства.

Решење о притвору ће се укинути чим престану разлози за притвор или када се утврди да продужење притвора није сразмерно значају предмета или мери безбедности или васпитној мери. Такође, притвор се мора укинути уколико се окривљеном изрекне ослобађајућа пресуда или ако се у потпуности обустави поступак, као и када јавни тужилац то затражи пре подношења оптужног акта. У сваком случају, пуштање окривљеног на слободу не сме се одложити ради подношења правног лека.³⁶⁹

³⁶⁷ T. Kleinknecht, K. Meyer, L. Meyer-Großner, 395.

³⁶⁸ G. Pfeiffer, T. Fischer, 267.

³⁶⁹ *Ibid*, 287.

Немачко законодавство познаје и одустанак од лишења слободе. Он ће наступити уколико окривљени нема стално пребивалиште или боравиште на подручју важења немачког законодавства, а притвор се може одредити само због постојања опасности од бекства. Тада суд може одустати од притвора: 1) уколико се не очекује да ће окривљеном бити изречена казна затвора или лишења слободе ради изрицања мере безбедности или васпитне мере; 2) уколико окривљени положи одређену новчану гаранцију као обезбеђење наплаћивања очекиване новчане казне и трошкова поступка.

Притвор према немачком законодавству може трајати најдуже шест месеци. Међутим, од овог принципа постоји изузетак, а то је случај када се због посебне сложености или посебно великог обима чињеничног стања или других важних разлога у року од шест месеци не може донети пресуда. У том случају након шест месеци за продужење притвора надлежан је Врховни земаљски суд. Закон прописује и случај када мирује рок од шест месеци. То ће бити ситуација када је спис достављен на продужење Врховном земаљском суду у року пре истека шест месеци. Тада рок мирује до доношења одлуке Врховног земаљског суда, као и у ситуацији када је главни претрес закључен пре истека рока од шест месеци, до објављивања пресуде. Одлуку о продужењу притвора Врховни земаљски суд доноси након одржане усмене расправе. Притвор се може продужити након истека овог рока само на предлог државног тужиоца. Врховни земаљски суд може продужити притвор у неограниченом року, с тим што своју одлуку мора да контролише на свака три месеца, при чему могућност контроле може пренети на надлежни суд.

Закон/Н детаљно регулише и поступак са притвореницима. Притворено лице мора да буде одвојено од других лица која су осуђена за кривично дело, уколико постоје услови за то. Оно може да буде смештено у просторије са другим приведеним лицима само на његов изричит писани захтев, који у сваком моменту може опозвати. Поред тога, притвореник не сме да се смести у исту просторију са другим лицима када постоји опасност за угрожавање његовог психофизичког стања. Притворенику се могу наметати ограничења само ако то дозвољавају циљ притварања или прописи који регулишу кућни ред у казненој установи. Притворенику се о сопственом трошку могу обезбедити комфор и забава уколико то није у супротности са циљем притварања и уколико се на тај начин не ремети мир у казненој установи. Лици се притворенику

могу ставити само ако постоји опасност да ће применити силу против других лица или предмета, или уколико пружа отпор, покушава бекство, или када постоји опасност од самоубиства или самоповређивања. Ове мере одређује судија, а у хитним случајевима привремену меру оваквог карактера може да изрекне и јавни тужилац, руководилац казнене установе или друго службено лице под чијим надзором се налази притвореник.³⁷⁰

Посебна мера за обезбеђење присуства окривљеног јесте привремени смештај. Ова мера може се изрећи према лицима која су неурачунљива или је њихова урачунљивост смањена, а изрећи ће се када постоје разлози хитности у поступању и они који указују да такво лице треба сместити у болницу или установу за чување и лечење.³⁷¹ У том случају суд може, ако то захтева јавна безбедност, донети решење о привременом смештају таквог лица у неку од тих установа. Када престану разлози због којих је привремени смештај био одређен или када суд у првостепеној пресуди није наложио смештање оптуженог на психијатријску клинику или у установу за чување и лечење, решење о смештају ће се укинути.

Грађанско хапшење је посебна мера која се може применити према окривљеном. Свако може и без судске наредбе привремено лишити слободе лице затечено на извршењу кривичног дела или лице за којим је расписана потерница због кривичног дела, уколико постоји сумња да би то лице могло побећи или уколико је то потребно ради утврђивања идентитета. Поред грађанског хапшења, хапшење може спровести и полиција из свих разлога због којих се може обавити грађанско хапшење, али и ако постоји опасност од одлагања и онда када постоје претпоставке за доношење наредбе о притвору или о смештају у болницу или установу за чување и лечење.³⁷² Уколико окривљени не буде пуштен на слободу одмах, без одлагања, након хапшења, а најкасније следећег дана по лишењу слободе, привешће се судији основног суда који се налази на подручју на којем је лишен слободе. Уколико судија сматра да хапшење није било оправдано или да су за то престали разлози, наредиће да се приведено лице пусти. У супротном, на предлог државног тужиоца, одредиће притвор или смештајведеног у болницу или установу за чување и лечење.

³⁷⁰ T. Kleinknecht, K. Meyer, L. Meyer-Großner, 408.

³⁷¹ G. Pfeiffer, T. Fischer, 305.

³⁷² R. Juy-Birmann, 335.

Потерница је према ЗКП/Н засебни процесни институт. Њу може издати државни тужилац или судија када се окривљени налази у бекству или се крије, а постоји решење о одређивању притвора или о смештају у болницу или установу за чување и лечење. Уколико не постоји такво решење, потерница се може издати само против лица које је побегло након лишења слободе, у ком случају је може издати и полиција. Када се поступак води за кривична дела од великог значаја, јавни тужилац може издати и јавну потерницу уколико пребивалиште окривљеног на други начин не може да се утврди или је то утврђивање са сразмерно значајним потешкоћама. Под истим условима под којим се може изрећи јавна потерница према осумњиченом, може се изрећи и према сведоку. Овај вид потернице се може одредити и ради одузимања возачке дозволе, припремања полицијских досијеа, ДНК анализа или утврђивања идентитета одређеног лица.

Поред притвора и мера које представљају његову алтернативу, Закон/Н познаје засебне самосталне мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку. Прва од њих је неименована, а може се одредити према окривљеном који на подручју важења немачког законодавства нема стално пребивалиште или боравиште, а не постоје претпоставке за одређивање притвора. Тада суд може, у циљу обезбеђења несметаног вођења кривичног поступка, наложити да окривљени положи обезбеђење за очекивану новчану казну и трошкове поступка, и да за пријем судских писмена овласти неко лице које живи на подручју надлежног суда.

Привремена забрана обављања одређеног позива је посебна мера коју предвиђа Закон/Н. Она се може изрећи уколико постоји претпоставка да ће бити изречена мера забране бављења одређеним позивом или занимањем. Тада судија може својим закључком привремено забранити окривљеном да се бави одређеним позивом или занимањем, односно делатностима. Мера се може изрећи ако постоје важни разлози за њено одређивање, као и претпоставка да ће бити наређена привремена забрана вршења позива. Привремену забрану суд укида када престану разлози због којих је донета или уколико у пресуди није изречена ова мера.³⁷³

³⁷³ T. Kleinknecht, K. Meyer, L. Meyer-Großner, 456.

Када постоје хитни разлози који оправдавају претпоставку да ће возачка дозвола бити одузета, судија може закључком привремено одузети возачку дозволу. Привремено одузимање возачке дозволе укинуће се када престану разлози за примену ове мере или уколико суд у пресуди није изрекао одузимање возачке дозволе. У инострану возачку дозволу унеће се одлуке о привременој забрани управљања моторним возилом, а до уношења ове забелешке возачки документ може бити заплешен. Интересантно је да се ова мера не налази у глави која регулише мере за несметано вођење кривичног поступка, већ је регулисана чланом 111а ЗКП/Н, који се смештен у одељак који прописује привремено одузимање предмета.

Као у већини других, и у немачком процесном законодавству позив је најчешћа мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. Окривљени се позива на саслушање писаним позивом, с тим да у позиву може бити запређено да ће у случају изостанка бити наложено његово привођење. Сведоци и вештаци се такође позивају писаним позивом, а у позиву се упозоравају на последице изостанка (чланови 48. и 72. ЗКП/Н), које се састоје у обавезивању да надокнаде трошкове који су настали због изостанка. Истовремено може бити одређено да сведок плати новчану казну по одредбама Закона о јавном реду и сигурности, а у случају немогућности наплате новчане казне може бити одређен притвор. Поред тога, дозвољено је и привођење сведока. У случају поновног неодазивања позиву, сведок може још једном бити кажњен новчаном казном. Уколико сведок благовремено, пре спровођења процесне радње на коју је био позван, оправда свој изостанак, неће бити обавезан да надокнади трошкове и да плати новчану казну, а уколико о свом изостанку не обавести суд благовремено, неће морати да плати новчану казну само уколико учини вероватним да не сноси кривицу због таквог закашњења. Уколико сведок накнадно оправда свој изостанак, решење о кажњавању и наплати трошкова ће се опозвати. На вештаке се примењују одредбе о сведоцима.

Када председник већа одбије предлог за позивање неких лица, оптужени може та лица на главни претрес позвати непосредно. Ово овлашћење оптуженог није условљено претходним стављањем предлога, а непосредно позвано лице обавезно је да се појави пред судом само онда када одбрана пружи доказе да су путни трошкови и остали трошкови због доласка и изгубљеног времена обезбеђени у готовом новцу и депоновани у судској канцеларији. Уколико се на главном претресу покаже да је

саслушање непосредно позваног лица било корисно за разјашњење ствари, суд ће на предлог одлучити да се трошкови тих лица исплате из буџета (члан 220. ЗКП/Н).

Посебним одредбама регулисан је изостанак са главног претреса. Уколико оптужени изостане са главног претреса, а то није оправдао, суд ће наредити његово привођење и издати наредбу за лишење слободе (члан 230. ЗКП/Н). Уколико се, пак, оптужени након прекида главног претреса не врати, главни претрес се може окончати у његовом одсуству уколико је био саслушан о предмету оптужбе, а судија његово даље присуство оцени непотребним (члан 231. став 2. ЗКП/Н). Закон/Н санкционише и друге видове опструкције главног претреса, па ће се тако, уколико оптужени намерно или скривљено доведе себе у стање које га чини неспособним да учествује на претресу и тиме свесно спречи да се главни претрес одржи или настави у његовом присуству, главни претрес одржати у његовом одсуству, без обзира на то што раније није био саслушан, уколико суд сматра да његово присуство није неопходно. Када оптужени поново буде способан да учествује на главном претресу, суд ће га, уколико није започео објављивање пресуде, позвати, дозволити му присуство и у битноме обавестити о току главног претреса у његовом одсуству. Одлука о овоме се доноси у одсуству оптуженог након саслушања вештака о његовом стању. Уколико оптужени није имао браниоца, поставиће му се бранилац по службеној дужности (члан 231а ЗКП/Н). Уколико оптужени ремети ред на главном претресу недоличним понашањем, суд га може удаљити из суднице или ухапсити. У том случају главни претрес ће се наставити без његовог присуства уколико суд оцени да његово присуство није неопходно (члан 231б ЗКП/Н).

Интересантно је да су у немачком законодавству мере за одржавање реда на главном претресу, поред ЗКП/Н, делом регулисане и одредбама Основног закона о судовима (члан 176. до 183. ОЗС/Н). Тако се предвиђа да је за одржавање реда на главном претресу надлежан председник већа, а ако окривљени, сведок, вештак или лица која не учествују у поступку не поступају по наредбама за одржавање реда, суд их може удаљити из суднице на одређено време, али не дуже од 24 часа. Поред тога, против лица која се непристојно понашају на суђењу може се изрећи и новчана казна и затвор до једне недеље према одредбама Закона о јавном реду и сигурности. Против ових мера дозвољена је жалба у року од једне недеље након сазнања за изречену меру.

2. ПРАВО COMMON LAW

2. 1. Сједињене Америчке Државе

Иако је колевка англосаксонског права Енглеска, данас се типичним савременим представником тог великог правног система сматрају Сједињене Америчке Државе. Кривичнопроцесно право Сједињених Америчких Држава настало је под снажним утицајем класичног енглеског процесног права.³⁷⁴

Правосудни систем у Сједињеним Америчким Државама почива на принципу акузаторности уз формализовано суђење са поротом, уз правила о доказима који треба да штите поротнике од сопствених предрасуда.³⁷⁵ Мада, у научној литератури се све чешће указује на то да су суђења под све већим утицајем административних одлука државних органа и тужиоца, што у суштини суђењу даје призив инквизиторности.³⁷⁶

У Сједињеним Америчким Државама постоје два паралелна судска система. С једне стране постоје судови који су установљени Уставом Сједињених Америчких Држава, а с друге постоји организација правосудног система на нивоу сваке од савезних држава.³⁷⁷

Уставом Сједињених Америчких Држава уређује се организација и надлежност федералних судова. Федерални судови имају искључиву надлежност само за одређене случајеве, као што су предмети у вези с применом Устава САД и федералних закона, спорним ситуацијама између савезних држава, оценом уставности закона које је донео

³⁷⁴ Милан Шкулић, „Неурачунљивост и интоксикација учиноца у кривичном праву САД – сличности и разлике са неурачунљивошћу и скривљеном неурачунљивошћу у српском кривичном праву“, *НБП - Журнал за криминалистику и право*, бр. 2/15, Београд 2015, 2.

³⁷⁵ Ion Meyn, „The Unbearable Lightness of Criminal Procedure“, *American Journal of Criminal Law*, Vol. 42:1, Texas 2014, 41.

³⁷⁶ *Ibidem*.

³⁷⁷ Ана Кнежевић Бојовић, „Избор судија у Сједињеним Америчким Државама“, *Увод у право САД*, Институт за упоредно право, Београд 2008, 143.

Конгрес и предмети у којима се као странке јављају владе страних држава.³⁷⁸ У појединим случајевима надлежност је подељена између федералних и судова држава чланица, као што је случај са надлежношћу за вођење предмета у којима странке живе у различитим савезним државама. У погледу организационе структуре федералног правосудног система, у првом степену суде окружни судови. Цела Америка је подељена на 94 округа, и у оквиру свакога постоји најмање један првостепени окружни суд (District Court). У сваком окружном суду постоји најмање један судија магистрат (Magistrate Judge). Његова надлежност је да одлучује о свим процесним питањима од значаја за поступак, до почетка суђења пред великом поротом. У другом степену одлучује апелациони суд (Court of Appeal), а на територији Сједињених Америчких Држава устројено је 12 таквих судова.³⁷⁹ Највиши суд у земљи је Врховни суд Сједињених Америчких Држава (Supreme Court). То је једини суд који је установљен непосредно Уставом САД, а чини га девет судија, који увек суде у зборном саставу. Врховном суду председава председник Врховног суда САД (Chief Justice of the United States).³⁸⁰ Поред редовних, на савезном нивоу постоје и специјализовани судови са посебном надлежношћу, као што су царински суд, апелациони војни суд, порески суд итд.³⁸¹

Организација правосудног система на нивоу сваке од савезних држава је различито уређена. Поред тога што је правосудни систем сваке савезне државе специфичан, постоје и поједине заједничке карактеристике за све системе.³⁸² У свим државама постоји један највиши суд, који се најчешће назива врховни суд државе. Већина држава има апелационе, односно другостепене судове и првостепене судове.

У погледу мера за обезбеђење присуства окривљеног на главном претресу пред савезним судовима, правни систем Сједињених Америчких Држава познаје притвор,

³⁷⁸ В. Предраг Вукасовић, „Врховни суд САД – Организација, функције, рана историја“, *Увод у право САД*, Институт за упоредно право, Београд 2008, 107–115.

³⁷⁹ Laural Hooper, Dean Miletich, Angelia Levy, *Case Management Procedures in the Federal Courts of Appeals*, Federal Judicial Center, Washington 2011², 14.

³⁸⁰ Russell Wheeler, *A New Judge's Introduction to Federal Judicial Administration*, Federal Judicial Center, Washington 2003, 5.

³⁸¹ Душан Врањанац, „Увод у правни систем Сједињених Америчких Држава“, *Увод у право САД*, Институт за упоредно право, Београд 2008, 19.

³⁸² Јелена Ћеранић, „Извори америчког права“, *Увод у право САД*, Институт за упоредно право, Београд 2008, 36.

јемство, и самосталне услове којих се окривљени мора придржавати да би остао на слободи.

Да би се према окривљеном могао одредити притвор потребно је да постоји одређени степен сумње да је окривљени учинио кривично дело и барем још један од два алтернативно прописана разлога, а то су: опасност од бекства и опасност по заједницу.³⁸³

У току поступка, да би се одредио притвор, тужилац мора доказати вероватним да је кривично дело учињено. У том погледу у пракси разликују се две ситуације. Прва, када није дошло до оптужења пре него што се одлучује о притвору. Тада тужилаштво није у обавези да изложи доказе којима располаже, већ може само да наводи чињенице које указују на постојање извесног степена сумње. У супротном, када је дошло до оптужења у моменту када се одлучује о притвору, тужилаштво је дужно да изложи све доказе којима располаже и да на основу њих доказује постојање одређеног степена сумње. У тој ситуацији браниоци могу захтевати да се као сведок испита полицајац који је учествовао у прикупљању доказа. Тада полицајац под заклетвом у својству сведока даје исказ о начину прибављања и врсти доказа који су прикупљени у поступку.

У погледу разлога за притвор, да би утврдио постоји ли неки од два наведена разлога за одређивање те мере, у пракси суд мора да цени низ околности као што су: природа и тежина кривичног дела за које се окривљени сумњичи, његове личне и породичне прилике, природа и околности везане за личност окривљеног, ранија осуђиваност окривљеног, врста и природа кривичног дела за које је окривљени раније осуђиван, да ли му је раније одређиван неки од услова којих се мора придржавати у поступку и да ли се придржавао тих услова,³⁸⁴ да ли окривљени живи на адреси коју је пријавио или не, да ли је држављанин Сједињених Америчких Држава и сл. Које су од

³⁸³ Осим притвора у кривичном поступку, амерички правни систем познаје и друге видове лишења слободе, као што су: лишавање слободе ратних заробљеника и незаконитих непријатељских бораца, притвор за странаца који треба да се депортују, задржавање озбиљно ментално болесних лица када они представљају опасност по себе или околину, задржавање у карантин оболелих од заразних болести итд. Adam Klein, Benjamin Wittes, „Preventive Detention in American Theory and Practice“, *Harvard National Security Journal*, Vol. 2/2011, Cambridge 2011, 87.

³⁸⁴ Треба напоменути да се у радњама окривљеног уколико се, у ранијем поступку, бранио са слободе, па се није одазвао позиву за издржавање казне, остварују бића засебног кривичног дела.

околности или комбинације околности на основу којих суд налази да постоји неки од два разлога за одређење притвора, фактичко је питање. У пракси, забележен је и случај да када окривљени одговара за кривично дело с елементима насиља разлог за одређивање притвора због опасности по заједницу може бити и чињеница да он има пиштољ који држи напуњен са метком у цеви, или чињеница да му се ставља на терет да је извршио кривично дело док је био пуштен на условни отпуст под надзором. Када је у питању опасност по заједницу, треба имати у виду да се она не може третирати као казна или као општа превенција од криминалитета, већ само као конкретна опасност.³⁸⁵

Посебно је интересантан рад службе за прикупљање података пре пресуђења (комисија за пробацију). Ова комисија је независно тело које ради при суду. Њен задатак је, између осталог,³⁸⁶ да прикупи све податке од значаја за одлучивање о притвору, а иде се дотле да се утврђује и да ли окривљени плаћа алиментацију, да ли има стране пасоше и слично. Извештај те комисије, поред података од значаја за одлучивање о притвору, садржи и препоруку суду да ли према окривљеном треба одредити притвор или неку другу меру која би обезбедила његово присуство у кривичном поступку. На извештај комисије за пробацију одбрана може ставити приговор, о којем такође одлучује иста комисија.³⁸⁷

У нашем кривичнопроцесном праву, за прикупљање ових података суд најчешће нема довољно времена, па се они, добрим делом, добијају из исказа окривљеног и готово по правилу им се бланко поклања вера без обзира на то колико су они истинити. Стога би овакву комисију, или сличан орган, требало увести и у наш правосудни систем, па у том смислу стоји и предлог *de lege ferenda*. Ова комисија би прикупљала све податке о окривљеном: где и с ким живи, чиме се бави, има ли пријављено пребивалиште, воде ли се и други кривични поступци против њега и сл.

³⁸⁵ James R. Acker, David C. Brody, *Criminal Procedure, A Contemporary Perspective*, Jones and Bartlett Publishers, Boston 2004², 382-383.

³⁸⁶ Задатак комисије за пробацију је прикупљање не само података везаних за притвор већ и оних који су значајни за доношење судских одлука, а које нису предмет доказивања у току кривичног поступка. Тако комисија прикупља све податке који су од значаја за доношење одлуке о казни. Она практично прикупља све податке везане за отежавајуће и олакшавајуће околности окривљеног, као и низ других података.

³⁸⁷ Подаци које прибавља комисија за пробацију управо су они који су значајни за рад суда, што не значи да их не могу користити и странке у поступку.

Уз наведена два разлога за одређивање притвора, правни систем познаје и један посебан основ, то је могућност одређивање притвора у борби против тероризма. Овај основ за притвор донет је од стране Конгреса након напада 11. септембра 2001. Наиме, председник Буш је верификовао Војни закон³⁸⁸ према којем је могуће одедити притвор на неодређено време према сваком лицу за које се са разлогом може веровати да је био члан Ал Каиде; или је помагао или подржавао ту организацију; или учествовао у завери да се учини дело међународног тероризма против Сједињених Америчких Држава.³⁸⁹

Притвор (*detention*) треба разликовати од правног института који би се у буквалном преводу могао превести као превентивни притвор (*preventive detention*), и ако би правилнији, али не у потпуности тачан, превод био превентивно лишење слободе. Овај институт, изазвао је велике полемике у америчкој стручној јавности, углавном у појединим државама чланицама. У питању је превентивно лишавање слободе особа које су раније биле осуђиване за одређена кривична дела, као што су сексуални деликти³⁹⁰ или акти тероризма.³⁹¹ У овим случајевима лица која су раније осуђивана за неко од ових кривичних дела могло би бити лишено слободе и ако није учинило никаков кривично дело.³⁹² Треба нагласити да се овде практично не ради о мери за обезбеђење присуства окривљеног (јер се никакав поступак не води), већ о аутохтоном правном институту који би се пре могао приписати кривичном материјалном него кривичном процесном праву.³⁹³

³⁸⁸ Војни закон - Military Order on november 13, 2001.

³⁸⁹ Monica Eppinger, „Reality Check: Detention in the War on Terror“, *Catholic University Law Review*, Vol. 62:325, Columbus 2012-2013, 337.

³⁹⁰ Corey Rayburn Yung, „Sex Offender Exceptionalism and Preventive Detention“, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, Vol. 101 No. 3, Chicago 2011, 969.

³⁹¹ Alec Wtalen, „A Unified Theory of Detention, With Application to Preventive Detention For suspected Terrorists“, *Maryland Law Review*, Vol. 70 No 4, Maryland 2011, 871.

³⁹² Ted Sampsell-Jones, „Preventive Detention, Character Evidence, and the New Criminal Law“, *Utah Law Review*, No. 3/2010, Utah 2010 725.

³⁹³ Douglas Husak, „Preventive Detention as Punishment“, *San Diego Law Review*, Vol. 48: 1173, San Diego 2011, 1204.

Један од најчешћих начина³⁹⁴ за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку јесте јемство,³⁹⁵ али и поред тога у Уставу САД готово да не постоје одредбе које се односе на то. Осми амандман одређује да превисоко јемство није дозвољено.³⁹⁶ Ова одредба не пружа одговоре на питање у којим је случајевима оно дозвољено,³⁹⁷ нити шта се сматра превисоким јемством.³⁹⁸ У случају *Стак против Бојла* из 1951. године, Врховни суд САД је одлучио да Осми амандман не гарантује право на јемство у свим случајевима. Напротив, по мишљењу Врховног суда, Осми амандман одређује да када је јемство дозвољено, оно не сме бити превисоко, а судовима је остављено да одлуче када је дозвољено и које околности се узимају у обзир приликом одлучивања да ли се дозвољава или не.³⁹⁹ Генерално гледано, судови узимају у обзир неколико фактора када доносе одлуку да ли се оптуженом дозвољава да положи јемство и која је висина јемства: тежина дела, запрећена казна, ранија осуђиваност окривљеног, везе које окривљени има са заједницом, карактер окривљеног, његово финансијско стање и остале релевантне информације о окривљеном на основу којих суд одлучује да ли постоји опасност од бекства или да ли он представља опасност за заједницу.⁴⁰⁰ При томе треба водити рачуна да се јемство не сме претворити у казну, нити се сме одредити ради постизања било које друге недозвољене сврхе.⁴⁰¹ Одредбе о јемству регулисане су Законом о реформи јемства,⁴⁰² који утврђује поступање судских органа у

³⁹⁴ За разлику од савезног, у федералним правним системима обим примене овог института је различит (о томе в. Matthew J. Hegreness, „America's Fundamental and Vanishing Right to Bail“, *Arizona Law Review*, Vol. 55:909, Arizona 2013, 909), примера ради у Јужном Дистрикту Ајове стопа притворских предмета је у периоду од јула 2006. до јуна 2007. године достигла 69,5 %, укључујући имиграционе случајева, односно 67,3 % не рачунајући их (Marie Van Nostrand, „Alternatives to Pretrial Detention: Southern District of Iowa, A Case Study“, *Federal Probation*, Vol. 74 /3, Unitet States 2010, 11).

³⁹⁵ Malcolm M. Feeley, *Court Reform on Trial, Why Simple Solutions Fail*, Quid pro books, New Orleans 2013, 40.

³⁹⁶ Harr J. Scott *et alia*, *Constitutional Law and the Criminal Justice System*, Cengage Learning, Unitet States 2013⁶, 415.

³⁹⁷ Clara Kalhous, John Meringolo, „Bail Pending Trial: Changing Interpretations of the Bail Reform Act and the Importance of Bail from Defense Attorneys' Perspectives“, *Pace Law Review*, Vol. 32:3, New York, 2012, 845.

³⁹⁸ Scott W. Howe, „The Implications of Incorporating the Eighth Amendment Prohibition on Excessive Bail“, *Hofstra Law Review*, Vol. 43:1039, New York 2014-2015, 1039.

³⁹⁹ Erwin Chemerinsky, Laurie L. Levenson, *Criminal procedure: adjudication*, Wolters Kluwer, New York 2013², 77.

⁴⁰⁰ *Ibid*, 85.

⁴⁰¹ Timothy R. Schnacke, *Fundamentals of Bail: A Resource Guide for Pretrial Practitioners and a Framework for American Pretrial Reform*, National Institute of Corrections, U.S. Department of Justice, Unitet States 2014, 58.

⁴⁰² Закон о реформи јемства из 1984. године (Bail reform act – 18 U. S. C. §§ 3142 и 3144).

вези са јемством на федералном нивоу,⁴⁰³ а све америчке државе имају посебне законе са одредбама о јемству.⁴⁰⁴

Америчко федерално законодавство познаје четири врсте јемства. То су: полагање новца, давање обећања, полагање залог, и јемство уз колатерал. Давање новца као јемство подразумева да окривљени или неко треће лице, било правно било физичко, положи новац у депозит суда као гаранцију да ће се он појављивати на суђењу.⁴⁰⁵ Уколико се окривљени не појави на суђењу, новац се одузима. Јемство се може састојати и у томе што окривљени обећа да ће се појављивати на суђењу. У појединим случајевима, обећање је сасвим довољно и суд не тражи никакве додатне гаранције да ће се окривљени одазивати на позиве.⁴⁰⁶ Јемство у виду залог ће постојати када се окривљени или неко треће лице обавезе да ће платити одређени новчани износ у случају да се он не појави на суђењу. Залог се може састојати у томе што окривљени или треће лице обећа да ће платити одређени износ, а у депозит суда као гаранцију унапред уплати износ од 10% висине одређеног јемства.⁴⁰⁷ Такође, уколико јемство даје правно лице, могуће је да оно положи новчани бон (обвезницу) као гаранцију да ће се окривљени одазивати на позиве суда. Тај бон доспева на наплату када га суд активира, односно након што се окривљени не појави на суђењу. Уз тај бон суд може тражити као гаранцију и полагање новчаног износа у висини до 25% вредности јемства. Новчани бон може бити осигуран и неосигуран, а осигурање се обично састоји у заложном праву на одређеној имовини.⁴⁰⁸ Постоји и такозвано јемство уз колатерал. То је посебан вид јемства у виду залог. Оно ће постојати када окривљени обећа да ће се одазивати на позиве суда и као гаранцију обећа одређену непокретност, као што је кућа у којој станује или слично, с тим да се у случају неодазивања на позив суда непокретност одузима. Специфичност овог јемства је у томе што се унапред не зна колика је новчана вредност јемства, односно јемство није одређено новчаним износом, већ је предвиђено само одузимање непокретности, без обзира на њену вредност. Треба имати у виду да суд може одредити и више видова

⁴⁰³ David N. Adair, *The Bail reform act of 1984*, Federal Judicial Center, Washington 2006, 2.

⁴⁰⁴ E. Chemerinsky, *L. L. Levenson*, 78.

⁴⁰⁵ Amy J. Lavin, „Utah Should Adopt a Law Allowing Courts to Apply Cash Bail Toward Restitution”, *Utah Law Review OnLaw*, 1/2013, Utah 2013, 307.

⁴⁰⁶ William H. Ledbetter, Webster Myers, „Bail in South Carolinathe – the Bail Act of 1969“, *South Carolina Law Review*, Vol. 22, Carolina 1970, 187.

⁴⁰⁷ John S. Boyle, „Bail Under the Judicial Article“, *De Paul Law Review*, Vol. XVII:267, Chicago 1968, 273.

⁴⁰⁸ E. Chemerinsky, *L. L. Levenson*, 78.

јемства алтернативно, у ком случају је на окривљеном да сам одабере вид јемства који ће испунити.⁴⁰⁹

Јемство уз колатерал је интересантан вид полагања јемства, с обзиром да у појединим случајевима већу вредност за окривљеног може имати одређена непокретност него новчана противвредност те непокретности. Самим тим је то и већа гаранција да ће се појављивати на заказаним суђењима. Када се ради о стамбеној кући у којој окривљени или чланови његове породице живе, или о имању од којег се издржавају њему блиска лица, сасвим је јасно да та непокретност има, поред економске, и посебан вид афекционе вредности за окривљеног, па самим тим и представља већу гаранцију да ће се одазивати на позиве.

Када је јемство одређено у виду полагања новца, странке се могу сагласити у погледу висине јемства, али могућа је и ситуација да тужилац тражи већи износ јемства од оног који предлаже одбрана, у ком случају суд има мериторну функцију и одређује износ у оквиру предложеног распона.

Судови могу да одреде мере које ће спречити оптужене да као јемство положи илегално стечену готовину или власништво над имовином.⁴¹⁰ У том случају суд има право да одбије јемство. Да би одлучили јесу ли понуђена средства стечена илегалним путем, суд може да одржи посебно рочиште, тзв. *Nebbia* рочиште.⁴¹¹

Уз јемство суд може одредити и поједине додатне обавезе за окривљеног, а то су: повремено јављање комисији за пробацију, предаја пасоша, обавеза задржавања радног места (забрана окривљеном да на његову иницијативу престане радни однос) или тражење посла са пуним радним временом, обавеза да се настави са образовањем, забрана одласка на аутобуску или железничку станицу или друга места са којих се лако може отићи из округа, забрана ношења оружја, лечење од зависности, повремено тестирање урина на наркотице, уздржавање од значајније употребе алкохола,

⁴⁰⁹ Monrad G. Paulsen, „Pre-Trial Release in The United States“, *Columbia Law Review*, Vol. 66:109, Columbia 1966, 125.

⁴¹⁰ Ronald J. Bacigal, Mary Kelly Tate, *Criminal Law & procedure, an overview*, Cengage Learning, Virginia 2013⁴, 253.

⁴¹¹ Ово рочиште добило је назив по предмету САД против *Nebbia* из 1966. године, у којем је суд одлучио да не мора прихватити готовински депозит уколико су средства стечена илегално, јер то не би била врста јемства која би обезбедила присуство оптуженог. E. Chemerinsky, *L. L. Levenson*, 78.

уздржавање од контакта са сведоком или жртвом, забрана отуђења или оптерећења имовине, забрана напуштања округа или забрана удаљења из стана, с тим да последње две обавезе могу бити наложене са електронским надзором и без њега.⁴¹² Када се одређују уз електронски надзор, мора се водити рачуна да се коришћењем електронског надзора не наруши интересе приватности појединаца.⁴¹³ Одређивањем ових мера не може се забранити одлазак лекару или задовољење других медицинских потреба, појављивање пред судом, контакт са адвокатом или контакт са свештеником. Поред тога што се све забране могу изрећи уз јемство, могу се изрећи и као самосталне. Када суд изриче додатне мере као самосталне, може сваку од њих одредити појединачно или као комбинацију више мера. Када суд одреди једну или више од наведених забрана, окривљеном се уручује акт (Court minutes) који садржи таксативно наведне мере којих се треба придржавати и у којем обиму.

Посебно је интересантна обавеза лечење од зависности, те тестирање на наркотице, јер ове забране могу бити од утицаја на превенцију понављања кривичног дела. У нашем позитивном законодавству, меру обавезног лечења алкохоличара и наркомана⁴¹⁴ суд може изрећи само као меру безбедности у пресуди којом се окривљени оглашава кривим или као једну од обавеза у оквиру заштитног надзора, када изрекне условну осуду са заштитним надзором,⁴¹⁵ што је најчешће доста касно, јер томе претходи дуготрајан кривични поступак. Стога би требало и у наше законодавство увести могућност да се као мера за несметано вођење кривичног поступка пропише обавезно лечење алкохоличара и наркомана док још траје поступак, па у том смислу и стоји предлог *de lege ferenda*.

Поступак за одређивање мера за обезбеђење присуства окривљеног је јединствен. Он, пред хапшење, тече тако што полиција подноси кривичну пријаву и са њом долази пред судију магистрата, који одлучује о њој. Након тога, тужилац издаје налог за хапшење лица против којег постоји сумња да је учинило кривично дело и оно се на основу тог налога лишава слободе. Потом се заказује рочиште за одлучивање о притвору пред судијом магистратом. Време за извођење пред судију је максимално 48

⁴¹² *Ibid*, 79.

⁴¹³ Lisa M. Storm, *Criminal Procedure by Storm*, Lula Publishing Services, United States of America 2016, 279.

⁴¹⁴ Види чланове 83. и 84. КЗ.

⁴¹⁵ Види члан 73. КЗ.

часова од момента хапшења, али то рочиште се, по правилу, заказује истог дана.⁴¹⁶ У циљу ефикасног поступања, у пракси судова уведена је могућност да се то рочиште одржи и преко видео конференције.⁴¹⁷ Треба имати у виду да суд не може одредити притвор по службеној дужности нити у једној фази поступка. За то је потребан предлог тужиоца. Овакав став је у сагласности са самом природом кривичног поступка, с обзиром на то да судија не предузима готово нити једну радњу *ex officio* и ни на који начин не диктира ток кривичног поступка, већ то чине странке. Уколико тужилац не предложи притвор, неће се расправљати о томе, већ о мери за обезбеђивање присуства окривљеног коју предложи тужилац. Као што тужилац не мора предложити притвор, тако се и бранилац на рочишту може сагласити да окривљени остане у притвору и у том случају се суд не упушта даље утврђивање постојања разлога за притвор. Уколико се бранилац не сагласи са притвором, тужилац је дужан да на рочишту докаже да је вероватно како је окривљени учинио кривично дело и да постоји барем један од два разлога за одређивање притвора. У ту сврху изводи се као доказ извештај комисије за пробацију. Рочиште се завршава одлуком судије магистрата да ли ће одредити притвор, или јемство, или неку самосталну меру за обезбеђивање присуства окривљеног. Против одлуке којим се изриче мера за обезбеђење присуства окривљеног дозвољена је жалба апелационом суду у року од 10 дана.⁴¹⁸

Када се једном одреди притвор, односно нека од мера за обезбеђење присуства окривљеног, они по правилу трају до краја поступка. Суд неће по службеној дужности контролисати да ли и даље стоје разлози због којих је притвор одређен нити ће држати поновно рочиште, осим на захтев одбране. Одбрана може тражити поновно одржавање рочишта, односно преиспитивање притвора и одређивање јемства у било ком тренутку поступка, али само у случају када су се услови због којих је притвор одређен променили. На том рочишту одбрана је дужна да докаже да су се услови због којих је

⁴¹⁶ Ово је практично прво појављивање окривљеног пред судом. На том рочишту не расправља се само о мерама за обезбеђивање присуства окривљеног, већ се и окривљени поучава о својим правима у кривичном поступку, утврђује се да ли има средства за ангажовање браниоца, или му се одређује бранилац по службеној дужности, одређује се време за припремање предмета, а расправљају се и друга процесна питања од значаја за поступак.

⁴¹⁷ Shari Seidman Diamond *et alia*, „Efficiency and Cost: The Impact of Videoconferenced Hearings on Bail Decisions“, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, Vol. 100, No. 3, Chicago 2010, 870.

⁴¹⁸ Након рочишта о одређивању притвора, уколико не дође до споразума о признању кривичног дела, заказује се припремно рочиште (рочиште о основаној сумњи). Оно се води на основу оптужнице. После предавања предмета великој пороти, она је та која ће коначно потврдити оптужбу и заказати рочиште за изјашњење о кривици. Окривљени се до тог момента може изјаснити о кривици и признати кривично дело, и у том случају се закључује споразум између тужилаштва и окривљеног, а суд у тој ситуацији одлучује само о казни.

притвор одређен променили тако да су сада испуњени услови да се према окривљеном одреди јемство или блажа мера. Једина ситуација када се мора покренути питање притвора, јесте случај када се окривљени огласи кривим. Уколико се окривљени тада налази на слободи, судија ће питати странке да ли треба на слободи да сачека изрицање казне, али се ни тада суд неће упуштати у утврђивање разлога за одређивање притвора без предлога тужиоца.⁴¹⁹

Треба напоменути да је у Сједињеним Америчким Државама донет Закон о брзом суђењу (*Speedy trial act*).⁴²⁰ Донет је на основу Шестог Амандмана⁴²¹ Устава Сједињених Америчких Држава, према којем у свим кривичним поступцима окривљени ужива право на брзо и јавно суђење. Тим законом одређени су и рокови за завршетак појединих фаза поступка када се окривљени налази у притвору. Тако рокови почињу да теку од момента хапшења, оптужница се мора поднети у року од 30 дана од хапшења, а у наредних 70 дана суђење мора отпочети, што значи да је рок од 100 дана максималан у којем суђење мора да отпочне када се окривљени налази у притвору.⁴²² Треба напоменути да окривљени могу пристати на „заустављање сата за брзо суђење“, што често и чине, а то ће се по правилу десити док окривљени и тужилац преговарају о признању кривице. Сат се такође зауставља током припремних рочишта, недоступности окривљеног или кључних сведока, поступка по приговорима и жалбама. Са друге стране, неуспех тужилаштва да заврши фазе поступка у прописаним роковима може резултирати и одбацивањем предмета од стране суда.

Поштовање забрана контролише комисија за пробацију. Суд увек може по службеној дужности одредити рочиште ради опозива изречене и одређивања теже мере, али то ретко чини, јер се оно, по правилу, заказује на предлог тужиоца или комисије за пробацију. На рочишту је тужилац дужан да докаже да окривљени крши неку од наведених забрана или да његово неодржавање на позив суда представља опструкцију поступка, док одбрана може доказивати супротно. На том рочишту се обавезно као доказ изводи и читање извештаја комисије за пробацију.

⁴¹⁹ Sylvan A. Sobel, *Law Clerk Handbook*, Federal Judicial Center, Washington 2007², 32.

⁴²⁰ Закон о брзом суђењу (US Speedy Trial Act – 1974, as amended 1979, 18 U. S. C. §§ 3161–3174).

⁴²¹ Шести Амандман Устава САД промовише права окривљеног у кривичном поступку. Више о томе: Walter P. Signorelli, *Criminal Law, Procedure, and Evidence*, CRC Press, New York 2011, 36-38.

⁴²² Горан П. Илић, „Организација кривичног судства у САД“, *Увод у право САД*, Институт за упредно право, Београд 2008, 91.

Већ поменути шести Амандман Устава Сједињених Америчких Држава гарантује одбрани могућност добијања сведока које треба да испита у своју корист.⁴²³ Присуство сведока у кривичном поступку обезбеђује се на два начина. Први се састоји у томе да странке саме позивају сведоке да дођу у одређен дан и сат пред суд, што су ови дужни да учине. Међутим, уколико сведоци не желе да се одазову на позив странака, или саме странке не могу да позову сведоке, или им је то отежано, могу тражити од суда слање обавезујућег позива,⁴²⁴ то је налога да се одређени сведок појави у суду, у тачно одређено време.⁴²⁵ Тај позив може се уручити на било ком месту на територији САД,⁴²⁶ може га уручити Маршал,⁴²⁷ његов представник, као и свако друго лице старије од 18 година које није странка у поступку.⁴²⁸ Сведоци су дужни да се одазову оваквим позивима,⁴²⁹ а кршење те дужности представља непоштовање суда, за које се може изрећи новчана казна или одредити притвор који може трајати све док се сведок не испита.⁴³⁰ У Америци је познат случај бејзбол играча који се није одазвао на позив суда и одређен му је притвор који је потом трајао дуже од две године. Против решења којим се утврђује непоштовање суда дозвољена је жалба, о којој одлучује окружни суд. Тужилац у фази истраге такође може наложити привремено задржавање кључног сведока⁴³¹ уколико се овај налази у бекству, а може и тражити одлагање суђења због његовог неодржавања.⁴³² Сваки недолазак тужиоца на суђење је претпостављени одустанак од оптужбе, што значи да ће суд обуставити поступак уколико се тужилац не појави на заказаном суђењу.

⁴²³ John M. Scheb II, *Criminal Procedure*, Cengage Learning, Stamford 2015⁷, 176.

⁴²⁴ Goran Sluiter *et alia*, *International Criminal Procedure, Principles and Rules*, Oxford University press, Oxford 2013, 715.

⁴²⁵ Emily Haney-Caron, Naomi Goldstein, David DeMatteo, „Safe From Subpoena? The Importance of Certificates of Confidentiality to the Viability and Ethics of Research“, *Akron Law Review*, Vol. 48:349, Akron 2015, 369.

⁴²⁶ Stephen A. Saltzburg, David A. Schlueter, *Federal Criminal Procedure Litigation Manual*, Juris Publishing Inc, New York 2015, 176.

⁴²⁷ Mark Furse, *The Criminal Law of Competition UK and in the US*, Edward Elgar Publishing Limited, Northampton 2012, 82.

⁴²⁸ David A. Jordan, *Federal Criminal Procedure*, IntelligenceLaw, United States of America, 2010, 349.

⁴²⁹ James W. H. McCord, Sandra L. McCord, Suzanne Bailey, *Criminal Law and Procedure for the Paralegal, A systems approach*, Dalmar Cengage Learning, United States 2011⁴, 473.

⁴³⁰ Tucker Carrington, *Manual on Recurring Problems in Criminal Trials*, Federal Judicial Center, Washington 2010⁶, 24.

⁴³¹ Осим сведока, привремено задржавање може се одредити и према сексуалним насилницима, психијатријским пацијентима, особама које су у поступку депортације и особама које су означене као непријатељски борци, без обзира што се против њих не води кривични поступак.

⁴³² E. Chemerinsky, *L. L. Levenson*, 86.

У погледу мера за одржавање реда на главном претресу треба навести да су у судници у сваком тренутку присутна два маршала, који су задужени за одржавање реда. Уколико се у судници наруши ред, судија може казнити свако лице због непоштовања суда новчаном казном у неограниченом износу, а може и удаљити публику из суднице. Такође се због нарушавања реда може изрећи и притвор. Треба нагласити да су ово ретке ситуације, и у новијој историји незапамћене, с обзиром да у Сједињеним Америчким Државама постоји традиција поштовања суда и реда у судници. Против свих мера за одржавање реда дозвољена је жалба. У циљу одржавања реда у већини судница постоји видно истакнут списак ствари које лица која присуствују суђењу не смеју да чине. Тако се не сме користити мобилни телефон, не сме се читати књига или причати, не смеју се уносити пиће или храна, забрањено је присуство деци млађој од пет година, забрањено је ношење капа, није дозвољено фотографисање, спавање, као ни ношење наочара за сунце.

У судском поступку санкционишу се и различити видови злоупотребе права од стране процесних учесника. Поред опомене и кажњавања због непоштовања суда, када судија утврди постојање злоупотребе права у одређеној процесној ситуацији, може по службеној дужности одбити предузимање одређене процесне радње. Такође, у циљу онемогућавања опструкције суђења судија може да одбије могућност отказивања пуномоћја браниоцу или да одреди браниоца у приправности, уколико се изабрани бранилац не повинује наредбама судије.⁴³³

2. 2. Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске

Енглески кривични поступак је изразито акузаторски поступак, који се заснива на спору двеју странака пред неутралним и непристрасним судом који тај спор мора да реши.⁴³⁴ У овој правној култури традиционално доминира становиште да првенствена одговорност за утврђивање чињеница лежи на пороти, не на суду.⁴³⁵

⁴³³ Т. Carrington, 3.

⁴³⁴ Појам „енглеско право“ подразумева право Енглеске и Велса и треба га разликовати од права Шкотске, које је и поред тога што је у саставу Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске, има историјат потпуно различит од Енглеске и њено право је под већим утицајем континенталног права, првенствено у области грађанског права. Најзначајније обележје енглеског права јесте чињеница да су судске одлуке извор права (common law). За разлику од континенталног права, у којем се од XVIII века судија сматрао само примењивачем правне норме, у енглеском праву судије су имале улогу

Главни извори савременог енглеског права су закони које доноси Парламент и судски прецеденти. Међутим, треба имати у виду да нису све судске одлуке прецедентног карактера. Већина судских одлука делује само *inter partes*, за разлику одлука краљевских судова, које имају снагу прецедента и делују *erga omnes*. У погледу устројства енглеских судова, у области кривичног поступка, треба навести:

Магистратске судове (судови мировних судија –justices of the peace), чија надлежност је да: а) воде припремни поступак за тзв. оптужива кривична дела за суђење пред Крунским судом; б) суде у сумарним случајевима неоптужених кривичних дела⁴³⁶ учињених на подручју њихове надлежности и пре започињања кривичног поступка доносе одређене налоге којима се ограничавају права слободе или нека друга основна људска права или слободе, издају позиве (*summons*) и налоге за хапшење (*arrest warrant*), примају обећања да ће се нека особа добро понашати и чувати мир (*to keep the peace and to be of good behaviour*), одлучују о продужењу полицијског задржавања које траје дуже од одређеног времена, одређују процесног помоћника или браниоца сиромашним особама.

Крунски суд (the Crown Court) суди у првом степену за оптужива кривична дела,⁴³⁷ као и за дела која се не могу судити на оба начина⁴³⁸ за која је окривљени упућен на суђење пред поротом. У другом степену решавају о призиву оптуженог против пресуде и одлуке о казни (уколико је оптужени у сумарном поступку признао оптужбу, али сматра да му је изречена казна превисока). Решава и у предметима превентивног лишења слободе, одређивања притвора и пуштања на слободу уз јемство. Крунски судови суде заједно с поротом.

стваралаца правне норме. Davor Krapac, *Engleski kazneni postupak*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb 1995, 1–7.

⁴³⁵ Вања Бајовић, „Положај суда и тужилаштва у новоусвојеном расправном моделу кривичног поступка“, *Реформа кривичног права : Зборник радова Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије*, Београд 2014, 154.

⁴³⁶ Сумарни кривични поступак је мање формалан поступак, који се води за лакша кривична дела.

⁴³⁷ Оптужива кривична дела су тежа кривична дела, за која се поступак води на основу оптужнице.

⁴³⁸ Казнена дела „судива на оба начина“ јесу бројни деликти за које је појединим законима предвиђена могућност суђења у сумарном поступку, као и у поступку на основу подигнуте оптужнице пред Крунским судом.

Високи суд (Суд краљичиног стола – The Queen's Bench Divisional Court). То је један од три одељка Високог суда правде и у кривичном поступку може имати две функције: а) након завршеног сумарног поступка странке могу затражити од магистрата да се задржи решавање случаја док поједина правна питања у писаном облику проследе Суду Краљичиног стола, који при њиховом решавању одлуку магистратског суда може потврдити, преиначити и укинути; б) обавља надзор над судовањем магистратских судова.

Врховни суд (*Supreme Court*) који је формиран 2009. године, тако што је преузео апелациону надлежност од Дома лордова. Да би одлучио о жалби мора се установити да се у конкретном случају ради о правном питању од општег значаја, а затим и да такво правно питање треба да буде разматрано од стране Врховног суда.⁴³⁹

Корнеров суд (the corner's court).⁴⁴⁰ Према једном Закону о корнерима из 1926. године, прописана је надлежност на истраживање узорака смрти, вођење поступака у случајевима пронађеног блага, замењивање локалног шерифа у одређеним случајевима и, само у граду Лондону, истраживање узорака пожара и паљевина.⁴⁴¹

О питању притвора или пуштања окривљеног на слободу у поступку који претходи суђењу одлучују магистрати.⁴⁴² Како енглеско право не познаје суђење у одсуству, то се присуство окривљеног може обезбедити на један од три начина: издавањем позива (summons), стављањем у притвор (custody) и пуштањем на слободу уз јемство (bail).

Позив је најчешћи вид обезбеђења присуства окривљеног. Међутим, чак и када је поступак већ започет и окривљени се уредно одазове на позив, магистрат може изрећи притвор или јемство, осим уколико ће се оптуженом судити у поступку за оптужива

⁴³⁹ Иван С. Ђокић, *Субјективни елементи кривичног дела у енглеском праву*, докторска дисертација, Београд 2015, 33.

⁴⁴⁰ Корнери су били краљеви службеници који су у средњем веку имали задатак да надгледају рад шерифа у погледу начина прогона учинилаца најтежих кривичних дела.

⁴⁴¹ D. Кгарас (1995), 21–25.

⁴⁴² Mike McConville, Geoffrey Wilson, *The Handbook of The Criminal Justice Process*, Oxford university press, Oxford 2002, 135.

кривична дела, у ком случају се мора одредити једна од наведених мера. Поред окривљеног могу се позивати и сведоци.⁴⁴³

Да ли ће магистрат окривљеном одредити притвор или јемство у великој мери зависи од категорије кривичног дела за које се води поступак, односно од тога да ли се ради о оптуживом или сумарном кривичном поступку, те да ли је кривично дело судиво на оба начина. Код поступака за сумарна кривична дела магистрат може применити једну од ове две мере, с тим што мора ценити предвиђену затворску казну или тежину ремећења јавног реда или мира, те да ли постоји неки други разлог на основу којег треба одредити строжу меру којом ће се осигурати присуство окривљеног у кривичном поступку.⁴⁴⁴ У случају кривичног дела судивог на оба начина магистрат ће у пракси увек одредити једну од наведене две мере против пунолетног окривљеног без обзира на то који ће суд (магистратски или Крунски) бити надлежан за суђење. У погледу поступака за тешка кривична дела не практикује се пуштање окривљеног на слободу уз јемство.

О одређивању притвора расправља се на рочишту које има контрадикторни карактер пред судом, у оквиру којег странке излажу све доказе који су од значаја за одређивање притвора или јемства. На рочишту се ти докази могу сводити на сведочење окривљеног под заклетвом о свом имовном стању, а поред тога суд може и сам затражити информације из других извора, на пример од: Службе заштитног надзора над осуђеницима, или од Службе за социјални рад, а о могућем смештају окривљеног у неку установу и слично.⁴⁴⁵

У погледу дужине трајања притвора треба разликовати ситуације у претходном поступку од оних након осуде. У претходном поступку рок на који се одређује притвор износи 8 дана, али се након рочишта одржаног по истеку овог рока може продужити за 8 дана, при чему нема законског ограничења у погледу броја таквих продужетака.

⁴⁴³ Процесна овлашћења да се сведоци позивају настао је у Енглеској као део преласка са истражниг на адверсиални поступак суђења. Од XVI века, поротници су схватили да њихова лична сазнања није била довољна за одлучивање, па су судови почели да позивају сведоке ради непосредног сведочења. Врло брзо судски позив је постао омиљени инструмент судова. Cory K. Kestner, „Subpar Subpoena Clauses: Why States Need to Legislatively Amend Their Zoning Subpoena Laws”, *Seton Hall Legislative Journal*, Vol. 34:1, New Jersey 2009, 36.

⁴⁴⁴ Mireille Delmas-Matry, John R. Spencer, *European Criminal Procedures*, Cambridge university press, Cambridge 2002, 205.

⁴⁴⁵ D. Krapac (1995), 131.

Након доношења пресуде магистрат може оптуженог упутити у притвор са контролом притвора на 3 недеље, ако је то потребно ради одређених извиђаја у циљу прибављања података важних за одлуку о казни, а притвор се мора одредити јер се ради о тежим кривичним делима, или када је то неопходно ради медицинског испитивања због доношења одлуке о примени мере безбедности. У том случају притвор се одређује на рок од 28 дана, и може се поновити два пута. Без обзира на дужину трајања притвора окривљени у сваком тренутку има право на консултације са браниоцем и на његову стручну помоћ.⁴⁴⁶

Према енглеском праву особа која је у притвору или против које притвор треба бити одређен може бити пуштена на слободу у било ком стадијуму поступка на основу одлуке надлежног суда. Да би се одлука о прихватању јемства донела, потребно је да се окривљени обавезе да ће се одазивати на позив за рочишта пред тим или другим судом, те своју обавезу поткрепи било изјавом да ће у случају неодазивања платити одређену новчану своту, било полагањем такве своте на рачун суда. Јемство може положити окривљени, али то може за њега учинити и треће лице.⁴⁴⁷

Закон о пуштању на слободу уз јемство из 1976. године⁴⁴⁸ установио је неколико основних начела за примену ове мере. Прва је да окривљени има право на пуштање на слободу уз јемство,⁴⁴⁹ и друга, да суд може ускратити окривљеном право на пуштање на слободу уз јемство уколико су испуњени законски услови за задржавање у притвору,⁴⁵⁰ зависно од тежине дела, односно да ли се ради о тзв. „затворским“ или „незатворским кривичним делима“ (imprisonable/non-imprisonable offences). У првом случају окривљени може бити задржан у притвору: а) ако се суд увери да постоји основни разлог, односно да би постојао пропуст окривљеног да се одазива на позиве суду или у затвор, или уколико би на слободи учинио неко кажњиво дело, или могао утицати на сведоке, или на други начин ометати ток поступка против себе или против неке друге особе; б) ако суд сматра да не би било практично да се прикупе подаци потребни за одлучивање о пуштању на слободу уз јемство због прекратког времена које је прошло од започињања кривичног поступка против окривљеног; в) када је суд

⁴⁴⁶ Fiona Leverick, „The Right to Legal Assistance During Detention“, *The Edinburgh Law Review*, Vol 15.3, Edinburgh 2011, 353.

⁴⁴⁷ D. Krapac (1995), 129–130.

⁴⁴⁸ Bail Act, 1976.

⁴⁴⁹ Peter Hungerford-Welch, *Criminal Procedure and Sentencing*, Routledge, London 2014⁸, 39.

⁴⁵⁰ John Sprack, *A Practical Approach to Criminal Procedure*, Oxford University Press, Oxford 2006¹¹, 99.

одредио рочиште ради извиђаја и састављања извештаја, а не би било практично да се ти извиђаји обаве док је окривљени на слободи. Код других тзв. „незатворских кривичних дела“ окривљени може бити стављен у притвор ако се у ранијем кривичном поступку, у којем је био пуштен на слободу уз јемство, оглушио о позив суда, а суд сматра, с обзиром на тај поступак, да ће се то поновити. И у једном и у другом случају суд може ускратити пуштање на слободу уз јемство ако: а) окривљени мора бити задржан у притвору због властите заштите, или ако је окривљени дете или малолетник, а задржавање у притвору је у његовом интересу;⁴⁵¹ б) ако је притворен ради извршења судске одлуке и в) ако је у истом поступку већ пуштен на слободу уз јемство, али је ухапшен због сакривања или кршења одређених услова за пуштање на слободу уз јемство.⁴⁵²

Надлежност за пуштање на слободу уз јемство зависи од врсте и фазе поступка, па је тако за одређивање јемства надлежан: а) магистратски суд, увек када одлучује о притварању окривљеног, у току поступка упућивања на суђење, или на изрицање казне пред Крунским судом, или на почетку призивног поступка против осуда на затворске казне; б) Крунски суд, који може одлучити о пуштању на слободу уз јемство ако је окривљени већ упућен на суђење или приликом изрицања казне пред Крунским судом, када је призивни поступак против одлука магистратског суда већ започео пред Крунским судом; в) Високи суд може одобрити пуштање на слободу уз јемство кад год магистарски суд то одбије или кад је одредио за окривљеног неприхватљиве услове; г) призивни суд може одобрити пуштање на слободу уз јемство у току призивног поступка. Поред овога треба назначити да у одређеним случајевима, пре отпочињања поступка пред судом о јемству може одлучивати и полиција.⁴⁵³

Свака одлука којом се одбија пуштање на слободу уз јемство мора бити донета уз образложење.

Одмах након доношења одлуке о јемству окривљени може слободно напустити суд. Уколико суд одбије предлог за пуштање на слободу уз јемство, окривљени исти

⁴⁵¹ Andrew I. Schepard, *Children, Courts, and Custody*, Cambridge university press, Cambridge 2004, 10.

⁴⁵² D. Krapac (1995), 128–130.

⁴⁵³ Ian K. McKenzie, *Law, Power and Justice in England and Wales*, London 1998, 5.

захтев може поновити још највише једанпут. У сваком другом случају подношење захтева је допуштено само уколико дође до промене околности.

Приликом одређивања пуштања на слободу уз јемство Закон о Магистратским судовима из 1980. године (Magistrates' Courts Act) предвиђа да пре доношења пресуде окривљени не може бити пуштен уз јемство на слободу на време дуже од 8 дана, осим уколико он и тужилац не пристану на дужи рок. С обзиром на то да Закон не прописује најдуже трајање продуженог рока, у пракси се обе странке најчешће слажу око знатно дужих рокова пуштања на слободу уз јемство.⁴⁵⁴

Треба нагласити да пропуст окривљеног да се јави на позив суда, уколико не докаже да је за неодржавање имао важан разлог, чини окривљеног одговорним за кривично дело, и то у сумарном поступку са запређеном казном затвора до 3 месеца или новчаном казном, а у поступку пред Крунским судом са казном затвора до 12 месеци и новчаном казном без ограниченог износа. У том случају суд може одмах издати налог за хапшење окривљеног, а и без налога га полицијски службеници могу превентивно ухапсити.⁴⁵⁵

Уз јемство се, када се поступак води за тежа кривична дела, окривљеном може наложити и обавеза да се периодично јавља у полицијску станицу, да поштује забрану изласка из стана након одређеног времена, да борави на одређеној адреси, да се уздржи од дружења са одређеним људима, или посећивање одређених места, или да преда свој пасош. Кршење таквог услова даје полицији за право да окривљеног одмах ухапси и доведе магистрату.⁴⁵⁶

Ред у суду и онемогућавање одуговлачења поступка се у енглеском праву постиже тиме што је свим енглеским судовима дата могућност кажњавања због увреде суда у неодређеним новчаним износима. Међутим, не треба губити из вида да је енглеска правна традиција заснована на поштовању суда и да су случајеви када се неко кажњава због увреде суда реткост. Уколико браниоци ремете ред у судници или

⁴⁵⁴ M. Delmas-Matry (2002), 205.

⁴⁵⁵ D. Krapac (1995), 129–130.

⁴⁵⁶ M. McConville, G. Wilson, 130.

одуговлаче поступак, судови могу и избрисати адвоката из реда баристера⁴⁵⁷, а исто могу учинити и у свим другим случајевима када се адвокати не повинују одлукама суда.

3. ПРАВО У ЗЕМЉАМА РЕГИОНА

Кривично процесно право у земљама региона посебно је интересно, јер баштинимо исто порекло. Стога је важно упредити мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка са сагласним процесним институтима у овим земљама и видети докле и у ком смеру су се развили.

3. 1. Република Македонија

У оквиру Закона о кривичном поступку Републике Македоније,⁴⁵⁸ глава XVI носи назив „Мере за обезбеђење присуства лица и за несметано вођење кривичног поступка“. Она прописује мере: позив (покана), мере предострожности (мерки на претпазливост), јемство (гаранција), привођење (приведување), лишење слободе (лишување на слобода), задржавање (задржување), краткотрајни притвор (краткотраен притвор), кућни притвор (кућен притвор) и притвор (притвор).⁴⁵⁹ Приликом одлучивања коју од мера ће применити, надлежни орган се мора придржавати услова одређених за примену те мере, водећи при томе рачуна да се не примењује тежа мера ако се исти циљ може постићи блажом. Поред ових мера Закон/М познаје и друге мере за несметано вођење кривичног поступка, а реч је о мерама које се могу изрећи због увреде суда, те мерама за одржавање реда и спречавање одуговлачења поступка.

⁴⁵⁷ Баристери су адвокати који могу заступати предмете пред судом.

⁴⁵⁸ Закон за кривичната постапка – ЗКП/М, Закон/М, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 150/10 и 100/12.

⁴⁵⁹ Законски текст преузет са сајта <http://www.pravo.org.mk>, 10. новембар 2015. год.

Присуство окривљеног као и других лица која учествују у кривичном поступку обезбеђује се позивом који упућује орган који води поступак. Овај процесни институт прописан је чланом 144 ЗКП/М.

Свако позвано лице је у обавези да се одазове на позив органа који води поступак. Уколико позвано лице није у ситуацији да се одазове на позив због болести или других неотклоњивих препрека, може се испитати у месту где се налази или ће се за то лице обезбедити превоз до седишта органа који га је позвао, односно другог места где се преузимају процесне радње. Позвано лице је, поред обавезе да се одазове на позив, дужно да одмах извести орган који га је позвао о промени адресе као и о намери промене пребивалишта и боравишта.

Мере предострожности прописане су члановима 146–149. ЗКП/М. Закон/М прописује више мера предострожности, а то су: 1) забрана напуштања боравишта, односно пребивалишта; 2) обавеза окривљеног да се повремено јавља одређеном службеном лицу или надлежном државном органу; 3) привремено одузимање путне или друге исправе којом се може прећи државна граница, односно забрана њеног издавања; 4) привремено одузимање возачке дозволе, односно забрана њезиног издавања; 5) забрана посећивања одређених места или подручја; 6) забрана приближавања или успостављања, односно одржавања контакта или веза са одређеним лицима; 7) забрана предузимања одређених радних активности које су у вези са кривичним делом.

Поред тога што одређује поједине мере, Закон/М прописује и посебне елементе који су резултат специфичности сваке мере. Тако, решењем којим се одређује мера предострожности забране напуштања пребивалишта, односно боравишта, суд мора одредити место у којем окривљени треба да борави док траје мера, као и границе ван којих не сме да се удаљи. Решењем којим се одређује мера предострожности којом се окривљени обавезује да се повремено јавља одређеном лицу или надлежном државном органу, суд треба да одреди службено лице којем окривљени мора да се јавља, рокове у којима треба да се јавља и начин вођења евиденције јављања. Одлуку којом се одређује мера привременог одузимања путне или друге исправе за прелажење државне границе, односно забрана њезиног издавања, суд доноси ако постоји опасност од бекства. У том решењу наводе се подаци о путним исправама, а одузета путна исправа се чува код

органа који ју је одузео. Приликом изрицања мере забране посеђивања одређених места или подручја, суд одређује место или подручје, као и растојање на које окривљени не сме да им се приближи. Решењем којим се одређује мера забране приближавања или успостављања, односно одржавања контаката или веза са одређеним лицима, суд одређује даљину, место и подручје до којег окривљени не сме да се приближи тим лицима, а уз то је суд у обавези да наведе тачне податке лица са којим се забрањује успостављање или одржавање контакта или везе. Одлуком којом се одређује мера забране предузимања радних активности које су повезане са кривичним делом, суд детаљније одређује видове и предмете тих активности.

Суд по службеној дужности на свака два месеца испитује да ли постоји потреба за даљим трајањем мере. У сваком случају мерама предострожности не може се ограничити право окривљеног на несметану комуникацију са својим браниоцем.

Суд може у свако доба наложити проверу извршења мере предострожности и затражити извештај од полиције или другог надлежног државног органа који извршава меру. Уколико државни орган који се стара о примени мере утврди да окривљени не испуњава обавезе из мере предострожности, дужан је да одмах о томе обавести суд.

Јемство, као процесни институт, прописано је члановима 150–156. ЗКП/М. У македонском законодавству, за разлику од неких других упоредноправних решења, јемство је факултативна мера, што значи да се ради о процесном институту који може али и не мора да се примени.⁴⁶⁰ Може га одредити само суд на предлог странака, а у погледу услова за одређивање, може се одредити према лицу за које је донета наредба о спровођењу истражног поступка уколико се оцени да постоји основана сумња да је извршило кривично дело и када постоји још једна од две околности, а то су оне које: 1) указују на опасност од бекства или 2) оправдавају опасност да би окривљени могао поновити или довршити кривично дело или учинити кривично дело којим прети.

Висину јемства увек опредељује суд по службеној дужности и оно увек гласи на новчани износ. Приликом одређивања висине јемства суд мора да води рачуна о

⁴⁶⁰ Методија Канчев, „Гаранцијата (cautio) како супститут на притворот”, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан први“ во Скопје*, Скопје 2007, 176.

тежини кривичног дела, личним и породичним приликама и имовном стању окривљеног.

Јемство се по правилу састоји у полагању готовог новца, хартије од вредности, скуповености или других покретних ствари веће вредности које се лако могу уновчити и које се лако могу чувати. Јемство се, такође, може састојати у личној обавези једног или више грађана да ће платити утврђени износ јемства у случају бекства, понављања, довршавања или чињења кривичног дела од стране окривљеног. Изузетно јемство се може састојати и у стављању хипотеке за износ гаранције на непокретним добрима лица које даје јемство. Одређена висина јемства може се променити. То ће бити случај када се прошири истражни поступак, како и када се у току поступка дозна за додатне околности у односу на имовно стање окривљеног, а које су од значаја за опредељивање висине јемства.

Закон/М прописује и када се јемство укида и враћа. Јемство се враћа лицу које га је положило уколико је донета ослобађајућа пресуда, уколико је оптужба одбијена или је поступак прекинут. Уколико је пресудом изречена казна затвора, јемство се укида тек када осуђени ступи на издржавање казне. За разлику од укидања јемства, оно пропада, а окривљеном се одређује притвор, када се он не одазове на уредан позив и за то не оправда изостанак, када побегне, или понови или доврши кривично дело, или учини кривично дело којим прети.

Против решења којим је одређено, укинато или утврђено да је пропало јемство дозвољена је жалба.⁴⁶¹ Закон/М предвиђа и случај када у жалби на решење којим је одређена мера притвора окривљени поднесе предлог за одређивање јемства. Тада је суд надлежан за одлучивање по жалби дужан да одлучи и о јемству.

Привођење регулише члан 157. ЗКП/М. Наредба за привођење може се издати у четири случаја: када постоји основ за притвор; уколико је већ донето решење о притвору; ако уредно позвани окривљени не дође, а свој изостанак не оправда; као и у случају када уредно достављање позива не може да се изврши, а из свих околности очигледно произилази да окривљени избегава његов пријем.

⁴⁶¹ *Ibid*, 180.

Привођење се одређује у форми наредбе, а одређује га суд. Наредба се издаје писмено, а извршава је увек полиција.

Лице које је затечено у извршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности може да лиши слободе свако, уколико постоји опасност од бекства. Овај процесни институт регулисан је чланом 158. ЗКП/М. О лишавању слободе се обавезно одмах обавештава полиција.

Правосудна полиција може без одлуке суда да лиши слободе и лице за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело за које се гони по службеној дужности само ако постоји опасност од одлагања, или неки од разлога за притвор, али је дужна одмах, а најкасније у року од шест сати од лишавања слободе, да лице лишено слободе изведе пред надлежни суд и да о томе обавести јавног тужиоца.

Задржавање је кривичнопроцесни институт који прописују чланови 159–162. ЗКП/М. По основу овог института, правосудна полиција може задржати лице које је лишено слободе, Ово овлашћење полиција може да користи само изузетно и само уколико је то неопходно ради утврђивања идентитета, провере алибија или из других разлога који се састоје у потреби за прикупљањем података од значаја за вођење поступка против тог лица.

Када правосудна полиција донесе одлуку да се лице лишено слободе задржи мора у року од шест сати да га изведе пред службеника за прихват у посебно одређене полицијске станице. О тим лицима води се посебан регистар у информатичком систему Министарства унутрашњих послова. Службеник за прихват има обавезу да о задржавању одмах обавести јавног тужиоца. Приликом пријема задржаног лица службеник за прихват налаже претрес тог лица и сачињава записник о предметима одузетим од њега, а по потреби, налаже се и лекарски преглед.

Лице које је лишено слободе може насамо да се саветује са адвокатом у свако време, било дању или ноћу. Страни држављани лишени слободе имају право да контактирају са дипломатско-конзуларним представништвом својих земаља.

Закон/М предвиђа и максимално трајање задржавања. Оно износи 24 часа од момента лишавања слободе, и у оквиру овог рока задржано лице мора да се изведе пред надлежног судију, који по службеној дужности испитује законитост лишавања слободе и задржавања, а уколико лице које је лишено слободе или задржано није изведено пред судију, већ пуштено на слободу, оно може у року од 30 дана од дана пуштања на слободу да тражи од судије да то испита. У оба случаја законито поступање утврђује се посебним решењем, против којег је дозвољена жалба у року од 48 часова.

Закон/М у члану 163. прописује кућни притвор као посебну меру за обезбеђење присуства окривљеног. За одређивање кућног притвора потребно је да постоји основана сумња да је одређено лице учинило кривично дело, као и да постоји неки од разлога за одређивање притвора.

Решењем којим се одређује кућни притвор, поред забране удаљавања из дома или других просторија, суд може одредити и забрану комуникације са одређеним лицима или забрану употребе средстава за комуникацију, као и обавезу поштовања мере видео и електронског надзора. Над кућним притвором надзор врши суд, који ову обавезу може пренети на полицију. Када суд ову своју обавезу пренесе на полицију, дужан је да одреди начин контроле. Лице против којег је одређен кућни притвор може уз дозволу суда напустити стан уколико је то потребно ради лечења или ако то захтевају посебне околности због којих може наступити штетна последица по живот, здравље или имовину тог лица или њему блиских лица.

У македонском праву притвор је мера процесне присиле која се изриче у циљу несметаног одвијања кривичног поступка у присуству оптуженог лица свим релевантним процесним радњама.⁴⁶² Овај процесни институт је регулисан члановима 164. до 180 ЗКП/М. Суд је приликом одлучивања о притвору дужан да води рачуна о сразмерности између тежине кривичног дела за које се суди, очекиване казне према подацима којима располаже и потребе за одређивањем и трајањем притвора, а у току целог поступка притвор ће се укинути чим престану разлози на основу којих је био одређен.

⁴⁶² Гордана Лажетић Бужаровска, Ванчо Узузнов, „Примена мере притвора у Републици Македонији“, *Правни живот*, бр. 9/08, Београд 2008, 752.

У погледу основа за одређивање притвора, македонска правна теорија разликује материјалноправне и процесноправне основе. Материјалноправни основ је јединствен и састоји се у постојању основане сумње да је одређено лице учинило кривично дело. Процесноправних основа има више и увек су одређени алтернативно,⁴⁶³ а то су: 1) да се окривљени крије, или се не може утврдити његов идентитет или постоје друге околности које указују на опасност од бекства; 2) постојање основане бојазни да ће се окривљени сакрити, или да ће фалсификовати или уништити трагове кривичног дела или особене околности указују да ће ометати кривични поступак утицањем на сведоке, вештаке, саучеснике или прикриваче; 3) особене околности оправдавају бојазан да ће окривљени поновити кривично дело или довршити покушано кривично дело или ће учинити кривично дело којим прети; 4) уредно позвани окривљени очигледно избегава да дође на главни претрес, или је суд двапут уредно покушао да позове окривљеног, а све околности указују да окривљени очигледно избегава да прими позив.

Интересантно је решење према којем законодавац предвиђа могућност одређивања притвора услед очигледног избегавања окривљеног да прими позив. Правилно се прави разлика између избегавања да се прими позив и тога да се окривљени крије. Наиме, према нашем законодавству избегавање окривљеног да прими позив би се подвело под чињеницу да се окривљени крије или евентуално под околност да окривљени избегава да дође на главни претрес. Међутим, ове ситуације нису исте, јер је могуће да се окривљени не крије, да он седи код куће, а да само избегава да прими позив. У том смислу би требало да и наш законодавац размисли да као основ за притвор одреди и очигледно избегавање да се прими позив, уз одређени број покушаја од стране органа поступка да тај позив уручи оптуженом, те у том правцу стоји и предлог *de lege ferenda*.

Једно од најзначајнијих питања у вези са притвором је свакако дужина његовог трајања.⁴⁶⁴ У том погледу, у истрази он може трајати најдуже 30 дана од лишења слободе, с тим да на образложени предлог јавног тужиоца КВ веће може продужити

⁴⁶³ Иванчо Стојанов, „Притворот во македонскиот и во хрватскиот закон за кривичната (казнената) постапка“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан први“ во Скопје, во чест на Панта Марина*, Скопје 2007, 258.

⁴⁶⁴ Nikola Matovski, „Sustav kaznenog postupka u Republici Makedoniji“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 2/01, Zagreb 2001, 214.

притвор за још 60 дана. Уколико се истражни поступак води за кривично дело за које се може изрећи казна затвора од четири године или тежа, веће непосредно вишег суда може по истеку рока од 60 дана продужити притвор за још најдуже 90 дана.

Након подизања оптужног акта до завршетка главног претреса такође су одређени рокови трајања притвора. У том случају притвор може најдуже трајати једну годину за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до петнаест година, односно две године за кривична дела за која се може изрећи казна доживотног затвора.⁴⁶⁵ Након објављивања пресуде притвор може трајати до започињања издржавања казне, односно до правоснажности пресуде, али најдуже док не истекне време трајања изречене казне затвора.

Притвор се увек укида решењем и окривљени се пушта на слободу у случајевима: 1) када престану разлози због којих је притвор био одређен, односно продужен; 2) уколико даље трајање притвора не би било у сразмери са тежином учињеног кривичног дела; 3) када се исти циљ ради којег је притвор одређен може остварити и неком другом мером; 4) уколико укидање притвора предложи јавни тужилац пре подношења оптужног акта; 5) када је окривљени ослобођен, или је оглашен кривим, а ослобођен од казне, или осуђен само на новчану казну, или му је изречена судска опомена или условна осуда, или је због урачунавања притвора казну већ издржао, или када је оптужба одбијена, осим у случају одбијања због ненадлежности суда; 6) када истекну рокови максималног трајања притвора; 7) када је притвор одређен због колузионе опасности, а окривљени да изјаву којом признаје кривицу или када се прибаве сви докази због којих је притвор по овом основу био одређен, а најдуже до завршетка главног претреса.

Закон прописује и поступање са притвореницима. У оквиру овог одељка Закон детаљно регулише обавештавање породице притвореног лица, поштовање личности и достојанства притвореника, права притвореника, посете притвореника, дисциплинску одговорност и надзор над притвореницима.

⁴⁶⁵ Гордана Бужаровска, Ванчо Узузнов, „Притвор во Македонија“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан први“ во Скопје, во чест на Владимир Митков*, Скопје 2010, 325.

Поред притвора, законодавац познаје и такозвани краткотрајни притвор, који је прописан чланом 170. ЗКП/М. Краткотрајни притвор може одредити судија за претходни поступак на предлог јавног тужиоца и може трајати до 48 часова од момента довођења лица лишеног слободе пред судију за претходни поступак. Постоје три услова да би се могао одредити краткотрајни притвор, а то су: 1) постојање основане сумње да је одређено лице учинило кривично дело које му се ставља на терет; 2) постојање неког од разлога за одређивање притвора; 3) да јавни тужилац против тог лица још није донео наредбу за спровођење истражног поступка.

Уколико јавни тужилац по истеку рока од 48 часова не поднесе предлог за одређивање мере притвора, окривљени се пушта на слободу. Овај рок може бити продужен за још 48 часова у случају постојања већег броја окривљених или других особито сложених околности. Против решења о одређивању краткотрајног притвора дозвољена је жалба у року од пет часова од уручивања решења.

У погледу осталих мера за несметано вођење кривичног поступка, Закон/М у члану 88. предвиђа као посебну меру новчану казну због увреде суда. Новчана казна се може изрећи у распону од 200 до 1.200 евра у денарској противвредности. Она се изриче учеснику у поступку који поднеском или усмено, односно на други начин увреди суд или лице које учествује у поступку. Решење о новчаном кажњавању увек доноси суд пред којим је дата изјава, док је, уколико је увреда учињена у поднеску, надлежан суд који треба да одлучује о поднеску. Против овог решења дозвољена је жалба, о којој одлучује веће. Уколико је увреда учињена од стране тужиоца или адвоката, суд је, осим што одређује новчану казну, дужан да обавести и надлежног јавног тужиоца, односно Адокатску комору Републике Македоније. Уколико се увреда изречена суду понови од стране истог лица, суд у новом поступку може изрећи и до десет пута већу новчану казну.

У циљу несметаног вођења кривичног поступка суд је дужан да поступак спроведе без одлагања и да онемогући сваку злоупотребу права која припадају лицу које учествује у поступку. Као санкцију за злоупотребу права Закон/М у члану 6. предвиђа новчану казну од 700 до 1.000 евра у денарској противвредности за физичка лица, а 2.500 до 5.000 евра у денарској противвредности за правна лица.

Одржавање реда у судници и кажњавање због његовог нарушавања прописано је члановима 360. и 361. ЗКП/М. У циљу одржавања реда у судници председник већа може одредити претресање свих лица која присуствују главном претресу, а веће може наредити да се са заседања удаље лица која као јавност присуствују главном претресу уколико она и након опомињања наставе са нарушавањем реда на главном претресу.

Уколико јавни тужилац, окривљени, бранилац, оштећени, законски заступник, пуномоћник, сведок, вештак, преводилац, тумач или друго лице које присуствује главном претресу нарушавају ред или се не придржавају наредби председника већа, он је дужан да их опомене. Уколико опомена буде безуспешна, веће може наредити окривљеном да се удаљи са заседања, а друга лица може не само удаљити већ и казнити новчаном казном. Уколико бранилац или пуномоћник након кажњавања продуже да нарушавају ред, веће им може ускратити даљу одбрану, односно заступање на главном претресу. Уколико суд удаљи са заседања приватног тужиоца или његовог законског заступника, главни претрес се наставља у њиховом одсуству. Суд ће обавестити јавног тужиоца о ометању реда на главном претресу ако су то учинили његови заменици, а поред тога може и прекинути главни претрес и удаљити јавног тужиоца и затражити заступање од стране другог заменика. О адвокату који је кажњен због нарушавања реда обавештава се надлежна адвокатска комора. Против решења о новчаном кажњавању дозвољена је жалба непосредно вишем суду, а против других одлука које се односе на одржавање реда и управљање главним претресом није дозвољена посебна жалба.

3. 2. Република Хрватска

У Републици Хрватској на снази је Закон о казненем поступку⁴⁶⁶, који је донет 2008. године.⁴⁶⁷ Тај закон у глави IX прописује „Мјере осигурања присутности окривљеника и друге мјере опреза“, а поред ове главе поједине мере прописане су и у

⁴⁶⁶ Закон о казненем поступку – ЗКП/Х, Закон/Х, *Narodne novine*, бр. 152/08, 76/09, 80/11, 91/12 – УСРН, 143/12, 56/13, 145/13 и 152/14.

⁴⁶⁷ Законски текст преузет са сајта <http://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku>, 27. новембар 2015. год.

другим деловима Закона/X. У оквиру IX главе Закона/X прописане су мере: позив, довођење, мере опреза, јемство (јамство), хапшење (ухићење), притвор, истражни затвор у дому и истражни затвор. Због значаја задирања у људска права ове одредбе имају посебан значај.⁴⁶⁸

Суд и други државна органи су приликом одлучивања о мерама дужни да по службеној дужности пазе да се не примењује тежа мера ако се иста сврха може постићи блажом. У ту сврху, њихова обавеза је да по службеној дужности укину меру, или је замене блажом, ако су престали законски разлози за њену примену, или ако су наступили услови да се иста сврха може постићи блажом мером, како је то прописано чланом 95. ЗКП/X. Смисао начела сразмерности јесте у томе да се у примени мера процесне присиле окривљени поштеди теже мере ако се иста сврха може постићи блажом, те да му се тако сачува највећи могући степен основног права на слободу уз истовремено омогућавање успешног вођења кривичног поступка.⁴⁶⁹

Присуство окривљеног при обављању радњи у кривичном поступку обезбеђује се његовим позивањем. Као и у другим упоредноправним решењима, основни вид обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку јесте позивање. Позивање свих учесника у кривичном поступку, укључујући и окривљеног, регулисано је одредбама чланова 96. и 169–177. Закона/X. Треба нагласити и да су одредбе о позивању недоречене и углавном измешане са одредбама које се односе на достављање.

Пре подизања оптужнице, државни тужилац (државни одвјетник) упућује позив окривљеном за испитивање, а након тога суд упућује позив за доказно рочиште, рочиште седнице оптужног већа, припремно рочиште и главни претрес. Приликом првог позивања окривљеног, уз позив му се морају доставити и поуке о његовим правима. Окривљеном се позив може упутити и преко опуномоћеног браниоца за пријем позива, уколико га има.

⁴⁶⁸ Berislav Pavišić, „Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 2/08, Zagreb 2008, 541.

⁴⁶⁹ Davor Krapac, *Kazneno procesno pravo, prva knjiga: institucije*, Narodne novine, Zagreb 2003, 265.

Осталим учесницима у кривичном поступку позив се упућује преко органа поступка, а позив за доказно рочиште, рочиште пред оптужним већем и главни претрес може и усмено упутити. Позив који је упућен на овај начин забележиће се у записнику или службеној белешци. У овом случају позвана особа мора бити упозорена на последице недоласка. Учесници у поступку, осим окривљеног, могу се позвати и посредним путем, преко других учесника у поступку који пристану да уруче позив на овај начин, ако орган поступка сматра да ће тако бити осигурано достављање позива. Позив може учесницима у поступку бити упућен и путем средстава телекомуникације, ако се према околностима може претпоставити да ће тако упућено обавештење примити особа којој је позив упућен.

Довођење је као процесна радња прописано чланом 97. Закона/Х. Оно се врши на основу налога за довођење (доведбени налог), који може издати суд, а изузетно и полиција. Уз могућност издавања налога за довођење, полиција може и без налога за довођење у своје службене просторије довести окривљеног којем треба уручити позив.

Налог за довођење суд може издати у једном од четири случаја: 1) ако је донето решење о истражном затвору; 2) ако уредно позвани окривљеник не дође, а свој изостанак не оправда; 3) ако се није могла обавити уредна достава позива, а из околности очигледно произлази да окривљени избегава његов пријем; 4) ако се ради о привођењу на рочиште за одлучивање о истражном затвору. Полиција може издати налог за довођење само у једном случају, када треба да се приведе окривљени ради прикупљања обавештења од грађана.

Полиција извршава налог за довођење. Она то чини тако што полицајац којем је поверено извршење наредбе предаје налог окривљеном и позива га да пође с њим. Ако окривљени то одбије, биће доведен присилним путем.

Следећа мера која се према окривљеном може изрећи је нека од мера опреза. Ове мере прописане су члановима 98–101. ЗКП/Х. Има их укупно 10, а то су: 1) забрана напуштања боравишта; 2) забрана посеђивања одређеног места или подручја, 3) обавеза редовног јављања одређеној особи или државном органу; 4) забрана приближавања одређеној особи; 5) забрана успостављања или одржавања везе с одређеном особом; 6) забрана обављања одређене пословне активности; 7) привремено

одузимање путне и друге исправе за прелазак државне границе; 8) привремено одузимање дозволе за управљање моторним возилом; 9) забрана праћења или узнемиравања жртве или друге особе; 10) удаљење из дома.

Мере опреза могу се одредити када постоји било који од основа за одређивање истражног затвора, али се иста сврха може остварити одређивањем мере опреза. Надлежни за одређивање ове мере су државни тужилац или суд.⁴⁷⁰ Закон/X прописује и шта се не може ограничити мерама опреза, а то је право окривљеног на властити дом те право на несметане везе с укућанима, брачним или ванбрачним другом, родитељима, децом, усвојеником или усвојоцем, осим ако се поступак води због кривичног дела учињеног на штету неке од тих особа. Забрана обављања пословне активности може обухватити и закониту професионалну делатност ако се поступак води због кривичног дела учињеног у оквиру те делатности. Мерама опреза не може се ограничити нити право окривљеног на несметано комуницирање с браниоцем.

Осим окривљеном, истражни судија може трећем лицу посебним решењем забранити активности којима се нарушавају мере опреза према окривљеном. Ако та особа поступи противно решењу, казниће се новчаном казном до 50.000 куна.

Све мере одређују се у форми решења, против којег се може изјавити жалба. Свака два месеца, рачунајући од дана правоснажности претходног решења о мери опреза, испитаће се по службеној дужности постоји ли још потреба за трајањем мере, те ће се она решењем продужити или укинута. Законодавац је прописао и шта поједина решења, поред општих елемената, морају да садрже. Тако ће, у решењима којима се налажу мере забране напуштања боравишта, надлежно тело одредити место у којем окривљеник мора боравити док траје мера опреза и границе ван којих се не сме удаљавати; ако је у питању забрана посеђивања одређеног места или подручја, надлежно тело ће одредити место или подручје те удаљеност испод које им се окривљени не сме приближити; ако је обавеза окривљеног да се редовно јавља одређеној особи или државном органу, надлежни орган ће одредити службену особу којој се окривљени мора јављати, рок у којему се мора јављати и начин вођења евиденције о јављању; у решењу о забрани приближавања одређеној особи надлежно

⁴⁷⁰ Sandra Vračan, „Procesnopravne mjere protiv počinitelja obiteljskog nasilja“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 1/09, Zagreb 2009, 201.

тело ће одредити раздаљину испод које се окривљеник не сме приближити одређеној особи;⁴⁷¹ у оном о забрани успостављања или одржавања везе с одређеном особом надлежно тело ће забранити успостављање или одржавање везе с одређеном особом; у оном о забрани предузимања одређене пословне активности надлежно тело ће одредити врсту и предмет пословне активности; ако је у питању привремено одузимање путне и друге исправе за прелаз државне границе, надлежно тело навешће личне податке, тело које је издало исправу, број и датум издавања; за привремено одузимање дозволе за управљање моторним возилом надлежно тело навешће податке о тој дозволи; у случају забране узнемиравања или праћења жртве или друге особе надлежно тело забраниће узнемиравање или праћење одређене особе; за удаљење из дома одредиће се адреса дома из којег се окривљени удаљава.

Хрватско процесно законодавство, као и већина других, познаје институт јемства. Оно је прописано члановима 102–105. ЗКП/Х. Истражни затвор одређен из свих разлога, осим оног који се састоји у избегавању одазивања на главни претрес, може се укинути ако окривљеник или ко други за њега да јемство, а сам окривљени обећа да се неће крити и да без одобрења неће напустити своје боравиште, да неће ометати кривични поступак и да неће учинити ново кривично дело. На овај начин притвореник се пушта да се брани са слободе.⁴⁷²

Јемство се одређује у форми решења, против којег је дозвољена жалба. У решењу о одређивању истражног затвора суд може одредити висину јемства која може заменити истражни затвор. Уколико суд оцени да јемство не може заменити истражни затвор, у решењу ће навести околности којима се руководио приликом доношења такве одлуке. Уз јемство суд може одредити једну или више мера опреза.

Јемство увек гласи на своту новца. Висина јемства одређује се с обзиром на три околности, а то су тежина кривичног дела, личне околности, те имовно стање окривљеног. Суд је у обавези да одреди висину јемства и облик полагања јемства. То може бити полагање готовог новца, вредносних папира, драгоцености или других покретних ствари веће вредности које се лако могу уновчити и чувати, или стављање

⁴⁷¹ *Ibid*, 202.

⁴⁷² Marina Carić, Matko Pejčić, *Kazneno procesno pravo, Posebni dio: Procesne radnje i tijek kaznenog postupka*, Pravni fakultet, Split 2015, 12.

хипотеке. Решење о укидању истражног затвора доноси се тек након што решење о јемству постане правоснажно, окривљени да обећање у законом прописаној форми и јемство буде положено.

Висина јемства и облик полагања могу се изменити решењем ако то оправдавају накнадно утврђене околности. Ако се утврди да је окривљени прикрио праве околности одлучне за одмеравање висине јемства или облика полагања јемства, или ако се утврди постојање других разлога за истражни затвор, против окривљеника ће се одредити истражни затвор, а након затварања окривљеног јемство ће се укинути, положени износ вратити, а хипотека обрисати. Тим решењем може се одредити нова висина јемства и облик полагања које би заменило истражни затвор.

Полиција надзире да ли се окривљени придржава обавеза које су одређене решењем о јемству. Ако окривљени поступи противно условима који су одређени у решењу о јемству, решењем ће се одредити наплата износа јемства, а против окривљеног ће се одредити истражни затвор.

У хрватском процесном праву постоје два вида хапшења – то су грађанско хапшење и хапшење од стране полиције. Овај процесни институт је с правом смештен у оквиру мера за обезбеђење присуства окривљеног и других мера опреза, а прописан је члановима 106–111. ЗКП/Х.

Свако сме спречити бег особе затечене у кривичном делу које се гони по службеној дужности и о томе мора одмах обавестити полицију. Лице које је спречено у бегу може се задржати до доласка полиције, а затим јој се обавезно мора предати.

Полиција може извршити хапшење у три случаја: када је потребно извршити налог за довођење, решење о одређивању притвора или истражног затвора; када је потребно ухапсити лице за које постоје основе сумње да је учинило кривично дело које се гони по службеној дужности, а постоји неки од разлога за одређивање истражног затвора; када је потребно лишити слободе лице затечено у кривичном делу које се гони по службеној дужности.

Приликом хапшења, ухапшеном лицу мора се одмах предати писана поука о његовим правима, а ако то ипак није учињено, уручиће му се по доласку у службене просторије полиције. Рок у којем ухапшено лице мора бити доведено у притворску јединицу и предато притворском надзорнику или пуштено на слободу износи двадесет и четири сата, а за кривична дела за која је прописана казна затвора до једне године дванаест сати.

Притворски надзорник је нови субјект у структури мера осигурања присуства окривљеног. Уведен је по узору на сличан процесни субјект у праву Енглеске и Велса (*custody officer*). Притворски надзорник не суделује у истраживању кривичног дела. То је службеник који је одговоран за правилност поступања са лицем лишеним слободе од тренутка његова доласка у полицијску притворску јединицу, и с притвореником за време трајања притвора. Дакле, притворски надзорник се брине о поступању с особом лишеном слободе током њеног боравка у полицијској притворској јединици у време док та особа није у истражном затвору, када бригу о њој преузима суд.⁴⁷³

Притвор у хрватском процесном праву не треба поистовећивати са притвором у српском законодавству. Реч је само о терминолошкој истоветности, а поред тога се ради о два потпуно различита процесна института. Притвор на начин како је прописан у хрватском законодавству има сличности са процесним институтом задржавања у нашем законодавству. Овај институт у хрватском законодавству прописан је члановима 112–118. Закона/Х.

Државни тужилац може одредити притвор против лица које је ухапшено. Да би се одредио притвор потребно је да кумулативно буду испуњене три групе услова. Први услов је постојање основа сумње да је то лице учинило кривично дело, а други услов је постојање неког од разлога за одређивање истражног затвора, осим онога који се односи на избегавање доласка на претрес. Коначно, трећи услов је да је притвор потребан ради утврђивања истоветности, провере алибија или прикупљања података о доказима.

⁴⁷³ В. Павишић, 542.

Притвор се увек одређује у форми писаног и образложеног решења. Против решења притвореник се може жалити у року од шест сати. О жалби одлучује судија истраге у року од осам сати, а жалба не задржава извршење.

Трајање притвора, који је одређен решењем државног тужиоца, ограничено је на рок од 48 часова од тренутка хапшења, осим за кривична дела за која је прописана казна затвора до једне године, када притвор може трајати најдуже 36 часова. Затим, на предлог државног тужиоца судија истраге може образложеним решењем продужити притвор за даљих 36 часова ако је то нужно ради прикупљања доказа о кривичном делу за које је прописана казна затвора од пет година или тежа.

По налогу државног тужиоца полиција ће притвореника код којег постоје разлози за одређивање истражног затвора пре истека рока за притвор довести судији истраге ради одржавања рочишта за одређивање истражног затвора или пуштања на слободу. Када притвореник буде доведен судији истраге, судија ће издати налог за задржавање у притвору до одржавања рочишта, а најдуже 12 часова.

Истражни затвор у дому као процесни институт по својој садржини има сличности са институтом забране напуштања стана у нашем законодавству, с тим што је могућност одређивања истражног затвора у дому знатно сужена у односу на круг лица према којима се може одредити. Овај институт прописан је члановима 119–121. Закона/X.

Суд може одредити истражни затвор у дому само против трудне жене, особе с телесним недостацима који јој онемогућавају или битно отежавају кретање, особе која је навршила 70 година живота, те у оним случајевима када то суд оцени изузетно оправданим. За одређивање истражног затвора у дому потребно је да постоји неки од разлога за притвор, осим оног који се односи на избегавање окривљеног да дође на главни претрес, а поред тога неопходно је да је за остваривање сврхе истражног затвора довољна забрана окривљеном да се удаљи из дома.

Решење о истражном затвору у дому садржи забрану окривљеном да се удаљава из дома. Суд може ради контроле поштовања ове мере одредити примену техничких средстава надзора којима се осигурава њено спровођење, а према потреби, може

наложити и меру опреза. Да би се одредила примена техничких средстава, треба да све пунолетне особе које бораве у дому окривљеног дају писану сагласност о таквој могућности.

Напуштање дома окривљеном је дозвољено само изузетно, по одобрењу суда, у случајевима када је то неопходно ради лечења окривљеног или то налажу посебне околности услед којих би могле наступити тешке последице по живот, здравље или имовину. Истражни затвор у дому контролише полиција на чијем се подручју извршава ова мера.

Истражни затвор прописан је члановима 122–144. Закона/X. Поред тога што је истражни затвор по називу непознат нашем праву, суштински он има свој пандан у притвору. Приликом одлучивања о истражном затвору, посебно о његову трајању, суд мора водити рачуна о сразмерности између тежине учињеног кривичног дела, казне која се, према подацима којима располаже суд, може очекивати у поступку и потребе одређивања и трајања истражног затвора. Против трудне жене, особе с телесним недостацима који јој онемогућују или битно отежавају кретање, те особе која је навршила 70 година живота, истражни затвор се може одредити само изузетно.

Разлози за одређивање истражног затвора, поред постојања основане сумње, јесу:

- 1) да је окривљени у бекству или да особите околности упућују на опасност да ће побећи (крије се, не може се утврдити његова истоветност и слично);
- 2) да постоје особите околности које упућују на опасност да ће окривљени уништити, сакрити, изменити или кривотворити доказе или трагове важне за кривични поступак или да ће ометати кривични поступак утицањем на сведоке, вештаке, учеснике или прикриваче;
- 3) да постоје особите околности које упућују на опасност да ће окривљени поновити кривично дело или да ће довршити покушано кривично дело, или да ће учинити теже кривично дело којим прети, а за које је према закону могуће изрећи казну затвора од пет година или тежу казну;
- 4) да је истражни затвор нужен ради неометаног одвијања поступка за кривично дело за које је прописана казна дуготрајног затвора и код којег су околности кривичног дела посебно тешке;
- 5) да окривљени који је уредно позван избегава да дође на главни претрес.

Поред ових основа, Закон/X познаје и један обавезан разлог за одређивање притвора. То је случај приликом изрицања пресуде,

када ће суд увек одредити или продужити истражни затвор против окривљеног којем је изречена казна затвора од пет година или тежа казна.⁴⁷⁴

Истражни затвор се одређује, продужава и укида писаним решењем надлежног суда. Суд одређује притвор након одржаног нејавног рочишта, на које се позивају државни тужилац, бранилац и окривљени. У погледу укидања притвора, интересно је да Закон/Х таксативно наводи случајеве када ће суд укинути притвор. То су случајеви: 1) чим су престали разлози због којих је истражни затвор одређен или продужен; 2) ако даљи истражни затвор не би био у сразмери с тежином учињеног кривичног дела; 3) ако се иста сврха може остварити другом, блажом мером, 4) кад то пре подизања оптужнице предлаже тужилац; 5) ако државни тужилац и након претходног обавештења вишем државном тужиоцу неоправдано у законским роковима не предузима радње у поступку; 6) кад суд изрекне пресуду којом се окривљени ослобађа од оптужбе или се оптужба одбија или је окривљеном изречена новчана казна, рад у јавном интересу на слободи, условна осуда или судска опомена, или казна затвора у трајању краћем или једнаком дотадашњем трајању истражног затвора; 7) кад истекну рокови трајања истражног затвора; 8) кад је истражни затвор одређен због ризика од ометања поступка, ако је окривљени детаљно признао кривично дело за које се терети, или чим буду прикупљени, односно изведени докази ради чијег је осигурања тај затвор одређен, а најкасније до завршетка главног претреса. Закон/Х предвиђа и обавезу суда да пре укидања истражног затвора због опасности од понављања дела обавести преко полиције жртву кривичног дела.

Истражни затвор се мора извршавати тако да не вређа особу и достојанство затвореника. Затвореникова права и слободе могу бити ограничени само у мери потребној да се оствари сврха ради које је одређен истражни затвор, спречи бег затвореника и вршење кривичног дела, те отклони опасност по живот и здравље људи. Надзор над извршењем истражног затвора обавља председник надлежног суда.

Закон/Х предвиђа и вођење посебне евиденције о лицима која се налазе у притвору (очевидник истражног затвора). Ту евиденцију води министарство надлежно за правосуђе, на основу решења о истражном затвору, с тим да је суд у обавези да

⁴⁷⁴ Marin Mrčela, *Vodič kroz kazneni postupak*, Zagreb 2014, 26. Преузето са сајта www.abarol.org, 20. септембар 2015.

свако решење о одређивању, продужавању и укидању истражног затвора достави електронским путем министарству надлежном за правосуђе, а министарство је дужно да осигура сталну доступност података из евиденције суду и државном тужиоцу. Овакво вођење евиденције има велики практични значај, јер судовима и тужилаштвима омогућава лако утврђивање да ли се окривљени који је недоступан већ налази у притвору по неком другом предмету, па стога стоји предлог *de lege ferenda* да се обавеза вођења овакве евиденције уведе и у наше законодавство.

Од осталих мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка, Закон/Х прописује мере за одржавање реда и мере за спречавање одуговлачења поступка. Те мере прописане су у члановима 395–398. ЗКП/Х.

Дужност је суда да се брине о одржавању реда у судници. Тако се председник већа брине о одржавању реда у судници и достојанству суда. У ту сврху, он може одмах након отварања заседања упозорити особе које као публика присуствују главном претресу да се пристојно понашају и не ометају рад суда, а може одредити и претрес тих особа. Уз председника већа и само веће има обавезе у погледу одржавања реда у судници. Оно може наложити да се са заседања удаље све особе које као публика присуствују главном претресу ако се на други начин не би могло осигурати несметано одржавање тог претреса. Када су у питању оптуженик, бранилац, оштећени, законски заступник, пуномоћник, сведок, вештак, тумач или други учесник у поступку који ометају ред, председник већа ће их опоменути или новчано казнити до 50.000 куна. Ако особа настави да омета ред и не покорава се налозима председника већа, он може наложити њено удаљавање из суднице. Оптужени може бити удаљен из суднице на одређено време, а на поновљено нарушавање се може удаљити и све док траје доказни поступак, док браниоцу или пуномоћнику који после казне настави нарушавати ред председник већа може ускратити даљу одбрану, односно заступање на претресу, и у том случају странка ће бити позвана да узме другог браниоца, односно пуномоћника. Ако је оштећени као тужилац или приватни тужилац удаљен из суднице, или је удаљен његов законски заступник, главни претрес ће се наставити и без њега, али ће га суд упозорити да може узети пуномоћника, а уколико државни тужилац или особа која га замењује нарушава ред, председник већа известиће о томе вишег државног тужиоца, а може и прекинути претрес и од вишег државног тужиоца затражити да одреди другу особу да заступа оптужницу.

У погледу мера за спречавање одуговлачења поступка, суд може казнити новчаном казном до 50.000 куна браниоца, пуномоћника или законског заступника ако су њихови поступци очигледно управљени на одуговлачење кривичног поступка. Против тог решења дозвољена је посебна жалба.

3. 3. Република Црна Гора

У Црној Гори на снази је Законик о кривичном поступку⁴⁷⁵, донет 2009. године.⁴⁷⁶ У оквиру овог законика „Мјере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка“ прописане су у глави VIII. Мере које се могу према окривљеном предузети за обезбеђење његовог присуства и за несметано вођење кривичног поступка јесу: позив, довођење, мере надзора, јемство и притвор. Поред ових мера, Законик/ЦГ, ван ове главе, прописује и друге мере за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. Уз обавезу да се придржава услова прописаних за примену одређене мере, суд је дужан да води рачуна да се не примењује тежа мера, ако се иста сврха може постићи блажом (члан 163. ЗКП/ЦГ).

Позивање окривљеног у кривичном поступку регулисано је слично као и у нашем позитивном праву. У Закону/ЦГ позив је регулисан чланом 162. То је основна мера којом се обезбеђује присуство окривљеног. Позив окривљеном упућује орган који води кривични поступак, а позива се достављањем затвореног писаног позива.

Поред писаног позива, позивање окривљеног може се вршити телефоном и другим средством електронске комуникације. Једини услов за овај вид позивања јесте да окривљени пристаје да се на такав позив одазове.

⁴⁷⁵ Законик о кривичном поступку – ЗКП/ЦГ, Законик/ЦГ, *Službeni list CG*, br. 57/09, 49/10, 47/14 – US CG, 2/15 – US CG и 35/15.

⁴⁷⁶ Законски текст преузет са сајта <http://www.pravda.gov.me/biblioteka/zakoni>, 10. октобар 2015. год.

Ако окривљени није у стању да се одазове позиву услед болести или друге неотклоњиве сметње, саслушаће се у месту где се налази или ће се обезбедити његов превоз до судске зграде или другог места где се радња предузима.

Довођење је прописано чланом 163. Законика/ЦГ. Оно се одређује наредбом да се окривљени доведе, која се може издати ако уредно позвани окривљени не дође, а свој изостанак не оправда, или ако се није могло извршити уредно достављање позива, а из околности очигледно произилази да окривљени избегава пријем позива, или ако је донето решење о притвору. За издавање наредбе прописана је обавезна писана форма.

Наредбу да се окривљени доведе може издати суд или државни тужилац, а извршава је полиција, осим када је издата наредба за довођење војних лица, припадника полиције или страже установе у којој су смештена лица лишена слободе, у којим случајевима наредбу извршава њихова команда, односно установа. Лице коме је поверено извршење наредбе предаје наредбу окривљеном и позива га да са њим пође. Ако окривљени то одбије, доведиће се принудно.

Мере надзора прописане су члановима 166–169. ЗКП/ЦГ. То су: забрана напуштања стана; забрана напуштања боравишта; забрана посећивања одређеног места или подручја; обавеза повремениог јављања одређеном државном органу; забрана приступа одређеним лицима или састајања са њима; привремено одузимање путне исправе; привремено одузимање возачке дозволе. Услов за изрицање свих мера надзора је исти и састоји се у постојању околности које указују да би окривљени могао побећи, сакрити се, отићи у непознато место или у другу државу или ометати вођење кривичног поступка.⁴⁷⁷ Све мере могу се изрећи засебно, али могу се изрећи и кумулативно две или више мера.

Мерама надзора не могу се окривљеном ограничити право да живи у свом стану, да се несметано виђа са члановима породице и блиским сродницима, осим кад се поступак води због кривичног дела учињеног на штету члана породице или блиских сродника. Такође, овим мерама не може се ограничити право окривљеног да обавља своју професионалну делатност са изузетком када се поступак води због кривичног

⁴⁷⁷ Petar Stojanović, „Istraga – svrha, obim, prekid, obustava i mjere za obezbeđenje prisustva okrivljenog“, *Zbirka radova iz krivično-pravne oblasti*, Centar za obuku sudija Republike Crne Gore, Podgorica 2006, 20.

дела учињеног у вези са обављањем те делатности. Поред тога, овим се мерама ни у ком случају не може ограничити право окривљеног да несметано контактира са својим браниоцем. Спровођење мера надзора, осим привременог одузимања путне исправе и возачке дозволе, може се контролисати електронски.

Надлежност за одређивање и укидање мере дата је искључиво суду. У току истраге ту надлежност има судија за истрагу, а после подигнуте оптужнице председник већа. Суд меру може одредити по службеној дужности, по предлогу тужиоца или оштећеног. Мере се изричу у форми решења, против којег је дозвољена жалба. Све мере могу трајати док за то постоји потреба, а најдуже до правоснажности пресуде, с тим да је суд дужан да свака два месеца испитује је ли примењена мера потребна.

Све мере извршава полиција, осим када је изречена мера обавезе повременим јављања одређеном државном органу, када се о примени те мере стара, уз полицију, и државни орган којем се окривљени мора јављати.⁴⁷⁸ Ако окривљени не испуњава обавезе наложене изреченом мером, орган који извршава меру о томе обавештава суд, а суд оптуженом због тога може изрећи додатну меру надзора или одредити притвор.

Следећа мера која се може одредити окривљеном јесте јемство, које је прописано члановима 170–173. ЗКП/ЦГ. Јемство се може одредити само уколико постоји опасност од бекства, укључујући ту и избегавање да се дође на главни претрес. У том случају се окривљени који треба да буде стављен у притвор, као и онај који је већ стављен у притвор, може оставити на слободи, односно пустити на слободу, ако он лично или неко други за њега пружи јемство да до краја кривичног поступка неће побећи, а сам окривљени обећа да се неће крити и да без одобрења неће напустити своје боравиште. Јемство се може одредити и уз меру надзора, ради обезбеђења поштовања прве мере.

Јемство увек гласи на новчани износ који се одређује оценом три елемента, а то су: тежина кривичног дела, личне и породичне прилике окривљеног и имовно стање лица које даје јемство. Оно се може састојати у полагању готовог новца, хартија од вредности, драгоцености или других покретних ствари веће вредности које се лако могу уновчити и чувати или у стављању хипотеке за износ јемства, а на непокретна

⁴⁷⁸ Драго Радуловић, *Законик о кривичном поступку Црне Горе, са објашњењима, упутствима за практичну примјену и регистром појмова*, Правни факултет – Подгорица, Подгорица 2004, 107.

добра лица које даје јемство. Оно мора доставити доказе о свом имовном стању и власништву над имовином која се даје као јемство.

Решење о одређивању јемства увек доноси суд. За то је пре и у току истраге надлежан судија за истрагу, после подигнуте оптужнице председник већа, а на главном претресу веће. Ако је пресудом изречена казна затвора, јемство се укида кад осуђени почне да издржава казну.

Уколико окривљени побегне, решењем се одређује да се јемство уноси у посебан део буџета за рад судова. Јемство се укида уколико се окривљени на уредан позив не одазове, а изостанак не оправда или ако се против њега, након што је остављен на слободи, појави неки други законски основ за притвор.

Притвор је, као и у другим законодавствима, најтежа мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. Управо му због тога Законик/ЦГ поклања посебну пажњу. Прописан је члановима 174–186. ЗКП/ЦГ, а поред ових поједине одредбе налазе се и на другим местима у Законику/ЦГ. Трајање притвора мора бити сведено на најкраће потребно време. Тај принцип уздигнут је на ниво начела и прописан је у оквиру права на суђење без одлагања (члан 15. ЗКП/ЦГ). Притвор се може одредити само у случајевима прописаним законом и само ако се иста сврха не може остварити другом мером, а неопходан је ради несметаног вођења поступка.

Conditio sine qua non за одређивање притвора је постојање основане сумње да је одређено лице учинило кривично дело. Када је тај услов испуњен, окривљеном се притвор може одредити: 1) уколико се крије или ако се не може утврдити његов идентитет или ако постоје друге околности које указују на опасност од бекства; 2) ако постоје околности које указују да ће уништити, сакрити, изменити или фалсификовати доказе или трагове кривичног дела или да ће ометати поступак утицањем на сведоке, саучеснике или прикриваче; 3) ако постоје околности које указују да ће поновити кривично дело или довршити покушано кривично дело или да ће учинити кривично дело којим прети; 4) ако је притвор нужен ради несметаног вођења поступка, а у питању је кривично дело за које се по закону може изрећи казна затвора од десет година или тежа казна и које је посебно тешко због начина извршења или последица; 5)

ако уредно позвани оптужени избегава да дође на главни претрес. Као што се може закључити, разлози су релативно слични разлозима прописаним у нашем законодавству, с тим што је избегавање да се дође на главни претрес издвојено као засебан разлог.

Притвор се на предлог овлашћеног тужиоца одређује решењем суда, који је дужан да пре доношења решења саслуша окривљеног о разлозима за одређивање притвора, с тим да се притвор може одредити и без саслушања окривљеног ако се он крије или очигледно избегава да дође на главни претрес.⁴⁷⁹ Против решења о одређивању притвора државни тужилац, притворено лице и његов бранилац могу, у року од 24 часа од часа пријема решења, изјавити жалбу.

Законик/ЦГ прописује и максимално трајање притвора у појединим случајевима. На основу решења судије за истрагу окривљени се може задржати у притвору најдуже месец дана, а након тога на основу решења већа још два месеца, с тим да уколико се поступак води за кривично дело за које је прописана казна затвора преко пет година, веће Врховног суда Црне Горе може, на образложени предлог државног тужиоца, из важних разлога, продужити притвор најдуже за још три месеца. Након предаје оптужнице суду, до завршетка главног претреса, притвор може трајати најдуже три године. У том периоду контрола притвора врши се по истеку сваких тридесет дана до ступања оптужнице на правну снагу, а након тога на свака два месеца.

У погледу поступања са притвореним лицима Законик/ЦГ прописује: поштовање личности и достојанства притвореног лица и његов смештај; права притвореног лица; примање посета и дописивање притвореног лица; дисциплинске преступе и дисциплинске казне; надзор над извршењем притвора.

Од осталих мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка, Законик/ЦГ прописује: остали видови лишења слободе; мере за одржавање реда; мере за спречавање одуговлачења поступка.

⁴⁷⁹ Radule Kojović, „Produženje, ukidanje i kontrola pritvora“, *Zbirka radova iz krivično-pravne oblasti*, Centar za obuku sudija Republike Crne Gore, Podgorica 2006, 25.

Од осталих видова лишења слободe прописани су: лишење слободe од стране полиције (члан 264. ЗКП/ЦГ), лишење слободe лица затеченог у извршењу кривичног дела (члан 265. ЗКП/ЦГ) и задржавање од стране државног тужиоца (члан 267. ЗКП/ЦГ).

Ако лице које присуствује главном претресу омета ред, вређа суд, странке или друге учеснике у поступку или не поштује наређења председника већа за одржавање реда, председник већа ће га опоменути. Ако опомена буде неуспешна, веће може наредити да се оптужени удаљи из суднице, а остала лица може удаљити и казнити новчаном казном до 1.000€. Браниоцу или пуномоћнику који после казне настави да нарушава ред веће може ускратити даљу одбрану, односно заступање на главном претресу, док ће председник већа обавестити надлежног државног тужиоца о томе када државни тужилац или лице које га замјењује нарушавају ред, а он може и прекинути главни претрес и од надлежног државног тужиоца затражити да одреди друго лице да заступа оптужницу. Против решења о казни дозвољена је жалба, с тим да веће може опозвати решење (члан 321. ЗКП/ЦГ).

У погледу мера за спречавање одуговлачења поступка, суд може све учеснике у поступку, изузев државног тужиоца, казнити новчаном казном до 1.000€, ако су њихови поступци очигледно управљени на одуговлачење кривичног поступка. Уз то ће се о кажњавању адвоката обавестити адвокатска комора. Када државни тужилац не подноси суду предлоге благовремено или друге радње у поступку предузима с великим закашњењем и тиме проузрокује одуговлачење поступка, обавестиће се о томе виши државни тужилац (члан 251. ЗКП/ЦГ).

ДЕО ДРУГИ

МЕРЕ ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПРИСУСТВА ОКРИВЉЕНОГ И ЗА НЕСМЕТАНО ВОЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА У ПОЗИТИВНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

УВОД

Потреба за успешним вођењем кривичног поступка захтева обезбеђење присуства његових учесника. Захтев органа поступка за њиховим присуством представља за ова лица обавезу, коју је он овлашћен да им наметне. Поред тога што учесници у кривичном поступку најчешће ову обавезу прихватају, одазивајући се на позив, постоје и случајеви у којима је нужно применити и одређене строже мере принуде с тим циљем.⁴⁸⁰ Тако, у првом реду, окривљени као странка у кривичном поступку има одређена права и обавезе које опредељују његов процесни положај. Кривични поступак може се несметано водити само уз учешће окривљеног, а тек изузетно и без његовог присуства. Окривљени, као странка заинтересована за исход кривичног поступка, своје интересе најквалитетније може заштитити уколико активно учествује у поступку, што

⁴⁸⁰ Горан П. Илић, Миодраг Мајић, Слободан Бељански, Александар Трешњев, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд 2014⁷, 468.

у крајњој линији води ка ефикасности поступка, али неретке су ситуације у којима окривљени препозна као свој интерес то да својим изостанком онемогући предузимање одређене процесне радње или вођење самог поступка. Имајући у виду овако супротстављене интересе окривљеног, Законик о кривичном поступку прописује мере за обезбеђење његовог присуства у кривичном поступку.⁴⁸¹

Уз потребе за присуствовањем одређених лица, законито спроведен кривични поступак подразумева и неометано одвијање доказног поступка и његову свеукупну ефикасност. Уколико би неко од учесника својим поступцима угрожавао ове циљеве, суд би такође био у могућности да реагује и да применом одређених мера принуде створи услове за законито одвијање кривичног поступка.⁴⁸² Стога Законик, поред мера за обезбеђење присуства појединих учесника у поступку, прописује и мере за несметано вођење кривичног поступка.

Поред тога што глава VIII Законика носи назив „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка“, у оквиру ње су делом прописане и мере за обезбеђење присуства и осталих учесника у кривичном поступку (позивање сведока, вештака, итд.). Поред тога, појам несметаног вођења кривичног поступка подразумева предузимање мера у циљу обезбеђења присуства осталих учесника у кривичном поступку, тако да су те мере нераскидиво повезане са мерама за обезбеђење присуства окривљеног. При томе, део мера за обезбеђење присуства осталих учесника у поступку и за несметано вођење кривичног поступка прописан је у другим главама ЗКП. Стога стоји предлог *de lege ferenda* да ова глава Законика убудуће носи назив *Мере за обезбеђење присуства учесника у поступку и несметано вођење кривичног поступка* и да се архитектоника Законика измени тако што би у оквиру ове главе, поред наведених, биле прописане и све остале мере за обезбеђење присуства учесника у поступку и несметано вођење кривичног поступка, а не само поједине.

У глави VIII Законика прописане су мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка, као и један део мера за обезбеђење присуства осталих учесника у поступку. Мере које се могу предузети у том циљу су:

⁴⁸¹ Драгиша Ђорђевић, „Мере за обезбеђење присуства окривљеног у току кривичног поступка“, Примена новог кривичног законодавства Србије, Удружење за кривично право Србије, Копаоник 2006, 177.

⁴⁸² Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 468.

- 1) позив;
- 2) довођење;
- 3) забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места;
- 4) забрана напуштања боравишта;
- 5) привремено одузимање возачке дозволе;
- 6) јемство;
- 7) забрана напуштања стана;
- 8) притвор.

Поред мера које су прописане у глави VIII Законика, законодавац и у другим деловима Законика прописује поједине мере које имају за циљ несметано вођење кривичног поступка, уз мере за обезбеђење присуства осталих учесника у поступку. Прописане мере су:

- 1) остали видови лишења слободе;
- 2) мере за одржавање реда;
- 3) мере за спречавање одуговлачења поступка.

Све мере за обезбеђење присуства процесних учесника састоје се у већем или мањем ограничењу личне слободе, што не значи да се увек састоје у лишењу слободе. Мере су разноврсне и претежни део њих се може применити у свим фазама поступка.⁴⁸³

У складу са концептом тужилачке истраге, поједине од мера могу предузети суд и јавни тужилац, а преостале само суд, а реч је о мерама које по својој природи захтевају искључиво ангажовање суда. Тако позивање и довођење могу предузети јавни тужилац и суд, док преостале мере може предузети само суд.

Као што се могло запазити из поглавља које се бави историјским освртом на ове мере, уочљива је тенденција сталног увећања мера које имају за циљ обезбеђење

⁴⁸³ Т. Васиљевић (1964), 330.

присуства учесника у поступку и његово несметано вођење. На овај начин не само да се побољшава положај окривљеног већ се и проширује поље примене тих мера.

Један од основних принципа у овој области јесте обавеза органа поступка да не примењује тежу меру када се иста сврха може постићи и блажом мером (члан 189. став 1. ЗКП). То значи да се орган поступка увек мора руководити начелом пропорционалности, односно да мера која је одређена мора бити нужна и довољна за остваривање одређеног процесног циља. Било какво прекорачење у интензитету представља недопуштену повреду права лица према којем се одређена мера предузима. На оваквом становишту стоји и судска пракса. У једној одлуци Апелационог суда у Београду наводи се да је приликом одређивања мера суд дужан да примени оне којима ће реално обезбедити присуство окривљеног, ценећи при томе како сврху одређивања тих мера, тако и пропорционалност између циља који се жели постићи и степена ограничења права на слободу кретања, при чему мора да процени равнотежу између заштите јавног интереса и штете која се наноси правима појединца (АСБ, *Кж2 По1 бр. 335/14* од 29. августа 2014). Управо у том циљу прописана је могућност органа поступка да, на иницијативу странака или не чекајући такву иницијативу, *ex officio* делује и укине сваку меру чим престану разлози због којих је одређена, односно да је замени другом, блажом мером кад за то наступе услови (члан 189. став 3. ЗКП).

Поред тога што прописује обавезу примене најблаже неопходне мере, Законик не даје одговор на питање коју меру треба сматрати тежом, а коју блажом. Па ипак, имајући у виду обавезу замене теже мере блажом, очигледно да је став законодаваца да је увек могуће извршити адекватно поређење. Питање се додатно компликује ако имамо на уму да се појам блаже мере може ценити са апстрактног, али и са конкретног аспекта, тј. у односу на сваку конкретну ситуацију. Апстрактно посматрајући, може се узети да су мере у Законику поређане по тежини, и то у узлазном низу, почев од најблаже – позива, па све до најтеже – притвора. Међутим, овакво поређење врши се на једном апстрактном нивоу, према општим карактеристикама мера и степену задирања у слободу и права појединца, док орган поступка у сваком конкретном случају мора да утврди која је мера за одређеног окривљеног најблажа.⁴⁸⁴ Тако, на пример, поред тога што јемство са апстрактног становишта представља по окривљеног тежу меру у односу

⁴⁸⁴ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 470.

на забрану напуштања боравишта, она би могла бити блажа по окривљеног у случају када је он трговачки путник или када му болесни родитељи живе у другом месту.

Приликом замене строже мере блажом не треба губити из вида да се различитим мерама постиже различита сврха, па се мера установљена ради постизања одређене сврхе не може замењивати блажом мером која има другу сврху. Тако, рецимо, мера забране напуштања боравишта има за циљ да спречи опасност од бекства окривљеног, па се она не може заменити забраном прилажења, састајања или комуникације са одређеним лицем и посеђивања одређених места, јер је сврха те мере отклањање колузионе опасности и опасности од понављања дела.

Уз чињеницу да прописује целу лепезу могућих мера, Законик даје и могућност, у случају потребе, истовремене примене двеју или више мера (члан 189. став 2. ЗКП). При томе треба имати на уму да су поједине мере инкопатибилне. Тако се, на пример, јемство не може одредити истовремено са притвором, јер те две мере једна другу искључују.

Када орган поступка одреди две или више мера за обезбеђење присуства окривљеног, суд је дужан да контролише сваку меру засебно, без обзира на то што су заједно одређене (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 215/12* од 24. маја 2012).⁴⁸⁵ Овакав став суда је разумљив с обзиром на то да је време када се контролишу поједине мере различито, па би супротно становиште довело до ситуација у којима би било немогуће истовремено контролисати различите мере.

Уз обавезу да замени строжу меру блажом када се тиме испуњава сврха мере, суд има и дужност да испита потребу за постојањем одређене мере. То може учинити на иницијативу странака, али и по службеној дужности. На иницијативу странака суд преиспитује потребу за постојањем мере тако што одлучује по предлозима за њено укидање, а поред тога дужан је да, не чекајући иницијативу странака, меру укине када се за то стекну законски услови. Поред тога, суд је дужан да у одређеним временским размацама, који су прописани за сваку меру засебно, испита потребу за њеним

⁴⁸⁵ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 84, Београд 2014, 20.

постојањем. На исти начин, суд ће поступити и у ситуацији када престану услови који су оправдавали примену теже мере, те ову заменити блажом.

Дилема која се јавила у пракси јесте како ће суд поступати када замењује једну меру другом: да ли ће донети решење којим се једна мера замењује другом или решење којим се једна мера укида и одређује друга. За оба становишта може се наћи упориште у законским решењима. Становиште према којем се једна мера замењује другом позива се на одредбу члана 189. ЗКП, која, између осталог, предивђа да суд има овлашћење да једну меру замени другом. Друго становиште позива се на одребе чланова 198, 200. и 209. ЗКП, у којима се, између осталог, наводи да се окривљени упозорава да се против њега може одредити и строжа мера уколико прекрши забрану одређену том мером. То управо наводи на закључак да се нова мера не замењује старом, већ да се нова мера одређује, а стара укида. Од разрешења ове дилеме умногоме зависи и како ће изгледати изрека решења – да ли ће решење имати један став у којем се одређује да ће се једна мера заменити другом или ће имати два става, где се у првом укида једна мера, а у другом одређује нова. И поред тога што се оба става могу бранити језичким тумачењем законског текста, те у том смислу и законске недоречености, сматрамо да је исправно прво становиште, према којем се једна мера замењује другом стога што се у општим одредбама, које говоре о свим мерама и које регулишу поступање судова приликом замене мера, наводи да се мере замењују, а не да се једна мера одређује, а друга укида, те се у том смислу опште одредбе морају применити на све посебне случајеве. У прилог овом схватању иде чињеница да се према окривљеном води јединствен поступак и да мере које се замењују морају имати свој континуитет. Надаље, у пракси није незамислива ситуација да другостепени суд укине првостепено решење само у једном ставу, што би довело до неразрешивих ситуација. Но, и поред тога треба нагласити да је ова дилема у претежном делу теоријске природе и да нема већих практичних консеквенци.

Треба напоменути и да је замена мера могућа само у случајевима када се оне замењују по истом основу. Ово су ситуације када је основ због којег је мера одређена временом изгубио на снази или услед неке нове околности добио на тежини, па се испуне услови да се мера замени другом. Међутим, у односу на ово правило постоје изузеци, тако судска пракса бележи да су испуњени услови да се мера забране напуштања стана (одређена по основу опасности да ће окривљени поновити дело)

замене мером забране напуштања боравишта по другом основу (јер постоји опасност да ће окривљени побећи), када је на кућу окривљеног, док је према њему трајала мера забране напуштања стана, два пута бацана експлозивна средства (ручна бомба и граната испалена из ручног ракетног бацача) (АСБ, *Кж.2 бр. 1362/14* од 7. јула 2014). Од овог случаја треба разликовати онај у којем се након престанка разлога због којих је одређена једна мера појаве разлози за одређивање друге – када, рецимо, престане колузиона опасност, али суд утврди да се окривљени спрема за бекство. Тада ће суд укинути једну меру због престанка разлога због којих је она одређена и одредити потпуно нову меру по новим основима. Уколико би се у овом случају заузело супротно становиште, дошло би до нелогичних ситуација, у којима би се једна мера замењивала другом из разлога због којих се не може одредити.

1. ПОЗИВ

Присуство учесника у кривичном поступку обезбеђује се њиховим позивањем. Оно представља основни и редовни⁴⁸⁶ начин за обезбеђење присуства окривљеног и других учесника у кривичном поступку. Тек уколико се присуство учесника у кривичном поступку не може обезбедити позивањем, орган поступка може применити неки од других законом предвиђених процесних института.

У правној теорији запажа се становиште да позив представља наредбу,⁴⁸⁷ односно судско писмено које има карактер наредбе⁴⁸⁸. Такво становиште брани се тиме да је неопходно да се донесе одлука да би одређено лице било позвано у суд, а једина форма одлуке која би се могла односити на позив јесте наредба. Међутим, да бисмо дали одговор на питање да ли позив представља наредбу, као вид судске одлуке, претходно треба да направимо разлику између позивања и позива. Позивање неспорно представља одлуку органа поступка. Том одлуком се одређује да је потребно присуство неког лица одређеној процесној радњи и да се у ту сврху оно позива, те се одређује када се има јавити органу поступка и где. Ова одлука може бити само наредба, тако да

⁴⁸⁶ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 473.

⁴⁸⁷ В. Момчило Грубач, Тихомир Васиљевић, *Коментар Законика о кривичном поступку према Законнику из 2011*, *ProJuris*, Београд 2014¹³, 343.

⁴⁸⁸ Ј. Павлица, М. Лутовац, 285.

се позивање, неспорно, врши у форму наредбе. За разлику од позивања, позив не представља наредбу јер не садржи елементе одлучивања; он представља акт органа поступка којим се спроводи наредба о позивању и као такав представља аутохтони акт који служи да се окривљени обавести како треба да приступи органу поступка у одређено време. Стога трпи критику схватање према којем се позив дефинише као наредба – он, напротив, представља поднесак који је орган поступка издао на основу наредбе о позивању. У прилог оваквом схватању иде и став судске праксе према којем судови увек доносе наредбе о позивању, па се тек на основу такве наредбе лицу на које се односи наредба о позивању доставља позив, који никада није сачињен у форми наредбе, већ представља обичан допис.⁴⁸⁹

У теорији, могу се забележити и ставови да позви представља радњу суда којом се налаже странци у поступку да достави доказе.⁴⁹⁰ Међутим, позив, као меру за обезбеђење присуства учесника у кривичном поступку, не треба мешати са позивом органа поступка упућеног странци у поступку да достави поједине доказе, јер се у другом случају ради о процесној радњи која има за циљ да обезбеди доказе.

1. 1. Позивање

Позивање се може дефинисати као одлука органа поступка која се доноси у форми наредбе, а којом се одређује да ће се учесник у поступку обавестити да треба да приступи на одређено место ради спровођења процесне радње, као што се одређују и све друге радње којима се обезбеђује да учесник у поступку буде обавештен о томе.⁴⁹¹

Колико је позивање важно као процесни институт указује и чињеница да је оно, поред Законика о кривичном поступку, прописано и низом других закона који регулишу ову материју, а позивање је чак предвиђено и Законом о међународној

⁴⁸⁹ Александар Трешњев, „Позивање у кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/15, Београд 2015, 732.

⁴⁹⁰ Lorena Bachmaier, Antonio del Moral Garcia, *Criminal Law in Spain*, Wolters Kluwer, Great Britain 2010, 269.

⁴⁹¹ *Ibidem*.

правној помоћи у кривичним стварима,⁴⁹² као облик међународне правне помоћи (члан 83. ЗМППКСФ).

Позивање се, као што је већ речено, увек врши у форми наредбе. Наредба мора да садржи имена лица која се позивају ради присуствовања одређеној радњи, њихово својство у поступку, пуне адресе на које треба упутити позиве, као и процесну радњу због које се одређује позивање; поред тога, као и свака наредба, и ова мора да садржи име и презиме и потпис свог издаваоца. Наредба о позивању често се издаје уз друге наредбе које су значајне за ток поступка. Тако се, рецимо, наредба којом се заказује главни претрес издаје уз наредбу да се одређена лица позову на главни претрес и сл.

Одредбе о позивању потребно је сагледавати и у контексту општих правила о достављању писмена (члан 242. до 245. ЗКП) и посебних правила о достављању окривљеном (члан 246. ЗКП). У овим одредбама могуће је пронаћи додатна, изузетно значајна правила када је реч о позивању учесника у кривичном поступку.⁴⁹³ Тако је предвиђено да се достављање свих писмена, укључујући и позиве, по правилу врши посредством службеног лица органа поступка или непосредно код тога органа, али и преко поште или друге организације регистроване за достављање писмена. Законодавац предвиђа да се позиви могу достављати и преко органа локалне самоуправе, замолним путем преко другог државног органа, телекомуникационим или електронским путем, а изузетно и посредством полиције. Позивање за главни претрес или друго позивање може се извршити и усмено, саопштавањем позива лицу које се налази пред органом поступка, уз упозорење на последице недоласка. У том случају позив и упозорење ће се забележити у записнику, који ће позвано лице потписати, осим ако је то забележно у записнику о главном претресу и тиме се сматра да је достављање извршено. Достављање позива може се извршити и истицањем на огласној табли или интернет страници органа поступка, а уз сагласност лица коме се достављање позива има извршити и преко пуномоћника за пријем писмена, путем поштанског фаха или електронске поште (члан 242. ЗКП).

⁴⁹² Законом о међународној правној помоћи у кривичним стварима – ЗМППКС, *Службени гласник РС*, бр. 20/09.

⁴⁹³ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 474.

Позив се по правилу доставља непосредном предајом лицу коме је упућено. Ако се то лице не затекне тамо где се достављање има извршити, позив се може предати пунолетном члану његовог домаћинства, који је дужан да га прими. Ако се члан породичног домаћинства ту не затекне, позив ће се предати портиру, суседу или председнику кућног савета ако они на то пристану и тиме се сматра да је достављање извршено. Позив се може доставити и на радном месту лица којем је позив упућен, а ако се оно не затекне тамо, он се може предати лицу овлашћеном за пријем поште или лицу које је тамо запослено, ако оно пристане да прими позив, и тиме се сматра да је достављање извршено. Ако лице које није дужно да прими позив одбије да то учини, достављач ће оставити обавештење да ће се позив истаћи на огласној табли суда и, по могућству, интернет страници органа поступка. По протеку рока од осам дана од дана истицања позива сматра се да је достављање извршено. Када лице које је дужно да прими позив одбије да то учини, достављач ће забележити на доставници дан, час и разлог одбијања пријема, а позив ће се оставити у стану или у просторији где је оно запослено и тиме је, такође, достављање извршено (члан 243. ЗКП).

Поред општих правила позивања, Законик прописује и посебне начине позивања појединих учесника у поступку. Тако се прикривени иследник позива преко свог непосредног старешине (члан 187. ЗКП). Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку,⁴⁹⁴ као закон којим се прописује кривичнопроцесна заштита,⁴⁹⁵ такође познаје посебан начин позивања у погледу заштићеног лица. Позивање се не врши директно, већ преко јединице за заштиту која обезбеђује долазак позваног лица.⁴⁹⁶ Лицима лишеним слободе позиви се достављају посредством завода у којем су смештена (члан 248. ст. 2. ЗКП), с тим што се у том случају и заводу издаје наредба да то лице доведе у одређени дан и час. Војним лицима, припадницима полиције, Безбедносно-информативне агенције, Војнобезбедносне агенције, Војнообавештајне агенције или припадницима службе за обезбеђење завода у којем су смештена лица лишена слободе, те запосленима у речном и ваздушном саобраћају позиви се

⁴⁹⁴ Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку – ЗПЗУКП, *Службени гласник РС*, бр. 85/05.

⁴⁹⁵ Глигорије Спасојевић, „Кривичнопроцесне одредбе о заштити учесника кривичног поступка и досадашња искуства у њиховој примени“, *Нова решења у кривичном законодавству и досадашња искуства у њиховој примени, XLIII редовно саветовање Удружења за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе*, Златибор 2006, 398.

⁴⁹⁶ Горан П. Илић, Миодраг Мајић, Бранко Николић, *Коментар Закона о програму заштите учесника у кривичном поступку*, ОЕБС Мисија у Србији, Београд 2006, 21.

достављају преко њихове команде, непосредног старешине или руководиоца, односно седишта правног лица (члан 248. ст. 1. ЗКП).

Лицима која у складу са међународним правом уживају имунитет у Републици Србији позиви се достављају посредством министарства надлежног за спољне послове, осим ако потврђеним међународним уговором није другачије предвиђено (члан 248. ст. 3. ЗКП). Од значаја у овој области, када је реч о позивању лица која се налазе у иностранству, могу бити и одредбе члана 249. ЗКП. Том одредбом, између осталог, предвиђено је да се позив учеснику у поступку који је на познатој адреси у иностранству достави у складу с одредбама посебног закона, осим у случају у којем је ово питање уређено потврђеним међународним уговором. Законом о међународној правној помоћи у кривичним стварима предвиђено је да се достава писмена, у које се убраја и позив, домаћим држављанима у иностранству може вршити и преко дипломатског или конзуларног представништва Републике Србије (члан 100. став 1. ЗМППКС).⁴⁹⁷

Која ће се лица позвати ради присуствовања одређеној процесној радњи, зависи од одлуке органа поступка и природе радње која се спроводи. Међутим, у одређеним случајевима и Законик о кривичном поступку одређује која ће се лица позвати или која се лица морају позвати. Тако се на рочиште које се заказује поводом одлука о споразуму о признању кривичног дела (члан 315. ЗКП), споразума о сведочењу окривљеног (члан 322. ЗКП) и споразума о сведочењу осуђеног (члан 329. ЗКП) позивају јавни тужилац, окривљени и његов бранилац. Поред Законика, питањем позивања лица на рочиште заказано поводом споразума о признању кривичног дела бавила се и судска пракса, па је заузет став да ће се, када споразум о признању кривичног дела садржи и одлуку у погледу имовине проистекле из кривичног дела, а која је одузета од трећих лица, на рочиште позвати и треће лице, односно његов пуномоћник уколико га има (ВСБ, *СПК-По1. бр. 5/12* од 28. марта 2012).⁴⁹⁸

На припремно рочиште, према одредбама Законика, позваће се странке и бранилац, оштећени, законски заступник и пуномоћник тужиоца и оштећеног, а по

⁴⁹⁷ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 474.

⁴⁹⁸ Наведено према: Владимир Вучинић, Александар Трешњев, *Приручник за примену Законика о кривичном поступку*, Пословни биро, Београд 2014², 310.

потреби и преводилац и тумач (члан 347. ЗКП). Поред тога, Законик одређује која ће се лица позвати на главни претрес, у првостепеном (члан 355. ЗКП), скраћеном (члан 506. ЗКП) и другостепеном (члан 449. ЗКП) поступку – позивају се оптужени и његов бранилац, тужилац и оштећени и њихови законски заступници и пуномоћници, а по потреби и преводилац и тумач, као и они сведоци, вештаци и стручни саветници за које суд одлучи да се непосредно испитају.

У посебним поступцима Законик о кривичном поступку такође одређује која ће се лица позвати ради присуствовања одређеној процесној радњи. Тако ће, пре одређивања главног претреса за кривична дела за која се гони по приватној тужби, судија позвати приватног тужиоца и окривљеног да одређеног дана дођу у суд ради упознавања са могућношћу упућивања на поступак медијације (члан 505. ЗКП). На рочиште за изрицање кривичне санкције позивају се странке и бранилац (члан 515. ЗКП). Кад долази у обзир одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом од других лица, лице на које је имовинска корист пренесена без накнаде или уз накнаду која очигледно не одговара стварној вредности, односно представник правног лица, позваће се ради испитивања у претходном поступку и на главном претресу (члан 539. ЗКП). На рочиште за опозивање условне осуде позивају се странке и бранилац, а у одређеним случајевима оштећени и повереник задужен за извршење условне осуде са заштитним надзором (члан 547. ЗКП). У поступку за остваривање права осуђеног, на рочиште председник већа позива осуђеног ако оцени да је његово присуство потребно, браниоца, ако га има, јавног тужиоца који поступа пред судом који одлучује о молби и, ако је извештај позитиван, представника завода у којем осуђени издржава казну затвора (члан 565. ЗКП), док се на рочиште заказано у поступку за судску рехабилитацију позивају осуђени и његов бранилац, ако га има, јавни тужилац који поступа пред судом који одлучује о молби, а ако је извештај позитиван, може се позвати и представник завода у којем је осуђени издржао казну затвора (члан 575. ЗКП). У поступку за престанак мере безбедности или правне последице осуде, на рочиште се позивају осуђени и његов бранилац, ако га има, јавни тужилац који поступа пред судом који одлучује о молби, а по потреби и представник завода у којем је осуђени издржао казну затвора (члан 580. ЗКП).

Поред ЗКП и посебни закони предвиђају круг лица која се позивају ради присуствовања одређеним процесним радњама. Тако Закон о малолетним учиниоцима

кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица,⁴⁹⁹ као закон који треба да обезбеди посебан приступ проблематици малолетних учинилаца кривичног дела,⁵⁰⁰ прописује да се на седницу већа за малолетнике позивају малолетник и његови родитељи, усвојилац, односно старалац, јавни тужилац за малолетнике, бранилац и представник органа старатељства (члан 73. ЗМУ), док се на седницу већа заказану поводом обустављања извршења и измене одлуке о васпитној мери малолетнику позивају малолетник и његови родитељи, усвојилац, односно старалац малолетника, јавни тужилац за малолетнике, бранилац и представник органа старатељства, односно завода или установе у којој се васпитна мера извршава (члан 85. ЗМУ). Такође, Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела⁵⁰¹ предвиђа која се лица позивају на припремно рочиште у поступку одузимања имовине проистекле из кривичног дела:⁵⁰² то су јавни тужилац, власник и његов пуномоћник (члан 40. ЗОИПКД), док се на главно рочиште поред наведених лица могу по потреби позвати и друга лица (члан 42. ЗОИПКД). Закон о сарадњи са Међународним кривичним судом⁵⁰³ предвиђа да када Међународни кривични суд, у складу са Статутом и Правилима о поступку и доказима, уступи Републици Србији кривично гоњење, тада представници Међународног кривичног суда имају право присуствовања свим стадијумима кривичног поступка који се води у Републици Србији, а надлежни суд им благовремено упућује позиве за присуствовање појединим радњама и главном претресу (члан 19. ЗСМКС).

Позивање треба разликовати од других сличних процесних радњи, у првом реду обавештења учесницима у поступку да ће се одређена радња спровести. Тако је јавни тужилац дужан да стручног саветника обавести да може присуствовати вештачењу, а оштећеног о месту испитивања сведока и вештака (члан 300. ЗКП). Поред тужиоца и суд је у појединим процесним ситуацијама дужан да обавештава учеснике у поступку, као, рецимо, када треба да обавести јавног тужиоца и браниоца о времену и месту саслушања окривљеног (члан 212. ЗКП). Суштинска разлика између позивања и

⁴⁹⁹ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица – ЗМУ, *Службени гласник РС*, бр. 85/05.

⁵⁰⁰ Никола Милошевић, „Нове одредбе о кривичном поступку према малолетницима и досадашња искуства у њиховој примени“, *Нова решења у кривичном законодавству и досадашња искуства у њиховој примени, XLIII редовно саветовање Удружења за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе*, Златибор 2006, 443.

⁵⁰¹ Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела – ЗОИПКД, *Службени гласник РС*, бр. 32/13.

⁵⁰² Роберт Голобинек, *Финансијске истраге и одузимање имовине стечене кривичним делима, приручник за припаднике полиције и правосуђа*, Савет Европе, Београд 2007, 70.

⁵⁰³ Закон о сарадњи са Међународним кривичним судом – ЗСМКС, *Службени гласник РС*, бр. 72/09.

обавештавања састоји се у томе што изостанак одређеној процесној радњи на уредно позивање по правилу трпи одређену последицу, док обавештавање не.

1. 1. 1. Позивање окривљеног

Присуство окривљеног у кривичном поступку обезбеђује се његовим позивањем. Позивање може учинити само орган поступка. У предистражном поступку то може бити полиција (члан 289. став 1. ЗКП), у истрази јавни тужилац, а у фази оптужења и након тога суд.

Приметно је да члан 191. ЗКП предвиђа да позив окривљеном могу упутити само јавни тужилац или суд, као и да позив мора да садржи име и презиме јавног тужиоца, односно судије који позива окривљеног. Међутим, како члан 289. ЗКП предвиђа могућност да полиција у предистражном поступку позива окривљеног, тачније лице за које постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела⁵⁰⁴, то би ова одреба била прецизнија уколико би прописивала да окривљеног позива орган поступка, а да позив мора да садржи име и презиме службеног лица органа поступка које позива окривљеног, па у том смислу и стоји предлог *de lege ferenda*.

Позивање оптуженог на главни претрес, у складу са страначким поступком,⁵⁰⁵ мора се извршити у одређеном року, односно позив оптуженом у редовном поступку мора се доставити тако да између достављања позива и дана главног претреса остане довољно времена за припремање одбране, а најмање осам дана, док за кривична дела за која се може изрећи казна затвора од десет година или тежа казна време за припремање

⁵⁰⁴ Дилема која се овде јавља јесте да ли се може сматрати окривљеним лице за које постоји основана сумња да је учинилац кривичног дела и које позива полиција. Одговор на ово питање даје нам члан 2. ЗКП, који појам осумњиченог дефинише као лице према коме је због постојања основане сумње да је учинило кривично дело надлежни државни орган у предистражном поступку предузео радњу прописану Закоником о кривичном поступку. Радња позивања је свакако радња коју прописује ЗКП и коју полиција предузима у предистражном поступку, тако да се може сматрати да се самим доношењем наредбе да се одређено лице позове то лице има сматрати осумњиченим (или евентуално пријављеним). У сваком случају, како законодавац не прописује посебне услове и форму у којој ће се позвати лице за које постоји основана сумња да је учинилац кривичног дела, то се и ова лица позивају у смислу одредбе члана 191. ЗКП.

⁵⁰⁵ Миодраг Мајић, „Главни претрес у новом Законик о кривичном поступку“, *Нова решења у кривичном процесном Законодавству – Теоретски и практични аспекти, XLVIII редовно годишње саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2011, 87.

одбране износи најмање петнаест дана, с тим што се на захтев оптуженог или на захтев тужиоца, а по пристанку оптуженог, ови рокови могу скратити (члан 355. став 4. ЗКП). Рок од осам дана од момента пријема позива до момента одржавања главног претреса мора се поштовати и у скраћеном поступку, с тим што и у том случају по пристанку оптуженог рок може бити краћи (члан 506. став 5. ЗКП). Исти рок се мора поштовати и у вези с позивањем осуђеног на рочиште заказано у поступку опозивања условне осуде (члан 547. ЗКП), пуштања на условни отпуст (члан 565. ЗКП), судске рехабилитације (члан 575. ЗКП) и престанка мере безбедности или правне последице осуде (члан 580. ЗКП), док је овај рок нешто краћи и износи пет дана у поступку који се односи на рочиште иза изрицања кривичне санкције (члан 515. ЗКП).

Када је у питању достављање, поред општих правила Законик је прописао и посебна правила у погледу достављања писмена окривљеном, укључујући ту и позиве, па ће тако, ако позив окривљеном не може бити достављен на адресу о којој је окривљени обавестио орган поступка, достављач оставити обавештење да ће се позив истаћи на огласној табли и, уколико таква могућност постоји, на интернет страници органа поступка. По протеку рока од осам дана од дана истицања позива на огласну таблу суда сматра се да је достављање извршено (члан 246. став 1. ЗКП), с тим да се достављање преко огласне табеле суда не може вршити ако је окривљено лице малолетно (члан 54. ЗМУ).

У погледу позивања малолетника против којег се води поступак ЗМУ предвиђа специфичан начин позивања – малолетник се позива преко родитеља, односно законског заступника, осим ако то није могуће због потребе хитног поступања или других околности (члан 54. ЗМУ).

1. 1. 2. Позивање осталих учесника у поступку

Поред окривљеног, у кривичном поступку могу се позивати и остали учесници у поступку,⁵⁰⁶ а то могу бити: сведоци, вештаци, браниоци, оштећени, пуномоћник

⁵⁰⁶ Vladimir Tochilovsky, *Jurisprudence for the International Criminal Courts and the European Court of Human Rights, Procedure and Evidence*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston 2008, 199.

оштећеног, стручни саветник, грађани ради прикупљања обавештења, представници завода у којима окривљени издржава казну затвора, итд.

Треба напоменути да јавни тужилац има овлашћење да позива окривљеног и остале учеснике у поступку када врши функцију органа поступка, док се када иступа у својству странке и он позивањем обавештава о дану и часу предузимања одређене процесне радње. Овакав принцип је у складу с новом концепцијом поступка, у којем јавни тужилац спроводи истрагу,⁵⁰⁷ па је пре подизања оптужнице њему пренета надлежност за позивање учесника у поступку, а након тога јавни тужилац постаје странка, па се и он позива да присуствује одређеним процесним радњама.

Законик о кривичном поступку прави разлику између позивања учесника у поступку пре подизања оптужнице и након тога. Пре подизања оптужнице позивање учесника у поступку, по правилу, врши јавни тужилац. Изузетак од овог правила постојаће када јавни тужилац то не учини, а тада на захтев окривљеног и његовог браниоца позивање врши судија за претходни поступак (члан 193. став 1. ЗКП). Овај изузетак установљен је да би се одбрана заштитила од неоправданог одбијања јавног тужиоца да саслуша одређено лице у поступку. Окривљеном и његовом браниоцу дата је могућност да се обрате судији за претходни поступак са својим предлогом (члан 302. став 2). Уколико судија за претходни поступак усвоји предлог одбране, наложиће јавном тужиоцу да предузме тражену доказну радњу у одређеном року. На захтев окривљеног и браниоца у таквој ситуацији судија за претходни поступак може и позвати учесника у поступку на испитивање код јавног тужиоца.⁵⁰⁸

После подизања оптужнице, учесника у поступку позива суд, што је разумљиво јер је сада он орган поступка, а не више јавни тужилац. Међутим, обавеза суда да позове одређена лица знатно је редукована и своди се на позивање само оних учесника у поступку чије је испитивање одредио по службеној дужности. У преосталим случајевима обавеза позивања је на странкама и браниоцу, уколико на себе преузму обавезу да то учине (члан 193. став 2. ЗКП). Овакав начин позивања учесника у поступку треба да обезбеди повећање његове ефикасности. Овиме Законодавац одговорност за ефикасно одвијање поступка делимично преноси и на странке, што је

⁵⁰⁷ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 473.

⁵⁰⁸ *Ibid*, 476.

разумљиво јер су управо оне те које знају адресе сведока чије саслушање предлажу и у већини случајева и могу да обезбеде њихово адекватно позивање.⁵⁰⁹ Овде треба указати на једну недореченост у законској формулацији овог члана. Наиме, према овако постављеној одредби, јавља се дилема ко позива учеснике у поступку који се не испитују, као што су: бранилац, оштећени, јавни тужилац, итд. Надаље, суд има обавезу да позива само учеснике у поступку чије је испитивање одредио *ex officio*, а у другим случајевима позивање би требало да врше странке, али оваква могућност је странкама дата само уколико преузму обавезу да то учине. С правом се можемо запитати ко позива учеснике у поступку који треба да се испитају по предлогу странака, ако странке или бранилац не преузму обавезу да то учине. Поред тога, из овако постављене законске формулације дилема је и како ће суд утврдити да ли је учесник у поступку уредно позван, а посебно да ли позив садржи сва упозорења и обавештења која би морао да садржи. Ово је значајно јер од уредног позивања зависи да ли ће учесник у поступку трпети одређене последице због неодржавања на позив. На основу изложеног предлог је *de lege ferenda* да овај члан гласи: после подизања оптужнице, учесника у поступку позива суд. Сведоке и вештаке који треба да се испитају суд може позвати тако што ће обавезати странке или браниоца да им уруче позив.

Поред постојеће законске формулације, у пракси је још суд тај који позива готово све учеснике у поступку. Разлог оваквом поступању није недореченост законске формулације, већ поступање судова наслеђено из превазиђених законских решења.

Дилема која се јавља у вези с применом члана 193. става 2. ЗКП јесте како ће суд поступити уколико би га странка накнадно обавестила како не може да позове предложеног сведока и поред тога што је преузела ту обавезу. Исправан је став да би у тим случајевима суд имао обавезу да радњу позивања преузме на себе. Исто тако суд би био у обавези да поступи и ако се испостави да након иницијалног прихватања ове обавезе странка очигледно није у могућности да обезбеди присуство одређеног сведока.⁵¹⁰ По истом принципу би требало да суд поступи и када странка предлаже и треба да позове сведока који јој није наклоњен, рецимо оштећеног и сл. Наиме, у пракси нису ретке ситуације у којим једна странка у поступку предлаже

⁵⁰⁹ *Ibid*, 477.

⁵¹⁰ *Ibidem*.

„непријатељског сведока” да би суду представила или тог сведока или поједине сегменте његовог исказа који јој иду у прилог. У таквим ситуацијама било би нецелисходно очекивати да странка обезбеди присуство таквог сведока, све и да се обавезе да ће то учинити.

Посебан вид позивања учесника у кривичном поступку јесте позивање оних учесника који органу поступка унапред нису познати. У таквим случајевима орган поступка има на располагању две могућности, а то су позивања јавним огласом или расписивање објаве.⁵¹¹ Сагласно важећем концепту, истрага се може водити против одређеног лица када постоје основи сумње да је учинило кривично дело, али и против непознатог учиниоца када постоје основи сумње да је кривично дело учињено (члан 295. став 1. ЗКП). У истрази која се води против непознатог учиниоца, прикупљају се и докази који су потребни да се утврди идентитет учиниоца, али и други докази који могу бити од користи за поступак, а чије се извођење, с обзиром на околности случаја, показује целисходним (члан 295. став 2). У том циљу могу се позивати лица којима идентитет унапред није познат. Позивање путем јавног огласа врши орган поступка уколико располаже основима сумње о кривичном делу. Тада орган поступка путем јавног огласа објављеног у средствима јавног информисања позвати сва лица која имају сазнања о учиниоцу и околностима догађаја да се јаве (члан 194. ЗКП). Овакав јавни позив упућује се преко средстава јавног информисања, уз означавање органа који позива и места или контакт особе којој би требало да се јаве лица која имају тражена сазнања.⁵¹² Поред позивања путем јавног огласа, орган поступка има на располагању и издавање објаве. Објава се може издати ако су потребни подаци о појединим предметима или лицима која су у вези са кривичним делом, или ако ове предмете или лица треба пронаћи, а нарочито ако је то потребно ради установљења идентитета пронађеног непознатог леша (члан 599. ЗКП). Лица која су у вези с кривичним делом могу бити лица оштећена кривичним делом или сведоци, као и сва друга лица којима је познато нешто у вези с кривичним делом или учиниоцем – то могу бити и лица којима је познато кретање окривљеног, његове навике, као и она која могу помоћи приликом утврђивања идентитета окривљеног или оштећеног, непознатог лица и слично.⁵¹³

⁵¹¹ А. Трешњев (2015а), 739.

⁵¹² Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 479.

⁵¹³ *Ibid*, 1220.

Као и када је у питању позивање окривљеног, у одређеним случајевима позив се појединим учесницима у кривичном поступку мора доставити одређено време пре предузимања процесне радње на коју се позивају. Тако се, на пример, позиви за рочишта у поступцима за пуштање на условни отпуст (члан 565. ЗКП), за судску рехабилитацију (члан 575. ЗКП) и за престанак мере безбедности или правне последице осуде (члан 582. ЗКП), свим учесницима морају доставити тако да између достављања позива и одржавања рочишта остане најмање осам дана. Исти рок за достављање позива мора се поштовати и када се у поступку за одузимање имовине проистекле из кривичног дела власнику доставља позив за припремно рочиште (члан 40. ЗОИПКД) и главно рочиште (члан 42. ЗОИПКД).

1. 2. Садржај позива

Странка и друго лице позивају се на рочиште коришћењем одговарајућег обрасца (позив) према врсти предмета и својству, а свако лице се позива посебно (члан 202. Судског пословника⁵¹⁴). Позив се може дефинисати као поднесак органа поступка који се доставља учеснику у поступку на основу наредбе о позивању, а мора да садржи податке о томе где и кад позвано лице треба да се одазове, као и друге податке прописане законом.

Услед значаја који позивање има за кривични поступак, Законик се упушта у одређивање тачног садржаја позива, односно шта све позив мора да садржи. Садржина позива умногоме зависи од својства лица које се позива, фазе и врсте поступка у којем се одређено лице позива. Поред тога што се овај процесни институт може поделити према различитим критеријумима, *differentia specifica* јесте лице које се позива, па ћемо зато даље изучавање овог института поделити по овом критеријуму.

Позиви који се у току кривичног поступка достављају учесницима у поступку углавном су штампани на обрасцима, тако да се само мањи део њихове садржине

⁵¹⁴ Судски пословник – СП, *Службени гласник РС*, бр. 110/09, 70/11, 19/12, 89/13.

попуњава накнадно.⁵¹⁵ Позиве попуњавају запослени у дактило-бироу или већу. На позив се мора уписати број предмета, као и име судије. Позив потписује судија, а за тачност отправка одговара управитељ писарнице, односно шеф одсека или запослени који је позив попунио (члан 202. СП).

1. 2. 1. Садржај позива окривљеном

Позив окривљеном садржи опште и посебне елементе. Општи елементи су они које садржи сваки позив окривљеном, док су посебни они елементи које садржи позив за одређену процесну радњу или процесну радњу која се спроводи у одређеној фази поступка.

1. 2. 1. 1. Општи елементи

Окривљени се позива достављањем затвореног писменог позива, што је разумљиво, јер се тако штити личност окривљеног. Тако се спречава да подаци о разлозима позивања окривљеног постану доступни јавности, односно лицима којима позив није намењен. Ово има посебан значај уколико се кривични поступак обустави⁵¹⁶ или оконча ослобађајућом пресудом.

Позив окривљеном мора да садржи четири групе података, а то су подаци који се односе на:

- 1) орган поступка који врши позивање;
- 2) окривљеног;
- 3) кривично дело које се окривљеном ставља на терет и
- 4) упозорење.

⁵¹⁵ Драгиша Ђорђевић, „Мере за обезбеђење присуства окривљеног у току кривичног поступка“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/2002, Београд 2002, 295.

⁵¹⁶ Б. Петрић (1988а), 344.

Прву групу представљају: назив органа поступка који врши позивање; службени печат; име и презиме овлашћеног лица које врши позивање; место где окривљени има да дође; дан и час када окривљени треба да дође. Подаци који се односе на окривљеног јесу: име и презиме окривљеног, као и назначење да се позива у својству окривљеног. У трећу групу улазе подаци који се односе на законски назив кривичног дела које се окривљеном ставља на терет. Овај податак је значајан јер даје могућност окривљеном да се пре првог испитивања припреми за давање одбране, сам или уз помоћ браниоца.⁵¹⁷ Упозорење окривљеном да ће у случају недоласка према њему бити одређена тежа мера из члана 188. ЗКП представља засебни елемент позива (члан 191. ЗКП). Овако сачињен позив садржи довољно података да окривљени може знати ком органу мора да се одазове, у ком својству и за које кривично дело. Ово је посебно важно уколико се против окривљеног води више кривичних поступака, јер у тој ситуацији окривљени мора да буде обавештен о томе који поступак се против њега води и за које суђење треба да се припреми. С друге стране, овако се обезбеђује довољно података за идентификовање поступка, јер треба имати у виду да достављање представља једну од радњи која прекида ток застарелости у односу на одређено кривично дело.⁵¹⁸

Поред тога што Законик предвиђа довољан број елемената које позив треба да садржи, овиме нису исцрпљени сви елементи позива, јер ЗКП наводи само елементе које позив мора да садржи, а не и све елементе. Тако се у пракси одомаћило правило да се поред наведених елемената у позиву назначавача и број предмета по којем се окривљени позива. Ово, иако није обавезан законски елемент позива, представља велику помоћ у идентификовању поступка који се води против окривљеног, па самим тим олакшава сналажење окривљеном у згради суда као и приликом тражења предмета у писарници. Такође, готово сваки позив садржи и потпис овлашћеног лица, што је важно због значаја који позив има.

⁵¹⁷ Д. Ђорђевић (2002), 295.

⁵¹⁸ Т. Васиљевић (1964), 330.

1. 2. 1. 2. Посебни елементи

Поред општих елемената које позив мора да садржи, ЗКП у појединим фазама поступка предвиђа и допунске елементе позива. Тако ће се, када се окривљени први пут позива, у позиву он поучити о праву да узме браниоца и да бранилац може присуствовати његовом саслушању. Поред поуке о правима, окривљеном се у првом позиву мора назначити и његова дужност да обавести орган поступка о промени адресе пребивалишта или боравишта, односно о намери да промени адресу пребивалишта или боравишта. Овај позив мора да садржи и поједина правила о достављању окривљеном, те мора да назначи да ће, ако се достављање позива окривљеном не може извршити на адресу о којој је обавестио орган поступка, достављач оставити обавештење да ће се позив писмено истаћи на огласној табли и, по могућству, на интернет страници органа поступка. По протеку рока од осам дана од дана истицања писмена сматра се да је достављање извршено. Надаље, ако је окривљени пуномоћјем браниоца овластио за пријем писмена од чијег достављања тече рок за изјављивање правног лека, предајом писмена адвокатској канцеларији браниоца сматраће се да је достављање извршено (члан 192. ЗКП).

Кад полиција прикупља обавештења од лица за које постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела или према том лицу предузима радње у предистражном поступку, може га позивати само у својству осумњиченог. У том случају у позиву ће се то лице упозорити да има право да узме браниоца (члан 289. ЗКП).

У позиву за припремно рочиште окривљени се мора упозорити да се на припремном рочишту може одржати главни претрес (члан 345. ЗКП), као и да на том рочишту може предложити нове доказе, ако је за њих сазнао након потврђивања оптужнице (члан 347. ЗКП).

Приликом позивања на главни претрес, у позиву ће се окривљени упозорити на последице недоласка, а када се не ради о поступку у којем је обавезна одбрана, поучиће се да има право да узме браниоца, али да се главни претрес неће одложити због недоласка браниоца или због тога што је оптужени узео браниоца тек на главном претресу (члан 355. ЗКП). У позиву за претрес пред другостепеним судом окривљени

се мора упозорити да ће претрес бити одржан у његовом одсуству ако је уредно позван, а свој изостанак не оправда (члан 449. ЗКП).

У скраћеном поступку, у поступку који се води по приватној тужби приликом позивања на рочиште ради упознавања са могућношћу упућивања на поступак медијације, окривљени се мора упозорити да, уколико судија не буде сматрао да је потребно прибављање доказа, а не постоје неки други разлози за посебно заказивање главног претреса, судија може одмах донети решење да се главни претрес одржи и по завршетку главног претреса донети одлуку о приватној тужби (члан 505. ЗКП). У позиву за главни претрес у скраћеном поступку окривљеном се у позиву мора назначити да на главни претрес може доћи са доказима за своју одбрану или благовремено предложити доказе које би требало прибавити ради извођења на главном претресу, при чему мора означити које би се чињенице имале доказати и којим од предложених доказа. Поред тога, оптужени се мора поучити и да има право да узме браниоца, али да се, у случају када одбрана није обавезна, главни претрес не мора одложити због недоласка браниоца на главни претрес или узимања браниоца тек на главном претресу. Поред ових поука, оптуженом се у позиву мора назначити и једно упозорење, а то је да ће се главни претрес одржати и у његовом одсуству ако за то постоје законски услови (члан 506. ЗКП). Када се, у скраћеном поступку, одржава рочиште за изрицање кривичне санкције, у позиву ће се оптужени упозорити да се рочиште има одржати било у случају његовог недоласка ако је уредно обавештен, било, када одбрана није обавезна, у случају недоласка браниоца на рочиште (члан 515. ЗКП).

И позиви за оптуженог у другим посебним поступцима садрже посебне елементе. Тако се у позиву за рочиште заказано поводом опозивања условне осуде осуђени мора упозорити да ће се рочиште одржати у случају његовог недоласка или, када одбрана није обавезна, недоласка браниоца на рочиште (члан 547. ЗКП). Посебне елементе садрже и позиви који се окривљеном достављају у поступцима за остваривање права осуђеног. Тако ће се у поступку за законску рехабилитацију осуђени упозорити да ће се рочиште одржати у случају његовог недоласка или недоласка његовог браниоца (члан 575. ЗКП). Исто упозорење биће дато осуђеном у позиву за рочиште заказано у поступку за престанак мере безбедности или правних последица осуде (члан 580. ЗКП).

Поред Законика о кривичном поступку, посебне елементе позива прописују и други закони који регулишу кривичнопроцесну материју. Тако Закон о одговорности правних лица за кривична дела⁵¹⁹ прописује обавезу суда да у првом позиву поучи окривљено правно лице да је дужно да одреди представника и да у року од осам дана од пријема позива о томе достави писмено обавештење суду (члан 39. ЗОПЛКД).

Поред тога што то не би спадало у посебне елементе позива окривљеном, треба нагласити да у појединим ситуацијама постоји обавеза органа поступка да уз позив окривљеном достави и поједине акте. Тако се наредба о спровођењу истраге доставља осумњиченом заједно са позивом, односно обавештењем о првој доказној радњи којој може присуствовати (члан 297. ЗКП). Приликом позивања окривљеног да дође у суд ради упознавања са могућношћу медијације у поступцима који се воде по приватној тужби, окривљеном се уз позив доставља и препис приватне тужбе (члан 505. ЗКП). Такође, у поступку који се води на рочишту за изрицање кривичне санкције уз позив за рочиште (члан 515. ЗКП) или главни претрес (члан 514. ЗКП) судија ће окривљеном доставити препис оптужног предлога.

1. 2. 2. Садржај позива осталим учесницима у поступку

За разлику од садржине позива за окривљеног, који је Закоником о кривичном поступку детаљно регулисан, садржина позива за остале учеснике у поступку готово да није регулисана. Једна од ретких одредби у Законику које упућују на садржину позива јесте члан 355. ЗКП, који регулише позивање странака и других лица на главни претрес. Ова одредба прописује да ће се у погледу садржине позива за оптуженог и сведоке применити одредбе чланова 191. и 193. ЗКП. Када се изврши анализа ових двају чланова, може се закључити да члан 191. ЗКП регулише садржину позива за окривљеног, док члан 193. ЗКП не регулише садржину позива сведока, те ни овом процесном нормом није регулисана садржина позива за сведоке.

Поред тога што Закоником о кривичном поступку нису прописани елементи позива осталих учесника у кривичном поступку, на основу места и улоге који позив

⁵¹⁹ Закон о одговорности правних лица за кривична дела – ЗОПЛКД, *Службени гласник РС*, бр. 97/08.

има у кривичном поступку можемо закључити шта све треба да садржи. Тако општи елементи сваког позива треба да буду:

- назив органа поступка који позива;
- број предмета у вези с којим се врши позивање;
- име и презиме лица које се позива;
- назначење у ком својству се позива одређено лице;
- име и презиме окривљеног према којем се води кривични поступак;
- законски назив кривичног дела због којег се води поступак;
- место где позвано лице има да дође;
- дан и час кад позвано лице треба да дође;
- отисак службеног печата;
- име и презиме органа поступка;
- потпис овлашћеног службеног лица.

Поред општих елемената, које сваки позив мора да садржи, постоје и посебни елементи које поједини позиви морају да садрже. Тако се, када полиција позива грађане ради прикупљања обавештења, у позиву мора назначити разлог позивања и својство у коме се грађанин позива (члан 288. ст. 1. ЗКП). Затим је у позиву за припремно рочиште председник већа дужан да упозори странке и оштећеног да се на том рочишту може одржати главни претрес (члан 345. ЗКП), а странке да на рочишту могу предложити нове доказе ако су за њих сазнале након потврђивања оптужнице (члан 347. ЗКП).

Када је у питању позивање за главни претрес оштећеног⁵²⁰ који се не позива као сведок, суд ће га у позиву обавестити да ће се главни претрес одржати и у његовом одсуству, а да ће се његова изјава о имовинскоправном захтеву прочитати. Оштећени ће се упозорити и на то да ће се, ако не дође, сматрати како неће да продужи кривично гоњење ако јавни тужилац одустане од оптужбе. Оштећени као тужилац и приватни тужилац упозориће се у позиву да ће се ако на главни претрес не дођу, нити пошаљу

⁵²⁰ У нашем проценом законодавству правни положај оштећеног је уређен у складу са преовлађујућим упоредноправним решењима. О томе в. Горан П. Илић, Божидар Бановић, „Оштећени као супсидијарни тужилац у кривичном поступку“, *Оптужење и други кривичноправни инструменти државне реакције на криминалитет, Redовно годишње саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2014, 95.

пуномоћника, сматрати да су одустали од оптужбе. Сведок и вештак морају бити упозорени на последице недоласка на главни претрес (члан 355. ЗКП). У поступку за одузимање имовинске користи, кад долази у обзир одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом од других лица, лице на које је имовинска корист пренесена без накнаде или уз накнаду која очигледно не одговара стварној вредности, односно представник правног лица, у позиву ће се упозорити да ће се поступак спровести без његовог присуства (члан 539. ЗКП).

Интересантно је да у одређеним случајевима Законик предвиђа да се и бранилац, поред тога што је правно образовани учесник у поступку, упозорава на одређене последице. Тако се, у поступку за пуштање на условни отпуст осуђеног, у позиву бранилац упозорава да ће се у случају његовог недоласка на рочиште оно одржати (члан 565. ЗКП).

Посебни закони, такође, садрже одредбе са посебним елементима позива. Тако Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, који представља један од основних инструмената у борби против организованог криминала и других тешких облика криминалитета,⁵²¹ предвиђа да се власник, његов бранилац или пуномоћник и јавни тужилац упозоравају да ће се рочиште за одлучивање по приговору (члан 30. ЗОИПКД), као и припремно рочиште (члан 40. ЗОИПКД), односно главно рочиште (члан 42. ЗОИПКД), одржати и у случају њиховог недоласка. Поред овог упозорења у позиву ће суд позвати наведена лица да на припремном рочишту изнесу чињенице и предложи доказе на којима се заснива или оспорава захтев јавног тужиоца (члан 40. став 5. ЗОИПКД). Поред овог закона и ЗМППКС прописује да ће се у позиву лицима која треба да дају исказ у својству оштећеног, сведока или вештака у поступку за кривична дела поводом којих је пружена међународна правна помоћ назначити да не могу бити лишена слободе, притворена или кривично гоњена за раније учињено кривично дело док се налазе на територији државе молиље ради давања тог исказа (члан 85. ЗМППКС).

Као и код позивања окривљеног, Законик у појединим случајевима предвиђа да се уз позив достављају поједини акти који сами по себи не представљају посебан елемент

⁵²¹ Горан П. Илић, Миодраг Мајић, Бранко Николић, Ђовани Мелило, *Коментар Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела*, ОЕБС Мисија у Србији, Београд 2009, 9.

позива. Тако је, на пример, судија обавезан да уз позив на главни претрес заказан у поступку за изрицање кривичне санкције браниоцу достави препис оптужног предлога (члан 514. ЗКП), док се уз позив за рочиште на којем се одлучује по приговору у поступку одузимања имовине проистекле из кривичног дела, који се спроводи на основу ЗОИПКД,⁵²² доставља и приговор супротне стране (члан 30. ЗОИПКД), итд.

1. 3. Уредно и неуредно позивање

Пошто позив није судска одлука, нити има формалне одлике, а пошто се против наредбе о позивању не може изјавити жалба, то није могуће побијати ни основаност ни право позивања, што значи да нема правног лека. Једино је могуће, уколико има неправилности у позивању, поднети притужбу председнику суда.⁵²³

Дилема која се намеће јесте да ли су учесници у поступку дужни да се одазову сваком позиву, или само уредном позиву органа поступка. У теорији се запажа став да неодазивање на позив који није био уредно сачињен не би смео да има штетне последице по лице које је позвано.⁵²⁴ Међутим, да бисмо решили ову дилему, претходно морамо дати одговор на питање шта се сматра уредним позивом.

Као што је наведено, позив има опште и посебне елементе, па се јавља дилема да ли се позив може сматрати уредним и уколико не садржи неки од наведених елемената. Није спорно да сваки позив мора да садржи све наведене опште елементе за поједине учеснике у поступку, па се позивање уколико неки од тих елемената недостаје не може сматрати уредним. Ово стога што општи елементи позива садрже корпус општих обавештења која су неопходна да би процесни учесник могао знати где и зашто треба да се одазове позиву. Међутим, када су у питању посебни елементи позива, ситуација је нешто другачија. Наиме, учесник у поступку мора се одазвати на позив органа поступка када добије позив који садржи све опште елементе, али не садржи неко од

⁵²² Оливер Лајић, *Финансијске истраге – кривичноправни и криминалистички поглед на истраживање имовине стечене криминалом и привремене мере обезбеђења*, Пословни биро, Београд 2012, 13.

⁵²³ Бранко Петрић, *Коментар Закона о кривичном поступку*, Графосрем, Шид 1982, 437.

⁵²⁴ Ранко Соколовић, *Приручник за практичну примену Законика о кривичном поступку*, Пословни биро, Београд 2007, 385.

упозорења која представљају посебан елемент позива. Међутим, у таквим ситуацијама учесник у поступку не би смео да трпи последице у односу на оне посебне елементе на које није упозорен. Тако, на пример, када странке у позиву нису упозорене да на припремном рочишту могу предложити нове доказе ако су за њих сазнале након потврђивања оптужнице (члан 347. ЗКП), дужне су да се одазову позиву суда, али не могу бити преклудирани у погледу накнадног предлагања доказа. Такође, када полиција позива грађане ради прикупљања обавештења, а у позиву не назначи разлог позивања (члан 288. ЗКП), грађанин се мора одазвати позиву, али није дужан да да обавештења која се од њега траже. Можемо закључити да се уредним позивом сматра позив који садржи све опште и посебне елементе позива, док позив који не садржи неки од посебних елемената такође треба сматрати уредним, уз ограду да позвано лице не може трпети последице у односу на посебне елементе позива о којима није обавештено. Стога је исправан став да само уредан позив може производити последице по позвано лице.

Појам уредног позива треба разликовати од уредног позивања. Док уредан позив представља уредно сачињен допис органа поступка (са свим његовим елементима), појам уредног позивања треба тумачити шире. Уредно позивање подразумева све радње које иду за тим да се уредно достави позив. Позивање мора бити уредно и у погледу садржине позива и у погледу достављања.⁵²⁵ Треба приметити да ЗКП користи термин *позив* и када се мисли на позивање. Рецимо, када се у Законику наводи да *ако се окривљени не одазове на уредан позив или му се позив није могао уручити због непријављивања суду промене адресе пребивалишта или боравишта, судија појединац ће одредити главни претрес*, ову норму треба тумачити као уредно позивање окривљеног, а не уредан допис органа поступка.

Питање које се следеће намеће јесте шта треба сматрати уредним достављањем позива. С обзиром на то да Законик познаје више начина позивања, то у зависности од начина позивања разликујемо и уредност достављања позива. Када се учесник у поступку позива непосредним саопштавањем времена и места одређене процесне радње, онда се уношење те чињенице у записник или службену белешку сматра доказом о уредном позивању. Уколико се позив доставља поштом, онда се уредно

⁵²⁵ Т. Васиљевић (1964), 330.

попуњена и потписана повратница сматра доказом о личном уручењу позива. Позиву се прилаже одговарајући омот са повратницом, односно доставница, а они морају бити јасно и потпуно испуњени (члан 202. СП). Учесник у поступку који прими позив мора на повратници попуњити рубрике које се односе на место и тачно време пријема позива, те потписати повратницу. Када се позив доставља преко судског позивара, тада се попуњена и потписана доставница сматра доказом о урученом позиву. У одлуци Врховног суда Југославије Кз. 24/70 заузет је став да се доставница не може сматрати као једини и искључиви доказ о достави. Она се има узети као доказ о дану и часу доставе када је тај податак тачан. Међутим, уколико се појави сумња у тачност података, доставу треба поновити.

У изузетним случајевима Законик органу поступка даје овлашћење да не предузме радњу позивања према појединим учесницима у поступку и поред тога што би по редовном току ствари требало да ти учесници присуствују одређеној процесној радњи. Тако у поступцима за кривична дела за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности јавни тужилац може испитати сведока и без позивања осумњиченог и његовог браниоца да присуствују испитивању, ако оцени да њихово присуство може утицати на сведока (члан 300. став 2. ЗКП). Ову ситуацију не треба мешати са дискреционим овлашћењем органа поступка да на основу оцене неопходности присуства појединих учесника у поступку одлучи кога треба позвати, а кога не, као што је овлашћење председника већа да на главни претрес не позове сведоке и вештаке за које сматра да их не треба испитати (члан 355. став 2. ЗКП), или овлашћење јавног тужиоца да одлучи да ли је потребно присуство осумњиченог који се налази у притвору доказној радњи која се предузима ван седишта суда (члан 300. став 3. ЗКП).

Треба нагласити да у појединим случајевима Законик не санкционише неуредно позивање. Ако позив осумњиченом и његовом браниоцу није достављен у складу са одредбама Законика, јавни тужилац, у истрази, може испитати сведока или вештака по претходном одобрењу судије за претходни поступак (члан 300. став 6. ЗКП). Не упуштајући се у дискусију да ли је ова норма у супротности са Уставом,⁵²⁶ задржаћемо се само на констатацији да за ову процесну радњу ЗКП не предвиђа санкцију у случају

⁵²⁶ В. Момчило Грубач, „Питање уставности појединих одредаба новог Законика о кривичном поступку Србије“, *Избор судске праксе*, бр. 11/2014, Глосаријум, Београд 2014, 8.

неуредне доставе. С друге стране, Законик у појединим процесним ситуацијама изричито санкционише неуредну доставу, као што је случај са неуредном доставом позива за главни претрес у другостепеном поступку. Таква неуредна достава може бити разлог за понављање поступка када се изнесу нове чињенице или поднесу нови докази да окривљеном није уредно достављен позив за претрес који је одржан у његовом одсуству (члан 473. ЗКП).

Уредна достава позива по правилу зависи од доставне службе. Међутим, могуће су и ситуације у којима на уредно дотапљање утиче чињеница да лице које се позива избегава да прими позив. Законик овакве ситуације препознаје и санкционише. Када окривљени очигледно избегава пријем позива, јавни тужилац или суд могу издати наредбу да се он доведе (члан 195. ЗКП), док уколико се избегавање врши да се не би дошло на главни претрес, према окривљеном се може одредити и притвор (члан 211. став 1. тачка 1. ЗКП), а по том основу и јемство (члан 202. ЗКП) и забрана напуштања стана (члан 208. ЗКП). За разлику од окривљеног, када сведок, вештак или други учесник у поступку избегавају да приме позив, могу се казнити новчано до 150.000 динара (члан 193. ЗКП).

Поред тога што Законик препознаје ситуације када позвано лице избегава позив, Законик регулише и ситуације када се не зна пребивалиште или боравиште окривљеног. У том случају, јавни тужилац или суд ће затражити од полиције да окривљеног потражи и да их обавести о његовој адреси (члан 597. ЗКП).

1. 4. Последице неодрзивања

Сваки учесник у кривичном поступку мора се одазвати позиву или оправдати изостанак. Одрзивање позиву дужност сваког учесника у поступку, чак и сведока којег закон изричито искључује или ослобађа од опште дужности сведочења.⁵²⁷ Као што је наведено, један од посебних елемената позива може бити и упозорење на последицу неодрзивања на позив, па се, чак и уколико се позив усмено саопштава лицу које се налази пред органом поступка, оно упозорава на последице недоласка. За поједине

⁵²⁷ Миодраг Симовић, *Кривично процесно право, књига прва*, Правни факултет, Бања Лука 2005, 150.

учеснике у поступку ова обавеза је и Закоником изричито прописана, па је тако предвиђена дужност окривљеног да се одазове позиву (члан 70. тачка 1. ЗКП). Осим за окривљеног, Законик прописује ову обавезу и за сведока (члан 92. став 2. ЗКП), и вештака (члан 115. став 1. ЗКП).

Међутим, пријем позива не представља за окривљеног апсолутну обавезу да се у одређено време одазове, јер он може из оправданих разлога тражити од органа поступка да се одложи процесна радња која треба да се спроведе у његовом присуству.⁵²⁸ Овом предлогу окривљеног не мора бити удовољено, али уколико се ради о оправданим разлозима, а не о покушају одуговлачења поступка, нема сумње да ће то бити учињено.⁵²⁹

С друге стране, ако окривљени није у стању да се одазове позиву услед болести или друге неотклоњиве сметње, саслушаће се у месту где се налази или ће се обезбедити његов превоз до зграде органа поступка или другог места где се радња предузима (члан 192. став 2. ЗКП и члан 357. ЗКП). Законодавац се јасно опредељује да разлози због којих окривљени не може да се одазове на позив могу бити болест или друга неотклоњива сметња. Под болешћу треба подразумевати сваку болест због које окривљени објективно не може да се одазове на позив. То по правилу не би биле акутне болести које би се у догледно време могле излечити, осим уколико је природа радње која се треба предузети таквог карактера да не трпи одлагање. Такође, треба имати у виду и да болест мора бити таквог карактера да не спречава окривљеног да активно учествује у процесној радњи која се предузима, јер би у супротном предузимање те радње изгубило смисао. За разлику од болести, законодавац не прецизира које су то друге неотклоњиве сметње, али под тим би у сваком случају требало сматрати природне непогоде и сл.

На саслушање окривљеног у месту у коме се налази првенствено треба гледати као на могућност у истражном поступку. За разлику од испитивања сведока или вештака (члан 404. став 1. ЗКП), Законик не предвиђа могућност саслушања окривљеног ван главног претреса. Теоретски, тежа болест окривљеног или друге неотклоњиве сметње могле би да доведу до заказивања главног претреса у судској

⁵²⁸ Ben Emmerson *et alia*, *Human rights and criminal justice*, Sweet & maxwell, London 2012³, 210.

⁵²⁹ Б. Петрић, Ш. Вуковић (1977), 231.

згради изван седишта суда или у другој згради на подручју тог суда ако би биле ближе месту у којем се окривљени налази (члан 354. став 2. ЗКП). Тако би, примера ради, изузетно, и у нарочито оправданим случајевима, главни претрес у оваквим околностима могао да буде заказан и у болничкој згради у којој се окривљени налази на лечењу. Ипак, као што је поменуто, реч је о изузетним случајевима, који су до сада готово у потпуности изостајали у пракси.⁵³⁰

Побројани случајеви нису једини у којима Законик не санкционише неодржавање учесника у кривичном поступку на позив. Тако главни претрес може почети и без присуства позваног сведока, вештака или стручног саветника, уз обавезу већа да у каснијем току главног претреса одлучи да ли због изостанка некога од њих главни претрес треба прекинути или одложити (члан 384. став 2. ЗКП). Уколико веће не одлучи да се главни претрес прекине или одложи, већ га закључи, недолазак сведока, вештака или стручног саветника не повлачи никакву последицу. Поред ЗКП и споредно кривично законодавство предвиђа један случај у којем неодржавање на позив не трпи никакву санкцију – ЗМППКС прописује да сведок или вештак који се не одазову на позив надлежног органа државе молиће неће бити подвргнути било каквој санкцији или мери принуде чак и ако је позив садржао такву наредбу (члан 87. ЗМППКС).

Када је реч о санкцијама учесника у поступку због неодржавања на уредно позивање органа поступка, оне могу бити најразличитије. Прва и релативно најблажа санкција огледа се у пропуштању процесне радње којој је одређени процесни субјект могао да присуствује. Тако је, на пример, Закоником предвиђено да се радња може предузети и у одсуству лица коме је упућен позив, односно обавештење о доказној радњи у истрази (члан 300. став 7. ЗКП). Затим, у поступку привременог одузимања предмета, лице од кога су одузети списи позваће се да присуствује отварању омота. Ако се оно не одазове позиву или је одсутно, орган поступка ће омот отворити и прегледати и пописати списе (члан 150. став 3. ЗКП). Надаље, када се претресају војни објекти, просторије државних органа, предузећа или других правних лица, позваће се њихов руководиоца или лице које он одреди, односно одговорно лице, да присуствује претресању. Ако позвано лице не дође у року од три часа од пријема позива,

⁵³⁰ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 475.

претресање се може обавити и без његовог присуства (члан 156. ЗКП). Поред наведених, ту су и све друге ситуације у којима се одређена процесна радња може предузети без присуства позиваних лица. Тада је Закоником најчешће регулисано да се у позиву лице обавештава да ће се процесна радња предузети и уколико се оно не одазове позиву. Од ових ситуација свакако да је по окривљеног најнеповољнија она када се у скраћеном поступку не одазове на уредан позив суда, јер тада се, под одређеним условима, главни претрес може одржати и без његовог присуства (члан 507. ЗКП).

Следећа законом прописана редовна санкција за неодржавање на позив органа поступка јесте довођење. Оно се, по правилу, наређује када се уредно позвани учесник у поступку не одазове на позив органа поступка, а спровођење процесне радње због које је позван није могуће без његовог присуства. Тако ЗКП, између осталог, прописује да јавни тужилац или суд могу издати наредбу да се окривљени доведе ако уредно позвани окривљени не дође, а свој изостанак не оправда, или ако се није могло извршити уредно достављање позива, а из околности очигледно произлази да окривљени избегава пријем позива (члан 195. ЗКП). Поред ове опште норме, Законик посебном нормом регулише изостанак са главног претреса оптуженог који је уредно позван, а не дође на тај претрес нити свој изостанак оправда – у тој ситуацији веће ће наредити да се он доведе. Ако он не би могао одмах бити доведен, веће ће одлучити да се главни претрес не одржи и наредити да се оптужени доведе на идући главни претрес. Међутим, ако у овој ситуацији оптужени оправда изостанак пре него што довођење буде извршено, веће може опозвати наредбу за довођење (члан 380. ЗКП). Поред оптуженог и сведок (члан 101. ЗКП), вештак и стручни саветник могу бити доведени ако се не одазову на позив суда, а уредно су позвани (члан 384. ЗКП). Довођење као последица неодржавања уредном позиву прописана је и ЗОПЛКД, па ако се уредно позвани представник окривљеног правног лица не одазове на позив, а изостанак не оправда, суд може наредити да се принудно доведе (члан 41. ЗОПЛКД).

Поред довођења, санкција за неодржавање позиву органа поступка може бити и новчано кажњавање. Законик прописује да се уредно позвани сведок (члан 101. ЗКП) или вештак (члан 115. ЗКП) због неодржавања на позив могу новчано казнити до 100.000 динара, док уколико уредно позван сведок, вештак или стручни саветник не дођу на главни претрес, веће их може казнити новчаном казном до 150.000 динара

(члан 384. ЗКП). Поред наведених лица и бранилац може бити новчано кажњен до 150.000 динара због неодласка на главни претрес уколико је уредно позван, а неоправдано изостане, а то доведе до неодржавања или одлагања главног претреса (члан 382. ЗКП). Сва наведена лица, уз новчану казну, могу бити обавезана и да накнаде трошкове проузроковане њиховим недоласком. Решење о кажњавању доноси се увек у форми решења на које се може изјавити жалба.

Јавном тужиоцу, односно његовом заменику, може се изрећи посебна врста санкције због неодржавања на уредно позивање од стране суда. Ако на главни претрес који је заказан на основу оптужнице јавног тужиоца не дође јавни тужилац или лице које га замењује, председник већа ће о томе обавестити надлежног јавног тужиоца и затражити да одмах одреди замену. Ако то није могуће, председник већа ће одредити да се главни претрес не одржи и о томе ће обавестити надлежног јавног тужиоца и Државно веће тужилаца, који имају обавезу да обавесте суд о предузетим мерама (члан 379. став 1. ЗКП). И у поступку пред већем за малолетнике, уколико јавни тужилац изостане са седнице већа, председник већа има обавезу да о томе обавести непосредно вишег јавног тужиоца. Куриозитет овог поступка је у томе што се поред јавног тужиоца ова санкција има применити и на браниоца, јер се у случају његовог неодласка обавештава надлежна адвокатска комора (члан 73. ЗМУ).

Неодазивање на позив може бити разлог за укидање јемства и одређивање притвора уколико окривљени за кога је положено јемство не дође, а изостанак не оправда (члан 207. ЗКП). Поред тога, неодржавање на позивање од стране органа поступка може се, у појединим процесним ситуацијама, тумачити и као избегавање да се дође на главни претрес. То би била ситуација када окривљени, на пример, једном приликом прими позив, па се не одазове на тај позив, па за наредни главни претрес избегне довођење, док следећи пут избегава да прими позив, итд. На оваквом становишту стоји и судска пракса. У једној одлуци се наводи да притвор може бити одређен уколико се позивом или наредбом о довођењу не обезбеди присуство окривљеног у кривичном поступку, јер окривљени очигледно избегава долазак на главни претрес (ВСС, *Кж.2 бр. 2124/07* од 19. новембра 2007).⁵³¹ Ситуацији када се неодржавање на позив може окарактерисати као очигледно избегавање окривљеног да

⁵³¹ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

дође на главни претрес може за последицу имати одређивање притвора (члан 211. став 1. тачка 1. ЗКП), што свакако представља најтежу санкцију за неодазивање окривљеног на позив органа поступка.

Неодазивање на позив суда може имати и процесни значај за даљи ток поступка, што свакако представља посебну врсту последице. У ситуацији када на главни претрес или припремно рочиште не дођу оштећени као тужилац или приватни тужилац, нити њихов пуномоћник, а уредно су позвани, док изостанак нису оправдали, сматраће се да су одустали од кривичног гоњења и суд ће решењем обуставити поступак (члан 379. став 2, члан 61. став 2. и члан 505. ЗКП). Слична је ситуација када оштећени није присутан на припремном рочишту или главном претресу, а уредно је позван – тада ће се сматрати да неће да настави гоњење и суд ће донети решење о обустави поступка, односно пресуду којом се оптужба одбија (члан 52 ЗКП).

У једном случају, неодазивање на позив окривљеног може бити разлог за доношење осуђујуће пресуде. То ће се десити када се окривљени не одазове на рочиште за изрицање кривичне санкције – тада ће суд одмах по окончању рочишта донети осуђујућу пресуду (члан 517. ЗКП).

2. ДОВОЂЕЊЕ

У односу на позивање, довођење представља тежу меру за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. Довођење окривљеног прописано је члановима 195. и 196. ЗКП. Поред окривљеног, у кривичном поступку могу се довести још и сведоци и вештаци, како је то предвиђено члановима 101. и 115. ЗКП, док је довођење грађана ради прикупљања обавештења прописано чланом 288. ЗКП. Овом мером ограничава се слобода кретања лица које се доводи.⁵³² На основу ових елемената можемо дефинисати довођење као лишење слободе лица које се без оправданих разлога није одазвало позиву, или окривљеног који очигледно избегава

⁵³² Д. Ђорђевић (2002), 296.

пријем позива, или је према њему одређен притвор, и његово спровођење органу који је наредио довођење.⁵³³

2. 1. Услови за одређивање

Довођење окривљеног одређује се у форми писане наредбе.⁵³⁴ Наредбом за довођење се органу полиције налаже да на одређено место и у одређено време доведе окривљеног.⁵³⁵ Разлози за издавање ове наредбе су таксативно одређени, па се тако наредба за довођење може издати уколико:

- 1) уредно позвани окривљени не дође, а свој изостанак не оправда;
- 2) ако се није могла извршити уредна достава позива, а из околности очигледно произилази да окривљени избегава пријем позива;
- 3) уколико је донето решење о притвору.

Осим у наведеним случајевима није могуће издавање наредбе за довођење окривљеног – на пример, уколико је потребно хитно довођење окривљеног⁵³⁶, или уколико орган поступка претпостави да се окривљени неће одазвати позиву, па без претходног позивања окривљеног изда наредбу за довођење, као ни у било ком другом случају. У свим тим случајевима привођење окривљеног би било противзаконито. Међутим, и поред тога не постоји правно средство реаговања због издавања незаконите наредбе за довођење. Ово је разумљиво јер је природа мере таква да се она мора брзо извршити, па је, у том смислу, немогуће коришћење правних средстава против ње, јер би се тиме одужио поступак, а извршењем наредбе за довођење обесмишљава се коришћење правних средстава. Услед чињенице да не постоји правно средство реаговања против ове наредбе, као и да оно само по себи представља ограничење

⁵³³ Момчило Грубач, *Приручник за полагање правосудног испита Кривично процесно право, са текстом Законика о кривичном поступку*, Пројурис, Београд 2014⁵, 84.

⁵³⁴ Милена Рашић, „Одлуке ванрасправног кривичног већа код мера за обезбеђење присуства окривљеног“, *Билтен Округног суда у Београду*, бр. 52, Београд 2000, 43.

⁵³⁵ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 479.

⁵³⁶ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 346.

одређених права окривљеног, као што је право слободе кретања,⁵³⁷ ова мера мора бити потврђена постојањем свих законских услова за њено издавање.⁵³⁸

Као што смо видели, један од разлога за издавање наредбе за довођење јесте *да се није могло извршити уредно достављање позива, а из околности очигледно произилази да окривљени избегава његов пријем*. Овде морамо указати на једну законску недоследност. Наиме, чланом 246. ЗКП предвиђено је да уколико се достављање писмена окривљеном, а позив несумњиво представља писмено, не може извршити на адресу о којој је окривљени обавестио орган поступка, достављач ће оставити обавештење да ће се писмено истаћи на огласној табли и, по могућству, на интернет страници органа поступка. По протеку рока од 8 дана од дана истицања писмена сматра се да је достављање извршено. Из овакве законске формулације произилази да је немогућа ситуација у којој се окривљеном није могла извршити уредна достава позива, с обзиром на то да се истицањем писмена, односно позива, преко огласне табле у сваком случају врши уредна достава. Оваква законска недоследност би се могла превазићи када би формулација одредбе члана 246. ЗКП гласила да се писмено *може* истаћи на огласну таблу, односно требало је овакав начин достављања оставити као могућност, а не као обавезу. Ово стога што постоје процесне ситуације у којима окривљени мора присуствовати извођењу одређене процесне радње, па сама чињеница да му је извршена уредна достава преко огласне табле подразумева да јој највероватније неће присуствовати, те је уредна достава у том случају без значајнијег процесног утицаја. У таквим ситуацијама делотворније је привођење окривљеног него инсистирање на уредној достави. Уколико би се на овај начин одредио члан који регулише доставу, имала би свој значај наредба за довођење која се издаје ако се није могла извршити уредна достава позива услед тога што окривљени очигледно избегава његов пријем.

Уколико се окривљени не одазове на позив, издавање наредбе за довођење представља могућност, а не обавезан начин поступања.⁵³⁹ Наиме, орган поступка ће у свакој конкретној ситуацији ценити да ли је делотворније поновити позив или издати

⁵³⁷ Соња Манојловић, „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, број 3/2007, Београд 2007, 230.

⁵³⁸ Саво Ђурђић, „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка у новом Законик у кривичном поступку – новине у односу на решења у важећем Законик“, *Билтен Окружног суда у Новом Саду*, бр. 12/2007, Београд 2007, 214.

⁵³⁹ Божидар Бановић, *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд 2008, 112.

наредбу за довођење и на основу тога и поступати.⁵⁴⁰ Треба имати у виду да и у случају када је наредба издата, уредно позвани окривљени може и накнадно оправдати изостанак. Поред тога што би се језичким тумачењем норме могло закључити да је окривљени био у обавези да орган поступка обавезно обавести о немогућности неодржавања пре него што је морао да приступи по позиву, јер се наредба издаје када уредно позвани окривљени не дође, а свој изостанак не оправда, ову одредбу треба тумачити шире, јер постоје ситуације када окривљени није био у могућности да благовремено обавести орган поступка о разлозима спречености да се одазове на позив, па би, када накнадно оправда свој недолазак, било бесмислено инсистирати на одржавању наредбе за довођење. Када ће се изостанак сматрати оправданим, фактичко је питање, али би сасвим сигурно то била акутна и тешка обољења окривљеног, или неког њему блиског лица о коме се стара и сл. Када окривљени накнадно оправда изостанак, наредба се мора опозвати, јер тада објективно није било услова за издавање наредбе.⁵⁴¹

Поред тога што се у пракси одомаћило правило да се уз решење о одређивању притвора обавезно издаје наредба за довођење, не постоје законске сметње да се окривљени након одређивања притвора позове ради лишења слободе, па да се тек након тога, ако одбије да се томе одазове, нареди његово довођење.⁵⁴² За овакво тумачење даје нам основ законска формулација из које произилази да се у свим законом предивђеним случајевима наредба за довођење може издати.

Од правила да издавање наредбе за довођење представља могућност, а не обавезан начин поступања, постоји један изузетак, а то је случај када је оптужени уредно позван, а није дошао на главни претрес нити свој изостанак оправдао (члан 380. ЗКП). Тада је веће у обавези да нареди да се он доведе. Ако се довођење не би могло одмах извршити, веће ће одлучити да се главни претрес не одржи и наредити да се оптужени доведе на идући главни претрес. У овој ситуацији Законик не дозвољава арбитарност, већ установљава обавезу довођења окривљеног. Ипак, постоји могућност да оптужени оправда изостанак пре него што довођење буде извршено, тада веће може опозвати наредбу за довођење.

⁵⁴⁰ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 346.

⁵⁴¹ Б. Петрић (1988а), 346.

⁵⁴² Б. Петрић (1982), 440.

Издата наредба за довођење може представљати основ да суд пред којим се води кривични поступак нареди да се изда потерница. Потерница се може издати ако се окривљени против кога је покренут кривични поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности налази у бекству, а постоји наредба за његово довођење или решење о одређивању притвора (члан 598. ЗКП). Не упуштајући се у дубљу анализу, задржаћемо се на констатацији да би поред суда и тужиоцу требало дати могућност за издавање потернице, јер уколико тужилац може издавати наредбе, нема видљивих разлога зашто у том случају не може издати и потерницу.

Наредба за довођење је у пракси по правилу тренутног карактера. То значи да орган поступка издаје наредбу за довођење, а полиција поступа по тој наредби тако што приведе окривљеног или не нађе окривљеног на датој адреси и о томе обавести орган поступка, чиме се наредба исцрпљује. Изузетно, могуће је издати наредбу за довођење, а да је окривљени у бекству, односно да органу поступка није тачно позната адреса са које се треба спровести привођење, и у том случају се уз наредбу за довођење издаје и потерница.

Примарни значај ове наредбе јесте обезбеђивање учешћа окривљеног у поступку. Поред тога, она може бити од значаја и као претпоставка за одређивање притвора. У судској пракси заузет је став да притвор због тога што окривљени очигледно избегава да дође на главни претрес може бити одређен само уколико се позивом или наредбом о довођењу не обезбеди његово присуство у кривичном поступку. Уколико је само једном заказан главни претрес на који се оптужени није одазвао иако је достава позива извршена преко члана породице, не значи да је због тога очигледно избегавао долазак на главни претрес, односно да је оправдано одређивање притвора (ВСС, *Кж.2 бр 2124/07* од 19. новембар 2007).⁵⁴³

⁵⁴³ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

2. 2. Наредба за довођење

Наредба за довођење се може издати само у писменој форми.⁵⁴⁴ Разлог за ово је чињеница да полиција приликом извршавања наредбе мора предати њу лицу које се доводи. Осим у законом предвиђеним изузецима, ако полиција нема писмену наредбу, лице које се доводи не мора да прихвати усмену наредбу.⁵⁴⁵

Као и остале, и ова наредба може садржати образложење, али се у пракси по правилу сусрећу наредбе које га не садрже. Ово стога што се не ради о сложеним наредбама које изискују посебно образложење.

Наредба садржи четири групе елемената. То су елементи који се односе на:

- 1) личне податке окривљеног;
- 2) кривично дело;
- 3) разлог наређивања и
- 4) верификацију акта.

Елементи који се односе на самог окривљеног јесу име и презиме окривљеног и место и година његовог рођења. Елемент од значаја за кривично дело које се окривљеном ставља на терет јесте законски назив кривичног дела уз навођење одредаба кривичног закона. Посебан елемент јесте разлог због којег се наређује довођење. Елементи од значаја за верификацију наредбе јесу службени печат и потпис јавног тужиоца или судије који наређује довођење.

Под појмом *разлога због којег се наређује довођење* не треба тумачити основ због којег је издата наредба, односно да ли је довођење наређено због доношења решења о притвору, због тога што се окривљени није одазивао позиву или због тога што је очигледно избегавао пријем позива, већ под овом формулацијом треба тумачити радњу која се треба спровести. Наиме, наредба се непосредно уручује окривљеном, и он мора знати због чега се доводи у суд, односно код тужиоца – да ли је то ради његовог

⁵⁴⁴ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 480.

⁵⁴⁵ Б. Петрић (1988а), 347.

саслушања, ради спровођења неке друге процесне радње, ради одржавања главног претреса, итд.

Наведени елементи, које наредба мора да садржи, а које је ЗКП изричито одредио, не представљају *numerus clausus*, с обзиром на то да постоје и други елементи који се морају наћи у наредби за довођење, а које Законик не предвиђа, а то су: назив органа који издаје наредбу, где се окривљени има довести (улица и број), број кабинета, односно суднице у коју се окривљени има довести, време у које се окривљени има довести, затим адреса са које се окривљени има довести или назнака да је непозната адреса окривљеног. Поред тога, наредба може садржати и поједине елементе који су од значаја за њено успешно спровођење, као што су неке особености лица које се треба довести (различити видови тетоважа, телесни деформитети и сл.) или опасности на које може наићи полиција приликом спровођења наредбе (да је лице које се доводи наоружано, да је већ осуђивано за кривична дела са елементима насиља и сл.).

Навођење тачног времена када се окривљени има довести важно је за одређене процесне радње. На пример, уколико окривљеног треба довести на главни претрес, који увек почиње у тачно одређено време, његовим каснијим довођењем обесмислило би се овај процесни институт. Уколико у наредби није наведено време када се довођење има извршити, окривљени ће се довести у радно време органа који је издао наредбу.

У пракси се појавила дилема да ли се наредба за довођење издаје као самостални акт, или она може бити садржана у решењу о одређивању притвора.⁵⁴⁶ Ово има свој процесни значај, с обзиром да се надлежност за издавање наредбе не мора поклапати са надлежношћу за одређивање притвора. Рецимо, када веће из члана 21. став 4. ЗКП одређује притвор, оно би било надлежно за одређивање притвора, а надлежан за издавање наредбе био би председник већа. Сматрамо да и поред тога што дилема стоји она нема неки већи практични значај, с обзиром на то да се наредба за довођење увек мора издати уколико је донето решење о притвору, па је ирелевантно да ли ће је донети

⁵⁴⁶ О комбинованим актима суда и како се они састављају в. Ivo Korać, Ivica Kramarić, *Krivični postupak, priručnik za primjenu Zakona o krivičnom postupku s primjerima podnesaka i akata, Prva knjiga, Opće odredbe i prethodni postupak*, Informator, Zagreb 1983, 57–58.

онај који је одредио притвор или не. У складу с тим, ирелевантно је и да ли ће наредба имати засебну форму или ће се налазити у саставу решења којим се одређује притвор.

Након доношења наредба за довођење се доставља непосредно станици полиције која по њој мора да поступи. То може бити полицијска станица на чијој се територији налази пребивалиште, односно боравиште окривљеног, али и она на чијој територији се налази адреса коју је окривљени оставио као место где се може наћи или место где би се он према стању у списима могао налазити. Уколико у списима постоји више адреса на којима се окривљени може наћи, орган поступка може наредити довођење са свих адреса, али и само са појединих.

2. 3. Одлучивање о мери

У зависности од фазе у којој се налази поступак, наредбу за довођење могу издати јавни тужилац или суд.⁵⁴⁷ Уколико се поступак налази у фази истраге, наредбу за довођење могу издати и јавни тужилац и суд, зависно од тога ко предузима одређену процесну радњу за коју треба обезбедити присуство окривљеног. Уколико се спроводи нека од радњи коју предузима судија за претходни поступак, а неопходно је присуство одређеног лица које се не одазива на уредне позиве судије за претходни поступак, или постоји неки други разлог због којег се може издати наредба за довођење, судија за претходни поступак има овлашћење да изда ту наредбу. Након подизања оптужнице наредбу за довођење може издати само суд.

Поред тужиоца и суда наредбу за довођење може издати и полиција уколико се поступак налази у предистражној фази. Наиме, члан 288. ЗКП, између осталог, предвиђа да полиција може позивати грађане ради прикупљања обавештења, а принудно се може довести лице које се није одазвало позиву само ако је у позиву било на то упозорено. Надаље, прописано је да се грађанин може поново позивати ради прикупљања обавештења о околностима другог кривичног дела или учиниоца, а ради

⁵⁴⁷ Бранислав Вучковић, „Притвор и друге мере лишења слободе“, *Устав републике Србије, кривично законодавство и организација правосуђа*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор 2007, 352.

прикупљања обавештења о истом кривичном делу не може се поново принудно доводити. Приликом поступања по одредбама овог члана, полиција не може грађане саслушавати у својству осумњиченог. За разлику од овог законског решења, члан 289. ЗКП предвиђа да када полиција прикупља обавештења од лица за које постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела или према том лицу предузима радње у предистражном поступку, може га позвати само у својству осумњиченог. Поред тога што Законик о кривичном поступку изричито не наводи да полиција може издавати наредбу за привођење лица за које постоји основана сумња да је учинилац кривичног дела, овакав закључак можемо извести на основу аналогног тумачења. Наиме, како полиција може издати наредбу за довођење на основу члана 288. ЗКП, који регулише прикупљање обавештења од грађана, а полиција, поред тога, има овлашћење да позива и лица у својству осумњиченог, то произилази да има овлашћење и да изда наредбу о довођењу уколико се то лице не одазове на позив или га избегава.

2. 4. Извршење наредбе за довођење

Наредбу за довођење увек извршава полиција.⁵⁴⁸ Поред тога што у теорији постоје и становишта према којима законодавац није искључио апсолутну могућност судског извршења,⁵⁴⁹ сматрамо да је довођење поверено искључиво полицији, тим пре што суд, као и тужилаштво, не располаже службом која би могла да поступи по наредби за довођење.

У погледу извршења наредбе за довођење примењују се опште одредбе за извршење свих наредби. Тако се наредба извршава одмах по њеном доношењу, осим ако орган који је наредбу издао не одреди другачије (члан 277. ЗКП).

Начин поступања полиције приликом извршења наредбе за довођење прописан је Законом о полицији.⁵⁵⁰ Одредбе овог закона предвиђају да лице може бити доведено на основу писане наредбе коју изда суд, односно на основу налога по закључку о

⁵⁴⁸ Момчило Грубач, *Закон о кривичном поступку, са кратким објашњењима*, Службени гласник, Београд 2000, 111.

⁵⁴⁹ В. М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 346.

⁵⁵⁰ Закон о полицији – ЗП, *Службени гласник РС*, бр. 101/05, 63/09 и 92/11.

привођењу донетог у управном поступку. Та лица могу се довести у просторије Министарства унутрашњих послова, другог надлежног органа државне управе или до места одређеног налогом (члан 49. ст. 1–3. ЗП). Одредбе ЗП предвиђају да полиција поступа само по налогу суда,⁵⁵¹ а не и јавног тужиоца. Такву регулативу треба тумачити као неусклађеност ЗП са ЗКП, с обзиром на то да је ЗП донет пре ЗКП, када тужилац није имао својство органа поступка, па у том смислу треба ускладити одредбе ЗП. Поред тога што ЗП користи термин *налог*, суштински се ради о наредби, па у том смислу и треба тумачити ову законску одредбу.

Закон о полицији прописује и могућност привођења без писаног налога (наредбе). Оваква могућност предвиђена је у два случаја: када је потребно утврдити идентитет неког лица или када треба привести лице за којим је расписана потерница (члан 50. ЗП). Треба приметити да је нејасна одредба која омогућава привођење без наредбе у случају када треба привести лице за којим је расписана потерница. Не упуштајући се у дубљу анализу ове одредбе, задржаћемо се на констатацији да расписана потерница управо садржи наредбу да се одређено лице доведе.

Довођење се може спровести тако да лице које се доводи може бити доведено у време од 6 часова до 22 часа. Изузетно, кад је довођење неопходно ради предузимања полицијских послова који не трпе одлагање, лице се може довести и ван утврђеног времена. Поред тога, довођење може бити предузето најраније шест часова пре одређеног рока за довођење, ако се мора извршити на подручју полицијске управе на којем је лице затечено, а у супротном довођење може трајати најдуже 24 часа (члан 49. ст. 5–8. ЗП).

Овлашћено службено лице полиције коме је поверено извршење наредбе за довођење предаје ову наредбу окривљеном и позива га да са њим пође. Као и позив, и наредба за довођење мора бити уручена окривљеном, па тако на први поглед изгледа да је ова одредба сувишна, јер уколико се може предати наредба за довођење, онда се

⁵⁵¹ Слободан Милетић, „Закон о полицији и искуства у његовој досадашњој примени“, *Нова решења у кривичном законодавству и досадашња искуства у њиховој примени, XLIII редовно саветовање Удружења за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе*, Златибор 2006, 468.

може предати и позив, али је разлика у томе што окривљени и поред пријема позива може да не дође у суд, а са наредбом за довођење долазак је осигуран.⁵⁵²

Закон о полицији, поред обавезног уручења наредбе, предвиђа још једно додатно правило у погледу начина извршења наредбе за довођење. Тако члан 52. ЗП предвиђа да ће овлашћено службено лице пре довођења упознати лице које доводи о разлозима довођења, праву на обавештавање породице или других лица, као и о праву на браниоца.

Довођење се по правилу врши без принуде, већ добровољним поласком окривљеног са службеним лицем. Тек уколико окривљени то одбије довођење се врши уз принуду.⁵⁵³ Средства принуде у смислу ЗП јесу: физичка снага; службена палица; средства за везивање; специјална возила; службени пси; службени коњи; средства за запречавање; уређаји за избацивање млазева воде; хемијска средства; посебне врсте оружја и експлозивних средстава; ватрено оружје. Овлашћено службено лице средства принуде употребиће само ако се другачије не може извршити задатак, и то суздржано и сразмерно опасности која прети законом заштићеном добру и вредности, односно тежини дела које се спречава или сузбија. Овлашћено службено лице ће увек употребити најблаже средство принуде које јамчи успех, сразмерно разлогу употребе и на начин којим се службени задатак извршава без непотребних штетних последица. Овлашћено службено лице ће пре употребе средства принуде на то упозорити лице према коме средство намерава да употреби, ако је то у датој ситуацији могуће и неће довести у питање извршење службене радње. Овлашћена службена лица приликом употребе средстава принуде дужна су да чувају људске животе, проузрокују што мање повреда и материјалне штете, као и да осигурају да се помоћ повређеном или угроженом лицу што пре пружи и да његови најближи о томе што пре буду обавештени (члан 84. ЗП). Закон о полицији предвиђа и ситуацију у којој се приводи лице за које се основано сумња да ће пружити отпор – тада ће овлашћено службено лице уручити наредбу тек после довођења (члан 49. ст. 4. ЗП).

Осим што може употребити силу, полиција за успешно извршење наредбе о довођењу може и ограничити слободу кретања окривљеном у циљу благовременог

⁵⁵² М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 346.

⁵⁵³ Милан Шкулић, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд 2007, 555.

поласка или предаје органу коме се доводи окривљени.⁵⁵⁴ Уз то, овлашћена службена лица полиције могу, изузетно, без наредбе суда ући у стан и друге просторије и без присуства сведока претрести стан и друге просторије или лица ради извршења одлуке суда о довођењу окривљеног (члан 158. и 159. ЗКП).

Законик предвиђа посебне услове у погледу начина извршења наредбе за довођење када треба довести припаднике полиције, војна лица, припаднике Безбедносно-информативне агенције и Војнобезбедносне агенције, Војнообавештајне агенције или службе за обезбеђење завода у којем су смештена лица лишена слободе. У том случају довођење не спроводи полиција, већ довођење извршава команда, односно завод у којем су та лица запослена.⁵⁵⁵ И у овим случајевима наредбу за довођење издаје орган поступка, а разлика је само у органу који извршава ову меру.⁵⁵⁶ Рацио ове норме можемо наћи, с једне стране, у томе што је много лакше извршити наредбу за довођење преко команде, с обзиром на то да су ова лица у субординираном положају у односу на команду, те морају поступати по њеним наредбама, а с друге стране се тако очувава интегритет и ауторитет тих институција. Не треба губити из вида нити то да се у тим случајевима ради о привођењу лица која раде у органима државне управе која располажу принудом и која су у том смислу најчешће и наоружана.

Интересантно је да ЗП предвиђа и круг лица према којима се не примењују одредбе о довођењу (члан 51. ЗП). Те се одредбе не примењују према лицу чије је кретање знатно отежано због болести, изнемоглости или трудноће, као ни према лицу за које се оправдано претпоставља да би му се довођењем битно погоршало здравље. Одредбе о довођењу не примењују се ни према лицу које обавља такве послове који се не смеју прекидати све док му се не обезбеди одговарајућа замена. О постојању разлога за непримењивање одредби о довођењу обавештава се орган који је издао налог за довођење. О непримењивању одредби о довођењу одлучује непосредни старешина овлашћеног службеног лица које врши довођење, а ако се за разлоге сазнало тек на лицу места, одлуку доноси само овлашћено службено лице, које о томе без одлагања обавештава свог надлежног старешину.

⁵⁵⁴ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 347.

⁵⁵⁵ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 481.

⁵⁵⁶ Станко Бејатовић, Божидар Бановић, *Кривичнопроцесно законодавство Србије*, Глосаријум, Београд 2005, 118.

Када је у питању довођење малолетника, ЗМУ прописује да кад се малолетник доводи у смислу одредби о довођењу окривљеног ову меру спроводе службена лица органа унутрашњих послова у цивилној одећи, водећи рачуна да то чине неупадљиво (члан 54. ЗМУ).

2. 5. Довођење осталих учесника у поступку

Поред окривљеног, као што је то већ речено, у кривичном поступку могу бити доведени сведоци, вештаци, стручни саветници, грађани ради прикупљања обавештења и представник окривљеног правног лица.

Довођење сведока предвиђено је као вид кажњавања сведока који је уредно позван. Ако уредно позвани сведок не дође, а изостанак не оправда, или ако се без одобрења удаљи са места где треба да буде испитан, орган поступка може наредити да се принудно доведе. Поред принудног довођења, суд може сведока и новчано казнити, казном до 100.000 динара (члан 101. ЗКП). У наведеним случајевима процесна радња се, по правилу, одлаже, а привођење се наређује за термин када је следећи пут заказано њено спровођење. Изузетак од тог правила постоји када уредно позвани сведок не дође на главни претрес, а изостанак није оправдао. Тада веће има на располагању једну од две могућности: да одреди да се сведок доведе за следећи главни претрес, или може наредити да се сведок одмах доведе (члан 384. ЗКП).

Поред сведока и вештак може бити принудно доведен.⁵⁵⁷ Да би се вештак принудно довео, мора да буде уредно позван и да се не одазове на позив, а изостанак не оправда, или се без одобрења удаљи са места где треба да буде испитан. У тим случајевима орган поступка може наредити да се вештак принудно доведе, док га суд може и казнити новчано до 100.000 динара, а стручну установу до 300.000 динара (члан 115. ЗКП). Као и у случају сведока, у погледу принудног довођења вештака његово принудно довођење је одмах могуће само када се вештак има принудно довести

⁵⁵⁷ Бранко Петрић, *Коментар Закона о кривичном поступку, II књига*, Службени лист СФРЈ, Београд 1988³, 69.

на главни претрес, док се у другим случајевима приводи за време када је поново заказано извођење те процесне радње.

Једна од новина које уводи Законик о кривичном поступку јесте и увођење новог процесног субјекта, а то је стручни саветник. За разлику од вештака, стручни саветник не може бити принудно доведен, осим због недоласка на главни претрес. Наиме, ако уредно позвани стручни саветник не дође на тај претрес, а изостанак не оправда, веће може наредити да се одмах доведе, а може и претрес одложити и наложити да се стручни саветник доведе на следећи главни претрес. Разумљива је интенција законодавца да одреди могућност довођења стручног саветника само у случају недоласка на главни претрес. Ово стога што је стручни саветник једино у обавези да приступи на главни претрес, док у свим осталим случајевима његово присуство није обавезно, па његов недолазак нема никаквих процесних последица на спроведену радњу.

Полиција може позивати грађанина ради прикупљања обавештења, којом приликом га не може саслушавати у својству окривљеног. Уколико се позвано лице не одазове, може бити принудно доведено. Да би се грађанин могао принудно довести, претходно у позиву мора било упозорен на то. За разлику од других органа поступка, могућност принудног довођења полиција има само једном (члан 288. ЗКП).

У свим наведеним случајевима нема битних разлика између довођења окривљеног и осталих процесних учесника. Интересантно је да, када је у питању довођење окривљеног, Законик о кривичном поступку користи термин *довођење*, док у погледу осталих учесника у поступку претежно користи термин *принудно довођење*. Језичко тумачење ових разлика могло би нас навести на закључак да се мора употребити принуда у погледу довођења сведока, вештака и грађанина који се доводи ради прикупљања обавештења. Међутим, овакво тумачење било би погрешно. Наиме, ако анализирамо начин на који се предузима ова процесна радња према окривљеном, уочљиво је да се принуда користи само уколико окривљени одбије да пође са службеним лицем које извршава наредбу. Односно, окривљеном се предаје наредба и позива се да пође са службеним лицем, па тек уколико то окривљени одбије, доводи се уз употребу принуде. Нема нити једног оправданог разлога да се овако не поступа и према осталим учесницима у кривичном поступку који се доводе, те да се довођење

врши тако што би се одмах користила принуда, без икаквог позива да то лице пође мирним путем. Наведене разлике у Законнику пре би требало да тумачимо као термиолошке него као суштинске. Практично, поступање полиције приликом довођења мора у свим наведеним случајевима бити истоветно.

Треба приметити да ЗКП предвиђа једино могућност привођења осталих учесника у поступку уколико су уредно обавештени, па се не одазову на позив органа поступка, а изостанак не оправдају или се без одобрења удаље са места где треба да буду испитани. Оно што остаје недоречено јесте како поступити ако сведок очигледно избегава да прими позив и да на тај начин буде уредно обавештен. За разлику од окривљеног, коме се позив може доставити преко огласне табле у свакој ситуацији када се достављање не може извршити, постоје ситуације у којима сведок или други учесник у поступку избегава пријем позива и на тај начин не буде уредно обавештен. У тим ситуацијама ЗКП не даје решење како поступати, а то може довести до озбиљних потешкоћа у поступку. Стога, стоји предлог *de lege ferenda* да се пропише да *сведок, вештак, стручни сарадник и грађанин који се позива ради прикупљања обавештења, у поступку могу бити доведени ако се није могла извршити уредна достава позива, а из околности очигледно произилази да избегавају пријем позива.*

Поред ЗКП и ЗОПЛКД прописује могућност привођења уредно позваног представника окривљеног правног лица које се није одазвало на позив, а изостанак није оправдало (члан 41. ЗОПЛКД).

2. 6. Трошкови довођења

У трошкове кривичног поступка се, поред осталих, убрајају и издаци за довођење окривљеног (члан 261. ЗКП). Окривљени, сведок, вештак и стручни саветник, без обзира на исход кривичног поступка, сnose трошкове свог довођења (члан 263. ЗКП). О овим трошковима доноси се посебно решење, осим ако се ради о трошковима о којима

ће бити одлучено уз главну ствар. О жалби против посебног решења одлучује веће из члана 21. став 4. ЗКП.⁵⁵⁸

Од овог правила постоје и изузеци, а то су случајеви када окривљени накнадно оправда своји изостанак са главног претреса (члан 380. ЗКП) или када постоје оправдани случајеви да се остали учесници у поступку не обавезу да сnose трошкове због недоласка на главни претрес (члан 384. ЗКП).

3. ЗАБРАНА ПРИЛАЖЕЊА, САСТАЈАЊА ИЛИ КОМУНИЦИРАЊА СА ОДРЕЂЕНИМ ЛИЦИМА И ПОСЕЂИВАЊА ОДРЕЂЕНИХ МЕСТА

Забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посеђивања одређених места је мултифункционална мера, јер се њом, осим обезбеђења присуства окривљеног, могу постизати и други циљеви,⁵⁵⁹ то су они који су усмерени на несметано вођење кривичног поступка. Ова мера прописана је члановима 197. и 198. ЗКП.

Овом мером може се забранити окривљеном прилажење, састајање или комуницирање са одређеним лицем или му се може забранити посеђивање одређених места. Мера се може изрећи уколико постоје околности које указују да би окривљени могао ометати поступак утицањем на оштећеног, сведоке, саучеснике или прикриваче или би могао поновити кривично дело, довршити покушано кривично дело или учинити кривично дело којим прети (члан 197. став 1. ЗКП). То је аутохтона мера, која свој простор за практичну примену налази у ситуацијама у којима је потребно онемогућити комуникацију окривљеног који је на слободи са саучесницима или сведоцима, односно онемогућити окривљеном да чини кривична дела.⁵⁶⁰

⁵⁵⁸ Сретко Јанковић, *Трошкови кривичног поступка*, Службени гласник, Београд 2005, 70.

⁵⁵⁹ М. Шкулић (2007), 557.

⁵⁶⁰ Радиша Роскић, *Коментар Законика о кривичном поступку, са обрасцима, судском праксом и регистром појмова*, Пословни биро, Београд 2014³, 163.

Уз меру забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицима и посећивања одређених места, суд може као додатни услов окривљеном наложити да се повремено јавља полицији, поверенику из органа државне управе надлежног за извршење кривичних санкција или другом државном органу одређеном законом (члан 197. став 2. ЗКП).

3. 1. Услови за одређивање

У овој законској формулацији практично су предвиђена два модалитета мере. Први се састоји у забрани прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем, а други у забрани посећивања одређеног места. Први модалитет има три посебна облика, који се огледају у забранама:

- 1) прилажења,
- 2) састајања и
- 3) комуницирања.

Под прилажењем треба подразумевати долазак у непосредну близину одређеног лица са његовим знањем или без њега, а против његове воље. Састајање можемо дефинисати као ступање у физички контакт са одређеним лицем по претходном договору или уз његову сагласност, док комуницирање представља размењивање информација са одређеним лицем, при чему није неопходан физички контакт – оно се може обављати путем средстава телекомуникација, остављањем одређених порука и слично.

Овом мером се не може искључити или ограничити несметана комуникација између окривљеног и његовог браниоца. Ово је разумљиво с обзиром на то да би тако ова мера опструисала могућност одбране окривљеног. Окривљеном може бити забрањено и прилажење, састајање и комуницирање са својим брачним другом или блиским сродницима уколико они имају неко од процесних својстава, а постоје

околности које указују да би на тај начин окривљени могао утицати на њих, или постоји опасност да би тиме учинио кривично дело.⁵⁶¹

Свака од наведених забрана може се изрећи засебно, али нема законске сметње да се изрекну и кумулативно. Поред тога што се у правној теорији појављује дилема да ли би било оправдано изрицати неку од ових мера засебно,⁵⁶² сматрамо да су јасни разлози када се која од њих може тако изрећи. Тако се забрана прилажења изриче углавном према лицима која не желе да комуницирају са окривљеним, односно лицима која су по правилу оштећени или сведоци, док би се забрана састајања или комуницирања превасходно односила на саучеснике или прикриваче. Приликом изрицања неке од ових мера суд не треба да губи из вида да се оне могу изрећи само уколико је њихова сврха спречавање колузионе опасности, односно опасности од чињења дела, а да се у другу сврху не могу изрећи.

У досадашњој пракси судови су приликом одређивања забране прилажења одређеном лицу или лицима одређивали и минималну дистанцу на коју окривљени не сме да њима приђе. Тако се у решењима забрањивало да, на пример, оштећеној или сведоку окривљени прилази на мање од 200 метара и слично. Овакав приступ има своје оправдање, јер би у супротном могло доћи до недоумице у погледу тога када је мера прекршена. Исту праксу требало би заузети и када је у питању забрана састајања.

Како законодавац јасно одређује да колузиона опасност може настати утицањем на оштећеног, сведоке, саучеснике или прикриваче, јавља се дилема да ли се ова мера може изрећи и уколико постоји опасност од утицања на приватног тужиоца или оштећеног као тужиоца. Како су приватни тужилац и оштећени као тужилац такође оштећени кривичним делом, то нема сумње да се ова мера може изрећи и уколико постоји опасност од утицања на њих, без обзира што они нису посебно апострофирани као лица у односу на која се може појавити колузиона опасност.

Појмови *оштећени* и *сведок* су процесноправне природе, па су стога и дефинисани одредбама ЗКП. Оштећени је лице чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено (члан 2. тачка 11. ЗКП), а сведок лице за

⁵⁶¹ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 348.

⁵⁶² Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 483.

које је вероватно да ће дати обавештења о кривичном делу, учиниоцу или о другим чињеницама које се утврђују у поступку (члан 91. ЗКП). Појам *саучесника*, услед недостатка процесноправне дефиниције, треба тумачити онако како га предвиђа кривично-материјално право. Тако, најопштије речено, саучесништво постоји када, под одређеним условима, у остваривању кривичног дела учествују два или више лица,⁵⁶³ а саучесник је лице које учествује у извршењу кривичног дела као саизвршилац, подстрекач или помагач (чланови 33–35. КЗ). Саизвршилаштво постоји када више лица учествовањем у радњи извршења са умишљајем или из нехата заједнички изврше кривично дело, или остварујући заједничку одлуку другом радњом са умишљајем битно допринесу извршењу кривичног дела. За подстрекаче Кривични законик не даје овако прецизну дефиницију, већ наводи да је подстрекач онај ко другог са умишљајем подстрекне да изврши кривично дело, док је према законској дефиницији помагач онај ко другом са умишљајем помогне у извршењу кривичног дела, при чему закон опредељује најчешће облике помагања, а то су: давање савета или упутстава како да се изврши кривично дело, стављање учиниоцу на располагање средстава за извршење кривичног дела, стварање услова или отклањање препрека за извршење кривичног дела, као и унапред обећано прикривање кривичног дела, учиниоца, средстава којима је кривично дело извршено, трагова кривичног дела или предмета прибављених кривичним делом.⁵⁶⁴

Као и саучесник и прикривач је појам који је својственији материјалном него процесном праву. Прикривача можемо дефинисати као лице код којег су се затекли или су остављени предмети извршења кривичног дела, имовинска корист, или неки други докази, и који би могли те предмете уништити, сакрити, изменити или фалсификовати. То могу бити лица која одговарају за кривично дело прикривања или неко од кривичних дела против правосуђа, али то није услов.

Како су саучесник и прикривач појмови који се више везују за кривичноматеријално него за кривичнопроцесно право, остаје дилема да ли се у законском тексту могао одредити неки прикладнији процесноправни термин. Поред тога, у законској дефиницији није одређен саоптужени, односно саокривљени, као лице

⁵⁶³ Наташа Делић, *Нова решења опитих института у КЗС*, Библиотека Стимен, Правни факултет у Београду, Београд 2009, 147.

⁵⁶⁴ О појму саучесништва в. Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд 2006.

у односу на које може постојати колузиона опасност, а у пракси могућа је ситуација у којој постоји опасност да окривљени може утицати на саокривљене који нису саучесници јер им се, на пример, не ставља на терет исто кривично дело, али им се заједно суди, па у том случају суд не би могао одредити ову меру. Стога је предлог *de lege ferenda* да се у законској формулацији појмови *саучесници* и *прикривачи* замене термином *саокривљени или друго лице на које би окривљени могао утицати и тиме ометати регуларност поступка*.

Када је у питању забрана посећивања одређених места, као и код забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицима, ова забрана може се изрећи само уколико постоји колузиона опасност или опасност од вршења кривичних дела.

Забрана посећивања одређеног места може бити забрана посећивања поименично одређеног места, као што је тачно одређени ресторан или клуб, затим то може бити забрана посећивања групе места, као што су, рецимо, група кладионица „Моцарт“ (јер се, на пример, окривљеном ставља на терет да је извршио кривично дело у некој од тих кладионица, а његово чињење је везано само за групу кладионица „Моцарт“, а не и осталих кладионица) или може бити изречена забрана посећивања одређених врста места, као што је забрана одлажења у ноћне клубове, све кладионице, коцкарнице и слично. На крају то може бити и забрана посећивања одређених манифестација, као што су спортске манифестације, фудбалске утакмице и слично. Према ставу Апелационог суда, када постоје особите околности које указују на то да би окривљени могао поновити кривично дело, суд према окривљеном може изрећи забрану посећивања одређених места тако што ће окривљеном забранити да посећује утакмице које одређени тим игра као домаћин или гост на домаћим и међународним такмичењима, као и на пријатељским и ревијалним утакмицама (АСБ, *Кж2. бр. 1155/15* од 9. јуна 2015).

Под забраном посећивања одређеног места долази у обзир место које се налази у боравишту, али и оно које се налази ван боравишта окривљеног.

Као посебан вид контроле мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем или посећивања одређених места, законодавац предвиђа

могућност да суд окривљеном наложи да се повремено јавља полицији, поверенику из органа државне управе надлежног за извршење кривичних санкција или другом државном органу одређеном законом.

Остваривање ове обавезе се у пракси по правилу налаже у правилним временским интервалима. То могу бити сваки први радни дан у месецу, сваки први и петнаести дан у месецу или сваки дан, сваки други дан и слично. Овакво поступање судова је разумљиво јер уколико би се окривљеном само наложило да се повремено јавља, без тачног опредељивања када да то чини, таква одлука би била непрецизна и стварала би разне недоумице.

Повереник из органа државне управе надлежан за извршење кривичних санкција јесте државни службеник из повереничке канцеларије која је установљена Законом о извршењу ванзаводских санкција и мера.⁵⁶⁵ На основу одредби тог закона повереничкој канцеларији дата је надлежност праћења извршења мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицима (члана 5. тачка 2. ЗИВСМ). Када суд донесе одлуку којом је окривљеном изречена забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем, са обавезом јављања окривљеног поверенику, ту одлуку доставља повереничкој служби. Тада је повереник дужан да у року од три дана од пријема одлуке изради програм поступања са којим упознаје окривљеног. Поред тога он има и обавезу да одмах обавештава суд, полицију и повереничку службу о кршењу обавезе јављања (члан 19. ЗИВСМ). Правилник о начину извршења ванзаводских санкција и мера и организацији и раду повереника⁵⁶⁶ регулише шта све треба да садржи програм поступања. Тако, програм поступања садржи личне податке окривљеног, мере забране или друге мере одређене судском одлуком и начин остваривања контакта са повереником (члан 6. став 2. ПНИВСМОРП).

Осим поверенику и полицији, окривљеном се може наложити да се јавља и другом државном органу који је одређен законом. То може бити тужилаштво, суд, али и сваки други државни орган.

⁵⁶⁵ Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера – ЗИВСМ, *Службени гласник РС*, бр. 55/14.

⁵⁶⁶ Правилник о начину извршења ванзаводских санкција и мера и организацији и раду Повереника – ПНИВСМОРП, *Службени гласник РС*, бр. 30/15

Дилема која се јавља јесте да ли је сврсисходно меру забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицима или посећивања одређених места контролисати тиме што би се окривљени јављао полицији, поверенику или другом државном органу. Наиме, обавезно јављање полицији, поверенику или другом државном органу по правилу се прописује као мера којом се контролише да ли окривљени напушта место боравишта, односно да ли се евентуално спрема за бекство или се у њега дао, па остаје нејасно како би се могло контролисати да ли се окривљени састаје, комуницира са одређеним лицима или њима прилази тако што би се јављао полицији, поверенику или другом државном органу. Иста је ситуација и код посећивања одређених места. Наиме, тешко да би, примера ради, полиција могла да контролише да ли окривљени посећује одређена места тако што јој се он јавља једном месечно или једном недељно. Када је у питању колузиона опасност, дилема је на који начин би полиција могла да контролише да ли окривљени прилази, састаје се или комуницира са одређеним лицем тиме што јој се он јавља у одређеним временским размацима. Слична је ситуација и у погледу опасности од вршења кривичних дела. Полиција, односно надлежни државни органи имају друге начине и друге правне инструменте на основу којих могу утврдити да ли окривљени врши кривично дело, односно да ли је извршио кривично дело. Наиме, полиција има низ овлашћења у предистражном поступку на основу којих треба да утврди да ли постоји опасност од вршења кривичног дела, односно да ли је окривљени учинио кривично дело, па тешко да би се могло говорити о томе да би могла да контролише опасност од вршења кривичних дела кроз редовно јављање окривљеног, тако да остаје на судској пракси да изнађе место и обим примене овог облика контроле забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем или посећивања одређених места.

Ову меру не треба мешати са могућношћу забране посећивања одређених места, која се може изрећи уз забрану напуштања боравишта у смислу члана 199. ЗКП. Наиме, забрана посећивања одређеног места код мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места може се изрећи уколико постоји колузиона опасност или опасност од вршења кривичних дела, док се код забране напуштања боравишта ова мера изриче као допунска мера уколико постоји опасност да би окривљени могао побећи, сакрити се или отићи у непознато место или у

иностранство. Ово је суштинска разлика, јер је рацио због којег се може изрећи забрана посећивања одређеног места у ова два случаја различит.

Забрану прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места не треба мешати ни са мером безбедности која се у смислу члана 89-а Кривичног законика може изрећи у пресуди. Наиме, мера забране приближавања и комуницирања са оштећеним из Кривичног законика може се изрећи учиниоцу кривичног дела. Том мером се може забранити приближавање оштећеном на одређену удаљеност, приступ у простор око места становања или места рада оштећеног и забранити даље узнемиравање оштећеног, односно даља комуникација са њим, ако се оправдано може сматрати да би даље вршење таквих радњи учиниоца кривичног дела било опасно по оштећеног. Разлика између ових двају кривичноправних института јесте у томе што је мера забране прилажења, састајања или комуникације са одређеним лицем или посећивања одређених места мера процесноправног карактера и има за сврху да обезбеди несметано вођење кривичног поступка, док је мера забране прилажења и комуникације са оштећеним мера материјалноправног карактера и представља меру безбедности као вид кривичне санкције.

3. 2. Значај разликовања у односу на меру притвора

Прва ствар која се може уочити код услова за одређивање ове мере јесте да су они готово истоветни са условима за одређивање притвора по основу члана 211. става 1. тачке 2. и 3. ЗКП. Ради се о постојању околности које указују на то да би окривљени могао ометати поступак утицањем на сведоке, саучеснике или прикриваче, односно околности које указују да би окривљени у кратком временском периоду могао поновити кривично дело, довршити покушано кривично дело или учинити кривично дело којим прети.

Дилема која се јавља у тумачењу мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места јесте какав је однос између ње и притвора. Сматрамо да се посебним прописивањем ове мере пружа алтернатива за одређивање притвора у ситуацијама у којима колузиона опасност и

опасност од понављања дела није у великој мери изражена.⁵⁶⁷ Можемо закључити да је за одређивање ове мере потребно постојање знатно нижег интензитета колузионе опасности, односно опасности од вршења кривичних дела, у односу на онај који је потребан за одређивање притвора.

Када је реч о разлици у интензитету опасности, могу се уочити још неке разлике између ове и мере притвора. У погледу колузионе опасности законодавац и код ове мере и код услова за одређивање притвора предвиђа постојање *околности* које би указале на одређену опасност. Ситуација је нешто другачија код опасности од понављања дела – у том случају код ове мере законодавац такође предвиђа постојање *околности* које би указале на опасност од понављања дела, док код одређивања притвора прописује постојање *особитих околности*.⁵⁶⁸ Разлика се, дакле, огледа у постојању околности и особитих околности, а то је разумљиво. Наиме, мера притвора је знатно тежа мера, те је стога за њено одређивање и потребно утврдити постојање особитих околности, чиме је направљена разлика у односу на меру забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицима или посеђивања одређених места. Ова разлика је уочена и у судској пракси, па се по њој суд одредио, са правом наводећи да су – за разлику од особитих околности које указују да би окривљени пуштањем из притвора могао ометати поступак утицањем на сведоке – околности које указују да би окривљени могао ометати поступак утицањем на сведоке (као основ за изрицање забране прилажења, састајања или комуникације са одређеним лицима) слабијег интензитета (ВСБ, *Кв.По1 бр. 549/13* од 18. јула 2013).⁵⁶⁹

Дилема се јавља када је у питању колузиона опасност. У тој правној ситуацији законодавац не прави овако јасну градацију – у оба случаја прописано је постојање „обичних“ околности. Да бисмо решили ову дилему, морамо се на тренутак позабавити притворским разлозима. Наиме, законодавац је морао да направи градацију између околности и особитих околности приликом одређивања притвора. Ово стога што је за постојање колузионе опасности довољно да суд утврди само постојање околности које би указале на њу, док је за одређивање притвора због опасности од чињења дела

⁵⁶⁷ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 482.

⁵⁶⁸ Радмила Драгичевић-Дичић, „Мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка у новом Законику о кривичном поступку“, *Нова решења у кривичном процесном законодавству – теоретски и практични аспекти*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор 2011, 42.

⁵⁶⁹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 84, Београд 2014, 21.

потребно да суд утврди виши степен опасности, односно постојање особитих околности. Како је законодавац направио разлику између околности и особитих околности приликом одређивања притвора, разумљиво је да ту разлику није могао да направи када је у питању колузиона опасност у погледу разлике између изрицања притвора и забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицима или посећивања одређених места. Стиче се утисак да је проблем терминолошки, односно да је законодавцу понестало термина који би указивали на јасно градирање између степена опасности, односно околности које су потребне да би указале на колузиону опасност.

Следећа разлика која се уочава између услова за изрицање ове и мере притвора, када је у питању опасност од вршења дела, јесте та да се код одређивања притвора суд мора бавити и утврђивањем да ли би окривљени у *кратком временском периоду* могао учинити дело, док код мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места то није случај. Што значи да за одређивање мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места није неопходно да постоји опасност да би окривљени у кратком временском периоду могао поновити дело. То, наравно, не значи да се ова мера може изрећи уколико постоји апстрактна опасност да би окривљени у далекој будућности могао учинити дело, јер не треба губити из вида да она представља меру за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, па се у том светлу мора и посматрати, односно, суд се мора ограничити на опасност од вршења дела само док траје поступак, а не и убудуће.

Уочљиво је и да законодавац не прописује да се притвор може одредити услед колузионе опасности због утицања на оштећеног, док је код мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места то могуће. Ако оставимо по страни чињеницу да ће се оштећени готово по правилу у кривичном поступку појавити као сведок, па би у том смислу било ирелевантно да ли је постојала колузиона опасност утицања на оштећеног или сведока, остаје нејасно зашто законодавац предвиђа могућност утицања на оштећеног као основ за изрицање мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицима или посећивања одређених места, а ову опасност не предвиђа као услов за одређивање притвора. Да бисмо решили ово питање, треба расправити улогу и функцију одређених

процесних учесника. Сведок је лице које би могло да сведочи и тиме представља доказ у кривичном поступку. С друге стране, оштећени би, уколико није сведок, могао да предузима низ процесних радњи – могао би да подноси приговоре против одлука јавног тужиоца да не предузме кривично гоњење или да одустане од њега, указује на чињенице и предлаже доказе који су од важности за предмет доказивања, подноси предлоге и доказе за остваривање имовинскоправног захтева и да предлаже привремене мере за његово обезбеђење, као и да предузима низ других процесних радњи које предвиђа Законик (члан 50. ЗКП). У том смислу, и када оштећени не би био сведок, могуће су ситуације у којима се врши утицај на њега да не предузме одређену процесну радњу. Стога је нејасно због чега је законодавац колузиону опасност ограничио само на изрицање мере забране, а не и притвора, па у том смислу стоји предлог *de lege ferenda* да се колузиона опасност као мера за одређивање притвора треба проширити и на оштећеног.

3. 3. Одлучивање о мери

Меру забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места може изрећи само суд, односно у искључивој надлежности суда је одлука о одређивању, укидању и продужењу мере, као и одлука поводом предлога за укидање мере.

До потврђивања оптужнице меру може суд одредити само на предлог јавног тужиоца, а после потврђивања и по службеној дужности. Законик изричито дефинише надлежност у оквиру суда за одлучивање о мери – у фази истраге надлежан је судија за претходни поступак, а после подигнуте оптужнице председник већа, док на главном претресу о мери може одлучити само веће.

Када суд одлучује о одређивању мере по службеној дужности, а поступак се води за кривична дела за која гони јавни тужилац, пре одлучивања суд је у обавези да затражи његово мишљење. Мишљење јавног тужиоца не обавезује суд приликом доношења одлуке, али суд мора да цени мишљење и да узме у обзир изнете аргументе

приликом формирања свог става.⁵⁷⁰ Осим у поступку који се води по захтеву јавног тужиоца, ова мера може се изрећи и у поступцима који се воде по захтеву оштећеног као тужиоца и приватног тужиоца, с том разликом што у тим поступцима, када одређује меру по службеној дужности, суд није дужан да пре доношења одлуке затражи мишљење овлашћеног тужиоца. То не значи да ће суд погрешити уколико такво мишљење затражи.

Одлука о мери забране прилагања, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посеђивања одређених места доноси се у форми решења, и то образложеног. Суд је у обавези да донесе образложено решење не само када одређује меру већ и када њу продужава или укида.

Осим што одлука мора да садржи све елементе које садржи једно решење, суд је дужан да у изреци упозори окривљеног да се према њему може одредити и тежа мера ако прекрши изречену забрану. Поред тога, како је то већ наведено, у пракси судова одомаћило се правило да се у одлуци којом се мера изриче у односу на одређено лице одређује раздаљина на коју окривљени не сме да му приђе. У решењу морају бити наведени име и презиме или други лични подаци који одређују лице са којим се окривљеном забрањује састајање, прилагање или комуницирање. Место које је забрањено да се посеђује мора бити одређено географским или локалним називом, фирмом правног лица, адресом или другим сличним подацима.⁵⁷¹

Без обзира на то што законодавац одређује обавезу суда да упозори окривљеног да се према њему може одредити и тежа мера ако прекрши изречену забрану, као и став правне теорије да су теже мере забрана напуштања боравишта, јемство, забрана напуштања стана и притвор,⁵⁷² уколико имамо на уму основе због којих се ова мера може изрећи, у суштини овде би као замена тежом мером једино у обзир могли доћи притвор⁵⁷³ и забрана напуштања стана када је у питању основ који се односи на опасност од вршења дела.

⁵⁷⁰ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 484.

⁵⁷¹ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 347.

⁵⁷² *Ibid*, 349.

⁵⁷³ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 484.

Решење о мери (одређивању, продужењу или укидању) доставља се странкама и браниоцу, а поред њих и лицу у односу на које је окривљеном одређена мера, с тим да, за разлику од странака и браниоца, ово лице не може изјавити жалбу. Разумљиво је да се решење доставља и лицу у односу на које је окривљеном одређена мера (и поред тога што оно нема право жалбе), с обзиром да се ова мера односи и на то лице, па и оно треба да буде упознато са изреченом мером. При томе треба имати у виду и да ће лице у односу на које је изречена мера забране прилажења, састајања или комуницирања, готово по правилу бити оно које ће обавестити орган поступка о кршењу забране од стране окривљеног. За разлику од забрана прилажења, састајања или комуникације са одређеним лицем, када је изречена забрана посећивања одређених места решење се не доставља установи или институцији чије посећивање је забрањено.

Мера забране прилажења, састајања и комуницирања са одређеним лицем или посећивања одређених места може трајати док постоји потреба за њом, али је њено трајање лимитирано до правоснажности пресуде, односно до упућивање окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе.⁵⁷⁴ То не мора бити само казна затвора, већ то може бити и упућивање на меру безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи или издржавање казне затвора у просторијама у којима осуђени станује.

Законик изричито предвиђа да је суд дужан да на свака три месеца испита да ли је даље трајање мере оправдано. Оваква контрола је оправдана све до доношења првостепене пресуде. Међутим, дилема је зашто је законодавац одредио да се мера контролише на свака три месеца од доношења првостепене пресуде до правоснажности, односно до упућивање окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе. Ако се има у виду да се притвор, као најтежа мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, приликом изрицања првостепене пресуде продужава до упућивања оптуженог, односно осуђеног у завод за издржавање кривичне санкције, онда се поставља питање зашто треба и након доношења првостепене пресуде на свака три месеца контролисати блаже мере, у које се убраја и забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем или посећивања одређених места. Стога стоји *de lege ferenda* предлог да се законска

⁵⁷⁴ Станко Бејатовић, *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд 2014³, 207.

одредба допуни тако да се одреди да је суд дужан да на свака три месеца испитује је ли даље трајање мере оправдано до доношења првостепене пресуде, а након доношења пресуде мера се одређује или продужава до упућивања оптуженог у завод за извршење кривичне санкције.

Против решења којим се одређује, продужава или укида мера забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места странке и бранилац могу изјавити жалбу. Поред тога, јавни тужилац може изјавити жалбу и против решења којим се одбија предлог за одређивање мере. Као и код свих других мера, разумљиво је да жалба не задржава извршење решења. Уколико је жалба изјављена против решења судије за претходни поступак, о њој одлучује веће истог суда из члана 21. став 4. ЗКП, а о жалби на решење председника већа и већа одлучује другостепени суд у седници већа (члан 467. став 2. и 3. ЗКП).

Дилема која се јавља јесте како поступити са предлозима за укидање мере. Наиме, Законик предвиђа само могућност одређивања, продужења и укидања мере, али питање је шта ће се десити уколико окривљени или бранилац на главном претресу усмено или, ван главног претреса, писмено доставе предлог за укидање мере или замену ове мере блажом. Прва недоумица је да ли је овакав предлог уопште дозвољен. Сматрамо да га не треба одбацити као недозвољен, с обзиром да је суд дужан да у сваком моменту контролише меру и да је у сваком моменту укине по службеној дужности када престану разлози због којих је била донета, па би било неразумљиво да суд одбије да одлучи по предлогу за контролу мере, односно за њено укидање. Ово тим пре ако се има у виду да је суд дужан да одлучи о свим предлозима странака и бранилаца, па тако и о предлозима за укидање мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, укључујући и забрану прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем или посећивања одређених места, и у пракси није спорно да о овим предлозима треба одлучити. Оно што јесте спорно јесте то да ли је против решења којим се одбија предлог за укидање мере дозвољена жалба. Поред тога што се могу бранити и другачија становишта, сматрамо да је исправно тумачење како Законик предвиђа могућност жалбе само у односу на решење о одређивању, продужењу или укидању мере, односно могућност јавног тужиоца да изјави жалбу против решења којим је одбијен предлог за одређивање мере, па, у том смислу, како Законик изричито предвиђа ситуацију којом је дозвољена

жалба, на исто тако изричит начин и забрањује жалбу у свим осталим ситуацијама. Стога сматрамо да против решења којим се одбија предлог за укидање мере или замену блажом или строжом мером није дозвољена жалба.

Полиција контролише поштовање забрана изречених мером. У обављању овог задатка она може предузимати различите оперативне радње, као што су прикупљање података од особа са којима је окривљеном забрањено контактирање, разговор са окривљеним да би се утврдило поштује ли меру, и слично.⁵⁷⁵ Дилема је зашто је суд одредио да само полиција може контролисати примену мере забране прилажења, састајања или комуникације са одређеним лицем и посећивања одређених места. Наиме, приликом одређивања мере законодавац је одредио могућност да се окривљеном може наложити да се повремено јавља полицији, али и поверенику из органа државне управе надлежног за извршење кривичних санкција или другом државном органу одређеном законом. Поставља се питање зашто повереник или други државни орган одређен законом не могу контролисати примену ове мере, тим пре ако се има у виду да је чланом 19. ЗИВСМ предвиђено да је – када суд донесе одлуку којом је окривљеном изречена забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем, односно другу меру са обавезом јављања окривљеног поверенику – повереник тај који израђује програм поступања, са којим упознаје окривљеног, те има и обавезу да обавести суд, полицију и повереничку службу о кршењу обавезе јављања. С друге стране, сасвим је сигурно да би контрола била делотворнија уколико би била проширена и на повереника из органа државне управе надлежног за извршење кривичних санкција. Стога стоји *de lege ferenda* предлог да се контрола примене мере поред полиције прошири и на повереника из органа државне управе надлежног за извршење кривичних санкција.

Јавни тужилац може изјавити жалбу и против решења којим је одређена мера по службеној дужности, с тим да је логично да ће тужилац ово право користити само уколико је мера одређена по службеној дужности и против његовог, супротног,⁵⁷⁶ мишљења.

⁵⁷⁵ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 485.

⁵⁷⁶ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 349.

4. ЗАБРАНА НАПУШТАЊА БОРАВИШТА

Следећа у низу мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка у законодавству Републике Србије јесте мера забране напуштања боравишта, прописана члановима 199. и 200. ЗКП. Ако постоје околности које указују да би окривљени могао побећи, сакрити се, отићи у непознато место или у иностранство, суд може забранити окривљеном да без одобрења напусти место боравишта или територију Републике Србије (члан 199. став 1. ЗКП). Уз основну меру, као допунске обавезе може се забранити посећивање одређених места, или наложити да се окривљени повремено јавља одређеном државном органу, или се окривљеном може привремено одузети путна исправа или возачка дозвола (члан 199. став 2. ЗКП). Приликом изрицања мере треба водити рачуна да се њоме не може ограничити право окривљеног да живи у свом стану, да се несметано виђа са члановима породице, блиским сродницима и својим браниоцем (члан 199. став 3. ЗКП).

Као што смо видели, ова мера је и раније постојала у домаћем кривичнопроцесном систему,⁵⁷⁷ с тим што је сада, поред забране напуштања места боравишта, могуће изрећи и забрану напуштања Републике Србије, чиме се окривљеном омогућава већа слобода кретања, која је код ове мере ограничена.⁵⁷⁸ Једино што је остало неизмењено у односу на претходну меру јесте назив, стога стоји предлог *de lege ferenda* да се назив мере измени и да сада гласи *Забрана напуштања боравишта или територије Републике Србије*.

4. 1. Услови за одређивање

Као што је већ наведено, мера забране напуштања боравишта може се изрећи у свом основном облику као забрана напуштања места боравишта или територије Републике Србије, али у оквиру ове мере могу се одредити и допунске обавезе за окривљеног.

⁵⁷⁷ Зоран Перовић, „Одлике Законика о кривичном поступку“ *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 2/02, Београд 2002, 20.

⁵⁷⁸ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 487.

4. 1. 1. Основни облик мере

Мера забране напуштања боравишта може се изрећи уколико постоје околности које указују да би окривљени могао:

- 1) побећи;
- 2) сакрити се;
- 3) отићи у непознато место;
- 4) отићи у иностранство.

Све побројане околности су алтернативно предвиђене, што значи да је за изрицање мере довољно постојање барем једне од њих. Језичко тумачење услова чије постојање је потребно за изрицање мере доводи нас до закључка да су, изузев када је у питању одлазак у иностранство, тешко замисливе ситуације у којима су истовремено испуњена два или више од наведених услова, стога што они одређују релативно исте ситуације. Наиме, немогуће је да суд закључи да истовремено постоји опасност да ће окривљени побећи и сакрити се, или да ће побећи и отићи у непознато место, итд.

Постојање околности које указују да би окривљени могао побећи, сакрити се или отићи у непознато место или у иностранство суштински представља опасност од бекства. Поред тога што би се могло тумачити да је термин *опасност од бекства* шири од услова за одређивање забране напуштања боравишта, ради се, у суштини, о истом основу, јер све ове околности јасно указују на различите модалитете опасности од бекства. За разлику од прве три околности, ситуација са одласком у иностранство је нешто другачија. Наиме, законодавац не одређује да одлазак у иностранство треба да буде предузет у циљу бекства или скривања, већ је довољан сам одлазак у иностранство, па и на познату адресу, као услов за одређивање ове мере. Овакав став има своје упориште не само у језичком тумачењу већ и у логичком, јер би беспредметно било да законодавац прописује одлазак у иностранство у циљу бекства, скривања или одласка у непознато место када су то већ услови који постоје сами за себе. Разумљиво је да законодавац одређује одлазак у иностранство окривљеног, па и

на познату адресу, као самостални разлог за изрицање мере, јер њена сврха јесте несметано вођење кривичног поступка, а сасвим је сигурно да би одлазак у иностранство, нарочито на удаљене дестинације, отежао вођење поступка у погледу одазивања окривљеног, његовог позивања или евентуалног привођења и сл. При томе, не треба губити из вида да могућност сваког одласка у иностранство не представља аутоматски разлог за одређивање мере. Краћи одласци или одласци у непосредно окружење тешко би представљали услов за изрицање мере, с обзиром на то да они не би могли утицати на остварење сврхе изрицања ове мере.

Забрана напуштања боравишта је једна мера која може имати два своја основна вида, а то су: могућност суда да забрани напуштање места боравишта и могућност суда да забрани напуштање територије Републике Србије, при чему је забрана напуштања места боравишта по својој природи строжа. Овде се не ради о две различите мере, већ о два модалитета једне исте мере – забране напуштања боравишта. За који од наведених модалитета ће се суд определити, фактичко је питање и зависи од тога који од њих ће у већој мери утицати на пуно остварење сврхе изрицања ове мере. При томе треба имати у виду да се обе мере кумулативно не могу изрећи, нити би било целисходно окривљеноме забранити напуштање места боравишта, а истовремено и одредити да не сме да напушта територију Републике Србије.

Према Закону о пребивалишту и боравишту грађана⁵⁷⁹ пребивалиште је место у коме се лице настанило са намером да у њему стално живи, односно место у коме се налази центар његових животних активности, професионалних, економских, социјалних и других веза које доказују његову трајну повезаност с местом у коме се настанио, а боравиште је место у коме грађанин привремено борави ван места свог пребивалишта дуже од 90 дана (члан 3. ЗПБГ). Ове дефиниције су прихватљиве и са становишта кривичнопроцесног права, с тим што би ваљало узети да се приликом изрицања забране напуштања боравишта под местом боравишта треба сматрати место где окривљени, макар и привремено, има центар животних активности. Када суд изриче забрану напуштања места боравишта, под тим термином треба подразумевати и забрану напуштања места пребивалишта. Овде не долази у обзир могућност тумачења, по принципу *argumentum a contrario*, да Законик искључује могућност забране

⁵⁷⁹ Закон о пребивалишту и боравишту грађана – ЗПБГ, *Службени гласник РС*, бр. 87/11.

напуштања пребивалишта и да само дозвољава изрицање забране напуштања места боравишта. Ово стога што је сврха ове мере да обезбеди присуство окривљеног у кривичном поступку и да искључи опасност од бекства, а та опасност је свакако мања када се окривљени налази у месту пребивалишта.

Посебна дилема која се јавља у примени ове мере јесте да ли се окривљеном забрањује напуштање боравишта или места у којем се налази боравиште. Нејасноћу ствара законска формулација, која меру назива забраном напуштања боравишта, док се у образложењу наводи да суд може забранити окривљеном да без одобрења напусти место боравишта. Последице овако различитог тумачења су врло јасне – наиме, уколико би се мера односила на забрану напуштања места, окривљени може живети у месту, поготову када су у питању она већа, као што су Београд, Нови Сад или Ниш, при чему не би кршио меру и када би стално мењао боравиште, чак и уколико адресе органу поступка не би биле познате. У другој ситуацији, уколико се забрањује напуштање боравишта (односно пребивалишта), јавља се дилема који је обим ове мере, односно да ли се окривљеном забрањује да напусти стан у којем живи или може напуштати стан у којем живи, али му се забрањује да мења адресу пребивалишта, односно боравишта. Ово схватање се може оспоравати и чињеницом да већ постоји забрана напуштања стана, па још једна таква мера нема сврху. Поред тога што су доста аргументовани разлози који иду у прилог првом становишту, сматрамо исправнијим друго становиште, према коме се забраном напуштања места боравишта окривљеном забрањује да напусти боравиште. Окривљени би могао да напусти боравиште само уколико би за то добио одобрење од суда, у ком случају би суд морао да измени претходно решење, којим се окривљеном забрањује напуштање места боравишта. У прилог оваквом схватању иде и назив саме мере, с обзиром на то да се она назива забрана напуштања боравишта, а не забрана напуштања места. Остаје још питање обима примене ове мере. Наиме, уколико се окривљеном забрани напуштање места боравишта, да ли се тиме њему забрањује да напусти стан, кућу или друго место у којем борава или има могућност да напусти место боравишта, али центар његових животних активности мора и даље бити адреса боравишта коју му је суд одредио. Исправно је тумачити да окривљени мора да има центар својих животних активности на адреси боравишта коју је доставио суду, а не да не сме да ни у једном тренутку напусти своје боравиште. У прилог оваквом схватању иде и чињеница да Законик о кривичном поступку предвиђа и меру забране напуштања стана, те уколико би се

окривљеном забранило напуштање места боравишта у смислу немогућности физичког напуштања простора у којем борави, ова мера би се у потпуности преклопила са мером забране напуштања стана, па би у том случају и изгубила своју сврху.

Још једна дилема која се јавља у примени ове мере јесте да ли окривљени може да напусти место у којем борави, односно да ли би могао да оде у други град да заврши одређене послове и да се истог дана врати. Одговор на ово питање, као и на претходно, у великој мери зависи од дилеме да ли ова мера представља забрану напуштања места или боравишта. Уколико бисмо тумачили да ова мера представља забрану напуштања места, окривљени би одласком у други град прекршио ову забрану, јер би му било забрањено да на било који начин напусти место у којем му се налази боравиште. С друге стране, уколико би ова мера била забрана напуштања боравишта, односно забрана да се центар активности измести на неко друго место боравишта, постојала би могућност да окривљени напусти место у којем живи на један дан ради обављања неких неодложних послова. Сматрамо да окривљени не крши забрану тиме што би напустио место у кратком временском периоду ради обављања одређених послова. У прилог оваквом схватању иде и чињеница да законодавац даје могућност, али не и обавезу да се окривљеном одузме пасош, што значи да би окривљени могао накратко напустити и земљу, уколико му није одузет пасош или му није забрањено напуштање Републике Србије. И судска пракса стоји на оваквом становишту. У једној судској одлуци наводи се да су испуњени услови за одређивање притвора према окривљеном који је у току истражног поступка, и поред изречене мере забране напуштања боравишта без одобрења суда и уз налог да се сваких седам дана јавља у ПС Љиг, напустио своје боравиште, због чега му није могао бити уручен позив за главни претрес, нити је могла бити спроведена наредба за његово принудно довођење, па све наведене околности указују да се окривљени крије (ОСВ, *Кж.2 бр. 7/09* од 15. јануара 2009). У другој се одлуци наводи да је у изреци решења којим се ова мера изриче неопходно прецизно означити боравиште чије се напуштање забрањује, јер само означавање да се забрањује напуштање места боравишта без његовог ближег одређивања изреку чини неразумљивом (АСНС, *Кж.2 3749/13* од 12. децембра 2013). Још једна судска одлука иде у прилог оваквом ставу – у њој се наводи да је обавеза суда да пре доношења одлуке о одређивању неке од мера блажих од притвора да сагледа све околности конкретног случаја, те да оцени је ли ново пребивалиште пријављено само у циљу формалног стварања услова за укидање притвора или је

породица окривљеног заиста животно везана за одређени простор (АСНС, Кж.2 бр. 1304/14 од 12. августа 2014).⁵⁸⁰

Обим забране напуштања Републике Србије огледа се у забрани да се напусти територија Републике Србије. Уз ову забрану би се окривљеном обавезно морала одузети путна исправа. И поред тога што Законик даје могућност да се према свим окривљенима забрани напуштање територије Републике Србије, у пракси ће се најчешће дешавати да се ова забрана изриче странцима да би тако били доступни државним органима и да би се ефикасно спровео кривични поступак.

Како се у случају непоштовања изречене мере забране напуштања боравишта она може заменити притвором, ова мера се не може одредити према окривљеном уколико суд сматра да не постоји основана сумња да је окривљени учинио кривично дело за које се терети (АСБ, Кж.2. бр. 2729/11 од 11. августа 2011).⁵⁸¹

Окривљеном се може изрећи мера забране напуштања боравишта на адреси где се налази црква када окривљени страни држављанин привремено борави на тој адреси. (ОСБ, Кж. 882/06 од 29. марта 2006).⁵⁸²

4. 1. 2. Допунске обавезе

Када суд изрекне меру забране напуштања места боравишта, као додатна обавеза уз меру може се одредити и:

- 1) забрана посеђивања одређених места;
- 2) повремено јављање одређеном државном органу;
- 3) привремено одузимање путне исправе;
- 4) привремено одузимање возачке дозволе.

⁵⁸⁰ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Новом Саду*, бр. 5/14, Нови сад 2014.

⁵⁸¹ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁵⁸² Наведено према: Илија Симић, Александар Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, осма књига*, Службени гласник, Београд 2008, 275.

Све додатне обавезе суд може одредити појединачно, али и кумулативно,⁵⁸³ зависно од уверења чиме ће се остварити сврха изрицања мере, пазећи при томе да не одредђује допунске обавезе уколико ће се сврха мере остварити и без њих или само неким од њих.

У свим овим случајевима реч је о допунским обавезама, које није могуће изрећи самостално, већ искључиво уз основну меру. У том смислу, судови са правом закључују да се искључиво у оквиру мере забране напуштања боравишта окривљеном може наложити да се повремено јавља суду (ВСС, *Кж.2 бр. 1844/09* од 13. јула 2009)⁵⁸⁴ или одредити одузимање путне исправе (ОСВ, *Кж. бр. 232/02* од 25. јуна 2002).⁵⁸⁵

У теорији се могу уочити схватања да се допунске обавезе могу одредити ради обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку, али и да би се спречило ометање доказивања, као и вршење нових кривичних дела, те пружила заштита оштећеном.⁵⁸⁶ Овакав став трпи критику. Наиме, додатне обавезе могу се изрећи само уз основну меру и у истом циљу, што не треба губити из вида. Уколико се у току поступка појави колузиона опасност, суд има на располагању друге процесноправне институте за њено отклањање.

У погледу забране посећивања одређених места, не треба губити из вида да се ова мера изриче услед опасности од бекства, па и забрана посећивања одређених места, као додатна обавеза, мора бити одређена у том циљу, а не из неких других разлога – рецимо, опасности од понављања дела или утицања на сведоке. У пракси нису забележена честа одређивања ове додатне обавезе, али то би по логици ствари могле бити, на пример, забране посећивања аеродрома, аутобуских станица, одређених угоститељских објеката и сл.

Привремено јављање одређеном дружавном органу је, уз одузимање путне исправе, најчешћа додатна обавеза која се изриче у оквиру ове мере. У пракси се окривљеном најчешће налаже јављање полицијској станици према месту његовог

⁵⁸³ Љубомир Бачић, „Алтернативне мере за обезбеђење присуства окривљеног“, *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 3/14, Београд 2014, 221.

⁵⁸⁴ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁵⁸⁵ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

⁵⁸⁶ В. М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 350.

боравишта. У теорији се запажају и критички ставови у односу на овакав став судске праксе. Критика се базира на чињеници да то често оптерећује само полицију, која такву врсту посла понекад нерадо обавља, а с друге стране није ни рационално обавезати полицију на поступање по оваквој мери, с обзиром да је она првенствено усмерена на откривање, разрешење и спречавање кривичних дела у оквиру свог деловања, па јој није превасходни циљ да се бави оваквом врстом надзора. Надаље, наводи се да овакав став није у сагласности са природом овог процесног института, јер је његова сврха обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку, а наводи се и да, историјски посматрано, овакво обавезивање полиције да поступа по мери за обезбеђење присуства окривљеног карактерише државе и правне системе који се не би могли похвалити као демократски.⁵⁸⁷ Поред наведених критичких ставова, сматрамо да је рационално поступање судова када обавезују окривљене да се јављају полицијским станицама. Ово стога што се тако у извесној мери олакшава полицији рад на откривању кривичних дела у ситуацији када им се повремено јављају лица против којих се већ води кривични поступак. Даље, неретко се дешава да окривљени живе у једном месту, а да се поступак води против њих у другом месту, па би обавезивање окривљених да се јављају суду изискивало додатне трошкове. Не би се могло рећи да је поступање полиције по одређеним мерама за обезбеђење присуства окривљеног нешто што није својствено демократским системима, с обзиром на то да је у већини правних система управо полиција та која је ангажована у спровођењу мера за обезбеђење присуства окривљеног. Код нас је, што се тиче мера за обезбеђење присуства окривљеног, полиција ангажована на радњама довођења, лишавања слободе окривљених, итд.

Привремено одузимање путне исправе је типична адхезиона мера, којом се додатно гарантује да окривљени неће отићи у иностранство, односно на такав начин побећи и постати недоступан органима кривичног поступка.⁵⁸⁸ Одузимање путне исправе има свој нарочити значај када се мера забране напуштања боравишта изриче страном држављанину (ОСБ, *Кж.* 882/06 од 29. марта 2006).⁵⁸⁹ Уколико окривљени има више путних исправа, суд може, уз меру забране напуштања боравишта, поред

⁵⁸⁷ Бора Чејовић, *Претпоставка невиности окривљеног*, Досије, Београд 2009, 78.

⁵⁸⁸ Милан Шкулић, *Водич за примену новог Законика о кривичном поступку Србије*, Интермекс, Београд 2014, 50.

⁵⁸⁹ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2008), 275.

српске путне исправе одузети и путну исправу стране државе (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 36/13* од 23. јануара 2013).⁵⁹⁰

Према одредбама Закона о путним исправама,⁵⁹¹ путне исправе су: пасош, дипломатски пасош, службени пасош, путни лист, као и путне исправе које се издају на основу међународног уговора (члан 7. ЗПИ). Пасош је путна исправа која се држављанину Републике Србије издаје за путовање и боравак у иностранству, као и за повратак у земљу. Дипломатски пасош се издаје држављанима Републике Србије који у складу с међународним правом у иностранству имају статус дипломатског агента, конзуларног функционера, функционера међународних организација, као и дипломатским куририма, те највишим државним функционерима (члан 10. ЗПИ). Службени пасош се издаје службеницима дипломатских или конзуларних представништава Републике Србије који не испуњавају услове за издавање дипломатског пасоша, као и државним службеницима, државним службеницима на положајима и руководећим радницима са посебним овлашћењима у другим државним органима, када путују у иностранство послом који захтева поседовање службеног пасоша (члан 11. ЗПИ). Путни лист је путна исправа која се издаје држављанину Републике Србије који је у иностранству без путне исправе ради повратка у Републику Србију (члан 12. ЗПИ). Под путном исправом треба сматрати и личну карту када се она користи као путна исправа за прелазак државне границе. Суд обавештава полицију о одузимању путне исправе, а полиција обавештава своје организационе јединице на малограничним прелазима да је путна исправа одузета и да се забрањује коришћење личне карте као путне исправе.

Одузимање путне исправе изворно је у надлежности полиције, као мера управног права. Њу полиција може изрећи као обавезну меру, између осталог, ако је према имаоцу исправе покренута истрага или је без спровођења истраге подигнута оптужница, или је према њему изречена казна затвора преко три месеца, док се казна не издржи. Према одредбама Закона о путним исправама, суд је дужан, када су у питању ови случајеви, да обавести орган надлежан за одузимање исправе да би могао донести решење о одузимању (чланови 35–39. ЗПИ). Када се ове одредбе ЗПИ доведу у

⁵⁹⁰ Наведено према: Александар Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, девета књига*, Службени гласник, Београд 2013, 243.

⁵⁹¹ Закон о путним исправама – ЗПИ, *Службени гласник РС*, бр. 90/07, 116/08, 104/09, 76/10 и 62/14.

везу са ЗКП, онда можемо закључити да: а) суд одузима путну исправу само привремено и само уз меру забране напуштања боравишта и о томе обавештава орган полиције, који може исправу одузети трајно; б) одузимање путне исправе као самосталну меру изриче само полиција. Кад разлози за одузимање путне исправе престану, суд је дужан да обавести полицију о својој одлуци. Поред тога, суд, из оправданих разлога, може одобрити да полиција изда или продужи путну исправу са ограниченим роком важења, односно врати путну исправу (члан 41. ЗПИ), као што и сам може да врати привремено одузету путну исправу. Против решења суда може се изјавити жалба, а када решење постане правоснажно, доставља се полицији, која одлучује о враћању.⁵⁹²

Посебна дилема која се намеће јесте да ли суд може привремено одузети путну исправу уколико она није издата. Сматрамо да та могућност постоји и да се привремено одузимање путне исправе треба изједначити са одбијањем захтева за издавање путне исправе,⁵⁹³ с тим што у тој ситуацији полиција неће издати путну исправу окривљеном уколико он то захтева.

4. 1. 3. Забрана ограничења одређених права

Мерама забране напуштања боравишта, са додатним обавезама или без њих, не може се ограничити право окривљеног да живи у свом стану, да се несметано виђа са члановима породице, блиским сродницима и својим браниоцем (члан 199. став 3. ЗКП).

Уколико проблематизујемо ову одредбу, јавља се дилема у погледу њене сврхе. Наиме, окривљеном се мером изриче забрана напуштања боравишта. То је у пракси скоро по правилу забрана напуштања пребивалишта, у којем окривљени живи са члановима свог породичног домаћинства, па је у таквим ситуацијама готово немогуће забранити окривљеном да се виђа са члановима свог породичног домаћинства чак и да оваква забрана не постоји. У погледу браниоца, уколико би суд и имао могућност да

⁵⁹² М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 351.

⁵⁹³ Милан Милошевић, Тања Кесић, *Полиција у кривичном поступку*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд 2009, 108.

забрани окривљеном да се виђа са њим, тиме би сасвим сигурно повредио европске стандарде у погледу постојања делотворне одбране, па је и са тог аспекта сувишна ова законска одредница.

С друге стране, уколико оставимо по страни чињеницу да је немогуће окривљеном забранити да живи у свом стану, да се несметано виђа са члановима породице, блиским сродницима и својим браниоцем, постојање оправданости ове законске одребе може се поставити и са становишта сврхе изрицања ове мере. Наиме, ова мера се изриче због опасности од бекства, а не колузионе опасности, па је дилема зашто би се изричито наводило да се не може ограничити право окривљеном да се виђа са сродницима и браниоцем код постојања тако ниског степена опасности од бекства да му је довољно само забранити да напушта центар својих животних активности. Због свега наведеног сматрамо да је одредба члана 199. става 3. ЗКП сувишна, те је у том смислу предлог *de lege ferenda* да се ова одредба из законског решења изостави.

Посебна дилема која се јавља јесте да ли се окривљеном може забранити обављање послова којима се бави. Сматрамо да се овом мером не може ограничити могућност обављања делатности окривљеног, под условом да се њоме не крши одређена забрана. Уколико би послови окривљеног били везани за дужа путовања ван места боравишта, или били у супротности са забраном посеђивања одређених места, окривљени такве послове не би смео да обавља.

Забрана напуштања боравишта може се изрећи само према окривљеном, а не и према другим учесницима у поступку, осим у случајевима из члана 290. ЗКП.⁵⁹⁴

4. 2. Значај разликовања од других мера

Опасност од бекства, поред мере забране напуштања боравишта, представља могући разлог за одређивање притвора (члан 211. став 1. тачка 1. ЗКП), јемства (члан 202. став 1. ЗКП) и забране напуштања стана (члан 208. став 1. ЗКП). Ипак, разлика између ових института постоји. Дилема која се намеће јесте како тумачити опасност од

⁵⁹⁴ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 350.

бекства када се она појављује као основ за одређивање више различитих мера. Сматрамо да је суштинска разлика у градацији ове опасности, односно да суд у свакој фактичкој ситуацији треба да цени степен опасности од бекства, те да се у складу са тим и определи за једну од наведених мера. Наиме, реч је о фактичком питању, при чему је суд везан забраном одређивања строже мере уколико су испуњени услови да се изрекне блажа мера. Најблажа мера је свакако забрана напуштања боравишта, тако да ће суд, уколико утврди да постоји висок степен опасности од бекства, одредити притвор; уколико је тај степен нешто нижи, одредиће јемство; а у случају најнижег степена опасности од бекства за које је потребно одредити одређену меру, суд ће изрећи забрану напуштања боравишта. У складу са тим иде и тумачење судске праксе, према којој притвор одређен због опасности од бекства окривљеног суд може укинути и заменити блажом мером – забраном напуштања боравишта – ако процени да се смањила опасност од бекства окривљеног (ВСС, *Кж бр. 275/07* од 20. септембра 2007).⁵⁹⁵ У појединим одлукама се иде и корак даље, па се наводи да је приликом доношења решења о укидању притвора целисходно према окривљеном изрећи меру забране напуштања боравишта (ОСБ, *Кв бр. 1372/06* од 27. марта 2006).⁵⁹⁶

У правној теорији може се запазити став да се разлика између ових процесних института може градити са два аспекта, а то су: а) степен опасности од бекства и б) вероватноћа да би се бекство могло спречити на одговарајући начин.⁵⁹⁷ Овакав став трпи критику с обзиром на то да вероватноћа да би се бекство могло спречити на одговарајући начин управо представља степен опасности од бекства и саставна је компонента одређеног степена опасности од бекства.

У пракси се правилно запажа да се мера забране напуштања боравишта може изрећи само у случају када се окривљеном укида притвор који је био одређен због опасности од бекства (АСБ, *Кж.2 бр. 2508/11* од 22. јула 2011),⁵⁹⁸ а не и по другим основима.

Чињеница да је познато место боравишта окривљеног сама по себи не представља основ за замену мере притвора или забране напуштања стана мером забране

⁵⁹⁵ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

⁵⁹⁶ Наведено према: *Ibidem*.

⁵⁹⁷ М. Шкулић (2007), 558.

⁵⁹⁸ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

напуштања боравишта. Наиме, суд у свакој конкретној околности цени колики је степен опасности од бекства и на основу тога одлучује да ли ће неку од мера заменити блажом – у конкретном случају, забраном напуштања стана. У овом смислу се креће и судска пракса, па се у једној одлуци наводи да је првостепени суд правилно одлучио када је према окривљеном продужио меру забране напуштања стана јер је изречена мера била и даље неопходна ради обезбеђења присуства окривљеног и несметаног вођења кривичног поступка, и тада се није могла постићи ни једном другом блажом мером, а сама околност што окривљени има утврђено место боравишта говорила је само у прилог чињеници у односу на могућност изрицања блаже мере (АСНС, *Кж.2 бр. 1086/14* од 27. јуна 2014).⁵⁹⁹

Постоје схватања да непоштовање изречених забрана представља нови факултативни основ за одређивање притвора окривљеном у току кривичног поступка. У теорији се запажају ставови да је овако постављен основ за одређивање притвора веома широко опредељен, па би то захтевало да законодавац пропише и поступак у којем би се утврђивала права да ли је окривљени прекршио неку од изречених забрана или више њих, затим да ли и то кршење забрана заслужује да му се одреди притвор, па уколико се суд за то определи, требало би практично опозвати решење о забрани напуштања места боравишта са свим изреченим забранама и у исто време донети решење о одређивању притвора.⁶⁰⁰ Овакав став трпи критику. Наиме, нејављање окривљеног државном органу или непоштовање других забрана изречених уз ову меру суштински само по себи не представља разлог за одређивање притвора, већ је то, у ствари, опасност од бекства, која представља основ за одређивање ове мере, и кроз ту призму треба посматрати и судску одлуку којом се одређује притвор. На оваквом становишту стоји и судска пракса – у једној одлуци наводи се да су испуњени услови да се према окривљеном одреди притвор због опасности од бекства када му је забрањено да без одобрења напусти место боравишта и када му је наложено да се на сваких 15 дана јавља суду, што није поштовано, а од полиције није могао бити пронађен на датој адреси (ОСБ, *Кж бр. 771/05* од 22. марта 2005. године).

Окривљени ће се у решењу о одређивању мере забране напуштања боравишта упозорити да се против њега може одредити тежа мера из члана 188. ЗКП ако прекрши

⁵⁹⁹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Новом Саду*, бр. 5/14, Нови сад 2014.

⁶⁰⁰ Б. Чејовић (2009), 79.

изречену забрану (члан 200. став 3. ЗКП). У том смислу може се одредити забрана напуштања стана или притвор. У оба случаја замена је могућа само у односу на основе који представљају опасност од бекства. У свакој од наведених ситуација строжа мера се не може одредити само због непоштовања мере, јер би то био нови основ за изрицање строжих мера, већ само уколико непоштовање забране напуштања боравишта указује на повећану опасност од бекства.

Посебно питање које се поставља јесте да ли кршење додатних обавеза које се изричу уз меру забране напуштања стана може представљати основ за одређивање притвора. Ако имамо у виду да се ова мера изриче уколико постоје околности које указују да би окривљени могао побећи, сакрити се, отићи у непознато место или у иностранство, као и да се додатни услови могу одредити само из тих разлога, онда се може закључити да непридржавање додатних обавеза само по себи не представља основ за одређивање притвора, али уколико непридржавање тих обавеза указује на опасност од бекства, то би могло представљати основ за одређивање притвора.

Поред тога што се строже мере могу изрећи уколико окривљени крши забрану, мера забране напуштања боравишта може се изрећи и уколико се строжа мера замењује блажом услед тога што се смањило интензитет опасности од бекства, у ком случају она може представљати замену за притвор, забрану напуштања стана и јемство.

Када је у питању однос ове мере и притвора, указаћемо на још једну интересантну одлуку суда, у којој се наводи да чињеница да је окривљени прекршио забрану напуштања боравишта јер се након правоснажности решења није јављао, што је био дужан, може представљати основ за одређивање притвора по основу тога што окривљени очигледно избегава да дође на главни претрес (ОСБ, *Кж бр. 493/04* од 27. фебруара 2004).⁶⁰¹ На први поглед овакав став суда могао би да трпи озбиљну критику. Наиме, очигледно избегавање да се дође на главни претрес не представља основ због којег је окривљеном одређена ова мера, па самим тим не би се могла заменити тежом мером по другом основу. Међутим, поставља се практично питање: како поступити у ситуацији када окривљени очигледно избегава да дође на главни претрес, а према њему је изречена мера на основу које не сме да напусти место боравишта, али се Закоником

⁶⁰¹ Наведено према: Илија Симић, Александар Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, шеста књига*, Службени гласник, Београд 2005, 240.

не обавезује да се одазива на позиве суда. Тако је могућа ситуација да окривљени не крши меру, што би представљало основ за изрицање строже мере, а да се ипак не одазива на позиве суда и да тако онемогућава ток главног претреса. Одговор на ово питање лежи у једној уопштенијој дилеми – како поступити када је према окривљеном одређена мера забране напуштања места боравишта, а појаве се услови за одређивање теже мере по неком другом основу. У таквој ће се ситуацији тежа мера (притвор или забрана напуштања стана) одредити, а по природи ствари мера забране напуштања стана мора бити укинута. Ако се вратимо на пример из судске праксе са почетка, можемо закључити да очигледно избегавање да се дође на главни претрес може представљати разлог за одређивање притвора и, по том основу, укидање мере, али не и разлог за замену мере забране напуштања стана притвором, те само у том делу став суда трпи критику. Поред овога, у другој судској одлуци се с правом закључује да приликом одлучивања о продужењу мере забране напуштања боравишта суд мора имати у виду и временски период од када је мера одређена, те да ли се у том периоду окривљени уредно одазивао на позиве суда и приступао на заказане главне претресе, па уколико јесте, мора преиспитати да ли има основа за даље трајање мере (АСБ, *Кжс.2 По1. бр. 78/12* од 1. марта 2012).⁶⁰² То значи да неодазивање на позиве суду, осим уколико се не тумачи као повећана опасност од бекства, не може представљати основ за замену строжом мером, али уредно одазивање може представљати основ за укидање ове мере.

У погледу одузимања возачке дозволе треба нагласити да се та мера може изрећи и као самостална у смислу члана 201. ЗКП. Овде се нећемо упуштати у значај разликовања одузимања возачке дозволе као додатне мере уз забрану напуштања боравишта и као самосталне мере, с обзиром да ћемо се тиме бавити више када буде речи о привременом одузимању возачке дозволе као самосталне мере. Задржаћемо се само на констатацији да се привремено одузимање возачке дозволе може изрећи услед опасности од понављања дела, а да се привремено одузимање возачке дозволе уз забрану напуштања боравишта може изрећи уколико постоји опасност од бекства. Поред тога, трајање допунске мере ограничено је трајањем основне мере из члана 199.

⁶⁰² Наведено према: А. Трешњев (2013), 244.

ЗКП, док је максимално трајање самосталне мере одузимања возачке дозволе ограничено трајањем самог поступка уз редовну тромесечну контролу.⁶⁰³

4. 3. Одлучивање о мери

О одређивању мере забране напуштања боравишта одлучује суд искључиво на предлог јавног тужиоца у поступку до потврђивања оптужнице, а након тога на предлог тужиоца или *ex officio* (члан 200. став 1. ЗКП). Као и када је реч о осталим мерама за обезбеђење присуства окривљеног, изузев позивања и довођења, које може одредити јавни тужилац самостално, овакво законско решење прати логику поступка. Наиме, тек након потврђивања оптужнице поступак из тужилачке улази у судску фазу, у којој суд постаје примарно одговоран за руковођење њиме и стварање услова за његово несметано одвијање, па *ex officio* деловање од стране суда када је о одређивању мере реч добија своје оправдање.⁶⁰⁴ Поред тога што иницијатива за одређивање ове мере потиче од јавног тужиоца или суда, пристанак окривљеног није потребан, нити је потребно његово обећање,⁶⁰⁵ али се у пракси по правилу даје могућност окривљеном да се изјасни о предлогу тужиоца.

О одређивању мере суд је дужан да обавести министарство надлежно за унутрашње послове. Обавештавање полиције има за циљ пружање информација о томе којим је лицима и на основу чега, те у ком обиму ограничена слобода кретања, а имајући на уму да је у примени и контроли ове мере сарадња са полицијом изузетно значајна.⁶⁰⁶

И поред јасне законске формулације да се обавештава министарство надлежно за унутрашње послове, у пракси је неспорно да се неће обавестити непосредно министарство, већ надлежна полицијска станица на територији на којој окривљени има пребивалиште, односно боравиште. То је сасвим разумљиво, с обзиром на то да се министарство не бави пословима везаним за меру забране напуштања места

⁶⁰³ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 488.

⁶⁰⁴ *Ibid*, 489.

⁶⁰⁵ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 353.

⁶⁰⁶ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 489.

боравишта. Стога стоји предлог *de lege ferenda* да се законска формулација измени тако што ће се суд, уместо обавештавања министарства надлежног за унутрашње послове, обавезати да обавештава надлежну полицијску станицу према месту боравишта окривљеног.

Меру забране напуштања боравишта изриче суд у форми решења.⁶⁰⁷ То решење мора бити образложено.⁶⁰⁸ Подељена је надлежност за доношење решења о одређивању, продужењу или укидању мере, а она зависи од фазе у којој се поступак налази. У току истраге надлежан је судија за претходни поступак, а после подигнуте оптужнице председник већа, док је на главном претресу надлежно веће у заседању (члан 200. став 2. ЗКП). Председник већа је надлежан за доношење новог решења и у ситуација када је меру одредило, продужило или укинуло веће на главном претресу, а по одлуци у жалбеном поступку суд укине првостепено решење.⁶⁰⁹ Меру забране напуштања боравишта може изрећи и другостепени суд када нађе да се окривљеном може укинути притвор и изрећи мера забране напуштања *боравишта* (ОСБ, *Кж бр. 232/07* од 1. фебруара 2007).⁶¹⁰

Ако меру није предложио јавни тужилац, а поступак се води за кривично дело за које се гони по службеној дужности, пре него што донесе одлуке *ex officio*, суд је дужан да затражи мишљење јавног тужиоца (члан 200. став 2. ЗКП). Пропуст суда да затражи мишљење јавног тужиоца када је реч о кривичном делу за које се гоњење предузима по службеној дужности представља повреду одредаба кривичног поступка, чак и у ситуацији када укида меру коју је одредио по службеној дужности (ВСК, *Кж бр. 96/10* од 2. августа 2010).⁶¹¹

Мера забране напуштања боравишта, као и све друге мере, треба да представља само ограничење права и слобода у обиму који је нужен и довољан да се обезбеди присуство окривљеног на главном претресу. Циљ ове мере није да окривљеног у потпуности онемогући у обављању редовних активности, па уколико се у току трајања

⁶⁰⁷ Драгана Илчић, „Забрана напуштања боравишта као мера за обезбеђење присуства окривљеног пред судом“, *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 77, Београд 2008, 108.

⁶⁰⁸ Загорка Јекић, Радмила Данић, *Кривично процесно право*, Графичко предузеће „Димитрије Давидовић“, Смедерево 2005¹⁰, 136.

⁶⁰⁹ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 353.

⁶¹⁰ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2008), 276.

⁶¹¹ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

мере појави неодложна потреба окривљеног да путује у иностранство, суд може одредити да се окривљеном којем је одузета путна исправа она врати уколико постави пуномоћника за пријем поште у Републици Србији и обећа да ће се на сваки позив суда одазвати или положити јемство.⁶¹² Интересантно је да и приликом полагања јемства окривљени мора да да обећање да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште, тако да полагање јемства не ослобађа окривљеног од давања обећања да ће се на сваки позив суда одазвати. Уколико окривљени положи јемство, мора да да оба обећања.

Као и у случају осталих мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, орган поступка је дужан да на предлог странака или по службеној дужности укине меру када престану разлози због којих је она одређена (члан 189. став 3. ЗКП). И поред тога суд је у обавези да на свака три месеца испита да ли је даље трајање мере оправдано. Максимално трајање ове мере одређено је до правоснажности пресуде, односно упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе (члан 200. став 5. ЗКП). То поред казне затвора може бити и упућивање на разне друге заводске санкције, попут мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи.

Када суд одлучује о томе да ли је оправдано даље трајање мере забране напуштања боравишта, може изменити одлуку о обавези окривљеног да се повремено јавља одређеном државном органу (АСБ, Кж.2 По1. бр. 75/12 од 1. марта 2012).⁶¹³

Обавеза суда да на свака три месеца контролише постојање оправданости због које је мера одређена има своје оправдање у поступку до доношења првостепене пресуде. Као и код свих других мера, укључујући и најтежу меру притвора, суд на одређени временски период контролише по службеној дужности да ли и даље стоје разлози због којих је мера одређена. Међутим, када је у питању најстрожа мера, односно притвор, он може трајати након доношења првостепене пресуде до правоснажности, односно упућивања на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе, а најдуже док не истекне време трајања кривичне санкције изречене у првостепеној пресуди (члан 425а ЗКП). Стога се не виде разлози да се најстрожа мера

⁶¹² Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 489.

⁶¹³ Наведено према: А. Трешњев (2013), 242.

за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка продужава само једанпут након доношења првостепене пресуде, док све остале мере, укључујући и забрану напуштања места боравишта, треба контролисати на одређени временски период, у конкретном случају на три месеца. Зато стоји предлог *de lege ferenda* да се након доношења првостепене пресуде ова мера одређује или продужава до правоснажности, односно до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе.

Против решења којим се одређује, продужава или укида мера забране напуштања боравишта окривљени и бранилац могу изјавити жалбу. Јавни тужилац такође може изјавити жалбу против решења којим се одређује, продужава или укида мера, али, уз то, жалбу може изјавити и против решења којим је одбијен предлог за одређивање мере. Поред тога што може да изјави жалбу на сва решења, јавном тужиоцу припада и право да изјави жалбу по свим основима предвиђеним у ЗКП.⁶¹⁴ Жалба не задржава извршење решења (члан 200. став 6. ЗКП). Уколико је жалба изјављена против решења судије за претходни поступак, о њој одлучује веће из члана 21. став 4. ЗКП (члан 467. став 3. ЗКП), док о жалби на решење председника већа и претресног већа одлучује другостепени суд на седници већа (члан 467. став 2. ЗКП).

5. ПРИВРЕМЕНО ОДУЗИМАЊЕ ВОЗАЧКЕ ДОЗВОЛЕ

Поред одузимања возачке дозволе као допунске мере уз меру забране напуштања боравишта, привремено одузимање возачке дозволе може бити и самостална мера.⁶¹⁵ Као самостална мера привремено одузимање возачке дозволе може се одредити под условима из члана 201. ЗКП.⁶¹⁶

Поред тога што Законик изричито наводи да се привремено одузимање возачке дозволе може одредити као самостална мера, остаје недореченосту у члану 188. ЗКП, с

⁶¹⁴ Горан П. Илић, *Границе испитивања првостепене кривичне пресуде*, Службени гласник, Београд 2004а, 121.

⁶¹⁵ Р. Драгичевић-Дичић (2011), 43.

⁶¹⁶ Радиша Роскић, *Коментар Законика о кривичном поступку, са обрасцима, судском праксом и регистром појмова*, Пословни биро, Београд 2013², 157.

обзиром на то да су у том члану побројане све мере из главе VIII Законика, при чему се привремено одузимање возачке дозволе не помиње као засебна мера. Такође, ако се посматра архитектоника Законика, привремено одузимање возачке дозволе би се могло протумачити као саставни део одељка Г, који се односи на забрану напуштања боравишта, него као засебна мера. При томе треба имати у виду да ова мера нема никаквих додирних тачака са мером забране напуштања боравишта, како у погледу основа због којих се може одредити, тако и у погледу карактера. Како сам Законик дефинише привремено одузимање возачке дозволе као засебну меру, стоји *de lege ferenda* предлог да се члан 188. ЗКП допуни тиме што би се у групу мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка уврстила и мера привременог одузимања возачке дозволе, што би, надаље, представљало основ да се ова мера пропише у засебном одељку.

5. 1. Услови за одређивање

Да би се могла одредити мера привременог одузимања возачке дозволе, потребно је да буде испуњен један од два алтернативно постављена услова, да се поступак води због:

- 1) кривичног дела у вези са чијим извршењем или припремањем је коришћено моторно возило;
- 2) кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја које је учињено са умишљајем.

Из постављених услова за одређивање ове мере јасно произилази да је сврха ове мере спречавање опасности од понављања дела односно довршења дела.

Први од два алтернативно постављена услова за одређивање мере јесте да се поступак води због кривичног дела у вези са чијим извршењем или припремањем је коришћено моторно возило. Прво питање које се намеће јесте како одредити појам моторног возила. За тумачење ове норме прихватљива је дефиниција моторног возила

коју предвиђа Кривични законик.⁶¹⁷ Тако се моторним возилом сматра свако саобраћајно средство на моторни погон у сувоземном, воденом и ваздушном саобраћају (члан 112. тачка 25. КЗ).

Када је у питању овај основ, треба имати дозу опреза приликом одређивања ове мере. Наиме, прешироко тумачење појма кривичног дела у вези са чијим извршењем или припремањем је коришћено моторно возило може довести до неоправданог одузимања возачке дозволе у читавом низу случаја, имајући у виду да је употреба моторних возила честа када је реч о припремању и извршењу великог броја кривичних дела. Приликом изрицања мере по овом основу треба имати у виду да се она изриче како би се отклонила опасност од понављања дела, те уколико такве опасности нема, не би требало да суд ову меру изрекне, без обзира што је кривично дело учињено или припремано уз употребу моторног возила. Стога у сваком конкретном случају треба ценити оправданост изрицања ове мере.⁶¹⁸

Чињеница да се кривични поступак води због кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја које је учињено са умишљајем представља други алтернативно постављен услов за изрицање ове мере. Кривично дело угрожавања јавног саобраћаја прописано је чланом 289. КЗ. Оно спада у групу кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја, чији је групни заштитни објект безбедност јавног саобраћаја – прецизније речено, безбедност људи и имовине у јавном саобраћају.⁶¹⁹ Кривично дело угрожавања јавног саобраћаја врши учесник у саобраћају на путевима који се не придржава саобраћајних прописа и тиме угрози јавни саобраћај, доведе у опасност живот или тело људи или имовину већег обима, па услед тога код другог наступи лака телесна повреда или се проузрокује имовинска штета која прелази износ од 200.000 динара. Поред овога, кривично дело познаје један тежи и један привилеговани облик. Тежи облик се састоји у непридржавању саобраћајних прописа и, тиме, угрожавању железничког, бродског, трамвајског, тролејбуског, аутобуског и саобраћаја жичаром тако да се доведе у опасност живот или тело људи или имовина већег обима, док се привилеговани облик састоји у чињењу овог дела из нехата.

⁶¹⁷ Кривични законик – КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 и 108/14.

⁶¹⁸ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 492.

⁶¹⁹ Наташа Делић, *Нова решења у посебном делу КЗ Србије*, Библиотека Crimen, Правни факултет у Београду, Београд 2014, 131.

Треба напоменути да из саме формулације произилази да се овај основ за привремено одузимање возачке дозволе не односи на сва кривична дела из главе XXVI Кривичног законика, која прописује кривична дела против безбедности јавног саобраћаја, већ само на кривично дело угрожавање јавног саобраћаја. То је донекле и разумљиво, с обзиром на то да се већина преосталих кривичних дела из ове главе не може извршити употребом моторног возила. Међутим, јавља се дилема какав став заузети према кривичном делу тешком делу против безбедности јавног саобраћаја из члана 297. КЗ. Ово кривично дело се такође налази у глави XXVI Кривичног законика, али његову специфику представља чињеница да оно практично прописује квалификоване облике у односу на сва кривична дела из главе XXVI Кривичног законика.⁶²⁰ Квалификаторна околност се огледа у односу на тежу последицу, која може бити тешка телесна повреда, смрт или имовинска штета великих размера.⁶²¹ Стога треба тумачити да се по овом основу може одредити мера привременог одузимања возачке дозволе и у односу на кривично дело тешко дело против безбедности јавног саобраћаја из члана 297. КЗ, у делу у којем оно прописује квалификоване облике у односу на кривично дело угрожавање јавног саобраћаја из члана 287. КЗ.

У погледу осталих кривичних дела из главе XXVI Кривичног законика, возачка дозвола би се могла привремено одузети уколико су испуњени услови који се односе на извршење или припремање кривичног дела уз помоћ моторног возила, односно по другом од ова два алтернативно постављена услова.

Код овако постављене законске формулације настаје дилема да ли је постојала потреба за прописивањем оба алтернативно постављена услова као основа за примену мере. Наиме, када се окривљеном ставља на терет кривично дело угрожавање јавног саобраћаја, у сваком случају оно се врши коришћењем моторног возила, што представља други алтернативни основ за изрицање мере. У пракси су готово непознати случајеви да кривично дело угрожавања јавног саобраћаја није извршено употребом моторног возила, а и у тим случајевима се поставља питање да ли би било основа да се

⁶²⁰ Илија Симић, *Кривични Законик, практична примена*, Службени гласник, Београд 2007, 381.

⁶²¹ Зоран Стојановић, Наташа Делић, *Кривично право, посебни део*, Правни факултет Универзитета у Београду – Правна књига, Београд 2013, 257.

привремено одузме возачка дозвола када се већ окривљеном ставља на терет кривично дело које није извршено употребом моторног возила. Један од начина на који би могла да се тумачи воља законодавца за прописивањем оба алтернативно постављена услова јесте жеља да се код кривичних дела угрожавања јавног саобраћаја искључе нехатна кривична дела као основ за привремено одузимање возачке дозволе. Поред тога што би се језичким тумачењем могло доћи до оваквог закључка, сматрамо да интенција законодавца није била да се код нехатних кривичних дела угрожавања јавног саобраћаја искључи могућност примене мере привременог одузимања возачке дозволе, а да се у другим, случајевима нехатног извршења кривичних дела коришћењем моторног возила оваква могућност остави. Сматрамо да је интенција законодавца ишла за тим да се прати архитектура Кривичног законика, односно да се ова мера може изрећи у случајевима када у обзир долази одузимање возачке дозволе као кривична санкција, али и забрана управљања моторним возилом као мера безбедности, те да је законодавац имао у виду ове две врсте кривичних санкција када је предвидео два алтернативна услова за привремено одузимање возачке дозволе.

Поред тога што се овако постављеном законском формулацијом прати архитектура Кривичног законика, сматрамо да је сувишно постављање оба алтернативна услова за изрицање ове мере. Наиме, услов који је предвиђен у тачки 1, да се поступак води због кривичног дела у вези са чијим извршењем или припремањем је коришћено моторно возило, шире је постављен и обухвата све ситуације које су предвиђене у услову из тачке 2, да се поступак води за кривично дело угрожавање јавног саобраћаја које је учињено са умишљајем, те је стога предлог *de lege ferenda* да се тачка 2. изостави из будућег законског решења, тим пре уколико се има у виду да став 2. јасно указује да се ова мера има урачунати у изречену казну одузимања возачке дозволе или мере безбедности забране управљања моторним возилом, те је тако испраћена архитектура Кривичног законика.

Поред тога што законодавац ову меру назива привременим одузимањем возачке дозволе, њена суштина јесте забрана управљања моторним возилом. Наиме, возачка дозвола би се могла одузети и као доказ у кривичном поступку (рецимо, зато што се сумња да је у питању фалсификат), али у том случају ова околност не би представљала сметњу за управљање моторним возилом. Меру стога треба тумачити тако да се

привременим одузимањем возачке дозволе окривљеном привремено забрањује управљање моторним возилом.

Следећа дилема која се јавља јесте како тумачити ову меру када окривљени има положен возачки испит за више категорија. Сматрамо да се изрицањем мере привременог одузимања возачке дозволе практично забрањује управљање моторним возилима свих категорија за које окривљени има положен испит. Сагласно са тим, може се одузети и свака возачка дозвола, а не само возачка дозвола за управљање моторним возилом. То могу бити дозволе за управљање било којим саобраћајним средством у друмском, речном, железничком, поморском или ваздушном саобраћају.

Посебно је питање да ли суд може одузети и страну возачку дозволу. Сматрамо да нема законских сметњи да се привремено одузме и страна возачка дозвола, уз ограничење да се у том случају фактички забрањује управљање моторним возилом само на територији Републике Србије. Наиме, надлежност нашег процесног законодавства се протеже на територију Републике Србије (уз све оgrade које познаје правна теорија), па, у овом случају, окривљени не би могао да трпи процесна ограничења која се односе на иностранство.

Постоје мишљења да ова мера треба да осигура безбедност саобраћаја.⁶²² Међутим, овакав став трпи критику с обзиром на то да мера привременог одузимања возачке дозволе има за циљ обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. Стога циљ ове мере јесте уклањање опасности од понављања дела, а не осигуравање безбедности саобраћаја. Мада, не може се пренебрегнути ни чињеница да се спречавањем понављања кривичног дела практично посредно и повећава безбедност јавног саобраћаја.

5. 2. Значај разликовања у односу на друге сличне институте

Привремено одузимање возачке дозволе не треба мешати са мером одузимања возачке дозволе која се може изрећи као додатна обавеза уз забрану напуштања

⁶²² М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 353.

боравишта. Наиме, забрана напуштања боравишта може се изрећи уколико постоји околност која указује да би окривљени могао побећи, сакрити се и отићи у непознато место или у иностранство. Уз ту меру, а у циљу њеног остварења, суд може изрећи, као додатни услов, и одузимање возачке дозволе. За разлику од забране напуштања боравишта, мера привременог одузимања возачке дозволе као самостална изриче се, као што смо већ видели, како би се отклонила опасност од понављања дела, тако да су разлози за изрицање ових двеју мера потпуно различити, што је разлог више да се закључи да се ради о две аутохтоне мере, које немају много додирних тачака.

Поред Законика о кривичном поступку, и Закон о безбедности саобраћаја на путевима⁶²³ познаје меру одузимања возачке дозволе. Према одредбама тог Закона, територијално надлежна организациона јединица Министарства унутрашњих послова која возача води у евиденцији одузеће дозволу возачу који возилом не управља савесно и на прописан начин. Сматра се да возач не управља возилом савесно и прописно ако је испуњен најмање један од услова: ако има 18 или више казњених поена; уколико је правоснажном пресудом осуђен за кривично дело против безбедности јавног саобраћаја које за последицу има смрт лица; уколико је више од једном у року од пет година правоснажно осуђен за кривично дело против безбедности јавног саобраћаја које за последицу има тешке телесне повреде другог лица; уколико је више од једном у року од три године правоснажно осуђен за кривично дело против безбедности јавног саобраћаја које за последицу има телесне повреде другог лица или имовинску штету (члан 197. ЗОБС). Очигледне су разлике између ове две мере. За разлику од привременог одузимања возачке дозволе, одузимање возачке дозволе има за превасходни циљ да осигура безбедност саобраћаја. Различити су и услови за одређивање ових двеју мера. Оне се изричу у различитим поступцима. Као што се може закључити, ове две мере немају никаквих додирних тачака, те их стога не треба мешати.

Кривични законик прописује две кривичне санкције које се односе на забрану управљања моторним возилом, а то су одузимање возачке дозволе (члан 53. КЗ) и забрана управљања моторним возилом (члан 86. КЗ). Учиниоцу кривичног дела у вези са чијим је извршењем или припремањем коришћено моторно возило може се изрећи

⁶²³ Закон о безбедности саобраћаја на путевима – ЗОБС, *Службени гласник РС*, бр. 41/09, 53/10, 101/11, 32/13 (Одлука УС) и 55/14.

казна одузимања возачке дозволе. Ова казна не може бити краћа од једне нити дужа од три године, рачунајући од дана правоснажности одлуке, с тим да се време проведено у затвору не урачунава у њено трајање. Она се може изрећи као споредна казна уз казну затвора или уз новчану казну, а може и као главна за кривична дела за која је прописана казна затвора до две године или новчана казна. Казна одузимања возачке дозволе не може се изрећи заједно са мером безбедности забране управљања моторним возилом. Ако осуђени управља моторним возилом за време казне одузимања возачке дозволе, суд ће је заменити казном затвора тако што ће се за једну годину одузимања возачке дозволе одредити један месец затвора.

Учиниоцу кривичног дела којим се угрожава јавни саобраћај суд може изрећи меру безбедности забране управљања моторним возилом која има посебан криминално-политички значај у сузбијању саобраћајне деликвенције.⁶²⁴ При изрицању ове мере суд одређује на које се врсте и категорије возила забрана односи. Ову меру суд може изрећи ако нађе да тежина учињеног дела, околности под којима је дело учињено или раније кршење саобраћајних прописа од стране учиниоца показују да је опасно да он управља моторним возилом одређене врсте или категорије. Трајање мере не може бити краће од три месеца нити дуже од пет година, рачунајући од дана правоснажности одлуке, с тим да се време проведено у затвору, односно у установи у којој се извршава мера безбедности или васпитна мера, не урачунава у време трајања мере. Ако је мера изречена лицу које има страну дозволу за управљање моторним возилом, забрана се односи на управљање моторним возилом на територији Србије. Уколико изрекне условну осуду, суд може одредити да ће се та осуда опозвати ако учинилац прекрши забрану управљања моторним возилом. Законом се може одредити обавезна забрана управљања моторним возилом.

Најзначајнија разлика између привременог одузимања возачке дозволе, с једне стране, и одузимање возачке дозволе и забране управљања моторним возилом, с друге, огледа се у чињеници да је привремено одузимање возачке дозволе мера процесноправног карактера, док су одузимање возачке дозволе и забрана управљања моторним возилом мере материјалноправног карактера. У том смислу сувишна је даља расправа о разликама између ових правних института, али је важно нагласити да ЗКП

⁶²⁴ Љубиша Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Савремена администрација, Београд 2006, 274.

одређује да се време за које је возачка дозвола одузета окривљеном урачунава у изречену казну одузимања возачке дозволе или меру безбедности забране управљања моторним возилом. Када тог урачунавања нема у самој одлуци која је постала правоснажна, председник већа првостепеног суда овлашћен је да донесе посебно решење којим ће одлучити о томе урачунавању времена за које је возачка дозвола била привремено одузета од окривљеног у трајање мере безбедности забране управљања моторним возилом (ВКС, *КЗЗ бр. 29/12 од 25. априла 2012*).⁶²⁵

Време за које је возачка дозвола била привремено одузета од стране суда урачунава се у изречену меру безбедности, односно казну, на основу решења којим је изречена мера привременог одузимања дозволе. У теорији се запажају и ставови да се урачунавње врши и ако формалног решења у току поступка није било.⁶²⁶ Овакав став трпи критику јер, као што смо видели, ова мера суштински представља забрану управљања моторним возилом, па уколико је окривљеном у току поступка одузета возачка дозвола, али о томе није донета судска одлука, тиме му није забрањено управљање моторним возилом. Стога је беспредметно расправљати о могућности да се у том случају време за које је одузета возачка дозвола урачуна у изречену кривичну санкцију. Надаље, ако се детаљно анализира кривични поступак, уочићемо да се возачка дозвола може одузети само у два случаја: први је спровођење мере за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, када се мора донети формално решење; други је када се возачка дозвола одузима као доказ у кривичном поступку, у ком случају окривљеном није забрањено управљање моторним возилом. У свим другим процесним ситуацијама, све и да је окривљеном одузета возачка дозвола, она би му на његово тражење морала бити враћена или би му морала евентуално бити издата нова.

5. 3. Одлучивање о мери

Поступак одлучивања о мери ЗКП одређује упућујућом нормом, тако што предвиђа да се одредбе члана 200. става 2. и ставова 4–6. ЗКП сходно примењују и

⁶²⁵ Наведено према: Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 492.

⁶²⁶ В. М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 354.

приликом одређивања мере привременог одузимања возачке дозволе (члан 201. став 3. ЗКП).

Меру привременог одузимања возачке дозволе може одредити и укинути само суд. У току истраге образложено решење о одређивању, продужењу или укидању мере доноси судија за претходни поступак, а после подигнуте оптужнице председник већа, док на главном претресу веће. Ако меру није предложио јавни тужилац, а поступак се води за кривично дело за које се гони по службеној дужности, пре доношења одлуке ће бити затражено мишљење јавног тужиоца. Оно не обавезује суд приликом доношења одлуке, али суд цени изнете аргументе у датом мишљењу. Пропуст суда да затражи мишљење јавног тужиоца када је реч о кривичном делу за које се гоњење предузима по службеној дужности представља повреду одредаба кривичног поступка (ВСК, *Кж. бр. 96/10* од 2. августа 2010).⁶²⁷

Уколико окривљени има неодложне потребе да путује у иностранство, суд му може вратити возачку дозволу.⁶²⁸ Имајући у виду да Законик у потпуности упућује на одредбу члана 200. став 4. ЗКП, да би суд донео овакву одлуку, треба да окривљени постави пуномоћника за пријем поште у Републици Србији, и да обећа да ће се на сваки позив суда одазвати, односно да положи јемство. Ипак, имајући на уму природу одузимања возачке дозволе као самосталне мере, као и чињеницу да се она не изриче због опасности од бекства, већ опасности од понављања дела, сматрамо да овако постављање додатних услова има мало оправдања.⁶²⁹ Посебно питање које се поставља јесте која је сврсисходност враћања возачке дозволе због пута у иностранство када се има у виду да се ова мера изриче због опасности од понављања дела, а не опасности од бекства. При чињеници да окривљени у иностранство може путовати користећи и друга превозна средства, дилема је да ли му треба дозволити да путује у иностранство, значи на дуже релације, тако што ће управљати моторним возилом.

Мера се контролише на свака три месеца, тако да је суд дужан да у овом периоду и без предлога странака, по службеној дужности, испита је ли њено даље трајање оправдано. Уколико поводом контроле нађе да нема потребе за даљим трајањем мере,

⁶²⁷ Наведено према: Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 493.

⁶²⁸ С. Бејатовић (2014), 208.

⁶²⁹ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 493.

суд ће је решењем укинути, док уколико утврди да и даље постоје разлози за трајање мере, донеће решење којим се она продужава. Поред обавезне контроле на свака три месеца, суд ће контролисати меру и по предлогу странака и браниоца.

Суд је дужан да по службеној дужности укине меру када престану разлози због којих је она одређена. Поред тога Законик прописује максимално трајање мере. Она најдуже може трајати до правоснажности пресуде, односно до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе.

И поред тога што Законом није изричито предвиђено, суд је дужан да ову меру укине уколико првостепеном пресудом не изрекне меру одузимања возачке дозволе или забране управљања моторним возилом. Ово стога што је сасвим разумљиво да је мера управо изречена због опасности од понављања дела, па уколико суд кроз кривичну санкцију не утврди да би требало у том правцу изрећи казну, односно меру безбедности, то би даље трајање ове мере било беспредметно. Уколико, пак, суд изрекне првостепеном пресудом једну од ових кривичних санкција, мера привременог одузимања возачке дозволе би могла трајати максимално до истека рока изречене кривичне санкције. На овако тумачење нас упућује аналогна примена одредаба о притвору.

Ако и даље посматрамо аналогију са притвором, као најтежом мером за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, јавља се једна недоумица. Наиме, након изрицања првостепене пресуде притвор се продужава само једном и траје до правоснажности пресуде, док се привремено одузимање возачке дозволе и након доношења првостепене пресуде контролише на свака три месеца. Дилема је има ли разлога да се након доношења првостепене пресуде контролише привремено одузимање возачке дозволе када законодавац не установљава тако висок стандард и за најтежу меру за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. Сматрамо да нема разлога за овакво поступање, па је предлог *de lege ferenda* да се након доношења првостепене пресуде и ова мера продужава до правоснажности, односно ступања окривљеног на издржавање казне или друге заводске санкције која се састоји у лишењу слободе.

Против решења којим се одређује, продужава или укида ова мера странке и

бранилац могу изјавити жалбу. Јавни тужилац може изјавити жалбу и против решења којим је одбијен предлог за одређивање мере. Жалба не задржава извршење решења. Уколико је жалба изјављена против решења судије за претходни поступак, надлежно за одлучивање о њој јесте веће истог суда из члана 21. став 4. ЗКП (члан 467. став 3. ЗКП). О жалби на решење председника већа и већа одлучује другостепени суд на седници већа (члан 467. став 2. ЗКП).⁶³⁰

Решење о одређивању, продужењу и укидању мере доставља се странкама и браниоцу ради могућности изјављивања жалбе. Решење којим се одбија предлог тужиоца за одређивање мере такође се доставља странкама и браниоцу, без обзира што против тог решења жалбу може изјавити само тужилац. Поред тога, а како се о спровођењу мере стара Министарство унутрашњих послова, разумљиво је да је суд у обавези да обавести Министарство о одређивању и укидању мере.

6. ЈЕМСТВО

Јемство можемо дефинисати као обезбеђење од стране суда, које се даје да би се оптужени појавио пред судом.⁶³¹ То је вид обезбеђења дат за окривљеног у кривичном поступку, како би се отпустио из притвора током суђења.⁶³² Оно, као мера за обезбеђивање присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, супсидијарног је карактера⁶³³ и може се одредити тек када су наступили поједини од основа за одређивање притвора.⁶³⁴ Прописано је члановима од 202. до 207. ЗКП.

Поред тога што има супсидијарни карактер, јемство има велике предности у односу на остале мере којима се обезбеђује присуство окривљеног и несметано вођење кривичног поступка.⁶³⁵ Најзначајнија предност огледа се у томе што она само тренутно

⁶³⁰ *Ibidem*.

⁶³¹ Rolando V. del Carmen, Craig Hammens, *Criminal Procedure, Law and Practice*, Cengage Learning, Boston 2015¹⁰, 40.

⁶³² Sudhir Krishnaswamy, Sindhu K Sivakumar, Shishir Bail, „Legal and Judicial Reform in India: A Call or Systemic and Empirical Approaches“, *Journal of National Law University Delhi*, Vol. 2, Delhi, 2014, 20.

⁶³³ Nicole M. Myers, „Shifting Risk: Bail and the Use of Sureties“, *Current Issues in Criminal Justice*, Vol. 21/1, Sydney 2009-2010, 128.

⁶³⁴ Harr J. Scott *et al.*, 412.

⁶³⁵ Larry K. Gaines, Roger LeRoy Miller, *Criminal Justice in Action*, Cengage Learning, Canada 2009⁵, 289.

погађа имовинска права окривљеног,⁶³⁶ а притом се, без задирања у права окривљеног на личну слободу, постижу позитивни ефекти у циљу обезбеђења његовог присуства и несметаног вођења поступка.⁶³⁷ С друге стране, примена ове мере, за разлику од притвора, који неминовно подразумева издатке материјалне природе, не представља трошак за буџет. Осим тога, овде се не поставља питање накнаде нематеријалне штете услед лишења слободе, коју лице може потраживати уколико дође до ослобађајуће пресуде.⁶³⁸

Јемство као правни институт познаје и грађанско право. У тој области оно је прописано Законом о облигационим односима⁶³⁹ и Законом о хипотеци,⁶⁴⁰ а регулисано је као институт грађанског материјалног, а не процесног права.⁶⁴¹ Познаје га и извршни поступак, где се, у оквиру Закона о извршењу и обезбеђењу,⁶⁴² предвиђа као вид обезбеђења у поступку извршења. Поред грађанског, овај институт познаје и управно право, у оквиру кога је Законом о пореском поступку и пореској администрацији⁶⁴³ предвиђен као начини обезбеђења наплате дугованог пореза. Поред тога што овај институт познају разне гране права, не треба га мешати, са јемством у кривичном процесном праву, јер у оквирима кривичног процесног права оно има своја специфична обележја. Основна разлика у односу на исти институт у другим гранама јесте у томе што се он у кривичном процесном праву даје као гаранција присуства окривљеног, док се у свим другим даје као гаранција испуњења имовинских обавеза одређеног лица.⁶⁴⁴

⁶³⁶ Matthew Lippman, *Criminal Procedure*, Sage Publications Inc, California 2011, 484.

⁶³⁷ Larry Laudan, Ronald J. Allen, „Deadly Dilemmas II: Bail and Crime“, *Chicago – Kent Law Review*, Vol. 85:1, Chicago 2010, 30.

⁶³⁸ Бојана Станковић, „Практични аспекти јемства у кривичном поступку“, *Lege artis*, бр. 24/2014, електронско издање часописа, <http://www.legeartis.rs/?s=Јемство&lang=lat>, 1. септембар 2015. год.

⁶³⁹ Закон о облигационим односима – ЗОО, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, и *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, (22/99, 23/99, 35/99, 44/99).

⁶⁴⁰ Закон о хипотеци – ЗХ, *Службени гласник РС*, бр. 115/05.

⁶⁴¹ Тако Закон о облигационим односима предвиђа да се уговором о јемству јемац према повериоцу обавезује да ће испунити пуноважну и доспелу обавезу дужника, ако то овај не учини (члан 997. ЗОО), а Законом о хипотеци да је хипотека založno право на непокретности, које овлашћује повериоца да, ако дужник не исплати дуг о доспелости, захтева наплату потраживања обезбеђеног хипотеком из вредности непокретности, пре обичних поверилаца и пре доцнијих хипотекарних поверилаца, без обзира у чијој својини се непокретност налази (члан 2. ЗХ).

⁶⁴² Закон о извршењу и обезбеђењу – ЗИО, *Службени гласник РС*, бр. 31/11, 99/11, 109/13 (Одлука Уставног суда), 55/14 и 139/14.

⁶⁴³ Закон о пореском поступку и пореској администрацији – ЗПППА, *Службени гласник РС*, бр. 80/02, 84/02, 23/03, 70/03, 55/04, 61/05, 85/05, 62/06, 61/07, 20/09, 72/09, 53/10, 101/11, 2/12, 93/12, 47/13, 108/13, 68/14 и 105/14.

⁶⁴⁴ Јелена Перишић, „Притвор и алтернативне мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку“, *Темида – часопис о виктимизацији, људским правима и роду*, бр. 2, Београд 2009а, 55.

6. 1. Услови за одређивање јемства

У погледу услова за одређивање јемства треба разликовати услове који се односе на оне којима се утврђује да ли се јемство може одредити (члан 202. став 1. ЗКП) и оне на основу којих се одређује висина јемства (члан 202. став 2. ЗКП).

6. 1. 1. Могућност одређивања јемства

У погледу могућности одређивања јемства Законик прописује три кумулативно постављена услова,⁶⁴⁵ а то су:

- 1) претпоставка – јемство се може одредити само због постојања разлога прописаних у члану 211. став 1. т. 1. и 4. ЗКП;
- 2) материјална гаранција – да окривљени лично пружи јемство да до краја поступка неће побећи или да неко други за њега то учини;
- 3) обећање – окривљени даје обећање да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште.

Приликом одлучивања о јемству треба имати у виду да суд никада није дужан да одреди јемство.⁶⁴⁶ Приликом одбијања предлога за замену притвора јемством, суд није у обавези да наведе који новчани износ представља довољну гаранцију да се окривљени након пуштања на слободу неће крити (АСБ, *Кж.2 бр. 4155/10* од 4. новембра 2010).⁶⁴⁷ Супротно схватање, с којим се не можемо сложити, налазимо у једној одлуци Апелационог суда у Београду. Према тој одлуци, и у случају одбијања

⁶⁴⁵ У теорији се могу запазити и ставови да јемство има два конститутивна елемента (услова), полагање новчаног износа, односно других вредности као материјалне гарнације и обећање окривљеног да се неће крити, као моралне обавезе. в. Светлана Ђуричић, „Јемство у кривичном поступку“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/97, Београд 1997, 112, Војислав Ђурђић, „Ограничење слободе кретања у кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/97, Београд 1997, 529.

⁶⁴⁶ Vinayak D Kakde, *Criminal Trials, prastice & procedure*, Universal Law Publishing Co., Delhi 2009, 58.

⁶⁴⁷ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

предлога за јемство суд је дужан да наведе који би износ јемства био довољан (АСБ, *Кж.2 бр. 2690/10* од 6. јула 2010).⁶⁴⁸

Јемство се може одредити у току целог поступка, с тим да након доношења првостепене пресуде суд може донети решење о прихватању јемства само ако је претходно донео решење о продужењу притвора окривљеном који се у притвору од раније налази (ОСБ, *Кж. бр. 430/00* од 15. марта 2000).⁶⁴⁹ Међутим, јемство се не може одредити уколико је после изрицања пресуде према окривљеном продужен притвор, али је окривљени по сопственом захтеву упућен на издржавање казне пре правоснажности пресуде, тако да се више не налази у притвору (ВСН, *Кв. бр. 300/10* од 21. октобра 2010).⁶⁵⁰

Уколико околности конкретне кривичне ствари указују да се окривљени неће одазивати на позив, јемство као гаранција неће бити прихваћено од стране суда, чак и уколико се окривљени сам пријавио када је сазнао да је против њега покренут кривични поступак (ВСС, *Кж.2 бр. 2483/07* од 3. јануара 2008.)⁶⁵¹

У једној судској одлуци наводи се да када је у ранијем току поступка окривљеној био укинут притвор и замењен мером забране напуштања боравишта, коју окривљена није поштовала, већ је након тога била недоступна суду, јемство не пружа гаранцију да ће окривљена, уколико буде пуштена на слободу, бити доступна суду (АСБ, *Кж.2 бр. 19/10* од 13. јануара 2010).⁶⁵²

6. 1. 1. 1. Претпоставка

Јемство се може одредити само ако окривљени треба да буде стављен у притвор или се већ тамо налази, ако се крије или се не може утврдити његова истоветност, или очигледно избегава да у својству оптуженог дође на главни претрес, или ако постоје

⁶⁴⁸ Наведено према: *Ibidem*.

⁶⁴⁹ Наведено према: Илија Симић, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, трећа књига*, Службени гласник, Београд 2000, 238.

⁶⁵⁰ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁶⁵¹ Наведено према: *Ibidem*.

⁶⁵² Наведено према: Електронска база података, Параграф.

друге околности које указују на опасност од бекства (члан 211. став 1. тачка 1. ЗКП), или ако је за кривично дело које му се ставља на терет прописана казна затвора преко десет година, односно казна затвора преко пет година за кривично дело са елементима насиља или ако му је пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна, а да су начин извршења или тежина последице кривичног дела довели до узнемирења јавности које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка (члан 211. став 1. тачка 4. ЗКП).

Поред тога што је део законске формулације који гласи *да буде стављен у притвор* преузет из претходних законских решења, у садашњој верзији закона делује анахроно. Наиме, окривљени се не ставља у притвор, он се лишава слободе. Стога сматрамо да би прихватљивија формулација гласила окривљени *према коме је одређен притвор из ралога прописаних...*, јер је управо одређивање притвора претпоставка за одређивање јемства, па у том смислу стављамо предлог *de lege ferenda*.

Опасност од бекства је „традиционални“ основ за одређивање јемства,⁶⁵³ док „узнемирење јавности“ за нашу теорију и праксу представља нов основ, уведен доношењем новог ЗКП. Иако је реч о суштински другачијем основу, чини се да законодавац и овде јемство види као одређени вид гаранције да се окривљени до краја поступка неће крити. Наиме, и када је реч о „узнемирењу јавности“ као основу за притвор и алтернативно јемство, окривљени се обавезује да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште (члан 202. став 1), а ако то прекрши, јемство се одузима (члан 206). Овакво решење може донекле збуњивати, имајући на уму да у конкретном случају постоји значајна разлика између основа због којег се јемство одређује („узнемирење јавности које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка“) и природе обавезе окривљеног (да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште). Стиче се утисак да је намера законодавца код одређивања овог новог основа за одређивање јемства била првенствено да понуди још једну алтернативу за притвор у ситуацијама када „узнемирење јавности“ није таквог интензитета да би се морало реаговати искључиво затварањем окривљеног. Треба напоменути да је током рада на Нацрту Законика предлагано да један од основа за одређивање јемства буде и опасност од понављања кривичног дела, чиме би јемство

⁶⁵³ David Ball, „The Civil Case at the Heart of Criminal Procedure: In re Winship, Stigma, and the Civil-Criminal Distinction“, *American Criminal Law Review*, Vol. 38:2, Georgetown 2011, 170.

постало алтернатива притвору и када је реч о основу предвиђеном у члану 211. став 1. тачка 3. Ипак, у финалној верзији Законика овакво решење није прихваћено.⁶⁵⁴

Дилема која се јавља јесте да ли би се притвор могао одредити и као замена за меру забране напуштања стана уколико је она одређена због постојања разлога прописаних у члану 211. став 1. т. 1. и 4. ЗКП. Наиме, мера забране напуштања стана може се одредити из истих законских разлога као и притвор, с тим што су у том случају ти разлози по свом интензитету слабији, као што ћемо то видети када буде речи о тој мери. Стога не постоји нити један ваљани разлог да се јемство не одреди као гаранција за забрану напуштања стана, што је мера блажа од притвора, без обзира што то није изричито законом предвиђено. Ово тим пре ако се има у виду да је суд дужан да по службеној дужности пази да се не примењује тежа мера ако се иста ствар може остварити блажом.

Слична дилема јавља се и када је у питању забрана напуштања боравишта, с тим да је ситуација нешто компликованија, имајући у виду да је то према одредбама ЗКП блажа мера у односу на јемство. Наиме, поред тога што се као услов за одређивање мере забране напуштања боравишта изричито не помињу притворски разлози, као што смо видели, то су исти разлози као и код притвора одређеног због опасности од бекства, с тим што је опасност од бекства у случају мере забране напуштања боравишта слабијег интензитета. Питање је да ли би јемство као супсидијарна мера могло бити одређено и као гаранција блажој мери од самог јемства. Сматрамо да и у овом случају има основа дозволити јемство у односу на забрану напуштања стана под условом да то окривљени захтева. Ово стога што се јемством може обезбедити гаранција да ће се окривљени одазивати на позиве, а с друге стране, уколико он сам захтева да му се одреди јемство као замена за забрану напуштања боравишта, то за њега и не би била строжа мера, а као што смо видели када је било речи о замени мера у уводном делу овог поглавља, суд мора да пази да на то да поједине мере и поред тога што би се могле сматрати тежим, могу блаже деловати на окривљеног. Када је у питању однос ових двеју мера интересантна је и једна одлука суда у којој се наводи да приликом одређивања јемства суд може уз јемство окривљеном изрећи и забрану напуштања боравишта уз одузимање путне исправе (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 315/13*, од 2.

⁶⁵⁴ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 494.

августа 2013). Без обзира на то што ова одлука не говори искључиво о могућности замене забране напуштања стана јемством, имплицитно бисмо могли да закључимо да суд стоји на становишту да је то немогуће, јер ако дозвољава паралелно постојање обеју мера, онда би се дало закључити да јемство не може да егзистира као супсидијарна мера забрани напуштања боравишта.

Да би се отклониле све недоумице у тумачењу ове законске норме у делу који се односи на могућност одређивања јемства као супсидијарне мере у односу на забрану напуштања стана и забрану напуштања боравишта, предлог је *de lege ferenda* да се законска дефиниција допуни тиме што би се изричито дозволила могућност одређивања јемства и у односу на ове мере.

6. 1. 1. 2. Материјална гаранција

Садржински посматрано, јемство се састоји у моралној и материјалној гаранцији. Морална гаранција се састоји у обећању окривљеног да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште. Поред моралне, законодавац је одредио и материјалну гаранцију, која увек гласи на новчани износ,⁶⁵⁵ а може се састојати у полагању готовог новца, хартија од вредности, драгоцености или других покретних ствари веће вредности које се лако могу уновчити и чувати, или у стављању хипотеке за износ јемства на непокретна добра лица које даје јемство, или у личној обавези једног или више лица да, у случају да окривљени прекрши обећање да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште, плате утврђени износ јемства (члан 203. ЗКП).

Из саме законске дефиниције произилази да јемство може бити:

1) стварно јемство, које се може састојати у:

а) полагању покретних ствари или

⁶⁵⁵ Петар Станојевић, Александар Игњатовић, *Кривично процесно право*, Привредна Академија, Нови Сад 2007, 245.

б) стављању хипотеке на непокретности;⁶⁵⁶

2) лично јемство, које се састоји у личној обавези једног грађанина или више њих да у случају бекства окривљеног плате утврђени износ јемства.⁶⁵⁷

Суштинска разлика између ове две врсте јемства састоји се у томе што се стварно јемство полаже унапред, док се лично јемство састоји у плаћању износа на који гласи јемство тек уколико суд одреди да се јемство одузима.

Без обзира на то о ком облику јемства се ради, јемство увек мора да гласи на одређени новчани износ. Ово је неопходно имајући на уму да је, када је јемство неновчано обезбеђено, неопходно знати који износ се уноси у буџет Републике Србије у случају одузимања јемства.⁶⁵⁸

Државне обвезнице се примају као јемство према њиховој прометној вредности, без обзира на то што се држава њиховом амортизацијом, у случају одузимања јемства, ослобађа за пун износ дуга. У супротном би лице које полаже јемство имало смањену обавезу у време док јемство траје, а у случају одузимања јемства хартије би се амортизовале пре рока. Бонитет свих хартија од вредности, драгоцености и других предмета цени суд на основу претходно обављеног вештачења.⁶⁵⁹

У погледу стављања хипотеке треба имати у виду да висина новчаног износа на који гласи јемство и на који се ставља хипотека по правилу не кореспондира са вредношћу непокретности. У таквим ситуацијама вредност непокретности мора бити већа од вредности јемства, јер у супротном, уколико би дошло до одузимања јемства, хипотека не би могла да покрије његов тражени износ. У пракси, судови приликом прихватања хипотеке, по правилу, претходно траже од лица које пружа јемство да достави вештачење на основу којег је могуће утврдити вредност непокретности.

⁶⁵⁶ Загорка Јекић, *Кривично процесно право*, Графичко предузеће „Димитрије Давидовић“, Београд 2003⁸, 142.

⁶⁵⁷ С. Бејатовић (2014), 209.

⁶⁵⁸ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 496.

⁶⁵⁹ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 358.

У погледу стварног јемства окривљени се пушта на слободу тек када пружи доказ да је јемство положено на рачун буџетских средстава суда (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 223/12* од 23. маја 2012),⁶⁶⁰ а у случају хипотеке по правоснажности уписа хипотеке на некретнинама у корист правосудног буџета. (АСКр, *Кж.2 бр. 10/11* од 12. јануара 2011).⁶⁶¹ Под готовим новцем треба подразумевати како домаћу тако и страну валуту. У теорији се могу запазити схватања, да би сиромашним окривљенима, требало омогућити полагање јемства на рате. На овај начин би се проширило поље примене овог института, а суштина овог института би остала неизмењена.⁶⁶²

У погледу одређивања стварног јемства, посебно је узбуркала стручну и научну јавност судска одлука према којој је приликом одређивања јемства суд овлашћен не само да одреди висину јемства већ и његову садржину. Наиме, суд је одредио да се јемство може састојати искључиво у полагању готовог новца у динарима (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 315/13* од 2. августа 2013). Та одлука оспоравана је наводима да је суд овлашћен искључиво да одреди новчани износ на који гласи јемство, а не и да одређује у чему ће се оно састојати. У прилог том схватању наводило се да би се тако суд овластио да одреди полагање јемства у немогућим престрацијама, на пример, искључиво у дијамантима или акцијама одређеног предузећа које давалац јемства не поседује, чиме би се дезавуисао смисао јемства. Надаље, наводи се да из члана 204. става 2. ЗКП произилази овлашћење суда само да одреди новчани износ, а не и садржину јемства. Поред тога што су аргументи којима се брани овакво становиште доста снажни, сматрамо да је суд имао овлашћење да поред новчаног износа определи и врсту јемства које се има положити. Наиме, сврха јемства је да се за окривљеног пружи довољна гаранција да ће се одазивати на позиве суда и да неће ометати поступак. Уколико би суд сматрао да само одређена врста јемства може да пружи такву гаранцију, нема разлога да га у том правцу не одреди. Рецимо, када би суд сматрао да само породична кућа окривљеног може представљати такву гаранцију, јер је окривљени везан за њу и јер му ту живи фамилија, нема разлога да га не обавезе да на одређени износ стави хипотеку на ту кућу. Наравно да суд не би смео да обавезује окривљеног да полаже јемство у неизвршивим обавезама, јер би се на тај начин изигравао институт јемства. Надаље, тачно је да се чланом 204. ставом 2. ЗКП даје овлашћење суду да сам

⁶⁶⁰ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 84, Београд 2014, 22.

⁶⁶¹ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

⁶⁶² Robert P. Davidow, „The Texas Peace Bond-Can it Withstand Constitutional Attack?“, *Texas Tech Law Review*, Vol. 3:265, Texas 1972, 273.

одреди новчани износ који може бити положен као јемство, али такво тумачење би било истргнуто из контекста. Наиме, та законска одредба регулише могућност суда да и без предлога странака одреди новчани износ који би могао да буде положен као јемство. Дакле, ради се о иницијативи за одлучивање о јемству, те у том смислу овај члан не регулише овлашћење суда да одреди или не одреди његову садржину. Затим, уколико обратимо пажњу на одредбу члана 202. став 2. ЗКП, она регулише обавезу да јемство гласи на новчани износ и обавезу да суд тај износ одреди. Та одредба није искључива у погледу могућности да суд одреди и садржину јемства.

Треба напоменути да на захтев окривљеног суд може заменити садржину јемства након што је оно положено. На пример, уколико је јемство положено у готовом новцу, на захтев окривљеног суд му може дозволити да то јемство замени стављањем хипотеке на непокретност у истом износу.

Када предмет јемства није готов новац, већ хипотека или залога, неопходно је да суд, поред одређивања висине јемства, утврди и вредност заложене покретне или непокретне ствари која ће у случају одузимања јемства, а након јавне продаје, припасти буџету РС. Уколико суд прихвати јемство у виду хипотеке на непокретности, овај терет се у корист Републике Србије уписује код органа надлежног за евиденцију о непокретности.⁶⁶³

Када је у питању лично јемство, из законске формулације произилази да њега не може дати сâм окривљени. С друге стране, несмислено би било да се окривљени лично обавезе да ће у случају бекства платити одређени износ, који је дужан да плати након што побегне. Како се лично јемство састоји у у личној обавези грађана да у случају бекства окривљеног плате утврђени износ, то се овај вид јемства може дати само уколико је јемство одређено због опасности од бекства, а не и због узнемирења јавности. Суд може да приликом одређивања личног јемства, као и код стварног, пре одлучивања прибави податке о имовном стању лица која се обавезују да ће платити износ личног јемства. Треба још и додати да овај вид јемства у пракси није заживео, те да до сада нису забележени случајеви давања таквог јемства.

⁶⁶³ Б. Станковић, (2014), електронско издање.

За разлику од личног, стварно јемство може пружити и окривљени. Поред тога јемство, лично и стварно, за окривљеног може пружити и било које друго лице – то могу бити сродници, пријатељи, али и саоптужени, сведоци, бранилац и други учесници у поступку. Не представља законску сметњу ни да јемство положи правно лице.

6. 1. 1. 3. Обећање

Обећање окривљеног да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште представља посебан вид моралне гаранције. Чак и у ситуацији у којој јемство долази од другог лица, оно не може бити прихваћено без сагласности окривљеног. Наиме, услов да би јемство уопште било разматрано јесте да окривљени лично, пред судом пред којим се води поступак, дâ обећање да се неће крити и да без одобрења суда неће напуштати боравиште.⁶⁶⁴ У том смислу, бранилац окривљеног може поднети предлог за одређивање јемства, али не може у име окривљеног дати обећање да се окривљени неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште (ОСБ, *Кж бр. 2081/00* од 12. децембра 2000).⁶⁶⁵

Обећање да се неће крити и без одобрења суда неће напустити боравиште окривљени не може дати у форми поднеска упућеног суду, већ само лично пред судом (АСБ, *Кж.2 бр. 1351/14* од 2. јула 2014). То обећање се не може дати нити пред било којим другим државним органом осим пред судом пред којим се води поступак.

У једној од новијих одлука Апелационог суда у Београду заузет је став да обећање окривљеног да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити своје боравиште може бити дато пред судом и током жалбеног поступка (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 310/13* од 30. јула 2013).⁶⁶⁶ Овакав став суда захтева посебну анализу. Наиме, уколико првостепени суд одбије јемство, а пре одлучивања окривљени није положио обећање, па другостепени суд одлучи да не укида првостепено решење, већ га преиначује,

⁶⁶⁴ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 495.

⁶⁶⁵ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

⁶⁶⁶ Наведено према: *Билтен Апелационог суда у Београду*, бр. 5, Београд 2013, 85.

другостепени суд има овлашћење да у току жалбеног поступка узме обећање од окривљеног и у том случају би овакав став, и поред пропуста првостепеног суда, био прихватљив. Међутим, у конкретном случају првостепени суд је приликом прихватања јемства пропустио да узме обећање од окривљеног, већ је то учинио након изјављивања жалбе од стране јавног тужиоца. У таквој ситуацији трпи критику став заузет у судској пракси, јер првостепено решење није било законито донето, с обзиром на то да није постојала једна од важних претпоставки за одлучивање о јемству, па је стога другостепени суд могао само да укине првостепену одлуку.

Имајући у виду да се јемство, поред опасности од бекства, може одредити у случају када је реч о узнемирењу јавности, јавља се дилема зашто окривљени даје обећање да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште.⁶⁶⁷ Делује као пропуст законодавца да одреди давање обећања и у овом случају, јер обећање окривљеног да се неће крити и да без одобрења суда неће напуштати боравиште губи сврху, с обзиром на то да не постоји опасност од бекства. С друге стране бесмислено би било тражити да се окривљени обавезе да неће узнемирават јавност, јер се узнемирење јавности може појавити само као резултат начина извршења и последица кривичног дела. С тога је предлог *de lege ferenda*, да се из законског текста изостави обавеза окривљеног за давањем обећања када се јемство одређује из разлога прописаног у члан 211. ставу 1. т. 4. ЗКП.

6. 1. 2. Услови за одређивање висине јемства

Законодавац прописује три обавезна услова на основу којих се утврђује висина јемства. То су:

- 1) степен опасности од бекства;
- 2) личне и породичне прилике окривљеног;
- 3) имовно стање лица које даје јемство.

⁶⁶⁷ Оливера Бојовић, „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка - с посебним освртом на притвор и јемство“ *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 3/14, Београд 2014, 124.

У контексту опасности од бекства, суд треба да цени и то где је центар животних активности окривљеног, где му живе чланови породице, те да ли непокретност која се предлаже као гаранција да окривљени неће побећи представља непокретност у којој живе чланови породице окривљеног и какве су последице у случају пропадања јемства (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 98/12* од 13. марта 2012), као и целокупно понашање окривљеног пре него што је био лишен слободе (ОСБ, *Кж. бр. 142/02* од 29. јануара 2002).⁶⁶⁸

У личне прилике окривљеног спада његово здравствено стање, степен образовања, стамбена обезбеђеност, способност да стиче зараду и сл. У породичне прилике окривљеног убрајају се брачно стање, да ли и колико има деце, као и дрзге прилике од значаја за његову примарну породицу. По правилу личне и породичне прилике се комбинују те заједно чине микросоцијални амбијент у којем окривљено живи.⁶⁶⁹ Приликом одлучивања о предлогу за одређивање јемства суд ће оценити и последице које би, због одузимања имовине дате као јемство, у случају тзв. пропадања јемства, погодили лица која дају јемство (АСБ, *Кж.2 бр. 1211/11* од 20. априла 2011).⁶⁷⁰ Уколико окривљени није лице које нуди јемство, суд има овлашћење да у оквиру личних прилика окривљеног утврди његово имовно стање и да и тај параметар користи приликом одлучивања о висини јемства.

Поред наведених законских елемената, судска пракса указује и на постојање још једне околности које се суд мора придржавати приликом одређивања висине јемства. То је висина противправне имовинске користи стечене кривичним делом које је окривљеном стављено на терет (ОСБ, *Кж. бр. 2667/02* од 27. децембра 2002),⁶⁷¹ у том смислу не може се прихватити понуђено јемство стављањем хипотеке на имовину чија је укупна вредност знатно мања од висине имовинске користи прибављене извршењем кривичног дела (АСКр, *Кж.2 бр. 165/11* од 7. фебруара 2011).⁶⁷²

⁶⁶⁸ Наведено према: Илија Симић, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, четврта књига*, Службени гласник, Београд 2002, 238.

⁶⁶⁹ М. Шкулић (2007), 573.

⁶⁷⁰ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁶⁷¹ Наведено према: Илија Симић, Александар Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, пета књига*, Службени гласник, Београд 2004, 209.

⁶⁷² Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

Законик не предвиђа минималне ни максималне износе јемства. Уместо тога, одређивање овог износа остављено је суду, који у сваком конкретном случају треба да одреди вредност која ће бити довољна да отклони раније постојећу процесну опасност, односно висина новчаног износа јемства треба да је таква да отклања сваку опасност да ће окривљени побећи (АСБ, *Кж.2 бр. 1211/11* од 20. априла 2011).⁶⁷³ У сваком случају јемство не сме бити превисоко одређено, тако да се губи његов смисао, а то је обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку.⁶⁷⁴

6. 2. Поступак за одређивање јемства

Поступак одређивања јемства, према одредбама ЗКП, подељен је у два сегмента: на предлагања јемства и одлучивање о јемству. Поред ова два сегмента, као логичан завршетак тог поступка намеће се и поступак полагања јемства.

6. 2. 1. Предлагање јемства

Предлог за одређивање јемства могу поднети странке и бранилац или лице које за окривљеног даје јемство (члан 204. став 1. ЗКП). То значи да и јавни тужилац може предложити јемство, што је разумљиво јер је јавни тужилац као државни орган такође у обавези старања о законитом и правичном одвијању поступка. Његова улога супротстављене странке у поступку не би смела искључити старање о могућности примене блаже мере према окривљеном када за то постоје процесни услови. Имајући на уму да појам странке обухвата поред јавног и другог овлашћеног тужиоца у поступку (члан 2. став 1. тачка 9. ЗКП), предлог за одређивање јемства могао би да потекне и од стране оштећеног као тужиоца и приватног тужиоца.⁶⁷⁵ Суд ће пре доношења одлуке затражити мишљење јавног тужиоца,⁶⁷⁶ ако јемство није предложио

⁶⁷³ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁶⁷⁴ Joel M. Schumm, „Recent Developments in Indiana Criminal Law and Procedure”, *Indiana Law Review*, Vol. 47:1043, Indiana 2014, 1048.

⁶⁷⁵ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 499.

⁶⁷⁶ Владимир Даниловић, „Измене и допуне Закона о кривичном поступку“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/96, Београд 1996, 77.

јавни тужилац, а поступак се води за кривично дело за које се гони по службеној дужности.

Не треба губити из вида да, у сваком случају, о понуђеном јемству мора да постоји, макар и прећутна, сагласност окривљеног. Ово произилази из чињенице да је окривљени једини који може да пружи обећање да се неће крити и да без одобрења суда неће напуштати боравиште, па уколико такво обећање не пружи, јемство не може бити одређено.

Предлог за одређивање јемства не представља акт који мора да садржи поједине формалне елементе. Довољно је навести за ког окривљеног и у ком износу се нуди јемство, у ком поступку се нуди (ознаку предмета), као и елементе који су од значаја за доношење одлуке о јемству (личне и породичне прилике окривљеног и имовно стање лица које даје јемство), уколико суду од раније нису познати. Предлог може бити достављен у писаној форми као поднесак, али може се дати и усмено. Уколико се јемство нуди усмено, орган поступка пред којим се ова процесна радња врши о томе мора сачинити записник или службену белешку. Предлог не мора бити дат пред судом, довољно је да буде достављен органу поступка који ће га суду проследити.

Велику новину у нашем процесном законодавству представља и могућност да, ако сматра да су испуњени законски услови, суд и без предлога, а након прибављеног мишљења странака, може одредити новчани износ који у конкретном случају може бити положен као јемство. Одлука о томе доноси се у решењу о одређивању притвора или у посебном решењу ако се окривљени већ налази у притвору (члан 204. став 2. ЗКП).

Пре него што одреди новчани износ, суд није у обавези да утврди да ли су окривљени или неко друго лице спремни да овај износ положи на име јемства. Не би требало да процена суда да ли постоји могућност да ће новчани износ бити положен сама за себе буде дестимулишућа за суд у одређивању новчаног износа. С друге стране, овако одређен новчани износ не представља било какву обавезу за окривљеног или било које друго лице. Реч је само о могућности која се окривљеном предочава.⁶⁷⁷

⁶⁷⁷ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 499.

Приликом одређивања новчаног износа, суд је у обавези да цени степен опасности од бекства, личне и породичне прилике окривљеног и имовно стање лица које даје јемство, као и све друге параметре које је изградила судска пракса, а који су од значаја за доношење одлуке о висини јемства.

Ова новина у законском решењу неће проћи без дилема које ће се појавити у судској пракси. Наиме, прво питање које се намеће јесте како ће суд ценити имовно стање лица које даје јемство када одлуку о јемству доноси на сопствену иницијативу, а не на предлог лица које га нуди, а при томе нема никаквих сазнања да ли ће јемство уопште бити положено и ко ће то учинити. Следећа дилема која се јавља јесте како ће суд ценити личне и породичне прилике окривљеног. Наиме, јемство се, за сада, у највећем броју случајева одређује због опасности од бекства. Ова опасност је највећа на самом почетку поступка, а неретки су случајеви да у тој фази поступка окривљени није доступан, што значи да суд најчешће и не располаже подацима о његовим личним и породичним приликама када му одређује притвор, па је дилема како би суд могао да искористи могућност да на сопствену иницијативу одреди новчани износ који у конкретном случају може бити положен као јемство.

Као посебна дилема намеће се и питање да ли суд уопште може на сопствену иницијативу да одреди јемство приликом одређивања притвора када је окривљени у бекству. Ово стога што је, као што смо видели, *conditio sine qua non* за одређивање јемства обећање окривљеног да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште, а њега никако не може да пружи јер се налази у бекству. При томе треба имати у виду и да законодавац намеће обавезу суду да пре одлучивања о јемству прибави мишљење странака, од којих је једна у бекству, тако да можемо закључити да ће у пракси судови чешће користити могућност да на сопствену иницијативу одреде јемство, посебним решењем, тек када окривљени буде лишен слободе.

6. 2. 2. Одлучивање о јемству

Одлучивање о јемству обухвата две самосталне целине – поступак и одлуке.

6. 2. 2. 1. Поступак

Прво питање које се увек поставља у вези са сваким поступком, па и поступком у одлучивању о јемству, јесте питање надлежности. По овом питању Законик даје одговор да у току истраге образложено решење о одређивању, одузимању или укидању јемства доноси судија за претходни поступак, а после подигнуте оптужнице председник већа, док је на главном претресу надлежно судеће веће (члан 205. став 1. ЗКП).

Питање на које Законик не даје одговор јесте ко је надлежан за одлучивање о јемству у периоду од подизања до потврђивања оптужнице, јер се после подигнуте оптужнице до њеног потврђивања списи налазе у ванпретресном већу коме се и подноси оптужница, па тек када се она правоснажно потврди, одређује се председник већа који се први пут упознаје са списима. Стога је у пракси заузет став да је за одлучивање о јемству у фази од подизања оптужнице па до њеног потврђивања надлежан председник већа из члана 21. став 4. ЗКП, или то веће, уколико је у заседању (одлучује о притвору и сл.), *(одговор на спорно питање утврђен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда 14. новембар 2014).*⁶⁷⁸

Ако јемство није предложио јавни тужилац, а поступак се води за кривично дело за које се гони по службеној дужности, суд ће пре доношења одлуке затражити мишљење јавног тужиоца (члан 205. став 1. ЗКП). Мишљење јавног тужиоца не обавезује суд приликом одлучивања, али га суд узима у обзир приликом разматрања предлога. Пропуст суда да затражи мишљење јавног тужиоца када је реч о кривичном делу за које се гоњење предузима по службеној дужности представља повреду одредаба кривичног поступка (ВСК, *Кж. бр. 96/10* од 2. августа 2010).⁶⁷⁹ Ипак, иако је реч о

⁶⁷⁸ Наведено према: *Билтен Врховног касационог суда*, број 1/15, Београд 2015, 222.

⁶⁷⁹ Наведено према: Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 501.

обавезној формалној претпоставци за одлучивање, суд није обавезан да од тужиоца захтева и образлагање става, нити је начин образлагања релевантан за одлучивање суда (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 343/12* од 8. августа 2012).⁶⁸⁰

Када се поступак води за кривична дела за која се гони по приватној тужби, требало би да суд затражи мишљење приватног тужиоца, али по начелу расправности, тако да уколико такво мишљење не прибави то не би представљало повреду одредаба кривичног поступка.

Оно што се уочава јесте да законодавац прописује да суд од јавног тужиоца тражи мишљење ако јемство није предложио јавни тужилац, а поступак се води за кривично дело за које се гони по службеној дужности. Питање које се поставља јесте да ли је суд у обавези да затражи мишљење јавног тужиоца и када се поступак води по захтеву оштећеног као тужиоца. Поред тога што би нас језичко тумачење могло довести до закључка да је и у овим ситуацијама одговор потврдан, сматрамо да суд нема такву обавезу. Наиме, нецелисходно би било да суд прибавља мишљење од јавног тужиоца у поступку у којем је он већ одустао од гоњења и није заинтересован за његов даљи ток. Треба напоменути и то да су у пракси овакве ситуације доста ретке, јер није често одређивање притвора окривљеном у поступку који се води по захтеву оштећеног као тужиоца. Ипак, да би се избегле све недоумице у погледу тумачења ове норме, предлог је *de lege ferenda* да део ове одредбе гласи *ако јемство није предложио јавни тужилац, а поступак се води по захтеву јавног тужиоца...*

Поступање суда по предлогу није формално прописано одредбама ЗКП, што је и разумљиво с обзиром на то да је поступак врло једноставан и јасан. Након подношења предлог треба доставити надлежном јавном тужиоцу, уколико се не ради о његовом предлогу, а поступак се води по захтеву јавног тужиоца, и по добијању одговора судија доноси образложено решење; односно, ако је надлежно веће, оно се повлачи на већање и гласање и након тога израђује образложено решење своје одлуке.

У вези с процесним тренутком одлучивања о јемству, у судској пракси заузет је став да не треба одлучивати о предлозима за јемство све до правоснажности последњег

⁶⁸⁰ Наведено према: *Ibidem*.

решења о притвору, односно док се списи не врате из другостепеног суда и тиме коначно не расправи притвор, који би као најстрожа мера евентуално био супституисан јемством као блажом мером (*Правно схватање ВСБ – Посебно одељење за организовани криминал и Одељење за ратне злочине*, 20. март 2012).⁶⁸¹ Да би ово било јасније, додаћемо да одбрана, по правилу, предлаже замену притвора јемством не водећи рачуна где се налазе списи у том тренутку, па и када се физички не налазе у првостепеном суду, те би погрешна пракса била да се о истом одлучује без предмета (само на основу предлога, приложених доказа и парцијалних докумената који су се као копије задржали у првостепеном суду, најчешће у „пелцерима“ у електронској форми).⁶⁸²

6. 2. 2. 2. Одлуке

Када се одлучује о јемству, увек се доноси одлука у форми решења, које мора бити образложено. У овом поступку суд може донети једно од три мериторна решења: о одређивању, о одузимању или о укидању јемства. Поред тога, суд може и одбацити предлог за одређивање јемства. То ће се десити када је јемство предложено и поред чињенице да је окривљеном притвор продужен због постојања разлога из којих се јемство не може одредити (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 48/13* од 28. јануара 2013).

Поред тога што је јемство супсидијарна мера у односу на мере за које се може одредити, то не значи да се у поступку за одређивање јемства може преиспитивати законитост мере у односу на коју се јемство као замена тражи. На оваквом становишту, с правом, стоји и судска пракса. У једној одлуци наводи се да се суд приликом одлучивања о предлогу за одређивање јемства не може упуштати у законитост и правилност правоснажног решења о одређивању притвора (АСБ, *Кж.2 бр. 2362/12* од 22. јуна 2012).⁶⁸³

⁶⁸¹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 82, Београд 2012, 19.

⁶⁸² В. Вучинић, А. Трешњев (2014), 282.

⁶⁸³ Наведено према: *Билтен Апелационог суда у Београду*, број 4/11, Београд 2011, 81.

Дилема која се јавила у судској пракси, и поводом које је судска пракса лутала, јесте да ли се приликом доношења решења о одређивању јемства притвор укида или не. По напуштеном становишту судске праксе, када се доносило решење о прихватању јемства, притвор се није укидао, већ се по правоснажности решења оптужени остављао на слободи, односно пуштао на слободу, а у случају одузимања јемства, притвор се није одређивао новим решењем, већ се издавала потерница и оптужени се стављао у притвор по већ постојећем решењу о притвору (ВСС, *Кж.2 бр. 821/06* од 11. маја 2006; исти став заузет је и у ОСБ, *Кж бр. 2589/02* од 20. децембра 2002).⁶⁸⁴ Овакво становиште бранило се схватањем да јемство може да постоји само док постоје разлози за одређивање притвора, па би, уколико би се укинуло решење притвору, престали да постоје и разлози за јемство. Тада је у пракси решење о притвору за све време трајања јемства егзистирало, само се није примењивало, нити је притвор контролисан од стране суда. За разлику од тога, према новој пракси судова јемством се замењује решење о притвору, с тим да када суд донесе решење којим одређује јемство, неће укинути притвор, већ ће у изреци решења назначити да ће притвор бити замењен мером јемства и да ће окривљени бити пуштен на слободу када пружи доказ да је јемство положено на рачун буџетских средстава суда (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 223/12* од 23. маја 2012).⁶⁸⁵ Овакво поступање судова има свој рачио у законској формулацији према којој се притвор може заменити благом мером. На овај начин, уколико окривљени прекрши обећање, нема сметње да му буде поново одређен притвор.

Треба нагласити да, и поред појединих супротних схватања у теорији и пракси,⁶⁸⁶ решење којим се одређује јемство садржи у себи и одредбу о замени јемства притвором. То значи да се не доносе два одвојена решења (једно којим се притвор укида и друго којим се одређује јемство), већ једно. Овакав став има, поред законске утемељености, и практичне разлоге. Наиме, када се донесе једно решење, немогућа је ситуација у којој би решење о јемству постало правоснажно, а решење о притвору укинато или преиначено и евентуално поново одређен притвор, што је у пракси могуће.

Колико је ово питање било предмет пажње судске праксе говори и чињеница да је у пракси заузет став и како би, када се одређује јемство, изрека могла да гласи:

⁶⁸⁴ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁶⁸⁵ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, Београд 2014, 22.

⁶⁸⁶ В. М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 358.

„УСВАЈА СЕ ПРЕДЛОГ одбране окривљеног..., па се ОДРЕЂУЈЕ ЈЕМСТВО... које се састоји..., с тим да ће се ЗАМЕНИТИ ПРИТВОР који је окривљеном одређен решењем... и исти ПУСТИТИ НА СЛОБОДУ када он лично или неко други за њега пружи јемство...” (Правно схватање ВСБ – Посебно одељење за организовани криминал и Одељење за ратне злочине, 26. април 2012).⁶⁸⁷

Иако Закоником није изричито предвиђено, судска пракса је стала на становиште да окривљени у току поступка може захтевати да се измени начин полагања јемства, односно да се измени садржина јемства тако што би он, на пример, уместо положеног готовог новца понудио друге драгоцености у истој вредности. Овакво поступање судова је разумљиво јер би свако онемогућавање измене јемства било задирање у права окривљеног.⁶⁸⁸

У теорији, може се запазити став да у решењу треба одредити и рок у коме јемство треба положити, па ће се по истеку тог рока решење извршити само ако се околности нису битно измениле.⁶⁸⁹ Овакво схватање, и поред тога што има своје разлоге, нема законску утемељеност. Наиме, нити једном одребном Законика није предвиђена могућност да се решење о јемству доноси на одређени рок, а да се после тога мења, као ни могућност условног извршења решења о јемству.

Како другостепена контрола судске одлуке представља правило,⁶⁹⁰ то и против решења којим је предлог за одређивање јемства одбијен и против решења о одређивању, одузимању или укидању јемства жалбу која не задржава извршење решења могу изјавити странке, бранилац и лице које за окривљеног даје јемство. Када је жалба изјављена против решења судије за претходни поступак, о њој доноси одлуку веће истог суда из члана 21. став 4. (члан 467. став 3). О жалби на решење председника већа и већа одлучује другостепени суд у седници већа (члан 467. став 2).

⁶⁸⁷ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 82, Београд 2012, 20.

⁶⁸⁸ Б. Станковић (2014), електронско издање.

⁶⁸⁹ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 358.

⁶⁹⁰ Г. П. Илић, (2004а), 13.

6. 2. 3. Полагање јемства

Да би окривљени био остављен на слободи, односно пуштен на слободу, није довољно да решење о одређивању јемства постане правоснажно, већ је неопходно и да се јемство положи. Тек тада ће окривљени који се од раније налазио у притвору бити пуштен на слободу.

Када суд прихвати јемство, новац се полаже у судски депозит код Народне банке Србије. Судија, односно председник већа, непосредно може примити јемство само у случају када до полагања готовог новца на име прихваћеног јемства дође у дан, односно у време, када пошта или банка не раде, након чега је судија дужан да наредног дана преда примљени новчани износ или драгоценост у депозит суда, односно надлежном органу (члан 149. СП). Уколико суд прихвати јемство у виду хипотеке на непокретности, овај терет се у корист Републике Србије уписује код надлежног органа који води евиденцију о непокретности.

Поступак полагања и враћања јемства спроводи се на основу Уговора о остави између гувернера Народне банке Југославије и министра правде и локалне самоуправе Републике Србије, закљученог дана 19. априла 2002. године, који регулише полагање ефективног страног новца, и Уговора о остави, закљученог истог дана, са анексом од дана 28. јануара 2003. године, који, поред ефективног новца, регулише полагање злата, хартија од вредности и др.⁶⁹¹

Када решење о прихватању јемства и замени притвора постане правоснажно, па окривљени положи јемство или друго лице то учини за њега, доказ о томе да је јемство положено, односно хипотека уписана, достављају председнику већа, који тада доноси наредбу којом налаже притворској јединици да окривљеног пусти на слободу. Важно је напоменути да се окривљени може пустити на слободу тек након достављања доказа о положеном јемству, а уколико се јемство састоји у полагању хипотеке, тек након правоснажности решења о упису хипотеке.

⁶⁹¹ Б. Станковић (2014), електронско издање.

6. 3. Престанак јемства

До престанка јемства може доћи на један од два начина – одузимањем и укидањем јемства.

6. 3. 1. Одузимање јемства

Ако окривљени прекрши обећање да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште, па то и учини, суд ће решењем одузети вредност која је дата као јемство у корист буџета Републике Србије (члан 206. став 1. ЗКП). У пракси се за ове ситуације одомаћио термин *пропадање јемства* и поред тога што је законска формулација *одузимање јемства* умногоме прецизнија.

Ако је окривљени, који је положио јемство и обећао пред судом да неће напустити место боравка, отишао без сагласности суда на лечење у иностранство, сматраће се да је побегао, па ће суд донети решење којим се јемство одузима (ОСБ, *Кж. бр. 1137/00* од 19. јуна 2000).⁶⁹² Одлазак окривљеног у иностранство на рад такође представља основ за одузимање јемства (ОСБ, *Кж. бр. 1485/02* од 30. јула 2002).⁶⁹³ Ако окривљени који је уз јемство пуштен из притвора, а страни је држављанин и борави у иностранству, на виšekратне позиве не дође на главни претрес, сматра се да се налази у бекству, те су услед тога остварени услови да се јемство прогласи пропалим (ВСХ, *Кж. бр. 968/67* од 26. септембра 1967).⁶⁹⁴

Јемство траје до правоснажног окончања поступка, а у случају изрицања затворске казне, до ступања окривљеног на издржавање казне, па је размљива одлука суда да се кад окривљени, који је правоснажном пресудом осуђен на казну затвора, побегне пре почетка издржавања казне, јемство сматра пропалим у том моменту, без обзира на то када је донето решење којим се јемство проглашава пропалим, а износ

⁶⁹² Наведено према: Ј. Перишић 2009а, 55.

⁶⁹³ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2004), 209.

⁶⁹⁴ Наведено према: Загорка Симић-Јекић, *Кривично процесно право у пракси*, Службени лист, Београд 1973, 189.

јемства се не враћа ни у случају кад осуђени услед амнестије буде ослобођен од издржавања казне (ВВС, *Вкр. бр. 62/96* од 30. септембра 1996).

У складу са концептом према коме се полагањем јемства притвор замењује јесте и одредба ЗКП која предвиђа да се према окривљеном у односу на кога је одузето јемство одређује притвор (члан 206. став 2. ЗКП). Дилема која се јавља јесте по ком основу ће се одредити притвор уколико је јемство прихваћено у односу на притвор који је одређен због узнемирења јавности. Сматрамо да, без обзира по ком основу је првобитно одређен притвор, након одузимања јемства јер се окривљени сакрио или напустио боравиште, притвор мора бити одређен због опасности од бекства, што не представља сметњу да суд цени да ли и даље постоји узнемирење јавности и да ли је оно таквог интензитета да се и по том основу може одредити притвор.

6. 3. 1. Укидање јемства

Осим што може бити одузето, јемство може бити и укинато. Постоји више основа по којима јемство може бити укинато, а први од њих ће постојати ако се окривљени на уредан позив не одазове, а изостанак не оправда или ако се појави други разлог за одређивање притвора. У тој ситуацији суд ће укинути јемство и одредити притвор (члан 207. став 1. ЗКП). Под уредним позивом треба подразумевати сваки уредан позив органа поступка, а не само суда. Ово стога што се притвор може одредити и у истрази, па тада неодазивање на позив јавног тужиоца такође представља разлог за укидање јемства и одређивање притвора.

Као што смо видели када је било речи о позивању, оно је могуће ради процесних радњи које се не могу спровести без присуства окривљеног и процесних радњи код којих његово присуство није неопходно. Разлог за укидање јемства је само неодазивање на позиве ради присуствовања окривљеног процесним радњама којима мора присуствовати, у другом случају присуство је ствар воље окривљеног и због тога не може трпети последице.

Окривљени свој изостанак може и оправдати. Оправдање би, по правилу, морало бити достављено органу поступка пре отпчињања процесне реадње због које је окривљени био позиван, но уколико се појаве изненадне околности које окривљени није могао да предвиди, а које представљају оправдани разлог за изостанак, оправдање би могло бити достављено и накнадно. Оно не мора бити искључиво у форми поднеска. Окривљени свој изостанак може оправдати и телеграмом, усмено телефоном, итд. Окривљени чак, уколико није у могућности, не мора лично оправдати свој изостанак, него то може учинити и неко друго лице. Који разлог се сматра оправданим, фактичко је питање и на суду је да у свакој конкретној ситуацији цени да ли су разлози које наводи окривљени оправдани или не.

Значајно је разликовати укидање јемства од његовог одузимања. У првом случају јемство се укида због тога што се окривљени на уредан позив органа поступка није одазвао, а изостанак није оправдао, док се у другом случају јемство одузима ако се окривљени сакрије или без одобрења суда напусти боравиште. Дакле, јемство се може укинути само уколико је окривљени доступан, односно не крије се и не напушта боравиште, али се не одазива на позив. То је понашање окривљеног које је усмерено на одуговлачење поступка или опструкцију поједних процесних радњи. У супротном, јемство ће се одузети без обзира да ли је окривљени био позиван или не. То значи да, када се окривљени не одазове на позив и не оправда изостанак, суд мора да утврди крије ли се, односно је ли напустио место боравишта или не и у зависности од тога доноси одлуку о одузимању или укидању јемства.

Поред наведеног случаја, јемство се укида и у ситуацији у којој је кривични поступак правоснажно окончан пресудом или решењем о обустави поступка или одбијању оптужбе. У оваквим случајевима даље задржавање јемства, које је током поступка служило да обезбеди присуство окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, више не би имало оправдање. Изузетак од тог правила постоји само ако је пресудом изречена кривична санкција која се састоји у лишењу слободе – тада се јемство укида тек кад осуђени почне да издржава кривичну санкцију (члан 207. став 2. и 3. ЗКП). Поред казне затвора, овде се мисли и на ситуацију у којој је окривљеном изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи (члан 81. КЗ). У овим случајевима очигледно је да јемство више не може имати улогу мере обезбеђења несметаног вођења кривичног поступка, већ се претвара

у меру обезбеђења извршења изречене кривичне санкције.⁶⁹⁵ У свим другим случајевима јемство се након правоснажности судске одлуке не може задржавати, чак ни у ситуацији када би окривљеном изречена новчана казна била замењена затворском.

Јемство се увек укида у форми образложеног решења. Када се јемство укине логична последица је да се положени новчани износ, драгоцености, хартије од вредности или друге покретне ствари враћају, а да се хипотека скида. Против тог решења странке, бранилац и лице које за окривљеног даје јемство могу изјавити жалбу. Треба имати у виду да проблематика правних лекова у кривичном поступку представља несумњиво једну од најзамршенијих области,⁶⁹⁶ па је тако, поред тога што се окривљени, бранилац и лице које је положило јемство најчешће неће жалити, јер ће бити задовољни судском одлуком, разумљива воља законодавца да и тим лицима омогући изјављивање жалбе. Ово стога што нису незамисливе ситуације да суд погреши у враћању јемства – на пример, да врати једну врсту јемства уместо друге – па би у таквим ситуацијама било онемогућено правно средство реаговања овом кругу учесника у поступку. Да се не ради само о обичној теоријској поставци указује и чињеница да је по питању начина враћања јемства Врховни касациони суд заузимао став на седници кривичног одељења. С правом се наводи да се положени новчани износ враћа по укидању решења о јемству или по правоснажном окончању кривичног поступка, у смислу члана 207. став 2. ЗКП, што значи у важећој валути у којој је тај износ готовог новца положен, а то даље значи да у неким случајевима, уколико је валута у којој је положено јемство престала да постоји, треба, у складу са важећим прописом, конвертовати дата новчана средства у средства у важећој валути (*Седница Кривичног одељења Врховног касационог суда од 14. новембра 2014*).⁶⁹⁷

Могуће је да се приликом враћања јемства јави недоумица у погледу лица којем се оно треба вратити. У пракси је заузет став да када је донета одлука да се положени износ јемства који је уплаћен у депозит суда врати, а и окривљени и представник компаније у којој је запослен тврде да је то њихов новац, целисходно је да се обе

⁶⁹⁵ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 503.

⁶⁹⁶ Горан П. Илић, „Систем правних лекова у новом Законику о кривичном поступку“, *Савремене тенденције кривичног процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства*, Мисија ОЕБС у Србији, Београд 2012, 253.

⁶⁹⁷ Наведено према: *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 1/2015, 223.

стране упуте да у парничном поступку докажу ко је власник положеног јемства (ОСБ, *Кж бр. 2101/04* од 7. октобра 2004).⁶⁹⁸

Мера јемства се, као и свака мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка, може укинути и у току кривичног поступка, када престану разлози због којих је одређена (АСБ, *Кж. бр. 2477/10* од 24. јуна 2010). У том смислу суд цени да ли и даље постоје разлози због којих је јемство одређено, те да ли су ти разлози евентуално блажег интензитета, што би представљало основ за замену јемства неком од блажих мера. Тако је с правом другостепени суд закључио да побијано првостепено решење није донето у складу са одредбама ЗКП јер се разлози за укидање у решењу – то да се окривљени након пуштања на слободу уредно јављао на све позиве суда и није напуштао боравиште без одобрења суда до дана доношења првостепеног решења – не односе на законске услове због којих се јемство може укинути (ОСБ, *Кж бр. 261/95* од 31. марта 1995).

У пракси се јавила дилема да ли јемство треба укинути уколико се према окривљеном одреди притвор у другом поступку. С једне стране, очигледно да јемство више нема сврху, јер се окривљени већ налази у притвору, али с друге стране, стоји чињеница да је ток поступка и притвор у другом кривичном поступку неизвестан. Стога је у пракси заузет став да када оптужени буде пуштен да се брани са слободе пошто је положио јемство, па после тога буде притворен због другог поступка то није разлог да се јемство укине (ОСБ, *Кж. бр. 2225/96* од 18. децембра 1996).⁶⁹⁹

Посебна дилема која се јавља јесте како поступити у случају када је окривљеном одређено јемство, а накнадно се појави још неки од разлога за одређивање притвора. Сматрамо да би у том случају било целисходно укинути јемство и одредити притвор по свим основима по којима се притвор може одредити. Истини за вољу, у пракси су овакви случајеви ретки, тако да би се ова дилем пре могла назвати теоријском него практичном.

⁶⁹⁸ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2005), 234.

⁶⁹⁹ Наведено према: Илија Симић, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, друга књига*, Службени гласник, Београд 1998, 216.

Посебан основ за укидање, а који ЗКП не познаје, јесте случај када се окривљени или треће лице откаже од њега и затражи да му се положено јемство врати. На пример, окривљени може да затражи да му се врати положени новаца да би га искористио за намену која му је важнија од његовог остављања на слободи, рецимо лечење блиског лица и сл. Поред окривљеног и треће лице, које је давалац јемства, може затражити укидање јемства, јер су, примера ради, односи са окривљеним толико нарушени, да оно не жели више ни на који начин да гарантује за окривљеног. У свим наведеним случајевима суд би морао да донесе решење којим се укида јемство.⁷⁰⁰

7. ЗАБРАНА НАПУШТАЊА СТАНА

Најновија електронска достигнућа дају нам могућност праћења окривљених и њихових активности и ван притвора, што омогућава одређивање мера које су готово подједнако ефикасне као и притвор, а знатно су блаже од њега.⁷⁰¹ У нашем праву таква мера је забрана напуштања стана. То је специфични облик ограничења личне слободе.⁷⁰² Прописана је члановима 208. и 209. ЗКП, а уз то Законик у уводном делу осме главе, у члану 190, прописује и контролу поштовања забране напуштања стана. Реч је о мери која се у нестручној и једном делу стручне јавности уобичајено назива *кућни притвор*.⁷⁰³ Ову меру суд може одредити када постоје околности које указују да би окривљени могао побећи, или околности предвиђене у члану 211. став 1. т. 1, 3. и 4. ЗКП. Мера забране напуштања стана састоји се у забрани окривљеном да без одобрења напусти стан у којем борави. Поред тога, суд може и одредити услове под којима ће окривљени боравити у стану, као што су забрана коришћења телефона и интернета или посете других лица у стану (члан 208. ЗКП), као и електронски надзор окривљеног као посебан услов за коришћење ове мере (члан 190. ЗКП).

⁷⁰⁰ М. Канчев, 181.

⁷⁰¹ Mirko Bagaric, „Bail: Time For Fundamental Reform“, *Original Law Review, Sandstone Academic Press*, Vol. 6/ 3, Sandstone 2010, 87.

⁷⁰² Станко Бејатовић *et alia*, *Приручник за примену Законика о кривичном поступку*, OEBS Мисија у Србији, Београд 2013, 167.

⁷⁰³ Кућни притвор, као термин, у тој се мери одомаћио да се у појединим законима користи као синоним за забрану напуштања стана. Тако се у Закону о извршењу ванзаводских санкција и мера, у члану 5, који регулише шта су послови извршења, наводи, између осталог, да су то послови *праћења извршења мере забране напуштања стана* (у даљем тексту: *кућни притвор*).

Ова мера уведена је с циљем пружања још једне алтернативе притвору,⁷⁰⁴ који је, нарочито у последњих неколико година, изрицан у изузетно великом броју случајева. На велики број одређених притвора указивано је и у анализама државних органа. Подаци изнети у Стратегији за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Републици Србији у периоду 2010–2015⁷⁰⁵ указују на то да се број притворених лица само у периоду од 31. децембра 2008. до 31. децембра 2009. увећао с 2.373 лица на 2.941 лице, што представља увећање за 23,93%. Поред тога, у укупном броју осуђених примљених у току 2008. на издржавање казне затвора у трајању до три године удео оних који су у току кривичног поступка били у притвору износи 34%.⁷⁰⁶ При томе, притвор сам по себи није институт којим се трајно решава проблем – њиме се само наизглед олакшава вођење кривичног поступка. Негативне последице његовог прекомерног коришћења су ипак много веће и то је довољан разлог да се притвор сведе на најмању могућу меру.⁷⁰⁷ При томе се забраном напуштања стана постиже исти циљ као и притвором, али је наведена мера неупоредиво рационалнија, хуманија, и економичнија.⁷⁰⁸ Због овога, уследила је реакција законодавца и он је предвидео већу могућност изрицања мера за обезбеђење присуства окривљеног као алтернатива притвору, у првом реду увођењем нове мере забране напуштања стана. То упућује на закључак да је намера законодавца да мера притвора постане мера изузетног карактера.⁷⁰⁹

Меру забране напуштања стана не треба мешати са издржавањем казне затвора у просторијама у којима осуђени станује (члан 45. став 5. КЗ). Забрана напуштања стана је кривичнопроцесни институт, а издржавање казне затвора у просторијама у којима осуђени станује јесте институт права извршења кривичних санкција и самим тим су разлози због којих се одређују такође различити.⁷¹⁰

⁷⁰⁴ Tiberiu Dutu, „The Institution of Preventive Measures in the New Code of Criminal Procedure“, *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, Vol. 4 (1), New York 2012, 294.

⁷⁰⁵ Стратегија за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Републици Србији у периоду 2010–2015, *Службени гласник РС*, бр. 53/10 и 65/11, усвојена 22. јула 2010, а одлука о њеним изменама донета 25. августа 2011. године.

⁷⁰⁶ Слободан Бељански, Горан П. Илић, Миодраг Мајић, *Законик о кривичном поступку, предговор*, Службени гласник, Београд 2011, 24.

⁷⁰⁷ Александра Илић, „Могући начини решавања проблема пренасељености затвора у Републици Србији“, *Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 1–2/2011, Београд 2011а, 96.

⁷⁰⁸ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 363.

⁷⁰⁹ А. Илић (2011а), 95.

⁷¹⁰ *Ibid*, 94.

7. 1. Услови за одређивање

Да би се одредила мера забране напуштања стана, потребно је да буде испуњен барем један од четири услова:

- 1) постојање околности које указују да би окривљени могао побећи;
- 2) постојање околности које указују да се крије, или се не може утврдити његова истоветност, или у својству оптуженог очигледно избегава да дође на главни претрес, или постоје друге околности које указују на опасност од бекства (члан 211. став 1. тачка 1. ЗКП);
- 3) постојање особитих околности указује да ће окривљени у кратком временском периоду поновити кривично дело, или довршити покушано кривично дело, или учинити кривично дело којим прети (члан 211. став 1. тачка 3. ЗКП);
- 4) ако је за кривично дело које му се ставља на терет прописана казна затвора преко десет година, односно казна затвора преко пет година за кривично дело са елементима насиља, или му је пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна, а начин извршења или тежина последице кривичног дела довели су до узнемирења јавности које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка (члан 211. став 1. тачка 4. ЗКП).

Сва четири услова су алтернативно прописана, што значи да је довољно да буде испуњен барем један од њих.⁷¹¹ Такође, услови се међусобно не искључују, тако да је могуће одредити забрану напуштања стана и по више основа истовремено.

Посебну дилему стварају прва два услова, с обзиром на то да законодавац прописује као први постојање околности које указују да би окривљени могао побећи, а као други постојање околности из члана 211. став 2. тачка 1. Законика, који се такође односи на постојање околности које указују на опасност од бекства. Стога делује да се опасност од бекства понавља као услов за одређивање мере забране напуштања стана,

⁷¹¹ Ана Петровић, Иван Јовановић, „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење поступка – нови ЗКП Србије и регионална компаративна анализа“, *Савремене тенденције кривичног процесног права у Србији и регионалан кривичнопроцесна законодавства*, ОЕБС, Београд 2012, 92.

па је предлог *de lege ferenda* да се први услов изостави из будућег законског решења, јер је већ садржан у другом.

Садржински, сви разлози за одређивање ове мере прописани су као основи за одређивање притвора, па ће о њима бити више речи када се буде говорило о притвору. Овде је значајно указати на разлику у основима за одређивање ове мере и притвора који се може одредити по истим основима. Суштински, једина разлика огледа се у интензитету опасности која се јавља код одређеног услова. Док је, када је у питању мера притвора, тај интензитет највиши, код забране напуштања стана он је нешто нижи, док је још нижи код других мера које се могу одредити по овим основима. Зато је разумљива потреба законодавца да исте основе пропише као могућност за изрицање више мера, јер тиме омогућује њихово степеновање и ефикасну замену строже мере блажом.

Поред тога што се одређени основи за одређивање појединих мера могу степеновати, не треба заборавити и да они временом губе на интензитету, што суд мора имати у виду приликом њихове контроле. У судској пракси запажа се став да приликом оцене интензитета појединих разлога за продужење мере забране напуштања стана суд треба да узме у обзир не само време које је окривљени провео на мери забране напуштања стана, већ и време које је окривљени провео у притвору који је томе претходио и којим је мера забране напуштања стана замењена (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 452/12* од 14. новембра 2012).

У односу на притворске основе, Законодавац се определио да не пропише могућност изрицања мере забране напуштања стана само у односу на постојање околности које указују на то да ће окривљени уништити, сакрити, изменити или фалсификовати доказе или трагове кривичног дела или да ће ометати поступак утицањем на сведоке, саучеснике или прикриваче (члан 211. став 1. тачка 2. ЗКП). Очигледно да је код прихватања оваквог решења превагнуло уверење да је наведена мера недовољна гаранција у ситуацији када по доказни материјал постоји озбиљна опасност која прети од стране окривљеног, те да би евентуално погрешна процена суда

код одабира ове мере могла водити ненадокнадивим процесним губицима (уништењу или компромитовању доказа).⁷¹²

У пракси нису ретке ситуације да се против окривљеног истовремено води више различитих поступака, па је са правом заузет став да то што је окривљеном одређена мера забране напуштања стана уз електронски надзор у другом предмету не представља сметњу да се окривљеном одреди притвор, у ком случају се окривљени прво упућује на меру притвора, па тек уколико притвор буде укинут, на меру забране напуштања стана (ВСБ, *Кв-По1 бр. 283/14* од 4. јуна 2014).

7. 2. Садржина мере

Забрана напуштања стана састоји се у забрани окривљеном да без одобрења напусти стан у којем борави. Поред тога што законодавац изричито наводи да се забрана односи на стан, разумљиво је да се она односи и на кућу, уколико окривљени борави у њој. Када је у питању кућа, у пракси није спорно да се под простором куће сматра и окућница, односно двориште које се налази уз кућу.

Одобрење за напуштање стана може дати само суд. У суду то одобрење могу дати судија за претходни поступак, председник већа, а на претресу веће. Одобрење се увек даје у форми наредбе. Оно се може издати ради обављања неодложних послова, одласка код лекара и сл. У пракси се ова одредба толико ригорозно тумачи да се иде дотле да окривљеном треба посебно одобрење суда и када мора да се одазове на судски позив.

Дилеме које су се појавиле у досадашњем искуству примене мере забране напуштања стана скопчане су са могућношћу окривљеног да напусти стан. Наиме, прво питање које се јавило јесте да ли би окривљеном требало омогућити свакодневни боравак на свежем ваздуху, а друго је питање како поступити у ситуацији када окривљени живи сам, без могућности да му ико доноси храну и дневне потрепштине. У пракси је заузето становиште да, када је већ притвореницима дата могућност боравка

⁷¹² Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 505.

на свежем ваздуху, нема разлога да се она не да и и лицима према којима је изречена мера забране напуштања стана, тим пре што је тај боравак од вишеструког значаја по здравље окривљених. Уз могућност свакодневног боравка на свежем ваздуху решава се и друга дилема, јер у оквиру таквог боравка окривљени може да се снабде дневним потрештинама, с тим што је боравак ван стана могућ само уз дозволу суда који је одредио ову меру.

Када треба протумачити какав је имовински однос окривљеног према стану који не сме да напусти, члан 208. Законика није у потупности доследан. Наиме у другом ставу спомиње се *свој стан*, што би могло да алудира на власнички однос, односно да окривљени има власништво над станом или барем сувласништво, док први став овог члана говори о стану у којем окривљени *борави*, односно о месту где окривљени (барем) привремено живи, ван места пребивалишта. По овом питању су теорија и пракса подељене. У теорији се запажају схватања да акценат мора да буде на стану у којем окривљени борави, без обзира на власничку структуру, па то може бити стан узет под кирију, или туђ стан, стан неког од сродника или пријатеља окривљеног, за који окривљени не плаћа закупнину, то може бити и стан у којем окривљени раније није живео, али је у њему у време изрицања мере.⁷¹³ Насупрот оваквим теоријским гледиштима, судска пракса је ригиднија по овом питању. Према схватању Апелационог суда у Београду, мера се може изрећи само у односу на стан у којем окривљени има пребивалиште, а не у односу на стан трећег лица, без обзира на пристанак тог лица да се у његовом стану спроведе мера (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 220/12* од 24. априла 2012). Код овако подељених гледишта, морамо констатовати да став судске праксе трпи критику. Сврха ове мере, као и свих других, јесте да обезбеди присуство окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, па уколико је ту сврху могуће испунити тако што би се окривљеном забранило да напусти туђ стан, нема разлога да она тако не буде и одређена.

Интересантно је да је питање власништва стана у којем се окривљеном може изрећи ова мера уређено и Правилником о начину извршења ванзаводских санкција и мера и организацији и раду Повереника. Према одредбама правилника, мера се извршава у просторијама у којима окривљени станује, а под тим просторијама сматрају се кућа или стан у којима окривљени има пребивалиште, односно боравиште, без обзира да ли је он

⁷¹³ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 363.

њихов власник. Ако окривљени није власник куће или стана у којима се извршава мера, он ће прибавити писмену сагласност власника куће или стана за извршење мере, која мора бити оверена код надлежног органа. Ако не постоје техничке могућности за извршење мере кућног притвора или не постоји писмена сагласност власника стана, повереничка служба о томе одмах обавештава суд (члан 5. ПНИВСМОП). Не упуштајући се у дубљу анализу, остаје питање да ли су ове одредбе правилника у потпуности у складу са одредбама ЗКП.

Поред тога што може забранити напуштање стана, суд може окривљеном наметнути и додатне услове, који се односе на начин на који ће живети у стану. Од почетка примене мере окривљени у свом стану више није слободан и личан као што је то био до тада – стан се сада претвара у неку врсту „притвора“.⁷¹⁴ Суду је стога дато овлашћење и да окривљеном одреди услове под којима ће боравити у стану, као што су забрана окривљеном да користи телефон и интернет или да прима друга лица у стан. Поред ових забрана, у обзир би могле доћи и забрана пријема поште без надзора суда или забрана конзумирања алкохолних пића. Приликом изрицања неког од додатних услова мора се имати у виду и основ због којег је мера одређена. Наиме, додатни услови не могу се изрицати уколико нису одређени у циљу обезбеђења основа због којег је забрањено напуштање стана. На пример, уколико је одређена забрана напуштања стана због опасности од бекства, додатни услов који би се односио на забрану виђања са другим лицима могао би се одредити само у циљу спречавања бекства.

Из језичког тумачења законске дефиниције јасно произилази да се, када суд одреди да окривљени не сме да прима друга лица у стан, овај услов не може односити на укућане.⁷¹⁵ Суд ову околност приликом одређивања мере мора да има у виду, јер уколико она не би могла да се поштује – рецимо, зато што би окривљеном требало да се одреди забрана напуштања стана због опасности од понављања дела, а постојала би опасност да може поновити кривично дело у односу на неког од чланова породичног домаћинства – тада према њему не би могла бити одређена мера забране напуштања стана, већ само притвор. Такође, ова забрана не сме да се односи на браниоца, јер би то представљало ометање одбране окривљеног. Поред тога, у судској пракси је са правом

⁷¹⁴ *Ibidem*.

⁷¹⁵ Ђорђе Игњатовић, „Критичка анализа стања и тенденција у кривичном извршном праву Србије“, *CRIMEN*, (I) 2/2010, Београд 2010, 173.

заузет став да се, када суд одреди ову меру и услов да окривљени не сме да прима друга лица у стан, тај услов може ограничити тако што ће се дозволити појединим лицима да долазе у стан окривљеног (АСБ, *Кж.2 По1 115/12* од 21. марта 2012).⁷¹⁶ Забрана окривљеном да прима друга лица у стан може се односити на поименично одређена лица, али и као општа забрана, којом се забрањује окривљеном да прима било која лица.

Када је окривљеном одређена мера забране напуштања стана на једној адреси, суд може, на захтев окривљеног, из оправданих разлога, посебним решењем изменити меру тако што ће окривљеном забранити напуштање стана на другој адреси (ВСБ, *Кв По1 бр. 384/15* од 3. јула 2015).

У теорији се могу запазити схватања према којима се стан претвара у неку врсту притвора и у складу са тим он не сме бити место за проводе, окупљања, прославе, рођендане или крсне славе.⁷¹⁷ Овакав став може се само делимично уважити. Наиме, могло би се прихватити ово становиште уколико би таква окупљања имала везе са опасношћу због које је одређена мера. На пример, уколико се окривљеном суди да је извршио кривично дело у стању *actiones liberae in causa*,⁷¹⁸ а забрана напуштања стана му је одређена због опасности од понављања дела, разумљиво је да би се у том случају окривљеном могло забранити да у стану организује разна окупљања, прославе и слична дешавања, на којима се конзумира алкохол. Међутим, уколико је окривљеном одређен притвор због опасности од бекства, па уколико оваква окупљања не би могла утицати на стварање ситуације у којој би он могао побећи, нема разлога да му се забране.

У стручној јавности може се запазити мишљење по којем се окривљеном уз меру, као додатан услов, може забранити употреба наркотика за време њеног трајања.⁷¹⁹ Међутим, овакво схватање трпи критику. Наиме, сваки неовлашћени контакт са опојним дрогама представља кривично дело (члан 246, 246а и 247. КЗ), па се не може забранити окривљеном да предузима нешто што је иначе забрањено

⁷¹⁶ Наведено према: А. Трешњев (2013), 246.

⁷¹⁷ В. М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 363.

⁷¹⁸ О радњама које су слободне у узроку в. Јанко Таховић, *Коментар Кривичног законика*, Савремена администрација, Београд 1956, 66–69.

⁷¹⁹ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 505.

материјалноправним нормама и предвиђено је кривично дело. Другим речима, кривичнопроцесне забране се не могу односити на забрану вршења кривичних дела.

Као што је већ речено, окривљени може да напусти стан само уз дозволу суда, али од овог правила постоје и изузеци. То су случајеви када је неопходно напустити стан ради хитне медицинске интервенције у односу на окривљеног или лице са којим живи у стану, односно ради избегавања или спречавања озбиљне опасности по живот или здравље људи, односно имовину већег обима (члан 208. став 2. ЗКП). У оваквим ситуацијама окривљени и поред изречене забране сме да привремено напусти стан. Под хитном медицинском интервенцијом треба подразумевати акутна стања која захтевају брзо реаговање и која не дозвољавају окривљеном да стигне да затражи дозволу од суда и да се јави свом поверенику за извршење кривичних санкција. Овде није реч о редовним ситуацијама, кад окривљени уз дозволу суда може да посећује лекара, већ се ради о ванредним хитним ситуацијама. Под озбиљним опасностима по живот или здравље људи, односно имовину већег обима, у првом реду треба рачунати природне катастрофе, као што су земљотрес, пожар, поплава, али то могу бити и друге несрећне ситуације које захтевају да окривљени хитно напусти стан. Оправданост за напуштање стана цени сам окривљен у тренутку када мора да реагује, али је накнадно и суд цени приликом доношења одлуке о продужавању мере или њеној евентуалној замени мером притвора.⁷²⁰ Када окривљени без одобрења суда напусти стан, дужан је да о напуштању стана, разлогу и месту на којем се тренутно налази без одлагања обавести повереника из органа управе надлежног за извршење кривичних санкција, док ће повереник по службеној дужности о томе обавестити суд који је одредио меру.

Да би се могло на несумњив начин расправити да ли је дошло до кршења мере забране напуштања стана неопходно је да суд, пре замене ове мере притвором, одржи рочиште на којем ће се саслушати окривљени и извести остали потребни докази да би се у потпуности утврдило чињенично стање (АСБ, *Кж.2 бр. 2648/14* од 31. децембра 2014).⁷²¹ Разлоге за овакав став суд налази у аналогiji са одржавањем рочишта у смислу члана 212. ЗКП на којем се саслушава окривљени о разлозима за одређивање притвора.

⁷²⁰ Љ. Бачић (2014), 227.

⁷²¹ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

Логична последица непоштовања мере је поновно одређивање притвора, који ће се одредити не само уколико окривљени напусти стан и оде у непознатом правцу, већ и када не поштује изречену меру тако што се неоправдано задржава приликом доласка и одласка са суђења (АСБ, *Кж2 По1. бр. 314/15* од 31. августа 2015).

7. 3. Контрола поштовања мере

Када суд према окривљеном одреди забрану напуштања стана, то контролише Повереничка служба преко повереника. Одредбама Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера прописано је да је Повереничка служба организациона јединица у оквиру Управе за извршење кривичних санкција, док се у оквиру Повереничке службе образују повереничке канцеларије за подручје територијалне надлежности једног вишег суда или више њих (члан 3. став 1. и 2. ЗИВСМ). У оквиру повереничких канцеларија послове контроле обавља повереник, који има својство службеног лица и сва права и дужности која произилазе из тог својства (члан 6. ЗИВСМ).

Уз изречену меру забране напуштања стана, суд може одредити и посебан вид њене контроле, који се састоји у електронском надзору окривљеног (члан 190. ЗКП). Сврха електронског надзора је контролисање поштовања ограничења која су окривљеном одређена,⁷²² тако да се контрола поштовања изречене мере може одредити са електронским надзором и без њега.

У погледу електронског надзора, у теорији се већ јављају схватања да би електронски надзор могао бити уведен и уз ГПС праћење окривљеног.⁷²³ То би омогућило да се контрола кретања окривљеног не сведе само на стан, већ би окривљени могао да се бави својим редовним активностима, да иде у школу, на посао, а да опет постоје чврсте гаранције да неће побећи и да ће се одазиват на позиве суда.

⁷²² Вања Бајовић, „Electronic Monitoring and House Arrest in the Criminal Justice Systems“, *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања, I део*, Правни факултет у Београду, Београд 2007, 215.

⁷²³ Alexis Causey, „Reviving the Carefully Limited Exception: From Jail to GPS Bail“, *Faulkner Law Review*, Vol. 5:59, Montgomery 2013, 59.

Даљим развојем електронике и технике, сасвим извесно је да ће оваква праћења бити могућа у блиској будућности.

Оно што је донекле неодречено у законском тексту јесте одговор на питање зашто се одредба која регулише контролу поштовања забране напуштања стана уз електронски надзор (члан 190. ЗКП) налази у делу Законика о кривичном поступку који регулише основне одредбе, односно делу који се односи на значење свих мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка, а не у делу који је намењен забрани напуштања стана. Један од могућих одговора на ово питање јесте да је у финалној верзији текста Законика посебна контрола путем електронског надзора остала предвиђена као могућност искључиво код мере забране напуштања стана, док је у ранијим верзијама овога члана могућност примене електронског надзора била предвиђена и код мере забране прилажења, састајања или комуницирања с одређеним лицем.⁷²⁴ Шта год био разлог, контролу напуштања стана у законској архитектоници главе VIII требало би изместити из основних одредби и сместити у део који се односи на поједине мере, па у том смислу и стоји предлог *de lege ferenda*.

Електронски надзор обавља орган државне управе надлежан за извршење кривичних санкција или други државни орган одређен законом (члан 190. став 3. ЗКП). Као и у случају редовне контроле, орган државне управе надлежан за извршење кривичних санкција коме је поверена контрола електронског надзора јесте Повереничка служба, односно повереник.

Суд је дужан да у одлуци назначи да ли се мера забране напуштања стана извршава без примене електронског надзора или са њом (члан 17. став 2. ЗИВСМ), с тим да се одлука о примени електронског надзора мора навести не само у изреци решења којим се одређује ова мера већ и у изреци решења којим се она продужава, јер је одлука о мери забране напуштања стана независна и може се изрећи с електронским надзором или без њега (АСБ, *Кж.2 По1. бр. 102/12* од 16. марта 2012).⁷²⁵

⁷²⁴ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 472.

⁷²⁵ А. Трешњев (2013), 241.

Електронски надзор окривљеног врши се помоћу уређаја за лоцирање – одашиљача, који му се поставља на зглоб руке или ноге, односно на други начин причвршћује. Стручно лице које поставља одашиљач дужно је да окривљеном да детаљна упутства о раду уређаја (члан 190. став 2. ЗКП), који је нешкодљив по здравље (члан 17. став 5. ЗИВСМ). Поред тога што су обавезни да окривљеног упознају са начином рада одашиљача, повереник или стручно лице које поставља уређај за лоцирање дужни су да упознају и чланове домаћинства окривљеног са судском одлуком, његовим правима и обавезама, последицама у случају да самовољно напусти просторије у којима се мера извршава и начину комуникације са повереником (члан 4. став 2. ПНИВСМОРП).

Поред одашиљача саставни део система електронског надзора чини и пријемник, односно уређај којим се даљински прати кретање окривљеног и његов положај у простору. Праћење електронских сигнала између одашиљача и пријемника поверено је стручном лицу (члан 190. став 2. ЗКП), односно повереничкој служби која управља тим уређајем. Као што га поставља, тако одашиљач и пријемник уклања стручно лице на дан доношења одлуке суда о укидању електронског надзора (члан 4. став 2. ПНИВСМОРП).

У погледу поступка контроле ваља нагласити да суд одмах по доношењу доставља одлуку о забрани напуштања стана Повереничкој служби, с тим да се опрема за електронски надзор активира одмах после достављања одлуке истој служби ако је донета одлука да се мера кућног притвора извршава уз примену таквог надзора. Приликом контроле спровођења мере повереник сарађује са полицијом или другим надлежним државним органом (члан 17. став 3–6. ЗИВСМ). О кршењу ограничења које је суд окривљеном одредио повереник је дужан да без одлагања обавести суд, полицију и Повереничку службу. Уз то, повереник је дужан да обавештава суд и о другим околностима од значаја за примену електронског надзора (члан 18. ЗИВСМ).

7. 4. Одлучивање о мери

О одређивању мере забране напуштања стана одлучује искључиво суд. У истрази и све до потврђивања оптужнице суд може одредити меру само на предлог јавног

тужиоца, а после потврђивања оптужнице и по службеној дужности (члан 209. став 1. ЗКП). Функционална надлежност за доношење решења о одређивању, продужењу или укидању мере такође зависи од фазе поступка. У току истраге образложено решење доноси судија за претходни поступак. После подигнуте оптужнице, због тежине мере изостављена је могућност да о мери одлучује председник већа, већ ће то чинити искључиво веће, било као веће из члана 21. став 4. ЗКП или судеће веће.⁷²⁶

Када меру није предложио јавни тужилац, а поступак се води за кривично дело за које се гони по службеној дужности, суд ће пре доношења одлуке затражити мишљење јавног тужιοца. Мишљење јавног тужιοца не обавезује суд, али га суд свакако узима у обзир и цени приликом одлучивања. Пропуст суда да затражи мишљење јавног тужιοца када је реч о кривичном делу за које се гоњење предузима по службеној дужности представља повреду одредаба кривичног поступка (ВСК, *Кж. бр. 96/10* од 2. августа 2010). Међутим, у једној одлуци Апелационог суда у Београду изражен је нешто другачији став по овом питању. Према тој одлуци, предлог јавног тужιοца да се окривљеном продужи притвор, који током поступка није мењан, може се тумачити и као мишљење јавног тужιοца када је реч о одређивању мере забране напуштања стана, па су испуњени услови да се другостепеним решењем преиначи првостепено решење тако што се притвор замењује мером забране напуштања стана (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 359/13* од 11. септембра 2013).⁷²⁷

Дилема која се јавља је да ли увек када доноси одлуку, а мера се одређује по службеној дужности, постоји обавеза суда да затражи мишљење тужιοца, било да се ради о одређивању, продужењу или укидању мере, на шта би указивало језичко тумачење те норме.⁷²⁸ Међутим, правилније је тумачити да је суд у обавези да затражи мишљење тужιοца само приликом одређивања мере. Наиме, разумљива је одлука законодавца да обавезе суд да затражи мишљење тужιοца када меру одређује по службеној дужности, али када тужилац није заинтересован за ову меру излишно је да се суд обавезује да приликом даљњег поступања по службеној дужности поново тражи мишљење јавног тужιοца, тим пре што суд није у обавези да затражи мишљење јавног

⁷²⁶ Р. Драгичевић-Дичић (2011), 46.

⁷²⁷ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 84, Београд 2014, 23.

⁷²⁸ Иста дилема јавља се и приликом тумачења мере забране прилажења, састајања или комуникације са одређеним лицем и посеђивања одређених места (члан 198. ЗКП) и забране напуштања боравишта (члан 200. ЗКП). Да бисмо избегли понављање, проблем ћемо изложити само на овом месту.

тужиоца када продужава меру, нити у случају када је мера одређена на предлог тужиоца.

Мера забране напуштања стана може се изрећи било као замена раније изреченом притвору, било иницијално. У решењу којим одређује ову меру суд је у обавези да упозори окривљеног да се према њему може одредити притвор, као тежа мера, уколико прекрши изречену забрану напуштања стана у којем борави (члан 209. став 3. ЗКП).

Ова мера може трајати док за тим постоји потреба, а најдуже до правоснажности пресуде, односно до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе (члан 209. став 4. ЗКП). То може бити затвор, али и упућивање на издржавање других заводских санкција, као што су мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи. Поред тога што је максимално трајање притвора опредељено на период до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције, забрана напуштања стана не може се одредити након правоснажности пресуде, а пре ступања окривљеног на издржавање кривичне санкције, јер је кривични поступак правоснажно окончан, те одређивање мере не би имало за сврху обезбеђивање присуства окривљеног у кривичном поступку, већ би се претворило у меру обезбеђења извршења кривичне санкције, што је предмет извршног поступка. У том смислу, у једној одлуци Апелационог суда у Новом Саду са правом је заузет став да замена блаже мере – мере забране напуштања стана – строжом мером притвора након правоснажности пресуде не би било оправдано јер се у конкретном случају ради о кривичном поступку који је правоснажно окончан, па у тој процесној ситуацији, када окривљени има статус осуђеног лица, не постоји законска могућност да се према њему одређује строжа мера (АСНС, *Кж.2 бр. 263/14* од 13. фебруара 2014. године).

Суд је дужан да и без предлога странака, по службеној дужности, свака три месеца испитује да ли је даље трајање мере оправдано. Овде се, као и код мера забране прилажења, састајања или комуникације са одређеним лицем и посећивања одређених места и забране напуштања боравишта, јавља питање сврсисходности контроле мере након доношења првостепене пресуде када таква обавеза већ не постоји у погледу притвора, те стога и овде стоји предлог *de lege ferenda* да се обавезна контрола мере ограничи на период до доношења првостепене пресуде.

О мери забране напуштања стана суд одлучује образложеним решењем. Када суд одлучује о продужењу мере забране напуштања стана уз електронски надзор, није довољно да у решењу наведе да чињенице које је утврдио нису таквог степена и интензитета да би оправдале примену строже мере – мере притвора – већ мора и да образложи зашто су те исте околности таквог карактера да би оправдале продужење мере забране напуштања стана (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 439/12* од 24. октобра 2012).⁷²⁹

Против решења којим се одређује, продужава или укида мера странке и бранилац могу изјавити жалбу. Јавни тужилац може изјавити жалбу и против решења којим је одбијен предлог за одређивање мере. Жалба ни у ком случају не задржава извршење решења. Уколико је жалба изјављена против решења судије за претходни поступак, о њој одлучује веће из члана 21. став 4. ЗКП, а о жалби на решење већа одлучује другостепени суд.

8. ПРИТВОР

Притвор је најтежа мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка.⁷³⁰ Овом мером се највише задире у права и слободе окривљеног.⁷³¹ Уопште узев, деликатност притвора огледа се у могућности репресивног деловања према могућем учиниоцу кривичног дела, па и невиној особи.⁷³² С друге стране, то је најделотворнија мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка.⁷³³ Притвор се састоји ограничавању слободе кретања и наметању прописаних услова живљења притвореном лицу за одређено време.⁷³⁴ Наше процесно законодавство не познаје више обавезан притвор,⁷³⁵ већ је ова

⁷²⁹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 84, Београд 2014, 24.

⁷³⁰ Милена Инић Дрецун, „Облигаторан – ex lege притвор“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/03, Београд 2003, 51.

⁷³¹ Marvin Comisky, *Basic criminal procedure*, Committee on Continuing Legal Education, California 1958, 142.

⁷³² Никола Мемедовић, „Мере лишења слободе у кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/06, Београд 2006, 825.

⁷³³ Jose Luis Diez-Ripollsa, Cristina Guerra-Prez, „Pre-trial Detention in Spain“, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 18/ 2010, 369.

⁷³⁴ Станко Бејатовић, „Притвор у југословенском кривичном процесном праву и предстојеће измене Закона о кривичном поступку“, *Актуелна питања југословенског казненог законодавства*, Савез удружења за кривично право и криминологију Југославије, Београд 1990, 111.

мера искључиво факултативног карактера,⁷³⁵ што значи да ће се одредити само када се испуне законски услови за то.

Законик предвиђа да се притвор може одредити само под условима које предвиђа Законик о кривичном поступку, а услов је и да се иста сврха не може остварити другом мером (члан 210. став 1. ЗКП). Без обзира на то што Законик прописује да се притвор може одредити само под условима превиђеним ЗКП, у појединим случајевима притвор је могуће одредити и према одредбама других законских прописа, као што је случај са притвором према малолетницима, екстрадиционим притвором и сл. У погледу другог услова, истицање да се притвор може одредити само уколико се другом мером не може остварити иста сврха представља у извесном смислу понављање одредбе члана 189. став 1. ЗКП, јер се и у том члану изричито наводи да ће орган поступка водити рачуна да се не примењује тежа мера ако се иста сврха може постићи блажом мером.

Као што је већ наведено, Устав предвиђа и поједина ограничења у погледу примене овог кривичнопроцесног института. Реч је о имунитету за народне посланике, председника Републике, председника и чланове Владе, судије Уставног суда, заштитника грађана, судије, чланове Високог савета судства, јавне тужиоце и њихове заменике и чланове Државног већа тужилаца. Поред уставних ограничења, један вид имунитета у односу на притварање установљен је и према јавним бележницима. Не упуштајући се у дискусију да ли је ова одредба закона уставна или не, запазићемо да Закон о јавним бележницима⁷³⁷ прописује да јавни бележник не може без претходне дозволе већа вишег суда на чијем подручју се води поступак бити притворен у кривичном поступку који је покренут против њега због сумње да је учинио кривично дело у вези са обављањем делатности јавног бележника (члан 60. ЗЈБ).

Поред тога што је од великог значаја за вођење кривичног поступка, према ставу судске праксе постоје поступци у којима се притвор не може одредити. Окружни суд у Ваљеву је заузео став да се у поступку за опозив условне осуде притвор не може одредити (ОСВ, *Кв. бр. 114/02* од 12. јула 2002).

⁷³⁵ Обавезан притвор, је био притвор који се одређивао увек када би се покренуо поступак за кривична дела за која је била прописана смртна казна. О томе, види у историјском делу.

⁷³⁶ М. Шкулић (2007), 583.

⁷³⁷ Закон о јавним бележницима – ЗЈБ, *Службени гласник РС*, бр. 31/11, 85/12, 19/13, 55/14, 93/14, 121/14 и 6/15.

С обзиром на то да је притвор најтежа мера за окривљеног, Законик прописује дужност свих органа који учествују у кривичном поступку и органа који им пружају правну помоћ да трајање притвора сведу на најкраће неопходно време и да поступају са нарочитом хитношћу ако се окривљени налази у притвору (члан 210. став 2. ЗКП). Поступање с нарочитом хитношћу огледа се у прекоредном заказивању процесних радњи у предметима у којима је одређен притвор, као и у посебном старању о ефикасном одвијању поступка у овим предметима. Ову обавезу законодавац установљава према свим органима који учествују у кривичном поступку, а то су у првом реду судови, полиција и тужилаштво, али и сви други органи, укључујући и оне који им пружају правну помоћ.

Дужност свих органа који учествују у кривичном поступку да трајање притвора сведу на најкраће неопходно време не може се ценити *in abstracto*, већ у сваком конкретном случају. Ова оцена условљена је различитим елементима од значаја за вођење кривичног поступка, који се тичу броја окривљених, броја радњи извршења кривичних дела, количине и врсте доказа итд., па се временска одредба „најкраће неопходно време“ мора посматрати у контексту сложености сваког конкретног поступка и не може се сводити на субјективну оцену одбране о дужини трајања приговора (АСБ, *Кж2 По1. бр. 188/10* од 28. јула 2010).⁷³⁸

Разумљива последица чињенице да је притвор најтежа мера јесте и законска одредба која прописује да се у току целог поступка притвор мора укинути чим престану разлози на основу којих је био одређен (члан 210. став 3. ЗКП). Ова законска одредба представља даљу разраду обавезе замене теже мере блажом уколико се другом може постићи иста сврха, како је то предвиђено чланом 189. став 1. ЗКП. Практични аспект обавезе укидања притвора огледа се у ставу судске праксе да разлози због којих је притвор одређен протеком времена губе на значају и тежини (АСБ, *Кж. 2 По1 бр. 366/13* од 12. септембра 2013).⁷³⁹

Поред тога што представља једну од мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, притвор може имати и различит значај за ток

⁷³⁸ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

⁷³⁹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 84, Београд 2014, 25.

поступка. Тако се у скраћеном поступку, уколико је притвор одређен пре подношења оптужног предлога, доношењем решења о одређивању притвора сматра да је кривични поступак покренут (члан 7. т. 3. ЗКП). Затим, чињеница да је окривљени у притвору представља разлог за хитно поступање органа поступка (члан 14. став 2. ЗКП). Притвор представља један од разлога за обавезну одбрану (члан 74. т. 3. ЗКП). Извршење одлуке суда о притварању може представљати основ да јавни тужилац или овлашћена службена лица полиције могу без наредбе суда ући у стан и друге просторије и без присуства сведока предузети претресање стана и других просторија или лица која се ту затекну (члан 158. став 1. т. 4. ЗКП). И на крају притвор представља основ за доношење наредбе о издавању потернице (члан 598. ЗКП).

Треба напоменути и да је притвор мера која је од значаја и за друге друштвене односе, а не само оне који произилазе из кривичног поступка. Јавни тужилац и заменик јавног тужиоца удаљују се са функције кад им је одређен притвор (члан 58. ЗЈТ)⁷⁴⁰ и удаљење траје све до укидања притвора (члан 61. ЗЈТ), а иста је ситуација и са судијама (чланови 14. и 16. ЗоС).⁷⁴¹ Поред носилаца јавнотужилачких и судијских функција и остали запослени којима је одређен притвор удаљују се са рада од првог дана притвора, све док притвор траје (члан 166. ЗР),⁷⁴² с тим да запосленом припада накнада зараде у висини једне четвртине, а ако издржава породицу у висини једне трећине основне зараде. Ова накнада исплаћује се на терет органа који је одредио притвор (члан 168. ЗР). О стављању окривљеног у притвор суд је дужан да у року од три дана од доношења одлуке обавести, по службеној дужности, орган или послодавца код кога је окривљени запослен (члан 10. став 4. ЗКП). Затим, за време трајања притвора обуставља се исплата новчане накнаде по основу незапослености (члан 75. ЗЗОСН)⁷⁴³ итд.

С обзиром на све аспекте које притвор има на различите сфере друштвеног живота, разумљиво је зашто ЗКП притвору поклања далеко већу пажњу него другим

⁷⁴⁰ Закон о јавном тужилаштву – ЗЈТ, *Службени гласник РС*, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 78/11, 101/11, 38/12 (Одлука Уставног суда), 121/12, 101/13, 111/14 (Одлука Уставног суда) и 117/14.

⁷⁴¹ Закон о судијама – ЗоС, *Службени гласник РС*, бр. 116/08, 58/09 (Одлука Уставног суда), 104/09, 101/10, 8/12 (Одлука Уставног суда), 121/12, 124/12 (Одлука Уставног суда), 101/13, 111/14 (Одлука Уставног суда), 117/14, 40/15 и 63/15 (Одлука Уставног суда).

⁷⁴² Закон о раду – ЗР, *Службени гласник РС*, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13 и 75/14.

⁷⁴³ Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености – ЗЗОСН, *Службени гласник РС*, бр. 36/09, 88/10 и 38/15.

мерама за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка. Овај процесноправни институт може се разматрати из четири угла, а то су: разлози за одређивање и поступак, поступање са притвореницима, остваривање права лица неосновано лишених слободе и друге мере које се састоје у лишењу слободе (тзв. квазипритвори).

8. 1. Поступак и разлози за одређивање

У оквиру овог дела биће разматране основне одребе везане за притвор, а то су: разлози за одређивање притвора, одлуке које се доносе у вези с притвором и поступци за одређивање, продужење и укидање притвора.

8. 1. 1. Разлози за одређивање притвора

Да би се одредио притвор морају да буду испуњени законски разлози за његово одређивање. Њих има више и Законик их изричито прописује. Поред основане сумње, као основне претпоставке, да би се могао одредити притвор мора да постоји и још један од алтернативно постављених основа (члан 211. ЗКП), а то су:

- 1) опасност од бекства,
- 2) колузиона опасност,
- 3) опасност од понављања дела и
- 4) узнемирење јавности.

Поред наведених, постоје и посебни основи за одређивање притвора у скраћеном поступку, поступку за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења и екстрадиционим поступку.

Разлози за одређивање притвора могу се поделити према различитим критеријумима – у теорији може се запазити схватање према којем се врши подела на

материјалне и процесне. Материјални разлог је јединствен и састоји се у постојању основане сумње да је одређено лице извршило кривично дело. Процесних разлога има више и увек су алтернативно одређени.⁷⁴⁴

8. 1. 1. 1. Основана сумња

Први и основни услов да би се уопште могао одредити притвор јесте постојање основане сумње да је окривљени учинио кривично дело које му се ставља на терет. То је *conditio sine qua non* за законитост одређивања притвора. Зато суд, када у било којој прилици одлучује о притвору, првенствено испитује постојање основане сумње да је притворено лице учинило кривично дело.⁷⁴⁵ Поред тога што је тај услов неопходан, сам по себи није довољан. Поред њега мора да постоји још један од алтернативно постављених основа.⁷⁴⁶

У правој теорији постоји више различитих схватања појма основане сумње. Сва она се могу груписати у неколико скупина:⁷⁴⁷

- дефинисање сумње према степену извесности – основана сумња постоји уколико постоји већи степен извесности⁷⁴⁸ у односу на основе сумње и обичну сумњу;⁷⁴⁹

- дефинисање сумње према степену вероватноће – основана сумња постоји ако постоји већи степен вероватноће да је учињено кривично дело него код основа сумње и обичне сумње;⁷⁵⁰

- дефинисање према озбиљности индиција – основана сумња постоји ако се ради о озбиљним индицијама да је учињено кривично дело;⁷⁵¹

- дефинисање према чињеницама и околностима које оправдавају сумњу (ВСС, *Кж бр. 205/68*);⁷⁵²

⁷⁴⁴ И. Стојанов, 258.

⁷⁴⁵ Војислав Кнежевић, „Дилеме везане за разлоге притвора и критички осврт на нека законска решења“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/96, Београд 1996, 118.

⁷⁴⁶ М. Грубач, Т. Васиљевић (2014), 328.

⁷⁴⁷ Ђорђе Лазин, „Забрана самовољног лишења слободе“, *Правни живот*, бр. 9/96, Београд 1996, 402.

⁷⁴⁸ Треба напоменути да се овде појам извесности не користи као што га третира ЗКП.

⁷⁴⁹ В. Панта Марина, *Коментар на законот за кривичната постапка*, Култура, Скопје 1978, 153; Б. Петрић (1982), 440.

⁷⁵⁰ В. Мато Јеремић, *Закон о кривичном поступку*, Народне новине, Загреб 1981, 146.

⁷⁵¹ В. Шпиро Вуковић, *Закон о кривичном поступку, са објашњењима и судском праксом*, Савремена администрација, Београд 1981, 126; Т. Васиљевић (1957), 199.

⁷⁵² Наведено према: Ђ. Лазин (1996), 402.

- дефинисање према постојању доказа – основана сумња постоји ако за то постоје одређени докази;⁷⁵³

- дефинисање према јачини доказа – основана сумња постоји ако постоје довољно јаки докази за њу (ССЈ, *Кж бр. 13/61* и *Кж бр. 46/63*);⁷⁵⁴

- дефинисање према еквиваленту – основана сумња постоји уколико је могућност да је окривљени учинио кривично дело већа од могућности да то није учинио или једнака њој.⁷⁵⁵

Поред тога што све дефиниције основане сумње имају своје разлоге за и против, најприхватљивија је дефиниција коју даје Законик. Према тим одредбама, основана сумња дефинише се као скуп чињеница које непосредно указују да је одређено лице учинило кривично дело (члан 2. став 1. тачка 18. ЗКП). Законик познаје различите степене сумње, као што су: основ сумње, основана сумња, оправдана сумња и извесност. За покретање истраге неопходно је постојање основа сумње да је неко лице учинило кривично дело (члан 295. ЗКП), тако да је за одређивање притвора потребан већи степен сумње него за покретање истраге. Када је реч о истрази, треба имати у виду и да је суд у овој фази поступка први пут у могућности да цени квалитет сумње управо приликом одлучивања о одређивању притвора стога што је тужилац тај који одлучује о покретању истраге, а суд нема могућност преиспитивања основаности наредбе о спровођењу истраге. Зато суд приликом одређивања притвора први пут мора да утврди постојање основане сумње.

Ситуација је другачија када је у питању одређивање или продужење притвора након потврђивања оптужнице. На седници Посебног одељења за организовани криминал и Посебног одељења за ратне злочине Вишег суда у Београду заузето је правно схватање да у образложење решења о продужењу притвора после потврђивања оптужнице треба унети податак да се ради о оправданој сумњи (која у себи, према члану 2. ст. 1. т. 19, садржи и основану сумњу из чл. 211. ст. 1. ЗКП), јер је након потврђивања оптужнице основана сумња (која је иначе минимум да би притвор уопште могао бити одређен) прерасла у оправдану (*Правно схватање заузето на заједничкој седници Посебног одељења за организовани криминал и Посебног одељења за ратне*

⁷⁵³ B. Vladimir Bayer, *Jugoslovensko krivično pravo, knjiga I*, Informatika, Zagreb 1980, 112; 3. Јекић (2003), 144.

⁷⁵⁴ Наведено према: Ђ. Лазин (1996), 402.

⁷⁵⁵ *Ibid*, 403.

злочине Вишег суда у Београду од 6. марта 2012. године).⁷⁵⁶

Постојање основане сумње Законик у потпуности третира као услов за одређивање притвора, за разлику од претходних законодавстава, где је утврђивање основане сумње приликом одлучивања о притвору било више декларативног карактера и углавном се сводило на констатовање постојања одређеног акта на основу којег се води поступак. У том смислу, у једној одлуци суда о продужењу притвора указано је да се жалбом којом се оспорава постојање основане сумње да је окривљени извршио кривично дело наводима да оптужница није стала на правну снагу не може успешно побијати одлука о притвору, будући да основана сумња произлази из саме чињенице да је против окривљеног донето решење о спровођењу истраге и да је истрага дала довољно доказа за подизање оптужнице (АСБ, *Кж. бр. 2548/10* од 25. јуна 2010).⁷⁵⁷ За разлику од овог концепта, према позитивном законодавном решењу суд не само да је дужан да утврди постојање основане сумње приликом одлучивања о притвору већ уколико приликом контроле притвора након потврђене оптужнице утврди да нема основане сумње и због тога притвор укине, има овлашћење и да испита оптужницу у погледу постојања основа за сумњу (члан 216. став 4. ЗКП). Основи за сумњу овде представљају генерички појам, који обухвата различите степене сумње у току поступка и не би га требало мешати с термином *основ сумње* (члан 2. став 1. тачка 17). По природи ствари, имајући на уму да је реч о преиспитивању притвора након потврде оптужнице, овде ће бити речи о евентуалном преиспитивању оправдане сумње, али није искључено да веће нађе да нема чак ни основане сумње да је одређено лице извршилац кривичног дела.⁷⁵⁸ Поред тога што суд има овлашћење да се приликом контроле притвора бави постојањем одређеног степена сумње, не може се бавити и финалном мериторном оценом да ли је доказано постојање извесности да је учињено кривично дело, јер тиме може да се бави само претресно веће приликом доношења пресуде.

Поред тога што Закоником није изричито предвиђено, ипак постоје случајеви када се суд не може бавити утврђивањем да ли постоји основана сумња приликом одређивања или контроле притвора, а то су све оне ситуације у којима се одлучује о

⁷⁵⁶ Наведено према: В. Вучинић, А. Трешњев (2014), 280.

⁷⁵⁷ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁷⁵⁸ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 546.

притвору након доношења првостепене пресуде. Наиме, доношењем првостепене пресуде утврђено је постојање извесности да је кривично дело учињено, па би било несхватљиво да суд приликом одлучивања о притвору или о жалби на решење о притвору утврди да нема основане сумње да је дело учињено. У том смислу, сматрамо да се ни не може првостепено решење нападати жалбом због непостојања основане сумње. Тако се и Врховни суд у једној одлуци изјаснио да када је неправоснажном пресудом окривљени оглашен кривим због кривичног дела убиства и решењем му продужен притвор, тада су у жалби на решење о продужењу притвора неосновани наводи браниоца окривљеног да је окривљени поступао у нужној одбрани, јер основаност и законитост пресуде нису предмет тог жалбеног поступка (ВСС, *Кж.2 бр 1546/06* од 12. септембра 2006).⁷⁵⁹

Како се решење о притвору може побијати због постојања основане сумње, разумљив је став Апелационог суда да окривљени који се налази у притвору мора да приликом пријема решења о продужењу притвора, након подизања оптужнице, зна шта му се оптужницом ставља на терет (АСБ, *Кж2. бр. 3983/10* од 20. октобра 2010).⁷⁶⁰

8. 1. 1. 2. Опасност од бекства

Основ за одређивање притвора предвиђен чланом 211. ст. 1. т. 1. ЗКП суштински се своди на опасност од бекства окривљеног. Као примере који указују на опасност од бекства законодавац најпре наводи: случајеве када се окривљени крије, или када се не може утврдити његова истовестност, или када у својству оптуженог очигледно избегава да дође на главни претрес, да би на крају дао општу формулацију да постоје и друге околности које указују на опасност од бекства, у шта убраја све друге ненаведене околности које могу да указују на опасност од бекства.

Први пример који законодавац наводи као опасност од бекства јесте скривање. То није карактеристичан вид бекства, јер је скривање везано за статично понашање окривљеног. Оно подразумева мировање на неком притајеном месту, за разлику од

⁷⁵⁹ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

⁷⁶⁰ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

бекства, које је динамично⁷⁶¹ и везује се за одлазак у непознатом правцу. Но, и поред тога не може се порећи да је скривање саставни део сваког бекства.

Утврђивање идентитета окривљеног је од великог значаја за вођење кривичног поступка. По правилу орган поступка без потешкоћа утврди идентитет, али постоје случајеви када је за то потребно извесно време. Како се не би десило да окривљени побегне док орган поступка утврђује његов идентитет, законодавац је одредио да се према њему може одредити притвор који ће трајати док му се не утврди идентитет. При томе мора се имати на уму да је за одређивање притвора неопходно постојање основане сумње да је то лице учинило кривично дело. То значи да се по овом основу не може одредити притвор уколико постоји лице за које сумњамо да је окривљени, већ напротив, притвор се може одредити само уколико се сумња да је одређено лице учинилац кривичног дела, само се не зна његов идентитет.

Очигледно избегавање да се дође на главни претрес од стране окривљеног не представља типично бекство, већ одређени вид опструкције кривичног поступка. У овом случају окривљени се не крије, нити одлази у непознатом правцу – он је све време ту, на познатој адреси, само се не одазива на позиве суда или на други начин неодазивањем на позиве опструира поступак. Ово је у првом реду фактичко питање и на суду је да у сваком конкретном случају оцени да ли неодазивање на позив суда представља радњу избегавања да се дође на главни претрес.⁷⁶² Одређивање притвора по овом основу никако не сме да поприми облик кажњавања окривљеног због недоласка на претходне главне претресе, већ искључиво мора да буде у функцији обезбеђења његовог доласка на будуће главне претресе.

Под другим околностима које указују на опасност од бекства треба подразумевати све околности које указују да би окривљени могао отићи у непознатом правцу. Под тим треба подразумевати одлазак окривљеног у циљу онемогућања вођења кривичног поступка. Сваки други одлазак у непознатом правцу који би био кратког трајања, па макар и у циљу вршења кривичног дела, не би представљао овај основ за одређивање притвора.

⁷⁶¹ Милан Шкулић, „Разлози за притвор у кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/11, Београд 2011, 730.

⁷⁶² Драган Мирковић, „Притвор као мера коју одређује ванрасправно веће“, *Билтен Округног суда у Београду*, бр. 52, Београд 2000, 40.

Апстрактно посматрано, у свим случајевима када неко лице учини кривично дело и према њему отпочне кривични поступак постоји опасност од бекства, јер му прети казна, коју свакако жели да избегне.⁷⁶³ Међутим, ни теорија ни пракса не прихватају став да је апстрактна опасност од бекства довољна да би се окривљеном одредио притвор. У том случају би се услов за одређивање притвора практично свео на оцену основане сумње да је окривљени учинио кривично дело јер би у сваком случају постојала опасност од бекства. Судска пракса стоји на истом становишту, па се у једној одлуци Апелационог суда у Београду наводи да приликом одлучивања о притвору суд мора да цени да ли постоје конкретне, а не апстрактне околности које указују на опасност од бекства (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 339/12* од 7. августа 2012). Те околности могу се састојати у понашању окривљеног пре или после учињеног кривичног дела или након покретања кривичног поступка.⁷⁶⁴ Оне су најразличитије, а судска пракса обилује оваквим примерима.

Апелациони суд у Београду се изјашњавао о томе које чињенице суд мора да утврђује приликом оцене опасности од бекства, па тако опасност од бекства треба проценити у светлу чињеница које се односе на карактер лица, његов морал, дом, запослење, средства, везаност за породицу и све врсте везаности са земљом, док очекивање тешке казне може бити релевантна, али не и одлучујућа околност приликом доношења одлуке (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 348/12* од 13. августа 2012). Но, и поред покушаја у судској пракси да се утврде смернице којима се судови морају руководити, постојање опасности од бекства фактичко је питање и мора се утврдити у сваком конкретном случају.

Како овај основ за одређивање притвора у Законику суштински није измењен у односу на ранија законска решења, то се у тумачењу ове законске одредбе може преузети и богата судска пракса.⁷⁶⁵ Она даје одговоре како на питање шта представља опасност од бекства, тако и на питање шта не представља опасност од бекства.

С обзиром на обимну судску праксу овом приликом указаћемо само на неке

⁷⁶³ Б. Петрић (1982), 462.

⁷⁶⁴ Хајрија Сјерчић Чолић *et alia*, *Коментари закона о кривичном/казненом поступку у Босни и Херцеговини*, Савет Европе, Сарајево 2005, 417.

⁷⁶⁵ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 527.

најкарактеристичније одлуке. **Постојање опасности од бекства судови су препознавали у ситуацијама :**

- када окривљени није поштовао забрану да без одобрења напусти место боравишта и наредбу да се на сваких 15 дана јавља суду, а од стране полиције није могао бити пронађен на датој адреси (ОСБ, *Кж. бр. 771/05* од 22. марта 2005);⁷⁶⁶

- када је окривљени лице с пријављеним боравиштем на адреси стана који је продало, а ново боравиште није пријавило и непријављено борави у другим местима, при чему је након извршења дела било у бекству (ОСБ, *Кж. бр. 2440/96* од 24. децембра 1996);⁷⁶⁷

- када је окривљени осуђен у одсуству на безусловну казну затвора (ВСС, *Кж. 2 бр. 1974/04*, од 13. децембра 2004);⁷⁶⁸

- када је окривљеном стављено на терет да је деловао у оквиру организоване криминалне групе, у којој је имао задатак да направи и реализује план бекства њених припадника, да им прибави лажна документа за прелаз границе и скривање, те да за њих организује прелаз државне границе (АСБ, *Кж.2.По.1.бр. 54/11* од 11. марта 2011);⁷⁶⁹

- када је окривљени склон промени идентитета, јер је званично већ мењао личне податке (име и презиме), при чему је имао и непријављено боравиште (АСБ, *Кж2 По1 бр. 320/13* од 8. августа 2013);

- када он непријављено живи на адреси где је бесправно усељен (ОСБ, *Кж. бр. 2394/06* од 13. септембра 2006);⁷⁷⁰

- када је покушао да напусти земљу (ОСБ, *Кж. бр. 88/02* од 22. јануара 2002);⁷⁷¹

⁷⁶⁶ Наведено према: *Билтен Округног суда у Београду*, бр. 67, Београд 2005, 91.

⁷⁶⁷ Наведено према: И. Симић (1998), 217.

⁷⁶⁸ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

⁷⁶⁹ Наведено према: А. Трешњев (2013), 191.

⁷⁷⁰ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2008), 278.

⁷⁷¹ Наведено према: И. Симић (2002), 241.

- када је окривљени странац који је у Србију побегао са намером да одатле илегално пређе у неку од земаља Европске уније (ВСС, *Кж.2 бр. 430/09* од 23. фебруара 2009);⁷⁷²

- када има боравиште у луна парку који се стално сели (ДОСБ, *Кв. бр. 3242/02* од 12. новембра 2002);⁷⁷³

- када нема личну карту и пријављено пребивалиште, а живи у прихватилишту (ОСБ, *Кж. бр. 3118/06* од 15. новембра 2006);⁷⁷⁴

- када је окривљени после извршеног убиства побегао с лица места (ВСС, *Кж. бр. 173/04* од 4. фебруара 2004).⁷⁷⁵ Супротан став по питању бекства након извршеног кривичног дела, код којег се наводи да ова околност сама по себи не указује на опасност од бекства, налазимо у одлуци Врховног суда Србије (ВСС, *Кж2. бр. 95/09* од 15. јануара 2009; слично и ВСС, *Кж. бр. 3144/08* од 16. децембра 2008);

- када је окривљени непријављен живео у Новом Саду код пријатељице, при чему његова мајка живи у Румунији, а брат у Либану, где је и он боравио (ВСС, *Кж2. бр. 1333/05* од 11. августа 2005);⁷⁷⁶

- када је окривљени страни држављанин с фалсификованим исправама (ВСС, *Кж. бр. 13/05* од 6. јануара 2005);⁷⁷⁷

- када се приликом легитимисања од стране полиције није представио својим правим именом и презименом, као и када је на увид дао личну карту на име другог лица (ОСБ, *Кж. бр. 394/03* од 14. фебруара 2003);⁷⁷⁸

- када је окривљени држављанин СЦГ и Републике Француске који има

⁷⁷² Наведено према: *Билтен судске праксе Окружног суда у Краљеву*, бр. 1/09, Краљево 2009, 49.

⁷⁷³ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2004), 211.

⁷⁷⁴ Наведено према: Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2008), 280.

⁷⁷⁵ Наведено према: Илија Симић, Александар Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, седма књига*, Службени гласник, Београд 2006, 257.

⁷⁷⁶ Наведено према: *Ibid*, 256.

⁷⁷⁷ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2005), 236.

⁷⁷⁸ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2004), 212.

пребивалиште у Паризу, али не и на територији СЦГ (ВСС, *Кж. бр. 377/04* од 11. марта 2004);⁷⁷⁹

- када је окривљени лице у погледу којег у списима предмета постоје подаци о четири адресе (ОСБ, *Кж. бр. 2289/00* од 28. децембра 2000),⁷⁸⁰ односно које је у току поступка дало суду три различите адресе боравишта, а да ни на једној није могло бити пронађено (ВСС, *Кж. бр. 1938/03* од 25. новембра 2003);⁷⁸¹

- када је он лице које нема пребивалиште у СРЈ и избеглица је без решеног егзистенцијалног статуса (ВСС, *Кж. бр. 361/00* од 30. јуна 2000);

- када је окривљени по другом предмету био у притвору који је одређен и продужаван због тога што се налазио у бекству и није био доступан државним органима, које није обавештавао о промени адресе, иако је знао да се против њега води кривични поступак, при чему је лишен слободе тек након готово годину дана (АСБ, *Кж. бр. 1354/10* од 1. априла 2010);

- када је окривљеном, који је страни држављанин, раније био дат отказ боравка од стране МУП-а са забраном уласка у земљу (ОСБ, *Кж. бр. 200/02* од 7. фебруара 2002);⁷⁸²

- када је окривљени низ година боравио у Холандији, због чега раније казне затвора за истоврсна кривична дела услед застаревања није издржао, при чему је у иностранству засновао породицу са страном држављанком (ОСБ, *Кж. бр. 870/05* од 30. марта 2005);⁷⁸³

- када окривљени често мења адресу становања, као и када је поднео захтев за добијање визе за одлазак код супруге у Швајцарску (ОСБ, *Кж. бр. 1296/05* од 19. маја 2005);⁷⁸⁴

⁷⁷⁹ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2006), 257.

⁷⁸⁰ Наведено према: И. Симић (2002), 244.

⁷⁸¹ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2004), 212.

⁷⁸² Наведено према: И. Симић (2002), 243.

⁷⁸³ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2005), 236.

⁷⁸⁴ Наведено према: *Ibid*, 237.

- када окривљени три године после доношења решења о одређивању притвора буде притворен у Италији и отуда екстрадиран нашим властима (ОСБ, *Кж. бр. 3520/03* од 1. децембра 2003);⁷⁸⁵

- када је он у време лишења слободе користио фалсификовану личну карту другог лица са сопственом фотографијом (ОСБ, *Кв. бр. 1330/06* од 23. марта 2006),⁷⁸⁶ чак и у ситуацији када је фалсификат предмет конкретног поступка (ОСБ, *бр. Кж. 1936/05* од 21. јула 2005);⁷⁸⁷

- када је окривљени страни држављанин који нема пребивалиште или боравиште у Републици Србији, нарочито ако поседује држављанство државе с којом Србија нема потписан уговор о пружању правне помоћи (ОСС, *Кв. бр. 212/07* од 19. октобра 2007), односно страни држављанин који непријављено борави у Републици Србији у бараци без ознаке улице и броја (ОСБ, *Кж. бр. 4689/09* од 30. децембра 2009);

- када је он без сталних радних обавеза, до сада осуђиван више пута и када је са издржавања казне затвора побегао, при чему се против њега води кривични поступак због кривичног дела за које је предвиђена казна затвора преко десет година (ВСС, *Кж2. бр. 1228/05* од 25. јула 2005);

- када је окривљени после саобраћајне незгоде у којој је повредио пешака напустио лице места без заустављања, при чему не станује на адреси на којој је пријављен (ОСБ, *Кж. бр. 1522/00* од 4. септембра 2000);⁷⁸⁸

- када је безуспешно потраживан од припадника МУП-а због сумње да је извршио више кривичних дела (ОСБ, *Кж. бр. 1038/01* од 29. јуна 2001);⁷⁸⁹

- када је окривљени лице које ни на који начин није везано за место пребивалишта или боравишта (АСБ, *Кж. бр. 2668/10* од 4. фебруара 2010). Донекле различит став о овом питању налазимо у одлуци Врховног суда Србије где се наводи да

⁷⁸⁵ Наведено према: *Ibid*, 235.

⁷⁸⁶ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2008), 278.

⁷⁸⁷ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2006), 256.

⁷⁸⁸ Наведено према: И. Симић (2000), 237.

⁷⁸⁹ Наведено према: И. Симић (2002), 242.

чињеница да је окривљени незапослен, неожењен, као и тежина извршеног кривичног дела и висина законом запређене казне нису разлози за продужење притвора позивањем на овај основ (ВСС, *Кж. бр. 2205/03* од 5. јануара 2004);

- када је он лице које поседује кућу на територији АП Косово и Метохија и документа УНМНИК администрације која користи када је на територији АП Косово и Метохија, јер би одласком на територију ове Аутономне покрајине постао недоступан државним органима Републике Србије (ВСК, *Кв. бр. 31/11* од 1. фебруара 2011);

- када је према извештају полиције склон скитничењу (ОСБ, *Кж. бр. 244/02* од 18. децембра 2002);⁷⁹⁰

- када је лице од којег је одузета већа количина фалсификованих путних исправа и других личних докумената издатих како од домаћих државних органа, тако и од државних органа других европских земаља (ОСБ, *Кж. бр. 880/02* од 8. маја 2002);⁷⁹¹

- када је окривљени лице за којим се трагало 17 година по расписаној потерници (ОСБ, *Кж. бр. 1871/03* од 18. јуна 2003);⁷⁹²

- када је окривљени напустио место пребивалишта и сакрио се у непознатом селу у унутрашњости, без обзира на то што је овако поступио притиснут моралном осудом околине након што је догађај за који му се суди објављен у дневној штампи (ОСБ, *Кж. бр. 1985/05* од 26. јула 2005);

- када се посвађао са оцем и променио место боравишта, па ново није пријавио (ОСБ, *Кж. бр. 508/02* од 15. марта 2002);⁷⁹³

- када је окривљени лице које се налази у бекству са издржавања казне затвора по другој пресуди (ОСБ, *Кж. бр. 2568/02* од 17. децембра 2002);⁷⁹⁴

⁷⁹⁰ Наведено према: *Ibid*, 240.

⁷⁹¹ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2004), 212.

⁷⁹² Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2005), 236.

⁷⁹³ Наведено према: И. Симић (2002), 241.

⁷⁹⁴ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2004), 212.

Приликом продужавања притвора, као опасности да ће се окривљени крити, суд ће ценити и чињеницу када је према окривљеном одређен притвор и после колико времена је лишен слободе (ОСБ, *Кж. бр. 156/02* од 30. јануара 2002).⁷⁹⁵

Судска пракса обилује и ставовима **када судови нису налазили да постоји опасност од бекства**. То су случајеви:

- када је суду позната адреса на којој лице непријављено борави, без обзира на то што окривљени не станује на адреси на којој има пријављено пребивалиште (АСБ, *Кж2. бр. 1411/11* од 29. априла 2011);⁷⁹⁶

- када постоји могућност преласка границе Републике Србије са Републиком Црном Гором, без пасоша, само уз личну карту, имајући у виду да је реч о погодности која је последица одлуке надлежних државних органа и коју могу да користе сви грађани Републике Србије, па и окривљени, при чему се не ради се о личном праву или својству окривљеног које би само за себе могло указивати на опасност од бекства (АСБ, *Кж2. бр. 2673/10* од 2. јула 2010);⁷⁹⁷

- када се окривљени након извршења кривичног дела убиства у покушају, напуштања лица места и ноћења код другова, сутрадан јавио полицији, где је признао извршење кривичног дела и показао нож којим је повредио оштећеног (ВСС, *Кж2. бр. 1667/03* од 10. октобра 2003);⁷⁹⁸

- када окривљени живи стално у породичном домаћинству с бабом и запослен је, без обзира на то што је неожењен и тиме без породичних обавеза (ВСС, *Кж. бр. 1073/02* од 9. октобра 2002), односно када се окривљени пре извршења кривичног дела вратио из иностранства, где је боравио на привременом раду дуже време, па живи у породичном домаћинству с родитељима (ВСС, *Кж. бр. 1284/04* од 16. августа 2004);

- када се окривљени већ налази на издржавању казне затвора (ВСН, *Кв бр.*

⁷⁹⁵ Наведено према: И. Симић (2002), 240.

⁷⁹⁶ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁷⁹⁷ Наведено према: *Билтен Апелационог суда у Београду*, бр. 1/10, Београд 2010, 97.

⁷⁹⁸ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

58/10);⁷⁹⁹

- када околност да је окривљени бежао од полиције мотоциклом и да је лишење слободе резултат потере предузете од стране полицијских службеника сама по себи не указује да постоји опасност од бекства (ВСС, *Кж.2 бр. 95/09* од 15. јануара 2009);

- када је окривљени избеглица који често мења место боравишта ако у току поступка није крио адресе на којима се налазио (ВСК, *Кж. бр. 59/10* од 30. јула 2010);

- када се после извршеног убиства сам пријавио органима гоњења (ВСС, *Кж. бр. 1336/03* од 15. августа 2003);⁸⁰⁰

- када је окривљени рођен у Републици Немачкој, и када постоји претпоставка суда да с обзиром на место рођења поседује двојно држављанство (ВСК, *Кж. бр. 56/10* од 27. јула 2010);⁸⁰¹

- када се опасност од бекства оправдава искључиво истицањем апстрактне могућности да одређено лице прибави неко право (пасош Републике Македоније) које, објективно, може искористити у циљу опструкције кривичног поступка (АСБ, *Кж.2. По1 бр. 140/10* од 9. јуна 2010).⁸⁰²

- када постоје наводи полиције да окривљени има фиктивно пребивалиште, без додатних појашњења и разлога који би указивали на то да се окривљени крије или да постоји опасност од бекства (АСБ, *Кж. бр. 2211/10* од 2. јуна 2010);

Притвор ће се увек укинути и биће наређено да се оптужени пусти на слободу ако је неправоснажном пресудом ослобођен оптужбе, без обзира на постојање околности које указују на опасност од бекства (АСН, *КЖ2. бр. 167/12* од 22. фебруара 2012).⁸⁰³

Поред тога што је ретка ситуација, у судској пракси се бележи и пример када

⁷⁹⁹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Нишу*, бр. 32, Ниш 2014.

⁸⁰⁰ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2004), 214.

⁸⁰¹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Краљеву*, бр. 3/10, Краљево 2010.

⁸⁰² Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

⁸⁰³ Наведено према: *Билтен Апелационог суда у Нишу*, бр. 1/12, Ниш 2012, 41.

треба одредити притвор јер се не може утврдити истоветност окривљеног, а то је случај када је окривљени поднеском из притвора обавестио суд да је његово име и презиме другачије него што је наведено у решењу о одређивању притвора (ОСБ, *Кж. бр. 98/04* од 20. јануара 2004).⁸⁰⁴

Очигледно избегавање доласка на главни претрес постојаће:

- када је првостепени суд одложио осам заказаних претреса на молбу окривљеног, а седам претреса није одржано услед неоправданог изостанка окривљеног (ОСС, *Кж. бр. 468/07*, од 29. новембра 2007);⁸⁰⁵

- када је окривљени, пошто је према њему био укинут притвор и пошто је обећао да ће се уредно одазивати на позиве суда, прекршио то обећање и није се одазвао на уредно примљен позив за главни претрес (ОСБ, *Кж. бр. 3682/03* од 8. децембра 2003).⁸⁰⁶ При томе треба имати у виду да се када се позивање не може сматрати уредним не може ни закључити да окривљени избегава да дође на главни претрес (ОСБ, *Кж. бр. 1132/04* од 26. априла 2004);⁸⁰⁷

- када је окривљени више пута ангажовао новог браниоца непосредно пред главни претрес, а затим, пошто би бранилац долазио на главни претрес и молио одлагање због болести окривљеног, а суд налагао браниоцу да достави медицинску документацију, отказивао пуномоћје браниоцу и ангажовао новог (ОСБ, *Кж. бр. 266/07* од 6. фебруара 2007);⁸⁰⁸

- када је окривљени знао за термин главног претреса, те на њега није приступио јер је на лечењу на Институту за физикалну медицину, рехабилитацију и реуматологију у Црној Гори, али је код њега био могућ ход праћен боловима, што се може сузбити аналгетичима, због чега није било здравствених сметњи да дође на главни претрес (ВСК, *Кж. бр. 5/11* од 20. јануара 2011).⁸⁰⁹

⁸⁰⁴ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2005), 238.

⁸⁰⁵ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

⁸⁰⁶ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

⁸⁰⁷ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2006), 262.

⁸⁰⁸ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2008), 281.

⁸⁰⁹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Краљеву*, бр. 1/11, Краљево 2011.

- када окривљени два пута није приступио главном претресу, иако је оба пута био уредно позван, а своје изостанке није оправдао, нити је наредба о његовом довођењу могла да буде успешно извршена јер очигледно не станује на адреси коју је пријавио суду, а на којој живи његова мајка, иако је пре тога био саслушаван у својству окривљеног, којом приликом је био упозорен о дужности одазивања свим позивима суда и пријављивања суду сваке промене адресе и последицама неодазивања (ВНС, *Кж.2. бр. 240/14* од 19. августа 2014).

У пракси, судови су се доста ређе изјашњавали када се не може одредити притвор због очигледног избегавања окривљеног да дође на главни претрес. Ова чињеница може се протумачити тиме да судови ретко прибегавају одређивању притвора по овом основу, па то чине само када је немогуће на други начин спровести поступак, па су стога и изузетни случајеви када се у судској пракси може утврдити да овај основ не постоји. У једној од ретких одлука Врховни суд наводи да уколико је само једном заказан главни претрес на који се оптужени није одазвао, иако је достава позива извршена преко члана породице, не значи да је због тога очигледно избегавање доласка на главни претрес, односно да је оправдано одређивање притвора (ВСС *Кж.2 бр. 2124/07* од 19. новембра 2007).⁸¹⁰

8. 1. 1. 3. Колузиона опасност

Посебан основ за одређивање притвора представља колузиона опасност или опасност од доказне опструкције окривљеног, како се она још назива.⁸¹¹ Она постоји када постоје околности које указују да ће окривљени уништити, сакрити, изменити или фалсификовати доказе или трагове кривичног дела или ако особите околности указују да ће ометати поступак утицањем на сведоке, саучеснике или прикриваче (члан 211. став 1. тачка 2. ЗКП). Овај притворски основ има за циљ да сачува аутентичност доказа,⁸¹² односно да спречи опструкцију прикупљања доказа.

⁸¹⁰ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁸¹¹ В. М. Шкулић (2011), 737.

⁸¹² З. Јекић (2003), 157.

У Законнику се прави разлика између могуће опструкције утицањем на две групе доказа:

- 1) материјалне доказе и
- 2) исказе лица која имају одређено својство.

У погледу материјалних доказа, за разлику од лица која имају одређено својство у поступку, законодавац не одређује поименично који су то докази, што је и разумљиво, јер деловање на било који материјални доказ представља опасност за доказни материјал. У теорији се доказ дефинише као све материјалне ствари које су повезане са кривичним делом, односно као свака чврста, получврста, ваздушаста или течна суспенција, чак и микроскопски ситна, која може послужити за утврђивање истине у току поступка.⁸¹³ Основ за одређивање притвора постојаће уколико постоји опасност да се докази могу уништити, сакрити, изменити или фалсификовати. Под уништењем доказа подразумева се свако физичко уништење доказа, док измена доказа представља такво уништење или промену само једног његовог дела да се у поступку не може извести правилан чињенични закључак. Фалсификовање доказа представља преиначење доказа тако да се из тог доказа изводи погрешан чињенични закључак. Сакривање доказа састоји се у склањању доказа на скривено место, чиме су они органу поступка недоступни или му је на тај начин њима отежан приступ. Траг је свака материјална промена на предмету који може служити као доказ. У питању је промена у спољном свету која је изазвана кривичним делом.⁸¹⁴ Промена може бити изазвана физичким, хемијским, као и сваким другим видом деловања на предмет.

Сведочење представља основ доказног материјала за доношење пресуда и, као такво, најзначајније и најчешће коришћено доказно средство. У циљу спречавања утицања на сведоке и застрашивања, али и настојања да се предупреди давање лажних исказа, законодавац је предвидео механизам заштите сведока. Заштита сведока има највећи значај када се ради о угрожавању, претњама, стављању у изглед неког зла сведоку, узнемиравању или другим радњама које се свеобухватно могу називати

⁸¹³ Милан Жарковић, Ивана Бјеливук, Тања Кесић, „Криминалистички и доказни аспекти поступања са траговима стопала“, *Правни живот*, бр. 9/10, Београд 2010, 730.

⁸¹⁴ Владимир Водинелић, *Криминалистика, откривање и доказивање. Том II: теоретски и практични криминалистички и доказни проблеми*, Елисије, Скопје 1985, 712.

заstraшивањем.⁸¹⁵ Поред заstraшивања, недозвољени утицај на сведоке може се састојати и у обећању награде или неке друге користи и сл.⁸¹⁶ На истоветан начин, законодавац штити од могућих негативних утицаја и саучеснике и прикриваче. Учесници у кривичном поступку нису остављени на милост и немилост изван суднице јер поред процесне заштите, која се у највећој мери огледа у могућности одређивања притвора због колузионе опасности, постоји и ванпроцена заштита учесника у кривичном поступку.⁸¹⁷ У теорији, могу се запазити ставови да је колузиона опасност у супротности са принципом адверзијалног поступка у ЗКП,⁸¹⁸ што се образлаже тиме да странке имају право да у одређеној мери учествују у припреми исказа сведока, а што је у супротности са овим притворским основом.⁸¹⁹ Међутим, колузиону опасностне треба тумачити као сваку опасност од утицања на сведоке, већ само као опасност од незаконитог утицања на сведоке.

Уочљиво је да законодавац прави разлику између околности које указују на утицање на материјалне доказе и околности које указују на утицање на сведоке, саучеснике и прикриваче тиме што друге опредељује као особите околности. Утврђивањем садржаја појма особитих околности додатно се отежава разлог за одређивање притвора.⁸²⁰ Тиме је законодавац јасно изразио став да су под већом процесном заштитом материјални докази, јер је само постојање околности које указују да утицање на материјалне доказе довољно за одређивање притвора, док је у другом случају потребно утврдити већи степен могућности утицања на сведоке, саучеснике или прикриваче.

Када суд одређује или продужава притвор због опасности од утицања на сведоке, у решењу се мора навести постојање конкретних околности које указују да би окривљени могао ометати поступак утицањем на њих (ВСС, *Кж. бр. 1926/06* од 14.

⁸¹⁵ Бојана Станковић, „Мере заштите сведока предвиђене Закоником о кривичном поступку“, *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 84, Београд 2014, 145.

⁸¹⁶ Јелена Перишић, „Притвор и алтернативне мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 10/09, Београд 2009б, 691.

⁸¹⁷ В. Горан П. Илић, Миодраг Мајић, „Ванпроцесна заштита учесника у кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/06, Београд 2006, 939–954.

⁸¹⁸ Милан Шкулић, „Могуће промене кривичног поступка Србије“, *Кривично законодавство – de lege lata et de lege ferenda*, Периједор 2015, 115.

⁸¹⁹ Милан Шкулић, „Главни претрес у новом Законик о кривичном поступку Србије“, *XLIX Саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2011, 114.

⁸²⁰ Ivo Josipović, „Pritvor i prava građana u krivičnom postupku“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb 1989, 882.

ноцембра 2006),⁸²¹ и то у односу на индивидуално одређене сведоке чије се саслушање предлаже (ВСН, *Кв бр. 392/11* од 28. јула 2011).⁸²²

Судска пракса не обилује одлукама које указују **на постојање колузионе опасности**, што не значи да се притвор по овом основу ретко одређује, већ да нема много спорних ствари у погледу притвора по овом основу. Навешћемо неке од запажених одлука; оне се доносе:

- када саслушани окривљени дају различите исказе о учешћу и улози окривљених у извршењу кривичних дела, при чему су у пријатељским односима са другоокривљеним, који још није саслушан јер је у бекству (ВСС, *Кж. бр. 2870/08* од 19. новембра 2008);⁸²³

- када се саучесник у остварењу дела, без обзира на чињеницу да је истрага завршена, налази у бекству (ВСС, *Кж2. бр. 1447/08* од 10. јуна 2008);⁸²⁴

- када је отац окривљеног долазио код оштећених у намери да их убеди да измене свој исказ, у коме терете окривљеног, наговештавајући им да ће им возило, које им је одузето, у том случају бити враћено (ОСБ, *Кж. бр. 3375/03* од 18. новембра 2003).⁸²⁵

Поред тога што се судска пракса бави питањем постојања колузионе опасности, она даје одговоре и на питања **када колузионе опасности нема**:

- чињеница да окривљени приликом давања своје одбране свесно и вољно није желео суду да открије идентитет саизвршиоца како не би дошло до њиховог оптужења и бољег разјашњења стања ствари, није особита околност која указује да ће окривљени ометати поступак утицајем на саучеснике (АСКр, *Кж. 2 бр. 2102/11* од 18. новембра 2011);⁸²⁶

⁸²¹ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2008), 280.

⁸²² Наведено према: *Билтен Вишег суда у Нишу*, бр. 32, Ниш 2014.

⁸²³ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

⁸²⁴ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁸²⁵ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2005), 238.

⁸²⁶ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Краљеву*, бр. 4/11, Краљево 2011, 45.

- чињеница да се окривљени брани ћутањем, у ситуацији када су сви саокривљени и предложени сведоци саслушани, не представља околност која указује да би окривљени могао утицати на сведоке и саокривљене пуштањем на слободу (ОСБ, *Кж. бр. 2075/06* од 25. јула 2006).⁸²⁷

- опасност не постоји ни у ситуацији у којој је окривљени признао извршење кривичних дела за која се против њега води истрага (ВСС, *Кж2. бр. 44/92* од 24. јануара 1993);⁸²⁸

- нема је ни када су предложени сведоци припадници полиције који треба да сведоче о околностима проналаска оружја и опојне дроге код окривљеног (ОСБ, *Кв. бр. 2619/03* од 17. октобра 2003),⁸²⁹

- не постоји ни као могућност утицања на вештаке, јер та опасност није предивђена као законски основ за притвор (ВСХ, *Кр/78* од 2. јуна 1978)⁸³⁰

- када је окривљеном за још месец дана продужен притвор, а треба саслушати још једног сведока без навођења о ком се сведоку ради (ВСС, *Кж. бр. 317/05* од 3. марта 2005);

- нема те опасности ни у ситуацији у којој се саучесник окривљене налази у притвору, јер не постоји могућност физичког утицаја на њега, с обзиром на то да се налази у изолацији, а према наводима нема захтева за спровођење истраге других саучесника и сведока поводом дела за које се окривљена основано сумњичи (ВСК, *Кв. бр. 266/10* од 30. августа 2010);⁸³¹

- ако из списка произилази да окривљени не познаје сведоке који још нису испитани у истражном поступку који је у току и да са њима није био у контакту; само околност да ти сведоци тек треба да буду испитани у даљој истрази не може се узети

⁸²⁷ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2008), 281.

⁸²⁸ Наведено према: Илија Симић, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, Службени гласник, Београд 1994, 242.

⁸²⁹ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2004), 215.

⁸³⁰ Наведено према: Загорка Јекић, *Огледи о кривичном поступку*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2014, 117.

⁸³¹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Краљеву*, бр. 3/10, Краљево 2010, 55.

као довољна да укаже да ће окривљени боравком на слободи на такве сведоке утицати и тако ометати поступак (ВСН, *Кв бр. 215/14* од 4. априла 2014).⁸³²

8. 1. 1. 4. Опасност од понављања дела

У теорији доста оспораван основ за одређивање притвора јесте опасност од понављања кривичног дела. По овом основу притвор се може одредити ако особите околности указују да ће окривљени у кратком временском периоду поновити кривично дело или довршити покушано кривично дело или учинити кривично дело којим прети (члан 211. став 1. тачка 3. ЗКП). Поред тога што се овај основ за одређивање притвора колоквијално назива опасност од понављања дела, он интегрише и опасност од довршења већ покушаног кривичног дела.

Да би се одредио притвор по овом основу, потребно је постојање једне од три алтернативно одређене околности, а то су: а) она која указује да ће окривљени поновити кривично дело, б) довршити покушано кривично дело и в) учинити кривично дело којим прети.⁸³³ Понављање кривичног дела подразумева понављање истоврсног кривичног дела, а не било којег. Довршити се може само оно кривично дело које је окривљеном стављено на терет, а остало је у покушају. Од тог правила постоје изузеци када се ради о продуженом кривичном делу, трајном кривичном делу, делу са индиферентним бројем чињења, накнадном некажњивом делу и сл.⁸³⁴ Да би окривљени претио извршењем кривичног дела, претња мора бити озбиљна.⁸³⁵ Када окривљени прети извршењем кривичног дела, није од значаја то што се поводом тог дела води поступак (ОСБ, *Кж. бр. 3336/03* од 13. новембра 2003).⁸³⁶ С друге стране, ранија осуђиваност окривљеног може имати значај особите околности која указује да ће он поновити или довршити покушано дело само под условом да се ради о истоврсним

⁸³² Наведено према: *Билтен Вишег суда у Нишу*, бр. 32, Ниш 2014, 48.

⁸³³ Драго Радуловић, *Коментар Законика о кривичном поступку Црне Горе*, Правни факултет, Подгорица 2009, 222.

⁸³⁴ О овим облицима привидног стицаја в. Љубиша Лазаревић (у редакцији), *Коментар Кривичног закона Савезне Републике Југославије*, Савремена администрација, Београд 1995, 228–244.

⁸³⁵ Глигорије Спасојевић, „Разлози за одређивање притвора и његово трајање, *Правни живот*, бр. 9/05, Београд 2005, 866.

⁸³⁶ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2005), 240.

кривичним делима (ВСС, *Кж.2 бр. 96/09* од 15. јануара 2009).⁸³⁷ Овакав став суда је исправан, али треба имати у виду да се не може применити у случају када притвор треба одредити јер постоји опасност да ће окривљени учинити кривично дело којим прети. Тада је ирелеванто да ли се ради о истоврсном или неистоврсном кривичном делу у односу на оно за које се суди. Не треба губити из вида да постоје кривична дела која због њихове специфичности није увек могуће поновити. Пример за то је кривично дело злоупотребе службеног положаја. Специфичност овог кривичног дела је у томе што га може извршити само службено лице, па уколико је окривљени изгубио то својство, не може поновити дело без обзира на то колико је пута раније осуђиван за истоврсно дело.⁸³⁸

Приликом образлагања одлуке суд мора да наведе околности из ранијег живота окривљеног, његово понашање након извршеног кривичног дела или друге околности везане за његову личност које би указале на опасност од понављања кривичног дела или настављање вршења истих (ВСС, *Кж. бр. 554/03* од 21. априла 2003).⁸³⁹ Треба имати на уму да брисање осуде и престанак свих њених правних последица у смислу рехабилитације значи да се раније учињена дела не могу сматрати разлогом за одређивање или продужење притвора (ОСС, *Кж. бр. 20/08* од 18. јануара 2008).

Поред наведених околности законодавац је предвидео и један допунски услов, који се састоји у томе да све наведене околности морају бити такве да указују да ће окривљени дело поновити, односно довршити, у кратком временском периоду. Увођењем овог допунског услова за одређивање притвора законодавац је практично ограничио домашај његове примене. Судови су дужни да поред утврђивања опасности да ће окривљени поновити или довршити дело утврђују и да предметне околности указују на постојање опасности да ће се то десити у кратком временском периоду.

Кратак временски период је правни стандард, па га у том смислу и треба ценити у сваком конкретном случају. Он првенствено зависи од врсте и природе кривичног дела за које постоји опасност да ће бити поновљено. Постоје различита кривична дела па тако и различите ситуације у којима она могу бити поновљена: нека су трајна, друга су

⁸³⁷ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁸³⁸ Снежана Маринковић Лекић, „Притвор као изузетна мера“, *Правни живот*, бр. 9/10, Београд 2010, 826.

⁸³⁹ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2004), 216.

тренутна, одређена кривична дела се могу учинити само у одређеним ситуацијама, рецимо за време рата, нека само док учинилац има одређено својство, нпр. службеног лица итд. У сваком случају, ову одредницу треба тумачити као врло кратак временски размак. Она указује на то да се не ради о опасности да ће окривљени у далекој будућности поновити кривично дело, већ одмах, чим то буде у могућности.

Посебно питање које треба решити јесте како тумачити почетак кратког временског периода, односно од ког тренутка треба ценити опасност да би окривљени могао поновити дело: да ли се ради о ситуацији када постоји опасност да ће окривљени извршити кривично дело непосредно након дела за које му се суди или почетак временског периода треба везивати за неку другу околност. Ово питање има и свој практични значај јер уколико се кратак временски период везује за моменат учињеног дела за које се суди, протеклом времена од када је дело учињено губи се и опасност да би окривљени у кратком временском периоду могао учинити или довршити дело. Међутим, правилније је тумачити да кратак временски период треба ценити у односу на тренутак када се појави могућност да окривљени понови или доврши дело. То значи да појам кратког временског периода у којем би окривљени могао поновити дело не треба ценити за време док овај није у могућности да то учини, нпр. зато што се налази у притвору или док је оштећени у иностранству и сл. Овакво тумачење има свој посебан значај код насилних кривичних дела учињених у односу на блиска лица, када између окривљеног и њих постоје значајно поремећени односи. Уколико би у оваквим ситуацијама постојале околности које указују на опасност од понављања или довршења дела, јасно је да их ту треба ценити од момента када се окривљеном укаже прилика да понови или доврши дело, а не од оног када је дело учињено. Ово, међутим, не треба мешати са чињеницом да овај основ, као и сви притворски разлози, временом постепено губи на значају и да га у том светлу треба посматрати приликом преиспитавања притвора. На такво тумачење упућује нас и судска пракса – у једној пресуди наводи се да без обзира на то о којој врсти особитих околности које указују да ће у кратком временском периоду кривично дело бити поновљено да је реч, оне временом губе на интензитету (АСБ, *Кж. 2 По1 бр. 337/12* од 7. августа 2012). При томе, не треба губити из вида да значај и утицај околности код процене опасности од понављања кривичног дела може бити различит у појединим фазама кривичног

поступка (АСНС, *Кж. бр. 4110/11* од 22. децембра 2011).⁸⁴⁰

Приликом укидања притвора по овом основу, суд се бави утврђивањем да ли још постоје особите околности које указују да би окривљени у кратком временском периоду могао поновити дело, а не тиме да ли је притвор „поправно деловао“ на окривљеног да више не чини кривична дела (ВСС, *Кж бр. 1613/07* од 11. септембра 2007).⁸⁴¹

Основни приговор који се упућује овом законском основу јесте тај што опасност од понављања или довршења дела није од значаја за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, па је нејасно зашто би се притвор уопште одређивао по овом основу. Судска пракса је дала одговор на то питање тумачећи да притвор по овом основу не представља меру превенције, која има за циљ да окривљеног одврати од вршења кривичних дела након пуштања из притвора (ВСБ, *Кж.2 бр. 123/14* од 21. фебруара 2014). Он се не може одредити само због спречавања нових кривичних дела окривљеног, већ је потребно да се оствари и у Законнику одређен циљ несметаног вођења кривичног поступка (АСКр, *Кр. бр. 75/10* од 24. септембра 2010).⁸⁴²

Следећи приговор овом притворском основу јесте да се притвор одређује због опасности да ће окривљени поновити или довршити дело. Спорно је како се може говорити о опасности од понављања дела у ситуацији када се не зна да ли је окривљени уопште учинио дело за које му се суди. Не упуштајући се у дубљу теоријску анализу, задржаћемо се на констатацији да ова примедба није својствена само овом основу за одређивање притвора него се она на исти начин може ставити и свим другим основима, нпр. како постоји опасност да ће се неко сакрити или утицати на сведоке ако се не зна да ли је уопште учинио дело за које му се суди. У сваком случају, овај као нити један други притворски основ не сме се тумачити тако да се њиме крши претпоставка невиности.⁸⁴³

⁸⁴⁰ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Новом Саду*, бр. 3/12, 48.

⁸⁴¹ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

⁸⁴² Наведено према: *Ibidem*.

⁸⁴³ Prajesh Shrestha, „Two Steps Back: The Presumption of Innocence and Changes to the Bail Act 2013 (NSW)” *Sydney Law Review*, vol 37/1, Sydney 2015,147.

Досадашња судска пракса у овој области је доста богата. Мада је то фактичко питање, судска пракса је изградила критеријуме који могу бити од помоћи за правилно тумачење **особитих околности које указују да ће се дело поновити**, довршити, или да ће бити учињено кривично дело којим се прети.⁸⁴⁴ Овом приликом ћемо навести само неке карактеристичне случајеве:

- када се окривљеном на терет ставља постојање основане сумње да је у кратком временском периоду предузео више радњи извршења истог кривичног дела и да је према извештају из казнене евиденције више пута осуђиван, и то између осталог и због истородног кривичног дела у односу на дела која му се стављају на терет (ОСБ, *Кж. бр. 3464/09* од 5. октобра 2009);⁸⁴⁵

- ранија осуђиваност окривљеног⁸⁴⁶ указује не само на његову склоност ка криминалном понашању већ и на чињеницу да претходне осуде, од којих су две биле на казну затвора, нису у довољној мери испуниле своју сврху у смислу утицаја на окривљеног да више не врши кривична дела, те стога постоје особите околности које указују на оправдану бојазан да ће окривљени, уколико би био пуштен на слободу, у кратком временском периоду поновити кривично дело (ВСБ, *Кж.2 бр. 41/14* од 30. јануара 2014).

- када је вештачењем утврђена зависност од употребе опојних дрога (ВСС, *Кж.2. бр. 268/08* од 1. фебруара 2008);⁸⁴⁷ или када му се ставља на терет да је извршио кривично дело неовлашћене производње опојних дрога за време боравка на викендима, док је издржавао вишегодишњу затворску казну (АСБ, *Кж.2 По1. 42/13* од 25. јануара 2013);⁸⁴⁸ или када је окривљени неправоснажном пресудом оглашен кривим због кривичног дела неовлашћеног стављања у промет опојних дрога, при чему је током поступка утврђено да је возилом којим обавља ауто-превозничку делатност на

⁸⁴⁴ О. Цвијовић, Д. Поповић (1977), 150.

⁸⁴⁵ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

⁸⁴⁶ У теорији се посебно поставља питање да ли ранији живот окривљеног треба да представља разлог за притвор. У теорији се углавном издвајају два схватања, ретрибуционист сматрају да је ранијом осудом окривљени већ „отплатио“ свој дуг према друштву и да се та околност више не може ценити као основ за притвор. С друге стране детенционисти сматрају да раније осуде управо указују да ће окривљени понављати дело и тиме бити опаснији по друштво, па стога овај разлог треба да буде основ за притвор. О томе в. Ronald J. Allen, Larry Laudan, „Deadly Dilemmas III: Some Kind Words for Preventive Detention”, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, Vol. 101, No. 3, Chicago 2011, 783.

⁸⁴⁷ Наведено према: *Ibidem*.

⁸⁴⁸ Наведено према: А. Трешњев (2013), 249.

територији разних држава превозио велике количине дроге (ВСС, *Кж. бр. 2188/06* од 25. децембра 2006);

- када је оптужена незапослена, при чему постоји основана сумња да је опојну дрогу продавала ради обезбеђења средстава за живот (ВСС, *Кж. бр. 2888/08* од 20. новембра 2008);

- када окривљени често мења место пребивалишта, није у радном односу и хероински је зависник који је у кратком периоду извршио неколико кривичних дела разбојништва како би дошао до новца који му је потребан као хероинском зависнику (ОСС, *Кж. бр. 414/07* од 26. октобра 2007);

- када је окривљени извршио кривично дело у стању алкохолне опијености, при чему из налаза и мишљења вештака неуропсихијатра произилази да се окривљени налази у фази алкохолне зависности и да постоји опасност да ће извршити исто или слично кривично дело (ОСБ, *Кж. бр. 1348/03* од 7. маја 2003),⁸⁴⁹ или када је окривљени алкохоличар који живи у заједничком домаћинству са оштећеном, при чему му је стављено на терет извршење кривичног дела насиље у породици (ОСБ, *Кж. бр. 562/09* од 20. фебруара 2009),⁸⁵⁰

- када је кривично дело извршено у време проверавања по условној осуди (ВСС, *Кж. бр. 1094/03* од 14. јула 2003);⁸⁵¹

- када је у периоду од 2004. до 21. јуна 2005. године полиција шест пута интервенисала због сукоба између окривљеног и његове супруге, по пријави супруге да је муж туче (ОСБ, *Кж. бр. 1824/05* од 11. јула 2005);

- када је окривљени оглашен кривим за извршење обљубе над својом унуком која није навршила 14 година, при чему са унуком живи у саставу истог породичног домаћинства, а зависан је од употребе алкохола (ВСС, *Кж. бр. 1888/03* од 14. новембра

⁸⁴⁹ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2004), 218.

⁸⁵⁰ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

⁸⁵¹ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2004), 215.

2003),⁸⁵² односно када је против окривљеног подигнута оптужница за кривично дело силовања и родоскрвњења, пошто се као оштећена појављује малолетна кћи окривљеног (ВСС, *Кж2. бр. 425/06* од 7. марта 2006).⁸⁵³

- када окривљени бежећи од оштећеног испали из пиштоља метак увис, а сутрадан дође на исто место и у оштећеног испали два метка, постоји оправдана бојазан да би могао довршити започето дело (ОСБ, *Кж2. бр. 307/90* од 22. марта 1990);⁸⁵⁴

- када је оптужени пуштен са издржавања казне затвора у марту месецу, а ново кривично дело тешке крађе, за које је раније два пута осуђиван, изврши у октобру исте године;⁸⁵⁵ при томе се ранија осуда и кривични поступци који се против окривљеног воде морају довести у везу са делом за које одговара, и у поступку за које му је одређен притвор, да би се могло утврдити да ли постоје особите околности које указују да ће окривљени поновити кривично дело (АСНС *Кж 2. бр. 1373/10* од 9. јуна 2010).

- када је окривљени оправдано сумњив да је у оквиру организоване криминалне групе у дужем временском периоду предузео већи број радњи извршења кривичног дела из члана 246. став 4. у вези са ставом 1. КЗ, уз ангажовање већег броја лица на територији Јужне Америке и западне Европе, исказавши на тај начин нарочиту упорност приликом извршења кривичног дела, уз околност да сви чланови ове организоване криминалне групе нису откривени (АСБ, *Кж2-По1. 110/12* од 16. марта 2012);⁸⁵⁶

- раније изречена васпитна мера појачаног надзора органа старатељства због учињеног кривичног дела не представља ранију осуђиваност окривљеног, али представља околност коју суд може ценити при оцени да ли постоји основана бојазан да би окривљени на слободи могао наставити са вршењем кривичних дела (АСНС, *Кж 2. бр. 1188/10* од 17. маја 2010);⁸⁵⁷

⁸⁵² Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

⁸⁵³ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2006), 260.

⁸⁵⁴ Наведено према: И. Симић (1994), 243.

⁸⁵⁵ Наведено према: И. Симић (2000), 239.

⁸⁵⁶ Наведено према: А. Трешњев (2013), 249.

⁸⁵⁷ Наведено према: *Билтен Апелационог суда у Новом Саду*, бр. 1/10, Нови Сад 2010.

- када је малолетник без родитељског старања, који је уз помоћ центра за социјални рад завршио седам разреда основне школе на радничком универзитету, лице које одлази од куће, скита, и често бежи у шуму и враћа се у стању запуштености, при чему се бавио ситним крађама да би себи обезбедио егзистенцију, где нико од даљих сродника није желео да га непосредно контролише или да се стара о њему, а постојао је и безуспешни покушај да се смести у завод за васпитање младих (ВСС, *Кжм. бр. 104/08* од 12. децембра 2008);

- када је малолетник вршио кривична дела у току последње две године и за то време је према њему био два пута одређен притвор, те када је он по изласку из притвора наставио са вршењем кривичних дела одузимања возила и тешких крађа, па до кривичног дела разбојништва; све те околности као особите оправдавају бојазан да ће малолетник поновити кривична дела када буде пуштен на слободу (ВСС, *Кжм.2 бр. 55/99* од 8. децембра 1999);⁸⁵⁸

- чињеница да се окривљени на главном претресу извинио оштећеном, желео да се рукује и пружио му руку, а оштећени је ту руку прихватио, нису довољне околности, нити оправдавају укидање притвора који је против окривљеног одређен због постојања особитих околности које указују да ће боравком на слободи извршити кривично дело којим прети, притом имајући у виду вишеструку осуђиваност окривљеног за кривична дела са елементима насиља (ВСК, *Кж. бр. 30/10* од 14. маја 2010);⁸⁵⁹

- опасност да би окривљени пуштањем на слободу у кратком временском периоду могао поновити кривично дело може се заснивати и на писменој преписци која је вршена мимо законске процедуре, а коју је окривљени имао са другим окривљеним, који се у то време налазио у притвору (ВСБ, *Кв-По1. бр. 122/12* од 1. марта 2012).⁸⁶⁰

Судови дају одговор и на питање **када опасности од понављања дела, односно довршења започетог дела нема**. Тако, према ставу судске праксе:

⁸⁵⁸ Наведено према: И. Симић (2000), 239.

⁸⁵⁹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Краљеву*, бр. 1/11, Краљево 2011.

⁸⁶⁰ Наведено према: А. Трешњев (2013), 249.

- за одређивање притвора према окривљеном из наведеног разлога није довољно то што је окривљени раније осуђиван, већ је нужно и постојање других околности које би указивале на опасност од тога да окривљени понови кривично дело (ВСС, *Кж2. бр. 1818/09* од 9. јула 2009);⁸⁶¹

- околност да је окривљени основано сумњив да је радње предметног кривичног дела предузео у временском периоду од око два месеца не представља особиту околност која би указивала на то да ће поновити кривично дело, имајући у виду да исти раније није осуђиван због кривичног дела (ВСНС, *КВ. бр. 961/11* од 7. јула 2011);⁸⁶²

- ови разлози не постоје ни уколико оптужени који се налази у притвору добровољно започне са лечењем зависности од употребе дрога, а неуропсихијатар и клинички психолог предложи обавезно лечење на слободи (ВСС, *Кж2. бр. 862/08* од 4. априла 2008);⁸⁶³

- када се води истрага против окривљене због основане сумње да је извршила кривично дело неовлашћеног стављања у промет опојних дрога, при чему је окривљена признала да је зависник од опојне дроге и да је започела лечење, а раније није осуђивана (ВСС, *Кж. бр. 850/06* од 16. маја 2006);

- чињеница да окривљени одмах након притвора треба да буде упућен на издржавање вишегодишње казне затвора указује на то да нема могућности да у кратком временском периоду понови кривично дело (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 346/12* од 10. августа 2012);⁸⁶⁴

- чињеница да се против окривљеног води други кривични поступак не може представљати разлог за притвор (ВСС, *Кж. 2285/09* од 24. августа 2009).

⁸⁶¹ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁸⁶² Наведено према: *Билтен Вишег суда у Новом Саду*, бр. 2/11, Нови Сад 2011.

⁸⁶³ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁸⁶⁴ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 84, Београд 2014, 25.

8. 1. 1. 5. Узнемирење јавности

Посебан основ за одређивање притвора јесте узнемирење јавности. По овом основу окривљеном се може одредити притвор када је за кривично дело које му се ставља на терет прописана казна затвора преко десет година, односно казна затвора преко пет година за кривично дело са елементима насиља, или му је пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна, а начин извршења или тежина последице кривичног дела су довели до узнемирења јавности које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка (члан 211. став 1. тачка 4. ЗКП).

За постојање притвора по овом основу неопходно је да буду испуњена три кумулативна услова. Прво, да је за кривично дело које се окривљенима ставља на терет прописана казна затвора у трајању преко десет година (односно казна затвора преко пет година за кривична дела са елементима насиља) или да је првостепеном пресудом изречена казна затвора од пет година. Друго, да су начин извршења кривичног дела или тежина последице кривичног дела довели до узнемирења јавности и треће, да је то узнемирење јавности таквог квалитета да може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка (АСБ, *Кж2. По1 бр. 55/12* од 24. фебруара 2012).⁸⁶⁵ Између сва три кумулативно постављена услова мора да постоји међусобна зависност. У једној одлуци Апелациони суд у Београду наводи да начин извршења и тежина последице морају бити узрочно-последично везани за узнемирење јавности, а узнемирење јавности такође мора бити узрочно-последично везано за могућност угрожавања несметаног и правичног вођења кривичног поступка (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 381/12* од 17. септембра 2012).

Поред тога што је први услов за одређивање притвора по овом основу објективног карактера и што га не треба посебно коментарисати, јавља се једна противречност у погледу овог елемента. Наиме, овај услов састоји се из два алтернативно постављена елемента, а то су прописана казна затвора преко десет година, или она од преко пет година за кривично дело са елементима насиља. Док први елемент није споран, дилема се јавља код другог алтернативно постављеног елемента. Према одредбама ЗКП,

⁸⁶⁵ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 82, Београд 2012, 47.

предвиђено је вођење скраћеног поступка за кривична дела за која је прописана казна затвора до осам година затвора (члан 495. ЗКП), а у оквиру тих одредби прописано је да се притвор може одредити против лица за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело ако постоји неки од разлога из члана 211. став 1. т. 1. до 3. ЗКП (члан 498. став 1. ЗКП). Сагласно томе, Врховни касациони суд је са правом заузео став да се притвор окривљеном у скраћеном поступку не може одредити из разлога прописаног у члану 211. став 1. т. 4. ЗКП (*Текст одговора на постављено питање нижестепених судова утврђен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда 14. новембра 2014*).⁸⁶⁶ Недореченост се састоји у прописивању могућности одређивања притвора за кривична дела са елементима насиља за кривична дела за која је прописана максимална казна затворора између пет и осам година. У односу на ова кривична дела не може се одредити притвор. Стога је предлог *de lege ferenda* да се овај елемент измени тако што ће се прописати могућност одређивања притвора, по овом основу, за кривична дела са елементима насиља за која је прописана казна затвора преко осам година. Истини за вољу, оваква измена више се предлаже због „правног чистунства“ него што елемент ствара одређене недоумице у примени Законика.

На то да појам узнемирења јавности побуђује велико интересовање судске праксе указује и то да прве сентенце које се појављују управо поклањају пажњу његовом одређивању.⁸⁶⁷ Тако се, с правом, наводи да узнемирење јавности мора постојати у тренутку доношења одлуке о томе да ли је неопходно задржавање окривљеног у притвору (АСБ, *Кж2. По1 бр. 63/12* од 21. фебруара 2012),⁸⁶⁸ при чему и поред тога што одређена кривична дела могу да доведу до узнемирења јавности и реаговања исте, овај основ може оправдати притвор само на одређено време (АСБ, *Кж. 2 По1 бр. 347/12* од 13. августа 2012), јер ово узнемирење „не може трајати у недоглед“ (АСБ, *Кж2-По1 93/12* од 8. марта 2012). У следећој одлуци иде се корак даље, па се наводи да за продужење притвора није довољно да је до узнемиравања јавности дошло у одређеном временском тренутку, већ је потребно да оно траје и да постоји и у моменту доношења одлуке о продужењу притвора (АСБ, *Кж2. По1 бр. 56/12* од 14. фебруара

⁸⁶⁶ Наведено према: *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 1/15, Београд 2015, 230.

⁸⁶⁷ Александар Трешњев, „Разлози за одређивање притвора према новом Законику о кривичном поступку Републике Србије“, *Савремене тенденције кривичног процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства*, Мисија ОЕБС у Србији, Београд 2012, 78.

⁸⁶⁸ Наведено према: А. Трешњев (2013), 257.

2012).⁸⁶⁹ И Врховни касациони суд се огласио по овом питању, те у одговору на постављено питање нижестепених судова ВКС наводи да се мора утврдити да се ради о конкретном узнемирењу јавности које може угрозити несметано и правично вођење поступка (*Текст одговора на постављено питање нижестепених судова утврђен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда 2. и 4. децембра 2013*).⁸⁷⁰ Суд је приликом прихватања постојања наведеног притворског основа дужан да тачно и одређено изнесе на који начин узнемирење јавности може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка (АСБ, *Кж2 По1. бр. 55/12* од 24. фебруара 2012), као и из којих околности закључује да је дошло до узнемирења јавности (АНС, *Кж. 2 бр. 3415/13* од 18. новембра 2013).⁸⁷¹ Све ове одлуке нам указују да судови не потежу олако за одређивањем притвора када је у питању овај законски основ.⁸⁷²

Не сме се губити из вида да није свака чињеница која доводи до узнемирења јавности од утицаја за притвор, јер до узнемирења јавности мора да дође или због начина извршења или због тежине последица кривичног дела (АСБ, *Кж2-По1 79/12* од 1. марта 2012).⁸⁷³

Потребно је имати на уму да узнемирење јавности о којем је овде реч по свом обиму и интензитету мора да превазилази уобичајено узнемирење, које је иначе по правилу присутно у свим предметима у којима се суди за тешка кривична дела (АСБ, *Кж2 По1 бр. 208/12* од 21. маја 2012),⁸⁷⁴ Приликом оцене да ли је дошло до узнемирења јавности суд треба да цени не само да ли тренутно постоји узнемирење јавности, већ и да ли би, уколико би оптужени били пуштени на слободу, оно било повећано, чиме би било угрожено несметано и правично вођење кривичног поступка (АСБ, *Кж2 По1 број 245/12* од 8. јуна 2012).⁸⁷⁵

Под узнемирењем јавности се не може сматрати узнемирење оштећених, без обзира на њихов број (АСБ, *Кж2. По1 бр. 56/12* од 14. фебруара 2012).⁸⁷⁶ При томе,

⁸⁶⁹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 82, Београд 2012, 46.

⁸⁷⁰ Наведено према: *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 1/15, Београд 2015, 223.

⁸⁷¹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Новом Саду*, бр. 5/14, Нови Сад 2014, 45.

⁸⁷² А. Трешњев (2012), 78.

⁸⁷³ Наведено према: А. Трешњев (2013), 254.

⁸⁷⁴ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 84, Београд 2014, 26.

⁸⁷⁵ Наведено према: *Ibid*, 27.

⁸⁷⁶ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 82, Београд 2012, 46.

према схватању Апелационог суда у Београду, појам јавности, поред домаће, обухвата и светску јавност (АСБ, *Кж2-По1. 82/12* од 7. марта 2012). Првостепени суд није дужан да, у образложењу решења, наведе поименично који су то грађани узнемиреени, њихове личне податке, нити на који начин су узнемиреени, како су изразили своје узнемирење, да ли је и када дошло до окупљања грађана, већ је дужан да учини довољно вероватним могућност да би у случају пуштања окривљених на слободу дошло до узнемирења јавности које би угрозило несметано и правично вођење кривичног поступка (АСБ, *Кж.2 бр. 72/14* од 16. јануара 2014).

Треба имати на уму да узнемирење јавности може оправдати притварање само под условом да је овај основ изражен у таквој мери да је претежнији јавни интерес од права окривљеног да се брани са слободе (АСБ, *Кж.2 бр. 387/14* од 4. марта 2014).

Трећи кумулативно постављени услов за одређивање притвора по овом основу јесте могућност угрожавања несметаног и правичног вођења кривичног поступка. Између опасности по несметано и правично вођење кривичног поступка и узнемирења јавности мора да постоји каузална веза. На таквом становишту недвосмислено стоји и судска пракса. У једној одлуци Апелационог суда у Београду наводи се да није свако узнемирење јавности разлог за притвор, већ само оно које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка (АСБ, *Кж2-По1 79/12* од 1. марта 2012). Када ће узнемирење јавности бити таквог квалитета, фактичко је питање и на судовима је да га реше. У једној одлуци суда се наводи да је суд приликом прихватања постојања наведеног притворског основа дужан да тачно и одређено изнесе на који начин узнемирење јавности може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка (АСБ, *Кж2. По1 бр. 55/12* од 24. фебруара 2012). Ову одредницу, такође, треба тумачити као интенцију законодавца да се што више сузи поље примене овог притворског основа.

Окончање кривичног поступка пред другостепеним судом, односно наступање завршне фазе кривичног поступка, процесно не оставља било какву могућност угрожавања несметаног или пак правичног вођења кривичног поступка као услова за продужење притвора (АСБ, *Кж. бр. 2744/13* од 17. јануара 2014).⁸⁷⁷

⁸⁷⁷ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 84, Београд 2014, 28.

У судској пракси се могу запазити и конкретни случајеви када ће постојати овај основ за одређивање притвора, па се тако наводи:

- чињеница да је окривљени кривично дело извршио најпре као председник општинског суда, а затим као судија и заменик председника основног суда довео до узнемирења јавности које може угрозити несметано и правично вођење конкретног кривичног поступка, с обзиром на то да је окривљени као носилац правосудне функције дужан да се стара о очувању законитости и правичности и правде (АСБ, *Кж2 По1 бр. 258/12* од 14. јуна 2012);

- када су оптужени оправдано сумњиви да су кривично дело тешког убиства извршили према унапред разрађеном плану и уз добру организованост, крајње безобзирно на јавном месту у насељеном делу града, у прометној улици и уз висок степен насиља, при чему су након извршења кривичног дела желели да створе утисак да је дело извршено од стране припадника полиције, а што је створило код грађана осећај несигурности (АСБ, *Кж2 По1 бр. 206/12* од 22. маја 2012);

- тежина последица извршења кривичног дела – која се огледа у постојању основане сумње да су окривљени предузимањем инкриминисаних радњи прибавили противправну имовинску корист у износу од око 1.600.000.000,00 динара, и у чињеници да је тако оштећено више десетина хиљада грађана Републике Србије – довела је до узнемирења јавности, што све може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка (ВСБ, *Кв-По1 бр. 107/13* од 5. фебруара 2013);⁸⁷⁸

- чињенице да су и окривљени и оштећени мештани мањег места, при чему је након извршења предметног кривичног дела убиства од стране мештана подношена петиција за оснивање полицијске станице (АСБ, *Кж1. бр. 279/14* од 9. маја 2014);

- околност да је дело извршено у оквиру организоване криминалне групе која је деловала у међународним размерама, као и тежина последица дела, односно постојање оправдане сумње да је услед предузимања инкриминисаних радњи од стране

⁸⁷⁸ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 84, Београд 2014, 26.

окривљених у конкретном догађају дошло до смрти 15 лица, од чега су половину чинила деца узраста од годину дана па навише, док су другу половину преминулих чинили њихови родитељи, такође млађе доби (АСБ, *Кж2-По1. 61/12* од 21. фебруара 2012).⁸⁷⁹

8. 1. 1. 6. Посебно тешке околности кривичног дела

У скраћеном поступку притвор се може одредити против лица за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело ако постоји неки од разлога из члана 211. став 1. т. 1. до 3. ЗКП или ако је окривљеном изречена казна затвора од пет година или тежа казна и ако је то оправдано због посебно тешких околности кривичног дела (члан 498. ст. 1. ЗКП), тако да је, поред већ постојећих, у скраћеном поступку предвиђен још један притворски основ.

У случају када се води јединствени поступак према више окривљених за различита кривична дела, од којих за нека важе правила редовног поступка, а за друга правила скраћеног поступка, у односу на окривљеног који одговара само за кривична дела за која важе правила скраћеног поступка одређивање и трајање притвора тече по одредбама о притвору по скраћеном поступку (Решење Окружног суда у Београду *Кж.921/06* од 31. марта 2006. и решење Четвртог општинског суда у Београду *К.328/06* од 15. марта 2006. године).⁸⁸⁰

Да би се одредио притвор по овом основу, поред основане сумње морају да буду испуњена још два кумулативно постављена услова: први, који се односи на изречену казну затвора од пет година или тежу казну и други, да одређивање притвора захтевају посебно тешке околности кривичног дела.

Како Законик као први услов предвиђа изречену, а не запрећену, казну затвора, то је сасвим јасно да се по овом основу притвор може одредити само након доношења првостепене пресуде. Треба напоменути и да ће се овај притворски основ ретко

⁸⁷⁹ Наведено према: А. Трешњев (2013), 253.

⁸⁸⁰ Наведено према: *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 75, Београд 2007, 132.

појављивати у пракси, с обзиром на то да се скраћени поступак води за кривична дела за која је забрањена казна затвора до осам година, па су ретке ситуације када суд за ова њих изриче казну затвора од пет година или тежу казну.

Други је услов за одређивање притвора по овом основу постојање посебно тешких околности кривичног дела. За разлику од редовног поступка, где је у члану 211. став 1. тачка 4. ЗКП, који би требало да представља пандан овом притворском основу, предвиђено узнемирење јавности, законодавац у скраћеном поступку прави разлику и уводи стандард посебно тешких околности дела. Треба напоменути и да законодавац као притворски основ одређује *посебно* тешке околности дела. То не могу бити само тешке околности дела, већ се захтева један виши стандард, који се састоји у томе да те околности буду посебно тешке.

Начин извршења и посебно тешке околности кривичног дела као разлози за притвор морају одударати од уобичајеног начина и околности извршења дела (ВСС, *Кж.2 бр. 164/08* од 22. јануара 2008). У складу с тим је и став Апелационог суда у Београду да се квалификаторни елементи кривичног дела за које је неко лице основано сумњиво не могу третирати као посебно тешке околности кривичног дела приликом одлучивања о притвору (АСБ, *Кж.2. бр. 4144/10* од 2. новембра 2010).

Овај стандард је идентичан са једним од услова за одређивање притвора по чл. 142. ст. 1. т. 5. ЗКП/01 и у том погледу не треба правити разлику између њих. Судска пракса обилује примерима када постоје посебно тешке околности дела. Овде ћемо указати на неке примере који су примерени скраћеном поступку:

- када су окривљени полицијски службеници, имајући у виду да то повећава друштвену опасност кривичног дела јер су управо они у обавези да спречавају вршење кривичних дела (АСБ, *Кж. бр. 2842/10* од 15. јула 2010);

- када постоји основана сумња да је окривљени извршио кривично дело као високи државни службеник, противправно располажући средствима из буџета, док је његова обавеза била да штити јавни интерес (ВСС, *Кж. бр. 1306/09* од 25. маја 2009);

- када се окривљеном ставља на терет дело учињено у угоститељском објекту где

је било присутно више лица, па је живот више лица био угрожен (ВСС, *Кж2. бр. 82/06* од 19. јануара 2006);

- када је кривично дело извршено на јавном месту где је било присутно 200–300 људи и где су предузимањем општеопасне радње – испаливањем пројектила из ватреног оружја – доведени у опасност животи неодређеног броја лица – гостију кафеа (АСКр, *Кж. бр. 599/10* од 20. априла 2010);

- испаливање хица из службеног пиштоља, са мале удаљености у главу оштећеног, због чега се овај налази у тешком здравственом стању (ВСС, *Кж2. бр. 97/06* од 20. јануара 2006);

- када је окривљени основано сумњив да је ножем, који је претходно понео са собом, више пута убо оштећеног по телу и нанео му посекотинску рану са предње леве стране врата, посекотинску рану у пределу доње половине леве стране грудног коша и убодну посекотинску рану леве половине трбуха, а те повреде су тешке телесне природе и њихова бројност и места по телу где су нанете указују на нарочиту упорност окривљеног у вршењу кривичног дела (АСКр, *Кж2. бр. 1516/10* од 10. новембра 2010);

- када је дело са елементима принуде извршено у граду на јавном месту у време када има људи на улици (АСКр, *Кж2. бр. 1008/11* од 17. јуна 2011).

8. 1. 1. 7. Опасност од извршењем дела услед душевне сметње

У поступку за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења ЗКП прописује још један посебан основ за одређивање притвора поред основа из члана 211. ЗКП. У овом поступку притвор се може одредити и ако постоји оправдана опасност да би окривљени услед душевних сметњи могао да изврши кривично дело (члан 524. став 1. ЗКП).

Овај притворски основ је независан. То значи да суд може одредити притвор окривљеном из било ког разлога по члану 211. ЗКП, а поред тога и зато што постоји

оправдана опасност да би услед душевних сметњи окривљени могао извршити кривично дело. То није допунски услов за одређивање или продужење притвора, већ самостални основ.

Једина заједничка одредница са чланом 211. ЗКП, у погледу овог притворског основа, јесте да је за одређивање притвора потребно да постоји одређени степен сумње да је окривљени учинио противправно дело које је у закону одређено као кривично дело. Поред тога што би се језичким тумачењем могло доћи до закључка да у погледу постојања овог притворског основа не треба утврђивати основану сумњу, систематским тумачењем долази се до неспорног закључка да је основана сумња *conditio sine qua non* за одређивања притвора по сваком од законских основа, што ни у теорији, нити пракси није спорно.

Овај основ треба разликовати од околности које указују да би окривљени могао поновити дело, јер код тог основа за одређивање притвора треба утврдити да постоје особите околности које указују на могућност понављања дела у кратком временском периоду, док се код овог основа утврђује да би окривљени услед душевних сметњи могао извршити кривично дело. Дакле, треба да буду испуњена два кумулативно постављена услова, а то су да би окривљени могао извршити кривично дело и да би узрок вршења тог кривичног била душевна сметња окривљеног. Небитно је да ли би извршење кривичног дела услед душевне сметње могло наступити у кратком временском периоду или не – довољно је постојање опасности да би се тако нешто за време трајања целог поступка могло десити.⁸⁸¹

8. 1. 1. 7. Екстрадициони притвор

Од принципа установљеног Закоником о кривичном поступку, да се притвор може одредити само под условима предвиђеним у Закону (члан 210. став 1. ЗКП), одступљено је у погледу екстрадиционог притвора. Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима прописује два засебна разлога за одређивање притвора.

⁸⁸¹ А. Трешњев (2012), 81.

Први разлог за одређивање притвора састоји се у постојању околности које указују да ће се лице чије се изручење захтева сакрити или да ће побећи у циљу ометања поступка одлучивања о замолници или спровођења изручења. Притвор се по другом разлогу може одредити ако постоје околности које указују да ће лице чије се изручење захтева ометати прикупљање доказа у поступку изручења или у кривичном поступку пред судом државе молиће (члан 22. ЗМППКС).

Притвор се по овим основима може одредити само у поступку екстрадиције. С друге стране, у екстрадиционом поступку не може се одредити притвор из разлога предвиђених у кривичном поступку. Екстрадициони поступак је специфичан и разумљиво је опредељење законодавца да га раздвоји од редовног кривичног поступка.

8. 1. 2. Поступак

8. 1. 2. 1. Решење о притвору

Одлуку о притвору увек може донети само суд. Ово је опште прихваћен стандард, тако да готово да нема државе у свету која ово овлашћење преноси на неки други орган.⁸⁸²

У погледу одлука које се, у нашем праву, могу донети поводом притвора, могуће је донети више различитих видова решења:

- 1) решење о одређивању притвора;
- 2) решење о продужењу притвора;
- 3) решење о укидању притвора;
- 4) решење о замени притвора блажом мером;
- 5) решење којим се одбија предлог за укидање притвора;

⁸⁸² Rebecca Ananian-Welsh, „Preventative Detention Orders and the Separation Of Judicial Power“, *University of New South Wales Law Journal*, vol. 38/2, UNSW 2015, 757.

6) решење којим се притвор оставља на снази.

Поред наведених, постоје и другостепена решења, којима се одлучује по жалбама у односу на ова решења.

Када одлучује о притвору, суд је увек у обавези да донесе посебно решење. Чак и када донесе пресуду и оптуженог огласи кривим и осуди на казну затвора, претресно веће мора донети посебно решење о продужењу притвора и не може о притвору одлучити у оквиру пресуде (ОСЧ, *Кж. бр. 252/05* од 17. јуна 2005).⁸⁸³

Поред тога што је, у погледу притвора, могуће донети више различитих видова решења, законодавац једино за решење о одређивању притвора прописује шта све оно треба да садржи. Ово је донекле разумљиво, с обзиром на то да је решење о одређивању притвора иницијални акт на основу кога се одређује притвор, док су сва друга решења практично изведена из одлуке о одређивању притвора.

Према изричитој законској одредби решење о одређивању притвора садржи:

- 1) име и презиме лица које се притвара,
- 2) кривично дело за које се оно окривљује,
- 3) законски основ за притвор,
- 4) време на које је одређен притвор,
- 5) време хапшења,
- 6) поуку о праву на жалбу,
- 7) образложење основа и разлога за одређивање притвора,
- 8) службени печат и
- 9) потпис судије који одређује притвор.

Поред имена и презимена лица које се притвара, судови по правилу у изреци решења о одређивању притвора наводе и остале личне податке лица које се притвара. Ово је разумљиво с обзиром на то да у данашње време само име и презиме окривљеног не морају да буду довољна карактеристика за утврђивање његовог идентитета.

⁸⁸³ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

Изрека решења о притвору не мора да садржи законски основ за притвор, већ је основ довољно навести у образложењу решења (ВСС, *Кж. бр. 125/09* од 19. јануара 2009).⁸⁸⁴ и АСБ, *Кж2. бр. 4201/10* од 8. новембра 2010).⁸⁸⁵ Овакав став је прихватљив јер не треба губити из вида да је једна од сврха писмено израђеног решења о одређивању притвора упознавање окривљеног са одређивањем притвора, па је у том смислу ирелевантно да ли се притворски основи налазе у изреци или у образложењу решења. И поред тога, дилема је да ли је *ratio* законодавца био да се законски основи за притвор наведу у образложењу, када већ прави разлику између њих и њиховог образложења. У том смислу могао би се бранити став да чињеница да је законодавац раздвојио и посебно навео законске основе и њихово образложење указује на то да се законски основи морају навести у изреци решења. Међутим, постоје случајеви када се законски основ мора навести у изреци решења – када је првостепеним решењем окривљеном одређен или продужен притвор по више основа, а другостепени суд утврди да неки од тих основа не стоје, преиначиће првостепено решење тако што ће у изреци навести да се отклањају законски основи који не стоје (АСБ, *Кж2. бр. 201/12* од 23. јануара 2012).⁸⁸⁶

Временско трајање притвора мора се назначити у сваком притворском решењу, укључујући и решење о продужењу притвора након доношења првостепене пресуде, у којем такође мора бити назначено до када притвор најдуже може трајати (ВСС, *Кж2. бр. 1283/09* од 20. маја 2009).⁸⁸⁷ У том решењу то се чини одредницом да ће притвор трајати до ступања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе, али не дуже од санкције утврђене првостепеном пресудом. Уколико је првостепени суд пропустио да наведе да притвор може трајати најдуже док не истекне време трајања казне изречене првостепеном пресудом, то је основ да другостепени суд преиначи првостепено решење у погледу дужине трајања притвора (ВСС, *Кж. бр. 1611/09* од 22. јуна 2009).⁸⁸⁸

⁸⁸⁴ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁸⁸⁵ Наведено према: *Ibidem*.

⁸⁸⁶ Наведено према: А. Трешњев (2013), 195.

⁸⁸⁷ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁸⁸⁸ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

Посебна дилема у погледу времена на које је одређен притвор јесте да ли се оно одређује тако што суд у решењу наводи временски период трајања притвор (нпр. „притвор по овом решењу може трајати најдуже месец дана“) или наводи датум до којег притвор траје (нпр. „притвор по овом решењу може трајати до 30. маја 2015. године“). Поред тога што није неисправно у решењу навести трајање притвора до тачног датума, исправније је одредити га на временски рок. Ово стога што се у случају када окривљени није лишен слободе, већ се притвор одређује зато што је у бекству, унапред не може знати када ће он бити лишен слободе, па самим тим нити докле ће притвор трајати.

Суд не може одредити притвор са одложеним роком лишења слободе, наводећи да се окривљени одмах, по пријему решења, а по истеку затворске казне коју издржава по пресуди прекршајног суда, има задржати и спровести у притвор (ВСБ, *Кж 2. бр. 328/14* од 24. априла 2014).

Посебна дилема је како треба да изгледа изрека решења уколико је јавни тужилац предложио одређивање притвора по више основа, а суд прихвати само један од њих и по њему одреди притвор. Да ли би у том случају изрека решења имала два става, где би се у првом ставу одређивао притвор, а у другом одбио предлог тужиоца или би требало да изрека има само један став, у којем би се одређивао притвор према окривљеном? Исправно је поступити као у другом случају, јер се притвор, као процесноправни институт, одређује без обзира што нису уважени сви основи које је тужилац предложио, а у образложењу је суд дужан да објасни зашто сматра да поједини основи које је тужилац предложио не стоје. При томе, на овај начин не спори се право тужиоцу да изјави жалбу у делу у којем му суд није уважио предлог у погледу основа за одређивање притвора.

Поред наведених елемената, решење о одређивању притвора мора да садржи и елементе које мора да садржи свако решење, а то су: грб Републике Србије; број предмета; датум доношења; уводни део, који садржи име судије или већа које је одредило притвор, име записничара, број акта тужилаштва по којем се води поступак и назив тужилаштва које је ставило предлог за одређивање притвора. Поред тога што се то изричито не наводи, изворник сваког решења, па и оног о одређивању притвора, на крају садржи и доставну наредбу, из које произилази коме се све решење има

доставити.

Образложење не одступа од уобичајене систематике која прати сва решења. У најкраћим цртама, решење мора да садржи неколико делова. Увек се полази од акта којим је одређена фаза поступка иницирана, затим се констатује предлог тужиоца, након тога се наводи изјашњење окривљеног о притвору, уколико је саслушан, па се потом образлажу чињенице на бази којих је суд донео одлуку, при чему је суд дужан да се изјасни због чега одређена чињеница представља разлог за одређивање притвора (ОСВ, *Кж2. бр. 163/09* од 11. децембра 2009),⁸⁸⁹ да би подвођење чињеничног стања под правну норму представљало завршни део образложења. Имајући у виду основне карактеристике мере притвора, у образложењу решења о притвору морају се навести разлози који оправдавају притвор у конкретном случају.⁸⁹⁰ Морају се навести околности које су узете у обзир при доношењу одлуке, али и утицај тих околности на основ за продужење притвора (ВСС, *Кж.2 бр. 1747/07* од 3. октобра 2007).⁸⁹¹ Када је истим решењем више окривљених задржано у притвору, треба за сваког од окривљених понаособ образложити околности које су од значаја за одређивање притвора (АСБ, *Кж2. бр. 3554/10* од 20. септембра 2010).⁸⁹²

Садржина осталих притворских решења у битноме не одступа од решења о одређивању притвора, с тим што она садрже поједине елементе који су својствени за њих. Тако сва решења, осим оног о одређивању притвора, обавезно садрже број и датум решења о одређивању притвора. То је важно јер се практично сва друга решења „наслањају“ на решење о одређивању притвора, а једини начин да се утврди на основу којег решења је окривљеном одређен притвор јесте да се наведу број и датум његовог доношења. Ово има посебан значај у случајевима када је окривљеном у току поступка више пута притвор одређиван и укидан. Како остала решења подржавају континуитет започет решењем о одређивању притвора, то у њих, осим имена и презимена, више није потребно уносити личне податке окривљеног, јер они произилазе из решења о одређивању притвора. Време хапшења више није од значаја и оно се не наводи у другим решењима. Решење о замени притвора блажом мером мора да садржи податке од значаја за ту меру.

⁸⁸⁹ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

⁸⁹⁰ Г. Лажетић Бужаровска, В. Узунов (2008), 753.

⁸⁹¹ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁸⁹² Наведено према: *Ibidem*.

У погледу решења којим се продужава притвор, обавеза суда да по службеној дужности преиспитује разлоге за продужење притвора у одређеним роковима подразумева да суд не може некритички понављати разлоге утврђене на почетку кривичног поступка, већ исте мора преиспитивати у складу са новим релевантним чињеницама процесног и материјалног карактера до којих дође у току кривичног поступка и о томе у одлуци дати довољне и индивидуализоване разлоге (АСН, *Кж. бр. 786/10* од 18. август 2010).⁸⁹³

Посебан вид решења је решење које се доноси након саслушања окривљеног који пре одређивања притвора није био саслушан (члан 212. став 5. ЗКП). Поводом овог решења у пракси се појавила дилема да ли треба изградити писмени отправак те одлуке и да ли на такву одлуку окривљени има право жалбе. По овом питању Врховни касациони суд је заузео становиште да ће када се окривљени саслушава у смислу члана 212. став 5. ЗКП, па судија за претходни поступак или ванпретресно веће одлуче да претходно донето решење о притвору остане на снази, суд одлуку о томе донети у форми решења, при чему ће изградити и писане отправке истог, у коме ће учиниоцима у поступку дати поуку о праву на жалбу, сходно члановима 212, 269, 274. и 465. ЗКП (*Текст одговора на постављено питање утврђен је на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда 24. новембра 2014*).⁸⁹⁴ Ово решење има своју специфичност и у погледу изреке: она треба да гласи *оставља се на снази решење о одређивању притвора...*

Када првостепени суд укине притвор, па то решење буде укинато од стране другостепеног суда, у поновном поступку приликом одлучивања о притвору првостепени суд може само донети решење којим се поново одређује притвор. На оваквом становишту стоји и Врховни суд. Према једној одлуци тог суда нема процесне могућности за продужење једном укинутаг притвора у току одређеног кривичног поступка, већ се притвор мора поново одредити (ВСС, *Кж2. бр. 1173/01* од 4. јула 2001). Овакав став је разумљив јер се једном укинут притвор не може продужити, па макар и уколико за укидање није било основа. Када је притвор првостепеним решењем укинут, окривљени је пуштен на слободу и да би се поново ставио у притвор, он према

⁸⁹³ Наведено према: *Ibidem*.

⁸⁹⁴ Наведено према: *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 1/15, Београд 2015, 224.

њему мора бити одређен. Овде треба указати да у пракси постоје и другачија схватања. Тако се у једној одлуци Апелационог суда у Крагујевцу наводи да се након укидања првостепеног решења којим се притвор укида у поновном поступку може донети само решење о продужењу притвора, а не о одређивању притвора (АСК, *Кж.2 бр. 1785/11* од 6. октобра 2011).⁸⁹⁵ Међутим, ову ситуацију не треба мешати са процесном ситуацијом у којој је другостепени суд укинуо решење о одређивању притвора и пустио окривљеног на слободу. Тада се притвор мора поново одредити, пошто притвор ни формално ни фактички није на снази (ВСС, *Кж. 2. бр. 1173/01* од 4. јула 2001. године).⁸⁹⁶

Након објављивања првостепене пресуде и одлуке о притвору, суд такође мора да изради посебно решење о притвору, јер је, уносећи у изреку побијане пресуде одлуку о укидању притвора, поступио противно одредбама ЗКП (АСКр, *Кж.1 бр. 2788/10* од 29. септембра 2010).⁸⁹⁷ То решење мора да садржи све елементе решења о продужењу притвора, па се не може сматрати посебним решењем о продужењу притвора констатација на записнику о главном претресу „да се окривљеном продужава притвор до правоснажности изречене пресуде“ (ВСБ, *Кж2. бр. 127/14* од 26. фебруара 2014). Специфичност тог решења огледа се у томе што оно мора да садржи податке о томе да ли је изреченом пресудом оптужени оглашен кривим и осуђен на казну затвора, јер оно у супротном неће садржати разлоге о одлучним чињеницама (ОСН, *Кж. бр. 1351/08* од 16. јула 2008).⁸⁹⁸

Поред изричите законске одредбе да се, ако је на главном претресу донето решење о притвору, оно мора унети у записник о главном претресу (члан 239. став 6. ЗКП), у пракси се одомаћио став да се у записник о главном претресу уноси само изрека решења. Да бисмо разумели мотив законодавца за прописивање ове норме, морамо поћи од начина поступања судова пре њеног доношења. Ова одредба је први пут у кривичнопроцесно законодавство унета 1985. године, а пре него што је била донета, судови, из неразумљивих разлога, решење о продужењу притвора нису уносили у записник о главном претресу. Управо је стога изричито предвиђено да се

⁸⁹⁵ Наведено према: *Билтен Апелационог суда у Крагујевцу*, бр. 2/11, Крагујевац 2001, 42.

⁸⁹⁶ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁸⁹⁷ Наведено према: *Билтен Апелационог суда у Крагујевцу*, бр. 1/13, Крагујевац 2013, 45.

⁸⁹⁸ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

решење уноси у записник о главном претресу. Као и код пресуде, изрека решења представља изворник.⁸⁹⁹

У погледу другостепеног решења којим се одлучује о жалби на решење о притвору такође постоје одређене специфике у односу на систематику осталих другостепених решења. Када суд нађе да не стоје два разлога за продужење притвора, како је нашао првостепени суд, већ само један од њих, одбиће жалбу као неосновану, а у образложењу решења навешће да други разлог за продужење притвора више не стоји (ВСС, *Кж. бр. 1231/02* од 13. новембра 2002).⁹⁰⁰

8. 1. 2. 2. Одређивање притвора

Притвор се може одредити само одлуком суда,⁹⁰¹ али зависно од фазе поступка постоји разлика у погледу тога по чијој иницијативи се то може учинити. Тако у фази истраге суд може одредити притвор само на предлог јавног тужиоца, што је разумљиво с обзиром на концепт тужилачке истраге, према којем је јавни тужилац орган поступка и у највећој мери одговоран за његово законито и ефикасно одвијање. Када тужилац стави предлог за одређивање притвора, суд не може мимо тог предлога да додаје неки нови основ за одређивање или продужење притвора изузев што може, у ситуацији када је јавни тужилац предложио два или више основа, отклонити неки од њих (*Текст одговора на постављено питање нижестепених судова утврђен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда 4. априла 2014*).⁹⁰²

Након потврђивања оптужнице суд постаје примарно одговоран за законитост и ефикасност поступка и стога постаје и надлежан да, уколико оцени неопходним, у погледу одређивања притвора реагује и *ex officio*, без предлога јавног тужиоца.⁹⁰³

Без обзира да ли регује по службеној дужности или на предлог јавног тужиоца,

⁸⁹⁹ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 598.

⁹⁰⁰ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

⁹⁰¹ Richard G. Singer, *Criminal Procedure II: from Bail to Jail*, Aspen Publisher, New York 2008², 4.

⁹⁰² Наведено према: *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 1/15, Београд 2015, 226.

⁹⁰³ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 537.

суд је у обавези да пре доношења одлуке о одређивању притвора саслуша окривљеног на околности разлога за одређивање притвора. Од овог правила постоје разумљиви изузеци. То су случајеви: када је притвор одређен пре него што је окривљени лишен слободе, при чему је издата наредба за довођење окривљеног јер се, иако уредно позван, није одазвао на позив, а свој изостанак није оправдао; затим, када се окривљеном није могло извршити уредно достављање позива, а из околности очигледно произлази да окривљени избегава пријем позива; у трећем случају, када постоје опасности од одлагања. У овим случајевима суд ће у року од 48 часова од часа хапшења саслушати окривљеног о постојању разлога за одређивање притвора. Након саслушања, суд ће одлучити да ли ће одлуку о одређивању притвора оставити на снази или укинути притвор (члан 212. став 2, 4. и 5. ЗКП). Поред тога што може укинути притвор, судија за претходни поступак може уместо притвора изрећи и неку блажу меру за обезбеђење присуства окривљеног уколико су испуњени законски услови за њено одређивање, без обзира што заменик јавног тужиоца није био присутан на саслушању окривљеног и није предложио блажу меру (*Текст одговора на постављено питање нижестепених судова утврђен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда 14. новембра 2014*).⁹⁰⁴

Поред тога што мора бити саслушано у року од 48 часова, ухапшено лице има и друга права која предвиђа члан 69. ЗКП, а то су:

- 1) да ништа не изјави, ускрати одговор на поједино питање, слободно изнесе своју одбрану, призна или не призна кривицу;
- 2) да се брани само или уз стручну помоћ браниоца у складу са одредбама овог законика;
- 3) да његовом саслушању присуствује бранилац;
- 4) да непосредно пре првог саслушања прочита кривичну пријаву, записник о увиђају и налаз и мишљење вештака;
- 5) да одмах на језику који разуме буде обавештено о разлогу хапшења;
- 6) да пре него што буде саслушано има са браниоцем поверљив разговор који се надзире само гледањем, а не и слушањем;

⁹⁰⁴ Наведено према: *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 1/15, Београд 2015, 221.

7) да захтева да без одлагања о хапшењу буде обавештен неко од чланова његове породице или друго њему блиско лице, као и дипломатско-конзуларни представник државе чији је држављанин, односно представник овлашћене међународне организације јавноправног карактера, ако је у питању избеглица или лице без држављанства;

8) да захтева да га без одлагања прегледа лекар кога слободно изабере, а ако он није доступан, лекар кога одреди јавни тужилац, односно суд.

Саслушању окривљеног на околност разлога за одређивање притвора, пре одређивања притвора или накнадно, могу присуствовати јавни тужилац и бранилац. Суд је дужан да ова лица на погодан начин обавести о времену и месту саслушања окривљеног. С обзиром на то да Законик предвиђа да јавни тужилац и бранилац могу присуствовати саслушању, што значи да њихово присуство није обавезно, једини услов за саслушање јесте тај да су уредно обавештени (члан 212. став 3. ЗКП).

Приликом одређивања притвора суд се упушта у утврђивање да ли постоји основана сумња и да ли постоје законски разлози за одређивање притвора. У оба случаја своју одлуку доноси на бази одређених доказа, с тим да када је у питању утврђивање да ли постоје разлози за притвор суд може засновати одлуку на извештају полицијске станице, без обзира на то што на том извештају као доказу не би могао да заснује пресуду (АСБ, *Кж2 ПО1. бр. 32/11* од 14. фебруара 2011),⁹⁰⁵ док су законски разлози одређени у члану 211. ЗКП, а појам основане сумње прописан је чланом 2. став 1. тачка 18. ЗКП, о чему је више било речи у делу који се односи на разлоге за одређивање притвора.

Надлежност за одређивање притвора у оквиру суда је различита и зависи од фазе у којој се поступак налази. Тако у истрази притвор могу одредити судије за претходни поступак или већа из члана 21. став 4. ЗКП, а од предаје оптужнице суду па до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе притвор могу одредити судеће веће или већа из члана 21. став 4. ЗКП. Судеће веће може одредити притвор само на главном претресу, а већа из члана 21. став 4. ЗКП пре тога, између рочишта и после главног претреса. Веће из члана 21. став 4. надлежно

⁹⁰⁵ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 82, Београд 2012, 53.

је да одлучи о притвору у ситуацији када је судеће веће одредило притвор на главном претресу приликом доношења пресуде, па је то решење укинато од стране другостепеног суда и предмет враћен на поновно одлучивање. Поред већа првостепеног суда и веће другостепеног суда може одредити притвор када су се због преиначења првостепене пресуде стекли услови да се одреди притвор. Тада ће другостепени суд донети посебно решење о одређивању притвора против кога није дозвољена жалба (члан 459. став 2. ЗКП).

Решење којим је одређен притвор од стране судије за претходни поступак предаје се окривљеном у часу хапшења, а најкасније у року од 12 часова од часа притварања. У списима се мора назначити дан и час хапшења окривљеног и предаје решења. Без обзира што се решење о одређивању притвора може и усмено саопштити окривљеном, након што је саслушан, рок за жалбу почиње да тече тек од момента када му је решење уручено (ВСБиХ, Кж. бр. 1188/73 од 11. октобра 1973).⁹⁰⁶ Против решења о одређивању притвора у истрази странке и бранилац могу изјавити жалбу већу из члана 21. став 4. ЗКП, с тим да жалба не задржава извршење решења. Жалба, решење и остали списи достављају се одмах већу, које је дужно да донесе одлуку у року од 48 часова. Након подизања оптужнице против решења о одређивању притвора странке и бранилац могу изјавити жалбу, која, као и у претходном случају, не задржава извршење решења. Жалба, решење и остали списи достављају се одмах већу другостепеног суда, које о жалби мора хитно да одлучи, јер је поступак у притворским предметима хитан, али није везано роком.

Бранилац оптуженог против кога је одређен притвор има право да поднесе жалбу на решење о одређивању притвора и пре него што је оптужени пронађен и притворен (ОСБ, Кж. бр. 844/02 од 29. априла 2002),⁹⁰⁷ што не искључује право окривљеног да изјави жабу када му се уручи решење након што буде лишен слободе. Интересантно је да у овој ситуацији решење постаје правоснажно тек након лишења окривљеног слободе.

Поред тога што притвор може трајати до упућивања окривљеног на издржавање казне, разумљив је став судске праксе да се притвор не може одредити након

⁹⁰⁶ Наведено према: З. Јекић (2014), 123.

⁹⁰⁷ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

правоснажности пресуде, јер он не представља меру обезбеђења за извршење казне (ВСБиХ, Кж. бр. 1254/56, од 16. јула 1956).⁹⁰⁸

8. 1. 2. 3. Контрола притвора

Приликом контроле притвора морају да буду испуњена два услова. Први услов је да поступак тече тј. да није окончан, а други је да и даље стоје разлози за притвор.⁹⁰⁹ Контрола мере притвора обавља се на два начина, на предлог странака или *ex officio*.

У погледу контроле притвора на предлог странака не ради се о класичној контроли, односно странке немају могућност да стављају предлог за контролу притвора, али странке и бранилац могу предлагати укидање притвора или замену притвора блажом мером. Такође, јавни тужилац у истрази може стављати предлог за продужење притвора, па када суд одлучује о таквом предлогу, на посредан начин врши контролу разлога за притвор.

Предлог јавног тужиоца за продужење притвора у истрази мора бити образложен (члан 215. став 2. ЗКП). То је онај предлог који садржи јасно наведене разлоге због којих се тражи продужење притвора, те по ком основу и за које време се продужење тражи. Нажалост, у пракси су ови елементи предлога често недовољно јасни, па се чак не наводи на који временски период се тражи продужење притвора.⁹¹⁰

Суд је дужан и без предлога странака, у одређеним временским интервалима, по службеној дужности да контролише да ли и даље стоје разлози због којих је притвор одређен.⁹¹¹ Временски интервали у којима се контролише притвор различити су и зависе од фазе у којој се поступак налази.⁹¹² Судија за претходни поступак дужан је да, и без предлога странака и браниоца, по истеку сваких 30 дана испита да ли још постоје разлози за притвор и да донесе решење о продужењу или укидању притвора (члан 215.

⁹⁰⁸ Наведено према: З. Јекић (2014), 122.

⁹⁰⁹ Јанко Лазаревић, „Нека основна питања везана за притвор у редовном кривичном поступку“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/97, Београд 1997, 125.

⁹¹⁰ *Ibidem*.

⁹¹¹ Владимир Даниловић, „Нека нова решења у Законик о кривичном поступку“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/02, Београд 2002, 258.

⁹¹² Ранко Соколовић, „Притвор у светлу измена важећег ЗКП и одлагања примене новог ЗКП“, *Правни живот*, бр. 9/08, Београд 2008, 764.

став 1. ЗКП), с тим да се рок од 30 дана не може изједначити с роком од једног месеца (ВСС, *Кж. бр. 754/02* од 24. јула 2002).⁹¹³ Након овога, следећу контролу врши веће непосредно вишег суда из члана 21. став 4. ЗКП, које на образложени предлог јавног тужиоца из важних разлога може продужити притвор за још три месеца. Против тог решења дозвољена је жалба, која не задржава извршење решења. Када је за продужење притвора надлежан апелациони суд, односно веће из члана 21. став 4. апелационог суда као непосредно вишег суда, жалба на то решење се изјављује такође апелационом суду (АСБ, *Кж.2 По1 бр. 500/13* од 11. децембра 2013).

У пракси постоји подељено мишљење по питању тога да ли је дозвољена жалба против решења којим се одбија предлог тужиоца за продужење притвора. Поред тога што би се на основу језичког тумачења могло закључити да Законик код ове одредбе говори искључиво о жалби против решења којим је притвор одређен, продужен или укинут, у решењу Апелационог суда у Београду заузето је становиште да је дозвољена жалба и против решења којим се одбија предлог јавног тужиоца за продужење притвора (АСБ, *Кр. бр. 269/10* од 18. августа 2010).⁹¹⁴ Супротан став садржан је у правном схватању Кривичног одељења ВСС, према којем жалба против решења којим је предлог за продужење притвора одбијен није дозвољена (*Правно схватање Кривичног одељења ВСС*, 25. и 26. фебруар 2008),⁹¹⁵ а овакво становиште прихваћено је и у правном схватању Апелационог суда у Београду (*Седница Кривичног одељења АСБ*, 3. и 4. фебруар 2014).

Поред тога што се решењем већа из члана 21. став 4. ЗКП притвор може продужити за три месеца, он може бити продужен и на краћи временски период, с тим да, уколико веће сматра то потребним, оно на образложени предлог јавног тужиоца, из важних разлога, може у року од три месеца притвор продужавати у више наврата.

Од предаје оптужнице суду контролу притвора врши веће из члана 21. став 4. ЗКП суда који суди у првом степену. Прва контрола врши се ако у оптужници није стављен предлог да се окривљени пусти на слободу. Тада веће мора по службеној дужности, у року од три дана од дана пријема оптужнице, испитати да ли још постоје

⁹¹³ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁹¹⁴ Наведено према: *Билтен Апелационог суда у Београду*, бр. 1/10, Београд 2010, 74.

⁹¹⁵ Наведено према: *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 1/08, Београд 2008.

разлози за притвор и донети решење о продужењу или укидању притвора. Жалба против овог решења не задржава извршење решења. Аналогно овоме, када јавни тужилац судији за претходни поступак достави споразум о признању кривице окривљеног, заједно са оптужницом, о притвору одлучује веће из члана 21. став. 4. ЗКП, а уколико је одлука о притвору саставни део споразума (чега, и поред одредби члана 314. ЗКП, има у пракси), о притвору ће одлучити судија за претходни поступак односно председник већа из члана 315. став 1. ЗКП који и одлучује о споразуму (*Текст одговора на постављено питање нижестепених судова утврђен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда 27. октобра 2014*).⁹¹⁶

Након прве контроле, контрола се врши у различитим временским размацама и зависи од тога да ли је оптужница потврђена. До потврђивања оптужнице контрола притвора врши се на сваких 30 дана, а након потврђивања до доношења првостепене пресуде на сваких 60 дана. Контрола притвора врши се у законом одређеним временским интервалима, без обзира да ли је у међувремену донесено решење о одбијању предлога странака за укидање притвора (*Начелни став бр. 4/82 – Заједничке седнице Савезног суда, републичких и покрајинских врховних судова и Врховног војног суда од 20. и 21. априла 1982*).⁹¹⁷

Приликом доношења првостепене пресуде контролу и евентуално продужење притвора врши судеће веће првостепеног суда. Оно то чини одмах након доношења првостепене пресуде, јер од врсте пресуде и евентуалне кривичне санкције зависи и одлука о притвору (ОСН, *Кж. бр. 1234/08* од 2. јула 2008).⁹¹⁸ У том случају притвор се може продужити до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе, а најдуже док не истекне време трајања кривичне санкције изречене у првостепеној пресуди. Аналогија у том погледу постоји и када је реч о рочишту поводом споразума о признању кривичног дела. О притвору након прихватања споразума и доношења пресуде из члана 317. ЗКП одлучује судија за претходни поступак или председник већа у зависности од тога ко је, у смислу одредбе члана 315. став 1. ЗКП, одлучивао о споразуму и донео пресуду (*Текст одговора на постављено питање нижестепених судова утврђен на седници Кривичног одељења*

⁹¹⁶ Наведено према: *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 1/15, Београд 2015, 226.

⁹¹⁷ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

⁹¹⁸ Наведено према: *Билтен Окружног суда у Нишу*, бр. 28, Ниш 2008, 44.

Врховног касационог суда 15. априла 2014),⁹¹⁹ а приликом оцене да ли и даље стоје разлози за продужење притвора суд треба да цени и чињеницу да је окривљени закључио споразум о признању кривичног дела, као и ону да је тужилац дао сагласност за укидање притвора према оптуженом (АСБ, *Кж2 По1 бр. 185/12* од 30. априла 2012).

Уколико је веће које је изрекло пресуду из било ког разлога пропустило да истовремено донесе и одлуку о притвору, а пресуду је објавило, одлуку о притвору донеће веће из члана 21. став 4. ЗКП, јер судеће веће више није у заседању (*Текст одговора на постављено питање нижестепених судова утврђен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда 24. новембра 2014*).⁹²⁰ Постоји једна ситуација када је могуће вршити контролу притвора након доношења првостепене пресуде, а да се не ради о пропусту судећег већа: то је случај када судеће веће приликом објављивања пресуде продужи притвор, па решење о продужењу притвора буде на основу уважавања жалбе укинута, а предмет враћен на поновно одлучивање. У овом случају, како веће више није у заседању, о „судбини“ притвора једино може одлучити веће првостепеног суда из члана 21. став 4. ЗКП.

Притвор може контролисати и другостепени суд у жалбеном поступку. Када усвоји жалбу и укине првостепену одлуку ако се оптужени налази у притвору, другостепени суд ће испитати да ли још постоје разлози за притвор и донеће решење о продужењу или укидању притвора.

Обавеза суда да по службеној дужности преиспитује разлоге за продужење притвора у одређеним роковима подразумева да суд не може некритички понављати разлоге утврђене на почетку кривичног поступка, већ исте мора преиспитивати у складу са новим релевантним чињеницама процесног и материјалног карактера до којих дође у току кривичног поступка, и о томе дати довољне и индивидуализоване разлоге (АСН, *Кж. 786/10* од 18. августа 2010).⁹²¹

Као што је наведено када је било речи о осталим мерама за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка, остаје дилема зашто се само

⁹¹⁹ Наведено према: *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 1/15, Београд 2015, 226.

⁹²⁰ Наведено према: *Ibid*, 228.

⁹²¹ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Нишу*, бр. 32, Ниш 2014.

приликом продужења притвора након првостепене пресуде до правоснажности притвор више не контролише, док се то чини са свим осталим мерама у правилним временским интервалима. У том смислу треба уједначити обавезу суда тако што би се све мере, последњи пут контролисале приликом доношења пресуде и трајале би до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе или правоснажности пресуде.

Против свих решења којима се продужава притвор жалба је дозвољена, с тим да један окривљени не може изјавити жалбу против решења о продужењу притвора за другог окривљеног (АСБ, *Кж2. бр. 3640/10* од 21. септембра 2010).⁹²² За разлику од решења којима се продужава притвор, против решења којим се одбија предлог за укидање притвора није дозвољена жалба (АСБ, *Кж2. По1. бр. 64/12* од 22. фебруара 2012).⁹²³

Кад суд продужава притвор, неспорно је да није у обавези да продужи притвор по свим основима према којима је притвор био одређен. Поједини основи временом могу губити на значају и суд може продужити притвор само по појединима од њих, а не по свима. Међутим, дилема се јавља када се постави питање да ли би суд могао да уведе и нове основе, односно основе који нису постојали у тренутку одређивања притвора. То би биле ситуације у којима би се поједини притворски разлози касније појавили, или би се касније прибавили докази који би указивали на њихово постојање. Сматрамо да је одговор на ово питање позитиван. Наиме, у свим случајевима у којима суд има овлашћење да одреди притвор по службеној дужности има овлашћење и да продужи притвор из разлога који нису раније постојали, нити их је јавни тужилац предложио. На оваквом становишту је и судска пракса. У једној судској одлуци наводи се да када се окривљени налази у притвору и суд по службеној дужности испитује постојање разлога за притвор, суд није везан само разлозима из решења о одређивању односно продужењу притвора већ може утврдити и постојање других разлога (ВСС, *Кж2. бр. 24/01* од 17. јануара 2001).⁹²⁴ Међутим, треба правити разлику између продужења притвора по новом законском основу и продужења притвора по основу који је ранијим другостепеним решењем отклоњен. Према правном схватању седнице Кривичног

⁹²² Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁹²³ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 83, Београд 2013.

⁹²⁴ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

одељења Врховног касационог суда, ако је другостепени суд у жалбеном поступку у предмету поводом решења о одређивању или продужењу притвора својим решењем отклонио само неки од законом предвиђених основа за одређивање – продужење притвора из првостепеног решења, то приликом наредног преиспитивања притвора и доношења новог решења првостепени суд не може по истом законском основу, који је отклоњен, и из истих разлога, поново да одреди, односно продужи притвор. Међутим, уколико се у међувремену појаве нове околности, првостепени суд, изузетно, може по истом законском основу, који је раније био отклоњен одлуком другостепеног суда, поново да одреди, односно продужи притвор, али само из разлога који су се у међувремену појавили и који нису постојали, или су постојали, али нису били познати суду у време доношења претходног решења другостепеног суда (*Правно схватање седнице Кривичног одељења ВКС, 21. децембар 2010*).⁹²⁵

Ситуација је другачија када је у питању другостепени поступак. Одлучујући о жалби окривљеног против решења о одређивању или продужењу притвора, суд не сме преиначењем побијаног решења да заснује притвор на неком новом основу, који није био обухваћен побијаним решењем, нити сме да укине побијано решење да би првостепени суд донео решење о притвору засновано на новом основу за притвор. Међутим, кад при укидању у целисти првостепене, односно другостепене пресуде испитује постоје ли још разлози за притвор, жалбени суд није ограничен на утврђење постоје ли још основи по којима је притвор био одређен, већ је овлашћен да продужи притвор и по другим законским основима ако утврди да ти основи постоје (*Начелни став бр. 6/81 – Заједничка седница СС, републичких и покрајинских врховних судова и ВВС, 25. и 26. јун 1981*).⁹²⁶

Једно од спорних питања која су се у пракси појавила било је да ли је саслушање окривљеног и позивање јавног тужиоца и браниоца неопходно и код сваког даљег одлучивања о продужењу притвора или је саслушање неопходно само код доношења иницијалне одлуке. Иако су у пракси исказани различити ставови по овом питању, чини се да су судови били склонији да одредбу о саслушању окривљеног рестриктивније – језички – тумаче, према чему се саслушање обавља само приликом одређивања притвора. У том смислу је и одлука ранијег Окружног суда у Београду где

⁹²⁵ Наведено према: *Ibidem*.

⁹²⁶ Наведено према: *Ibidem*.

се наводи да не постоји обавеза суда да приликом одлучивања о продужењу притвора позове браниоца окривљеног (ОСБ, *Кж. бр. 4641/09* од 23. децембра 2009),⁹²⁷ односно нису битно повређене одредбе кривичног поступка кад окривљени није саслушан пре доношења одлуке о продужењу притвора (АСНС, *Кж2. бр. 1137/10* од 12. маја 2010).⁹²⁸ Ипак, мишљења смо да би и том приликом окривљеног поново требало саслушавати у ситуацији у којој долази до продужења притвора по основу другачијем од оног по којем је он раније био одређен. Наиме, у оваквим ситуацијама окривљеном раније није дата прилика да се о новом притворском основу изјасни, тако да би његово изјашњавање у том погледу налагала правила фер поступка.⁹²⁹

Следећа дилема која се јавља јесте какав је положај притвореника у периоду од укидања решења до доношења новог првостепеног решења када се укине решење о продужењу притвора. Наиме, укинато је решење по којем је окривљени у притвору и не зна се какво ће бити ново. У овом би се случају могао бранити теоријски став да је притворено лице без икаквог правног основа у притвору. Међутим, у пракси се оваква ситуација тумачи другачије. Наиме, када се има у виду да је другостепени суд могао преиначити решење о одређивању или продужењу притвора, а то није учинио, већ је само укинуо првостепено решење, треба сматрати да је окривљени под једним видом посебне контроле од стране другостепеног суда и она фактички постоји до доношења новог првостепеног решења, без обзира што је прво укинато.

Треба указати на још једну недоумицу у погледу притвора – то је случај када се првостепено решење укине, па се поставља питање када се поново контролише притвор, одосно да ли се рок од 30 дана до потврђивања оптужнице или 2 месеца након тога рачуна од када је извршена контрола по укинутом решењу или не. Да бисмо појаснили дилему, узећемо пример да је окривљеном контрола притвора, након подизања, а пре потврђивања оптужнице, извршена 1. априла, па то решење буде укинато 17. априла, након чега 20. априла буде донето ново решење о продужењу притвора, које буде потврђено од стране другостепеног суда. Питање које се поставља јесте да ли ће нова контрола притвора бити 1. маја или 20. маја. У пракси је заузет став да ће се нова контрола притвора вршити 20. маја, јер се контрола врши у року од 30

⁹²⁷ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁹²⁸ Наведено према: *Билтен Апелационог суда у Новом Саду*, бр. 1/10, Нови Сад 2010, 32.

⁹²⁹ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 538.

дана од последњег потврђеног решења. Став који је изнедрила пракса једини је могућ, јер би се у супротном дешавале апсурдне ситуације. Наиме, ако претпоставимо супротну ситуацију, замислимо да је у нашем претходном примеру решење које је донето 20. априла поново укинато, рецимо 4. маја, редовна контрола би се вршила 1. маја, када би поново било донето ново првостепено решење, против којег би се такође могла изјавити жалба, па би суд морао донети још једно решење, по основу оног које је укинато 4. маја – у том случају практично би постојала два решења о продужењу притвора. Пример бисмо могли продужити за још један месец, па уколико у том периоду не би било потврђеног решења, постојала би три решења о продужењу притвора, тако да је, поред тога што би се са теоријског аспекта могло оспоравати, решење судске праксе једино могуће.

Предмет одлучивања у поступку продужења притвора према окривљеном јесте оцена суда да ли постоје околности које оправдавају задржавање окривљеног у притвору, а не коначна и мериторна оцена да ли је доказано постојање кривичног дела (ВСС, *Кж2. бр. 1013/08* од 22. априла 2008).

8. 1. 2. 4. Укидања притвора

Притвор се укида решењем суда. Укидање притвора могуће је у два случаја:

- 1) када престану да постоје разлози због којих је притвор одређен и
- 2) по сили закона.

Суд је дужан да укине притвор чим престану да постоје разлози због којих је притвор одређен, односно, правилније је рећи, последњи пут продужен, јер се притворски разлози у току поступка могу мењати. У овом случају притвор је могуће укинути на предлог странака или *ex officio*. При томе не треба губити из вида да за доношење одлуке о укидању притвора није неопходно да постоји предлог странака, јер суд у току целог поступка, по службеној дужности, пази да ли су престали разлози на основу којих је притвор био одређен (ОСВ, *Кв. бр. 200/03* од 25. јула 2003).⁹³⁰ И поред тога најчешће ситуације када се *ex officio* укида притвор у пракси су случајеви када суд

⁹³⁰ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

приликом редовне контроле притвора утврди да више не стоје притворски разлози за даље задржавање окривљеног.

Суд ће по сили закона укинути притвор увек када истекне максимално трајање на које притвор може бити одређен,⁹³¹ нпр. када истекне рок од 6 месеци, а тужилац не подигне оптужницу. Притвор ће обавезно бити укинут и биће наређено да се оптужени пусти на слободу ако је он ослобођен, или је оптужба одбијена, или ако је оглашен кривим, а ослобођен од казне, или је осуђен само на новчану казну, на казну рада у јавном интересу, или на казну одузимања возачке дозволе, или му је изречена судска опомена, или је условно осуђен, или је због урачунавања притвора казну већ издржао или је оптужба одбачена, осим због стварне ненадлежности. Када се донесе ослобађајућа пресуда, притвор ће се обавезно укинути иако пресуда није правоснажна, а окривљени је у бекству (АСБ, *Кж2 По1.бр. 289/13* од 16. јула 2013).⁹³²

Надлежност за укидање притвора заснива се на надлежности за одређивање, односно продужење притвора, осим у случају припремног рочишта, када председник већа може, уз сагласност странака, укинути притвор или га заменити блажом мером. Против тог решења жалба није дозвољена (члана 351. ЗКП). Према правном схватању Посебног одељења Вишег суда у Београду (*Правно схватање ВСБ – Посебно одељење за организовани криминал*, 13. март 2012) председник већа на припремном рочишту није овлашћен да одбије предлог за укидање притвора, већ ако нема сагласности (из члана 351), то треба само констатовати, а подносиоца који остаје при предлогу упутити да може поднети писмени предлог. Аналогно томе, када у случају споразума о признању кривичног дела постоји сагласност странака за укидање притвора, председник већа је овлашћен да укине притвор (*Текст одговора на постављено питање нижестепених судова утврђен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда 24. новембра 2014*).⁹³³

Треба разликовати укидање притвора од укидања решења о одређивању или продужењу притвора. У првом случају укида се притвор и окривљени се пушта на

⁹³¹ У правној теорији, бележи се становиште да трајање притвора представља судски рок. В. Горан Илић, „О домашају одредбе чл. 146. ст. 3. и 4. ЗКП“, *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 57, Београд 2002, 47–52.

⁹³² Наведено према: *Билтен Апелационог суда у Београду*, бр. 5/13, Београд 2013, 32.

⁹³³ Наведено према: *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 1/15, Београд 2015, 226.

слободу без обзира да ли је притвор укинут првостепеним или другостепеним решењем. У другом случају укида се првостепено решење, а окривљени се не пушта на слободу, већ се предмет враћа првостепеном суду на одлуку о притвору. Овде треба подвући да другостепени суд, између осталог, може донети решење којим се укида првостепено решење, или решење којим се преиначује првостепено решење и притвор укида.

Када је реч о укидању притвора, треба указати на одредбу 246. став 2. ЗИКС, према којој се притвореник одмах отпушта и кад истекне време за које је одређен притвор. Поред тога што би се теоријски могла направити разлика између доношења решења о укидању притвора и отпуштању притвореника, у пракси та разлика не постоји. Наиме, притвореник се отпушта само на основу решења о укидању притвора. Треба истаћи и то да судови пазе на рокове када је у питању притвор и није забележено да се рок у том смислу не поштује. Треба напоменути и то да Законик не познаје институт отпуштања из притвора, већ само укидање притвора. Анализе случаја ради, може се поставити питање шта би се десило уколико би било донето решење о продужењу притвора, а из било ког разлога оно не би било благовремено достављено заводу у којем се налази притвореник. Законик такву ситуацију не познаје, а према одредбама ЗИКС притвореник би морао бити пуштен на слободу. У овој ситуацији неспорно се ради о пропусту који повлачи одговорност, али дилема је да ли последица оваквог пропуста треба да буде отпуштање притвореника из завода. Следеће питање је како се односити према притвору у том случају. Беспредметно би било доносити решење о укидању притвора када је притвореник већ отпуштен, али с друге стране такво решење не би могло да постоји, јер не производи правно дејство. Посебно би било беспредметно контролисати разлоге за притвор. Надаље, ако притвор није укинут, он не би могао бити ни поново одређен уколико би се опет појавили разлози за његово одређивање, а посебно при чињеници да ти разлози још постоје јер је донето решење о продужењу притвора. Стога сматрамо да је у пракси члан 246. став 2. ЗИКС непримењив па га стога *de lege ferenda* треба брисати.

У судској пракси с правом је заузет став да се и укидање притвора мора образложити, као и одлуке о одређивању и продужењу притвора. Тако се у одлуци ВСС наводи да је укидање притвора оправдано само уколико суд наведе чињенице које указују да разлози за одређивање притвора више не постоје. Супротно томе, уопштена

констатација да више не постоје разлози за задржавање окривљених у притвору не може бити основ за доношење ове одлуке (ВСС, *Кж.2 бр. 301/08* од 7. фебруара 2008).⁹³⁴

Последица доношења решења о укидању притвора свакако је пуштање притвореника на слободу, али Законик познаје још једну последицу, а то је поновна контрола оптужнице. Наиме, у случај када након потврђивања оптужнице притвор буде укинут због тога што нема основа за сумњу о постојању кривичног дела, тада ће суд испитати оптужницу у складу са чланом 337. Законика (члан 216. став 4. ЗКП), при чему је овлашћен да донесе одлуку о враћању поступка у фазу истраге, али и решење да нема места оптужби и да се кривични поступак обуставља.

Није дозвољена жалба окривљеног на решење којим му се укида притвор (ОСБ, *Кж. бр. 2424/05* од 26. октобра 2005).⁹³⁵

8. 1. 2. 5. Дужина трајања притвора

Притвор, као најстрожа мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, мора се свести на најмању неопходну меру, јер прекомерно трајање притвора је притвор без основа.⁹³⁶ Суд је дужан да и без предлога странака по службеној дужности притвор замени блажом мером када се испуне услови за то. Међутим, и поред ових ограничења у погледу дужине трајања притвора, Законик у појединим случајевима прописује његово максимално трајање. Законик дужину трајања притвора ограничава према појединим притворским основима и према појединим фазама поступка.

У погледу максималне дужине притвора по одређеним притворским разлозима, дужина трајања притвора одређена је према природи разлога због којег се притвор може одредити. Тако је у Законику прописано да притвор који је одређен само због

⁹³⁴ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁹³⁵ Наведено према: *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 70, Београд 2006, 77.

⁹³⁶ Clare Ballard, „A statute of liberty? The right to bail and a case for legislative reform“, *South African Journal of Criminal Justice*, No. 24, Cape Town 2012, 43.

тога што се не може утврдити истоветност лица може максимално трајати док се ова истоветност не утврди. Када је у питању притвор који је одређен само због тога што оптужени очигледно избегава да дође на главни претрес, он максимално може трајати до објављивања пресуде (члан 211. став 2. ЗКП), што, другим речима, значи до окончања главног претреса. Како по овом основу притвор може трајати само до окончања главног претреса, то се не може одредити или продужити у фази другостепеног поступка, због избегавања окривљеног да дође на претрес пред другостепеним судом. То је разумљиво јер се тај претрес може одржати и у одсуству уредно позваног окривљеног (члан 449. ЗКП).

У случају када постоје околности које указују да ће окривљени уништити, сакрити, изменити или фалсификовати доказе или трагове кривичног дела или ако особите околности указују да ће он ометати поступак утицањем на сведоке, саучеснике или прикриваче, притвор ће се укинути чим се обезбеде докази због којих је притвор одређен. У пракси овај притворски основ најчешће траје до момента завршетка истраге, с обзиром на то да је завршетком истраге највећи број доказа прикупљен. Међутим, нарочито опасност од утицаја на сведоке може бити присутна и након овог тренутка, а у ситуацијама у којима неки сведок још није саслушан (ВСС, *Кж 2. бр. 781/06* од 4. маја 2006),⁹³⁷ или када је евидентно да окривљени на раније саслушаног сведока врши притисак у правцу промене датог исказа, односно уколико су саучесници, против којих је донето решење о спровођењу истраге, у бекству, а нису саслушани пред судом (ОСБ, *Кж. бр. 884/06* од 29. марта 2006).⁹³⁸ Могуће су ситуације и да се стекну услови да се притвор по овом основу укине и пре него што се докази обезбеде. То ће бити случај када се у фази истраге сазна да поједини докази, ради чијег прикупљања је притвор одређен, нису од значаја за вођење поступка. У тој ситуацији разлози за трајање притвора престају чим орган поступка сазна за незначајност прикупљања одређених доказа.

Посебну дилему у погледу дужине трајања притвора ствара одредба члана 211. став 3. ЗКП. Интересантно да је истоветна одредба, након измена и допуна Законика о

⁹³⁷ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

⁹³⁸ Наведено према: И. Симић, А. Трешњев (2006), 258.

кривичном поступку,⁹³⁹ унета и у члан 425а став 1. ЗКП. Ова одредба предвиђа да *кад изрекне пресуду на казну затвора испод пет година, суд може оптуженом који се брани са слободе одредити притвор ако постоје разлози из става 1. т. 1) и 3) овог члана...* Недореченост ове одредбе огледа се у више аспеката. Као прво, јавља се дилема да ли суд може одредити притвор по сваком од четири основа уколико изрекне казну затвора преко пет година, што би могао бити разлог за ограничавање одређивања притвора по тачкама 1. и 3. у случају изрицања казне затвора испод пет година. Да бисмо решили ово питање, морамо се подсетити притворских разлога. Тако се тачка 2. члана 211. односи на обезбеђење доказа, па је по природи ствари немогуће одредити притвор након доношења првостепене пресуде ради обезбеђења доказа, стога је у том погледу ова одредба сувишна. У погледу тачке 4. члана 211. ЗКП, сам притворски основ садржи одредницу да *је пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна*, што значи да је и у овом случају ова одредба беспредметна. То значи да није био рацио законодавца да пропише могућност одређивања притвора по тачкама 1. и 3. у случају изрицања казне затвора испод пет година, јер се у случају изрицања казне преко пет година притвор може изрећи и по другим основима.

Друга дилема која се јавља у вези с овом одредбом јесте како ће суд поступити када изрекне казну преко пет година и зашто та ситуација није регулисана одредбама ЗКП. Разлог постојања ове одредбе у Законику можемо пронаћи у историјском тумачењу. Наиме, Законик о кривичном поступку из 1977. године је у ставу 1. члана 353. прописивао обавезан притвор, који се одређивао када је оптужени био осуђен на пет година затвора или тежу казну, а у ставу 2. истог члана било је прописано поступање суда у погледу одређивања притвора када изрекне казну блажу од пет година затвора. Потоњим изменама и допунама и доношењем Законика/2001, изостављен је обавезан притвор у случају изрицања казне преко пет година, а преостали део овог члана, који се односио на услове за одређивање притвора када би суд изрекао казну затвора испод пет година, одржао се до данас. Поред тога, не треба губити из вида да је ова одредба сувишна у законском тексту јер је и без њеног постојања, а из осталих одредби Законика, јасно да кад изрекне пресуду на казну затвора испод пет година, суд може оптуженом који се брани са слободе одредити

⁹³⁹ Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 32/13 од 8. априла 2013. године.

притвор само ако постоје разлози из става 1. т. 1. и 3. ЗКП. Стога је предлог *de lege ferenda* да се ова анахрона одредба изостави из законског текста, како у погледу члана 211. став 3. ЗКП, тако и у погледу члана 425а став 1. ЗКП.

Поред ограничења дужине трајања притвора у односу на одређене законске разлоге, дужина притвора може бити ограничена и према одређеним фазама поступка. Тако притвор у истрази може максимално трајати шест месеци, и ако у том року не буде подигнута оптужница, окривљени ће бити пуштен на слободу, што не значи да ће се и поступак обуставити, већ само да се окривљени више не може задржавати у притвору. Дилема која се намеће јесте да ли би се притвор поново могао одредити након истека његовог максималног трајања, па макар и из другог притворског разлога у односу на онај због којег је првобитно био одређен. Одговор на ово питање је негативан, јер Законик изричито одређује дужину трајања притвора у овој фази поступка и свако поновно одређивање или продужење притвора преко максимално дозвољеног трајања представљало би изигравање законске одредбе.

Овде треба указати и на једну аномалију коју је пракса изнедрила. Ради се о ситуацији у којој тужилац након шест месеци свесно подигне мањкаву оптужницу, унапред знајући да ће му у смислу члана 337. став 3. ЗКП бити наложено да се истрага допуни, али у тој ситуацији поступак је прешао у следећу фазу, односно притвор се продужава према одредбама које се односе на продужење притвора након предаје оптужнице, па се у овом случају и поред тога што је поступак практично све време у фази истраге окривљени може налазити у притвору дуже од шест месеци. У једној одлуци ВСС наводи се да обавеза контроле у наведеном року егзистира и када је веће поводом контроле оптужнице наредило допуну истраге (ВСС, *Кж2 ОК. бр. 79/08* од 30. априла 2008).⁹⁴⁰ Следствено овом становишту, када се оптужница, поводом одговора, врати тужиоцу да исправи недостатке (по члану 333. став 2. ЗКП), након што тужилац поднесе измењену оптужницу, није потребно испитивати постојање разлога за притвор по службеној дужности пре истека рока од 30 дана из последњег решења о притвору, јер је веће из члана 21. став 4. ЗКП дужно да ово испита „по истеку сваких

⁹⁴⁰ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

30 дана до потврђивања оптужнице...” (Правно схватање ВСБ – Посебно одељење за организовани криминал, 14. фебруар 2012).⁹⁴¹

Ова аномалија се може отклонити само на један од два начина. Први би се састојао у одређивању максималног трајања притвора до потврђивања оптужнице, уместо до подизања оптужнице. То не би било најбоље решење јер би тужилаштву давало могућност да касном предајом оптужнице суд практично доведе у положај у којем не би могао свестрано и потпуно да контролише оптужницу пошто би био притиснут роковима. Други начин за решење овог проблема био би прописивање максималне дужине трајања притвора у фази контроле оптужнице.

Поред тога што је Законик одредио максимално трајање притвора, прописао је у фази истраге и максимално трајање притвора према функционалној надлежности. Тако, на основу решења судије за претходни поступак, окривљени може бити задржан у притвору највише три месеца од дана лишења слободе, с тим да судија за претходни поступак не може одмах одредити притвор највише до три месеца рачунајући од дана лишења слободе, већ притвор може одредити највише до 30 дана, а по истеку сваких 30 дана судија за претходни поступак има обавезу да испита постоје ли још разлози за притвор и да с тим у вези донесе решење о продужењу притвора или о укидању притвора (*Текст одговора на постављено питање нижестепених судова утврђен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда 4. априла 2014*).⁹⁴²

Након истека три месеца веће из члана 21. став 4. ЗКП непосредно вишег суда може, на образложени предлог јавног тужиоца, из важних разлога продужити притвор највише за још три месеца (члан 215. ЗКП). За разлику од решења о продужењу притвора судије за претходни поступак, које може бити донето и по службеној дужности, продужење притвора од стране већа непосредно вишег суда мора бити предложено од стране јавног тужиоца. Рок од три месеца представља максималан рок до којег притвор одлуком већа непосредно вишег суда може бити одређен. У сваком случају, веће може притвор продужити и за краћи период уколико не сматра да је максимално задржавање окривљеног у истражном притвору неопходно. У том случају,

⁹⁴¹ Наведено према: В. Вучинић, А. Трешњев (2014), 310.

⁹⁴² Наведено према: *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 1/15, Београд 2015, 226.

на поновни предлог тужиоца, веће би могло додатно продужити притвор до максималне дужине трајања од три месеца.

Законик говори о *непосредно вишем суду* као суду надлежном за продужавање притвора за још највише три месеца. У пракси се по овом питању појавила дилема у погледу тога који суд је надлежан за продужење притвора када се поступак води пред основним судом. Одређену неизвесност унела је одредба члана 15. став 2. Закона о уређењу судова,⁹⁴³ имајући на уму да се наводи да је апелациони суд непосредно виши суд за виши и основни суд, док је у ставу 3. наведено да је виши суд непосредно виши суд за основни суд када је то одређено Законом о уређењу судова, као и за питања унутрашњег уређења судова и примене ЗоУС. Сагласно овим одредбама, произлази да је, када је реч о одредби члана 215. став 2. ЗКП, апелациони суд непосредно виши (и тиме надлежан за продужење притвора) и за основне и за више судове.⁹⁴⁴ Овакво схватање произилази и из одлуке Врховног касационог суда где се наводи да виши суд није надлежан да одлучује о жалби против решења о продужењу притвора, већ је за то надлежан апелациони суд (ВКС, Кзз. бр. 33/11 од 21. априла 2011).⁹⁴⁵

Након предаје оптужнице суду, притвор може трајати до правоснажног окончања поступка, а уколико буде донета осуђујућа пресуда или решење којим се изриче мера обавезног лечења, притвор може трајати до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе, а најдуже док не истекне време трајања кривичне санкције изречене у првостепеној пресуди (члан 215. став 6. ЗКП). Сагласно члану 63. став 1. КЗ, време provedено у притвору, као и свако друго лишење слободе у вези с кривичним делом, урачунава се у изречену казну затвора, новчану казну и казну рада у јавном интересу.

Треба напоменути да се, осим у члану 216. став 6. ЗКП, истоветна одредба налази и у члану 425а став 6. ЗКП. Наиме, одредба члана 216. став 6. ЗКП прописује да *притвор који је одређен или продужен по одредбама ст. 1. до 5. овог члана може трајати до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе, а најдуже док не истекне време трајања кривичне санкције изречене*

⁹⁴³ Закон о уређењу судова – ЗоУС, *Службени гласник РС*, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11, 78/11, 101/11, 101/13 и 40/15.

⁹⁴⁴ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 542.

⁹⁴⁵ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

у првостепеној пресуди, док одредба члана 425а став 6. ЗКП предвиђа да *притвор који је одређен или продужен по одредбама ст. 1. до 5. овог члана, може трајати до упућивања оптуженог, односно осуђеног у завод за извршење кривичних санкција, али најдуже док не истекне време трајања казне изречене у првостепеној пресуди.* Очигледно да је одредба члана 425а ЗКП, која је донета након већ поменутих измена и допуна Законика од 8. априла 2013. године, грешком прописала исту норму, па је стога предлог *de lege ferenda* да се одредба члана 425а став 6. ЗКП брише.

Приликом оцене дужине трајања притвора, суд мора водити рачуна и о читавом низ других околности које изричито нису прописане законом. Тако је, примера ради, у судској пракси заузет став да приликом оцене да ли према окривљеном притвор треба продужити суд мора ценити и чињеницу да се против окривљеног води поступак за дело за које нема сагласности за екстрадицију, као и да по накнадно траженој сагласности није одлучено (АСБ, *Кж.2 бр. 41/13* од 9. јануара 2013).

8. 1. 2. 6. Притвор у посебним поступцима

Поред притвора у редовном поступку, процесно законодавство прописује притвор и у појединим посебним поступцима. Одредбе које прописују притвор у тим поступцима везане су за специфичности тих поступака, па готово да и не треба подсећати да се у односу на све случајеве који нису регулисани посебним одребама сходно примењују одредбе које важе за притвор у редовном поступку.

8. 1. 2. 6. 1. Притвор у скраћеном поступку

Поред тога што је у скраћеном поступку прописан један посебан основ за притвор, Законик прописује и одређене особености овог процесног института. То су оне особености које су везане за специфичности скраћеног поступка, а прописане су чланом 499. Законика.

Прва специфичност везана за притвор у скраћеном поступку огледа се у томе што доношење решења о одређивању притвора може бити основ за покретање кривичног поступка. То ће се десити у случају када је донето решење о одређивању притвора пре подношења оптужног предлога (члан 7. тачка 3. ЗКП). Решење о одређивању притвора у овом случају треба посматрати као материјалну оптужбу у смислу тумачења ЕСЈП, која производи иста правна дејства као формални оптужни акт и доводи до истих последицу у случају каснијег одустанка јавног тужиоца од кривичног гоњења. Специфичност ове „материјалне оптужбе“ огледа се у томе што је њен фактички „творач“, суд будући да је судија тај који доноси решење о одређивању притвора, чиме се делимично одступа од начела акузаторности.⁹⁴⁶ У том случају трајање притвора ограничено је на време које је потребно да се спроведу доказне радње, али у сваком случају притвор може максимално трајати 30 дана.⁹⁴⁷ То подразумева да се предлог мора завести у суду, у уписнику „К“, и да се задужује судија пред којим се поступак има водити (*Текст одговора на постављено питање нижестепених судова утврђен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда 4. априла 2014*).⁹⁴⁸ Од овог правила постоји један изузетак, а то је случај када се поступак води за кривично дело за које се може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна. У том случају притвор се може продужити за још највише 30 дана. Да би се могао продужити притвор, потребно је да буде испуњено више услова. Поред основног, који се односи на минималну запрећену казну затвора од пет година, потребно је и да јавни тужилац образложеним предлогом затражи продужење притвора, а последњи се услов односи на доказну активност тужиоца, да се продужење тражи ради прикупљања доказа који из оправданих разлога нису прикупљени. Када ће постојати оправдани разлози због којих тужилац није прикупио доказе је *quaestio facti*, при чему би требало водити рачуна да је за продужење притвора потребно да јавни тужилац понуди додатне аргументе на основу којих би уверио суд да су га оправдани разлози спречили да прикупи доказе.⁹⁴⁹

⁹⁴⁶ Вања Бајовић, „Поједностављене форме поступања у кривичним стварима и суђење у разумном року“, *Суђење у разумном року и други кривичноправни инструменти адекватности државне реакције на криминалитет, LV Саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2015, 418.

⁹⁴⁷ Стојан Петровић „Притвор као мера обезбеђења присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка“, *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 2/12, Београд 2012, 134.

⁹⁴⁸ Наведено према: *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 1/15, Београд 2015, 230.

⁹⁴⁹ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 1108.

Судија појединац је функционално надлежан за одређивање притвора пре подизања оптужног акта. Ово законско решење представља одређену специфичност јер је у редовном поступку судија за претходни поступак надлежан за све радње пре подизања оптужнице. Против решења судије појединца дозвољена је жалба већу из члана 21. став 4. ЗКП. Као и у свим случајевима када је у питању одређивање притвора жалба не задржава извршење решења.

Када се суду поднесе оптужни акт, у оптужном предлогу, односно приватној тужби може се предложити да се окривљени стави у притвор, а ако се за време спровођења доказних радњи налазио у притвору, у оптужном акту се мора назначити колико је времена окривљени био притворен (члан 500. став 2. ЗКП). У погледу притвора, од подношења оптужбе па надаље веће из члана 21. став 4. ЗКП дужно је да сваких 30 дана испита постоје ли и даље разлози за притвор.

У случају када се води јединствени поступак према више окривљених за различита кривична дела, од којих за нека важе правила редовног поступка, а за друга правила скраћеног поступка, у односу на окривљеног који одговара само за кривична дела за која важе правила скраћеног поступка одређивање и трајање притвора тече по одредбама о притвору по скраћеном поступку (ОСБ, *Кж. бр. 921/06* од 31. марта 2006).⁹⁵⁰

Како се притвор може одредити по одредбама које важе за скраћени поступак, пре подизања оптужног акта, јавља се дилема како третирати притвор уколико тужилац након одређивања притвора подигне оптужницу, а не оптужни предлог. У том случају притвор ће се надаље контролисати према одредбама које важе за редован поступак.⁹⁵¹

⁹⁵⁰ Наведено према: *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 75, Београд 2007, 132.

⁹⁵¹ Душан Радосављевић, „Притвор као мера обезбеђења присуства окривљеног“, *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 52, Београд 2000, 60.

8. 1. 2. 6. 2. Притвор у поступку за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења

Као и у скраћеном поступку, с обзиром на то да постоје специфичности поступка за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења, прописане су и поједине посебне одребе које се односе на притвор. Тако су, поред посебног основа за притвор, у члану 524. ЗКП прописани и посебни услови за поступање у погледу притвора.

Како предлог за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења према неурачунљивом учиниоцу може поднети само јавни тужилац (ВСС, *Кж1. бр. 2398/08* од 10. новембра 2008),⁹⁵² а не и оштећени као тужилац и приватни тужилац, то и предлог за одређивање притвора може поднети само јавни тужилац. Предлог за одређивање притвора може се поднети у посебном поднеску, али и уз предлог за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења.

Пре одлучивања о одређивању притвора суд је обавезан да прибави мишљење судског вештака, који треба да се изјасни о стању душевне поремећености, опасности од понављања дела и условима и начину лечења окривљеног. Вештак може бити из здравствене установе којој је било поверено вештачење о урачунљивости оптуженог, али то није обавезно. Вештак не може да се изјашњава да ли окривљеном треба одредити притвор. Учествовање вештака у поступку одређивања притвора условљено је душевним стањем окривљеног, а не условима за одређивање притвора.⁹⁵³

Након доношења решења о одређивању притвора окривљени према којем се води поступак за изрицање мера безбедности обавезног психијатријског лечења до завршетка поступка пред судом првог степена смешта се у одговарајућу здравствену установу или просторију која одговара његовом здравственом стању. Поред тога се он и даље се налази у режиму притвора.

Осим наведених разлика, ова група окривљених изједначена је у режиму притвора

⁹⁵² Наведено према: *Билтен Окружног суда у Нишу*, бр. 30, Ниш 2009, 77.

⁹⁵³ А. Трешњев (2012), 81.

са осталим окривљенима. Све одредбе о притвору се сходно томе примењују, укључујући и контролу притвора.⁹⁵⁴

8. 1. 2. 6. 3. Притвор према малолетницима

Кривични поступак према малолетницима одликује се великим бројем специфичности у односу на редован поступак.⁹⁵⁵ Ово је последица настојања државе да обезбеди посебан процесни положај малолетницима према којима се поступак води.⁹⁵⁶

Специфичности у односу на притвор према малолетницима прописане су чланом 67. ЗМУ. Малолетници, као посебно осетљива категорија окривљених, у кривичном поступку уживају посебну заштиту. Та заштита огледа се и у односу на притвор. Тако се притвор према малолетницима може одредити само изузетно, када за то постоји неки од разлога за одређивање притвора и ако се сврха ради чијег је остварења притвор одређен не може постићи мером привременог смештаја малолетника.⁹⁵⁷

Посебна специфичност малолетничког притвора огледа се у прописивању максималне дужине његовог трајања. Она је прописана тако што је законодавац одредио максимално трајање притвора за сваку фазу поступка, и то у погледу припремног поступка, у фази након подношења предлога за изрицање кривичне санкције и у фази поступка од изрицања васпитне мере упућивања у васпитно-поправни дом и од изрицања казне малолетничког затвора.

⁹⁵⁴ Претходни ЗКП/01 је ову групу окривљених третирао различито од окривљених у редовном поступку, па се према њој није примењивао режим притвора. Поред законског текста на то указује и судска пракса. У једној одлуци се наводи да се у поступку за примену мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи не примењују одредбе о притвору, тако да суд не може продужити притвор који је одређен решењем истражног судије, већ се доноси решење о привременом смештају окривљеног, до завршетка поступка за изрицање наведене мере безбедности, у одговарајућу здравствену установу (ОСВ, Кв. бр. 29/03 од 3. фебруара 2003). Овако су окривљени према којима је покренут поступак за примену мере безбедности психијатријског лечења били у неповољнијем положају у односу на оне према којима се водио редован поступак јер нису били у режиму притвора, није се вршила редовна контрола притвора, а тиме им је било и онемогућено да се жале на решење о његовом продужењу, нису могли да стављају предлоге за његово укидање, итд.

⁹⁵⁵ Jennifer Fratello, Annie Salsich, Sara Mogulescu, *Juvenile Detention Reform in New York City: Measuring Risk Through Research*, Vera Institute of Justice, New York 2011, 6.

⁹⁵⁶ Милан Шкулић, „Притвор у поступку према малолетницима“, *Правни живот*, бр. 9/97, Београд 1997, 552.

⁹⁵⁷ Никола Милошевић, „Лишење слободе малолетника“, *Правни живот*, бр. 9/06, Београд 2006, 835.

У припремном поступку решење о одређивању притвора доноси судија за малолетнике, а на основу тог решења притвор може трајати најдуже месец дана. Након тога веће за малолетнике истог суда може продужити притвор најдуже још за месец дана. Продужење притвора могуће је само из оправданих разлога,⁹⁵⁸ тако да је суд приликом доношења решења о томе у обавези да посебно образложи који су то оправдани разлози за продужење.

После завршетка припремног поступка, од подношења предлога за изрицање кривичне санкције дужина трајања притвора одређена је према старосној доби малолетника. Притвор према старијем малолетнику може да траје најдуже до шест месеци, а према млађем малолетнику најдуже четири месеца. У оба случаја веће за малолетнике је дужно да на сваких месец дана испита постоје ли разлози за притвор и да донесе решење о укидању или продужавању притвора.

Максимална дужина трајања притвора прописана је и за последњу фазу поступка, од изрицања васпитне мере упућивања у васпитно-поправни дом, односно изрицања казне малолетничког затвора. У тој фази притвор према малолетнику може трајати најдуже шест месеци. И у овом случају обавезна је контрола притвора од стране већа за малолетнике, на сваких месец дана.

Без обзира што се време проведено у притвору, као и свако друго лишење слободе, урачунава у трајање изречене васпитне мере упућивања у васпитну установу, упућивања у васпитно-поправни дом и казну малолетничког затвора, ВСС је заузео становиште да ако је у првостепеном поступку малолетнику изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу, према њему није могуће продужити притвор (ВСС, *Кжм2. бр. 65/09* од 17. јула 2009),⁹⁵⁹ али је зато могуће продужење притвора када је према малолетници изречена васпитна мера упућивања у васпитно-поправни дом (ВСС, *Кжм2. бр. 60/98* од 15. октобра 1998).⁹⁶⁰

⁹⁵⁸ Зоран Сулејманов, *Кривично процесно право*, Графохартија, Скопје 2002, 318.

⁹⁵⁹ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

⁹⁶⁰ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

У случајевима када се води јединствен поступак према малолетном и пунолетном лицу, одлука о продужењу мере притвора према малолетном учиниоцу кривичног дела доноси се сходно одредбама члана 67. ЗМУ (АСБ, *Кж2. бр. 2627/10* од 30. јуна 2010).⁹⁶¹

8. 1. 2. 6. 4. Екстрадициони притвор

Екстрадиција представља посебан вид међународне сарадње с циљем сузбијања криминалитета.⁹⁶² Можемо је дефинисати као поступак за издавање окривљених и осуђених лица од стране једне државе другој држави да би им се судило или да би у њој издржавали казне.⁹⁶³ Као један од видова међународне кривичноправне помоћи екстрадиција је помоћ страној држави у остваривању кривичноправне заштите. Она онемогућава да кривци бекством у другу државу избегну кривично гоњење или издржавање казне.⁹⁶⁴ Може бити активна и пасивна. Активна екстрадиција постоји у случају када наша држава тражи екстрадицију од друге државе, а пасивна када страна држава упућује нашој молбу за издавање окривљеног.⁹⁶⁵

Као што је већ речено, ова материја регулисана је одредбама ЗМППКС, али поред одредби овог закона и бројни међународни уговори регулишу материју екстрадиције.⁹⁶⁶ Поред тога, притвор се у поступцима изручења регулише и одредбама

⁹⁶¹ Наведено према: *Билтен Апелационог суда у Београду*, бр. 2/11, Београд 2011, 67.

⁹⁶² Глигорије Спасојевић, *Одбрана окривљеног, према унутрашњем и међународном праву*, Војноиздавачки завод, Београд 1998, 176.

⁹⁶³ Срето Ного, „Екстрадиција – Пракса *ad hoc* трибунала и међународног кривичног суда“, *Правни живот*, бр. 9/08, Београд 2008, 684.

⁹⁶⁴ У оквиру земаља Европске уније екстрадиција се спроводи на основу налога за хапшење, то је судска одлука донета од једне државе чланице ради лишења слободе и предаје траженог лица од стране друге државе чланице, са циљем кривичног гоњења или извршења затворске казне или одлуке о притварању. Више о томе види: Божидар Бановић, „Европски налог за хапшење“, *XLVII Саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2010, 257.

⁹⁶⁵ Милена Инић Дреџун, „Екстрадиција – поступак за издавање окривљених и осуђених лица“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 2/05, Београд 2005, 153.

⁹⁶⁶ Поред тога што је ова материја регулисана законима и бројним међународним уговорима и поред чињенице да је поступак екстрадиције све једноставнији, у теорији се постављају питања ефикасности овог поступка и у складу са тим заговарају још упрошћенији видови лишења слободе и изручења ради суђења у другим државама. Један од предлога је и успостављање регионалног налога за хапшење. В. Јован Ћирић, „Регионални налог за хапшење“, *Нова решења у кривичном процесном законодавству – Теоретски и практични аспекти*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор 2011, 242.

Закона о сарадњи са Међународним кривичним судом⁹⁶⁷ и Закона о сарадњи Србије и Црне Горе са Међународним трибуналом за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1991. године.⁹⁶⁸

У складу са својим специфичностима и притвор у поступцима екстрадиције се разликује у односу на притвор који се може одредити у редовним кривичним поступцима. У поступку екстрадиције, након саслушања, истражни судија⁹⁶⁹ окривљеном може одредити притвор. Закон прописује и максимално трајање екстрадиционог притвора на период до извршења одлуке о изручењу, али не дуже од годину дана од дана притварања. По истеку свака два месеца од правоснажности решења о одређивању притвора суд по службеној дужности испитује да ли постоје разлози за продужење или укидање притвора (члан 22. ЗМППКС).

У хитним случајевима надлежни орган државе молиће може поднети захтев за притварање пре подношења замолнице. У таквој ситуацији истражни судија је дужан да прво утврди истоветност доведеног лица, а затим да га обавести о разлогу довођења и поучи о његовим правима. Након саслушања истражни судија ће одлучити о притвору. Уколико одреди притвор, решење и поуку о року за подношење замолнице истражни судија ће доставити надлежном органу државе молиће. Истражни судија ће укинути притвор ако надлежни орган државе молиће не поднесе замолницу у року од 18 дана од дана притварања или ако престану разлози због којих је он био одређен (чланови 24–26. ЗМППКС).

Релативно сличан поступак прописан је и у случају изручења Међународном кривичном суду. Надлежни истражни судија⁹⁷⁰ ће окривљеног, који је лишен слободе, обавестити о његовим правима, а потом га, у складу са одредбама ЗКП, саслушати о околностима из захтева Међународног кривичног суда. Ако истражни судија установи

⁹⁶⁷ Закон о сарадњи са Међународним кривичним судом – ЗСМКС, *Службени гласник РС*, бр. 72/09.

⁹⁶⁸ Закон о сарадњи Србије и Црне Горе са Међународним трибуналом за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1991. године – ЗСМТБЈ, *Службени лист СРЈ*, бр. 18/02 и *Службени лист СЦГ*, бр. 16/03.

⁹⁶⁹ ЗМППКС прописује надлежност истражног судије, међутим, ради се о неусаглашености закона са важећим ЗКП. У судовима надлежности истражног судије имају судије за претходни поступак.

⁹⁷⁰ Као и у случају ЗМППКС, реч је о неусаглашености закона, а не о поновном установљивању функције истражног судије.

да је окривљени лице на које се односи захтев Међународног кривичног суда, одредиће му притвор. Против тог решења окривљени и његов бранилац могу у року од 24 часа изјавити жалбу, о којој решава надлежно веће. Притвор одређен решењем истражног судије може трајати најдуже месец дана, а одлуком надлежног већа може се продужити највише за два месеца. Међутим, притвор не мора бити одређен ако окривљени пристане да добровољно приступи Међународном кривичном суду и то потврди у посебној исправи, те се истовремено одрекне свих правних лекова у поступку предаје. У тој ситуацији истражни судија ће решење о притвору донети само ако за то постоји неки од разлога које предвиђа ЗКП (члан 24. ЗСМКС). Ако Међународни кривични суд у року одређеном Правилима о поступку и доказима не достави захтев за предају окривљеног или не достави потребне доказе и документацију, решење о одређивању притвора престаје да важи (члан 25. став 2. ЗСМКС).

Притвор се може одредити и у поступку изручења лица против којих се води поступак пред Међународним трибуналом за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1991. године. Одређивање притвора могуће је након подношења захтева за предају одређеног лица, али у хитним случајевима, кад постоји опасност да ће окривљени побећи или да ће се сакрити, истражни судија надлежног суда може одредити притвор и пре достављања захтева за предају (члан 22. ЗСМТБЈ). Пре доношења решења о притвору суд ће саслушати окривљеног (члан 25. ЗСМТБЈ). Против тог решења окривљени и његов бранилац могу уложити жалбу већу надлежног суда у року од три дана, с тим да жалба не задржава извршење решења (члан 27. ЗСМТБЈ). Притвор одређен у овом поступку може трајати до предаје оптуженог Међународном кривичном трибуналу, односно до правоснажности одлуке којом је захтев за предају одбијен (члан 26. ЗСМТБЈ).

8. 2. Поступање са притвореницима

Законска регулатива посебну пажњу посвећује поступању са притвореницима. Ова материја регулисана је одредбама Законика о кривичном поступку и Закона о

извршењу кривичних санкција,⁹⁷¹ Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела⁹⁷² и Закона о организацији и надлежности државних органа у поступку за ратне злочине.⁹⁷³ Наведене законске одредбе детаљно су разрађене у Правилнику о извршењу мера притвора⁹⁷⁴ и Правилнику о организацији, раду и поступању са притвореницима у Посебној притворској јединици.⁹⁷⁵ Оволика пажња је разумљива ако се имају у виду положај и статус притворених лица у кривичном поступку, јер притворенике штити претпоставка невиности, па се у том смислу према њима мора поступати тако да се њихова права ограничавају минимално, с обзиром на дате услове. Томе треба додати и велики број притворених лица у односу на целокупну затворску популацију – у Србији⁹⁷⁶ она износи 28,6%.⁹⁷⁷

Притвор понекад може трајати и дужи низ година, тако да постоје ситуације у којима притвореници дуже бораве у притвору него касније на издржавању затворске казне. Разлози за ово су бројни, али се као најтипичнији могу издвојити: дужина трајања истраге; капацитет система транспорта окривљених из притворских јединица у суд; доступност бранилаца и заштитника права притвореника; број предмета у судовима и расположивост средстава за вођење суђења; под одређеним условима, заинтересованост притвореника да се одуговлачи суђење.⁹⁷⁸ Приликом одређивања статуса притвореника, као и код затвореника, треба имати на уму да он не представља

⁹⁷¹ Закон о извршењу кривичних санкција – ЗИКС, *Службени гласник РС*, бр. 55/14.

⁹⁷² Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела – ЗОНДОСОК, *Службени гласник РС*, бр. 42/02, 27/03, 39/03, 60/03, 67/03, 29/04, 58/04, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11, 101/11 и 32/13.

⁹⁷³ Закон о организацији и надлежности државних органа у поступку за ратне злочине – ЗОНДОПРЗ, *Службени гласник РС*, бр. 67/03, 135/04, 61/05, 101/07, 104/09, 101/11 и 6/15.

⁹⁷⁴ Правилник о извршењу мера притвора – ПИМП, *Службени гласник РС*, бр. 132/14.

⁹⁷⁵ Правилник о организацији, раду и поступању са притвореницима у Посебној притворској јединици – ПОРППППЈ, *Службени гласник РС*, бр. 81/05.

⁹⁷⁶ Неки од новијих података о процентуалном учешћу у укупном броју затворених лица, ако се посматра читав свет, показују да скоро 40 држава у својим затворима има преко 50% притвореника у укупној структури становника затворских установа. У питању су углавном државе Азије, Африке и Јужне Америке, при чему се на том списку налазе и три мале европске државе – Монако, Андора и Црна Гора – у којима притвореници чине 59,7% укупне затворске популације. В. Александра Илић, „Пренасељеност затвора – феноменолошки и етиолошки аспекти“, *CRIMEN (II)*, бр. 2/11, Београд 2011b, 248.

⁹⁷⁷ А. Илић, (2011b), 248.

⁹⁷⁸ *Ibid*, 252.

само ограничење права кретања, већ да ограничава или у потпуности лишава притвореника и разних других људских права.⁹⁷⁹

Основни принцип од којег полази Законик јесте да се у току притвора не смеју вређати личност и достојанство притвореника. У том смислу одређено је да се према притвореницима могу примењивати само она ограничења која су потребна да се спрече бекство, подстрекивање других лица да униште, сакрију, измене или фалсификују доказе или трагове кривичног дела и непосредни или посредни контакти притвореника усмерени на утицање на сведоке, саучеснике или прикриваче (члан 217. став 1. и 2. ЗКП).

Меру притвора спроводи Управа за извршење кривичних санкција, која је организована у саставу министарства надлежног за послове правосуђа (члан 12. ЗИКС). Да би се заштитила права притвореника, предвиђено је и више видова контроле притвора и заштите притвореника.

8. 2. 1. Пријем и смештај притвореника

У притвор се прима лице против кога је судским решењем одређен притвор. Притвореници се смештају у завод у којем се мера извршава, који је организован као одељење затвореног типа, а у Окружном затвору у Београду образоване су и две посебне притворске јединице – то су Посебна притворска јединица за издржавање притвора одређеног у кривичном поступку који се води пред Посебним одељењем (за организовани криминал) Вишег суда у Београду (члан 15. ЗОНДОСОК) и Посебна притворска јединица за издржавање притвора одређеног у кривичном поступку који се води пред Одељењем за ратне злочине Вишег суда у Београду (члан 12 ЗОНДОПРЗ).

Притвореници не могу бити смештени у истом одељењу са осуђеним лицима (члан 237. став 1. ЗИКС), односно лицима која су на издржавању кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе, што је сасвим разумљиво јер се статус ових двеју

⁹⁷⁹ Весна Николић Ристановић, „Казна лишења слободе и људска права“, *Правни живот*, бр. 9/97, Београд 1997, 519.

групација у битноме разликује. Поред тога, приликом смештаја притвореника мора се водити рачуна да у истој просторији не могу бити затворена лица различитог пола. Затим, лица за која постоји основана сумња да су извршила кривично дело у поврату неће се, ако је могуће, смештати у исту просторију са другим лицима лишеним слободе, на која би могла штетно утицати (члан 217. став 3. ЗКП). Осим тога, приликом смештаја притвореника води се рачуна о здравственом стању, личним склоностима, језику који говоре и разумеју и врсти кривичних дела која им се стављају на терет (члан 237. став 2. ЗИКС), као и о процени безбедносног ризика, те психолошким, криминолошким и социјалним карактеристикама притвореника (члан 16. ПИМП). Притвореници који болују од заразне или неке друге лако преносиве болести смештају се одвојено од осталих притвореника (члан 15. став 2. ПИМП). Између притвореника смештених у разним просторијама завода забрањено је дописивање, разговор или успостављање контакта на било који начин, укључујући и размену дневне штампе, књига и било којих других предмета (члан 67. ПИМП).

У погледу одређивања начина смештаја лица за која постоји сумња да су учествовала у извршењу истог кривичног дела, постоји законска неуједначеност. Наиме, ЗИКС прописује да се ова лица у притвору обавезно одвојено смештају (члан 237. став 3. ЗИКС), док ЗКП предвиђа да се та лица по правилу (али не и обавезно) не могу сместити у истој просторији (члан 217. став 3. ЗКП, а истоветно и члан 15. став 1. ПИМП). Да би се решио овај сукоб закона, мора се поћи од принципа *lex posterior derogat legi priori*,⁹⁸⁰ што би у конкретном случају значило да се примењују одредбе ЗИКС јер је он донет 2014, за разлику од ЗКП, који је донет 2011. године. До истог решења бисмо дошли и уколико бисмо проблем поставили на ниво рација због којег је ова норма прописана, а то је у првом реду интерес вођења кривичног поступка. Наиме, у интересу кривичног поступка је да се не смештају у исту просторију лица којима се ставља на терет да су учествовала у истом кривичном делу, јер би могла утицати једна на друге и тиме ометати поступак. Поред тога, ту су и интереси одржавања реда у притвору, јер постоји већа опасност од нереда уколико би се у истим просторијама смештала лица којима се ставља на терет да су заједно учествовала у истом кривичном делу. При овако постављеном проблему, јасно је да се овај сукоб закона може решити једино тако што ће се поштовати одредба ЗИКС, јер она успоставља виши стандард,

⁹⁸⁰ О овом принципу в. Радомир Лукић, *Увод у право*, Савез удружења правника Југославије, 1963².

односно виши степен заштите у односу на радио због којег је норма успостављена. Ипак, остаје дилема како ће се организовати смештај притвореника када се одреди притвор према већем броју лица којима се ставља на терет да су заједнички учествовала у извршењу кривичног дела, као што би, на пример, могао бити случај са кривичним делом учествовања у скупини која врши насиље. Свакако би се овај сукоб закона морао решити тако што би се та два законска решења уједначила, па у том смислу стоји и предлог *de lege ferenda*.

Када је реч о смештају лица за која постоји основана сумња да су учествовала у извршењу истог кривичног дела, овај појам треба схватити у најширем смислу речи. То не значи да се ради искључиво о саучесницима, већ и помагачима, подстрекачима, али и учесницима у различитим кривичним делима, уколико се према тим лицима води јединствен кривични поступак.

Малолетници уживају посебан статус. Они се распоређују одвојено од пунолетних лица, с тим да судија за малолетнике може одредити да малолетник буде у притвору заједно са пунолетним лицем које на њега не би штетно утицало уколико би у супротном усамљење малолетника дуже трајало и оставило штетне последице по развој његове личности (члан 17. ПИМП).

Приликом пријема и смештаја притвореника, уз решење о одређивању притвора заводу се доставља и писмени налог за пријем притвореника (члан 235. ЗИКС), а завод издаје писмену потврду о пријему притвореника, у коју се обавезно уносе датум, час и минут пријема (члан 236. ЗИКС). Поред тога, неизоставно се утврђује идентитет притвореника, и то на основу решења о одређивању притвора, налога за пријем и личних исправа (личне карте, путне исправе) или других докумената подобних за утврђивање идентитета издатих од стране надлежних органа. У случају сумње у идентитет, запослени у заводу задржаће притвореника и о томе одмах обавестити подручни орган полиције, који ће предузети мере ради утврђивања његовог идентитета (члан 3. ПИМП). Након утврђивања идентитета службена лица фотографишу притвореника, узимају од њега отиске папиларних линија са прстију, мере његову телесну тежину и висину, бележе лични опис, особене знаке, тетоваже и друга обележја ако их има. За сваког притвореника образује се лични лист, у који се уносе матични број у заводу и подаци о њему. Притвореник се приликом ступања у завод

уознаје с правима и обавезама које има за време издржавања мере притвора (члан 14. ПИМП).

Док се врши пријем, обавља се лични претрес и преглед тела притвореника, који не сме бити понижавајући и којим се поштује психички и физички интегритет (члан 4. ПИМП). Непосредно после пријема у завод, притвореник ће се окупати и задужити са постељином и чистом одећом, обућом и вешом, ако нема свој. Ако треба, здравствени радник обавиће дезинфекцију и дезинсекцију притвореног и предузети друге неопходне хигијенске мере, које се морају обавити тако да се поштује личност и достојанство притвореног лица (члан 11. ПИМП). На захтев притвореника завод, без одлагања, обавештава о његовом пријему неког од чланова његове породице или друго њему блиско лице које он одреди, као и дипломатско-конзуларно представништво државе чији је држављанин, односно представништво овлашћене међународне организације јавноправног карактера, ако је у питању избеглица или лице без држављанства (члан 13. ПИМП).

Непосредно после пријема у завод, а најдуже у року од 24 часа, притвореника прегледа лекар, који отвара здравствени картон за свако притворено лице. Лекарски налаз сачињен приликом пријема обавезно се уноси у здравствени картон. У случају да се приликом прегледа утврди постојање телесних повреда, лекар је дужан да о томе достави писмени извештај управнику завода (члан 238. ЗИКС).

Поред редовне постоји и посебна притворска јединица, која се организује као посебна унутрашња организациона јединица изван састава служби у Окружном затвору у Београду (члан 2. ПОРПППЈ), а у коју се смештају лица против којих је одређен притвор у поступцима који се воде због кривичних дела из области организованог криминала или ратних злочина (члан 6. ПОРПППЈ).

8. 2. 2. Одржавање хигијене

Просторије у којима притвореници бораве морају бити чисте, суве, проветрене, загрејане и довољно осветљене, како природним, тако и вештачким светлом које

омогућава читање и рад без сметњи за вид. Спаваоница је толико пространа да на сваког притвореника дође најмање осам кубних метара простора и четири квадратна метра. Сваком притворенику се обезбеђује посебан лежај са постељином и ормарић, односно посебна преграда у орману или посебан део намештаја за држање ствари које може имати код себе. Све просторије у којима бораве притвореници морају се редовно проветравати и чистити, а притвореници су обавезни да сами одржавају хигијену тако што поступају према наређењу службених лица завода (члан 18. ПИМП).

Дезинфекција санитарних уређаја, других инсталација и инвентара у заводу обавља се, по правилу, тромесечно. Кречење просторија у којима су смештени притвореници обавља се најмање једном у две године, а друге хигијенске превентивне мере предузимају се по потреби или по налогу органа који обавља надзор над притвореницима (члан 19. ПИМП).

Поред хигијене просторија у којима бораве, притворена лица морају одржавати и личну хигијену, а уколико неко од њих није у стању да то чини, завод је у обавези да му пружа одговарајућу помоћ. Притворенику се може омогућити да своју одећу опере у перионици завода. Сваком притворенику се омогућава топла вода за купање најмање три пута недељно, у условима којима се обезбеђује његова приватност, а притвореницама се ради одржавања личне хигијене мора омогућити чешће коришћење топле воде. Просторија за купање мора бити одговарајуће опремљена и загрејана. Притвореник је у обавези да се брије најмање два пута недељно, а шишање му се обезбеђује једном месечно (члан 22. и 23. ПИМП).

8. 2. 3. Права притвореника

Притвор као мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка и поред тога што се састоји у лишењу слободе не предстаља кривичну санкцију, што значи да сене смеју примењивати поједини облици деловања на притвореника који су иначе могући у односи на лица која се налазе на издржавању казне затвора, као нпр. одређени утицаји у правцу стварања радних навика и сл.

Такође, притворенике штити претпоставка невиности не само у судници већ и у притвору.⁹⁸¹

Права притворених лица могу се поделити у две групе: то су она права која произилазе из самог статуса притвореника, и остала права, која припадају свим грађанима.

Права притвореника која произилазе из њиховог посебног статуса регулисана су нормативним актима, али појединима од њих законодавац поклања посебну пажњу, па тако сва права можемо сврстати у она која спадају у корпус општих права и, поред њих, права којима законодавац поклања посебну пажњу: право на лекара и здравствену заштиту, посете и преписку притвореника.

Поред права која произилазе из посебног статуса, притвореним лицима припадају и сва остала људска и мањинска права и слободе гарантовани Уставом и законима, осим оних који су им ограничени самом природом притвора. Овде се нећемо бавити природом и врстом тих права, јер би то превазилазило оквире овог рада, али ћемо указати да законодавац у појединим случајевима обраћа посебну пажњу приликом регулисања начина остварења грађанских права притвореника. Тако је, нпр. приликом регулисања гласачког права, Законом о јединственом бирачком списку⁹⁸² прописано да се, између осталог, бирачи који су у притвору ради остваривања свога права уписују у посебне изводе из бирачког списка (в. члан 19. ЗЈБС).

8. 2. 3. 1. Општа права

Законик о кривичном поступку у члану 218. ЗКП предвиђа корпус општих права која припадају сваком притворенику. То су права:

- на непрекидни ноћни одмор сваког дана у трајању од најмање осам часова;

⁹⁸¹ М. Шкулић (2007), 615.

⁹⁸² Закон о јединственом бирачком списку – ЗЈБС, *Службени гласник РС*, бр. 104/09 и 99/11.

- кретање на слободном ваздуху у трајању од најмање два часа дневно, у оквиру којих притвореници могу да се шетају, вежбају, разговарају, пуше или седе у одређеном заводском простору – шеталишту (члан 45. ПИМП);

- да носи своју одећу, с тим да ће му, ако нема своје одело и обућу, завод њих обезбедити, према климатским условима и годишњем добу (члан 20. став 2. ПИМП);

- да користи своју постељину, коју чине јастучница, чаршав и навлака за ћебе; поред тога, приликом ступања у притвор, сваки притвореник задужује се чистом постељином, која се састоји од душека, јастука, јастучнице, чаршава, ћебади и навлаке за ћебе (члан 21. ПИМП);

- да о свом трошку набавља и користи храну, која се доноси једном дневно у количини која одговара његовим дневним потребама, у време које одреди управник завода (члан 38. ПИМП), с тим да је обавеза завода да сваком притворенику обезбеди три obroка дневно (доручак, ручак и вечеру), који се дају у правилним размацима са одговарајуће припремљеном, послуженом и разноврсном храном, при чему се најмање два пута недељно обезбеђује свеже воће и поврће у складу са годишњим добом; поред тога, приликом одређивања менија завод је дужан да према могућностима води рачуна о верским уверењима притвореника (члан 35. ПИМП);

- да о свом трошку набавља књиге, стручне публикације, прибор за писање и цртање;

- да о свом трошку набавља штампу, с тим да за време трајања истраге судија за претходни поступак може решењем привремено ускратити или ограничити коришћење штампе, ако је вероватно да би то довело до ометања истраге;

- да о свом трошку набавља друге ствари које одговарају његовим редовним потребама, осим предмета подобних за наношење повреда, нарушавање здравља или припрему бекства.

Поред права која прописује Законик, поједина права прописана су и подзаконским актима. Не упуштајући се у дискусију да ли се подзаконским актима могу установљавати поједина права или не, треба констатовати да, према одредбама ПИМП, сваки притвореник има право на верске обреде и посете свештених лица, који се обављају у посебним, прикладним просторијама завода (члан 53. ПИМП). Поред овог права, ПИМП предвиђа и право притвореника да приликом пријема, на његов захтев, завод обавести неког од чланова његове породице или друго њему блиско лице које он одреди, као и дипломатско-конзуларно представништво државе чији је

држављанин, односно представништво овлашћене међународне организације јавноправног карактера, ако је у питању избеглица или лице без држављанства.

Ради набављања неопходних ствари сваки притвореник може примати пакете и користити кантину. Пакет може садржати: ствари за личну хигијену; нектварљиве прехранбене производе; печено, кувано или пржено месо без костију и без додатака; качкаваљ у кришкама; поврће које није подложно кварењу; воће које није коштуњаво; кекс без фила; инстант кафу (члан 40. ПИМП). Пакет не сме да садржи витамине, стероиде и друге додатке исхрани, лекове и ортопедска помагала, а од одевних предмета шалове, кравате, панталоне са трегерима, ципеле са металним деловима, клопке, дугачке пешкире, као и друге предмете који се могу злоупотребити (члан 40. ПИМП). Уз пакете притвореник може примати о свом трошку и храну. Она се доноси у завод, од стране унапред одређеног лица, једном дневно у количини која одговара дневним потребама притвореника, у време које одреди управник завода. Храна мора бити тако припремљена да се може лако прегледати; месо мора бити без костију и у ситним комадима, а хлеб исечен у танким комадима који се визуелно могу лако преконтролисати. Посуда у којој се јело доноси треба да буде провидна, отпорна на лом и подесна за лако ношење (члан 38. ПИМП).

Набавка потребних ствари које притвореник сме да држи обезбеђује се сваком притвореном лицу два пута недељно преко кантине, о његовом трошку. Кантина се организује у оквиру завода и треба да садржи све ствари које притвореници смеју да поседују, а уколико кантина завода није у могућности да обезбеди одговарајуће ствари, завод обезбеђује набавку тих ствари на други одговарајући начин (члан 39. ПИМП).

Поред пакета притвореник може да прима и новац. Новац се може примити путем поште или приликом посете. Новац који притвореник прими депонује се у заводу на новчани депозит који је отворен на притворениково име. Тај новац он може трошити за набавку хране и других ствари дозвољених за личну употребу. Готовину притвореник не може имати код себе, али новац из депозита може узимати по одобрењу органа који води поступак, и то: за издржавање породице, за трошкове одбране или у другим оправданим случајевима (члан 62. ПИМП).

Притворена лица према којима се води кривични поступак пред Посебним одељењем Окружног суда у Београду за организовани криминал и Одељењем за ратне злочине имају иста права као и остали притвореници, с тим да се овој групи притвореника она могу ограничити уколико је то потребно ради њихове личне безбедности, спречавања бекства или из разлога који би могао утицати на вођење поступка. Ограничење права могуће је само на основу судске одлуке. При томе, могу се ограничити само поједина права, и то: да се о свом трошку храни; да носи своје одело и служи се својим постелјним стварима; да о свом трошку набавља књиге, новине и друге ствари које одговарају његовим редовним потребама; да се дописује с лицима ван затвора; да прима писма и друге пошиљке (чланови 11. и 12. ПОРППППЈ).

8. 2. 3. 2. Право на лекара и здравствену заштиту

Право на лекара и лечење и на здравствену заштиту једно је од најважнијих права која припадају притворенику. Ово право у првом реду произилази из разлога хуманости, али не само из њега, већ је оно значајно и за сам ток кривичног поступка јер успешно спровођење поступка умногоме зависи и од здравственог стања окривљеног. Зато законска регулатива поклања посебну пажњу овом праву. Као што је већ било речи, први лекарски преглед притвореника обавља се приликом ступања у завод, али и касније, током целокупног трајања притвора, притвореним лицима мора бити обезбеђен лекарски третман уколико им је потребан.

Право на лекара и здравствену заштиту установљено је одредбама ЗИКС. Према одредбама тог закона, у оквиру завода се организује служба за здравствену заштиту, која врши здравствену превенцију за притворена лица, надзире хигијену и квалитет хране и воде.

У оквиру службе за здравствену заштиту завода морају радити најмање један лекар и два медицинска техничара, а поред тога морају се омогућити услуге једног психијатра. Болничко лечење се може организовати ван завода или у оквиру завода. Кад је болничко лечење организовано у заводу, завод мора имати лекара и болничко особље са одговарајућом стручном спремом и располагати потребним болничким

просторијама и медицинским материјалом, прибором, уређајима и лековима. Без обзира да ли се болничко лечење организује у заводу или ван њега, завод мора располагати посебном просторијом за издвајање оболелих, у зависности од природе обољења. Завод за смештај притворених лица мора да има и посебне услове за притворенице, који се састоје у располагању посебном опремом за негу трудница, породиља и лечење жена (члан 24. став 1–5. ЗИКС). Када се здравствена заштита организује ван завода или када је потребно предузети поједине здравствене мере ван завода притвореник се може извести из завода и спровести у здравствену установу само по налогу суда који је одредио притвор, а кад је неопходно указати хитну медицинску помоћ, притвореник се може извести из завода и спровести у здравствену установу, о чему се накнадно обавештава надлежни суд (члан 241. ЗИКС). Поред тога, притвореници се могу лечити и у специјалним затворским болницама, које се организују за лечење осуђених и притворених лица и за извршење мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, обавезног лечења алкохоличара и обавезног лечења наркомана (члан 13. тачка 4. ЗИКС).

Лечење притвореника се спроводи уз његов пристанак, а присилно храњење притвореника није дозвољено. Поред ове изричите забране, постоји један изузетак када се и противно вољи притвореника могу предузети медицинске мере које одреди лекар – то је случај када притвореник одбијањем лечења или хране озбиљно угрози своје здравље или живот (члан 25. ПИМП). Под здравственом заштитом треба подразумевати и лекарске мере усмерене на спречавање суицида.⁹⁸³

Притвореник се за лекарски преглед може јавити сваког дана надлежном запосленом из службе за обезбеђење, који га у његовом присуству уписује у књигу лекарских прегледа и спроводи до лекара, у складу са радним временом службе за здравствену заштиту, а најкасније првог наредног радног дана. У хитним случајевима свако службено лице завода је обавезно да затражи правовремено пружање стручне лекарске помоћи притвореном (члан 32. ПИМП).

Поред здравствене заштите коју обезбеђује завод, притвореник се, по одобрењу органа који води поступак и под његовим надзором или под надзором лица које он

⁹⁸³Catherine T. Struve, „The Conditions of Pretrial Detention“, *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 161: 1009, Pennsylvania 2013, 1026.

одреди, може на сопствени захтев и о сопственом трошку прегледати код лекара кога сам изабере. У том случају притвореника ће претходно прегледати заводски лекар. Преглед од стране ванзаводског лекара врши се, по правилу, у просторијама завода, а прегледу може присуствовати и заводски лекар (члан 34. ПИМП). Поред тога, мимо лекова и ортопедских помагала које поседује завод, по одобрењу лекара завода, притвореник може да набавља витамине, лекове и ортопедска помагала о свом трошку или да их прима од чланова породице или блиских лица (члан 30. ПИМП).

О сваком притвореном лицу води се посебан здравствени картон, који се чува у заводу. Здравствени картон се отвара непосредно после пријема притвореника у завод, када се изврши први преглед од стране лекара (члан 238. ЗИКС), а сви подаци везани за здравствено стање притвореника, док се налази у заводу, уносе се у њега. Пре отпуштања из завода притвореника прегледа лекар и његов налаз се такође уноси у здравствени картон (члан 74. ПИМП). На захтев притвореног и о његовом трошку завод је дужан да му обезбеди копију документације о здравственом стању (члан 26. ПИМП). Када су у питању притвореници у посебној притворској јединици, здравствени картон притвореника се чува на посебном месту, а ти подаци сматрају се службеном тајном (члан 7. ПОРППППЈ).

Сваки притвореник има право да буде упознат са налазима о његовом здравственом стању и са садржином његовог здравственог картона, а чланови његове породице или друга лица која он одреди могу од лекара добити информацију о том стању, у складу са прописима који уређују здравствену заштиту (члан 27. ПИМП).

Осим што су прописани услови за лечење притвореника, ЗИКС здравственим радницима који прегледају и лече притвореника гарантује и обезбеђује пуну професионалну независност, сагласно закону и етичком кодексу (члан 24. став 6. ЗИКС). У том смислу здравствени радник, као професионалну тајну, чува све податке до којих дође током прегледа и лечења притвореника, осим у случају када је ослобођен обавезе чувања професионалне тајне на основу посебног прописа (члан 31. ПИМП).

8. 2. 3. 3. Право на посету притворенику

Сваки притвореник има право на посету. У погледу обима и врсте посета, треба разликовати посете:

- 1) блиских сродника, лекара и других лица;
- 2) дипломатско-конзуларних представника и представника овлашћених међународних организација јавноправног карактера;
- 3) заштитника грађана и Комисије за контролу извршења кривичних санкција Народне скупштине;
- 4) браниоца.

По одобрењу судије за претходни поступак, односно председника већа, и под његовим надзором или надзором лица које он одреди, притвореника могу посећивати блиски сродници, а по његовом захтеву лекар и друга лица. Председник већа или судија за претходни поступак могу забранити поједине посете уколико је вероватно да би оне могле довести до ометања истраге. То би, примера ради, могао бити случај уколико би посету пријавило лице које тек треба да буде саслушано као сведок или саокривљени у поступку.⁹⁸⁴ Судска пракса бележи случај да би таква вероватноћа постојала и када је сестра окривљеног покушала, приликом предавања ствари за њега, да му достави и мобилни телефон (ВСБ, *Кв.ПоI бр. 657/13* од 5. септембра 2013). У пракси је заузет став да се притворенику може забранити посета не само уколико је вероватно да би она могла довести до ометања истраге већ и након тога, у фази главног претерса, уколико је вероватно да би посета довела до ометања даљег вођења кривичног поступка (ВСБ, *Кв.ПоI бр. 591/14* од 20. новембра 2014). У Законику се наводи да се могу забранити поједине посете. Према ставу судске праксе то могу бити и посете свих блиских сродника у одређеном временском периоду (ВСБ, *Кв.ПоI бр. 657/13* од 5. септембра 2013).

Забрана се врши у форми решења, против којег притвореник може изјавити жалбу већу из члана 21. став 4. ЗКП, што не задржава извршење решења (члан 219. став 1. ЗКП).

⁹⁸⁴ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 552.

Посета се обавља у просторијама посебно одређеним за посету. Сваки притвореник може имати најмање три посете месечно, а током једне посете могу га посетити највише три пунолетна лица (члан 48. ПИМП) и могу трајати до једног часа (члан 47. став 6. ПИМП). Посете могу бити отворене и затворене. Отворена посета подразумева контакт са посетиоцем без физичких препрека, под надзором службеног лица, док се затворена посета обавља уз контакт преко стаклене преграде, директно или преко телефона, такође под надзором овлашћеног службеног лица (члан 49. ПИМП).

Овлашћено службено лице које врши надзор посете може је прекинути ако је притвореник или посетилац користи на начин који би могао бити од штете за успешно вођење поступка или ако се недисциплиновано и непристојно понаша. О разлозима прекида посете обавестиће се управник завода, који о томе обавештава орган који води поступак (члан 51. ПИМП).

Под другим лицима, која поред блиских сродника и лекара могу посећивати притвореника, треба подразумевати његове пријатеље, даље сроднике, а то могу бити и свештеници.

Притворена лица која су страни држављани, избеглице или су лица која немају држављанство имају право на посебан вид посета. Странце у притвору може посећивати дипломатско-конзуларни представник државе чији су они држављани, а избеглице и апатриде представник овлашћене међународне организације јавноправног карактера. Ове посете морају бити у складу са потврђеним међународним уговором и са знањем судије за претходни поступак, односно председника већа.⁹⁸⁵ Законодавац говори о организацији јавноправног карактера како би направио дистинкцију између ових и међународних невладиних организација, које немају ова овлашћења. Под организацијама јавноправног карактера овде треба подразумевати представнике организација попут Организације УН, ОЕБС, Црвеног крста и сличних.⁹⁸⁶

⁹⁸⁵ Д. Радуловић (2004), 116.

⁹⁸⁶ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 552.

Дипломатско-конзуларни представници и представници овлашћених међународних организација јавноправног карактера могу наведене притворенике обилазити и с њима разговарати без надзора. О овим обиласцима судија за претходни поступак, односно председник већа, обавештава управника завода у којем је окривљени притворен (члан 219. став 2. ЗКП).

Заштитник грађана и Комисија за контролу извршења кривичних санкција Народне скупштине, у складу са законом, имају право да несметано посећују притворена лица и да са њима разговарају без присуства других лица. Поред тога што имају право да посећују апатриде и избеглице, представници овлашћених међународних организација јавноправног карактера могу, под истим условима, посећивати и све остале притворенике када је то у складу са потврђеним међународним уговорима (члан 219. став 3. ЗКП). Наведеним организацијама оваква овлашћења су дата јер без њих не би могле да испуњавају своје дужности, које се, између осталог, огледају и у надзору поштовања права притворених лица.

Посете и општење окривљених са браниоцем од великог су значаја за законито спровођење кривичног поступка, па се стога њима и поклања посебна пажња. Бранилац може посећивати притвореника само у радно време, а посета се обавља у просторији без физичких препрека. Просторије за ове посете морају бити погодне за ту намену. Посета се може надзирати само гледањем, а не и слушањем. Посета браниоца уноси се у одговарајућу евиденцију посета (члан 52. ПИМП). Поред тога што би могао стварати недоумицу, појам браниоца треба тумачити у најширем смислу те речи, па то може бити и посета адвоката који притвореника заступа у било ком другом поступку.

Посебна дилема јавља се у погледу могућности посећивања адвоката које притвореник тек жели да ангажује. Ови адвокати немају никакво својство у поступку, па је питање треба ли им омогућити посету притворенику, посебно ако се има у виду да би адвокати могли сами тражити посету ради давања пуномоћја за заступање, при чему не треба губити из вида да би могли бити ангажовани и од других лица у поступку ради преношења одређених порука притворенику. С друге стране, јасно је да уколико притвореник жели да ангажује другог адвоката, поред или уместо оног који га заступа, мора претходно разговарати са њим да би му могао дати пуномоћје. Стога би правилно било тумачити да адвокате који од стране притвореника немају пуномоћје за

заступање, у било ком поступку, треба сматрати другим лицима, чија је могућност посећивања одређена чланом 219. став 1. ЗКП и која могу посећивати притвореника само по његовом захтеву.

8. 2. 3. 4. Право на преписку

Могућност општења притвореника са спољним светом не треба свести само на могућност посета, јер се оно може одвијати и кроз преписку притвореника са другим лицима. Притвореник се може дописивати с лицима ван завода са знањем и под надзором судије за претходни поступак у фази истраге, а у фази главног претреса председника већа. Судија за претходни поступак, односно председник већа, могу забранити одашиљање и примање писама и других пошљици ако је вероватно да би то довело до ометања истраге (члан 220. став 1. ЗКП). Ову норму судска пракса тумачи доста шире, сматрајући да се забрана може односити не само на ометање истраге већ и на могућност ометања поступка до његовог правоснажног окончања (ВСБ, *К. По1. бр. 98/13 – Кв. По1 бр. 195/14* од 16. априла 2014).⁹⁸⁷ Када су у питању лица против којих се води поступак за дела организованог криминала и ратних злочина, забрана се може изрећи и у случајевима када је то потребно ради личне безбедности притвореника и спречавања бекства (чланови 11. и 12. ПОРППППЈ).

Забрана одашиљања и примања писама не може се односити на писма која притвореник шаље међународним судовима, овлашћеним међународним организацијама јавноправног карактера, заштитнику грађана и домаћим органима законодавне, судске и извршне власти или која их од њих прима, као и на писма која шаље свом браниоцу или их од њега прима. Такође се не може забранити слање молби, притужби или жалби (члан 220. став 2. ЗКП). Дилема која се јавља јесте који је рацио ове законске одредбе, јер је немогуће ометати поступак (због чега се једино забрана може и изрећи) обраћањем званичним државним органима или међународним судовима и организацијама. Међутим, разлог за прописивање норме из овог става можемо пронаћи у одредбама ПИМП, које предвиђају да се писмене пошљике које су упућене међународним судовима, овлашћеним међународним организацијама

⁹⁸⁷ Наведено према: *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 85, Београд 2014, 34.

јавноправног карактера и заштитнику грађана достављају директно овим институцијама у затвореној коверти, без икакве контроле, а притворенику се предаје потврда о предатој писменој пошиљци, која садржи име и презиме пошиљаоца, датум пријема и број под којим је заведена (члан 54. став 2. и 3. и 60. ПИМП). Такође, и преписка притвореника са његовим браниоцем мора бити поверљива и неометана (члан 55. ПИМП). Не може се забранити нити слање било којег поднеска органу пред којим се води поступак.

У погледу предаје поднеска који је везан за рок, притвореник га може дати и усмено на записник код суда који води поступак или га предати преко завода. Дан кад је састављен такав записник, односно кад је поднесак предат преко завода, сматра се као дан предаје органу који је надлежан да га прими. У том случају, завод је у обавези да изда потврду о предаји поднеска (члан 225. ЗКП).

Може се забранити слање или пријем само одређених писама. Када судија за претходни поступак, односно председник већа, нађе да слање или пријем писма треба забранити, своју одлуку мора донети у форми решења, против којег је дозвољена жалба, која не задржава извршење решења. Без обзира да ли је првостепено решење донео судија за претходни поступак или председник већа, о жалби у сваком случају одлучује веће из члана 21. став 4. ЗКП (ВСБ, *К. По1. бр. 98/13 – Кв. По1 бр. 195/14* од 16. априла 2014).

8. 2. 4. Заштита права притвореника

Прописана права притвореника не би имала значај уколико нема њихове делотворне заштите. Стога законодавац прописује неколико видова заштите притвореника:

- 1) контрола притвора од стране судије;
- 2) обраћање управнику завода у поверљивом разговору или писменим поднеском;
- 3) поступак за заштиту права по притужби притвореника;

4) подношење притужбе међународним судовима, овлашћеним међународним организацијама јавноправног карактера, заштитнику грађана и домаћим органима законодавне, судске и извршне власти.

1) Први вид заштите притвореника одвија се кроз контролу притвора од стране судије. Реч је о судији за извршење кривичних санкција или другом судији кога председник суда одреди. Надлежност суда одређује се према подручју на којем се налази завод у којем се спроводи мера притвора (члан 245. ЗИКС). Судија је дужан да најмање једном у 15 дана обиђе притворенике, с тим да обилазак може обавити у свако доба. Приликом обиласка судија контролише притвор, утврђује како притвореници живе, а ако нађе за потребно, и без присуства запослених у заводу може да се обавести како се притвореници хране, како се снабдевају другим потрепштинама и како се са њима поступа. Судија је дужан да о неправилностима уоченим приликом обиласка завода без одлагања обавести министарство надлежно за послове правосуђа, као и заштитника грађана. Након пријема обавештења о неправилности Министарство је дужно да у року од 15 дана обавести судију о мерама предузетим за њихово отклањање.

Поред тога што овај институт, на готово истоветан начин, прописују и ЗКП и ЗИКС, различито га називају. Законик га назива *надзор над притвореницима*, док га ЗИКС одређује као *надзор над применом мере притвора*. Да би се решила дилема око назива овог института, морамо се упустити у суштину његовог значења, а суштина јесте контрола притвора, јер се надлежност судије управо своди на контролу стања у притвору и обавештавању надлежних органа о утврђеним неправилностима. Стога је правилнији назив овог института, односно овог вида заштите притвореника, надзор над применом мере притвора, тј. оно како га ЗИКС назива, па је предлог *de lege ferenda* да се овај институт исто назове и у ЗКП.

2) Ради остваривања својих права притвореник се може обратити службеним лицима завода и управнику завода на усменом рапорту или писменим поднеском (члан 56. став 1. ПИМП). Притвореник предаје поднесак у три примерка, од којих се један упућује управнику завода, један остаје код притвореног, а један се улаже у лични лист притвореног. Након што преда поднесак притворенику се даје потврда, која садржи име и презиме подносиоца, датум пријема и број под којим је заведен (члан 57.

ПИМП). Управник завода је дужан да поднесак размотри и утврди да ли су наводи из поднеска тачни, те да предузме неопходне мере.

Притвореник који захтева да се непосредно обрати управнику завода и да са њим усмено разговара писмени захтев доставиће преко посебног сандучета. Управник завода ће разговарати са притвореником, па ће га, уколико наведени разлози за разговор немају поверљив карактер, упутити на законом и правилником прописан начин остваривања и заштите права (члан 58. ПИМП). Уколико су примедбе притвореника такве да захтевају посебно реаговање управника завода, управник је дужан да предузме све неопходне мере у том циљу.

3) Поступак за заштиту права по притужби притвореника прописан је одредбама ЗИКС. Овај поступак спроводи судија за извршења, а покреће се по притужби притвореника. Ако притвореник сматра да је повређено неко његово право током извршења мере притвора у заводу, има право да усмено на записник или писмено поднесе притужбу судији за извршење. Поступак се може покренути у року од три месеца од дана настанка повреде права, а изузетно у року од шест месеци ако је постојала објективна спреченост (члан 37. став 1. и 5. ЗИКС).

Поднета писмена притужба упућује се у затвореној коверти судији истог дана, а најкасније наредног радног дана. Притворенику се предаје потврда о предатој писменој притужби, која садржи име и презиме подносиоца, датум пријема и број под којим је заведена (члан 59. ПИМП). Судија за извршење може одржати рочиште на коме ће се учесници у поступку усмено изјаснити о чињеницама и доказима важним за доношење судске одлуке, с тим да је у обавези да одржи рочиште ако из навода притужбе и других доказа процени да је угрожено право на живот, телесни интегритет или здравље притвореника. На рочиште се позива и бранилац притвореника, али ако се уредно позвани бранилац не одазове позиву, то није сметња за одржавање рочишта. Оно се може одржати у суду или у просторијама завода. Судија за извршење током поступка може саслушати у својству сведока лица запослена у заводу, друге осуђене, прибавити документацију завода и других државних органа или извршити увид у њу, посетити просторије завода и утврђивати чињенице на други начин (члан 38. ЗИКС).

У поступку пред судијом за извршење одлучује се у форми решења. Судија за извршење може донети једну од три врсте решења: може одбацити притужбу, одбити је као неосновану или утврдити да је притужба основана. Притужба ће се одбацити ако је неблаговремена, неуредна или недозвољена, а одбити ако је неоснована. Ако судија за извршење утврди да је притужба притвореника основана, наложиће заводу да у одређеном року отклони утврђену незаконитост и да га обавести о мерама предузетим с тим циљем. Ако отклањање незаконитости није могуће, судија за извршење ће утврдити незаконитост и забранити њено даље понављање (члан 39. ЗИКС).

4) Посебан вид заштите права притвореника јесте обраћање државним органима који се баве заштитом права притвореника, те међународом суду и организацијама које се баве заштитом људских права. У ту сврху заштитник грађана и Комисија за контролу извршења кривичних санкција Народне скупштине, као и представник овлашћене међународне организације јавноправног карактера, у складу са потврђеним међународним уговором, имају право да несметано посећују притворена лица и да са њима разговарају без присуства других. Поред тога прописано је и да се притворенику не може забранити подношење притужби и обраћања међународним судовима, овлашћеним међународним организацијама јавноправног карактера, заштитнику грађана и домаћим органима законодавне, судске и извршне власти.

Када се притвореник обраћа заштитнику грађана, притужбу подноси у запечаћеној коверти, а завод је дужан да обезбеди довољан број коверата. У том случају притворенику се предаје потврда о предатој писменој притужби, која садржи име и презиме пошиљаоца, датум пријема и број под којим је заведена (члан 60. ПИМП).

Управник завода је дужан да обезбеди услове за несметани надзор и контролу које врше заштитник грађана, Комисија за контролу извршења кривичних санкција коју је образовала Народна скупштина и Национални механизам за превенцију тортуре. Представници ових институција и органа могу у циљу контроле да разговарају са притвореницима без присуства службених лица у заводу, са службеним лицима у заводу, да обиђу све просторије у заводу и да остваре увид у документацију неопходну за обављање контроле и надзора (члан 76. ПИМП).

Подношење поднесака, притужбе или жалбе не повлачи одговорност притвореника и он због тога не може бити изложен било каквом кажњавању, малтретирању или узнемиравању (члан 61. ПИМП).

8. 2. 5. Обавезе притвореника

Како је притвореник лице које се сматра невиним, то му се не могу наметати обавезе које имају за сврху преваспитавања, као што је то случај са осуђеним лицима.

Једна од ретких обавеза која се може наметнути притворенику јесте она која се односи на обављање радова нужних за одржавање чистоће у просторији у којој борави. Поред ове, остале обавезе притвореника везане су за поштовање кућног реда у погледу устајања и легања, времена до када се може гледати телевизија, поштовања притворске страже итд.

Притвореници морају да се у току трајања притвора понашају у складу са наредбама и упутствима управника завода. Кад притвореник повреди пропис о кућном реду завода или учини други дисциплински преступ прописан законом, завод одмах о томе обавештава суд пред којим се води поступак (члан 242. ЗИКС, члан 66. ПИМП и члан 13. ПОРПППЈ).

Ако притвореник то захтева, судија за претходни поступак, односно председник већа, уз сагласност управника завода, може дозволити да он ради у кругу завода на пословима који одговарају његовим психичким и физичким својствима, под условом да то није штетно за вођење поступка. За тај рад притворенику припада накнада коју одређује управник завода (члан 218. став 5. ЗКП). Овде треба подвући да рад не представља обавезу, већ право притвореника, које се може одобрити само под тачно прописаним условима.

8. 2. 6. Мере за одржавање реда и безбедности и дисциплинска одговорност

Притвореници се не смеју злостављати, нити мучити, према њима се не сме поступати свирепо, нечовечно и понижавајуће,⁹⁸⁸ али у притвору се морају одржавати ред и безбедност. У том циљу се према притворенику могу применити оне мере за одржавање реда и безбедности које прописује ЗИКС, као и прописи донети на основу тог Закона, и то само у мери у којој је то неопходно. Мере за одржавање реда и безбедности могу бити мере принуде и посебне мере (члан 141. у вези са чланом 243. ЗИКС).

Мере принуде су: употреба физичке снаге, везивање, издвајање, употреба гумене палице, употреба шмркова са водом, употреба хемијских средстава и употреба ватреног оружја. Ове мере могу се применити само у законом одређеним случајевима, а то су: бекство притвореника, физички напад на друго лице, наношење повреде другом лицу, самоповређивање, проузроковање знатне материјалне штете и активан и пасиван отпор притвореника (чланови 142. и 143. у вези са чланом 243. ЗИКС).

Према осуђеном код кога постоји опасност од бекства, насилничког понашања, самоповређивања или угрожавања реда и безбедности друге врсте, а који се на други начин не могу отклонити, изузетно се могу наредити посебне мере, а то су: одузимање и привремено задржавање ствари чије је држање иначе дозвољено; смештај у посебно осигурану просторију без опасних ствари; смештај под појачан надзор; усамљење; тестирање на заразне болести или психоактивне супстанце.

Поред мере за одржавање реда и безбедности, притворенику се може изрећи и дисциплинска казна.⁹⁸⁹ Она се састоји у ограничењу посета, с тим да се ово ограничење не може односити на браниоца.⁹⁹⁰ Законик прописује стриктне услове у погледу дисциплинског кажњавања, па тако притвореник не може бити дисциплински кажњен пре него што буде обавештен о дисциплинском преступу који му се ставља на терет, пре него што му је пружена прилика да изнесе своју одбрану и пре него што је суд свестрано испитао случај. Казна се изриче у форми решења, против којег је дозвољена

⁹⁸⁸ Р. Драгичевић Дичић, И. Јанковић, (2011), 68.

⁹⁸⁹ Бора Чејовић, *Притвор*, Досије, Београд 2013, 336.

⁹⁹⁰ Драгмила Вујовић, Јован Вучковић, *Кривично процесно право СФРЈ*, ВШУП, Београд 1989, 128.

жалба већу из члана 21. став 4. ЗКП. Рок за изјављивање жалбе је 24 часа од часа пријема решења, с тим да жалба не задржава извршење решења (члан 221. ЗКП).

8. 2. 7. Отпуштање притвореника

Притвореник се отпушта из завода на основу решења о укидању притвора и налога за пуштање из притвора. Решење и налог мора донети суд пред којим се води поступак. Такође, притворено лице се отпушта и кад истекне време за које је одређен притвор. Пре отпуштања неопходно је извршити идентификацију и преглед притвореника од стране лекара (члан 246. ЗИКС и члан 74. ПИМП).

Приликом отпуштања притворенику се предају све његове ствари које су се налазиле на чувању, као и неутрошени новац који је чуван као његов депозит, а на захтев притвореника и копија његове медицинске документације, док притвореник предаје све ствари којима је био задужен током боравка у заводу (члан 75. ПИМП).

Притвореник се отпушта из завода и када се упућује на издржавање казне затвора. То ће бити случај када је након изрицања првостепене пресуде притвор продужен до упућивања окривљеног на издржавање казне затвора. Том приликом притвореник се упућује у неки од завода за извршење кривичних санкција (в. члан 13. ЗИКС) или у Посебно одељење за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала у казнено-поправном заводу затвореног типа са посебним обезбеђењем (в. члан 14. Закона о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала).⁹⁹¹

Специфичан вид отпуштања притвореника из завода јесте случај када је првостепеном пресудом изречена казна затвора, а оптужени који се налази у притвору захтева да буде упућен на издржавање казне и пре правоснажности пресуде. Захтев притвореник може, након објављивања пресуде, поднети усмено на записник пред судом или пред заводом у којем је притворен и том приликом ће бити упозорен да ће

⁹⁹¹ Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала – *Службени гласник РС*, бр. 72/09 и 101/10.

на издржавању казне затвора бити изједначен у правима и обавезама са осталим осуђеним лицима. Завод ће без одлагања записник доставити суду. Ако председник већа решењем усвоји захтев, решење ће доставити оптуженом заједно са овереним преписом изречене пресуде (члан 430. ЗКП). Треба имати у виду да се у овом случају не укида притвор, већ се само окривљени упућује на издржавање казне пре правоснажности (ВСКр, *Кж. бр. 85/10* од 5. јула 2010).⁹⁹² Тад се окривљени отпушта из завода без укидања притвора, па то има за логичну последицу да би се он, уколико би првостепена пресуда била укинута, вратио назад у завод ради спровођења мере притвора. При томе, треба имати на уму да окривљени не може бити упућен на издржавање казне затвора по другој правоснажној пресуди све док се налази у притвору по поступајућем предмету (ОСБ, *Кж. бр. 1532/02* од 13. августа 2002).⁹⁹³

Притвореник може одустати од захтева за упућивање у установу за издржавање казне затвора пре правоснажности пресуде, па ће се тако жалба окривљеног изјављена против решења којим се његов захтев усваја третирати као одустанак од захтева (АСБ, *Кж2. бр. 3035/11* од 20. септембра 2011). Тада ће другостепени суд уважити жалбу окривљеног и преиначити првостепено решење тако што ће одбацити као недозвољен захтев окривљеног да буде упућен на издржавање казне пре правоснажности (ВСС, *Кж2. бр. 1296/09* од 6. јула 2009). Уколико је окривљени већ био упућен на издржавање казне затвора пре правоснажности, након одбацивања захтева вратиће се у режим притвора. Уколико окривљени опозове захтев да буде упућен на издржавање казне пре правоснажности пресуде, нема сметње да захтев поново поднесе.⁹⁹⁴

У случају смрти притвореника завод одмах обавештава полицију, јавног тужиоца, притворениковог брачног друга, децу и усвојенике, а ако претходне притвореник нема, његове родитеље, усвојитеља, брата или сестру, односно даље сроднике. Такође, обавештавају се и суд пред којим се води поступак, судија за извршење који врши надзор над притвореницима и матичар. Посмртни остаци и личне ствари предају се породици. Ако притвореник нема породицу или она не прихвати посмртне остатке, они се сахрањују о трошку завода (чланови 247. и 248. ЗИКС).

⁹⁹² Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

⁹⁹³ Наведено према: Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

⁹⁹⁴ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 955.

8. 2. 8. Посебна права оптужених у притвору Међународног кривичног трибунала

Поред тога што стриктно нису притворена лица која се налазе под јурисдикцијом српских судова,⁹⁹⁵ позитивно законодавство прописује и поједина права која припадају оптуженим лицима која се налазе у притвору Међународног кривичног трибунала. Ова област уређена је Законом о правима оптуженог у притвору Међународног кривичног трибунала и чланова његове породице.⁹⁹⁶ Тим законом утврђена су поједина права и поступак њиховог остваривања од стране држављанина Републике Србије оптуженог пред Међународним трибуналом за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1991. године који се налази у притвору притворске јединице Међународног кривичног трибунала (члан 1. ЗПОПМКТЧЊП). Поред права која може остварити оптужени, тај закон прописује и поједина права која могу остварити чланови његове породице.

Оптужени може да оствари право: на посебну накнаду зараде; на паушалну накнаду трошкова обезбеђења доказа одбране; на накнаду трошкова обезбеђења стручне помоћи припремања одбране. Поред оптуженог, чланови његове породице могу да остваре права: на материјално обезбеђење; на накнаду трошкова превоза и боравка у иностранству ради посете оптуженог; на накнаду трошкова комуникације са оптуженим (члан 3. ЗПОПМКТЧЊП).

Права оптуженог и права чланова његове породице могу да се користе за време трајања притвора у притворској јединици Међународног кривичног трибунала, а у случају остваривања, право на материјално обезбеђење члан породице оптуженог може користити док постоји законска обавеза оптуженог да издржава тог члана породице. Осим што притвор престаје и што се оптужени пушта на слободу, даном правоснажности судске одлуке којом се окончава кривични поступак пред

⁹⁹⁵ Caroline L. Davidson, „No Shortcuts on Human Rights: Bail And The International Criminal Trial”, *American University Law Review*, Vol. 60 (1), Washington 2010, 36.

⁹⁹⁶ Закон о правима оптуженог у притвору Међународног кривичног трибунала и чланова његове породице – ЗПОПМКТЧЊП, *Службени гласник РС*, бр. 35/04, 42/04 и 47/13.

Међународним кривичним трибуналом престају и права која припадају притворенику и члановима његове породице (в. члан 11. ЗПОПМКТЧЊП).

О захтевима за остваривање права оптуженог и чланова његове породице решава Влада Републике Србије. Она то чини на писани захтев оптуженог или члана његове породице, а у случају да право може остварити више чланова породице оптуженог, поступак се покреће на основу писаног захтева оног члана породице кога споразумно одреде остали њени чланови. Влада одлуку доноси у складу са одредбама закона којим је уређен управни поступак. Средства за остваривање ових права обезбеђују се на одговарајућој позицији Владе у буџету Републике Србије.

8. 3. Остваривање права лица неосновано лишених слободе

Поред тога што су законом строго и детаљно прописани услови за одређивање притвора, а што је кривични поступак по својој структури тако уређен да омогућава потпуно, правилно и законито доношење одлуке, у пракси се дешавају грешке па су могуће ситуације да се поједина лица неосновано лише слободе. Не ради се о томе да се у пракси и најбољи закони могу намерно кршити,⁹⁹⁷ већ је пре реч о судским грешкама, односно заблудама.⁹⁹⁸ Захтеви елементарне правичности налажу да се лицима која су била жртве неоснованог лишења слободе, накнади тиме наступела штета, те да се они на реално могуће начине рехабилитују.⁹⁹⁹ Због тога је Законик у глави XXV прописао поступак за остваривање права лица неосновано лишеног слободе (чланови 583–595. ЗКП). У питању је вануговорна, деликтна одговорност државе за штету коју причине државни органи.¹⁰⁰⁰ Овај вид одговорности почива на принципу

⁹⁹⁷ Ђорђе Лазин, „Лишење слободе у југословенском законодавству и међународне обавезе Југославије“, *Правни живот*, бр. 9/97, Београд 1997, 501.

⁹⁹⁸ Јасмина Кјурски, „Накнада штете лицима неосновано лишеним слободе“, *Правни живот*, бр. 9/97, Београд 1997, 582.

⁹⁹⁹ Милан Шкулић, „Поступак за накнаду штете неосновано осуђеним лицима и лицима неосновано лишеним слободе“, *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 81, Београд 2011, 129.

¹⁰⁰⁰ Наташа Мрвић Петровић, Здравко М. Петровић, *Накнада штете због неоснованог лишења слободе или неосноване осуде*, Центар за мир и развој демократије, Београд 2008, 22.

државе као универзалне заједнице чиј је једн од основних циљева одржавање поретка у друштву.¹⁰⁰¹

Да би постојало неосновано лишење слободе, потребно је подсетити да се према одредбама Законика лишењем слободе сматра свако хапшење, задржавање, забрана напуштања стана, притвор и боравак у установи који се, у складу Закоником, урачунава у притвор (члан 2. став 1. тачка 23. ЗКП).¹⁰⁰² Следеће питање од којег се пошло у Законик у јесте одређивање лица које се има сматрати неосновано лишеним слободе. То је лице:

1) које је било лишено слободе, а није дошло до покретања поступка, или је правоснажним решењем поступак обустављен или је оптужба одбијена, или је поступак правоснажно окончан одбијајућом или ослобађајућом пресудом;

2) које је издржавало казну затвора, а поводом захтева за понављање кривичног поступка или захтева за заштиту законитости изречена му је казна затвора у краћем трајању од издржане казне, или је изречена кривична санкција која се не састоји у лишењу слободе, или је оглашено кривим, а ослобођено од казне;

3) које је било лишено слободе дуже времена него што траје њему изречена кривична санкција која се састоји у лишењу слободе;

4) које је услед грешке или незаконитог рада органа поступка лишено слободе, или је лишење слободе трајало дуже, или је дуже задржано у заводу ради извршења кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе.

Накнада штете не припада лицу које је својим недозвољеним поступцима проузроковало лишење слободе. Такође, неће се моћи остварити право на накнаду штете ако је поступак обустављен услед смрти окривљеног. Амнестијом се не утврђује да окривљени није извршио кривично дело и да није крив, тако да решење о обустави кривичног поступка због примене амнестије, као акта милости, не може бити основ по

¹⁰⁰¹ Ђорђе Тасић, *Одговорност државе, по принципу једнакости терета*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 1996, 25.

¹⁰⁰² У теорији се запажају ставови да је ова дефиниција сувишна и да се подразумева шта све лишење слободе представља. Милан Шкулић, Горан Илић, *Нови Законик о кривичном поступку Србије, реформа у стилу „један корак напред – два корака назад“*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2012, 108.

коме би оштећени тражио накнаду штете због боравка у притвору (АСБ, *Гж. бр. 6853/10* од 21. јула 2010).¹⁰⁰³

Када је првостепени суд о одређивању притвора окривљеном донео решење које му је уручено након седам дана, то је услед грешке задржан у притвору, па има право на накнаду (ОСУ, *Гж. бр. 370/07* од 10. марта 2008).¹⁰⁰⁴

Сва лица која су неосновано лишена слободе могу остварити следећа права:

- 1) право на накнаду штете,
- 2) право на морално задовољење и
- 3) права на признавање радног стажа или стажа осигурања.

Штета коју је лице неосновано лишено слободе претрпело може бити материјална и нематеријална.¹⁰⁰⁵ Материјална штета може се састојати и у висини вредности пакета које је мајка носила лицу неосновано лишеном слободе (свом сину) за време посета док се налазио у притвору, с тим што је у том случају за подношење тужбе активно легитимисана мајка, а не син (ОСНС, *Гж. бр. 985/05* од 29. септембра 2005).¹⁰⁰⁶ Накнада штете остварује се тужбом за накнаду штете у парничном поступку, с тим да је пре подношења тужбе суду лице неосновано лишено слободе дужно да поднесе захтев министарству надлежном за послове правосуђа ради постизања споразума о постојању штете и врсти и висини накнаде. О поднетом захтеву одлучује комисија за накнаду штете, чији се састав и начин рада уређују актом министра надлежног за послове правосуђа. Ако захтев за накнаду штете не буде усвојен или комисија не одлучи о захтеву у року од три месеца од дана када је поднет, лице које је неосновано лишено слободе може надлежном суду поднети тужбу за накнаду штете. Тужба се у том случају подноси против Републике Србије. Ово право је наследиво, тако да наследници лица неосновано лишеног слободе могу после његове смрти наставити поступак за накнаду штете, односно покренути поступак уколико то оно није учинило.

¹⁰⁰³ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

¹⁰⁰⁴ Наведено према: Електронска база података, Инг-про.

¹⁰⁰⁵ Ранко Соколовић, *Полиција и кривични поступак, супростављање организованом криминалу*, Службени гласник, Београд 2003², 228.

¹⁰⁰⁶ Наведено према: Електронска база података, Параграф.

Ако је случај на који се односи неосновано лишење слободe неког лица приказиван преко средстава јавног информисања и ако је тиме био повређен углед тог лица, суд ће на његов захтев објавити у средству јавног информисања саопштење о одлуци из које произилази неоснованост лишења слободe, односно неоснованост осуде. У изреци решења којим усваја захтев суд ће одлучити да се у одређеном средству јавног информисања објави саопштење, а налагање да се саопштење објави и сâмо објављивање биће део поступка извршења овог решења (ВСБ, *К. По1. бр. 191/10 – Кв. По1. бр. 123/14* од 13. марта 2014). Када се ради о телевизијској станици, треба навести не само њен назив већ и назив емисије у којој се саопштење има објавити (АСБ, *К. По1. бр. 191/10 – Кв. По1. бр. 75/14* од 13. марта 2014). Ако случај није приказиван преко средстава јавног информисања, овакво саопштење ће се, на захтев лица које је неосновано лишено слободe, доставити државном и другом органу, предузећу и другом правном или физичком лицу код кога је лице у радном односу.

Лицу коме је због неоснованог лишења слободe престао радни однос или својство осигураника социјалног осигурања признаје се радни стаж, односно стаж осигурања као да је било на раду за време за које је због неоснованог лишења слободe изгубило стаж. У стаж се урачунава и време незапослености до које је дошло због неоснованог лишења слободe, а која није настала кривицом тог лица. На захтев органа, односно организације код које се право на радни стаж, односно стаж осигурања остварује исплатиће се из буџетских средстава прописани допринос за време за које је стаж признат. Ако орган или организација не узму у обзир признат стаж, лице неосновано лишено слободe може захтевати да надлежни суд утврди да је признавање овог времена наступило по закону. У том случају тужба се подноси против органа или организације која оспорава признати стаж и против Републике Србије.

Када накнаду нематеријалне штете због повреде части, угледа, слобода и права личности потражује лице које је у Републици Србији било у екстрадиционом притвору, нема места примени ове главе Закона о кривичном поступку, већ се спорно питање решава применом општих правила облигационог права о одговорности, а у складу са меродавним унутрашњим и међународним правним актима (АСБ, *Гж бр. 13863/10* од 28. септембра 2011).¹⁰⁰⁷

¹⁰⁰⁷ Наведено према: *Билтен Републичког јавног правобранилаштва*, бр. 1/12, Београд 2012, 25.

Када су у питању кривичн поступци пред међународним кривичним судовима, укључујући ту и Међународни кривични трибунал за бившу Југославију, тренутно ниједан међународни кривични суд не пружа, нити предвиђа могућност компензације у случају неоснованог лишења слободе.¹⁰⁰⁸

9. ОСТАЛИ ВИДОВИ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ

Поред притвора и забране напуштања стана, у позитивном законодавству прописано је и више других видова лишења слободе. То су: задржавање на месту извршења кривичног дела, хапшење и задржавање осумњиченог. Сви они, поред тога што имају статус засебних процесних радњи, у мањој или већој мери имају сличности са притвором или су разлозима за одређивање повезани са притвором, па их стога можемо назвати и квазипритворима.

9. 1. Задржавање на месту извршења кривичног дела

Законик у члану 290. прописује посебно овлашћење полиције, а то је могућност задржавања на месту извршења кривичног дела. Задржавање представља ограничење слободе кретања.¹⁰⁰⁹ Наиме, када полиција на месту извршења кривичног дела затекне лица која би могла да дају податке важне за поступак, може та лица упутити јавном тужиоцу или их задржати до његовог доласка. Полиција ће овако поступити само уколико је вероватно да се испитивање тих лица касније не би могло извршити или је вероватно да би било скопчано са знатним одуговлачењем или другим тешкоћама. То су по правилу ситуације када су лица која треба да се испитају страни дружављани или лица која немају пребивалиште и сл.

¹⁰⁰⁸ Johan David Michels, „Compensating Acquitted Defendants for Detention before International Criminal Courts“, *Journal of International Criminal Justice*, 8 (2010), Oxford 2010, 407.

¹⁰⁰⁹ Сретен Југовић, „Задржавање лица и привремено ограничавање слободе кретања“, *Правни живот*, бр. 9/08, Београд 2011, 741.

Задржавање лица на месту кривичног дела не може трајати дуже од шест часова. Полиција је дужна да јавном тужиоцу ова лица преда у законом предвиђеном року, а узимање изјава или предузимање неких други доказних радњи не рачуна се у тај рок. Не би се сматрало задржавањем од стране полиције уколико полиција овим лицима омогући да се удаље након шест сати, а она добровољно одлуче да ипак сачекају јавног тужиоца, који из било ког разлога није успео да стигне на лице места. Уколико би задржавање трајало дуже од шест сати, односно уколико полиција не би дозволила лицима затеченим на месту кривичног дела да се након истека овог рока удаље, даље задржавање тих лица сматрало би се неоснованим лишењем слободе.

Под лицима која би могла да дају податке важне за поступак у првом реду треба сматрати сведоке, али то могу бити и друга лица. То би могла бити лица која могу дати важне податке за хватање окривљеног, рецимо она која знају куда се он креће или где обично борави, или лица која могу дати разне техничке податке, нпр. где се налазе одређене ствари, кључеви од стана и сл.

Поред полиције и орган поступка може, под истим условима, приликом вршења увиђаја, задржати лице затечено на месту увиђаја (члан 136. ЗКП).

9. 2. Хапшење

Хапшење¹⁰¹⁰ представља одузимање слободе грађана¹⁰¹¹ које се предузима на законом прописан начин ради правно одређених циљева.¹⁰¹² Законик о кривичном поступку прописује два вида хапшења: то су полицијско и тзв. грађанско хапшење.

Полиција може неко лице ухапсити ако постоји разлог за одређивање притвора из члана 211. ЗКП, али је дужна да такво лице без одлагања спроведе надлежном јавном тужиоцу. Приликом довођења, полиција је обавезна да јавном тужиоцу преда извештај о разлозима и о времену хапшења. Било какво задржавање ухапшенога које није

¹⁰¹⁰ У теорији се запажају ставови да хапшење није прикладан термин за овај процесни институт. О томе в. М. Шкулић, Г. Илић (2012), 108.

¹⁰¹¹ Steven L. Emanuel, *Criminal Procedure*, Wolters Kluwer, New York 2009, 8.

¹⁰¹² D. Krapac (2014), 368.

результат објективних потешкоћа представљало би незаконито поступање полиције.¹⁰¹³ Ухапшени, одмах приликом хапшења, мора бити поучен о његовим правима¹⁰¹⁴ (члан 291. став 1. и 2. ЗКП). То су: право да ништа не изјави, ускрати одговор на поједино питање, слободно изнесе своју одбрану, призна или не призна кривицу; да се брани сам или уз стручну помоћ браниоца, у складу са одредбама ЗКП; да његовом саслушању присуствује бранилац; да одмах на језику који разуме буде обавештен о разлогу хапшења; да пре него што буде саслушан, има са браниоцем поверљив разговор који се надзире само гледањем, а не и слушањем; да захтева да без одлагања о хапшењу буде обавештен неко од чланова његове породице или друго њему блиско лице, као и дипломатско-конзуларни представник државе чији је држављанин, односно представник овлашћене међународне организације јавноправног карактера, ако је у питању избеглица или лице без држављанства; да захтева да га без одлагања прегледа лекар кога слободно изабере, а ако он није доступан, лекар кога одреди јавни тужилац, односно суд (члан 69. став 1. ЗКП). Приликом хапшења полиција мора да се придржава принципа полицијског поступања.¹⁰¹⁵ Сви принципи, без обзира да ли су изражени позитивно, као поштовање одређених права, или негативно, као забрана тортуре, свode се на поштовање људских права и слобода.¹⁰¹⁶

Поред тога што Законик изричито одређује обавезу полиције да ухапшеног без одлагања спроведе надлежном јавном тужиоцу, прописује и изузетке од тог правила. То су случајеви када би постојала неотклоњива сметња за спровођење ухапшеног. Уколико је таква сметња трајала дуже од осам часова, полиција је дужна да јавном тужиоцу овакво закашњење посебно образложи, а јавни тужилац има обавезу да о томе сачини службену белешку, у коју уноси и изјаву ухапшеног о времену и месту хапшења (члан 291. став 3. ЗКП). Ради се о изузетним случајевима. Када ће постојати неотклоњива сметња, јесте фактичко питање. То може бити временска непогода, недостатак полицајаца који би могли да изврше спровођење и сл. У сваком случају, овај рок је установљен само ради спровођења осумњиченог надлежном јавном тужиоцу

¹⁰¹³ Joel Samaha, *Criminal procedure*, Cengage Learning, Stamford 2013⁹, 164.

¹⁰¹⁴ Обавеза да се окривљени одмах приликом хапшења поучава о својим правима је међународни стандард, којег се већина земаља придржава. О томе в. Harry R. Dammer, Jay S. Albanese, *Comparative Criminal Justice Systems*, Wadsworth Cengage Learning, United States of America 2010⁴, 134.

¹⁰¹⁵ Frances P. Bernat, Nicholas Godlove, *Criminal Procedure Law, Police Issues and the Supreme Court*, Jones & Bartlett Learning, Burlington 2013, 35.

¹⁰¹⁶ Тања Кесић, *Међународни стандарди поступања полиције у кривичним стварима*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд 2014, 46.

и полиција у том периоду не може према осумњученом предузимати никакве друге радње.¹⁰¹⁷

Полиција не доноси никакву формалну одлуку поводом хапшења, па против овакве радње није могуће изјавити посебан правни лек.¹⁰¹⁸ Евентуалне незаконитости у раду полиције могле би представљати основ за притужбу надређеном старешини полицајаца који су обавили хапшење, или кривичну пријаву уколико је учињено кривично дело.

Овлашћење за хапшење, осим полиције, има и сваки грађанин. Реч је о грађанском хапшењу. Свако може ухапсити лице затечено при извршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности (члан 292. став 1. ЗКП). Оваквим овлашћењем законодавац отклања противправност као обележје кривичног дела противправног лишења слободе, јер би у супротном свако ко задржи учиниоца кога затекне при извршењу кривичног дела до доласка полиције могао да одговара за извршење кривичног дела противправно лишење слободе (члан 132. КЗ).¹⁰¹⁹ Појам затеченог лица при извршењу кривичног дела треба тумачити шире – то није само извршилац који је затечено приликом радње извршења, већ су то и помагач и подстрекач. То може бити и сваки учинилац који није затечен на месту извршења кривичног дела, већ се непосредно након тога удаљава са тог места.

За грађанско хапшење једини услов који законодавац поставља јесте затицање на месту извршења кривичног дела, тако да није потребно постојање разлога предвиђених чланом 211. ЗКП, као што је то случај са полицијским хапшењем. То је разумљиво, јер је тешко очекивати од грађана да цене да ли постоје разлози за притвор приликом хапшења.

¹⁰¹⁷ Велимир Ракочевић, „Лишење слободе и саслушање осумњиченог са становишта кривичнопроцесних и криминалистичких правила“, *Правни живот*, бр. 9/11, Београд 2011, 888.

¹⁰¹⁸ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 706.

¹⁰¹⁹ Основни облик кривичног дела противправног лишења слободе састоји се у противправном затварању, држању затвореним или на други начин противправном одузимању или ограничењу слободе кретања другог лица. О овом кривичном делу в. Милић Петровић, *Практична примена Кривичног законика Републике Србије*, Пословни биро, Београд 2013, 160.

Свако задржавање ухапшеног лица је противзаконито,¹⁰²⁰ па је обавеза лица које је извршило грађанско хапшење да ухапшеног одмах преда јавном тужиоцу или полицији, а ако то није могуће, онда да одмах обавестити један од тих органа (члан 292. став 2. ЗКП).

Након што се ухапшено лице приведе јавном тужиоцу, било ухапшено од стране полиције, било у поступку грађанског хапшења, јавни тужилац има обавезу да га саслуша. Пре него што приступи саслушању, јавни тужилац је дужан да ухапшеном омогући контакт са његовим браниоцем и да га упозна са његовим правима.

Присуство браниоца ухапшени може обезбедити уз коришћење телефона или другог електронског преносиоца порука – то могу бити интернет, СМС поруке и сл. Ухапшени може користити телефон, односно друге електронске преносиоце порука само у присуству јавног тужиоца. Бранилац може бити обавештен непосредно или посредством чланова породице или трећег лица чији идентитет јавном тужиоцу мора бити откривен, а ако треба, тужилац ће помоћи ухапшеном да нађе браниоца. Када окривљени обезбеди браниоца, јавни тужилац је дужан да браниоца сачека, па тек након његовог доласка да започне саслушање ухапшеног. Ако ухапшени не обезбеди присуство браниоца у року од 24 часа од када му је то омогућено, или изјави да не жели да узме браниоца, могуће су две процесне ситуације. У првој, када није обавезна одбрана, јавни тужилац је дужан да ухапшеног без одлагања саслуша. У другој процесној ситуацији, када је обавезна одбрана, јавни тужилац ће ухапшеном поставити браниоца по службеној дужности (члан 293. став 1–3. ЗКП).

Права са којима се ухапшени упознаје иста су она права са којима га упознаје и полиција приликом хапшења (члан 69. став 1. ЗКП). Одмах после саслушања, јавни тужилац ће одлучити да ли ће ухапшеног пустити на слободу или ће судији за претходни поступак предложити одређивање притвора (члан 293. став 4. ЗКП).

Ухапшени, поред осталих права, има право на лекарски преглед, који јавни тужилац може одредити на захтев ухапшеног или његовог браниоца, члана породице ухапшеног или лица са којим ухапшени живи у ванбрачној или другој трајној

¹⁰²⁰ Arnold H. Loewy, Arthur B. LaFrance, *Criminal Procedure: Arrest and Investigation*, Anderson Publisher Company, New York 1996, 64.

заједници живота. Осим по иницијативи која долази од стране одбране, лекарски преглед ухапшеног јавни тужилац може одредити и по службеној дужности, о чему доноси посебну одлуку.¹⁰²¹ Без обзира што Законик изричито не наводи о којој врсти одлуке се ради, јасно је да је у питању наредба. Она мора да садржи, поред општих елемената сваке наредбе, име и презиме ухапшеног, име и специјалност лекара који ће обавити преглед и евентуалне налоге на шта лекар посебно треба да обрати пажњу приликом прегледа, односно констатације на шта се ухапшени посебно жали. Након што обави преглед, лекара ће јавни тужилац саслушати, о чему ће бити сачињен посебан записник. Одлуку о одређивању лекара који ће обавити преглед и записник о саслушању лекара јавни тужилац ће приложити списима (члан 293. став 5. и 6. ЗКП).

9. 3. Задржавање осумњиченог

Засебна процесна мера која се може предузети према осумњиченом јесте његово задржавање. То је превентивна мера, која има за циљ да се осигура присуство осумњиченог или омогући обављање процесних радњи.¹⁰²² Јавни тужилац може, изузетно, задржати ради саслушања лице које је ухапшено или осумњиченог који се одазвао на позив полиције ради прикупљања обавештења или ради предузимања других радњи у предистражном поступку (члан 294. став 1. ЗКП). Задржавање може трајати најдуже 48 часова од часа хапшења, односно одазивања на позив. Свако друго задржавање, које се не би заснивало на одредбама Законика, било би незаконито и представљало би основ за подношење тужбе за накнаду штете у смислу члана 200. ЗОО (ОСП, Гж. бр. 884/00 од 26. септембра 2002).

Осумњичени има сва права предвиђена у члану 69. став 1. ЗКП (члан 294. став 4. ЗКП). Орган поступка је дужан да осумњиченог упозна са овим правима, а уколико је осумњичени претходно био ухапшен од стране полиције, како је упознат са њима

¹⁰²¹ Горан П. Илић, Божидар Бановић, „Полиција и нова решења у Законик о кривичном поступку“ *Нова решења у казеном законодавству Србије и њихова практична примена*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор 2013, 111.

¹⁰²² Примож Горкић, „Задржавање осумњичених у преткривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/05, Београд 2005, 804.

приликом хапшења, само ће се поучити да и даље има иста права, а по потреби орган поступка ће му их поновити.

Задржавање се одређује на основу одлуке која се доноси у форми решења против којег је дозвољена жалба. Решење по правилу доноси јавни тужилац, а изузетно и по његовом одобрењу полиција. Оно се мора донети и уручити осумњиченом одмах, а најкасније у року од два часа од када му је саопштено да је задржан.¹⁰²³ Закоником су одређени и елементи које решење мора да садржи, а то су: дело за које се осумњичени терети, основи сумње, дан и час лишења слободе или одазивања позиву, као и време почетка задржавања (члан 294. став 2. ЗКП). Поред елемената које мора да садржи, решење о задржавању треба да има и све опште елементе сваког решења, а то су увод, образложење, правна поука, потпис и печат. Уочљиво је да решење о задржавању не треба да садржи и разлоге прописане чланом 211. ЗКП, што је донекле и разумљиво, с обзиром да у овој фази поступка подаци од значаја за доношење одлуке у том делу органу поступка најчешће нису ни познати.

Против решења о задржавању може се изјавити жалба. Право на жалбу имају осумњичени и његов бранилац, а рок за њено подношење је шест часова од достављања решења. О жалби одлучује судија за претходни поступак, који је у обавези да одлуку донесе у року од четири часа од пријема жалбе. Сасвим је разумљиво да у овом случају изјављена жалба не задржава извршење решења (члан 294. став 3. ЗКП).

Од момента доношења решења о задржавању осумњичени мора имати браниоца. Осумњичени га може сам изабрати, али уколико га у року од четири часа не обезбеди, јавни тужилац ће то учинити по службеној дужности. Када јавни тужилац поставља браниоца по службеној дужности, то ће учинити по редоследу са списка адвоката који доставља надлежна адвокатска комора (члан 294. став 5. ЗКП).

¹⁰²³ Славица Динић, „Полицијско „задржавање“ према одредбама Законика о кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/15, Београд 2015, 814.

10. МЕРЕ ЗА ОДРЖАВАЊЕ РЕДА

Поступак који се води пред органом поступка мора да се одвија несметано и без узнемиравања органа поступка и осталих учесника у поступку. У ту сврху Законик превиђа низ мера које имају за циљ да обезбеде одржавање реда у кривичном поступку. Надлежност и мере које су на располагању органу поступка зависе од фазе поступка и начина на који се узнемиравање врши. Међутим, мере за одржавање реда, као извесни вид репресије, у кривичном поступку никако не смеју однети превагу над начелом законитости и правима одбране.¹⁰²⁴

У фази истраге јавни тужилац је тај који се стара о одржавању реда за време предузимања доказне радње. У ту сврху он може опоменути лице које тад нарушава ред, а ако оно настави да то ради, суд га може новчано казнити до 150.000 динара. Уколико учешће у доказној радњи лица које нарушава ред није неопходно, оно може бити удаљено (члан 305. став 1. и 3. ЗКП). Поред тога што Законик није изричито навео, у оквиру суда је за новчано кажњавање надлежан судија за претходни поступак. Уколико присуствује доказној радњи, судија за претходни поступак ће одмах новчано казнити лице које нарушава ред. Међутим, уколико се доказна радња спроводи без присуства судије, иницијатива за новчано кажњавање мора потећи од јавног тужиоца. Он иницијативу може поднети писменим предлогом у којем мора описати начин нарушавања реда и пружити доказ да је опоменуо лице које нарушава ред. О жалби против решења којим је изречена новчана казна одлучује веће из члана 21. став 4. ЗКП. Жалба не задржава извршење решења (члан 305. став 2. ЗКП). Ствара дилему став законодавца да у овој ситуацији ускрати суспензивно дејство жалбе, јер новчано кажњавање није радња која не трпи одлагање и може да сачека правоснажност решења.

Након подизања оптужнице, тужилац постаје странка у поступку, па је самим тим предузимање мера за одржавање реда поверено суду. Законик императивном одредбом предвиђа обавезу суда да, у фази главног претреса, од увреде, претње и сваког другог напада заштити свој углед и безбедност, те углед и сигурност странака и других учесника у поступку. У ту сврху председник већа ће одмах после отварања заседања,

¹⁰²⁴ Горан П. Илић, „Држава versus криминалитет и стандарди људских права“, *Криминал и државна реакција: феноменологија, могућност, перспектива*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд 2011, 26.

уколико за то постоје разлози, упозорити присутна лица да се пристојно понашају и не ометају рад суда (члан 369. ЗКП), док о свим мерама за одржавање главног претреса одлучује веће (члан 368. став 1. тач. 4. ЗКП)

Шта ће се сматрати увредом, фактичко је питање. Неретко постоје разлике у нијансама између увреде и оштрије критике органа поступка или других учесника у поступку. У сваком случају, не треба повлачити паралелу између увреде изнете у поступку и радње извршења кривичног дела увреде, мада се њихова обележја често преклапају. Претње се могу одредити као стављање у изглед неког зла уколико се не поступи по захтеву лица које прети, док напад представља физичко насртање на одређено лице.

Ако оптужени, бранилац, оштећени, законски заступник, пуномоћник, сведок, вештак, стручни саветник, преводилац, тумач или друго лице које присуствује главном претресу нарушава ред тако што не поштује наређења председника већа за одржавање реда или вређа достојанство суда, председник већа ће га опоменути. Уколико опомена, као најблажа мера за одржавање реда, не да резултате, председник већа може лице које настави са нарушавањем казнити новчаном казном до 150.000 динара. Уколико је нарушавање реда учињено од стране јавног тужиоца или његовог заменика, председник већа је дужан да о томе извести надлежног јавног тужиоца и Државно веће тужилаца, а уз то има овлашћење и да прекине главни претрес и од надлежног јавног тужиоца затражи да одреди друго лице да заступа оптужницу. Јавни тужилац и Државно веће тужилаца су дужни да обавесте суд о предузетим мерама поводом поступака јавног тужиоца, односно његовог заменика. Ситуација је слична и када ред омета адвокат, с тим што у том случају председник већа обавештава надлежну адвокатску комору (члан 370. ЗКП).

Уколико и после новчаног кажњавања учесници у поступку наставе са нарушавањем реда у судници, суд може предузети и друге мере ради одржавања реда. Које ће мере бити предузете, зависи од процесног својства учесника у поступку који нарушава ред. Уколико је то оптужени, веће може наредити да се он удаљи из суднице. Удаљење из суднице траје до окончања доказне радње, с тим да веће може оптуженог удаљити до краја доказног поступка уколико по повратку у судницу он настави да нарушава ред. Када оптуженог удаљи до краја доказног поступка, њему ће се

омогућити да из посебне просторије путем техничких средстава за пренос звука и слике прати ток поступка, ако постоје услови за то. Уколико пак, нема техничких услова, након завршетка доказног поступка председник већа ће обавестити оптуженог о току доказног поступка док је био удаљен из суднице, упознати га са исказима саслушаних саопштених, односно омогућити му да прочита записнике о тим исказима, ако то оптужени жели, и, уколико то није учинио, позвати га да се изјасни о оптужби. Уколико оптужени и приликом извођења ове процесне радње настави да нарушава ред, веће га може поново удаљити из суднице без права да присуствује главном претресу до његовог завршетка. У том случају ће председник већа или судија члан већа саопштити оптуженом пресуду у присуству записничара. Законик овакву правну ситуацију изједначава са суђењем у одсуству, па у случају удаљења оптуженог одређује обавезну одбрану (члан 371. ЗКП).

У случају када, након новчаног кажњавања, бранилац или пуномоћник продужи да нарушава ред, веће ће га искључити из даљег поступка и позвати странку или заступано лице да узме другог браниоца, односно пуномоћника. Уколико то није могуће без штете за одбрану оптуженог, главни претрес ће бити прекинут или одложен, док веће може, уколико се ради о оштећеном као тужиоцу или приватном тужиоцу, одлучити да се главни претрес настави без пуномоћника ако нађе да то не би било штетно за интересе заступаног. Као и у случају новчаног кажњавања, и о овом искључењу из поступка обавештава се надлежна адвокатска комора (члан 372. ЗКП).

Када оштећени као тужилац или приватни тужилац, односно његов законски заступник након изрицања казне наставе да нарушавају ред, веће их може удаљити из суднице до краја доказног поступка и за даљи ток поступка заступаном лицу поставити пуномоћника. Законик предвиђа да и сви други процесни учесници могу бити удаљени из суднице, ако наставе да нарушавају ред и после опомене или новчане казне, а може им истовремено бити изречена новчана казна (члан 373. став 1. и 2. ЗКП).

Законик регулише и ситуацију када у судници ред нарушавају лица која немају процесно својство, већ су дошла да присуствују суђењу у својству јавности. Према њима у том случају веће може предузети меру удаљавања из суднице, и то према појединачно одређеном лицу или свим лицима која су дошла да прате ток суђења (члан 373. став 3. ЗКП).

Уколико судеће веће нити на један од наведених начина не може да успостави ред у судници, као крајњу меру може предузети и прекид или одлагање главног претреса због одржавања реда и управљања главним претресом. Ова могућност је у Законику имплицитно дата, те до ње долазимо тумачењем одредби које се односе на овлашћење већа из члана 368. става 1. т. 4. ЗКП, као и на могућност изјављивања жалбе у смислу члана 375. става 1. ЗКП.

Одлуке о опомени, о новчаној казни, о удаљавању из суднице, о искључењу браниоца или пуномоћника, и о настављању, прекиду или одлагању главног претреса због одржавања реда и управљања главним претресом, доносе се у форми решења. То решење се мора унети у записник, и то морају бити унесени изрека и кратко образложење. Против појединих одлука није дозвољена жалба, а када је дозвољена, нема увек суспензивно дејство. Тако је против решења о новчаној казни дозвољена жалба, с тим да веће може опозвати то решење пре него што достави жалбу другостепеном суду. Против решења о удаљавању окривљеног из суднице и о искључењу браниоца дозвољена је жалба, али она нема суспензивно дејство, док против решења о удаљавању из суднице, односно искључењу пуномоћника посебна жалба није допуштена. Против свих других одлука о мерама за одржавање реда посебна жалба није допуштена, већ се ове одлуке већа могу нападати само у жалби о главној ствари (члан 375. ЗКП).

11. МЕРЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ОДУГОВЛАЧЕЊА ПОСТУПКА

Кривични поступак мора да тече неометано. У том смислу не само да треба спречити различите начине ометања вођења кривичног поступка него је неопходно онемогућити и сваки вид његовог одуговлачења. Законик изричито прописује обавезу суда да кривични поступак спроведе без одуговлачења и да онемогући сваку злоупотребу права усмерену на одуговлачење поступка (члан 14. ЗКП). У основи то је једно од права оптуженог, да му се суди у разумном року (*within a reasonable time*), или

без непотребног одуговлачења (*without undue delay*).¹⁰²⁵ Осим оптуженом, ово право припада и осталим учесницима у поступку. Тако је у судској пракси заузет став да и оштећени који се придружио кривичном гоњењу и истакао имовинскоправни захтев има право да кривични суд мериторно одлучи о предмету оптужбе у разумном року, са свим правним последицама које произлазе из кршења тог права (ОСВ, Гж. бр. 1839/06 од 20. децембра 2006). Стога је Законик прописао овлашћење председника већа да се стара о томе да поступак тече без одуговлачења и разматрања питања која не доприносе свестраном расправљању предмета доказивања (члан 367. став 2. тачка 4. ЗКП), док је браниоцу предвидео као дужност да не злоупотреби права у циљу одуговлачења поступка (члан 72. став 1. тачка 3. ЗКП).

Бројни су начини на које учесници у поступку могу одуговлачити поступак. То могу чинити предузимањем радњи које Законик изричито забрањује, али и радњи које суштиниски нису забрањене. Законик прописује ефикасан поступак, па у том смислу и забрањује или уопште не предвиђа могућност предузимања радњи које саме по себи имају за циљ одуговлачење поступка. У том погледу ситуација је релативно јасна. Орган поступка има законом установљену обавезу да забрани предузимање одређене радње, односно да онемогући предузимање радње коју Законик не дозвољава. Ситуација је нешто другачија када се покушава одуговлачење поступка помоћу дозвољених радњи. То су случајеви када се у току поступка предузимају радње које су према Законику дозвољене, али се оне не предузимају ради остваривања сврхе због које их Законик установљава, већ у циљу одуговлачења поступка. Као и недозвољене радње и ове радње Законик забрањује, а та забрана је прописана члановима 14. и 374. ЗКП.

Опомена је у првом реду мера за спречавање одуговлачења поступка. Законик предвиђа да њу може изрећи само веће, из чега се несумњиво закључује да је ова могућност дата само суду. То је донекле разумљиво, јер је члан 374. ЗКП, који се назива Мере за спречавање одуговлачења поступка, смештен у поглављу које регулише главни претрес. Браниоцу, оштећеном, законском заступнику, пуномоћнику, оштећеном као тужиоцу или приватном тужиоцу који предузимају радње очигледно усмерене на одуговлачење поступка, веће ће изрећи опомену. Када је опомена изречена

¹⁰²⁵ Г. П. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев (2014), 109.

адвокату, без обзира да ли се он појављује у функцији браниоца или пуномоћника, председник већа је дужан да обавести надлежну адвокатску комору о опомену изреченој због одуговлачења поступка, а адвокатска комора је дужна да обавести суд о предузетим мерама. У односу на оно према осталим учесницима у поступку, другачије је санкционисање јавног тужиоца, односно његових заменика. Он се не опомиње, али ће зато о неблаговременом или неодговарајућем поступању јавног тужиоца или лица које га замењује, а којим се проузрокује одуговлачење поступка, председник већа известити надлежног јавног тужиоца и Државно веће тужилаца, који су дужни да обавесте суд о предузетим мерама (члан 374. ЗКП). Дилема је зашто је могућност изрицања опомене дата у надлежност већу, а овлашћење председника већа је да се стара о томе да поступак тече без одуговлачења. Правилније би било да је могућност изрицања опомене дата председнику већа, а против одлука председника већа, у сваком случају, може се затражити одлука већа.

Не упуштајући се у дискусију о томе колико је опомена делотворна мера за спречавање одуговлачења поступка, навешћемо да она није и једина. Суду стоји на располагању могућност да разреши изабраног браниоца ако му је пуномоћје поново дато након опозива или отказа пуномоћја, а до тога је очигледно дошло у циљу злоупотребе права (члан 80. став 1. тачка 4. ЗКП). Поред тога председник већа може одбити доказни предлог ако оцени да је реч о доказу чије извођење је очигледно усмерено на одуговлачење поступка (члан 395. став 4. тачка 3. ЗКП).

Једна од најзначајних мера за спречавање одуговлачења поступка прописана је у поменутом члану 14. ЗКП. Наиме, овим чланом је предвиђена обавеза суда да онемогући злоупотребу права. Тако суд може да у току поступка одбаци сваку радњу за коју оцени да представља злоупотребу права, односно сваку радњу која није предузета у циљу остваривања сврхе због које их Законик установљава, већ је предузета ради одуговлачења поступка. Поред тога што оваква могућност није изричито прописана, ширим тумачењем члана 14. ЗКП долазимо до закључка да је она дата. Суд у смислу овог члана решењем, које не одлаже извршење, може одбацили процесну радњу учесника у поступку. Против тог решења дозвољена је жалба непосредно вишем суду, који може потврдити првостепено решење, или га укинути и наложити првостепеном суду да процесну радњу спроведе када оцени да она није предузета у циљу одуговлачења поступка. Примера ради, то би могла бити ситуација

када странке, у циљу одуговлачења поступка, на главном претресу често траже изузећа већа, председника суда и његових заменика (када нису испуњени услови за одбацивање таквих захтева), што доводи до одлагања главних претреса. У тој ситуацији суд би био овлашћен да донесе решење којим се спречава злоупотреба права и да одбаци захтев за изузеће. Једино на овај начин се члан 14. ЗКП у пуном обиму остварује.

За разлику од фазе главног претреса, када је суду дато овлашћење да предузима мере ради спречавања одуговлачења поступка, у фази истраге таква могућност није дата јавном тужиоцу. То је донекле и разумљиво, јер све процесне радње које тужилац предузима нису у већој мери зависне од учесника у поступку, па их они и не могу битније одуговлачити. Међутим, у фази истраге тужилац може бити тај који одуговлачи поступак, те је стога Законик прописао могућност приговора због неправилности у току истраге (члан 312. ЗКП). Осумњичени и његов бранилац могу одмах по сазнању, а најкасније до завршетка истраге, непосредно вишем јавном тужиоцу поднети приговор због одуговлачења поступка и других неправилности у току истраге. Непосредно виши јавни тужилац је дужан да о приговору одлучи у року од осам дана од дана његовог пријема. Одлуку доноси у форми решења, којим може да одбије или усвоји приговор. Против овог решења нису дозвољени жалба ни приговор. Уколико решењем усвоји приговор, јавни тужилац ће надлежном јавном тужиоцу издати обавезно упутство да отклони утврђене неправилности у току истраге. У случају да приговор буде одбијен, осумњичени и његов бранилац могу у року од осам дана поднети притужбу судији за претходни поступак. Ако тај судија оцени да је притужба основана, наложиће да се предузму мере за отклањање неправилности.

Посебан вид одуговлачења поступка јесте одбијање да се учествује у поступку од стране процесних учесника. Процесна дисциплина је један од најзначајнијих фактора у ефикасности поступка.¹⁰²⁶ Одбијање да се учествује у поступку има свој процесни значај само када се на тај начин процесна радња не може предузети. Један од најчешћих видова овакве опструкције кривичног поступка јесте одбијање учесника у поступку да се одазове на позив органа поступка, о чему је више речи било у делу који се односи на последице неодржавања на позив. Овде треба указати на случај када окривљени проузрокује сопствену неспособност за учествовање на главном претресу.

¹⁰²⁶ Александар Блануша, „Мере процесне дисциплине и нови Законик о кривичном поступку“, *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 2/12, Београд 2012, 140.

У том случају веће може, након испитивања вештака, решењем одлучити да се главни претрес ипак одржи, али не и заврши, у одсуству оптуженог. Против овог решења жалба је дозвољена, али не одлаже извршење решења. У случају одржавања главног претреса у одсуству окривљеног, уколико нема изабраног браниоца, председник суда ће му поставити браниоца по службеној дужности. Када престану разлози због којих је окривљени одсутан, главни претрес ће се наставити у његовом присуству, а председник већа ће га упознати са делом главног претреса са кога је био одсутан (члан 383. став 2–4. ЗКП).

Други вид опструкције овог типа постојаће када се учесник у поступку одазове на позив органа поступка, али без законског разлога одбије да предузме процесну радњу која му је наложена, нпр. вештак одбије да спроведе вештачење и сл. Законик и овај вид опструкције санкционише. Тако је прописано да суд вештака може казнити новчано до 150.000 динара ако он, након упозорења на последице ускраћивања вештачења, без оправданог разлога неће да вештачи, или не да налаз и мишљење у року који му је одређен. На исти начин може бити кажњена и стручна установа којој је поверено вештачење, с тим што се у том случају може изрећи новчана казна до 500.000 динара. Уколико вештачење врши државни орган, суд може казнити одговорно лице у државном органу новчаном казном прописаном за вештака (члан 115. став 3. и 4. ЗКП). Поред вештака може бити кажњен и сведок ако се одазове на позив, па пошто је упозорен на последице, без законског разлога одбије да сведочи. У тој ситуацији суд може казнити сведока новчано до 150.000 динара, а ако сведок и после тога одбије да сведочи, може бити кажњен истом казном још једном (члан 101. став 2. ЗКП).

Опструкција поступка која се састоји у одбијању предузимања одређене радње може постојати и приликом узимања узорак биолошког порекла. Стога Законик предвиђа да се узимању узорак биолошког порекла, и предузимању других медицинских радњи које су по правилу медицинске науке неопходне ради анализе и утврђивања чињеница у поступку, може приступити и без пристанка окривљеног или другог лица (уколико се на том лицу налазе трагови кривичног дела), изузев ако би због тога наступила каква штета по њихово здравље (члан 141. став 1. и 2. ЗКП). Поред узимања узорак биолошког порекла од окривљеног, оштећеног, сведока или другог лица, може се, ради утврђивања чињеница у поступку, узети узорак гласа или рукописа ради упоређивања. Уколико пак неко од наведених лица без законског разлога одбије

да да узорак гласа или рукописа, суд га може казнити новчано до 150.000 динара (члан 141. став 3–6. ЗКП). Овај вид опструкције кривичног поступка постојаће и када лице које држи предмете који се према одредбама ЗКП морају одузети одбије да омогући приступ тим предметима, да пружи обавештења потребна за њихову употребу или да их преда. У тој ситуацији јавни тужилац или суд могу то лице казнити новчано до 150.000 динара, а ако оно и после тога одбије да испуни своју дужност, може бити још једном кажњено истом новчаном казном. На исти начин поступиће се према одговорном лицу у државном органу, војном објекту, предузећу или другом правном лицу (члан 148. ЗКП).

Јавни тужилац може поднети захтев државним и другим органима и правним лицима да му пружи потребна обавештења када из кривичне пријаве не може оценити да ли су вероватни наводи пријаве, или ако подаци у пријави не пружају довољно основа да може одлучити да ли ће спровести истрагу, или ако је на други начин сазнао да је извршено кривично дело. Уколико не поступи по захтеву јавног тужиоца и на тај начин опструише кривични поступак, одговорно лице може бити новчано кажњено до 150.000 динара, а ако и после тога одбије да да потребне податке, може се још једном казнити истом казном (члан 282. ЗКП).

У свим наведеним случајевима који се односе на опструкцију кривичног поступка која се састоји у одбијању предузимања процесне радње која је наложена, одлука о новчаном кажњавању доноси се у форми решења. Против тог решења дозволена је жалба. Надлежност за одлучивање по жалби различито је одређена. Уколико је решење донето до стране председника већа, о жалби одлучује веће, а уколико је решење о новчаном кажњавању донео јавни тужилац, о жалби одлучује судија за претходни поступак. У сваком случају, жалба не задржава извршење решења. Као и када су у питању мере за одржавање реда, ствара дилему став законодавца да у овој ситуацији ускрати суспензивно дејство жалбе, јер новчано кажњавање није радња која не трпи одлагање и може да сачека правоснажност решења.

ЗАКЉУЧАК

Потреба за успешним вођењем кривичног поступка захтева обезбеђење присуства његових учесника. Захтев органа поступка за тим присуством представља за ова лица обавезу, коју је орган поступка овлашћен да им наметне. Тако, у првом реду, окривљени као странка у кривичном поступку има одређена права и обавезе који опредељују његов процесни положај. Кривични поступак може се несметано водити само уз учешће окривљеног, а тек изузетно и без његовог присуства. Окривљени, као странка заинтересована за исход кривичног поступка, своје интересе најквалитетније може заштитити уколико активно учествује у поступку, што у крајњој линији води ка ефикасности поступка, али неретке су ситуације у којима окривљени препозна као свој интерес то да изостанком онемогући предузимање одређене процесне радње или вођење самог поступка. Имајући у виду овако супротстављене интересе окривљеног, Законик о кривичном поступку прописује мере за обезбеђење његовог присуства у кривичном поступку. Уз потребу за присуствовањем одређених лица, законито спроведен кривични поступак подразумева и неометано одвијање доказног поступка и његову свеукупну ефикасност. Уколико би неко од учесника својим поступцима угрожавао ове циљеве, суд би такође био у могућности да реагује и да применом одређених мера принуде створи услове за законито одвијање кривичног поступка. Стога Законик, поред мера за обезбеђење присуства појединих учесника у поступку, прописује и мере за несметано вођење кривичног поступка.

С обзиром на то да мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка представљају сложен кривичнопроцесни институт, извршена је анализа која подразумева свеобухватно испитивање сваке од мера које улазе у његов састав. Поред тога, проучен је и међусобни однос појединих мера и положај сваке од њих у њиховој унутрашњој систематици.

Имајући у виду сва заједничка обележја мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка, овај процесни институт може се дефинисати као скуп мера процесне принуде органа поступка које се предузимају ради обезбеђења присуства окривљеног и несметаног вођења кривичног поступка, при чему се мора водити рачуна да се не одреди тежа мера, уколико се иста сврха може постићи блажом.

Историјски посматрано, овај процесни институт се у Србији развијао од 7 мера, које је прописивао Законик о поступку судском у кривичним делима за Књажевство Србију, у сложени институт, који данас предвиђа укупно 11 мера, и то: позив; довођење; забрану прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посеђивања одређених места; забрану напуштања боравишта; привремено одузимање возачке дозволе; јемство; забрану напуштања стана; притвор; остале видове лишења слободе; мере за одржавање реда; мере за спречавање одуговлачења поступка. Не треба ни наглашавати да се свака од мера засебно у великој мери развила.

У упоредноправним решењима можемо запазити да је овај процесни инстиут у различитим правним традицијама различито развијен. На његову развијеност у великој мери утиче и то да ли се ради о земљама које припадају континенталним или *common law* правним системима. Упоредноправна решења указују на поједине институте који се могу применити и у нашем позитивном законодавству. Тако, интересантно је решење у француском законодавству према којем се из јемства могу наплатити имовинскоправни захтев и судски трошкови. Наиме, у нашој судској пракси неретке су ситуације у којима учинилац кривичног дела избегава да плати имовинскоправни захтев или трошкове кривичног поступка, а да је пре тога положио јемство у вишеструким новчаним износима. Суштински, и по нашем законодавству не би постојале законске сметње да се трошкови поступка и имовинскоправни захтев у поступку принудног извршења наплате из јемства; међутим, проблем се јавља у томе што јемство престаје када пресуда постане правоснажна, односно када окривљени ступи на издржавање казне, а трошкови поступка и имовинскоправни захтев се могу принудно наплатити тек истеком парicioног рока након правоснажности пресуде, односно најчешће када је јемство већ враћено. Стога би француско решење могло бити примењиво и у нашем праву.

Немачко законодавство је на интересантан начин решило питање контроле притвора. Тако се она по службеној дужности врши само уколико у том правцу није било предлога одбране или жалбе на решење о продужењу притвора. За разлику од немачког, у нашем правном систему одбрана може неограничен број пута предлагати укидање притвора, а и поред тога суд је дужан да врши контролу притвора по службеној дужности, чиме се ствара могућност за беспотребно понављање готово истоветних процесних института. Ово тим пре ако се има у виду да у пракси нису ретке ситуације у којима се против решења о продужењу притвора улаже жалба, а непосредно након тога и предлог за укидање притвора док о жалби још није ни одлучено, што представља једну врсту парадокса, јер је суд у ситуацији да одлучује о предлогу за укидање притвора, а да се не зна да ли је продужење притвора законито, што је посебно изражено у ситуацијама када је решење о продужењу притвора укинато. Стога би требало у наше законодавство увести обавезу контроле притвора по службеној дужности на свака два месеца од претходне контроле која је обављена по службеној дужности или по предлогу странака.

Посебно је интересантан рад службе за прикупљање података пре пресуђења (комисија за пробацију) у правном систему САД. Ова комисија је независно тело које ради при суду. Њен задатак је, између осталог, да прикупи све податке од значаја за одлучивање о притвору, а иде се дотле да се утврђује и да ли окривљени плаћа алиментацију, да ли има стране пасоше и слично. Извештај те комисије, поред података од значаја за одлучивање о притвору, садржи и препоруку суду да ли према окривљеном треба одредити притвор или неку другу меру која би обезбедила његово присуство у кривичном поступку. У нашем кривичнопроцесном праву, за прикупљање ових података суд најчешће нема довољно времена, па се они, добрим делом, добијају из исказа окривљеног и готово по правилу им се бланко поклања вера без обзира на то колико су истинити. Стога би овакву комисију, или сличан орган, требало увести и у наш правосудни систем.

Правни систем САД као меру за несметано вођење кривичног поступка предвиђа и обавезно лечење од зависности, те тестирање на наркотику, јер ове мере могу бити од утицаја на превенцију понављања кривичног дела. У нашем позитивном законодавству, меру обавезног лечења алкохоличара и наркомана суд може изрећи само као меру безбедности у пресуди којом се окривљени оглашава кривим или као

једну од обавеза у оквиру заштитног надзора, када изрекне условну осуду са заштитним надзором, што је најчешће доста касно, јер томе претходи дуготрајан кривични поступак. Стога би требало и у наше законодавство увести овакву могућност.

Поред великих правних система и земље региона су изнашле више интересантних процесних решења. Посебан значај ових правних система огледа се у томе што су се развијали из истих законских решења као и наш. Тако, македонско законодавство предвиђа могућност одређивања притвора услед очигледног избегавања окривљеног да прими позив. Према овом законском решењу, правилно се прави разлика између избегавања да се прими позив и тога да се окривљени крије. Наиме, према нашем законодавству избегавање окривљеног да прими позив би се подвело под чињеницу да се окривљени крије или евентуално под околност да окривљени избегава да дође на главни претрес. Међутим, ове ситуације нису исте, јер је могуће да се окривљени не крије, да он седи код куће, а да само избегава да прими позив. У том смислу би требало да и наш законодавац размисли да као основ за притвор одреди и очигледно избегавање да се прими позив, уз одређени број покушаја од стране органа поступка да тај позив уручи оптуженом.

Хрватско законодавство предвиђа вођење посебне евиденције о лицима која се налазе у притвору (очевидник истражног затвора). Ту евиденцију води министарство надлежно за правосуђе, на основу решења о истражном затвору, с тим да је суд у обавези да свако решење о одређивању, продужавању и укидању истражног затвора достави електронским путем министарству надлежном за правосуђе, а министарство је дужно да осигура сталну доступност података из евиденције суду и државном тужиоцу. Овакво вођење евиденције има велики практични значај, јер судовима и тужилаштвима омогућава да лако утврде да ли се окривљени који је недоступан већ налази у притвору по неком другом предмету, чиме се скраћује време потрошено на беспотребно трагање за окривљеним који се по неком другом предмету већ налази у притвору.

Анализа позитивноправне законске регулативе мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка у српском праву резултирала је неколиким *de lege ferenda* предлозима. Најпре, требало би преиспитати назив главе VIII Законика. Она носи назив „Мере за обезбеђење присуства *окривљеног* и за

несметано вођење кривичног поступка“, а у оквиру ње су делом прописане и мере за обезбеђење присуства осталих учесника у кривичном поступку (позивање сведока, вештака, итд.). Поред тога, појам несметаног вођења кривичног поступка подразумева предузимање мера у циљу обезбеђења присуства осталих учесника у кривичном поступку, тако да су те мере нераскидиво повезане са мерама за обезбеђење присуства окривљеног. При томе, део мера за обезбеђење присуства осталих учесника у поступку и за несметано вођење кривичног поступка прописан је у другим главама ЗКП. Стога стоји предлог *de lege ferenda* да ова глава Законика убудуће носи назив „Мере за обезбеђење присуства учесника у поступку и за несметано вођење кривичног поступка“ и да се архитектура Законика измени тако што би у оквиру ове главе, поред наведених, биле прописане и све остале мере за обезбеђење присуства учесника у поступку и несметано вођење кривичног поступка.

Друга група *de lege ferenda* предлога односи се на позив и привођење. Приметно је да члан 191. ЗКП предвиђа да позив окривљеном могу упутити само јавни тужилац или суд, као и да позив мора да садржи име и презиме јавног тужиоца, односно судије који позива окривљеног. Међутим, како члан 289. ЗКП предвиђа могућност да полиција у предистражном поступку позива окривљеног, тачније лице за које постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела, то би ова одредба била прецизнија уколико би прописивала да окривљеног позива орган поступка, а да позив мора да садржи име и презиме службеног лица органа поступка који позива окривљеног, па у том смислу и стоји предлог за измену постојећег законског решења.

После подизања оптужнице, учесника у поступку позива суд, што је разумљиво јер је сада он орган поступка, а то више није јавни тужилац. Међутим, обавеза суда да позове одређена лица знатно је редукована и своди се на позивање само оних учесника у поступку чије је испитивање одредио по службеној дужности. У преосталим случајевима обавеза позивања је на странкама и браниоцу, уколико је на себе преузму (члан 193. став 2. ЗКП). Овакав начин позивања учесника у поступку треба да обезбеди повећање његове ефикасности. Овиме Законодавац одговорност за ефикасно одвијање поступка делимично преноси и на странке, што је разумљиво јер су управо оне те које знају адресе сведока чије саслушање предлажу, и у већини случајева и могу да обезбеде њихово адекватно позивање. Овде треба указати на једну недореченост у законској формулацији овог члана. Наиме, према овако постављеној одредби, јавља се

дилема ко позива учеснике у поступку који се не испитују, као што су: бранилац, оштећени, јавни тужилац, итд. Надаље, суд има обавезу да позива само учеснике у поступку чије је испитивање одредио *ex officio*, а у другим случајевима позивање би требало да врше странке, али оваква могућност је странкама дата само уколико преузму ту обавезу. С правом се можемо запитати ко позива учеснике у поступку који треба да се испитају по предлогу странака ако странке или бранилац не преузму обавезу да то учине. Поред тога, из овако постављене законске формулације дилема је и како ће суд утврдити да ли је учесник у поступку уредно позван, а посебно да ли позив садржи сва упозорења и обавештења која би морао да садржи. Ово је значајно јер од уредног позивања зависи да ли ће учесник у поступку трпети одређене последице због неодржавања на позив. На основу изложеног предлог је *de lege ferenda* да овај члан гласи: после подизања оптужнице, учесника у поступку позива суд. Сведоке и вештаке који треба да се испитају суд може позвати тако што ће обавезати странке или браниоца да им уруче позив.

Треба приметити да ЗКП предвиђа једино могућност привођења осталих учесника у поступку уколико су уредно обавештени, па се не одазову на позив органа поступка, а изостанак не оправдају или се без одобрења удаље са места где треба да буду испитани. Оно што остаје недоречено јесте како поступити ако сведок очигледно избегава да прими позив и на тај начин буде уредно обавештен. За разлику од окривљеног, коме се позив може доставити преко огласне табле у свакој ситуацији када се достављање не може извршити, постоје ситуације у којима сведок или други учесник у поступку избегавају пријем позива и на тај начин не буду уредно обавештени. У тим ситуацијама ЗКП не даје решење како поступати, а то може довести до озбиљних потешкоћа у поступку. Стога, стоји предлог *de lege ferenda* да се пропише да *сведок, вештак, стручни сарадник и грађанин који се позивају ради прикупљања обавештења, у поступку могу бити доведени ако се није могла извршити уредна достава позива, а из околности очигледно произилази да избегавају његов пријем.*

Када је у питању мера забране прилажења, састајања или комуникације са одређеним лицем и посећивања одређених места, полиција контролише поштовање забрана изречених мером. У обављању овог задатка она може предузимати различите оперативне радње, као што су прикупљање података од особа са којима је окривљеном забрањено контактирање, разговор са окривљеним да би се утврдило поштује ли меру,

и слично. Дилема је зашто је суд одредио да само полиција може контролисати примену мере забране прилажења, састајања или комуникације са одређеним лицем и посећивања одређених места. Наиме, приликом одређивања мере законодавац је одредио могућност да се окривљеном може наложити да се повремено јавља полицији, али и поверенику из органа државне управе надлежног за извршење кривичних санкција или другом државном органу одређеном законом. Поставља се питање зашто повереник или други државни орган одређен законом не могу контролисати примену ове мере, тим пре ако се има у виду да је чланом 19. ЗИВСМ предвиђено да је – када суд донесе одлуку којом је окривљеном изречена забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем, односно друга мера са обавезом јављања окривљеног поверенику – повереник тај који израђује програм поступања, са којим упознаје окривљеног, те има и обавезу да обавести суд, полицију и повереничку службу о кршењу обавезе јављања. С друге стране, сасвим је сигурно да би контрола била делотворнија уколико би била проширена и на повереника из органа државне управе надлежног за извршење кривичних санкција. Стога стоји *de lege ferenda* предлог да се контрола примене мере поред полиције прошири и на повереника из органа државне управе надлежног за извршење кривичних санкција.

У погледу забране напуштања боравишта постоје два *de lege ferenda* предлога. Први се састоји у измени назива ове мере. Она је и раније постојала, с тим што је сада, поред забране напуштања места боравишта, могуће изрећи и забрану напуштања Републике Србије, чиме се окривљеном омогућава већа слобода кретања, која је код ове мере ограничена. Једино што је остало неизмењено у односу на претходно законско решење јесте назив, стога би требало да он гласи *Забрана напуштања боравишта или територије Републике Србије*. Надаље, поред јасне законске формулације да се обавештава министарство надлежно за унутрашње послове, у пракси је неспорно да се неће обавестити непосредно министарство, већ полицијска станица надлежна на територији на којој окривљени има пребивалиште, односно боравиште. То је сасвим разумљиво, с обзиром на то да се министарство не бави пословима везаним за меру забране напуштања места боравишта. Стога је други предлог *de lege ferenda* да се законска формулација измени тако што ће се суд, уместо обавештавања министарства надлежног за унутрашње послове, обавезати да обавештава надлежну полицијску станицу према месту боравишта окривљеног.

Поред тога што Законик изричито наводи да се привремено одузимање возачке дозволе може одредити као самостална мера, остаје недореченосту у члану 188. ЗКП, с обзиром на то да су тамо побројане све мере из главе VIII Законика, при чему се привремено одузимање возачке дозволе не помиње као засебна мера. Такође, ако се посматра архитектура Законика, привремено одузимање возачке дозволе пре би се могло протумачити као саставни део одељка Г, који се односи на забрану напуштања боравишта, него као засебна мера. При томе треба имати у виду да ова мера нема никаквих додирних тачака са мером забране напуштања боравишта, како у погледу основа због којих се може одредити, тако и у погледу карактера. Како сам Законик дефинише привремено одузимање возачке дозволе као засебну меру, стоји *de lege ferenda* предлог да се члан 188. ЗКП допуни тиме што би се у групу мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка уврстила и мера привременог одузимања возачке дозволе, што би, надаље, представљало основ да се ова мера пропише у засебном одељку.

У погледу услова за изрицање мере привременог одузимања возачке дозволе, постављеном законском формулацијом прати се архитектура Кривичног законика. Међутим, и поред тога сувишно је постављање оба алтернативна услова за изрицање ове мере. Наиме, услов који је предвиђен у тачки 1, да се поступак води због кривичног дела у вези са чијим извршењем или припремањем је коришћено моторно возило, шире је постављен и обухвата све ситуације које су предвиђене у услову из тачке 2, да се поступак води за кривично дело угрожавање јавног саобраћаја које је учињено са умишљајем, те је стога предлог *de lege ferenda* да се тачка 2. изостави из будућег законског решења.

Следећа група предлога за побољшање законског текста односи се на јемство. Поред тога што је део законске формулације који гласи *да буде стављен у притвор* преузет из претходних законских решења, у садашњој верзији закона делује анахроно. Наиме, окривљени се не ставља у притвор, он се лишава слободе. Стога сматрамо да би прихватљивија формулација гласила окривљени *према коме је одређен притвор из разлога прописаних...*, јер је управо одређивање притвора претпоставка за одређивање јемства, па у том смислу стављамо предлог *de lege ferenda*. Да би се отклониле све недоумице у тумачењу законске норме у делу који се односи на могућност одређивања јемства као супсидијарне мере у односу на забрану напуштања стана и забрану

напуштања боравишта, предлог је *de lege ferenda* да се законска дефиниција допуни тиме што би се изричито дозволила могућност одређивања јемства и у односу на ове мере.

Имајући у виду да се јемство, поред опасности од бекства, може одредити у случају када је реч о узнемирењу јавности, јавља се дилема зашто окривљени даје обећање да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште. Делује као пропуст законодавца да одреди давање обећања и у овом случају, јер обећање окривљеног да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште губи сврху, с обзиром на то да не постоји опасност од бекства. С друге стране бесмислено би било тражити да се окривљени обавезе да неће узнемиравати јавност, јер се узнемирење јавности може појавити само као резултат начина извршења и последица кривичног дела. Стога је предлог *de lege ferenda* да се из законског текста изостави обавеза окривљеног да даје обећања када се јемство одређује из разлога прописаног у члану 211. ставу 1. т. 4. ЗКП.

Оно што се уочава у законском тексту јесте да законодавац прописује да суд од јавног тужиоца тражи мишљење ако јемство није он предложио, а поступак се води за кривично дело за које се гони по службеној дужности. Питање које се поставља јесте је ли суд у обавези да затражи мишљење јавног тужиоца и када се поступак води по захтеву оштећеног као тужиоца. Поред тога што би нас језичко тумачење могло довести до закључка да је и у овим ситуацијама одговор потврдан, сматрамо да суд нема такву обавезу. Наиме, нецелисходно би било да суд прибавља мишљење од јавног тужиоца у поступку у којем је он већ одустао од гоњења и није заинтересован за његов даљи ток. Треба напоменути и то да су у пракси овакве ситуације доста ретке, јер није често одређивање притвора окривљеном у поступку који се води по захтеву оштећеног као тужиоца. Ипак, да би се избегле све недоумице у погледу тумачења ове норме, предлог је *de lege ferenda* да део ове одредбе гласи *ако јемство није предложио јавни тужилац, а поступак се води по његовом захтеву...*

Када су у питању одредбе које регулишу контролу поштовања забране напуштања стана уз електронски надзор (члан 190. ЗКП), дилема је зашто се оне налазе у делу Законика о кривичном поступку који регулише основне одредбе, односно делу који се односи на значење свих мера за обезбеђење присуства окривљеног и за

несметано вођење кривичног поступка, а не у делу који је намењен забрани напуштања стана. Један од могућих одговора на ово питање јесте да је у финалној верзији текста Законика посебна контрола путем електронског надзора остала предвиђена као могућност искључиво код мере забране напуштања стана, док је у ранијим верзијама овога члана могућност примене електронског надзора била предвиђена и код мере забране прилажења, састајања или комуницирања с одређеним лицем. Шта год био разлог, контролу напуштања стана у законској архитектоници главе VIII требало би изместити из основних одредби и сместити у део који се односи на поједине мере, па у том смислу и стоји предлог *de lege ferenda*. Надаље, у погледу ове мере посебну дилему стварају прва два услова, с обзиром на то да законодавац прописује као први постојање околности које указују да би окривљени могао побећи, а као други постојање околности из члана 211. став 2. тачка 1. Законика, које такође указују на опасност од бекства. Стога делује да се опасност од бекства понавља као услов за одређивање мере забране напуштања стана, па је предлог *de lege ferenda* да се први услов изостави из будућег законског решења, јер је већ садржан у другом.

Посебна група *de lege ferenda* предлога односи се на притвор. Посебан основ за одређивање притвора јесте узнемирење јавности. За постојање притвора по овом основу неопходно је да буду испуњена три кумулативна услова. Прво, да је за кривично дело које се окривљенима ставља на терет прописана казна затвора у трајању преко десет година (односно казна затвора преко пет година за кривична дела са елементима насиља) или да је првостепеном пресудом изречена казна затвора од пет година. Друго, да су начин извршења кривичног дела или тежина последице кривичног дела довели до узнемирења јавности и треће, да је то узнемирење јавности таквог квалитета да може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка. У погледу првог услова за одређивање притвора по овом основу јавља се једна противречност. Наиме, овај услов састоји се из два алтернативно постављена елемента, а то су прописана казна затвора преко десет година, или она од преко пет година за кривично дело са елементима насиља. Док први елемент није споран, дилема се јавља код другог алтернативно постављеног елемента. Према одредбама ЗКП, предвиђено је вођење скраћеног поступка за кривична дела за која је прописана казна затвора до осам година (члан 495. ЗКП), а у оквиру тих одредби прописано је да се притвор може одредити против лица за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело ако постоји неки од разлога из члана 211. став 1. т. 1. до 3. ЗКП (члан 498. став 1. ЗКП). Сагласно томе,

Врховни касациони суд је са правом заузео став да се притвор окривљеном у скраћеном поступку не може одредити из разлога прописаног у члану 211. став 1. т. 4. ЗКП. Недореченост се састоји у прописивању могућности одређивања притвора за кривична дела са елементима насиља за кривична дела за која је прописана максимална казна затвора између пет и осам година. У односу на ова кривична дела не може се одредити притвор. Стога је предлог *de lege ferenda* да се овај елемент измени тако што ће се прописати могућност одређивања притвора, по овом основу, за кривична дела са елементима насиља за која је прописана казна затвора *преко осам година*. Истини за вољу, оваква измена више се предлаже због „правног чистунства“ него што ствара одређене недоумице у примени Законика.

Када је реч о укидању притвора, треба указати на одредбу 246. став 2. ЗИКС, према којој се притвореник одмах отпушта и кад истекне време за које је одређен притвор. Поред тога што би се теоријски могла направити разлика између доношења решења о укидању притвора и отпуштању притвореника, у пракси та разлика не постоји. Наиме, притвореник се отпушта само на основу решења о укидању притвора. Треба истаћи и то да судови пазе на рокове када је у питању притвор и није забележено да се рок у том смислу не поштује. Треба напоменути и то да Законик не познаје институт отпуштања из притвора, већ само укидање притвора. Поред тога, може се поставити питање шта би се десило уколико би било донето решење о продужењу притвора, а из било ког разлога оно не би било благовремено достављено заводу у којем се налази притвореник. Законик такву ситуацију не познаје, а према одредбама ЗИКС притвореник би морао бити пуштен на слободу. У овој ситуацији неспорно се ради о пропусту који повлачи одговорност, али дилема је да ли последица оваквог пропуста треба да буде отпуштање притвореника из завода. Следеће питање је како се односити према притвору у том случају. Беспредметно би било доносити решење о укидању притвора када је притвореник већ отпуштен, али с друге стране такво решење не би могло да постоји, јер не производи правно дејство. Посебно би било беспредметно контролисати разлоге за притвор. Надаље, ако притвор није укинут, он не би могао бити ни поново одређен уколико би се опет појавили разлози за његово одређивање, а посебно при чињеници да ти разлози још постоје јер је донето решење о продужењу притвора. Стога сматрамо да је у пракси члан 246. став 2. ЗИКС непримењив па га стога *de lege ferenda* треба брисати.

Посебну дилему у погледу дужине трајања притвора ствара одредба члана 211. став 3. ЗКП. Интересантно да је истоветна одредба, након измена и допуна Законика о кривичном поступку, унета и у члан 425а став 1. ЗКП. Ова одредба предвиђа да *кад изрекне пресуду на казну затвора испод пет година, суд може оптуженом који се брани са слободе одредити притвор ако постоје разлози из става 1. т. 1) и 3) овог члана...* Недореченост ове одредбе огледа се у више аспеката. Као прво, јавља се дилема да ли суд може одредити притвор по сваком од четири основа уколико изрекне казну затвора преко пет година, што би могао бити разлог за ограничавање одређивања притвора по тачкама 1. и 3. у случају изрицања казне затвора испод пет година. Да бисмо решили ово питање, морамо се подсетити притворских разлога. Тако се тачка 2. члана 211. односи на обезбеђење доказа, па је по природи ствари немогуће одредити притвор након доношења првостепене пресуде ради обезбеђења доказа, стога је у том погледу ова одредба сувишна. У погледу тачке 4. члана 211. ЗКП, сам притворски основ садржи одредницу да *је пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна*, што значи да је и у овом случају ова одредба беспредметна. То значи да није био рацио законодавца да пропише могућност одређивања притвора по тачкама 1. и 3. у случају изрицања казне затвора испод пет година, јер се у случају изрицања казне преко пет година притвор може изрећи и по другим основима. Друга дилема која се јавља у вези с овом одредбом јесте како ће суд поступити када изрекне казну преко пет година и зашто та ситуација није регулисана одредбама ЗКП. Разлог постојања ове одредбе у Законнику можемо пронаћи у историјском тумачењу. Наиме, Законик о кривичном поступку из 1977. године је у ставу 1. члана 353. прописивао обавезан притвор, који се одређивао када је оптужени био осуђен на пет година затвора или тежу казну, а у ставу 2. истог члана било је прописано поступање суда у погледу одређивања притвора када изрекне казну блажу од пет година затвора. Потоњим изменама и допунама и доношењем Законика/2001, изостављен је обавезан притвор у случају изрицања казне преко пет година, а преостали део овог члана, који се односио на услове за одређивање притвора када би суд изрекао казну затвора испод пет година, одржао се до данас. Поред тога, не треба губити из вида да је ова одреба сувишна у законском тексту јер је и без њеног постојања, а из осталих одредби Законика, јасно да, кад изрекне пресуду на казну затвора испод пет година, суд може оптуженом који се брани са слободе одредити притвор само ако постоје разлози из става 1. т. 1. и 3. ЗКП. Стога је предлог *de lege*

ferenda да се ова анахрона одредба изостави из законског текста, како у погледу члана 211. став 3. ЗКП, тако и у погледу члана 425а став 1. ЗКП.

Треба напоменути да се, осим у члану 216. став 6. ЗКП, истоветна одредба налази и у члану 425а став 6. ЗКП. Наиме, одредба члана 216. став 6. ЗКП прописује да *притвор који је одређен или продужен по одредбама ст. 1. до 5. овог члана може трајати до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе, а најдуже док не истекне време трајања кривичне санкције изречене у првостепеној пресуди*, док одредба члана 425а став 6. ЗКП предвиђа да *притвор који је одређен или продужен по одредбама ст. 1. до 5. овог члана, може трајати до упућивања оптуженог, односно осуђеног у завод за извршење кривичних санкција, али најдуже док не истекне време трајања казне изречене у првостепеној пресуди*. Очигледно да је одредба члана 425а ЗКП, која је донета након измена и допуна Законика од 8. априла 2013. године, грешком прописала исту норму, па је стога предлог *de lege ferenda* да се одредба члана 425а став 6. ЗКП брише.

У погледу одређивања начина смештаја лица за која постоји сумња да су учествовала у извршењу истог кривичног дела, постоји законска неуједначеност. Наиме, ЗИКС прописује да се ова лица у притвору обавезно одвојено смештају (члан 237. став 3. ЗИКС), док ЗКП предвиђа да се та лица по правилу (али не и обавезно) не могу сместити у истој просторији (члан 217. став 3. ЗКП, а истоветно и члан 15. став 1. ПИМП). Да би се решио овај сукоб закона, мора се поћи од принципа *lex posterior derogat legi priori*, што би у конкретном случају значило да се примењују одредбе ЗИКС јер је он донет 2014, за разлику од ЗКП, који је донет 2011. године. До истог решења бисмо дошли и уколико бисмо проблем поставили на ниво рација због којег је ова норма прописана, а то је у првом реду интерес вођења кривичног поступка. Наиме, у интересу кривичног поступка је да се не смештају у исту просторију лица којима се ставља на терет да су учествовала у истом кривичном делу, јер би могла утицати једна на друге и тиме ометати поступак. Поред тога, ту су и интереси одржавања реда у притвору, јер постоји већа опасност од нереда уколико би се у истим просторијама смештала лица којима се ставља на терет да су заједно учествовала у истом кривичном делу. При овако постављеном проблему, јасно је да се овај сукоб закона може решити једино тако што ће се поштовати одредба ЗИКС, јер она успоставља виши стандард, односно виши степен заштите у односу на рацио због којег је норма успостављена.

Ипак, остаје дилема како ће се организовати смештај притвореника када се одреди притвор према већем броју лица којима се ставља на терет да су заједнички учествовала у извршењу кривичног дела, као што би, на пример, могао бити случај са кривичним делом учествовања у скупини која врши насиље. Свакако би се овај сукоб закона морао решити тако што би се та два законска решења уједначила, па у том смислу стоји и предлог *de lege ferenda*.

Поред наведених, указаћемо на још два *de lege ferenda* предлога који се односе на више мера истовремено. Код забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем или посећивања одређених места и притвора, као вид колузионе опасности наводи се могућност утицања на саучеснике и прикриваче. Саучесник и прикривач су појмови који се више везују за кривичноматеријално него за кривичнопроцесно право, па је дилема да ли се у законском тексту могао одредити неки прикладнији процесноправни термин. Поред тога, у законској дефиницији није одређен саоптужени, односно саокривљени, као лице у односу на које може постојати колузиона опасност, а у пракси могућа је ситуација у којој постоји опасност да окривљени може утицати на саокривљене који нису саучесници јер им се, на пример, не ставља на терет исто кривично дело, али им се заједно суди, па у том случају суд не би могао одредити ову меру. Стога је предлог *de lege ferenda* да се у законској формулацији појмови *саучесници* и *прикривачи* замене термином *саокривљени или друго лице на које би окривљени могао утицати и тиме ометати регуларност поступка*.

Посебна дилема јавља се када је у питању контрола мера након доношења првостепене пресуде. Наиме, само у погледу притвора прописано је да се приликом доношења првостепене пресуде притвор контролише и продужава до ступања оптуженог, односно осуђеног у завод за извршење кривичне санкције. То значи да се притвор, уз одређене изузетке, практично последњи пут контролише доношењем првостепене пресуде. Када су у питању остале мере, које се периодично контролишу, Законик прописује да оне могу трајати док за тиме постоји потреба, а најдуже до правоснажности пресуде, односно до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе, с тим да је суд дужан да свака три месеца испита да ли је даље трајање мере оправдано. То значи да се, уколико се не укину или замене, морају контролисати на свака три месеца до правоснажности пресуде, односно

до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе. Ако се има у виду да се притвор, као најтежа мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, практично последњи пут контролише приликом изрицања првостепене пресуде, онда се поставља оправдано питање зашто треба и након доношења првостепене пресуде на свака три месеца контролисати блаже мере. Стога стоји *de lege ferenda* предлог да се законска одредба допуни тако да се, и у погледу осталих мера које се периодично контролишу, одреди да је суд дужан да на свака три месеца испитује је ли даље трајање тих мера оправдано до доношења првостепене пресуде, а након доношења пресуде мера се одређује или продужава до упућивања оптуженог на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе.

Поред тога што све мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка могу претрпети извесне, више-мање „козметичке“ измене и стилизовање, а полазећи од почетног задатка да треба утврдити да ли мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка представљају довољан основ за вођење квалитетног кривичног поступка у Републици Србији, можемо закључити да наше законодавство предвиђа широку лепезу мера, које су на правилан и добар начин нормиране, што води ка побољшању положаја окривљеног и олакшаном вођењу поступка, с циљем суштинског поштовања једног од основних правила у овој области, а то је обавеза органа поступка да према окривљеном не примењује тежу меру када се иста сврха може постићи и блажом. С друге стране, створена је могућност за значајнију заштиту људских права, али и за смањивање грешке приликом одређивања строжих мера када су на располагању блаже, те у том контексту и смањивања броја предмета у којима се неки од окривљених налази у притвору, као и самог трајања притвора. Посматрано како са аспекта потреба кривичног поступка, тако и са упоредноправног аспекта, наше законодавство предвиђа квалитетан скуп мера, које у потпуности остварују своју супротстављену сврху, а то су успешно вођење кривичног поступка и заштита права на правично суђење.

ЛИТЕРАТУРА

A

Adair David N., *The Bail reform act of 1984*, Federal Judicial Center, Washington 2006.

**Allen Ronald J.,
Laudan Larry, „** Deadly Dilemmas III: Some Kind Words for Preventive Detention”, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, Vol. 101, No. 3, Chicago 2011.

Ananian-Welsh Rebecca, „Preventative Detention Orders and the Separation Of Judicial Power“, *University of New South Wales Law Journal*, vol. 38/2, UNSW 2015.

**Acker James R.,
Brody David C.,** *Criminal Procedure, A Contemporary Persprective*, Jones and Bartlett Publishers, Boston 2004².

Б

Bagaric Mirko, „Bail: Time For Fundamental Reform“, *Original Law Review, Sandstone Academic Press*, Vol. 6/ 3, Sandstone 2010.

Бајовић Вања, „Electronic Monitoring and House arrest in the Criminal Justice Systems“, *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања I део*, Правни факултет у Београду, Београд 2007.

– „Убрзани поступак“, *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 74, Београд 2006, 37.

– „Поједностављене форме поступања у кривичним стварима и суђење у разумном року“, *Суђење у разумном року и други кривичноправни инструменти адекватности државне реакције на криминалитет, LV Саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2015.

– „Положај суда и тужилаштва у новоусвојеном расправном моделу кривичног поступка“, *Реформа кривичног права : Зборник радова Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије*, Београд 2014, 154.

- Ball David,** „The Civil Case at the Heart of Criminal Procedure: In re Winship, Stigma, and the Civil-Criminal Distinction“, *American Criminal Law Review*, Vol. 38:2, Georgetown 2011.
- Ballard Clare,** „A statute of liberty? The right to bail and a case for legislative reform“, *South African Journal of Criminal Justice*, No. 24, Cape Town 2012.
- Бановић Божидар,** *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд 2008.
- „Притвор у кривичном процесном законодавству Србије и Црне Горе и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода“, *XLI Саветовање Удружења за кривично право и криминологију СЦГ*, Златибор 2004.
 - „Европски налог за хапшење“, *XLVII Саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2010.
- Бановић Божидар,
Лајић Оливер,** „Уставом загарантована права окривљеног и кривичнопроцесном законодавству“, *Устав Републике Србије, кривично законодавство и организација правосудја, XLIV редовно годишње саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2007.
- Бановић Божидар,
Веселиновић Миломир,
Потић Кристина,** „Повреде људских права у кривичним стварима у Републици Србији“, *Правна ријеч*, бр. 37, Бања Лука 2013.
- Bacigal Ronald J.,
Kelly Tate Mary,** *Criminal Law & procedure, an overview*, Cengage Learning, Virginia 2013⁴.
- Bachmaier Lorena,
Garcia Antonio del Moral,** *Criminal Law in Spain*, Wolters Kluwer, Great Britain 2010.
- Бачић Љубомир,** „Алтернативне мере за обезбеђење присуства окривљеног“, *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 3/14, Београд 2014.
- Bayer Vladimir,** *Zakonik o krivičnom postupku, Uvod – Komentar – Registar*, Novinsko-izdavački, štamparski i birotehnički zavod, Zagreb 1968.
- *Југословенско кривично право, књига I*, Информатор, Zagreb 1980.
- Бејатовић Станко,** *Кривично процесно право*, Савремена администрација, Београд 2003.
- *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд 2014³.

- „Притвор и друга лишења слободе и Устав Републике Србије“, *Правни информатор* 6/08, Београд 2008.
- „Притвор у Југословенском кривичном процесном праву и предстојеће измене Закона о кривичном поступку“, *Актуелна питања Југословенског казненог законодавства*, Савез удружења за кривично право и криминологију Југославије, Београд 1990.

Бејатовић Станко et alia, *Приручник за примену Законика о кривичном поступку*, OEBS Мисија у Србији, Београд 2013.

Бејатовић Станко,
Баниовић Божидар, *Кривичнопроцесно законодавство Србије*, Глосаријум, Београд 2005.

Бељански Слободан, „Основи за притвор у редовном кривичном поступку – међународни правни стандарди и наше унутрашње право“, *Примена међународних кривичних стандарда у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2004.

Бељански Слободан,
Илић Горан П.,
Мајић Миодраг, *Законик о кривичном поступку, предговор*, Службени гласник, Београд 2011.

Bernat Frances P.,
Godlove Nicholas, *Criminal Procedure Law, Police Issues and the Supreme Court*, Jones & Bartlett Learning, Burlington 2013.

Бобот Наталија, „Притвор (основна обележја и европски стандарди)“, *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 65, Београд 2004.

Бојовић Оливера, „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка - с посебним освртом на притвор и јемство“ *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 3/14, Београд 2014.

Boyle John S., „Bail Under the Judicial Article“, *De Paul Law Review*, Vol. XVII:267, Chicago 1968.

Бужаровска Гордана,
Узузнов Ванчо, „Притвор во Македонија“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан први“ во Скопје, во чест на Владимир Митков*, Скопје 2010.

В

Van Nostrand Marie, „Alternatives to Pretrial Detention: Southern District of Iowa, A Case Study“, *Federal Probation*, Vol. 74 /3, United States 2010.

Васиљевић Тихомир, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Савремена администрација, Београд 1957.

– *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, Научна књига, Београд 1964.

Васиљевић Тихомир,
Момчило Грубач, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд 2003⁸.

Вековић Владимир, „Стандарди Европског комитета против мучења и пенитенцијарна регулатива и пракса у Републици Србији“, *Примена међународних кривичних стандарда у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2004.

Водинелић Владимир, *Криминалистика, откривање и доказивање. Том II: теоретски и практични криминалистички и доказни проблеми*, Елисије, Скопје 1985.

Врањанац Душан, „Увод у правни систем Сједињених Америчких Држава“, *Увод у право САД*, Институт за упредно право, Београд 2008.

Vračan Sandra, „Procesnopravne mjere protiv počinitelja obiteljskog nasilja“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 1/09, Zagreb 2009.

Вујовић Драгмила,
Вучковић Јован, *Кривично процесно право СФРЈ*, ВШУП, Београд 1989.

Вукасовић Предраг, „Врховни суд САД – Организација, функције, рана историја“, *Увод у право САД*, Институт за упредно право, Београд 2008.

Вуковић Шпиро, *Закон о кривичном поступку, са објашњењима и судском праксом*, Савремена администрација, Београд 1981.

Вучковић Бранислав, „Притвор и друге мере лишења слободе“, *Устав републике Србије, кривично законодавство и организација правосуђа*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор 2007.

Вучинић Владимир,
Трешњев Александар, *Приручник за примену Законика о кривичном поступку*, Пословни биро, Београд 2014².

Г

**Gaines Larry K.,
LeRoy Miller Roger,** *Criminal Justice in Action*, Cengage Learning, Canada 2009⁵.

Голобинек Роберт, *Финансиске истраге и одузимање имовине стечене кривичним делима, приручник за припаднике полиције и правосуђа*, Савет Европе, Београд 2007.

Горкић Примож, „Задржавање осумњичених у преткривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/05, Београд 2005.

Грубач Момчило, *Кривично процесно право, увод и општи део*, Службени гласник, Београд 2002².

- *Закон о кривичном поступку, са кратким објашњењима*, Службени гласник, Београд 2000.
- *Приручник за полагање правосудног испита, Кривично процесно право, са текстом Законика о кривичном поступку*, Пројурис, Београд 2014⁵.
- „Питање уставности појединих одредаба новог Законика о кривичном поступку Србије“, *Избор судске праксе*, Глосаријум, бр. 11/2014, Београд 2014.

**Грубач Момчило,
Васиљевић Тихомир,** *Коментар Законика о кривичном поступку према Законику из 2011.*, Пројурис, Београд, 2014¹³.

Guinchard Serge et alia, *Droit processuel, Droit commun et droit comparé du procès équitable*, Paris 2007⁴.

Д

Davidow Robert P., „The Texas Peace Bond-Can it Withstand Constitutional Attack?“, *Texas Tech Law Review*, Vol. 3:265, Texas 1972.

Davidson Caroline L., „No Shortcuts on Human Rights: Bail And The International Criminal Trial“, *American University Law Review*, Vol. 60 (1), Washington 2010.

**Dammer Harry R.,
Albanese Jay S.,** *Comparative Criminal Justice Systems*, Wadsworth Cengage Learning, United States of America 2010⁴.

Даниловић Владимир, „Нека нова решења у Законику о кривичном поступку“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/02, Београд 2002.

- „Измене и допуне Закона о кривичном поступку“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/96, Београд 1996.

Данић Радмила, *Практикум за кривично процесно право*, Београд 2005.

**Del Carmen Rolando V.,
Hammens Craig,** *Criminal Procedure, Law and Practice*, Cengage Learning, Boston 2015¹⁰.

Делић Наташа, *Нова решења општих института у КЗС*, Правни факултет у Београду, Библиотека Crimen, Београд 2009.

- *Нова решења у посебном делу КЗ Србије*, Правни факултет у Београду, Библиотека Crimen, Београд 2014.

**Delmas-Matry Mireille,
Spencer John R,** *European Criminal Procedures*, Cambridge university press, Cambridge 2002.

Ден Јирген, „Вовед уз Закон за кривична постапка на Сојузна република Германија“, *Закон за кривична постапка на Сојузна република Германија*, Магор ДОО, Скопје 2009.

**Diez-Ripollsa Jose Luis,
Guerra-Prez Cristina,** „Pre-trial Detention in Spain“, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 18/ 2010.

**Димитријевић Војин,
Поповић Драгољуб,
Папић Татјана,
Петровић Весна,** „Међународно право људских права“, Београдски центар за људска права, Београд 2007.

Димитријевић Драгољуб, *Кривично процесно право*, Савремена администрација, Београд 1981⁷.

Динић Славица, „Полицијско „задржавање“ према одредбама Законика о кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/15, Београд 2015.

Доленц Метод, *Теорија судског кривичног поступка за Краљевину Југославију*, Геца Кон, Београд 1933.

Драгичевић-Дичић Радмила, „Мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка у новом Законнику о кривичном поступку“, *Нова решења у кривичном процесном законодавству – теоретски и практични аспекти*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор 2011.

Драгичевић-Дичић Радмила,
Јанковић Иван, *Спречавање и кажњавање мучења и других облика злостављања – Приручник за судије и тужиоце*, Београдски центар за људска права, Београд 2011.

Dutertre Gilles, *Извод из најзначајнијих одлука европског суда за људска права*, ЈП Службени гласник, Београд 2004.

Dutu Tiberiu, „The Institution of Preventive Measures in the New Code of Criminal Procedure“, *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, Vol. 4 (1), New York 2012.

Б

Бокић Иван С., *Субјективни елементи кривичног дела у енглеском праву*, докторска дисертација, Београд 2015.

Ђорђевић Драгиша, „Мере за обезбеђење присуства окривљеног у току кривичног поступка“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/2002, Београд 2002.

- „Мере за обезбеђење присуства окривљеног у току кривичног поступка“, *Примена новог кривичног законодавства Србије*, Удружење за кривично право Србије, Копаоник 2006.

Ђурђић Војислав, „Разлози за притвор и европски стандарди“, *Билтен Вишег суда у Нишу*, бр. 32/2014, Ниш 2014.

- „Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично процесно законодавство Србије и Црне Горе“, *Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије и Црне Горе*, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Златибор 2004.
- „Начела кривичног процесног права и Устав Републике Србије“ *Устав Републике Србије, кривично законодавство и организација правосудја, XLIV редовно годишње саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2007.
- „Ограничење слободе кретања у кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/97, Београд 1997.

Ђурђић Саво, „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка у новом Законику о кривичном поступку – новине у односу на решења у важећем Законику“ *Билтен Окружног суда у Новом Саду*, бр. 12/2007, Београд 2007.

Ђуричић Светлана, „Јемство у кривичном поступку“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/97, Београд 1997.

Е

Emanuel Steven L., *Criminal Procedure*, Wolters Kluwer, New York 2009.

Emmerson Ben et alia, *Human rights and criminal justice*, Sweet & maxwell, London 2012³.

Eppinger Monica, „Reality Check: Detention in the War on Terror“, *Catholic University Law Review*, Vol. 62:325, Columbus 2012-2013.

Ж

Жарковић Милан,

Бјеливук Ивана,

Кесић Тања,

„Криминалистички и доказни аспекти поступања са траговима стопала“, *Правни живот*, бр. 9/10, Београд 2010.

Живановић Тома, *Кривични (казнени) законик и Законик о поступку судском у кривичним делима Краљевине Србије, с кратким објашњењем (с обзиром на одлуке Касационог суда)*, Напредак, Београд 1925.

– *Кривични законик и Законик о судском кривичном поступку за Краљевину Југославију, с кратким објашњењима*, Београд 1930.

– *Основни проблеми Кривичног и Грађанског процесног права (поступка)*, II одељак, Задужбина Драгослава Гођевца, 1941.

И

Ивановић Тихомир, *Судска пракса 1932 – 1939*, Београд 1940.

Игњатовић Душан, „Одређени аспекти полицијског притовра“, *Тортура, инструмент против демократије, међународни документи, законодавство, случајев*, ЈУКОМ, ЦПТ, Београд 2001.

Игњатовић Ђорђе, „Критичка анализа стања и тенденција у кривичном извршном праву Србије“, *CRIMEN (I)* 2/2010, Београд 2010.

Илић Александра, „Могући начини решавања проблема пренасељености затвора у Републици Србији“, *Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања*, број 1-2/2011 Београд 2011а.

– „Пренасељеност затвора – феноменолошки и етиолошки аспекти“, *CRIMEN (II)*, бр. 2/11, Београд 2011б.

Илић Горан П.,

Границе испитивања првостепене кривичне пресуде, Службени гласник, Београд 2004а.

- „Модел правичног процеса у светлу Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода“ *Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије и Црне Горе*, XLI редовно годишње саветовање удружења за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе“, Златибор 2004.
- „Утицај праксе Европског суда за људска права на хармонизацију одредаба кривичног процесног законодавства“ *Примена међународног кривичног права у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2005.
- „Уставни основ ограничења права на слободу и безбедност“, *Казнена реакција у Србији*, IV део, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2014.
- „Држава versus криминалитет и стандарди људских права“, *Криминал и државна реакција: феноменологија, могућност, перспектива*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд 2011.
- „Систем правних лекова у новом Законику о кривичном поступку“, *Савремене тенденције кривичног процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства*, Мисија ОЕБС у Србији, Београд 2012.
- „Организација кривичног судства у САД“, *Увод у право САД*, Институт за упредно право, Београд 2008.
- „Мере ограничења слободe у француском кривичном поступку“, *Безбедност*, бр. 1/99, Београд 1999.
- „Притвор – француска искуства“, *Страни правни живот*, бр. 1-2/99, Београд 2009.
- „О домашају одредбе чл. 146 ст. 3 и 4 ЗКП“, *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 57, Београд 2002.

Илић Горан П.,

Бановић Божидар,

„Ошећени као супсидијани тужилац у кривичном поступку“, *Оптужење и други кривичноправни инструменти државне реакције на криминалитет*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор 2014.

- „Полиција и нова решења у Законику о кривичном поступку“ *Нова решења у казненом законодавству Србије и њихова*

практична примена, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор 2013.

**Илић Горан П.,
Мајић Миодраг,**

„Ванпроцесна заштита учесника у кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/06, Београд 2006.

**Илић Горан П.,
Мајић Миодраг,
Бељански Слободан,**

Трешњев Александар, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд 2014⁷, 482.

**Илић Горан П.,
Мајић Миодраг,
Николић Бранко,**

Коментар Закона о програму заштите учесника у кривичном поступку, ОЕБС Мисија у Србији, Београд 2006.

**Илић Горан П.,
Мајић Миодраг,
Николић Бранко,
Мелило Ђовани,**

Коментар Закона о одузимању имовине проистеке из кривичног дела, ОЕБС Мисија у Србији, Београд 2009.

**Илић Горан П.,
Марковић Милан,**

„Constitutionalization of criminal law-overview of the practice of the constitutional court of Serbia“, *Казнена реакција у Србији III део*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2013.

Илчић Драгана,

„Забрана напуштања боравишта као мера за обезбеђење присуства окривљеног пре судом“, *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 77, Београд 2008.

Инић-Дрецун Милена, „Екстрадиција - поступак за издавање окривљених и осуђених лица“, *Билтена судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 2/05, Београд 2005.

– „Облигаторан – ex lege притвор“, *Билтена судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/03, Београд 2003.

Ј

Јакшић Александар, *Европска конвенција о људским правима – Коментар*, Центар за публикације Правног факултета у Београду, Београд 2006.

Јанковић Сретко,

Трошкови кривичног поступка, Службени гласник, Београд 2005.

Јекић Загорка,

Кривично процесно право, Графичко предузеће „Димитрије Давидовић“, Београд 2003⁸.

- *Огледи о кривичном поступку*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2014.

- Јекић Загорка,
Данић Радмила,** *Кривично процесно право*, издавач „Димитрије Давидовић“, Смедерево 2005¹⁰.
- Jeremić Mato,** *Zakon o krivičnom postupku*, Narodne novine, Zagreb 1981.
- Јовановић Стојан,** *Помсетник за примену судског кривичног поступка*, Геца Кон, Београд 1931.
- Jordan David A.,** *Federal Criminal Procedure*, IntelligenceLaw, United States of Amerika 2010.
- Josipović Ivo,** „Pritvor i prava građana u krivičnom postupku“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb 1989.
- *Uhićenje i pritvor*, Targa, Zagreb 1998.
- Југовић Сретен,** „Задржавање лица и привременог ограничавање слободе кретања“, *Правни живот*, бр. 9/08, Београд 2011.
- Juy-Birmann Rodolphe,** „The German system“, *European Criminal Procedures*, Cambridge university press, Cambridge 2002.

К

- Kakde Vinayak D,** *Criminal Trials, practice & procedure*, Universal Law Publishing Co., Delhi 2009.
- Kalhous Clara,
Meringolo John,** „Bail Pending Trial: Changing Interpretations of the Bail Reform Act and the Importance of Bail from Defense Attorneys' Perspectives“, *Pace Law Review*, Vol. 32:3, New York, 2012.
- Камбовски Владо,** „Међународни стандарди о људским правима – трећа димензија казненог права“, *Примена међународних кривичних стандарда у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2004.
- „Примена међународног казненог права у националном казненом законодавству: покушај синтезе“, *Примена међународног кривичног права у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2005.

- Канчев Методија,** „Гаранцијата (cautio) како супститут на притворот” *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан први!“ во Скопје*, Скопје 2007.
- Кесић Тања,** *Меѓународни стандарди постапуања полиције у кривичним стварима*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд 2014.
- Kestner Cory K.,** „Subpar Subpoena Clauses: Why States Need to Legislatively Amend Their Zoning Subpoena Laws”, *Seton Hall Legislative Journal*, Vol. 34:1, New Jersey 2009.
- Киурски Јасмина,** „Накнада штете лицима неосновано лишеним слобода“, *Правни живот*, бр. 9/97, Београд 1997.
- Klein Adam,
Wittes Benjamin,** „Preventive Detention in American Theory and Practice“, *Harvard National Security Journal*, Vol. 2/2011, Cambridge 2011.
- Kleinknecht Theodor,
Meyer Karlheinz,
Meyer-Großner Lutz,** *Strafprozeßordnung, Gerichtsverfassungsgesetz, Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, Munchen 1997⁴³.
- Кнежевић Бојовић Ана,** „Избор судија у Сједињеним Америчким Државама“, *Увод у право САД*, Институт за упредно право, Београд 2008.
- Кнежевић Војислав,** „Дилеме везалне за разлоге притовра и критички осврт на нека законска решења“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/96, Београд 1996.
- Ковачевић Никола,
Марковић Жарко,
Николић Невена,** *Pritvor – Ultima ratio?*, Београдски центар за људска права, Београд 2014.
- Ковачевић Србислав,** *Судска пракса у 1926. години*, Београд 1926.
- Kojović Radule,** „Produženje, ukidanje i kontrola pritvora“, *Zbirka radova iz krivično-pravne oblasti*, Centar za obuku sudija Republike Crne Gore, Podgorica 2006.
- Korać Ivo,
Kramarić Ivica,** *Krivični postupak, priručnik za primjenu Zakona o krivičnom postupku s primjerima podnesaka i akata, Prva knjiga, Opće odredbe i prethodni postupak*, Informator, Zagreb 1983.
- Крапас Davor,** *Kazneno procesno pravo, prva knjiga: institucije*, Narodne novine, Zagreb 2014.

– *Engleski kazneni postupak*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb 1995.

Krishnaswamy Sudhir,

Sivakumar Sindhu K,

Bail Shishir,

„Legal and Judicial Reform in India: A Call or Systemic and Empirical Approaches“, *Journal of National Law University Delhi*, Vol. 2, Delhi, 2014.

Л

Lavin Amy J.,

„Utah Should Adopt a Law Allowing Courts to Apply Cash Bail Toward Restitution“, *Utah Law Review OnLaw*, 1/2013, Utah 2013.

Лажетић Бужаровска Гордана,

Узунов Ванчо,

„Примена мере притвора у Републици Македонији“, *Правни живот*, бр. 9/08, Београд 2008.

Лазаревић Јанко,

„Нека основна питања везана за притвор у редовном кривичном поступку“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/97, Београд 1997.

Лазаревић Љубиша,

Коментар Кривичног законика Републике Србије, Савремена администрација, Београд 2006.

Лазаревић Љубиша (у редакцији),

Коментар Кривичног закона Савезне Републике Југославије, Савремена администрација, Београд 1995.

Лазин Ђорђе,

„Европски процесни стандарди и Законик о кривичном поступку у погледу лишења слободе“, *Примена међународних кривичних стандарда у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2004.

– „Лишење слободе у југословенском законодавству и међународне обавезе Југославије“, *Правни живот*, бр. 9/97, Београд 1997.

– „Забрана самовољног лишења слободе“, *Правни живот*, бр. 9/96, Београд 1996.

Лајић Оливер,

Финансиске истраге, кривично-правни и криминалистички поглед на истраживање имовине стечене криминалом и привремене мере обезбеђења, Пословни биро, Београд 2012.

Laudan Larry,

Allen Ronald J.,

„Deadly Dilemmas II: Bail and Crime“, *Chicago – Kent Law Review*, Vol. 85:1, Chicago 2010.

Leverick Fiona,

„The Right to Legal Assistance During Detention“, *The Edinburgh Law Review*, Vol 15.3, Edinburgh 2011.

**Ledbetter William H.,
Myers Webster,** „Bail in South Carolinathe – the Bail Act of 1969“, *South Carolina Law Review*, Vol. 22, Carolina 1970.

Lippman Matthew, *Criminal Procedure*, Sage Publications Inc, California 2011.

Loewy Arnold H., LaFrance Arthur B., *Criminal Procedure: Arrest and Investigation*, Anderson Publisher Company, New York 1996.

Лукић Радомир, *Увод у право*, Савез удружења правника Југославије, 1963².

М

Мајић Миодраг, „Непосредна примена међународног кривичног права у домаћем кривичном законодавству“, *Усаглашавање кривичног законодавства са Уставом Србије*, Копаоник 2008.

- „Главни претрес у новом Законик у кривичном поступку“, *Нова решења у кривичном процесном Законодавству – Теоретски и практични аспекти, XLVIII редовно годишње саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2011.

Манојловић Соња, „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, број 3/2007, Београд 2007.

- „Људске слободе и притвор" *Међународно кривично право и људске слободе*, Тара 2008.

Марина Панта, *Коментар за законот за кривичната постапка*, Култура, Скопље 1978.

Маринковић-Јекић Снежана, „Притвор као изузетна мера“, *Правни живот*, бр. 9/10, Београд 2010.

Марковић Божидар, *О доказима у кривичном поступку*, Геца Кон, Београд 1921².

- *Уџбеник српског кривичног поступка, с обзиром на Пројекат кривичног поступка за Краљевину С.Х.С.*, Београд 1926.
- *Уџбеник судског кривичног поступка Краљевине Југославије*, Београд 1937.

Матовски Никола, „Европска конвенција о заштити права човека и њен реформирани механизам“, *Примена међународног кривичног права у националним законодавствима*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2005.

- „Меѓународни правни стандарди за казнена (кривичната) постапка“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан први“ во Скопје, во чест на Владимир Митков*, Скопје 2010.
- „Sustav kaznenog postupka u Republici Makedoniji“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 2/01, Zagreb 2001.

Macovei Monica, *The right to liberty and security of the person: A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights*, Strazbur 2002.

Мемедовић Никола, „Мере лишења слободe у кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/06, Београд 2006.

Merkel Grischa, „Incompatible Contrasts? - Preventive Detention in Germany and the European Convention on Human Rights“, *German Law Journal*, Vol. 11 No. 09, German 2010.

Meyn Ion, „The Unbearable Lightness of Criminal Procedure“, *American Journal of Criminal Law*, Vol. 42:1, Texas 2014.

Миленковић Дејан, „Уједињене нације – документи и механизми борбе против тортуре“, *Тортура, инструменти против демократије, меѓународни документи, законодавство, случајеви*, Југословнески комитет правника за људска права, Београд 2001.

Милетић Слободан, „Закон о полицији и искуства у његовој досадашњој примени“, *Нова решења у кривичном законодавству и досадашња искуства у њиховој примени, XLIII редовно саветовање Удружења за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе*, Златибор 2006.

Милојевић Драгомир, „Право на правично суђење“, *Примена меѓународних кривичних стандарда у националним законодавствима*, Удружење за меѓународно кривично право, Тара 2004.

Милојковић Борислав, *Коментари општег казненог законика*, Београд 1919.

Милошевић Милан,
Кесић Тања, *Полиција у кривичном поступку*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд 2009.

Милошевић Никола, „Нове одредбе о кривичном поступку према малолетницима и досадашња искуства у њиховој примени“, *Нова решења у кривичном законодавству и досадашња искуства у њиховој примени, XLIII редовно саветовање Удружења за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе*, Златибор 2006.

- „Лишење слободе малолетника“, *Правни живот*, бр. 9/06, Београд 2006.
- Мирковић Драган**, „Притвор као мера коју одређује ванрасправно веће“ *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 52, Београд 2000.
- Мирковић Зоран**, „Казна лишења слободе у Србији 1804 –1860. године“ *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/13, Нови Сад 2013.
- Michels Johan David**, „Compensating Acquitted Defendants for Detention before International Criminal Courts“, *Journal of International Criminal Justice*, 8 (2010), Oxford 2010.
- Мрвић-Петровић Наташа**,
Петровић Здравко М., *Накнада штете због неоснованог лишења слободе или неосноване осуде*, Центар за мир и развој демократије, Београд 2008.
- Mrčela Marin**, *Vodič kroz kazneni postupak*, Zagreb 2014, 26. preuzeto sa sajta www.abarol.org, 20. septembar 2015.
- Murdoch Jim**, *The treatment of prisoners European standards*, Concile of Europe Publishing, Strasbuourg 2006.
- McBride Jeremy**,
Macovei Monica, *Право на слободу и безбедност личности, водичу за примену члана 5. Европске конвенције о људским правима*, Савет Европе, Београд 2004.
- McBride Jeremy**, *Ljudska prava u krivičnom postupku, praksa evropskog suda za ljudska prava*, Savet Evrope, Beograd 2009.
- McKenzie Ian K.**, *Law, Power and Justice in England and Wals*, London 1998.
- McConville Mike**,
Wilson Geoffrey, *The Handbook of The Criminal Justice Process*, Oxford university press, Oxford 2002.
- McCord James W. H.**,
McCord Sandra L.,
Bailey Suzanne, *Criminal Law and Procedure for the Paralegal, A systems approach*, Dalmar Cengage Learning, United States 2011⁴.
- Myers Nicole M.**, „Shifting Risk: Bail and the Use of Sureties“, *Current Issues in Criminal Justice*, Vol. 21/I, Sydney 2009-2010.

Н

Никетић Гојко, *Збирка закона протумачених судском и административном праксом, Кривични законик, Геца Кон, Београд 1936.*

Николић-Ристановић Весна, „Казна лишења слободе и људска права“, *Правни живот, бр. 9/97, Београд 1997.*

Ного Срето, „Екстрадиција – Пракса ад нос трибунала и међународног кривичног суда“, *Правни живот, бр. 9/08, Београд 2008.*

О

Ogorelica Nikola, *Kazneno procesualno pravo, s osobitim obzirom na judikaturu Kraljevskog stola sedmorice i Kasacionog suda Bečkog, Znanstvena Knjižnica, Zagreb 1899.*

П

Pavišić Berislav, „Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2/08, Zagreb 2008.*

Павлица Јован,
Лутовац Миомир, *Законо кривичном поступку у практичној примени, Југословенски завод за продуктивност рада, Београд 1985.*

Paulsen Monrad G., „Pre-Trial Release in The United States“, *Columbia Law Review, Vol. 66:109, Columbia 1966.*

Пауновић Милан,
Кривокапић Борис,
Крстић Ивана, *Међународна људска права, Правни факултет универзитета у Београду, Београд 2013.*

Пауновић Милан,
Царић Славољуб, *Европски суд за људска права, основна начела и ток поступка, Службени гласник, Београд 2006.*

Перовић Зоран, „Одлике Законика о кривичном поступку“ *Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр. 2/02, Београд 2002.*

Перишић Јелена, „Притвор и алтернативне мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку“, *Темида - часопис о виктимизацији, људским правима и роду, бр. 2, Београд 2009а.*

– „Притвор и алтернативне мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку“, *Правни живот, бр. 10/09, Београд 2009б.*

Петрић Бранко, *Законик о кривичном поступку објашњен судском праксом, Службени лист, Београд 1973⁴.*

- *Коментар Закона о кривичном поступку, Графосрем, Шид 1982.*
- *Коментар Закона о кривичном поступку, I књига, Службени лист СФРЈ, Београд 1988а³.*
- *Коментар Закона о кривичном поступку, II књига, Службени лист СФРЈ, Београд 1988б³.*

**Петрић Бранко,
Вуковић Шпиро,** *Приручник за практичну примену Закона о кривичном поступку, Савремена администрација, Београд 1977⁵.*

**Петровић Ана,
Јовановић Иван,** „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење поступка – нови ЗКП Србије и регионална компаративна анализа“, *Савремене тенденције кривичног процесног права у Србији и регионалан кривичнопроцесна законодавства, ОЕБС, Београд 2012.*

Петровић Милић, *Практична примена Кривичног законика Републике Србије, Пословни биро, Београд 2013.*

Петровић Стојан „Притвор као мера обезбеђења присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка“, *Билтен Врховног касационог суда, бр. 2/12, Београд 2012.*

Плакаловић Будимир, „О истражном затвору“, *Бранич 1932.*

Поповић Драгољуб, *Европско право људских права, Службени ласник, Београд 2012.*

- *Постанак европског права људских права – есеј о судској креативности, Службени гласник, Београд 2013.*

Pradel Jean, *Procédure pénale, Éditions Cujas, Paris 2015¹⁸.*

- *Droit pénal comparé, Paris 2002².*

**Проевски Ванчо,
Крцковски Миле,** *Закон за кривичната постапка, објаснување и обрасци за практична примена, Завод за унапредување на стопанство на СРМ, Скопје 1980.*

**Pfeiffer Gerd,
Fischer Thomas,** *Strafprozeßordnung, Kommentar, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, Munchen 1995.*

Р

Радосављевић Душан, „Притвор као мера обезбеђења присуства окривљеног“, *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 52, Београд 2000.

Радловић Драго, *Коментар Законика о кривичном поступку Црне Горе*, Правни факултет, Подгорица, 2009.

– *Законик о кривичном поступку Црне Горе, са објашњењима, упутствима за практичну примјену и регистром појмова*, Правни факултет – Подгорица, Подгорица 2004.

Ракочевић Велимир, „Лишење слободе и саслушање осумњиченог са становишта кривичнопроцесних и криминалистичких правила“, *Правни живот*, бр. 9/11, Београд 2011.

Рашић Милена, „Одлуке ванрасправног кривичног већа код мера за обезбеђење присуства окривљеног“, *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 52, Београд 2000.

Rayburn Yung Corey, „Sex Offender Exceptionalism and Preventive Detention“, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, Vol. 101 No. 3, Chicago 2011.

Reed Amar Akhil, *The Constitution and Criminal Procedure: First Principles*, Yale University Press, United States of America 1997.

Reid Karen, *Evropska konvencija o ljudskim pravima, vodič za praktičare*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2007.

Роскић Радиша, *Коментар Законика о кривичном поступку, са обрасцима судском праксом и регистром појмова*, Пословни биро, 2014³.

С

Савезно удружење правника Југославије, *Законик о кривичном поступку са објашњењима и напоменама*, Архив за правне и друштвене науке, Београд 1953.

**Saltzburg Stephen A.,
Schlueter David A.**, *Federal Criminal Procedure Litigation Manual*, Juris Publishing Inc, New York 2015, 176.

Samaha Joel, *Criminal procedure*, Cengage Learning, Stamford 2013⁹.

Sampsell-Jones Ted, „Preventive Detention, Character Evidence, and the New Criminal Law“, *Utah Law Review*, No. 3/2010, Utah 2010.

Seidman Diamond Shari et alia, „Efficiency and Cost: The Impact of Videoconferenced Hearings on Bail Decisions“, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, Vol. 100, No. 3, Chicago 2010.

Signorelli Walter P., *Criminal Law, Procedure, and Evidence*, CRC Press, New York 2011.

Симић Илија, *Кривични законик, практична примена*, Службени гласник, Београд 2007.

- *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, Службени гласник, Београд 1994.
- *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, друга књига*, Службени гласник, Београд 1998.
- *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, трећа књига*, Службени гласник, Београд 2000.
- *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, четврта књига*, Службени гласник, Београд 2002.

Симић Илија,

Трешњев Александар, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, пета књига*, Службени гласник, Београд 2004.

- *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, шеста књига*, Службени гласник, Београд 2005.
- *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, седма књига*, Службени гласник, Београд 2006.
- *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, осма књига*, Службени гласник, Београд 2008.

Симић-Јекић Загорка, *Кривично процесно право у пракси*, Службени лист, Београд 1973.

Симовић Миодраг, *Кривично процесно право, књига прва*, Правни факултет, Бања Лука 2005.

Симовић-Хибер Ивана, „Право на слободу и безбедност личности у светлу Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и кривично-процесно законодавство Србије и Црне Горе“, *Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије и Црне Горе*, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Златибор 2004.

Синановић Биљана, „Притвор – мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка“, *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 2/13, Београд 2013.

Singer Richard G., *Criminal Procedure II: from Bail to Jail*, Aspen Publisher, New York 2008².

Сјерчић – Чолић Хајрија et alia, *Коментари закона о кривичном/казненом поступку у Босни и Херцеговини*, Савет Европе, Сарајево 2005.

Sluiter Goran et alia, *International Criminal Procedure, Principles and Rules*, Oxford Universiti press, Oxford 2013.

Sobel Sylvan A., *Law Clerk Handbook*, Federal Judicial Center, Washington 2007².

Соколовић Ранко, *Полиција и кривични поступак, супростављање организованом криминалу*, Службени гласник, Београд 2003².

– *Приручник за практичну примену Законика о кривичном поступку*, Пословни биро, Београд 2007.

– „Притвор у светлу измена важећег ЗКП и одлагања примене новог ЗКП“, *Правни живот*, бр. 9/08, Београд 2008.

Спасојевић Глигорије, *Одбрана окривљеног, према унутрашњем и међународном праву*, Војноиздавачки завод, Београд 1998.

– „Кривичнопроцесне одредбе о заштити учесника кривичног поступка и досадашња искуства у њиховој примени“, *Нова решења у кривичном законодавству и досадашња искуства у њиховој примени, XLIII редовно саветовање Удружења за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе*, Златибор 2006.

– „Разлози за одређивање притвора и његово трајање, *Правни живот*, бр. 9/05, Београд 2005.

Sprack John, *A Practical Approach to Criminal Procedure*, Oxford University Press, Oxford 2006¹¹.

Станковић Анђелка, „Притвор као мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење поступка“ *Билтена Врховног касационог суда*, број 1/11, Београд 2011.

Станковић Бојана, „Практични аспекти јемства у кривичном поступку“, *Lege artis*, бр. 24/2014, електронско издање часописа Legeartis, [http://www.legeartis.rs/?s=Јемство &lang=lat](http://www.legeartis.rs/?s=Јемство&lang=lat).

– „Мере заштите сведока предвиђене Закоником о кривичном поступку“, *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 84, Београд 2014.

- Станојевић Петар,**
Игњатовић Александар, *Кривично процесно право*, Привредна Академија, Нови Сад 2007.
- Стевановић Чедомир,**
Ђурђић Војисав, *Кривично процесно право, процесни субјекти – процесне радње*, Студентски културни центар, Ниш 1998.
- Stojanović Petar,** „Istraga – svrha, obim, prekid, obustava i mjere za obezbeđenje prisustva okrivljenog“, *Zbirka radova iz krivično-pravne oblasti*, Centar za obuku sudija Republike Crne Gore, Podgorica 2006.
- Стојанов Иванчо,** „Притворот во македонскиот и во хрватскиот закон за кривичната (казнена) постапка“, *Зборник на правниот факултет „Јустинијан први“ во Скопје*, Скопје 2007.
- Стојановић Зоран,** *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд 2006.
- Стојановић Зоран,**
Делић Наташа, *Кривично право, посебни део*, Правни факултет Универзитета у Београду – Правна књига, Београд 2013.
- Стојановић-Милошевић Гордана,** „Уставом загарантовано право на слободу и безбедност и Законик о кривичном поступку“, *Устав Републике Србије, кривично законодавство и организација правосудја, XLIV редовно годишње саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2007.
- Storm Lisa M.,** *Criminal Procedure by Storm*, Lula Publishing Services, United States of America 2016.
- Struve Catherine T.,** „The Conditions of Pretrial Detention“, *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 161: 1009, Pennsylvania 2013.
- Сулејманов Зоран,** *Кривично процесно право*, Графохартија, Скопје 2002.
- Shrestha Prajesh,** „Two Steps Back: The Presumption of Innocence and Changes to the Bail Act 2013 (NSW)“ *Sydney Law Review*, vol 37/1, Sydney 2015.
- Scott Harr J. et alia,** *Constitutional Law and the Criminal Justice System*, Cengage Learning, United States 2013⁶.
- Schnacke Timothy R.,** *Fundamentals of Bail: A Resource Guide for Pretrial Practitioners and a Framework for American Pretrial Reform*, National Institute of Corrections, U.S. Department of Justice, United States 2014.
- Scheb II John M.,** *Criminal Procedure*, Cengage Learning, Stamford 2015⁷.

Schepard Andrew I., *Children, Courts, and Custody*, Cambridge university press, Cambridge 2004.

Schumm Joel M., „Recent Developments in Indiana Criminal Law and Procedure”, *Indiana Law Review*, Vol. 47:1043, Indiana 2014.

T

Тасић Ђорђе, *Одговорност државе, по принципу једнакости терета*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 1996.

Таховић Јанко, *Коментар Кривичног Законика*, Савремена администрација, Београд 1956.

Тацић Драган, „Накнада штете рехабилитација и друга права лица неосновано осуђених и неосновано лишених слобода у кривичном процесном законодавству Србије и Црне Горе и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода“ *XLI Саветовање Удружења за кривично право и криминологију СЦГ*, Златибор 2004.

Tochilovsky Vladimir, *Jurisprudence fo the International Criminal Courts and the European Court of Human Rights, Procedure and Evidence*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston 2008.

Tracogna Clara, „The Influence of The ECHR Jurisprudence on the National Criminal Procedure System, The Italian Perspective: From Divergence to Realignment“, *Lex ET Scientia International Journal - Juridical Series*, Vol. 1/2010, Bucuresti 2010.

Трешњев Александар, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, девета књига*, Службени гласник, Београд 2013.

- „Разлози за одређивање притвора према новом Законик у о кривичном поступку Републике Србије“, *Савремене Тенденције кривичног процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства*, Мисија ОЕБС у Србији, Београд 2012.
- „Позивање у кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/15, Београд 2015а.
- „Разлози за притвор у светлу Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода“, *Страни правни живот*, Институт за упоредно право, бр. 3/2015, Београд 2015б.

Тупанчески Никола,
Капријановска Драгана, „Уставните основи на казнено право со посебен осврт на правото на слобода“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан први“ во Скопје, во чест на Владимир Митков*, Скопје 2010.

Tyulkina Svetlana,
Williams George, „Preventive Detention Orders in Australia“ *University of New South Wales Law Journal*, vol. 38/2, UNSW 2015.

Ћ

Ћеранић Јелена, „Извори америчког права“, *Увод у право САД*, Институт за упредно право, Београд 2008.

Ћирић Јован, „Регионални налог за хапшење“, *Нова решења у кривичном процесном законодавству – Теретски и практични аспекти*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор 2011.

У

Угрић Јеврем, *Судска пракса, пресуда првостепеног суда по кривичним делима*, Геца Кон, Београд 1923.

Ф

Fratello Jennifer,
Salsich Annie,
Mogulescu Sara, *Juvenile Detention Reform in New York City: Measuring Risk Through Research*, Vera Institute of Justice, New York 2011.

Feeley Malcolm M., *Court Reform on Trial, Why Simple Solutions Fail*, Quid pro books, New Orleans 2013.

Furse Mark, *The Criminal Law of Competition UK and in the US*, Edward Elgar Publishing Limited, Northampton 2012.

Х

Hodgson Jacqueline, „The Role of Lawyers During Police Detention and Questioning: A Comparative Study“, *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, Vol. 7(2), New York 2015.

Hegreness Matthew J., „America's Fundamental and Vanishing Right to Bail“, *Arizona Law Review*, Vol. 55:909, Arizona 2013.

- Haney-Caron Emily,**
Goldstein Naomi,
DeMatteo David, „Safe From Subpoena? The Importance of Certificates of Confidentiality to the Viability and Ethics of Research“, *Akron Law Review*, Vol. 48:349, Akron 2015.
- Henigsberg Lav,** *Zakonik o sudskom krivičnom postupku za KraLjevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, tekst Zakona sa tumačenjem*, Zagreb 1929.
- *Zakonik o sudskom krivičnom postupku, drugi dio*, Zagreb 1930.
 - *Krivični postupak o pravnim lekovima*, Geca Kon, Beograd 1933.
- Hooper Laural,**
Miletich Dean,
Levy Angelia, *Case Management Procedures in the Federal Courts of Appeals*, Federal Judicial Center, Washington 2011².
- Howe Scott W.,** „The Implications of Incorporating the Eighth Amendment Prohibition on Excessive Bail“, *Hofstra Law Review*, Vol. 43:1039, New York 2014-2015.
- Hungerford-Welch Peter,** *Criminal Procedure and Sentencing*, Routledge, London 2014⁸.
- Husak Douglas,** „Preventive Detention as Punishment“, *San Diego Law Review*, Vol. 48: 1173, *San Diego* 2011.
- Ц**
- Cape Ed,**
Edwards Richard A., „Police Bail Without Charge: The Human Rights Implications“, *Cambridge Law Journal*, Vol. 69 (3), Cambridge 2010.
- Carrington Tucker,** *Manual on Recurring Problems in Criminal Trials*, Federal Judicial Center, Washington 2010⁶.
- Carić Marina,**
Pejić Matko, *Kazneno procesno pravo, Posebni dio: Procesne radnje i tijek kaznenog postupka*, Pravni fakultet, Split 2015.
- Царић Славољуб,** „Искуства Републике Србије у вези са кршењем људских права у кривичним судским предметима који су разматрани од стране Европског суда за људска права“, *CRIMEN* (III) 2/2012, Београд 2012.
- Causey Alexis,** „Reviving the Carefully Limited Exception: From Jail to GPS Bail“, *Faulkner Law Review*, Vol. 5:59, Montgomery 2013.
- Цвијовић Обрад,**

Поповић Драгомир, *Закон о кривичном поступку, са коментаром, објашњењима и упутством за практичну примену*, Привредна штампа, Београд 1977.

Colvin Madeleine, Cooper Jonathan, *Human Rights in the Investigation and Prosecution of Crime*, Oxford university press, New York 2009.

Comisky Marvin, *Basic criminal procedure*, Committee on Continuing Legal Education, California 1958.

Chemersinsky Erwin, Levenson Laurie L., *Criminal procedure: adjudication*, Wolters Kluwer, New York 2013².

Chen Weidong, „Retrospection and Perspective: Chinese Criminal Procedure Law (1979-2009)“, *Frontiers of Law in China*, Vol. 5 (4), China 2010.

Ч

Чејовић Бора, *Притвор*, Досије, Београд 2013.

– *Претпоставка невиности окривљеног*, Досије, Београд, 2009.

Чубински Михаило, *Научни и практични коментар Законика о судском кривичном поступку*, Геца Кон, Београд 1933.

Ш

Šilović Josip, *Kazneni postupak*, Zagreb 1909³.

Шкулић Милан, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд 2007.

– *Водич за примену новог Законика о кривичном поступку Србије*, Интермекс, Београд 2014.

– „Разлози за притвор у кривичном поступку“, *Правни живот*, бр. 9/11, Београд 2011.

– „Притвор у поступку према малолетницима“, *Правни живот*, бр. 9/97, Београд 1997.

– „Основи упоредног кривичног процесног права и основни проблеми реформе кривичног поступка Србије“, *Казнена реакција у Србији*, Библиотека *Crimen 19*, Правни факултет у Београду, Београд 2011.

- „Неурачунљивост и интоксикација учиноца у кривичном праву САД – сличности и разлике са неурачунљивошћу и скривљеном неурачунљивошћу у српском кривичном праву“, *НБП - Журнал за криминалистику и право*, бр. 2/15, Београд 2015.
- „Поступак за накнаду штете неосновано осуђеним лицима и лицима неосновано лишеним слободе“, *Билтен Вишег суда у Београду*, бр. 81, Београд 2011.
- „Главни претрес у новом Законик у кривичном поступку Србије“, *XLIX Саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор 2011, 114.
- „Могуће промене кривичног поступка Србије“, *Кривично законодавство – de lege lata et de lege ferenda*, Периједор 2015.
- „Основи међународног кривичног процесног права“, *Међународно кривично право и људске слободе*, Тара 2008.

**Шкулић Милан,
Илић Горан,**

Нови Законик о кривичном поступку Србије, реформа у стилу „један корак напред – два корака назад“, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2012.

W

**Webster Cheryl Marie,
Doob Anthony N.,
Myers Nicole M.,**

„The Parable of Ms Baker: Understanding Pre-Trial Detention in Canada“, Current Issues in Criminal Justice, University of Sydney, Institute of Criminology, vol. 21/1, Sydney 2009.

Wtalen Alec,

„A Unified Theory of Detention, With Application to Preventive Detention of Suspected Terrorists“, Maryland Law Review, Vol. 70 No 4, Maryland 2011.

Wheeler Russell,

A New Judge's Introduction to Federal Judicial Administration, Federal Judicial Center, Washington 2003.

ЕЛЕКТРОНСКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА

Електронска база података, Судска пракса – Интермекс.

Електронска база података, Параграф.

Електронска база података, Инг-про.

ПРОПИСИ

Устав Републике Србије – Устав, *Службени гласник РС*, бр. 98/06.

Универзалне декларације о људским правима, *усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III) од 10. децембра 1948. године.*

Међународни пакт о грађанским и политичким правима, *Ратификован 1971. год, Службени лист СФРЈ, бр. 7/71 и Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 4/01.*

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода измењена у складу с протоколом бр. 11, *Ратификована 2003. год. – ЕКЉП или Европска конвенција, Службени лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 9/03, 5/05, 7/05 и Службени гласник РС - Међународни уговори, бр. 12/10 и 10/15.*

Бечка конвенција о дипломатским односима, *Службени лист СФРЈ - додатак, бр. 2/64.*

Бечка конвенција о конзуларним односима, *Службеног листа СФРЈ - додатак, бр. 5/66.*

Скуп минималних правила Уједињених нација о малолетничком правосуђу (*Пекињика правила*), *из 1985. године.*

Правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободе (*Хаванска правила*), *из 1990. године.*

Основни принципи Уједињених нација у превенцији малолетничке деликвенције (*Ријатски принципи*), *из 1990. године.*

Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Законик, Службени гласник РС, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14.*

Закон о полицији – ЗП, *Службени гласник РС, бр. 101/05, 63/09 и 92/11.*

Кривични законик – КЗ, *Службени гласник РС, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 и 108/14.*

Закон о безбедности саобраћаја на путевима – ЗОБС, *Службени гласник РС, бр. 41/09, 53/10, 101/11, 32/13 (Одлука УС) и 55/14.*

Закон о одговорности правних лица за кривична дела – ЗОПЛКД, *Службени гласник РС, бр. 97/08.*

Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела – ЗОИПКД, *Службени гласник РС, бр. 32/13.*

Законом о међународној правној помоћи у кривичним стварима – ЗМППКС, *Службени гласник РС, бр. 20/09.*

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица – ЗМУ, *Службени гласник РС, бр. 85/05.*

Закон о сарадњи са Међународним кривичним судом – ЗСМКС, *Службени гласник РС, бр. 72/09.*

Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку – ЗПЗУКП, *Службени гласник РС, бр. 85/05.*

Закон о путним исправама – ЗПИ, *Службени гласник РС, бр. 90/07, 116/08, 104/09, 76/10 и 62/14.*

Закон о пребивалишту и боравишту грађана – ЗПБГ, *Службени гласник РС, бр. 87/11.*

Закон о облигационим односима – ЗОО, *Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, и Службени лист СРЈ, бр. 31/93, 22/99, 23/99, 35/99 и 44/99.*

Закон о хипотеци – ЗХ, *Службени гласник РС, бр. 115/05.*

Закон о извршењу и обезбеђењу – ЗИО, *Службени гласник РС*, бр. 31/11, 99/11, 109/13 (Одлука Уставног суда), 55/14 и 139/14.

Закон о пореском поступку и пореској администрацији – ЗПППА, *Службени гласник РС*, бр. 80/02, 84/02, 23/03, 70/03, 55/04, 61/05, 85/05, 62/06, 61/07, 20/09, 72/09, 53/10, 101/11, 2/12, 93/12, 47/13, 108/13, 68/14, 105/14.

Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера – ЗИВСМ, *Службени гласник РС*, бр. 55/14.

Закон о извршењу кривичних санкција – ЗИКС, *Службени гласник РС*, бр. 55/14.

Закон о уређењу судова - ЗоУС, *Службени гласник РС*, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11, 78/11, 101/11, 101/13 и 40/15.

Закон о правима оптуженог у притвору Међународног кривичног трибунала и чланова његове породице – ЗПОПМКТЧЊП, *Службени гласник РС*, бр. 35/04, 42/04 и 47/13.

Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала - *Службени гласник РС*, бр. 72/09 и 101/10.

Закон о јединственом бирачком списку – ЗЈБС, *Службени гласник РС*, бр. 104/09 и 99/11.

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела – ЗОНДОСОК, *Службени гласник РС*, бр. 42/02, 27/03, 39/03, 60/03, 67/03, 29/04, 58/04, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11, 101/11 и 32/13.

Закон о организацији и надлежности државних органа у поступку за ратне злочине – ЗОНДОПРЗ, *Службени гласник РС*, бр. 67/03, 135/04, 61/05, 101/07, 104/09, 101/11 и 6/15.

Закон о јавним бележницима – ЗЈБ, *Службени гласник РС*, бр. 31/11, 85/12, 19/13, 55/14, 93/14, 121/14 и 6/15.

Закон о јавном тужилаштву – ЗЈТ, *Службени гласник РС*, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 78/11, 101/11, 38/12 (Одлука Уставног суда), 121/12, 101/13, 111/14 (Одлука Уставног суда) и 117/14.

Закон о судијама – ЗоС, *Службени гласник РС*, бр. 116/08, 58/09 (Одлука Уставног суда), 104/09, 101/10, 8/12 (Одлука Уставног суда), 121/12, 124/12 (Одлука Уставног суда), 101/13, 111/14 (Одлука Уставног суда), 117/14, 40/15 и 63/15 (Одлука Уставног суда).

Закон о раду – ЗР, *Службени гласник РС*, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13 и 75/14.

Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености – ЗЗОСН, *Службени гласник РС*, бр. 36/09, 88/10 и 38/15.

Закон о сарадњи са Међународним кривичним судом – ЗСМККС, *Службени гласник РС*, бр. 72/09.

Закон о сарадњи Србије и Црне Горе са Међународним трибуналом за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1991. године – ЗСМТБЈ, *Службени лист СРЈ*, бр. 18/02 и *Службени лист СЦГ*, бр. 16/03.

Закон о ратификацији Бечке конвенције о конзуларним односима, *Службени лист СФРЈ* - додатак, бр. 5/66,

Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунски протоколи, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/01, *Службени листу СЦГ - Међународни уговори*, бр. 11/05.

Закон о ратификацији Конвенција Уједињених нација против корупције, *Службени листу СЦГ - Међународни уговори*, бр. 12/05.

Закон ратификацији Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, *Службени листу СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 14/90.

Закон о ратификацији Конвенције о кривичним делима и неким другим актима извршеним у ваздухопловима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 47/70.

Закон о ратификацији Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 9/91, *Службени лист СЦГ - Међународни уговори*, бр. 16/05 и 2/06.

Законо потврђивању Европске конвенције о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима, са додатним протоколом, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 10/01.

Закон о потврђивању Европске конвенције о екстрадицији са додатним протоколима, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 10/01, *Службени гласник РС - Међународни уговори*, бр. 12/10, 1/11, 13/13 и 4/14.

Закон о потврђивању Европске конвенције о преносу поступка у кривичним стварима, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 10/01.

Закон о потврђивању Европске конвенције о међународном важењу кривичних пресуда, са додацима, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 13/02, *Службени лист СЦГ - Међународни уговори*, бр. 18/05 и 2/06.

Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 11/81 и *Службени гласник РС - Међународни уговори* бр. 5/14.

Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о елиминисању свих облика дискриминације жена *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 15/90 и *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 4/96 и 2/97.

Закон о ратификацији Конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих поступака и кажњавања, измењене и допуњене Протоколом 1 и Протоколом 2 уз Конвенцију, *Службени лист СЦГ - Међународни уговори*, бр. 9/03.

Закон о ратификацији Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 9/91 и *Службени лист СЦГ - Међународни уговори*, бр. 16/05 и 2/06.

Судски пословник – СП, *Службени гласник РС*, бр. 110/09, 70/11, 19/12, 89/13.

Правилник о извршењу мера притвора – ПИМП, *Службени гласник РС*, бр. 132/14.

Правилник о начину извршења ванзаводских санкција и мера и организацији и раду Повереника – ПНИВСМОП, *Службени гласник РС*, бр. 30/15

Правлику о организацији, раду и поступању са притвореницима у Посебној притворској јединици – ПОРПППЈ, *Службени гласник РС*, бр. 81/05

Стратегији за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Републици Србији у периоду 2010–2015, *Службени гласник РС*, 53/10 и 65/11.

Законик о судском кривичном поступку за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца донет 16. фебруара 1929. године, а од 1. децембра 1929. године Законик о судском кривичном поступку за Краљевину Југославију.

Законик о поступку судском у кривичним делима за Књажевство Србију

Уредбе о пословном реду за редовне кривичне судове од 21. новембра 1929. године, број 94220

Закон о кривичном поступку („Службени лист ФНРЈ“ број 97/48)

Законик о кривичном поступку („Службени лист ФНРЈ“ број 40/53, 4/57, 52/59, 30/62, 12/65, 25/68, 54/70 и 6/73)

Уводни Законик за Законик о кривичном поступку, *Службени лист ФНРЈ* бр. 40/53.

Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/09 од 3. септембра 2009.

Законик о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ* бр. 70/01, 68/02, „Службени гласник РС“ број 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09, 72/09 и 76/10.

Закону о казненом поступку, XIX (Сборник закона и наредаба ваљаних за Хрватску и Словенију од 1875.)

Казнени (кривични) законик за Књажевство Србију од 1865. године

Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, од 27. јануара 1929.

Законик о кривичном поступку Француске, *Code de procédure pénale*, ЗКП/Ф, Законик/Ф, донет крајем Четврте Републике, а општи принципи објављени су у Књизи I, указ бр. 57-1426 од 31. децембра 1957. годинем ступа на снагу 2. марта 1959. године.

Закон о кривичном поступку Немачке – Закон/Н, ЗКП/Н, пречишћен текст објављен 7. априла 1987. године, а последње измене донете су 23. априла 2014. године (Strafprozeßordnung (StPO) BGBl. I S. 1074, бер. S. 1319).

Закон о реформи јемства у САД из 1984. године (Bail reform act – 18 U. S. C. §§ 3142 и 3144).

Закон о брзом суђењу САД (US Speedy Trial Act – 1974, as amended 1979, 18 U. S. C. §§ 3161–3174).

Закон о пуштању на слободу уз јемство УК из 1976. године.

Закон о казненом поступку – ЗКП/Х, Закон/Х, *Narodne novine*, бр. 152/08, 76/09, 80/11, 91/12 - УСРН, 143/12, 56/13, 145/13 и 152/14.

Законик о кривичном поступку – ЗКП/ЦГ, Законик/ЦГ, *Службени лист ЦГ*, бр. 57/09, 49/10, 47/14 - УС СГ, 2/15 – УС ЦГ i 35/15.

Закон за кривичната постапка на Република Македонија – Закон/М, ЗКП/М, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 150/10 и 100/12.

АЛЕКСАНДАР ТРЕШЊЕВ

БИОГРАФИЈА

Рођен 16. фебруара 1969. год. у Београду, где је завршио основну и средњу школу. Дипломирао је на Правном факултеу Универзитета Кирило и Методије у Скопљу 1995. године, а у марту 1999. године положио правосудни испит. У Окружном суду у Београду запослио се као приправник 1997. године, где је, након положеног правосудног испита, радио и као стручни сарадник до избора за судију. Јануара 2002. године изабран је за судију Другог општинског суда у Београду, док је марта 2009. године упућен на рад у Окружни суд у Београду, а децембра 2009. године изабран за судију Вишег суда у Београду, где је од јануара 2012. године распоређен у Посебно одељење за организовани криминал. Магистрирао јануара 2006. године на Правном факултету у Нишу на тему: „Тешка крађа у теорији и пракси кривичног права”.

Члан је редакције Билтена Вишег суда у Београду и редакције Радно-правног саветника. У оквиру различитих институција, држао већи број предавања из области кривичног и кривичног процесног права.

У току 2007. године од стране УНДП ангажован, као експерт, на изради Пројекта Закона о бесплатној праваној помоћи. Решењем Министарства правде од 16. јуна 2015. године одређен је за члана радне групе за припрему текста радне верзије закона који ће уредити организацију и надлежност државних органа у сузбијању организованог криминала, финансиског криминала, корупције и других тешких кривичних дела.

До сада, из области кривичног и кривичнопроценог права, објавио је више научних и стручних радова и монографија. У досадашњем раду похађао је више стручни семинара и обука, како у земљи тако и у иностранству.

Изјава о ауторству

Потписани-а Александар Трешњев

број индекса _____

Изјављујем

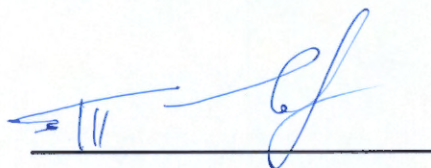
да је докторска дисертација под насловом

„Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка“

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 25. децембра 2015. године

**Изјава о истоветности штампане и електронске верзије
докторског рада**

Име и презиме аутора мр Александар Трешњев

Број индекса _____

Студијски програм Кривично процесно право

Наслов рада „Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано
вођење кривичног поступка“

Ментор проф. др Горан П. Илић

Потписани/а Александар Трешњев

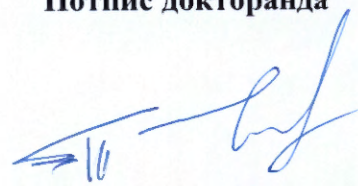
Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 25. децембра 2015. године

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка“

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 25. децембра 2015. године

